

मौद्रिक नीतिको अंगालो

(आर्थिक वर्ष २०५८/६० - २०७५/७६)

भाग - २

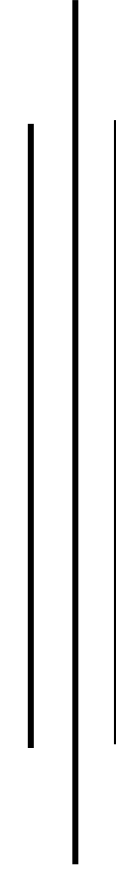

नेपाल राष्ट्र बैंक
केन्द्रीय कार्यालय
बालुवाटार, काठमाडौं
जेठ २०७६

मौद्रिक नीतिको सँगालो

(आर्थिक वर्ष २०५९/६० - २०७५/७६)

भाग - २

नेपाल राष्ट्र बैंक
केन्द्रीय कार्यालय
बालुवाटार, काठमाडौं

नेपाल राष्ट्र बैंक
केन्द्रीय कार्यालय
बालुवाटार, काठमाडौं
नेपाल

फोन नं. ४४११२५०

Website: www.nrb.org.np

प्राक्कथन

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ जारी भएपछि मुलुकको केन्द्रीय बैंकको रूपमा वि.सं. २०१३ साल वैशाख १४ गते नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना भएको हो । साविकको नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ लाई प्रतिस्थापन गर्दै वि.सं. २०५८ साल माघ १७ गते नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ जारी भयो । ऐनले आर्थिक स्थायित्व र अर्थतन्त्रको दिगो विकासको लागि मूल्य र शोधनान्तर स्थिरता कायम गर्न आवश्यक मौद्रिक तथा विदेशी विनिमय नीति निर्माण गरी सोको व्यवस्थापन गर्ने, वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि र बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गरी बैंकिङ तथा वित्तीय प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने एवम् सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास गर्ने बैंकका उद्देश्यहरु निर्धारण गरेको छ । ऐनद्वारा निर्दिष्ट उद्देश्य प्राप्तिका लागि बैंकले मौद्रिक नीतिको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दै आएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ९४ बमोजिम प्रत्येक वर्ष मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यसै व्यवस्था अनुरूप आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि बैंकले आर्थिक गतिविधिको विश्लेषण, अगाडिको वर्षको आर्थिक परिदृष्य र अधिल्लो वर्ष जारी गरिएको मौद्रिक नीतिको मूल्याङ्कन गरी आगामी आर्थिक वर्षका लागि मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम सार्वजनिक गर्दै आएको छ । यसैगरी, आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि मौद्रिक नीतिको अर्द्धवार्षिक समीक्षा सार्वजनिक गर्ने प्रचलन शुरु गरियो भने वि.सं. २०७३ मा मौद्रिक नीति तर्जुमा कार्यविधि तयार गरी आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि त्रैमासिक समीक्षा समेत सार्वजनिक गर्ने अभ्यास प्रारम्भ गरियो ।

विगत १७ वर्षमा सार्वजनिक भएका मौद्रिक नीतिहरुलाई संग्रह गरी अध्ययन अनुसन्धानलाई सहज बनाउन यो सँगालो प्रकाशन गरिएको छ । यस सँगालोमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकले सार्वजनिक गरेका मौद्रिक नीति र सोको अर्द्धवार्षिक तथा त्रैमासिक समीक्षाहरु समावेश गरिएका छन् । यो सँगालो दुई भागमा बाँडिएको छ । पहिलो भागमा यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि हालसम्म जारी गरेका वार्षिक मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रमहरु समावेश गरिएका छन् भने दोस्रो भागमा मौद्रिक नीतिका अर्द्धवार्षिक तथा त्रैमासिक समीक्षाहरु समावेश गरिएका छन् । प्रस्तुत सँगालो शोधकर्ता, नीति निर्माता तथा अन्य सम्बद्ध सबैका लागि उपयोगी हुने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, यो सँगालो तयार पार्न सहयोग पुर्याउनु हुने अनुसन्धान विभागका निर्देशकहरु श्री दीर्घबहादुर रावल, श्री दिपकराज लामिछाने, श्री बुद्धराज शर्मा तथा श्री माधव दंगाल, उप-निर्देशकहरु श्री नन्दकुमार ढकाल र श्री आलोकज्योति शाक्य, सहायक निर्देशक श्री सुधा दुलाल लगायत सबै कर्मचारी मित्रहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । यो सँगालो तयार पार्न अथक योगदान पुर्याउनु हुने सहायक निर्देशक श्री सानुभाई महर्जन विशेष धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

डा.गुणाकर भट्ट
कार्यकारी निर्देशक
अनुसन्धान विभाग

विषय सूची

विवरण	पृष्ठ
१.१ आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा	१
२.१ आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा	६
३.१ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा	१४
४.१ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा	३२
५.१ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा	४१
६.१ आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा	५४
७.१ आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा	६७
८.१ आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा	८७
९.१ आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा	१०६
१०.१ आर्थिक वर्ष २०६९/७० को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा	१२६
११.१ आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा	१४०
१२.१ आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा	१५४
१३.१ आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा	१६७
१४.१ आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको प्रथम त्रैमासिक समीक्षा	१७५
१४.२ आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा	१८२
१४.३ आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको तेस्रो त्रैमासिक समीक्षा	१९०
१५.१ आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको प्रथम त्रैमासिक समीक्षा	२००
१५.२ आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा	२०८
१५.३ आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको तेस्रो त्रैमासिक समीक्षा	२१६
१६.१ आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको प्रथम त्रैमासिक समीक्षा	२२३
१६.२ आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा	२२९
१६.३ आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको तेस्रो त्रैमासिक समीक्षा	२३७

आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा

मौद्रिक नीतिको आखिरी लक्ष्यहरूको स्थिति

१. औसत मुद्रास्फीतिदरलाई ४.३ प्रतिशतभित्र सीमित राख्दै मुलुकको विदेशी विनिमय संचितिमा अनावश्यक ह्रास हुन नदिने गरी कम से कम रु. २ अर्ब शोधनान्तर बचत कायम गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि मौद्रिक नीतिको स्वरूप निर्धारण गरिएकोमा नेपाल र भारतमा कृषि उपज राम्रो रहेको, मुद्राप्रदायको वृद्धिदर नियन्त्रित अवस्थामा रहेको र नेपाली मुद्राको केही अधिमूल्यनको कारण औसत मुद्रास्फीतिदर ४.० प्रतिशतमा सीमित रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा नेपाल अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको PRGF र विश्व बैंकको PRSP कार्यक्रममा प्रवेश गरेको कारण यस वर्ष PRGF अन्तर्गत रु. ७७ करोड र PRSP अन्तर्गत रु. ५ अर्ब ५० करोड ऋण सहयोग प्राप्त भएको, विदेशी अनुदान सहयोग बढेको र विकास खर्च अपेक्षित रूपमा विस्तार हुन नसकेकोले एकातर्फ आयातले त्यति चाप ब्यहोर्नु परेन भने अर्कोतर्फ निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह बढेकोले रु. १४ अर्ब ५० करोडको शोधनान्तर बचत हुन गई कुल विदेशी विनिमय संचिति उल्लेख्य बढ्न गएको छ ।
२. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा मूल्य र शोधनान्तरमा स्थायित्व कायम गर्दै ४.७ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिलाई आवश्यक पर्ने मौद्रिक तरलताको व्यवस्थापन गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको थियो । समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरू सन्तोषजनक स्थितिमा रहे तापनि शान्ति सुरक्षाको असहज स्थितिले गर्दा सूक्ष्म आर्थिक परिसूचकहरूको स्थिति सन्तोषप्रद रहन सकेन । त्यस्तै अधिल्लो वर्षको तुलनामा विकास खर्च केही बढे तापनि अपेक्षित विस्तार भने हुन सकेन । त्यस्तैगरी निजी क्षेत्रको लगानी पनि बढ्न सकेन । यसरी एकातिर आन्तरिक मागमा विस्तार आउन सकेन भने अर्कोतर्फ खासगरी तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यातमा ह्रास आएकोले नेपाली वस्तु तथा सेवाको बाह्य मागमा पनि अपेक्षित सुधार आउन सकेन । फलस्वरूप आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन लक्ष्य (४.७ प्रतिशत) भन्दा कम (३.७ प्रतिशत) ले मात्र विस्तार भयो । समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम रहेको र आवश्यक मात्रामा मौद्रिक तरलताको स्थिति विद्यमान रहँदा-रहँदै पनि गैर-आर्थिक कारणहरूले गर्दा मौद्रिक नीति प्रसारणका धमनी मार्गहरू सुचारुरूपले चलन नसकेकाले अपेक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुन नसकेको हो ।

मौद्रिक रणनीतिक लक्ष्यको स्थिति

३. मौद्रिक विस्तारको कारणले विद्यमान विनिमयदरमा अनावश्यक चाप नपरोस् र सोको कारण मौद्रिक सन्तुलन अर्थात् मुद्रास्फीतिदर नियन्त्रण बाहिर नजाओस् भन्ने उद्देश्यले मौद्रिक व्यवस्थापन हुँदै आएको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा मौद्रिक नीतिलाई यथार्थ विनिमयदरलाई यथास्थितिमा कायम गर्नेतर्फ परिलक्षित गरिएको थियो । सोहीअनुसार आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा नेपाली मुद्राको यथार्थ विनिमयदर यथास्थितिमा रहेको छ । केही समययता रु. को अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यन भएका कारण रु. को भा.रु.सँगको विद्यमान स्थिर विनिमयदर लामो समयसम्म यथावत् रहेको हुनाले सो दर समायोजन गर्नुपर्ने राय सम्बन्धमा खासगरी दुईवटा तर्कहरू उठाउने गरिएको छ : (क) सन् २००२ मार्चमा सम्पन्न नेपाल-भारत व्यापार सन्धि पश्चात् भा.रु.को संचिति घटिरहेको र (ख) विगत केही वर्ष यता भारतमा उच्च आर्थिक वृद्धि भइरहेको तर नेपालमा खासगरी असहज शान्ति सुरक्षाका कारणले सो हुन नसकी दुई देशको आर्थिक वृद्धिदर असमान भइरहेको । निजी क्षेत्रको विप्रेषण रकम बैंकिङ्ग क्षेत्रको माध्यमबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा प्राप्त हुन थालेको, पेट्रोलियम पदार्थको आयातको लागि हाल भा.रु. प्रयोग हुने गरेको तथा भारतबाट हुने आयातमा अभिवृद्धि भएका कारणले भा.रु.को संचिति न्यून रहे तापनि समग्र विदेशी विनिमय संचिति उच्च रहेको र भारतमा भन्दा नेपालको मूल्य वृद्धिदर कम रही यथार्थ विनिमयदरमा प्रतिकूल प्रभाव नपरेको सन्दर्भमा विद्यमान रु.-भा.रु. विनिमयदर यथावत् कायम गर्ने नीति लिइएको हो । जुन उद्देश्यका लागि विनिमयदरमा समायोजन गर्न खोजिएको हो, मूल्य स्थितिमा पर्ने प्रतिकूल प्रभावको कारणले सो प्राप्त नहुने र उल्टै मौद्रिक सन्तुलनमा अस्थिरता देखिन सक्ने भएकाले रु.-भा.रु. को वर्तमान विनिमयदरलाई यथावत् राखिएको हो ।
४. मौद्रिक नीतिका माथि उल्लेखित आखिरी उद्देश्यहरू हासिल गर्न आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर ११.२ प्रतिशत र संकुचित मुद्राप्रदायको वृद्धिदर ९.२ प्रतिशतको लक्ष्य तोकिएको थियो । हालसम्मको तथ्याङ्कको आधारमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर लक्ष्यभन्दा उच्च अर्थात् १३.५ प्रतिशत र संकुचित मुद्राप्रदायको वृद्धिदर लक्ष्यको हाराहारी अर्थात् ९.५ प्रतिशत रहेको छ । विस्तृत मुद्राप्रदायको

वृद्धिदर लक्ष्यभन्दा उच्च रहनुमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा आएको उल्लेख्य विस्तार प्रमुख कारण रहेको छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट प्रवाहित कुल आन्तरिक कर्जामध्ये श्री ५ को सरकारले उपयोग गर्ने खुद कर्जाको विस्तार नकारात्मक र निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित हुने कर्जा वृद्धि पनि प्रक्षेपितभन्दा कम रहेकोले आन्तरिक कर्जाको विस्तार भने कम रहेको छ ।

५. यसरी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा संकुचित मुद्राप्रदाय लक्ष्यअनुसार विस्तार हुने देखिएको छ भने मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्य हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले संचालन लक्ष्यको रुपमा लिइएको यस बैंकको खुद आन्तरिक सम्पत्ति लक्ष्यभन्दा निकै कम रहने देखिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अधिक तरलता प्रशोचन गर्न र यस बैंकको स्वामित्वमा रहेको श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रहरूलाई कानूनी सीमाभित्र कायम राख्ने हेतुले खुला बजार कारोबार अन्तर्गत दोस्रो बजारमा बिक्री गरिएकोले यस बैंकको खुद आन्तरिक सम्पत्तिमा कमी आएको हो ।

मौद्रिक उपकरणहरूको कार्यान्वयनको स्थिति

६. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिसम्बन्धी प्रतिवेदनमा उल्लेख भएबमोजिम विभिन्न निक्षेप दायित्वहरूमा लगाइएका अनिवार्य मौज्जात अनुपातहरूलाई सरलीकृत एवम् एकीकृत गरी तथा वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो ढुकुटीमा राख्नुपर्ने २.० प्रतिशत अनिवार्य नगद अनुपातलाई समेत हटाई वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल स्वदेशी निक्षेप दायित्वको ६.० प्रतिशत अनिवार्य मौज्जातको रुपमा यस बैंकमा राख्नु पर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । यस नीतिगत व्यवस्थाका कारण वाणिज्य बैंकहरूलाई श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रमा लगानी गर्न रकम उपलब्ध हुन गएकोले यस बैंकको स्वामित्वमा रहेको ऋणपत्रहरूको अंश घट्न गई संचित मुद्रा विस्तार नियन्त्रणमा राख्न सहयोग पुगेको हो ।
७. सरकारी ऋणपत्र निष्काशन कार्यलाई सरल तथा पारदर्शी बनाई लगानीकर्ताहरूको आकर्षण अभिवृद्धि गर्ने र वाणिज्य बैंकहरूलाई अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापन गर्न सजिलो होस् भन्ने उद्देश्यले सर्वसाधारणको जानकारीको लागि आवधिक ऋणपत्र निष्काशन तालिका (issue calendar) सार्वजनिक गर्ने एवम् यससम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी बैंकको वेबसाइटमा राख्ने लक्ष्य रहेअनुरूप सर्वप्रथम २०६० भाद्र ३ गते ऋणपत्र निष्काशन तालिका यस बैंकको वेबसाइटमा राखिएको थियो । खासगरी स्वदेशी गैर-ऋण साधन र विदेशी अनुदान तथा ऋण साधनको तुलनामा श्री ५ को सरकारको विकास खर्च अपेक्षित मात्रामा वृद्धि हुन नसक्दा बजेटमा व्यवस्था भएअनुसारको आन्तरिक ऋण जारी गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेन ।
८. अल्पकालीन सरकारी ऋणपत्रमा लगानी गर्न चाहने लगानीकर्ताहरूलाई थप वित्तीय उपकरणहरू उपलब्ध गराउने उद्देश्यले २०६० भाद्र २५ गतेदेखि २८ दिने र १८२ दिने भुक्तानी अवधि भएका ट्रेजरी बिलहरू बोलकबोल प्रथाबाट नियमितरूपमा निष्काशन भइरहेको छ । साथै, यसबाट २८ दिने, ९१ दिने, १८२ दिने र ३६४ दिने ट्रेजरी बिलहरूको बोलकबोलबाट बजारमुखी ब्याजदर निर्धारण हुन समेत सहयोग पुगेको छ ।
९. विगतमा दोस्रो बजार कारोबारअन्तर्गत सोभै (outright) खरीद गर्दा प्रतिफल रेखा (yield curve) ले देखाएको दरमा १.० प्रतिशत बिन्दु थप गर्ने व्यवस्था रहेकोमा २०६० मार्ग २३ गतेदेखि लागू हुने गरी सोभै खरीद गर्दा प्रतिफल रेखा (yield curve) ले देखाएको दरमा २.० प्रतिशत बिन्दु थप गर्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ । त्यस्तै, सोही मितिदेखि नै रिपोदर कायम गर्दा २८ दिने, ९१ दिने, १८२ दिने र ३६४ दिने ट्रेजरी बिलहरूको पछिल्लो ४ पटकको बोलकबोलहरू मध्ये Highest Accepted Rate मा ०.५० प्रतिशत बिन्दु थप गर्ने व्यवस्था रहेकोमा आर्थिक परिसूचकहरूलाई दृष्टिगत गरी २०६१ वैशाख ९ गतेदेखि लागू हुने गरी रिपोदर निर्धारण गर्दा ९१ दिने ट्रेजरी बिलको बोलकबोलद्वारा कायम भएको सबैभन्दा पछिल्लो ४ पटकको भारत औसत बढादरको साधारण औसत बढादरमा ०.५० प्रतिशत बिन्दु थप गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०. श्री ५ को सरकारबाट जारी हुने दीर्घकालीन ऋणपत्रहरूलाई बोलकबोल प्रथाद्वारा निष्काशन गर्ने सम्बन्धमा श्री ५ को सरकारबाट सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त भई सो सम्बन्धमा कानूनी पूर्वाधार तयार गर्ने क्रममा सरकारी ऋणपत्रको प्राथमिक निष्काशन तथा दोस्रो बजार कारोबार नियमावली, २०६१ को मस्यौदा श्री ५ को सरकार समक्ष पेश गरिसकिएको छ ।
११. कागजविहीन (scripless) सरकारी ऋणपत्र निष्काशनको लागि आधारभूत संरचना तयार गर्न गठित मस्यौदा तयार समितिले तयार गरेको अवधारणा पत्र श्री ५ को सरकारमा पेश गरिसकिएको छ ।
१२. आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाहित प्राथमिकता क्षेत्र तथा विपन्न वर्ग कर्जाको गणना गर्दा नपुग हुन आउने २५.० प्रतिशतसम्मको रकममा लागेको हर्जाना ब्याज माफी गरिसकिएको छ ।

१३. वाणिज्य बैंकहरूले कर्जामा लगाउने ब्याजदर प्रकाशित ब्याजदरभन्दा ०.५० प्रतिशतभन्दा बढी गर्न नसक्ने व्यवस्था खारेज गरिएको छ। साथै, वाणिज्य बैंकहरूले परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूको विनिमयदर निर्धारण गर्दा खरीददर र बिक्रीदर बीचको अन्तर बढीमा एक प्रतिशतसम्म कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो अन्तर सीमाभित्र नै कायम रहँदै आएकोले सो व्यवस्था खारेज गरिएको छ।
१४. विगत केही वर्षयता मौद्रिक व्यवस्थापनका लागि अप्रत्यक्ष उपायहरूमा जोड दिँदै आइएको छ। यस क्रममा विपन्नवर्ग कर्जा कार्यक्रमलाई यथावत् राखी प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रमको अनिवार्यतालाई क्रमशः खुकुलो पार्दै लग्ने नीति लिइएको छ। तर यो व्यवस्थाबाट खासगरी ग्रामीण क्षेत्रमा दीर्घकालीन कर्जाको अभाव नहोस् भन्ने उद्देश्यले यस बैंकले आफ्नो मुनाफाको ५ प्रतिशतसम्म रकम ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा दाखिला गर्ने नीतिअनुरूप आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मुनाफाबाट रु. ७ करोड ४८ लाख तथा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को मुनाफाबाट रु. १० करोड गरी विगत २ वर्षमा जम्मा रु. १७ करोड ४८ लाख दाखिला गरिसकिएको छ। चिया खेती विस्तार तथा प्रशोधन जस्ता राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त कार्यका लागि दीर्घकालीन पूँजी आपूर्ति गर्ने क्रममा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा सो कोषबाट कृषि विकास बैंकलाई रु. १० करोड Line of Credit स्वीकृत गरिएको छ।
१५. मौद्रिक व्यवस्थापनका लागि मौद्रिक तथ्याङ्क समयमा उपलब्ध हुन आवश्यक भएको सन्दर्भमा समयमा तथ्याङ्क उपलब्ध नगराउने बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई सजाय हुने स्पष्ट व्यवस्था बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६० को दफा ७४ मा भइसकेको छ।

वित्तीय क्षेत्र सुधारको स्थिति

वित्तीय कानूनी संरचनामा सुधार

१६. बैकिङ्ग क्षेत्रको खराब कर्जालाई क्रमशः घटाउँदै लैजाने उद्देश्य अनुरूप सम्पत्तिको व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनको लागि एउटा छुट्टै निगमन स्थापनाको निमित्त कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले उक्त निगमसम्बन्धी कानूनको मस्यौदा गरी श्री ५ को सरकार समक्ष पठाइसकिएको छ।
१७. विद्यमान कर्जा सूचना केन्द्रले वाणिज्य बैंकहरू र राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकहरूलाई मात्र कर्जा सूचना प्रदान गर्दै आइरहेकोमा सम्पूर्ण बैकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रलाई समेट्न सक्ने गरी सक्षम कर्जा सूचना केन्द्रको रूपमा उक्त केन्द्रलाई कम्पनीको रूपमा स्थापना गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइसकिएको छ।
१८. वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहमा शुद्धता र उपयुक्तता कायम गर्ने प्रयोजनको लागि सोसम्बन्धी कर्जा सूचना व्यवस्था र यथासमयमा कर्जा नतिर्ने ऋणीहरूको कालोसूची तयार गर्ने कार्यलाई व्यवस्थित र नियमित गर्नका लागि कर्जा सूचना तथा कालोसूची व्यवस्थासम्बन्धी निर्देशन तर्जुमा गरी मिति २०६०/६/१ देखि लागू गरिसकिएको छ।
१९. श्री ५ को सरकारले मिति २०६०/३/५ मा ऋण असूली न्यायाधीकरण गठन गरी मिति २०६०/४/१ देखि सो न्यायाधीकरणले काम शुरु गरेपश्चात् हालसम्म रु. ८४ करोड ७० लाख ६९ हजार असुल उपर गर्न ८९ मुद्दाहरू दायर भएका छन्। तीमध्ये २९ वटा मुद्दाहरूको फैसला भइसकेको छ। फैसला भएका मुद्दाहरूको कुल रकम रु. १८ करोड ५० लाख छ, जसमध्ये रु. २ करोड १७ लाख रकम असुल भइसकेको छ र बाँकी रकम असुलीको प्रक्रियामा रहेको छ। सो न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायर हुने क्रम जारी रहेको छ।
२०. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६० मिति २०६०/१०/२१ देखि लागू भइसकेको छ। वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कानूनहरू तर्जुमा गर्ने क्रममा मुद्रा शुद्धिकरण नियन्त्रण, सुरक्षित कारोबार र दामासाहीसम्बन्धी कानूनको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकार समक्ष पेश गरिसकिएको छ।

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणमा सुधार

२१. जोखिमभारित सम्पत्तिको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि न्यूनतम ११.० प्रतिशत कुल पूँजीकोष, जसमध्ये न्यूनतम ५.५ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष, कायम गर्नुपर्ने निर्देशन जारी गरिएकोमा अधिकांश बैंकहरूले सोअनुरूप पूँजी कोष कायम गरिसकेका छन्। त्यस्तैगरी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि लागू हुने गरी कर्जा पुनर्संरचनासम्बन्धी व्यवस्थालाई यथावत् राखी न्यूनतम २५.० प्रतिशत ब्याज भुक्तानी नभएको परिस्थितिमा पनि बैंकहरू स्वयम्ले कर्जा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्नसक्ने निर्देशन जारी भइसकेको छ।

२२. यस बैंकको सुपरिवेक्षणीय भूमिकालाई अझ सक्षम, सुदृढ र पारदर्शी बनाउने क्रममा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण निर्देशिका तयार भई २०६० माघ १ गतेदेखि लागू भइसकेको छ । गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण कार्यलाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउन वाणिज्य बैंकहरूबाट गत वर्षदेखि नै वित्तीय विवरण एवम् तथ्याङ्क Online System बाट प्राप्त भइरहेको छ र सो बमोजिम वाणिज्य बैंकहरूको गैर-स्थलगत रूपमा Early Warning Indicators प्राप्त गर्न थालिएको छ । स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरी प्राप्त प्रतिवेदनको आधारमा निर्देशन दिएको मितिले ९० दिनभित्र वाणिज्य बैंकहरूले ती निर्देशनहरू पालना गर्ने सम्बन्धमा आफ्ना कार्ययोजनाहरू यस बैंकमा पेश गर्ने गरेको र सो सम्बन्धमा बैंकले समय-समयमा अनुगमन निरीक्षणसमेत गर्ने गरेको छ ।
२३. चितवन जिल्लाको भरतपुरमा सुपरिवेक्षण कार्यालय खोल्ने सन्दर्भमा आवश्यक नीतिगत निर्णय भई सुपरिवेक्षण विनियमावलीमा संशोधनका साथै भौतिक एवम् जनशक्ति व्यवस्थापनको लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाइएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचना

२४. यस बैंकको पुनर्संरचना कार्यक्रमअन्तर्गत संगठनात्मक संरचनामा परिवर्तन गरिएको छ । कार्य सम्पादनमा रहेको दोहोरोपना हटाई नयाँ विभागीय संरचना तयार गरिएको छ भने कार्य बोझको आधारमा जनशक्ति व्यवस्थापन र विभागीय दरबन्दी निर्धारण गर्ने कार्य भइरहेको छ । प्रथम चरणको पुनर्संरचनासम्बन्धी कार्यहरू कार्यान्वयन भइसकेको र दोस्रो चरणको पुनर्संरचना कार्यक्रम प्रारम्भ हुने क्रममा रहेको छ । प्रथम चरणको स्वेच्छक अवकाश योजना कार्यान्वयन पश्चात् दोस्रो चरणको स्वेच्छक अवकाश योजनाअन्तर्गत अवकाशका लागि निवेदन दिएका १०२ कर्मचारीहरूले अवकाश लिएका छन् ।
२५. यस बैंकको इलाम कार्यालयको संगठनात्मक संरचनामा सुधार गरी सो कार्यालयको आकार घटाउने (downsizing) कार्य सम्पन्न भएको छ । साथै, भद्रपुर कार्यालय बन्द गरिएको र काँकडभिट्टा सटही काउण्टर नेपाल बैंक लिमिटेडलाई हस्तान्तरण गरिएको छ ।

ग्रामीण विकास बैंकहरूको संस्थागत सुधार

२६. वि.सं. २०५८ सालदेखि थालनी गरिएको ग्रामीण विकास बैंकहरूको संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमको सन्दर्भमा केही ग्रामीण विकास बैंकहरूका कार्यकारी निर्देशकहरूको छनौट खुला प्रतिस्पर्धाको आधारमा गरिएको छ ।
२७. ग्रामीण विकास बैंकहरूमा लागू भइरहेको सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नाफामा रहेका ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई क्रमशः निजी क्षेत्रमा हस्तान्तरण गर्ने नीतिअनुरूप पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा रहेको यस बैंकको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत शेयर निजी क्षेत्रलाई हस्तान्तरण गर्ने प्रक्रियाको थालनी भई ३५.१८ प्रतिशत शेयर पहिलो चरणमा बिक्री भइसकेको र बाँकी १५.८२ प्रतिशत दोस्रो चरणमा बिक्री गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।
२८. ग्रामीण विकास बैंकहरूको संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत सुदूर-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा कार्यरत अधिक कर्मचारीहरूको संख्या तथा व्ययभार घटाई वित्तीय स्थितिमा सुधार ल्याउन सो बैंकमा विशेष स्वेच्छक अवकाश योजना लागू भई आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा थप २५ जना कर्मचारीहरूले अवकाश लिएका छन् ।
२९. ग्रामीण विकास बैंकहरूमा लागू भइरहेको ५-वर्षे संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत सुधारपछि आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा नाफामा आएको पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, विराटनगरलाई पनि पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकको निजीकरण प्रक्रियाअनुरूप निजीकरण गर्ने क्रममा उक्त बैंकमा रहेको यस बैंकको ६७.७५ प्रतिशत शेयरमध्ये १० प्रतिशत शेयर कायम राखी बाँकी ५७.७५ प्रतिशत शेयर निजी क्षेत्रलाई हस्तान्तरण गर्ने प्रक्रिया शुरु भएको छ ।

बाह्य क्षेत्र सुधारको स्थिति

३०. सानोतिनो रकमको लागि प्रतीतपत्र मार्फत कारोबार गर्न विदेशस्थित निर्यातकर्ताहरू त्यति तत्पर नहुने र Correspondent Bank हरूले अत्यधिक शुल्क लिने गरेको यथार्थता समेतलाई मध्यनजर गरी भारतबाहेकका तेस्रो मुलुकहरूबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी सामान आयात गर्दा एक

- पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ३,००० सम्मको मात्र भुक्तानी ड्राफ्ट/टी.टी. बाट गर्ने व्यवस्था रहेकोमा उक्त सीमालाई बढाई अमेरिकी डलर ३०,००० पुऱ्याइएको छ। यसबाट नेपाली आयातकर्ताहरूले तिर्नु पर्ने शुल्कमा कमी हुन गई आयातकर्ताहरूलाई राहत पुग्न गएको छ।
३१. औद्योगिक पूँजीगत सामानहरूको हकमा मात्र विगतमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुनेगरी तेस्रो मुलुकहरूबाट गरिने आयातका लागि खोलिने प्रतीतपत्र कारोबारमा Deferred Payment वा Suppliers' Credit अन्तर्गत खोलिने Usance प्रतीतपत्रहरू खोल्ने व्यवस्था गरिएकोमा गत आर्थिक वर्षदेखि यस्तो व्यवस्था सबै प्रकारका आयात प्रतीतपत्रहरूमा विस्तार गरिएको छ। यस्तो Usance प्रतीतपत्रको अवधि साविक बमोजिम बढीमा १ वर्ष मात्र हुनेछ। यसरी खोलिएका प्रतीतपत्रको डकुमेण्टहरू सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले चाहेमा प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही Discount गर्न सक्ने व्यवस्था समेत गरिएको छ।
३२. प्रतीतपत्र वा अग्रिम भुक्तानी प्राप्त नभएको अवस्थामा पनि निर्यातकर्ताहरूले निर्यात गर्न सक्नु भन्ने अभिप्रायले Cash Against Document (CAD) को माध्यमबाट एक पटकमा अधिकतम अमेरिकी डलर ५०,००० सम्म निर्यात गर्नसक्ने व्यवस्था रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि लागू हुने गरी सो सीमालाई अमेरिकी डलर १,००,००० पुऱ्याइएको छ। साथै, यस प्रयोजनको निम्ति निर्यातकर्ताहरूले पेश गर्नुपर्ने बैंक जमानतको रकम २५.० प्रतिशतबाट १०.० प्रतिशतमा घटाइएको छ। यस व्यवस्थाबाट निर्यातकर्ताहरूको लागत कम हुन गई निर्यात क्षेत्र प्रतिस्पर्धात्मक बन्न केही योगदान पुग्न गएको छ।
३३. देशको विदेशी विनिमय सञ्चितिको संरचना, उद्योगहरूको मूल्य अभिवृद्धि तथा प्रतिस्पर्धात्मकतामा पर्ने प्रभाव, निर्यात अभिवृद्धिका सम्भावना आदि विषयहरूलाई दृष्टिगत गरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न दिने व्यवस्थाअन्तर्गत यसभन्दा अगाडि कायम रहेका ३३ वटा समूहका वस्तुहरूमा ६ वटा थप गरी ३९ वटा समूहका वस्तुहरू समावेश गरिएका छन्। यस व्यवस्थाबाट नेपाली उद्योगहरूको लागत मूल्यमा कमी आई अर्थतन्त्रको औद्योगीकरण प्रक्रियामा केही योगदान पुगेको छ।
३४. निजी तथा औपचारिक तवरले विदेश भ्रमणमा (भारत बाहेक) जाने नेपाली नागरिकहरूलाई राहदानीबापत एक आर्थिक वर्षमा एक पटक सटही प्रदान गर्दा तोकिएको मुलुकहरूमा अधिकतम अमेरिकी डलर २,००० सम्म र अन्य मुलुकहरूको हकमा अधिकतम अमेरिकी डलर १,००० सम्मको सटही प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा हाल सबैमुलुकहरूमा (भारत बाहेक) अमेरिकी डलर दुई हजारसम्म सटही प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ। यस व्यवस्थाबाट विदेश भ्रमणमा जाने अधिकांश नेपाली नागरिकहरूलाई सहजरूपमा पर्याप्त सटही सुविधा प्राप्त हुने मात्र नभई रुपैयाँलाई क्रमिकरूपमा परिवर्त्य गर्दै लैजाने क्रममा थप सघाउ पुग्ने विश्वास लिइएको छ।
३५. नेपाली नागरिकहरूलाई रोजगारीको लागि विदेश पठाउने कार्यमा संलग्न र प्रचलित नियमानुसार परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा सेवा शुल्क रकम प्राप्त गर्ने रोजगार सेवा संस्थाहरूलाई विदेशी मुद्रा खाता खोल्न ग्राह्य अन्य व्यक्ति तथा संस्थाहरूको सूचीमा समावेश गरिएको छ। यस व्यवस्थाबाट वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धन तथा विप्रेषण रकम परिचालनमा टेवा पुगेको छ।
३६. रोजगारीको लागि विदेश जाने नेपालीहरूको संख्या विगत केही वर्षहरूदेखि नै उल्लेख्य वृद्धि भए तापनि उनीहरूले आर्जन गरेको विप्रेषण औपचारिक बैंकिङ्ग पद्धतिमार्फत नेपाल भित्रिने अंश ज्यादै कम भएको सन्दर्भमा विगत केही वर्षयता यस बैंकले लागू गरेको नीतिगत व्यवस्थाअन्तर्गत विप्रेषण कार्यमा संलग्न हुन इच्छुक निजी क्षेत्रका निकायहरूलाई उदार ढंगले इजाजतपत्र प्रदान गरिने गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा यस्तो इजाजतपत्र प्राप्त गर्ने कम्पनीहरूको संख्या १२ बाट बढेर २९ पुगेको र यी कम्पनीहरूले आन्तरिकरूपमा समेत सव-एजेन्टहरूमार्फत सेवा विस्तार गर्दै लगेका छन्। यस्तो इजाजतपत्र दिने क्रममा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा मात्रै थप ४० वटा कम्पनीहरूलाई सैद्धान्तिक सहमतिपत्र प्रदान गरिएको छ। विप्रेषण प्रवाहित गर्ने कार्यमा संलग्न निजी क्षेत्रका निकायहरूको संजाल नेपाली नागरिकहरू कार्यरत विभिन्न मुलुकहरूमा पुगिसकेको छ। यो व्यवस्थाबाट वैदेशिक रोजगारीमा गएका नेपालीहरूको लागि स्वदेशमा रकम पठाउन सरल र सुलभ भएको छ। साथै, यस्ता निकायहरूलाई उनीहरूले प्रवाहित गरेको प्रति अमेरिकी डलरमा प्रचलित विनिमयदर भन्दा १५ पैसा थप गरी यस बैंकले खरीद गर्ने नीतिगत व्यवस्था पनि लागू भइरहेको छ। फलस्वरूप विदेशमा काम गर्ने नेपाली कामदारहरूलेपठाउने विप्रेषण रकम उल्लेख्य बढ्न गएको छ।

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा (२०६१ फाल्गुण ४)

पृष्ठभूमि

१. सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रत्येक वर्ष मौद्रिक नीति प्रकाशन गर्नुपर्ने नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भए अनुसार आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति २०६१ श्रावण ४ गते सार्वजनिक गरिएको थियो ।
२. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा मौद्रिक नीतिको प्रमुख लक्ष्य मुद्रास्फीतिदर वार्षिक औसत ४ प्रतिशत र मुलुकको शोधनान्तर बचत रु. १६ अर्ब रहेको तर आन्तरिक द्वन्द्व र बाह्य कारण समेतले गर्दा आर्थिक वृद्धिदर उत्पादकको मूल्यमा ३.५ प्रतिशत मात्र रहेको पृष्ठभूमिमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको थियो ।
३. मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्यको रूपमा रहेको मुद्रास्फीति र शोधनान्तर स्थायित्वमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी तथा शिथिल आर्थिक गतिविधिहरूमा तीव्रता ल्याउन मद्दत पुऱ्याई ४.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर सहज गर्ने किसिमले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति सार्वजनिक गरिएको थियो ।
४. मुलुकमा विद्यमान आन्तरिक द्वन्द्व, सन् २००२ मा भारतसँग सम्पन्न व्यापार सम्झौताको नवीकरण, जनवरी १, २००५ देखि विशेष ग्राह्यता प्रणाली अन्तर्गतको कोटा प्रणालीको अन्त्य र नेपालसँग आर्थिक सम्बन्ध भएका कतिपय मुलुकहरूमा आर्थिक मन्दीको अवस्थाका कारण नेपाली उद्योग र वस्तु तथा सेवा निर्यातमा विद्यमान प्रतिकूल स्थितिले गर्दा समग्र अर्थतन्त्रमा पर्न सक्ने नकारात्मक प्रभावलाई कम गर्न र बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा परेको र पर्न सक्ने वित्तीय संकट (distress) लाई मत्थर पार्न आर्थिक वर्ष २०६१/६२ का लागि मौद्रिक नीतिको अडान लचिलो बनाइयो र वित्तीय क्षेत्र तथा बाह्य क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाइयो ।

मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति

५. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ का लागि औसत मुद्रास्फीतिदरको लक्ष्य ४.० प्रतिशत तोकिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को पहिलो ६ महिनामा राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मुद्रास्फीतिदर विन्दुगत आधारमा ४.६ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा सो दर ५.० प्रतिशत रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को दोस्रो अर्द्ध-वार्षिक अध्यादेश बजेट मार्फत मूल्य अभिवृद्धि कर साविकको १० प्रतिशतबाट १३ प्रतिशतमा बढाइएको र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को हालसम्म नेपाल आयल निगमले तीन पटक गरी औसतमा ३५.७ प्रतिशतले पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य अभिवृद्धि गरेका कारण समग्र मूल्य स्थितिमा केही चाप पर्न जाने देखिन्छ । राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा गरिएको वृद्धिको प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष प्रभावबाट मूल्यमा केही चाप परेतापनि कुल माग (aggregate demand) को शिथिल स्थिति, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमै अमेरिकी डलर न्यूनमूल्यत भई नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यत भएको अवस्था र भारतमा मूल्यमा सुधारको स्थितिलाई विश्लेषण गर्दा यो वर्ष औसत मुद्रास्फीतिदर लक्षित दर ४.० प्रतिशतबाट केही बढ्ने तर ४.३ प्रतिशतमा सीमित रहने अनुमान छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा भने मुद्रास्फीतिदर २०६१ आषाढको २.० प्रतिशतको तुलनामा २०६२ आषाढमा ६.३ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ ।
६. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति अनुसार मुलुकको शोधनान्तर बचत लक्ष्य रु. ५.५ अर्ब राखिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम पाँच महिनासम्ममा मुलुकको शोधनान्तर बचत रु. १ अर्ब १८ करोड रहेको छ । कुल निर्यात अघिल्लो वर्षको १०.४ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा यो आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनामा ४.८ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । कुल निर्यातमध्ये भारततर्फ २४.१ प्रतिशतले बढेको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फ १८.९ प्रतिशतले घटेको छ । कुल आयात अघिल्लो वर्ष १०.२ प्रतिशतले बढेको तुलनामा यो वर्ष नगण्य अर्थात् ०.२ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । कुल आयातमध्ये भारत आयात १२.६ प्रतिशतले बढेको छ भने तेस्रो मुलुकबाट आयात १५.५ प्रतिशतले घटेको छ । इराकमा १२ जना नेपालीको हत्या पश्चात् काठमाडौंमा उत्पन्न हुलदंगाको कारण सुरुमा कामको खोजीमा बाहिर जाने नेपालीहरूको संख्यामा कमी आयो भने हालसालै मलेशियाले सुनामीबाट बढी पीडित मुलुक इण्डोनेशियाका कामदारहरूलाई रोजगारीको अवसर प्रदान गर्न नेपाल लगायत अन्य मुलुकहरूका कामदारहरूको रोजगारीका लागि तीन महिना प्रवेशाज्ञा नदिने निर्णय गरेका कारण नेपाल भित्रिने रेमिट्यान्स आयमा ठूलो बढोत्तरी हुने देखिँदैन ।

- परिणामस्वरूप, यस वर्ष अधिल्लो वर्षजस्तो शोधनान्तरमा ठूलो बचत (रु. १६ अर्ब) कायम नहुने तर शिथिल आयातका कारण शोधनान्तर बचत रु. ७ अर्ब ५० करोड हासिल हुने देखिन्छ।
७. नेपाली तयारी पोशाकको निर्यात घट्ने क्रममा रहेको र जनवरी १, २००५ बाट कोटा प्रणाली समाप्त भई यसमा थप प्रतिकूल असर पर्ने भएका कारण तयारी पोशाकका लागि आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थको आयात घट्ने र निजी क्षेत्र तथा सरकारी क्षेत्रबाट संचालित विकास निर्माणका गतिविधिहरू द्वन्द्वबाट प्रभावित रहेका कारण समग्र आयात बढेपनि न्यून दरले बढ्ने देखिन्छ। भारततर्फ हालसालै निकासी बढेकाले समग्र वस्तु निकासी सामान्य (normal) रहने देखिन्छ। यसका साथै सेवा तथा रेमिट्यान्सबाट प्राप्त आप्रवाह सामान्य तवरले बढ्ने र आयातको वृद्धि न्यून रहने कारण विदेशी विनिमय संचिति यथेष्ट रहने देखिन्छ। चालू आर्थिक वर्षको प्रथम पाँच महिनामा विदेशी विनिमय संचिति मुलुकको १२.१ महिनाको वस्तु आयात र १०.५ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ भने यो वर्षको अन्त्यसम्म पनि विदेशी विनिमय संचिति यही स्तरमा रहने देखिन्छ।
८. विदेशी विनिमय दरको सन्दर्भमा भने २०६१ आषाढको तुलनामा २०६१ माघ महिनाको अन्त्यसम्म नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग प्रचलित दर (nominal terms) मा ५.० प्रतिशतले अधिमूल्यत छ भने यथार्थ मूल्यमा भने २.५ प्रतिशतले अधिमूल्यत छ। अमेरिकी डलर विश्व मुद्रा बजारमा न्यूनमूल्यत हुँदै गएको र नेपालमा आयातको लागि परिवर्त्य मुद्राको मागमा कमी आएको कारण परिवर्त्य विदेशी विनिमय संचिति बढ्ने क्रम यथावत् रहेबाट नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यत हुन गएको हो। अमेरिकी डलरसँग नेपाली रुपैयाँको अधिमूल्यनको कारण तेस्रो मुलुकतर्फ वस्तु तथा सेवा निकासीको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता केही हदसम्म घटेको छ। तर मुद्राको अधिमूल्यनले गर्दा औद्योगिक कच्चा पदार्थ लगायत अन्य आयात सस्तो भएकोले नेपाली निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा आएको केही हदसम्मको कमीका सम्बन्धमा आत्तिइहाल्नु पर्ने स्थिति भने छैन।
९. भारतमा नेपालको भन्दा बढी मूल्य वृद्धि भएका कारण नेपाली रुपैयाँ भा.रु.सँग यथार्थ मूल्यमा करीब १.५ प्रतिशतले न्यूनमूल्यत देखिन्छ। यथार्थमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यत (overvalued) भएपनि भा.रु.सँग न्यूनमूल्यत (undervalued) रहेकोले भारत र तेस्रो मुलुकसँग हुने व्यापार भारमा आधारित यथार्थ प्रभावी विनिमय दर भने सन्तुलित (neutral) स्थितिमा छ। पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य बढाइए तापनि यसबाट समग्र मूल्य स्थितिमा पर्ने प्रभावलाई हेर्दा तथा मूल्य expectation पनि न्यून रहेको सन्दर्भलाई समेत विचार गर्दा विद्यमान विनिमयदरमा तत्काल केही समायोजन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिदैन।
१०. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति अनुसार आर्थिक वृद्धिदर ४.५ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको थियो। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले हालै सार्वजनिक गरे अनुसार आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा GDP at factor cost पहिले अनुमान गरेको ३.५ प्रतिशतको तुलनामा ३.४ प्रतिशत र GDP at producers prices पहिले अनुमान गरेको ३.७ प्रतिशतको तुलनामा ३.५ प्रतिशत रहेको देखिएको छ। त्यसैगरी हालसम्म उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा कृषि र गैर-कृषि क्षेत्र दुवैको उत्पादन वृद्धिदर पहिले अनुमान गरेको भन्दा अलि कम रहने देखिएकोले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा आर्थिक वृद्धिदर ४.० प्रतिशत रहने अनुमान रहेको छ। यो वृद्धिदरलाई आवश्यक पर्ने तरलता हाल उपलब्ध छ।
११. शिथिल आर्थिक गतिविधिहरूलाई गतिशिलता प्रदान गर्न खुकुलो मौद्रिक नीति अख्तियार गरिए अनुरूप व्याजदरलाई नरम बनाइराख्ने आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्य रहेको छ। यो लक्ष्य हासिल गर्न अनिवार्य नगद अनुपात १ प्रतिशत विन्दुले कटौती गरिएको थियो। त्यसैगरी रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा दर २.० प्रतिशतबाट १.५ प्रतिशतमा र ग्रामीण विकास बैंकहरू तथा स्वदेशी मुद्रामा निर्यात कर्जाका लागि प्रदान गरिने पुनर्कर्जा दर ४.५ प्रतिशतबाट ३.० प्रतिशतमा घटाइएको थियो। अनिवार्य नगद अनुपात (CRR) मा गरिएको १ प्रतिशत विन्दु कटौतीले वाणिज्य बैंकहरूसँगको तरलता रु. २ अर्ब थप हुन गयो। परिणामस्वरूप आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सुरुमा वाणिज्य बैंकहरूसँग अधिक तरलता सिर्जना भयो र श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रको थप निष्काशन पनि नभएका कारण अल्पकालीन व्याजदर घट्न गयो। उदाहरणको लागि ९१ दिने भारत ट्रेजरी बिल्स दर २०६१ आषाढमा १.४७ प्रतिशत रहेकोमा २०६१ श्रावण र भाद्रमा क्रमशः ०.६२ प्रतिशत र ०.६३ प्रतिशतमा झर्‍यो। मुद्रा बजार व्याजदरमा आएको कमीले गर्दा कतै वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो व्याजदर संरचना खासगरी निक्षेपदरमा कमी त ल्याउने होइनन् भन्ने शंका व्यापक रूपमा उठेको थियो। मुद्रा बजारमा विद्यमान तरलता प्रशोचन गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो स्वामित्वमा रहेको श्री ५ कोसरकारको लगभग रु. ६ अर्ब ६० करोड बराबरको ऋणपत्रहरू

बोलकबोल प्रथाद्वारा खुला बजारमा बिक्री गर्‍यो । यसको परिणामस्वरूप हाल मुद्रा बजार ब्याजदर २.५ प्रतिशतको हाराहारीमा स्थिर रहेको छ ।

मौद्रिक अन्तरिम लक्ष्यहरूको स्थिति

१२. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति अनुसार यो वर्ष विस्तृत मुद्राप्रदाय (M₂) १२.५ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको थियो । यस प्रक्षेपणको आधार ४.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर, १.५ प्रतिशतको विस्तृत मुद्राप्रदायको आयलोचनशीलता र ४.० प्रतिशत मुद्रास्फीतिदर थियो । यी कारक तत्वहरूको गुणनफललाई आधार मान्दा वाञ्छित विस्तृत मुद्राप्रदाय (desired money demand) ११.० प्रतिशतले वृद्धि हुने देखिए तापनि खुकुलो मौद्रिक नीति अख्तियार गरेको कारण नरम ब्याजदर (soft interest) को स्थितिदेखि समेत थप १.५ प्रतिशतले मुद्राको माग हुनसक्ने आधारमा यो वर्षको लागि विस्तृत मुद्राप्रदायको लक्षित वृद्धिदर १२.५ प्रतिशत राखिएको थियो ।
१३. विस्तृत मुद्राप्रदाय चालू आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम पाँच महिनामा अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको २.५ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ३.७ प्रतिशतले बढेको छ । त्यस्तैगरी विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक (२०६० मंसिरदेखि २०६१ मंसिरसम्मको) वृद्धिदर १४.१ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १०.२ प्रतिशत रहेको थियो ।
१४. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा संकुचित मुद्राप्रदाय (M₁) १०.५ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण थियो । आर्थिक वृद्धिदर ४.५ प्रतिशत, संकुचित मुद्राको आयलोचनशीलता १.२ प्रतिशत र मुद्रास्फीतिदर ४.० प्रतिशत हुने संकुचित मुद्राप्रदाय प्रक्षेपणका आधारहरू थिए । संकुचित मुद्राप्रदाय चालू आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम पाँच महिनामा अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ३.० प्रतिशतले घटेको विपरित ०.२ प्रतिशतले बढेको छ । संकुचित मुद्राप्रदायको वार्षिक (२०६० मंसिरदेखि २०६१ मंसिरसम्मको) वृद्धिदर उल्लेख्य अर्थात् १५.९ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा संकुचित मुद्राप्रदाय ६.१ प्रतिशतले बढेको थियो ।
१५. मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति र खुद स्वदेशी सम्पत्ति दुवैमा भएको वृद्धिले गर्दा अघिल्लो वर्षको तुलनामा यो वर्ष मौद्रिक विस्तार अधिक रहन गएको हो । वित्तीय क्षेत्र सुधारका लागि विश्व बैंकबाट ऋण सहयोग प्राप्त भएको, आयात बढ्न नसकेको र निर्यातमा विस्तार भएकोले मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा वृद्धि भएको हो ।
१६. मौद्रिक नीतिको महत्वपूर्ण अन्तरिम लक्ष्यको रूपमा रहेको कुल आन्तरिक कर्जा चालू आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा १३.३ प्रतिशतले बढ्ने लक्ष्य राखिएकोमा प्रथम पाँच महिनामा ४.३ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यो कर्जा २.३ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल आन्तरिक कर्जाको वार्षिक वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष ८.१ प्रतिशत रहेकोमा यो वर्ष १२.० प्रतिशत रहेको छ । निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जा उल्लेख्य बढेका कारण कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर यस वर्ष उच्च रहन गएको हो । चालू आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम पाँच महिनामा निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जा ६.९ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यो कर्जा ४.३ प्रतिशतले बढेको थियो । निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जाको वार्षिक वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष १२.६ प्रतिशत रहेकोमा यो वर्ष १७.३ प्रतिशत रहेको छ । नयाँ बैंक तथा नयाँ व्यवस्थापनमा सञ्चालित वाणिज्य बैंकहरूबाट यस अवधिमा बढी कर्जा प्रवाह भएको देखिन्छ, भने दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरूबाट थप बैंक कर्जा प्रवाह भएको देखिँदैन । कुल प्रवाहित बैंक कर्जामध्ये धेरैजसो उपभोग कर्जा रहेको छ । हाल घर कर्जा, शिक्षा कर्जा र सवारी साधन कर्जा बढी प्रचलनमा रहेका छन् । घर कर्जा र शिक्षा कर्जाले अल्पकाल तथा दीर्घकालमा अर्थतन्त्रमा सकारात्मक भूमिका खेले पनि अन्य उपभोग्य कर्जाले अर्थतन्त्रको उत्पादनशील क्षमताको विस्तारमा त्यति सकारात्मक भूमिका खेल्दैन । धेरैजसो उपभोग्य वस्तुहरूको उत्पादन मुलुकमा नहुने भएकोले उपभोग्य कर्जा विस्तारले शोधनान्तरमा चाप पार्ने हुन्छ । तर हाल पर्याप्त मात्रामा विदेशी विनिमय संचित रहेकोले यस सम्बन्धमा चिन्ता गरिहाल्नु पर्ने स्थिति भने छैन । तर उपभोग्य कर्जा विस्तार भएकाले वाणिज्य बैंकहरूसँग विगतमा रहने गरेको अधिक तरलताको स्थिति हाल विद्यमान नरहेकोले उनीहरूको मुनाफामा सकारात्मक प्रभाव परेको छ ।
१७. संचित मुद्रा-मौद्रिक गुणाङ्क (money multiplier) को आधारमा विश्लेषण गर्दा मौद्रिक विस्तारमा संचित मुद्रा भन्दा मौद्रिक गुणाङ्कको ठूलो भूमिका रहेको छ । उदाहरणको लागि २०६१ आषाढमा संकुचित मुद्रा गुणाङ्क करिब १.० रहेकोमा २०६१ मंसिर मसान्तमा वृद्धि भई १.०७४ पुग्यो । यो आर्थिक वर्षको सुरुमा १.० प्रतिशत बिन्दुले अनिवार्य नगद अनुपात कटौती गरिएको र साथै वाणिज्य बैंकहरूले अधिक तरलता अनुपात ज्यादै न्यून राखी कर्जा विस्तार गरेका कारण समीक्षा अवधिमा मौद्रिक विस्तार तीव्र भएको हो । पहिले निजी क्षेत्रका बैंकहरू fully loaned up को स्थितिमा रहने र दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरू पनि अधिक

तरलताको स्थितिमा रहने गरेकोकाले संकुचित मुद्रा गुणाङ्क न्यून रहने गरेकोमा हाल दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरू पनि अधिक तरलता कायम नगरी fully loaned up को स्थितिमा रहेका हुनाले संकुचित मुद्रा गुणाङ्कमा अभिवृद्धि आएको हो । कर्जा विस्तार हुँदा नेपाल जस्तो खुला अर्थतन्त्रमा खासगरी शोधनान्तरमा चाप पर्ने भए पनि हाल नेपालमा पर्याप्त मात्रामा विदेशी विनिमय संचिति रहेको र समग्रमा आयात वृद्धि न्यून रहेकाले कर्जा विस्तारले वाह्य क्षेत्रमा तत्काल प्रतिकूल असर पर्ने भने देखिँदैन ।

मौद्रिक उपकरणहरूको कार्यान्वयनको स्थिति

१८. यो वर्ष अनिवार्य नगद अनुपात १.० प्रतिशत बिन्दुले कटौती गरिएको फलस्वरूप वाणिज्य बैंकहरूसँग करीब रु. २ अर्ब थप लगानीयोग्य साधन उपलब्ध हुन गयो र तत्काल उनीहरूसँगको अधिक तरलता त्यही रकमले बढ्न गयो । आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमास slack याम पनि भएकाले अधिक तरलताका कारण मुद्रा बजारमा लगानी गरिने ऋणपत्रहरूको मागमा चाप पर्न गयो र अधिक तरलताको पहिलो प्रभाव अल्पकालीन ब्याजदरमा पर्न गयो । यसको परिणामस्वरूप ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको भारित औसत ब्याजदर २०६१ श्रावण र भाद्रमा क्रमशः ०.६२ प्रतिशत र ०.६३ प्रतिशतमा झर्‍यो । स्वभावतः मुद्रा बजारमा यसले केही हल्लिखल्ली पनि ल्यायो र निक्षेपदरहरू घट्न सक्ने आशंका पनि बढायो । खुला बजार कारोबारमार्फत वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको तरलता प्रशोचन गरिएको कारण अल्पकालीन ब्याजदर केही बढी स्थिर (stabilize) रहन गएको छ ।
१९. वाणिज्य बैंकहरूले कायम गर्नुपर्ने अनिवार्य नगद अनुपातको कटौतीले गर्दा भने PRGF कार्यक्रममा २०६१ असोज मसान्त र पौष मसान्तको लागि तोकिएको नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद आन्तरिक सम्पत्ति (NDA) र संचित मुद्रा (reserve money) को लक्ष्य हासिल गर्न मद्दत पुग्न गयो ।
२०. अनिवार्य नगद अनुपातमा गरिएको कटौतीको परिणामस्वरूप अल्पकालीन ब्याजदरमा परेको प्रभावले भने अर्थतन्त्र सामान्य स्थितिमा नरहेको अवस्थामा अनिवार्य नगद अनुपातमा कटौती गर्दा चरणबद्ध रूपमा (in phases) गर्नु बढी सहज हुने देखिएको छ ।
२१. मुलुकमा विगत केही वर्षयताको द्वन्द्व र बाह्य कारण समेतले गर्दा पर्यटन व्यवसाय लगायत केही उद्योगहरू रुग्ण हुँदै गएको स्थितिमा त्यस्ता उद्योग तथा व्यवसायहरूलाई केही राहत पुऱ्याउन आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधाको व्यवस्था हुँदै आएको छ । चालू आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा यस वर्षको लागि रु. १ अर्बको पुनर्कर्जाको व्यवस्था भएको थियो । रुग्ण उद्योगलाई प्रदान हुने पुनर्कर्जादर पनि साविकको २.० प्रतिशतबाट घटाएर १.५ प्रतिशत कायम गरिएको थियो । यस व्यवस्थाअनुसार २०६१ पौष मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. २० करोड ५७ लाख ९२ हजार पुनर्कर्जा स्वीकृत भइसकेको छ ।
२२. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा मौद्रिक नीतिको प्रमुख तथा महत्वपूर्ण उपकरण खुला बजार कारोबार कार्यान्वयन रणनीतिमा सुधारको व्यवस्था भएबमोजिम पहिलोपल्ट खुला बजार बिक्री बोलकबोल, खरीद बोलकबोल, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोलको व्यवस्था र सो सम्बन्धी कारोबारहरू हुँदै आएका छन् ।
२३. चालू आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम ६ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अधिक तरलता विभिन्न समयमा बिक्री बोलकबोल (sale auction) गरी रु. १३ अर्ब ६० करोड प्रशोचन गरियो । त्यसैगरी, रिभर्सरिपो बोलकबोल मार्फत यस अवधिमा turnover को आधारमा रु. ४ अर्ब ७ करोड तरलता वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रशोचन गरियो ।
२४. वाणिज्य बैंकहरूसँग तरलता अभाव हुँदा तरलता प्रवाह गर्ने उद्देश्यले खरीद बोलकबोल मार्फत चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनामा रु. ४ करोड ९५ लाख र रिपो बोलकबोल मार्फत रु. २ अर्ब ६६ करोड तरलता वाणिज्य बैंकहरूलाई उपलब्ध गराइयो ।
२५. बिक्री बोलकबोल, खरीद बोलकबोल, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल जस्ता मौद्रिक उपकरणहरू मौद्रिक तरलताको स्थिति र मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरू हासिल गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको अग्रसरतामा प्रयोग हुँदै आएका छन् । २०६१ आषाढ ३१ देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको तरलता अनुगमन संरचना (Liquidity Monitoring Framework) मूलतः नेपाल राष्ट्र बैंकको साप्ताहिक वासलातका आधारमा साप्ताहिक रूपमा तयार गरिँदै आइएको छ । यो संरचनाले वाणिज्य बैंकहरूसँगको तरलताको स्थिति वास्तविक रूपमा इङ्गित गर्ने गरेको हालसम्मको अनुभव रहेको छ ।

२६. उपर्युक्त मौद्रिक कारोबारहरु मौद्रिक उद्देश्य प्राप्तिका लागि मात्र नेपाल राष्ट्र बैंकको अग्रसरतामा सञ्चालन गरिने भएकाले वाणिज्य बैंकहरूसँग तरलताको अभाव हुन गई आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्था (domestic payments system) मा प्रतिकूल प्रभाव नपरोस् भन्ने उद्देश्यले यो वर्षको मौद्रिक नीतिमा स्थायी तरलता सुविधा (Standing Liquidity Facility – SLF) को व्यवस्था भयो । यस अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई अधिकतम पाँच दिने समयावधिका लागि पूर्णतया धितोमा तरलता (कर्जा) उपलब्ध गराउने व्यवस्था रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम ६ महिनासम्म पटक-पटक गरी वाणिज्य बैंकहरूले रु. २२ अर्ब ५४ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरिसकेका छन् । यो तरलता सुविधाको ब्याजदर अल्पकालीन बजार ब्याजदरमा आधारित हुने र यो सुविधामा पेनाल ब्याजदर समेत लाग्ने भएकाले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम ६ महिनासम्ममा स्थायी तरलता सुविधा ब्याजदर ०.८६९९ प्रतिशतदेखि ४.७२४ प्रतिशतसम्म रह्यो ।
२७. मौद्रिक उद्देश्यहरु प्राप्तिका लागि प्रयोग हुँदै आएको खुला बजार कारोबार अन्तर्गत आवश्यकता अनुसार बजारमा तरलता छोड्ने र बजारबाट तरलता प्रशोचन गर्ने कार्य हुँदै आएको छ । यो कारोबार गर्दा साधारणतया तरलता प्रशोचन गर्दा निर्धारण हुने implicit ब्याजदर तरलता छोड्ने ब्याजदर भन्दा कम हुनु पर्ने र यी दुई ब्याजदरबीच अन्तरबैंक कारोबारदर रहनु पर्ने हुन्छ । तर वाणिज्य बैंकहरूले खुला बजार कारोबार मार्फत तरलता उपयोग गर्दा कम ब्याजदर हुने किसिमले बोलकबोल गर्ने र नेपाल राष्ट्र बैंकलाई तरलता बिक्री गर्दा बढी ब्याजदर लिने किसिमले बोलकबोल गरेको पाइएको छ । यो प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्नु आवश्यक देखिएको छ । साथै, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल गर्दा मूल्यमा नभई ब्याजदरमा बोलकबोल गर्दा सुरक्षणमा राखिने ऋणपत्रहरुको भुक्तानी अवधिको प्रश्न उठ्दैन र बोलकबोल प्रणाली सरल हुन जान्छ ।
२८. नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजारमा हस्तक्षेप समेत गरेर तरलताको व्यवस्थापन गर्दै आएको छ । चालू आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम ६ महिनासम्म नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी मुद्रा बजारमा हस्तक्षेप गरी रु. १८ अर्ब ७९ करोड बराबर विदेशी मुद्रा खरीद र रु. १ अर्ब ८ करोड बराबर बिक्री गरी खुद रु. १७ अर्ब ७० करोड तरलता प्रवाह गर्‍यो । यस अवधिमा विदेशी मुद्रा कारोबार र श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रमा गरिएको खुला बजार मौद्रिक कारोबार समन्वयात्मक ढङ्गले गरियो । यसको परिणामस्वरूप PRGF कार्यक्रमअन्तर्गत २०६१ पौष मसान्तको लागि तोकिएका नेपाल राष्ट्र बैंकको NFA र NDA का लक्ष्यहरु हासिल हुन सकेको कुरा माथि उल्लेख भइसकेको छ ।

मौद्रिक व्यवस्थापनमा देखिएका चुनौतीहरू

२९. चालू आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा औसत मुद्रास्फीतिदर ४.० प्रतिशत रहने लक्ष्य तोकिएको भएपनि मूल्य अभिवृद्धि कर र पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा गरिएको वृद्धिका कारण समग्र मूल्यमा केही चाप पर्ने देखिएको छ । हालको मूल्य वृद्धि समष्टिगत माग (AD) मा विस्तारले नभई मूल्य समायोजन धक्का (price adjustment shock) का कारण भएकोले मौद्रिक नीतिमार्फत यसलाई नियन्त्रण गर्न उपयुक्त हुने देखिँदैन । तर अत्यधिक बैंक कर्जा विस्तारबाट समष्टिगत माग वृद्धि भई मूल्यमा चाप पर्न जाने स्थिति आयो भने कर्जा विस्तारलाई मौद्रिक नीतिमार्फत रोक्नु पर्ने हुन्छ । यसका लागि खुला बजार कारोबार र स्थायी तरलता सुविधामा आवश्यक परिवर्तन गर्नु पर्ने हुन्छ ।
३०. ब्याजदरमा आवश्यक स्थायित्व कायम गर्नु र ब्याजदर फरकलाई बढ्न नदिनु पनि मौद्रिक व्यवस्थापनका लागि चुनौतीपूर्ण कार्य रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को पहिलो त्रयमासको अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूसँग अधिक तरलताको स्थिति रहेकोले केही वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कर्जादरहरुमा आवश्यक समायोजन नगरी निक्षेपदरहरु घटाएका कारण ब्याजदर फरक केही बढेको छ । ब्याजदर फरकलाई कम गर्न वाणिज्य बैंकहरूलाई तत्काल नैतिक दबाव दिनु आवश्यक छ । नैतिक दबावमार्फत ब्याजदर फरकमा कमी आएन भने खुला बजार कारोबार र स्थायी तरलता सुविधाका सर्तहरुमा आवश्यक समायोजन गरिने कुरा वाणिज्य बैंकहरूलाई स्पष्ट गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
३१. यथार्थ प्रभावी विनिमयदरलाई सन्तुलित (neutral) स्थितिमा कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्य रहँदै आएको छ । भारतमा नेपालको भन्दा बढी मूल्य वृद्धि रहेको कारण ने.रु.को भा.रु.सँगको यथार्थ विनिमयदर न्यूनमूल्यत (undervalued) रहेकोले समग्रमा यथार्थ प्रभावी विनिमयदर neutral स्थितिमा रहेको छ । यथार्थ प्रभावी विनिमयदर सन्तुलित (neutral) स्थितिमा कायम गर्न मुद्रास्फीतिदरलाई नियन्त्रणमा राख्नु मौद्रिक नीतिको प्राथमिकताको रूपमा रहेको छ ।

३२. मुद्रास्फीति र ब्याजदरमा स्थायित्व कायम गर्न मौद्रिक नीतिको रूपमा खुला बजार कारोबार संचालन हुँदै आएको छ । तर खुला बजार कारोबारलाई मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी उपायको रूपमा प्रयोग गर्न आवश्यक मात्रामा स्वीकारयोग्य ऋणपत्रहरू (eligible securities) हुन आवश्यक छ । श्री ५ को सरकारको विकास खर्च बढ्न नसकेकोले केही वर्षयता खुला बजार कारोबारको लागि आवश्यक परिमाणमा स्वीकारयोग्य ऋणपत्रहरूमा बढोत्तरी हुन सकिराखेको छैन । तसर्थ, बजेटमा व्यवस्था भएबमोजिमको राष्ट्र ऋण उठाई यस्ता ऋणपत्रहरूको मात्रा बढाउन आवश्यक देखिएको छ ।
३३. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा विस्तार भएको छ । तर धेरैजसो बैंक कर्जा उपभोग कर्जाका लागि गएको हुँदा एकातिर अर्थतन्त्रको उत्पादनशील क्षमता वृद्धि हुन सकिराखेको छैन भने अर्कोतर्फ यही प्रवृत्ति कायम रहे मुलुकको शोधनान्तरमा केही चाप पर्नसक्ने स्थिति पनि रहेको छ । यस पृष्ठभूमिमा बैंक कर्जा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ उन्मुख गराउनु र खराब कर्जाको मात्रा घटाई वित्तीय स्थायित्व कायम गर्नु मौद्रिक नीतिका लागि चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको स्थिति

३४. समस्याग्रस्त बैंकहरूको पुनर्संरचना गर्न करीब ४-५ वर्षको अवधि लाग्नसक्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी विश्व बैंक तथा DFID बाट प्राप्त वित्तीय सहयोगलाई किफायती ढंगले सदुपयोग गर्ने नीति अनुरूप नेपाल बैंक लि. को व्यवस्थापन करार थप गर्दा वार्षिक लागत घटाइएको छ । एक वर्षको लागि करार थप गर्दा प्रस्तावित अमेरिकी डलर ३५ लाखमा २०.० प्रतिशत कटौती गरी अमेरिकी डलर २७.८ लाख वार्षिक लागतमा सम्भौता गरिएको छ ।
३५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शेयरमा गरेको लगानीलाई २०६१ आषाढ मसान्तसम्ममा विक्री गर्न नसकेको देखिएमा त्यस्ता लगानीलाई शत-प्रतिशत प्रोभिजन गर्नुपर्ने सम्बन्धमा निर्देशन जारी भइसकेको र यसको पालना भए नभए बारे अनुगमन भइरहेको छ ।
३६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जासम्बन्धी सूचना प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी सम्बद्ध पक्षहरूलाई आवश्यक सूचना प्रवाह गर्न, कर्जाको दुरुपयोग गर्नेहरूको कालोसूची तयार गरी अद्यावधिक गरी राख्न र कर्जा सूचनाको दायरालाई फराकिलो पार्न कर्जा सूचना केन्द्रलाई कम्पनीको रूपमा स्थापना गर्नका लागि कम्पनी रजिष्टारको कार्यालयमा सो कम्पनी दर्ता भइसकेको छ ।
३७. बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको कारोबारलाई स्वस्थ, सुरक्षित एवम् प्रगाढ पार्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसम्बन्धी कानूनी संरचनालाई समयानुकूल, सबल र सहज तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक (प्रथम संशोधन), २०६१ र बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ जारी भइसकेको छ भने सम्पत्ति व्यवस्थापन, मुद्रा शुद्धिकरण नियन्त्रण, सुरक्षित कारोबार र दामासाही सम्बन्धी अध्यादेशहरूको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकार समक्ष पेश गरिसकिएको छ ।
३८. जोखिम भारित सम्पत्तिको आधारमा कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम पूँजीकोष अनुपात सम्बन्धमा २०६१/६२ को लागि पनि ११ प्रतिशत कायम राखी आगामी वर्ष १२ प्रतिशत पुऱ्याउने व्यवस्थाको लागि परिपत्र जारी भइसकेको छ ।
३९. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त सहकारी संस्थाहरू तथा वित्तीय मध्यस्थतासम्बन्धी कार्य गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूको प्रभावकारी निरीक्षण एवम् सुपरिवेक्षणको लागि छुट्टै Second-Tier Institution स्थापना गर्न कार्यदल गठन भएको छ ।
४०. ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई थोक लघुकर्जा उपलब्ध गराउने वित्तीय संस्थाको रूपमा रूपान्तरण गर्नको लागि कार्यदल गठन भएको छ ।
४१. ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको तीव्र माग रहेको छ तापनि शान्ति सुरक्षाको असहज स्थितिका कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सेवाहरू निकै अपर्याप्त रहेको विद्यमान अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रमा संस्थागत कर्जाको विस्तार गर्न र सो कर्जामा विपन्न वर्गको पहुँच बढाउन लघुवित्त सेवाको विस्तार नै एक भरपर्दो र सर्वसुलभ माध्यम रहेको छ । यससम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको रूपमा रहेको वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ पर्याप्त नदेखिएकोले राष्ट्रिय लघु वित्त नीति तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा एक अन्तर्क्रिया कार्यक्रम गरी सोबाट प्राप्त सुझावहरू समेटी निर्णयको लागि सञ्चालक समितिमा पेश गरिएको छ ।

४२. Basel Committee on Banking Supervision ले तयार पारेको New Capital Accord – Basel-II को नेपालको परिप्रेक्ष्यमा प्रभावकारिता अध्ययन गरी तयार गरिएको अवधारणापत्र सम्बन्धमा Core Group गठन भएको छ ।
४३. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा चितवनमा बैंक तथा वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण कार्यालयको स्थापना गर्ने उल्लेख्य भए पनि निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यहरू केन्द्रीय स्तरबाट कर्पोरेट स्तरको निरीक्षणको रूपमा सम्पन्न गर्ने परिपाटीलाई प्राथमिकता दिने हाल निर्णय भएको छ ।
४४. बैंक तथा वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षणसम्बन्धी Basel समितिले तयार गरेका २५ वटा मूल सिद्धान्तहरूको नेपालको सन्दर्भमा प्रभावकारिताको अध्ययन गर्ने कार्य चालू आर्थिक वर्षको अन्तसम्ममा सम्पादन गरिनेछ । तदनुरूप मूल्याङ्कनबाट प्राप्त परिणामको आधारमा विद्यमान सुपरिवेक्षकीय संयन्त्रलाई क्रमशः सक्षम बनाउँदै लगिनेछ ।
४५. ग्रामीण विकास बैंकहरूको जारी संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडमा रहेको यस बैंकको ६६.७५ प्रतिशत शेयरमध्ये ५६.७५ प्रतिशत शेयर हस्तान्तरण गर्ने कार्यको सम्बन्धमा निजीकरण समिति गठन गरी बैंकको प्रवन्ध पत्र र नियमावलीमा संशोधन गर्न श्री ५ को सरकार, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा पठाइएको छ भने २०६१ पौष १ गतेदेखि शेयर हस्तान्तरण कार्यको प्रारम्भ भइसकेको छ ।
४६. नेपाल राष्ट्र बैंकका बैंकिङ्ग कार्यालयहरूको भुक्तानी व्यवस्थामा समयसापेक्ष सुधार गर्ने साथै समाशोधन गृह व्यवस्था र हिसाब मिलान प्रक्रियामा सुधार गर्न भुक्तानी तथा ट्रान्सफरलाई एकद्वार प्रणाली लागू गरिएको छ । अनि Clearing House बाटै Posting गर्ने व्यवस्था मिलाई Settlement प्रक्रिया प्रभावकारी बनाइएको छ । साथै, Clearing House को भौतिक सुविधाको विस्तार गर्न थालिएको छ । समाशोधन गृहको अध्ययन सम्बन्धमा यसको सदस्यता शुल्कसम्बन्धी अध्ययन सम्पन्न भएको छ ।

विदेशी विनिमयसम्बन्धी सुधारको स्थिति

४७. अमेरिकी डलर ५०० सम्मको सटही सुविधा वाणिज्य बैंकहरूले सोभै प्रदान गर्नसक्ने व्यवस्थाबाट स-साना रकमको भुक्तानी पठाउने प्रक्रिया अत्यन्त सरल भई सर्वसाधारण लाभान्वित भएको हुँदा व्यक्ति तथा संघसंस्थाहरूलाई विभिन्न प्रयोजनका लागि बढीमा १,००० अमेरिकी डलरसम्मको सटही सुविधा वाणिज्य बैंकहरूले सोभै दिन सक्ने व्यवस्थाको लागि परिपत्र जारी भइसकेको छ ।
४८. विदेश भ्रमण गर्न चाहने नेपाली नागरिकहरूले business class को हवाई टिकटमा यात्रा गर्न पाउने व्यवस्थाको लागि परिपत्र जारी भइसकेको छ ।
४९. भन्सार कार्यालयको नाममा खिचिएका प्रतीतपत्र धरौटी बापतको चेकहरू वाणिज्य बैंकहरू आफैले रद्द गर्न सक्ने व्यवस्थाको लागि परिपत्र जारी भइसकेको हुँदा आयात कारोबारमा संलग्न व्यवसायीहरूलाई यस व्यवस्थाबाट प्रक्रियागत सुविधा पुगेको छ ।
५०. निर्यातकर्ताहरूले Cash Against Document (CAD) को माध्यमबाट निर्यात गर्ने सन्दर्भमा उक्त भुक्तानी प्रमाणपत्रको म्याद छ महिनाको मात्र हुने र म्याद थपको लागि यस बैंकको स्वीकृति लिनु पर्नेमा उक्त म्याद तीन वर्षसम्म वाणिज्य बैंक आफैले थप्न सक्ने व्यवस्थाको लागि परिपत्र जारी भइसकेको छ ।
५१. वाणिज्य बैंकहरूको विदेशस्थित एजेन्सी खाताहरूमा जम्मा भएको रकम कारणवश भुक्तानी नहुने अवस्थामा यू.एस. डलर २,००० भन्दा बढीको त्यस्तो रकम फिर्ता पठाउने व्यवस्था वाणिज्य बैंकहरू आफैले गर्न सक्ने व्यवस्था गरिसकिएको छ ।
५२. नेपाली विक्रीकर्ताले खरीदकर्ताको नाममा परिवर्त्य विदेशी मुद्राको बैंक ग्यारेण्टी जारी गर्न वाणिज्य बैंकहरू आफैले आवश्यक व्यवस्था मिलाउन सक्ने व्यवस्था मिलाइसकिएको छ ।
५३. विभिन्न सरकारी संस्थाहरू, परिषद् तथा अन्य निकायहरूलाई आवश्यक पर्ने सटही सुविधा वाणिज्य बैंकले सोभै उपलब्ध गराउने व्यवस्थाको लागि परिपत्र जारी गरिसकिएको छ । भुक्तानी पाउने पक्ष श्री ५ कोसरकार भएमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता रहेका व्यक्ति तथा निकायहरूले नेपालमा पनि परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
५४. निर्यातकर्ताहरूले Cash Against Document को माध्यमबाट एकपटकमा एक लाख अमेरिकी डलरसम्म निर्यात गर्न पाउने र निर्यातकर्ताले पेश गर्नुपर्ने बैंक ग्यारेण्टीको रकम १० प्रतिशतबाट घटाई ५ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।

५५. क्रेडिट कार्ड प्रयोग नगरिकन E-payment गर्ने व्यवस्था गर्न वाणिज्य बैंकहरुलाई स्वीकृति दिइसकिएको छ ।
५६. विदेशी विनिमय निक्षेपबाट प्राप्त रकम परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा आर्जन हुने गरी लगानी गर्दा वाणिज्य बैंकहरुलाई लगाइएको एक वर्षको सीमा हटाइएको छ । यसबाट वाणिज्य बैंकहरुलाई आ-आफ्नो विदेशी संचित परिचालन गर्ने लचकता प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
५७. वाणिज्य बैंकहरुले यस बैंकमा बुझाउन ल्याउने नगद अमेरिकी डलरको हकमा २ प्रतिशत कट्टा गरी बाँकी ९८ प्रतिशत सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरुबाट यस बैंकमा रहेको अमेरिकी डलर खातामा जम्मा गरिँदै आइएकोमा चालू आर्थिक वर्षदेखि लागू हुने गरी अमेरिकी डलर बाहेक अन्य परिवर्तित विदेशी मुद्राहरुको हकमा प्रचलित खरीद दरअनुसार रुपैयाँको गणना गरी उक्त रुपैयाँमा २ प्रतिशत कट्टा गरी बाँकी ९८ प्रतिशतले हुन आउने रकम सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको अमेरिकी डलर खातामा जम्मा गर्ने र यस प्रयोजनका लागि अमेरिकी डलरको खरीद दर नै प्रयोग गरिने व्यवस्थाको लागि परिपत्र जारी भइसकेको छ । यस व्यवस्था पश्चात् वाणिज्य बैंकहरुलाई अमेरिकी डलर बाहेक अन्य विदेशी मुद्राका खाताहरु यस बैंकमा राख्न आवश्यक नहुने भएको हुँदा त्यस्ता सबै खाताहरु बन्द गरिएको छ ।
५८. वाणिज्य बैंकहरुले अमेरिकी डलर ५,००० सम्म खर्च गर्न सकिने गरी Credit card/debit card जारी गर्नसक्ने सम्बन्धमा पनि परिपत्र जारी भइसकेको छ । यस व्यवस्थाबाट Credit Card/Debit Card लिई विदेश भ्रमणमा जाने व्यक्तिलाई सुविधा पुगेको छ ।
५९. विदेशस्थित Money Transfer Company को नेपालस्थित Agent लाई अग्रिम भुक्तानी प्राप्त गर्नका लागि Bank Guarantee को आवश्यकता परेमा तोकिएको सीमाभित्र रही वाणिज्य बैंकहरु आफैले सोभै उपलब्ध गराउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६०. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाउने वस्तुहरुको विद्यमान संख्या ३९ मा २१ वटा वस्तुहरु थपी अब ६० वटा वस्तुहरु भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी गरी आयात गर्न सकिने भएको छ । हाल थपिएका केही वस्तुहरुमा Light Liquid Paraffin, Benzene, Toluene, Methanol, Ethereal, Ethylene Glycol, Methyl Sallcylate, Vinyl Acetate Monomer, Butly Acraylate Monomer, Zetyly Hexyl Acrylate, Dibutyle Phthalate, Phthalic Anhydride, Terephthelic Acid, Perfume, Poly Vinyl Alcohol, PVC Resin, Printed Laminated Web, Silicon Steel, Zinc Alloy, Amorphous Metaicores, TV Picture Tube and Extract रहेका छन् ।
६१. नेपाल र जनवादी गणतन्त्र चीनको बीचमा भएको चिनियाँ मुद्रा युआनलाई सीमित परिवर्त्यता प्रदान गर्ने सम्बन्धी दुई वर्ष अघिको सम्झौता पुनः दुई वर्षका लागि नवीकरण गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ ।
६२. विश्वव्यापीकरण तथा खासगरी नेपाल पनि विश्व व्यापार संगठनको सदस्य भइसकेको सन्दर्भमा नेपाली बजारहरु विदेशीहरुको लागि खोल्नुको अतिरिक्त नेपाली उद्यमीहरुको लागि पनि विदेशी बजार खोल्नु आवश्यक भएको सन्दर्भमा नेपाली निकायहरुलाई विदेशमा सम्पर्क कार्यालय खोल्न दिने व्यवस्थाको लागि परिपत्र जारी गरिसकिएको छ ।
६३. वाणिज्य बैंकहरुलाई भारुको अन्तरबैंक कर्जा सापटी कारोबार समेत गर्न पाउने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।

निष्कर्ष

६४. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख गरिएका उद्देश्यहरुमध्ये मूल्य अभिवृद्धि कर र पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य बढाइएका कारण मूल्य स्थितिमा केही चाप पर्ने देखिए तापनि मुद्रास्फीति भने नियन्त्रित अवस्थामा रहने देखिन्छ । शोधनान्तरमा लक्षित बचत कायम हुने देखिन्छ । आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थामा कुनै अड्चन नआओस् भन्ने उद्देश्यले स्थायी तरलता सुविधा प्रयोगमा ल्याइएको छ । धेरैजसो वित्तीय तथा वाह्य क्षेत्र सुधारका कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनमा ल्याइएका छन् । खुला बजार मार्फत मौद्रिक नीति संचालन गर्न तरलता अनुगमन संरचना प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । पहिलोपल्ट विक्री बोलकबोल, खरीद बोलकबोल र रिपो तथा रिभर्स रिपोबोलकबोल जस्ता खुला बजार उपकरणहरु प्रयोगमा ल्याइएका छन् । अर्थतन्त्रमा आवश्यक तरलता भइरहे पनि लगानीको वातावरण सुदृढ भइसकेकोले गर्दा आर्थिक वृद्धिदर भने लक्षित ४.५ प्रतिशतभन्दा कम अर्थात् ४.० प्रतिशत रहने देखिन्छ । मूल्य स्थिरता कायम गर्ने, ब्याजदरलाई स्थायित्व प्रदान गर्ने र वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई सुदृढ गर्दै अगाडि बढाउने कार्यहरु हाल मौद्रिक नीतिका प्राथमिकताका रुपमा रहेका छन् ।

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा (२०६२ चैत)

पृष्ठभूमि

१. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीति २०६२ श्रावण ७ गते सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रकाशित गरिएको थियो । मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता यस नीतिको तर्जुमा र कार्यान्वयनले मात्र बढ्दैन । समय-समयमा मौद्रिक नीतिका साभेदार लगायत सर्वसाधारणसँग गरिने यसको प्रसारण र मौद्रिक व्यवस्थापनको पारदर्शितालाई मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता बढाउने महत्वपूर्ण रणनीतिको रूपमा लिइने गरिएको छ । यसै तथ्यलाई दृष्टिगत गरी वार्षिक मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा तयार पारी सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रकाशनमा ल्याइने गरिएको छ । प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा मौद्रिक नीतिको उद्देश्य, रणनीतिक लक्ष्य, सञ्चालन लक्ष्य, मौद्रिक उपाय र नीतिगत सुधारको अवस्था तथा कार्यान्वयन स्थितिको विश्लेषणमा केन्द्रित छ ।
२. यस क्रममा यस मध्यावधि समीक्षालाई निम्नानुसार छ खण्डमा प्रस्तुत गरिएको छ :
 - (क) आर्थिक विश्लेषण,
 - (ख) मौद्रिक विश्लेषण तथा मौद्रिक व्यवस्थापन,
 - (ग) वार्षिक मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्रसम्बन्धी व्यवस्थाहरूको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा,
 - (घ) आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य (Economic and Monetary Outlook),
 - (ङ) मौद्रिक नीतिको रुझान र
 - (च) निष्कर्ष ।

आर्थिक विश्लेषण

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

३. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले हालसालै (२०६२ माघ २ गते) सार्वजनिक गरेको आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को राष्ट्रिय लेखासम्बन्धी तथ्याङ्कहरूको संशोधित अनुमानअनुसार आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन साधनको लागत मूल्यमा २.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को कुल गार्हस्थ्य उत्पादन साधनको लागत मूल्यमा ३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।
४. कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमध्ये कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा ३.९ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ३.० प्रतिशत रहने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले संशोधित अनुमान गरेको छ । नगदेवाली, पशुधनजन्य उत्पादन, माछा तथा वनजन्य उत्पादनमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा सकारात्मक वृद्धि रहे तापनि खाद्यान्न वालीमा नगण्य वृद्धि रहेवाट समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा न्यून रहेको सो विभागले जनाएको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन उत्पादकको मूल्यमा २.७ प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन उत्पादकको मूल्यमा ३.८ प्रतिशतले बढेको थियो ।
५. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन २.१ प्रतिशतले वृद्धि हुने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको संशोधित अनुमान रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर ३.४ प्रतिशत रहेको थियो । तयारी पोशाकको उत्पादनमा व्यापक गिरावट, निर्माणजन्य वस्तुहरूको आयातमा कमी तथा आन्तरिक उत्पादनमा नगण्य वृद्धिको साथै समग्र निर्माण क्षेत्रको वृद्धिदर ऋणात्मक र पर्यटन आगमन तथा होटल क्षेत्रको आयमा उच्च गिरावट आई व्यापार, होटल तथा रेष्टुरेण्ट क्षेत्रको पनि ऋणात्मक वृद्धिका कारण गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा न्यून रहेको केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले जनाएको छ ।
६. समग्रमा विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिमा नगदेवाली, यातायात तथा सञ्चार, वित्त तथा रियल इस्टेट र विद्युत, ग्यास तथा पानी क्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धिको प्रमुख योगदान रथ्यो ।

७. अर्थतन्त्रको सम्भाव्य उत्पादन (potential output) लाई अर्थतन्त्रको उत्पादनशील क्षमताले निर्धारण गर्दछ । अर्थतन्त्रको उत्पादनशील क्षमता भौतिक पूँजी, श्रम तथा प्रविधिको विकासमा निर्भर रहन्छ । यथार्थपरक तथ्याङ्कको अपर्याप्तताले उपरोक्त तत्वहरूको आधारमा सम्भाव्य उत्पादन निकाल्न नसकिने भएकोले विगत वर्षहरूको उत्पादन

तालिका १ : उत्पादन अन्तराल (Output Gap) को स्थिति

आर्थिक वर्ष	यथार्थ आर्थिक वृद्धिदर*	सम्भाव्य आर्थिक वृद्धिदर	उत्पादन अन्तराल प्रतिशतमा
२०५८/५९	-०.४	४.५	-४.९
२०५९/६०	३.०	४.५	-१.५
२०६०/६१	३.५	४.५	-१.०
२०६१/६२	२.३	४.५	-२.३

* कुल गार्हस्थ्य उत्पादन साधनको लागत मूल्यको आधारमा ।

प्रवृत्तिको आधारमा मुद्रास्फीतिमा चाप नपार्ने औसत सम्भाव्य उत्पादन (non-inflationary potential output)^१ वृद्धिदर हाललाई ४.५ प्रतिशत आंकिएको छ । यथार्थ आर्थिक वृद्धिदर र सम्भाव्य उत्पादन वृद्धिदरको आधारमा उत्पादन अन्तराल (output gap)^२ को हिसाब गर्दा विगत चार वर्षयता उत्पादन अन्तराल लगातार ऋणात्मक रहेको स्पष्ट छ (तालिका १) ।

८. उत्पादन अन्तराल घनात्मक वा ऋणात्मक रहनुमा समष्टिगत मागको स्थितिको केही भूमिका रहने गर्दछ । यसै सन्दर्भमा, माग पक्षबाट कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा आन्तरिक मागको वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष (८.७ प्रतिशत) को तुलनामा न्यून (६.८ प्रतिशत) रहेको छ भने बाह्य माग (export of goods and services) को वृद्धिदर ४.७ प्रतिशतले ऋणात्मक रह्यो । खुद बाह्य माग (net export of goods and non-factor services) को वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा पनि ऋणात्मक नै रह्यो । श्री ५ को सरकारको पूँजीगत खर्च वृद्धि नगण्य रहेको, निजी लगानीको ह्रासोन्मुख वृद्धिदर र तेस्रो मुलुकबाट नेपाली वस्तु तथा सेवाको मागमा तीव्र गिरावट आएकोले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा समग्र आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहेको हो ।

९. समष्टिगत मागको वृद्धिदरमा ह्रास आएको कारण समेतले गर्दा विगत चार वर्षयता उत्पादन अन्तराल लगातार ऋणात्मक रहेबाट भौतिक पूँजीको उपयोग न्यून (underutilization of capital stock) रहेको स्पष्ट हुन्छ (तालिका १) । त्यस्तैगरी श्रमको उपयोग अर्थात् बेरोजगारीको अनुपात बढेको देखिन्छ । नेपाली श्रमिक बाह्य मुलुकमा कामको खोजीमा जाने प्रवृत्ति बढ्ने क्रममा रहेको हुनाले विद्यमान द्वन्द्वको स्थितिमा पनि बेरोजगारीको चाप प्रकट भएको देखिँदैन । समष्टिगत मागको वृद्धिदर घट्न गएको कारणले उत्पादन अन्तराल ऋणात्मक रहनु स्वाभाविक नै हो । तर, विगत एक दशक यता मुलुकमा द्वन्द्वको स्थिति रहेको कारणले समेत उत्पादन अन्तराल ऋणात्मक रहेको हो । निजी क्षेत्रको बढ्दो विप्रेषण आप्रवाहले समष्टिगत मागलाई उकासे तापनि नेपाल जस्तो खुला अर्थतन्त्रमा स्वदेशी उत्पादनमा विविध अड्चन देखा परिरहेको वर्तमान स्थितिमा समष्टिगत माग वृद्धिको असर उत्पादनमा भन्दा पनि आयातमा पर्न गएको देखिन्छ ।

१०. कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसम्बन्धी समष्टिगत तथ्याङ्कलाई वार्षिकभन्दा छोटो अवधिको आवृत्तिमा (higher frequency) तयार पार्ने पद्धतिको विकास भइनुसकेको हुँदा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनासम्मको उत्पादनशील क्षेत्रको एकीकृत विश्लेषण गर्न गाह्रो छ । कृषिसम्बन्धी उपलब्ध तथ्याङ्कअनुसार खाद्यान्न बालीको उत्पादन आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा पनि ०.३ प्रतिशतले घट्ने अनुमान छ । खाद्यान्न बालीमध्ये कृषि गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब २०.० प्रतिशत भार रहेको धानको उत्पादन १.९ प्रतिशतले घट्ने र यस हिउँदमा पानी नपरेकोले गहुँको उत्पादन सन्तोषजनक नरहने देखिएकोले समग्र खाद्यान्न बालीको उत्पादन घट्ने अनुमान गरिएको हो ।

^१ $\text{Log (RGDPFC)} = 11.71 + 0.045 (\text{trend})$ जहाँ, $\text{RGDPFC} = \text{Real GDP at factor cost}$, कोष्टमा रहेको (728) (38) अङ्कले t-statistics बुझाउँछ ।

Adjusted R-squared = 0.98

F-statistics = 1.483

D.W = 0.65, sample period 1988–2005

^२ उत्पादन अन्तराल (Output gap) = यथार्थ उत्पादन (Actual GDP) – सम्भाव्य उत्पादन (Potential GDP) । यथार्थ उत्पादन वृद्धिदर सम्भाव्य उत्पादन वृद्धिदरभन्दा बढी भएमा उत्पादन अन्तराल घनात्मक र यसको ठीक विपरीत यथार्थ उत्पादन वृद्धिदर सम्भाव्य उत्पादन वृद्धिदरभन्दा कम रहे उत्पादन अन्तराल ऋणात्मक रहेको मानिन्छ ।

११. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम त्रैमासिक अवधिमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क २.४ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही त्रयमासमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क ४.० प्रतिशतले बढेको थियो। तयारी पोशाकको उत्पादनमा उल्लेख्य हासका साथै प्लाइउड, न्युज पेपर, ईटा र कागजका सामग्रीहरूको उत्पादनमा कमी आएका कारण आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम त्रैमासिक अवधिमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क २.४ प्रतिशतले न्यून वृद्धि भएको हो।
१२. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा पर्यटन आगमन भने १९.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा पर्यटन आगमन १३.१ प्रतिशतले घटेको थियो। शान्ति सुरक्षाको स्थितिमा तुलनात्मक रूपमा सुधार आएकोले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा पर्यटन आगमनमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हो।

वस्तु तथा सम्पत्तिको मूल्य स्थिति

१३. मूल्य स्थितितर्फ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा नेपाली अर्थतन्त्रले चापको स्थिति भोग्नु पर्‍यो। तर, २०६२ पौष महिनाको उपभोक्ता मुद्रास्फीतिमा भने सुधारको सङ्केत देखापरेको छ। २०६१ पौषमा भएको पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिको प्रभाव निस्तेज भएको र खाद्य मूल्यमा केही सुधार आएकोले हाल आएर समग्र मुद्रास्फीतिमा रहेको चाप केही मत्थर भएको हो। २०६१ माघमा मूल्य अभिवृद्धि गरेको दरमा र २०६२ भाद्र ३ मा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धि गरिएको थियो। मूल्य अभिवृद्धि गरेको दरमा गरिएको वृद्धिदरको मूल्यमा परेको प्रभावका कारण समग्र मूल्यमा २०६२ पौषसम्म र पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य समायोजनको प्रभाव २०६३ श्रावणसम्ममा रहने देखिन्छ। अन्य कारक तत्वहरू यथावत रहेमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को दोस्रो अर्धवार्षिक अवधिमा मूल्यमा चापको स्थिति रहे पनि चापको दायरा (magnitude) भने नियन्त्रित रहने देखिन्छ।

१४. आर्थिक वर्ष २०५६/५७ देखि आर्थिक वर्ष २०६१/६२ सम्मको ६ वर्षको अवधिमा राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित औसत मुद्रास्फीति ५.० प्रतिशतभन्दा तल रह्यो (तालिका २)। आर्थिक वर्ष २०५७/५८ मा न्यूनतम २.४ प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा अधिकतम ४.५ प्रतिशत रही विगत ६ वर्षको अवधिको औसत मुद्रास्फीतिदर ३.७ प्रतिशत रह्यो। यस अवधिको ठीक अगाडि ६ वर्षको अवधिमा औसत मुद्रास्फीति ८.८ प्रतिशत रहेको थियो। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा मुद्रास्फीतिदर न्यून रहेको र नेपालमा कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर तुलनात्मक रूपले सन्तोषजनक (विगत ६ वर्षको औसत ३.७ प्रतिशत) रहेबाट विगत ६ वर्षको अवधिमा नेपालमा औसत मुद्रास्फीति ५.० प्रतिशत मुनि रहेको हो।

तालिका २ : विगत वर्षहरूमा औसत मुद्रास्फीति प्रवृत्ति

(प्रतिशतमा)

न्यून मुद्रास्फीति वर्षहरू		उच्च मुद्रास्फीति वर्षहरू	
आर्थिक वर्ष	मुद्रास्फीति	आर्थिक वर्ष	मुद्रास्फीति
२०५६/५७	३.४	२०५०/५१	९.९
२०५७/५८	२.४	२०५१/५२	७.७
२०५८/५९	२.९	२०५२/५३	८.१
२०५९/६०	४.८	२०५३/५४	८.१
२०६०/६१	४.०	२०५४/५५	८.३
२०६१/६२	४.५	२०५५/५६	११.५
औसत	३.७	औसत	८.८

१५. विगत ६ वर्षको अवधिमा न्यून मुद्रास्फीतिदर रहेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा मुद्रास्फीतिमा चाप परेको स्थिति छ। तर, आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को छैटौँ महिना अर्थात् २०६२ पौष महिनामा भने मुद्रास्फीतिमा देखिएको चापमा केही सुधार आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम महिनादेखि नै मुद्रास्फीतिदर बढ्न थालेको हो। उदाहरणको लागि २०६२/६३ को प्रथम महिना अर्थात् २०६२ श्रावणमा बिन्दुगत आधारमा उपभोक्ता मूल्यमा आधारित मुद्रास्फीति ७.३ प्रतिशत रह्यो। सो मुद्रास्फीति क्रमशः बढ्दै गई २०६२ भाद्रमा ८.२ प्रतिशत, २०६२ असोजमा ७.८ प्रतिशत, २०६२ कार्तिकमा ८.५ प्रतिशत र २०६२ मंसिरमा ८.८ प्रतिशतसम्म पुग्यो। तर, २०६२ पौष महिनामा भने मुद्रास्फीति बढ्ने क्रम रोकिइ उक्त महिनामा मुद्रास्फीतिदर ७.० प्रतिशतमा भरेको छ (तालिका ३)। वास्तवमा २०६१ पौषमा इन्धनको मूल्यमा वृद्धि भएदेखि मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न थालेको हो। २०६१ माघदेखि मूल्य अभिवृद्धिकर १०.० प्रतिशतबाट १३.० प्रतिशतमा बढाइएको र २०६२ भाद्रमा इन्धनको मूल्यमा पुनः वृद्धि भएबाट मूल्यमा थप चाप परेको हो। यसको साथै चामल तथा चामलजन्य वस्तुहरूको मूल्य वृद्धिदर निकै नै उच्च रहन गएबाट २०६२ मंसिर महिनासम्म मुद्रास्फीतिमा चाप पर्ने स्थिति यथावत् रहेको हो। २०६१ पौषमा बढेको इन्धनको मूल्यको प्रभाव हटे पनि २०६२ श्रावणमा बढेको

इन्धनको मूल्यको प्रभाव भने यथावत् रहेको र क्रमशः चामल तथा चामलजन्य वस्तुहरुको मूल्य वृद्धिदर क्रमशः घट्ने क्रम सुरु भएकोले २०६२ पौषमा आएर मुद्रास्फीतिमा सुधार आउन थालेको हो । मुद्रास्फीतिमा प्रभाव पार्ने कारक तत्वहरु यथावत् रहेमा चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा मुद्रास्फीतिमा तिव्र रूपले वृद्धि हुने क्रम रोकिने अपेक्षा राखिएको छ ।

१६. खाद्यान्नको मूल्य, उर्जाको मूल्य, सरकार निर्धारित मूल्य र अप्रत्यक्ष करलाई हटाएर माग पक्ष र मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षा (inflationary expectation) बाट प्रभावित हुने मूल्यस्थिति थाहा पाउन विश्वका केही केन्द्रीय बैंकहरुले अन्तर्निहित (core) मुद्रास्फीति निकाली त्यसको आधारमा मौद्रिक व्यवस्थापन गरिरहेको सन्दर्भमा यस बैंकले पनि चामल तथा चामलजन्य पदार्थ, तरकारी तथा फलफूल, इन्धन, बत्ती तथा पानी र यातायातलाई हटाएर अन्तर्निहित मुद्रास्फीति निकाल्न थालेको छ । यस विधि (exclusion method) बाट निकालिएको अन्तर्निहित मुद्रास्फीति २०६२ पौष महिनामा वार्षिक बिन्दुगत आधारमा ४.६ प्रतिशत रह्यो (तालिका ३) । २०६१ पौष महिनामा वार्षिक बिन्दुगत अन्तर्निहित मुद्रास्फीति ३.१ प्रतिशत रहेको थियो । मूल्य अभिवृद्धिकरको दरलाई २०६१ माघमा १०.० प्रतिशतबाट १३.० प्रतिशतमा पुऱ्याइएपछि यसको प्रभावलाई मुद्रास्फीति सूचकाङ्कबाट हटाउन नसकी त्यसको प्रभाव यथावत् रहेको र मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षा बढेकाले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनामा अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा अन्तर्निहित मुद्रास्फीति उच्च देखिएको हो ।

१७. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनामा वार्षिक बिन्दुगत आधारमा थोक मूल्य मुद्रास्फीति ८.२ प्रतिशतको उच्च दरले बढ्यो (तालिका ३) । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा थोक मूल्य मुद्रास्फीतिदर ६.९ प्रतिशत मात्र रहेको थियो । पेट्रोलियम पदार्थ तथा कोइलाको मूल्य वृद्धि १४.६ प्रतिशत, नगदेवालीहरुको २४.४ प्रतिशत, रसायनिक मल तथा रसायनिक वस्तुहरुको १९.८ प्रतिशत र खाद्यान्नको थोक मूल्यसूची १०.१ प्रतिशतले बढेकोले यस अवधिमा थोक मुद्रास्फीति उच्च रहेको हो ।

तालिका ३ : मुद्रास्फीति (बिन्दुगत प्रतिशत)	प्रथम ६ महिना	
	२०६१/६२	२०६२/६३
उपभोक्ता मुद्रास्फीति	४.६	७.०
खाद्यान्न	३.४	८.१
गैरखाद्यान्न	५.७	५.९
उपभोक्ता अन्तर्निहित मुद्रास्फीति	३.४	४.५
थोक मुद्रास्फीति	६.९	८.२
तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क	--	४.३
तलब सूचकाङ्क	--	०.४
ज्यालादर सूचकाङ्क	--	५.७

१८. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि यस बैंकले तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क तयार पार्ने कार्य सुरु गरेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनामा तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क ४.३ प्रतिशतले बढ्यो (तालिका ३) । यसमध्ये, तलब सूचकाङ्क ०.४ प्रतिशतले बढ्यो भने ज्यालादर सूचकाङ्क ५.७ प्रतिशतले बढ्यो । यस अवधिमा निजामती सेवा, सैनिक तथा पुलिस सेवा, शिक्षा सेवा र निजी कम्पनी सेवाको तलब बढेको छैन भने सार्वजनिक संस्थान र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमा तलब बढेको छ । नेपाली श्रमिक बाहिरिएको कारण समेतले कृषि मजदुर र औद्योगिक मजदुर समूहको ज्यालादर बढेको छ । फलस्वरूप, समग्र ज्यालादर बढेको हो ।

१९. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा सम्पत्तिको मूल्यस्थितितर्फ शेयरको मूल्य वृद्धि उच्च रहेको छ । २०६२ पौष मसान्तमा नेप्से सूचकाङ्कको वार्षिक बिन्दुगत आधारमा २७.५ प्रतिशतले बढी ३०५.५ पुगेको छ । २०६१ पौष मसान्तमा नेप्से सूचकाङ्कको औसत वार्षिक बिन्दुगत वृद्धिदर १५.० प्रतिशत रहेको थियो । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह बढ्ने क्रम जारी रहेको, लगानीका वैकल्पिक अवसरहरु विद्यमान नरहेको, वास्तविक ब्याजदर न्यून रहेको र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको मुनाफाको स्थितिमा सुधार आएकोले नेप्से सूचकाङ्कको वृद्धिदर उच्च रहेको हो ।

२०. वस्तु तथा सम्पत्तिको मूल्यस्थितिको विश्लेषण गर्दा यो वर्ष उपभोग्य वस्तुहरुको, शेयरको, सुन तथा चाँदीको र ठूला शहरी बस्तीमा घर-जग्गा (समयबद्ध तथ्याङ्क उपलब्ध नभए पनि) मूल्य वृद्धि भएको छ । पूँजी निर्माणको स्रोतको रूपमा रहेको बैंकहरुसँगको निक्षेप तथा उनीहरुले प्रदान गर्ने कर्जाको प्रचलित ब्याजदर भने केहीले समायोजन गरे पनि लगभग स्थिर रहेको छ । नेपाली रुपैयाँको अमेरिकी डलरसँगको

प्रचलित विनिमयदर गत वर्षकै हाराहारीमा रहेको छ भने युरो, पाउण्ड स्टर्लिङ र जापानीज येनसँग भने अधिमूल्यन भएको छ । आपूर्तिजन्य कारणहरूले गर्दा वस्तुहरूको मूल्य बढेको छ भने शिथिल समष्टिगत मागका कारण ब्याजदरमा चाप परेको छैन । वस्तु तथा सेवाको ऋणात्मक खुद बाह्य माग (net export) र निजी क्षेत्रको बढ्दो विप्रेषण आप्रवाहको समिश्रणका कारण नेपाली रुपैयाँको अमेरिकी डलरसँगको प्रचलित विनिमयदर लगभग स्थिरप्रायः रहेको छ ।

तालिका ४ : सम्पत्ति मूल्य

	२०६० पौष	२०६१ पौष	२०६२ पौष
नेप्से सूचकाङ्क	२०१.९५	२३९.६१	३०५.५
ब्याजदर (प्रतिशतमा)			
एक वर्षे निक्षेपदर	३.०-७.०	२.२५-५.०	२.२५-५.२५
बचत ब्याजदर	२.५-५.५	१.७५-४.५	२.०-५.०
वाणिज्य कर्जादर	७.५-१६.०	८.२५-१४.५	८.०-१४.०
विनिमयदर*			
नेपाली रुपैयाँ/अमेरिकी डलर	७३.७४	७०.९१	७१.००
नेपाली रुपैयाँ/युरो	९३.९६	९२.८४	८६.२४
नेपाली रुपैयाँ/पाउण्ड स्टर्लिङ	१३५.९५	१३२.६९	१२५.४६
नेपाली रुपैयाँ/जापानीज येन	०.६९८	०.६८६	०.६२३
सुन तथा चाँदीको मूल्य (नेपाली रुपैयाँ)			
सुन (प्रति १० ग्राम)	९९४५	९९९०	१२५८०
चाँदी (प्रति १० ग्राम)	१५९.५	१६७.०	२१८.०

* खरिद दर ।

बाह्य क्षेत्रको स्थिति

२१. उपलब्ध तथ्याङ्कअनुसार बाह्य क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा मिश्रित सङ्केतहरू देखापरेका छन् । निजी क्षेत्रको बढ्दो विप्रेषण आप्रवाहको कारण समग्र शोधनान्तर स्थिति सन्तुलित रही विदेशी विनिमय सञ्चिति पर्याप्त मात्रामा रहेको छ । आयात वृद्धिका कारण व्यापार घाटामा चापको स्थिति देखिएको छ । व्यापार घाटा बढे तापनि निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहका कारण विदेशी विनिमय सञ्चिति पर्याप्त मात्रामा रहेकोले नेपाली रुपैयाँको विनिमयदरमा चाप परेको छैन । मुलुकलाई आवश्यक पर्ने वस्तु तथा सेवाको आयात र विदेशी ऋण दायित्व भुक्तानीका लागि विदेशी विनिमय सञ्चिति पर्याप्त मात्रामा रहेबाट समग्र बाह्य क्षेत्रको स्थायित्व सुदृढ रहेको छ ।
२२. मौद्रिक तथ्याङ्कअनुसार आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ५ महिनामा शोधनान्तर बचत रु. ५ अर्ब ३३ करोड रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा शोधनान्तर बचत रु. १ अर्ब ८० करोड रहेको थियो । बजेट घाटा तथा कुल बैंक कर्जा नियन्त्रित अवस्थामा रहेको र निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह बढ्दो क्रममा रहेकोले समग्र शोधनान्तर बचत अधिल्लो वर्षको भन्दा निकै उच्च रहेको हो ।
२३. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को उपलब्ध प्रथम ६ महिनाको तथ्याङ्कअनुसार व्यापार घाटा तीव्र रुप (२४.१ प्रतिशत) ले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा व्यापार घाटा १०.० प्रतिशतले बढेको थियो । कुल व्यापार घाटामध्ये भारतसँगको घाटा २५.४ प्रतिशत र तेस्रो मुलुकसँगको घाटा २२.४ प्रतिशतले बढेको छ ।
२४. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनासम्ममा समग्र निर्यात (१०.५ प्रतिशत) भन्दा समग्र आयात उच्च दर (१८.६ प्रतिशत) ले बढेकोले यस अवधिमा व्यापार घाटा बढेको हो ।
२५. कुल निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात गत वर्षको सोही अवधिमा २४.१ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १९.४ प्रतिशतले बढेको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात अधिल्लो वर्ष १४.० प्रतिशतले ह्रास भएकोमा यस वर्ष थप ५.३ प्रतिशतले पुनः घटेको छ । तैयारी पोशाकको निर्यातमा ह्रास आएकोले तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात निरन्तर रुपले घट्ने प्रवृत्ति देखिएको हो ।
२६. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा कुल आयात ८.८ प्रतिशतले बढेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा भारतबाट भएको आयात २२.८ प्रतिशत र तेस्रो मुलुकबाट भएको आयात १२.४ प्रतिशतले बढेबाट कुल आयात १८.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको हो । अधिल्लो वर्ष कच्चा पदार्थको आयात न्यून रही स्टक (inventories) मा चापको स्थिति देखिएकोमा यस अवधिमा कच्चा पदार्थ तथा अन्तरवर्ती (intermediate) वस्तुहरू र इन्धनको आयात बढेकोले समग्र आयातको वृद्धिदर उच्च रहेको हो ।

२७. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम चार महिनाको शोधनान्तर तथाङ्कानुसार निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह ३०.३ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६२ कार्तिक मसान्तसम्ममा रु. २७ अर्ब पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को यसै अवधिमा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह ७.४ प्रतिशतले घटेको थियो। मुलुकबाहिर कामको खोजीमा जाने नेपालीहरूको संख्यामा वृद्धि भएकोले निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि उच्च रहेको हो। केही वर्षयता निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह मुलुकको विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने प्रमुख स्रोतको रूपमा रहँदै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको १२.३ प्रतिशत रहेको थियो। विद्यमान द्वन्द्वको स्थितिमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहले प्रमुख भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ। उदाहरणको लागि निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहले समग्र शोधनान्तरमा बचत कायम गरी विदेशी विनिमयदरमा स्थिरता कायम गरेर र समष्टिगत आन्तरिक माग वृद्धि गराई आर्थिक क्रियाकलापलाई टेवा पुऱ्याएको छ। त्यस्तैगरी, सूक्ष्म अर्थतन्त्र खासगरी गरिबी न्यूनीकरण गर्नमा पनि निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहको सकारात्मक प्रभाव रहेको छ। यसै तथ्यलाई दृष्टिगत गरी यस बैंकले निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह औपचारिक माध्यमबाट मुलुकमा भित्र्याउन नीतिगत तथा संस्थागत प्रयास^३ गर्दै आएको छ। फलस्वरूप, आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम चार महिनाको अवधिमा निजी क्षेत्रको कुल विप्रेषण आप्रवाहमध्ये संस्थागत आप्रवाहको अनुपात ८७.६ प्रतिशत रह्यो।
२८. समीक्षा अवधिमा शोधनान्तर बचत कायम रहेकाले कुल विदेशी विनिमय सञ्चितिमा बढोत्तरी हुने क्रम यथावत रहेको छ। उदाहरणको लागि आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम पाँच महिनासम्ममा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति रु. १४० अर्ब रहेको छ। यो सञ्चिति १०.४ महिनाको वस्तु आयात र ८.८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ। कुल विदेशी विनिमय सञ्चितिको यो स्तर २०६२ आषाढसम्मको श्री ५ को सरकारको रु. २२०.७ अर्ब बराबरको कुल वैदेशिक ऋण दायित्वको ६३.० प्रतिशत हुन आउँछ।

सरकारी वित्त स्थिति

२९. समष्टिगत माग (aggregate demand), समष्टिगत आपूर्ति (aggregate supply) र आन्तरिक तथा बाह्य सन्तुलनमा सरकारी वित्त नीतिले पारेको प्रभावको विश्लेषण गर्दा समष्टिगत माग बढाउन र समष्टिगत आपूर्ति तथा उत्पादन क्षमता बढाउने कार्यमा सरकारी वित्त नीतिको न्यून भूमिका रहेको देखिन्छ। तथापि, द्वन्द्वको स्थितिमा पनि आन्तरिक तथा बाह्य सन्तुलन कायम गर्ने सम्बन्धमा भने सरकारी वित्त कारोबारको सकारात्मक भूमिका रहेको देखिन्छ।
३०. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा सरकारी राजश्व परिचालन वृद्धिदर न्यून रहेको छ भने कुल सरकारी खर्च वृद्धि उच्च रहेको छ। फलस्वरूप प्रयोग गर्न सकिने साधनको^४ आधारमा विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा सरकारी वित्त नीति विस्तारकारी रहेको छ।
३१. स्थानीय निकायहरूको बैंकहरूसँग रहेको मौज्जातलाई हटाई विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा नगद प्रवाहमा आधारित श्री ५ को सरकारको बजेट घाटा रु. २ अर्ब ५० करोड रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा श्री ५ को सरकारको खातामा रु. ५५ करोड ५१ लाखको बचत रहेको थियो। कुल खर्चको तुलनामा प्रयोगयोग्य साधन परिचालन वृद्धि न्यून रहेकोले यस अवधिमा उक्त बजेट घाटाको स्थिति आएको हो। बजेट घाटा पूर्तिको स्रोतहरूमध्ये यस अवधिमा नगदमा प्राप्त बाह्य ऋण रु. २ अर्ब ११ करोड परिचालन भएकोले कुल आन्तरिक ऋण रु. ३८ करोड ६१ लाखमा सीमित रहेको छ। यस अवधिमा रु. ३ अर्ब १४ करोडको थप ट्रेजरी बिल्स निष्काशन भए पनि श्री ५ को सरकारको यस बैंकसँग नगद मौज्जात रहेबाट कुल आन्तरिक ऋणको परिमाण न्यून रहेको हो।
३२. मुलुकमा द्वन्द्वको स्थिति रहँदा-रहँदै पनि श्री ५ को सरकारको बजेट घाटा नियन्त्रित अवस्थामा छ। मुलुकमा विद्यमान असहज परिस्थितिको बावजुद अन्य दक्षिण एसियाली मुलुकहरूको तुलनामा सरकारको बजेट घाटा न्यून रहेकाले यसले समग्र आर्थिक स्थायित्व कायम राख्न मद्दत पुगेको छ।

^३ मनी ट्रान्सफर एजेन्सीहरूले बैंकहरूमा विप्रेषण बापतको विदेशी मुद्रा साट्टन ल्याउँदा प्रति अमेरिकी डलर पन्ध्र पैसा इ.प्रा. कमिशन दिने व्यवस्था सुरु गरेको। साथै, विदेशी कम्पनीहरूसँग वा आफै मनी ट्रान्सफर कार्यमा संलग्न हुन चाहने कम्पनीहरूको लागि इजाजत सरलीकृत गरिएको।

^४ स्थानीय निकायहरूको वाणिज्य बैंकसँग रहेको मौज्जात हटाउँदा।

३३. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा श्री ५ को सरकारको कुल खर्च १७.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा श्री ५ को सरकारको कुल खर्च ६.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। द्वन्द्वको कारण चालू खर्चमा चाप परेको र नेपाल आयल निगमलाई श्री ५ को सरकारले रु. १ अर्ब ऋण सहयोग पुऱ्याउनु परेकोले समेत यस अवधिमा श्री ५ को सरकारको कुल खर्च वृद्धि उच्च रहेको हो।
३४. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा श्री ५ को सरकारको राजश्व ५.९ प्रतिशतको न्यून दरले वृद्धि भई २०६२ पौष मसान्तसम्म रु. ३१ अर्ब ५८ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा श्री ५ को सरकारको राजश्व १२.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। आयात वृद्धिदर उच्च रहँदा-रहँदै पनि राजश्व वृद्धिदर न्यून रहनुमा यस वर्ष कम भन्सार दर लाग्ने औद्योगिक कच्चा पदार्थ तथा अन्तरवर्ती (intermediate) वस्तुहरूको आयात बढ्नु र भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता रकम यस अवधिमा बक्यौता रहनु प्रमुख कारणस्वरूप रहेका छन्। श्री ५ को सरकारको साधनका अन्य स्रोतहरूमध्ये नगद विदेशी अनुदान बापत आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम ६ महिनासम्मको रु. ३ अर्ब ६६ करोड प्राप्त भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा रु. ५ अर्ब ६ करोड प्राप्त भइसकेको छ।
३५. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिको तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गर्दा सरकारी वित्त व्यवस्थापन सामु निम्न चुनौतीहरू रहेका छन्। पहिलो चुनौती, राजश्व परिचालन वृद्धिदर उच्च पार्नु रहेको छ। श्री ५ को सरकारले २०६२ माघ १ मा जारी गरेको अध्यादेश बजेटमा भन्सार दरहरूमा गरिएको कटौतीका सन्दर्भमा पनि अध्यादेशको मूल भावना (spirit) अनुरूप विद्यमान प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष करहरूको प्रावधानअनुसार राजश्व परिचालन तीव्र पार्न आवश्यक देखिएको छ। दोस्रो, विगत एक दशकयता विद्यमान द्वन्द्वको स्थितिका कारण आवश्यक मात्रामा पूँजीगत खर्च हुनसकेको छैन। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा तेलको मूल्य वृद्धि भएका कारण नेपाल आयल निगमले भोग्नु परेको वित्तीय सङ्कटका कारण सो निगमलाई रु. १ अर्ब ऋण प्रवाह गर्नु परेको कारण समेत श्री ५ को सरकारको खर्चको गुणस्तर तथा प्राथमिकीकरणमा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। तेस्रो, अर्थतन्त्रको बाह्य तथा आन्तरिक सन्तुलनको लागि श्री ५ को सरकारको आन्तरिक ऋणको ठूलो भूमिका रहने सन्दर्भमा हाल नियन्त्रणमा रहेको सो ऋणलाई राजस्व परिचालन वृद्धि न्यून रहेको परिप्रेक्ष्यमा नियन्त्रणमा राखिराख्न चुनौतीपूर्ण देखिएको छ।

मौद्रिक विश्लेषण तथा मौद्रिक व्यवस्थापन

मौद्रिक तथा कर्जा योगाङ्क, सञ्चित मुद्रा, तरलता र आवधिक निक्षेप स्थिति

३६. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा मौद्रिक योगाङ्कहरूमा विस्तार आएको छ भने कर्जा योगाङ्कहरूको वृद्धिदर गत वर्षकै हाराहारीमा रहेको छ। सञ्चित मुद्रा वृद्धिदर ऋणात्मक रहेको छ। वाणिज्य बैंकहरूसँगको अधिक तरलताको स्थिति हालसम्म नियन्त्रित अवस्थामा रहेको छ। मौद्रिक स्थितिलाई प्रतिबिम्बित गर्ने प्रचलित ब्याजदर र नेपाली रुपैयाँको अमेरिकी डलरसँगको प्रचलित विनिमयदर पनि स्थिर प्रायः रहेका छन्। निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह बढेकोले बैंकहरूसँगको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा वृद्धि भएको हुनाले मौद्रिक योगाङ्कहरूमा विस्तार आउनुको साथै आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर समेत उच्च रहेको छ।
३७. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा विस्तृत मुद्राप्रदाय ४.८ प्रतिशतले विस्तार भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा विस्तृत मुद्राप्रदाय २.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहबाट सिर्जित खुद वैदेशिक सम्पत्ति वृद्धिका कारण विस्तृत मुद्राप्रदायमा विस्तार भएको हो।
३८. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा कर्जा योगाङ्कतर्फ कुल आन्तरिक कर्जा करिब ४.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। २०६१/६२ को सोही अवधिमा पनि कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर करिब ४.० प्रतिशतकै हाराहारीमा रहेको थियो। श्री ५ को सरकारको साधनबाट बैंकहरूसँग रहेको स्थानीय निकायहरूको मौज्जात हटाउँदा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा श्री ५ को सरकारमा गएको बैंक कर्जा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को ऋणात्मक वृद्धिको तुलनामा केही बढेको छ।
३९. कुल आन्तरिक कर्जामध्ये निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम पाँच महिनामा ६.४ प्रतिशतले बढेकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा ६.१ प्रतिशतले बढेको छ। समग्रमा भन्नु पर्दा आर्थिक गतिविधिहरूमा शिथिलता विद्यमान रहेकाले निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जाको

वृद्धिदर उकासिन नसकेको हो । तेस्रो मुलुकतर्फ निकासी हुने तैयारी पोशाकको निर्यात घट्ने क्रम यथावत् रहेको, ऊनी गलैँचाको निर्यात पनि सुधन नसकेको र विगत ६ महिनामा पर्यटन आगमन बढे तापनि पर्यटन व्यवसायीसित सम्बन्ध समग्र उद्योग व्यवसायहरूको विद्यमान शिथिलता हट्न नसकेकोले पनि निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जा अपेक्षाकृत बढ्न नसकेको हो । बैंकिङ्ग कारोबारमा ठूलो हिस्सा ओगटेको नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा संरचनागत सुधार भइरहेको र यी दुई बैंकहरूले कर्जा असूलीमा जोड दिइरहेका हुनाले पनि थप बैंक कर्जा विस्तारमा शिथिलता आएको हो । आन्तरिक द्वन्द्व तथा शिथिल समष्टिगत मागका कारण उद्योग व्यवसायहरूको स्थिति सन्तोषजनक रहन नसकेकोले बैंकहरूले त्यस क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्न सतर्कता अपनाइरहेकाले पनि बैंक कर्जा विस्तार न्यून रहेको हो ।

४०. यस अवधिमा भएको बैंक कर्जा विस्तारमा सिमेन्ट उत्पादन, फलाम तथा स्टील उद्योग, आवासीय तथा गैर-आवासीय भवन निर्माण, सञ्चार उपकरण र सुन-चाँदी कर्जा प्रमुख रहेका छन् । घर जग्गा तथा सुनको उच्च मूल्य वृद्धि भइरहेको वर्तमान अवस्थामा त्यसतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जाको गुणस्तरका सम्बन्धमा बैंकहरू चनाखो हुनु पर्ने देखिन्छ ।
४१. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम छ महिनाको अवधिमा सञ्चित मुद्राको परिमाण ०.५ प्रतिशतले ऋणात्मक रह्यो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा सञ्चित मुद्राको वृद्धिदर ८.८ प्रतिशतले ऋणात्मक थियो । एकातर्फ, मौद्रिक अधिकारीको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा वृद्धि भएको हुनाले ऋणात्मक वृद्धिदरमा कमी आएको, अर्कोतर्फ खुद आन्तरिक सम्पत्तिको वृद्धिदर पनि ऋणात्मक रहन गएवाट सञ्चित मुद्राको वृद्धिदर ऋणात्मक रहेको हो ।
४२. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को वार्षिक मौद्रिक नीतिदेखि वाणिज्य बैंकहरूले अनिवार्य नगद अनुपातको लागि राख्नु पर्ने मौज्जात बाहेकको अधिक मौज्जातलाई अधिक तरलताको मानकको रूपमा लिने गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकमा राख्ने मौज्जातको आधारमा विश्लेषण गर्दा अधिक तरलताको स्थिति नियन्त्रित अवस्थामा रहेको छ । उदाहरणको लागि २०६२ आषाढ मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको यस बैंकमा रहेको मौज्जात रु २० अर्ब रहेकोमा २०६२ पौष मसान्तसम्ममा सो मौज्जात रु. १५ अर्ब ४ करोडमा भरेको छ । वाणिज्य बैंकहरूको बाह्य बैंक मौज्जात बढेको र मौद्रिक उपायको रूपमा खुला बजार कारोबारका विक्री बोलकबोल र रिभर्स बोलकबोल जस्ता उपकरणहरूमार्फत तरलता प्रशोचन गरिएको हुनाले अधिक तरलता न्यूनतम स्तरमा भरेको हो ।
४३. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूसँगको आवधिक निक्षेप ५.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा आवधिक निक्षेप ४.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा वृद्धि र केही वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेपदर तथा विविध बचत योजनाहरू सञ्चालन गरेकाले यस वर्ष आवधिक निक्षेपमा बढी दरले विस्तार भएको हो ।

ब्याजदर स्थिति

४४. केही वर्षयता प्रचलित ब्याजदर संरचनामा घट्दो प्रवृत्ति देखा परिरहेको छ । ब्याजदरको स्तरले मौद्रिक स्थितिको सङ्केत गर्ने र विगतमा खुकुलो मौद्रिक नीति अख्तियार गरिएकोले समेत ब्याजदर संरचनामा घट्ने प्रवृत्ति देखापरेको हो । मुद्रास्फीतिमा पर्न सक्ने सम्भावित चापलाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा विगतको खुकुलो मौद्रिक नीतिको रुभानलाई उल्ट्याई सजग मौद्रिक नीतिको रुभान कायम गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा बैंकदरलाई ५.५ प्रतिशतबाट ६.० प्रतिशत पुऱ्याइएको हो । मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षा (inflationary expectation) मा अंकुश लगाउने उपायको रूपमा बैंकदरमा बढोत्तरी गरिएको थियो ।

	तालिका ५ : अल्पकालीन ब्याजदर			
	ट्रेजरी बिल्स		अन्तरबैंक कारोबार दर	
	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६१/६२	२०६२/६३
श्रावण	०.६१७७	२.२५९०	१.०१६	२.४६८
भाद्र	०.६२९९	३.३८४५	०.३८७	३.८६८
असोज	१.३४००	३.१०२०	०.८२६	३.१७७
कार्तिक	१.९७२२	२.६८६०	२.२४१	२.३५९
मंसिर	२.४०१३	२.१९९८	३.५४५	०.९६१
पौष	२.०८०४	२.४६४८	३.४९३	१.२२०

४५. अधिक मौद्रिक विस्तारको स्थिति रहँदा-रहँदै पनि खुला बजार कारोबारको प्रभावकारी कार्यान्वयन र बैंकदरमा गरिएको बढोत्तरीका कारण आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा अल्पकालीन

ब्याजदर स्थिरीकरण (Stabilized) अवस्थामा रहेको छ । उदाहरणको लागि २०६१ श्रावण तथा भाद्रमा भारित औसत ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सदर १.० प्रतिशतभन्दा मुनी रही २०६१ मंसिर तथा पौषमा मात्र करिब २.० प्रतिशतमा उक्लेकोमा २०६२ श्रावणदेखि पौषसम्म सो दर २.० प्रतिशतभन्दा माथि नै रहेको छ (तालिका ५) । २०६१ श्रावण, भाद्र तथा असोजमा १.० प्रतिशत वा मुनी रहेको अन्तरबैंक कारोबार दर २०६२ श्रावण, भाद्र, असोज र कार्तिकमा २.० प्रतिशत माथि नै रहेकोमा २०६२ मंसिर र पौषमा करिब १.० प्रतिशतको हाराहारीमा भरेको छ । यसले आर्थिक गतिविधि शिथिलप्रायः रहेको वर्तमान अवस्थामा निजी क्षेत्रको बढ्दो विप्रेषण आप्रवाहका कारण मुद्रा बजारमा तरलता विस्तारको स्थिति रहेको देखाउँछ । मुद्रास्फीतिको चापमा केही कमी आउने क्रम देखिए तापनि अघिल्लो वर्षको तुलनामा यसवर्ष मुद्रास्फीति उच्च रहेकोले तरलतालाई प्रभावकारी रूपमा व्यवस्थापन गरी अल्पकालीन ब्याजदर स्थिरीकरण गर्नु मौद्रिक व्यवस्थापन सामु चुनौतीपूर्ण कार्यको रूपमा रहेको छ ।

४६. मुद्रास्फीतिदर अघिल्लो वर्षहरूको तुलनामा केही उच्च रहेको तर प्रचलित ब्याजदर त्यही अनुपातमा नबढेको स्थितिमा खासगरी अल्पकालीन वास्तविक ब्याजदर ऋणात्मक रहेको देखिन्छ । बचत परिचालन र साधनको उचित प्रयोगको सन्दर्भमा ऋणात्मक वास्तविक ब्याजदरलाई राम्रो मानिदैन । वास्तविक ब्याजदर ऋणात्मक हुनाका कारणहरूबारे मन्थन गर्दा यसको गणना विधिको बारे पनि विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ । वास्तवमा वास्तविक ब्याजदर गणना गर्ने दुई विधिहरू रहेका छन्— (क) वितिसकेको (ex-post) र (ख) अपेक्षित (ex-ante) । वितिसकेको अवधिको वास्तविक ब्याजदर प्रचलित ब्याजदर (nominal interest rate) बाट चलेको (actual) मुद्रास्फीतिदरलाई घटाएर निकालिन्छ ।^५ अपेक्षित वास्तविक ब्याजदर प्रचलित ब्याजदरबाट अपेक्षित मुद्रास्फीति (expected inflation) घटाएर निकालिन्छ ।^६ सामान्य छलफलमा यथार्थ ब्याजदर भन्नाले वितिसकेको अवधिको वास्तविक ब्याजदर भन्ने बुझिन्छ भने बजारमा प्रचलित ब्याजदर निर्धारण अपेक्षित विश्लेषणको आधारमा गर्ने गरिन्छ । अपेक्षित प्रचलित ब्याजदरको गणना वास्तविक ब्याजदरमा अपेक्षित मुद्रास्फीतिदर थपेर निर्धारण हुने गर्दछ ।^७ अपेक्षित मुद्रास्फीति तथा प्रचलित ब्याजदर आर्थिक गतिविधि तथा सम्भावित राष्ट्रिय आय (आर्थिक वृद्धिदर) मा निर्भर रहने गर्दछ । राष्ट्रिय आयले मुद्राको माग बढाउँछ, र मुद्राको माग बढ्दा अन्य कारक तत्व यथावत रहे प्रचलित ब्याजदर बढ्ने हुन्छ । हाल नेपालमा राष्ट्रिय आय वृद्धिदर न्यून रहेको र आर्थिक गतिविधि पनि शिथिल प्रायः रहेकोले अपेक्षित मुद्रास्फीति न्यून नै हुनुपर्छ । यस्तो अवस्थामा खासगरी अल्पकालमा अल्पकालीन ब्याजदर निर्धारणमा तरलताको बढी प्रभाव रहने भएकाले अल्पकालीन प्रचलित ब्याजदर अपेक्षाकृत न्यून रहेको हो ।

मौद्रिक व्यवस्थापन

४७. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको प्रमुख उद्देश्य अर्थतन्त्रमा सम्भावित आर्थिक प्रस्फुटनलाई सहज तुल्याउन आवश्यक तरलताको व्यवस्था गरी मुद्रास्फीतिलाई वाञ्छित सीमामा राख्ने रहेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा इन्धन मूल्यमा वृद्धि र गत वर्ष अप्रत्यक्ष करको दरमा गरिएको परिवर्तनका कारण आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा मूल्य स्थितिमा केही चाप पर्न सक्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी यो वर्षको वार्षिक मौद्रिक नीतिमा बैंकदरलाई वृद्धि गरिएको हो । वित्तीय दमन (financial repression) लाई हटाउँदै लगी वित्तीय क्षेत्र सुधारलाई तिव्र पारी वित्तीय मध्यस्थता विस्तार गर्ने उद्देश्यको सन्दर्भमा अनिवार्य नगद अनुपातलाई साविककै ५.० प्रतिशतमा यथावत कायम राखिएको हो ।
४८. मौद्रिक व्यवस्थापनका सन्दर्भमा मौद्रिक उद्देश्य प्राप्तीका लागि मौद्रिक रणनीतिस्वरूप स्थिर विनिमयदरलाई मौद्रिक अंकुशको रूपमा लिइएको छ । स्थिर विनिमयदर प्रति प्रतिवद्ध मौद्रिक व्यवस्थापनमा यथार्थ र यथार्थ प्रभावी विनिमयदरको प्रवृत्ति मूल्याङ्कन महत्वपूर्ण हुन्छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा मूल्य स्थितिमा केही चाप परेको हुनाले यथार्थ र यथार्थ प्रभावी विनिमयदर केही महिनायता सीमान्त अधिमूल्यत देखिए तापनि नेपालको मूल्यमा सुधार आउने क्रम सुरु भएको र व्यापार साभेदार मुलुकहरूमा पनि तुलनात्मक रूपले मूल्य उच्च नै रहेकोले नेपाली रुपैयाँको यथार्थ र यथार्थ प्रभावी विनिमयदरमा क्रमशः सुधार आई तटस्थ स्थितिमा फर्कने देखिन्छ ।

^५ Expost वास्तविक ब्याजदर निकाल्ने विधि: $r = i - \pi$, जहाँ r = वास्तविक (real) ब्याजदर, i = प्रचलित (nominal) ब्याजदर र π = चलेको (actual) मुद्रास्फीति ।

^६ Ex-ante वास्तविक ब्याजदर निकाल्ने विधि : $r = i - \pi^e$ जहाँ π^e = अपेक्षित (expected) मुद्रास्फीति ।

^७ बजार प्रचलित ब्याजदर निर्धारण : $i = r + \pi^e$ । यस समीकरणलाई अर्थशास्त्रीय भाषामा The Fisher Equation पनि भन्ने गरिन्छ ।

४९. मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्यस्वरूप वाणिज्य बैंकहरूको अधिक तरलतालाई व्यवस्थापन गर्ने मौद्रिक उपायको रूपमा खुला बजार कारोबार सञ्चालन हुँदै आएको छ। खुला बजार कारोबारका दुई पक्ष रहेका छन् : (क) विदेशी मुद्रा बजारमा हस्तक्षेप र (ख) श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिलको खरिद तथा बिक्री। यो वर्ष निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा वृद्धि भई नेपाली मुद्राको बढ्दो मागलाई दृष्टिगत गरी विदेशी मुद्रा बजारमा हस्तक्षेपमार्फत् वाणिज्य बैंकहरूलाई आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा रु. २२ अर्ब ५० करोड खुद तरलता प्रदान गरिएको छ (तालिका ६)। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा यस बैंकले विदेशी मुद्रा बजारमा हस्तक्षेप गरी वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. १६ अर्ब ४१ करोड खुद तरलता प्रदान गरेको थियो। निजी क्षेत्रको बढ्दो विप्रेषण आप्रवाहका कारण नेपाली मुद्राको हुनसक्ने प्रचलित अधिमूल्यन (nominal appreciation) रोकन र नेपाली वस्तु तथा सेवा निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता घट्न नदिन यस बैंकले यस अवधिमा उक्त परिमाणको हस्तक्षेप गरेको हो। निजी क्षेत्रको बढ्दो विप्रेषण आप्रवाहका कारण नेपाली मुद्राउपर पर्न सक्ने सम्भाव्य अधिमूल्यनको चापमार्फत आर्थिक वृद्धिदरमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावलाई यस हस्तक्षेपले रोकेको छ।

	२०६१/६२	२०६२/६३
श्रावण	१३५.७५	११७.७१
भाद्र	२०६.७५	२१६.०८
असोज	३६८.७८	३७८.३९
कार्तिक	१३४.६७	६१९.५५
मंसिर	३२३.३३	४८२.६३
पौष	४७१.८१	३७७.३६
कुल	१,६४१.०९	२,२४९.९०

५०. विदेशी मुद्रा बजार हस्तक्षेपमार्फत प्रवाह गरिएको वाणिज्य बैंकहरूसँगको तरलता प्रशोचन गर्न यस बैंकले ट्रेजरी बिल्समा खुला बजार कारोबारको बिक्री बोलकबोल र रिभर्स बोलकबोल उपकरणहरूलाई सक्रिय सञ्चालनमा ल्यायो। यस क्रममा यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा बिक्री बोलकबोलमार्फत रु. ४ अर्ब ७४ करोड र रिभर्स बोलकबोलमार्फत रु. ४ अर्ब गरी (turnover basis मा) जम्मा रु. ८ अर्ब ७४ करोड तरलता प्रशोचन गर्‍यो। बजारमा तरलताको आवश्यकता पूर्ति गर्न खरिद बोलकबोलमार्फत रु. ८३ करोड तरलता पनि प्रवाह गरिएकोले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा खुद तरलता प्रशोचनको परिमाण रु. ७ अर्ब ९१ करोड रह‍यो। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा रु. ११ अर्ब ८६ करोड तरलता प्रशोचन भएको थियो।

तालिका ७ : ट्रेजरी बिल्समा खुला बजार कारोबार मार्फत तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन

(रु. करोडमा)

	आर्थिक वर्ष २०६१/६२			आर्थिक वर्ष २०६२/६३		
	बिक्री बोलकबोल	रिभर्स बोलकबोल	कुल तरलता प्रशोचन	बिक्री बोलकबोल	रिभर्स बोलकबोल	कुल तरलता प्रशोचन
श्रावण	--	--	--	१४४.०	--	१४४.०
भाद्र	--	--	--	१७.०	--	१७.०
असोज	९५५.०	१५०.०	११०५.०	२००.०	--	२००.०
कार्तिक	--	--	--	३०.०	५०.०	८०.०
मार्ग	--	--	--	८३.०	१५०.०	२३३.०
पौष	९५.०	२५७.०	३५२.०	--	२००.०	२००.०
कुल	१०५०.०	४०७.०	१४५७.०	४७४.०	४००.०	८७४.०

	खरिद बोलकबोल	रिपो बोलकबोल	कुल तरलता प्रवाह	खरिद बोलकबोल	रिपो बोलकबोल	कुल तरलता प्रवाह
	श्रावण	--	--	--	--	--
भाद्र	--	--	--	--	--	--
असोज	--	--	--	--	--	--
कार्तिक	--	--	--	५३.०	--	५३.०
मार्ग	४.९६	१०५.०	१०९.९६	३०.०	--	३०.०
पौष	--	१६१.०	१६१.०	--	--	--
कुल	४.९६	२६६.०	२७०.९६	८३.०	--	८३.०
खुद तरलता प्रशोचन			११८६.०४			७९१.०

५१. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम ६ महिनाको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा विदेशी मुद्रा बजार हस्तक्षेपमार्फत बढी तरलता प्रवाह भएको तर मौद्रिक उपकरणको रूपमा ट्रेजरी बिल्समा हुने खुला बजार कारोबारमार्फत कम तरलता प्रशोचन हुनुका विविध कारणहरु रहेका छन् । प्रथमतः आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिको रु. २ अर्ब २० करोड थप (fresh) ट्रेजरी बिल्स निष्काशनको तुलनामा रु ३ अर्ब १४ करोड थप ट्रेजरी बिल्समार्फत वाणिज्य बैंकहरुबाट तरलता प्रशोचन भयो । दोस्रो, अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा बजारमा अत्यकालीन ब्याजदर बढेका कारण वाणिज्य बैंकहरुले कायम गर्ने बाह्य मौज्जातमा उल्लेख वृद्धि भयो । उदाहरणको लागि आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा वाणिज्य बैंकहरुको बाह्य मौज्जात (balance held abroad) रु. ४ अर्ब २४ करोडले वृद्धि भयो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा यस्तो मौज्जात रु. १ अर्ब ५८ करोड मात्रले बढेको थियो ।

५२. यसको अतिरिक्त आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थामा कुनै अवरोध नआवस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को वार्षिक मौद्रिक नीतिबाट वाणिज्य बैंकहरुका लागि व्यवस्था गरिएको स्थायी तरलताको उपयोग आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा (कुल कारोबार) रु. १ अर्ब ९२ करोड मात्र रह्यो (तालिका ८) । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरुले सो सुविधाको अत्यधिक उपयोग (रु. २२ अर्ब ५४ करोड) गरेका थिए । यसले वित्तीय सघनता र अन्तरबैंक कारोबारमा प्रतिकूल असर पार्ने हुनाले वाणिज्य बैंकहरुबाट स्थायी तरलताको अत्यधिक उपयोगलाई कदापी राम्रो मान्न सकिन्न । वाणिज्य बैंकहरुलाई यो सुविधा उपयोग गर्नबाट हतोत्साहित गरी अन्तरबैंक मुद्रा बजारलाई प्रोत्साहन गर्न आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा स्थायी तरलता सुविधाको अधिकतम समयवाधि ५ दिनबाट ३ दिनमा झार्ियो । यसका साथै मौद्रिक व्यवस्थापन पारदर्शी ढङ्गले सञ्चालन गर्ने नीति अख्तियार गरिएकोले समेत अधिल्लो वर्षभन्दा यस वर्ष स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग निकै कम भएको हो ।

तालिका ८ : वाणिज्य बैंकहरुबाट स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग

(रु. करोडमा)

	आर्थिक वर्ष	
	२०६१/६२	२०६२/६३
श्रावण	५८.५०	४०.०
भाद्र	१८.९०	५५.०
असोज	३३६.७३	२२.०
कार्तिक	१५८३.६८	--
मार्ग	२३६.२५	--
पौष	२०.००	७५.३५
कुल	२२५४.०६	१९२.३५

५३. नेपाल राष्ट्र बैंकको साप्ताहिक वासलातको आधारमा गत वर्षदेखि सञ्चालनमा ल्याइएको तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनालाई यस वर्ष अझ बढी परिष्कृत पारिएको छ । एकातर्फ rolling forecast गर्ने प्रयास थालिएको छ भने अर्कोतर्फ दैनिक रूपमा वाणिज्य बैंकहरुको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रहेको मौज्जातको आधारमा अधिक तरलताको स्थितिलाई प्रत्येक दिन अनुगमन गर्न थालिएको छ ।

५४. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा मौद्रिक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण सफलताको परिचयको रूपमा अन्तरबैंक मुद्रा बजारको बढ्दो सघनता देखिएको छ । उदाहरणको लागि आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा अन्तरबैंक मुद्रा बजार कुल कारोबार (turnover मा आधारित) रु ९४ अर्ब ४० करोड रह्यो (तालिका ९) । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा अन्तरबैंक मुद्रा बजार कुल कारोबार रु ६० अर्ब ७० करोड रहेको थियो । स्थायी तरलता सुविधाको समयावधिमा परिवर्तन र मौद्रिक नीति पारदर्शी ढङ्गले कार्यान्वयन गरेकोले अन्तरबैंक मुद्रा कारोबारमा सघनता बढेको हो ।

तालिका ९ : अन्तर बैंक मुद्रा बजार कारोबार

(रु. करोडमा)

	आर्थिक वर्ष	
	२०६१/६२	२०६२/६३
श्रावण	४३०.९०	२,०५५.४२
भाद्र	१,३१६.५०	२,४६७.०५
असोज	१,२१४.५०	१,२०२.१०
कार्तिक	९०५.६०	१,०३६.९०
मार्ग	१,१०१.८०	१,५५३.३०
पौष	१,१०३.००	१,१२५.५५
कुल	६,०७२.३०	९,४४०.३२

५५. मुलुकमा औद्योगिक तथा पर्यटन उद्योगसित सम्बन्धित व्यवसायहरुमा देखिएको सङ्कट कम गर्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि यस बैंकले सहूलियतपूर्ण रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधा

प्रदान गर्दै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा रु २ अर्ब रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधाको निर्धारण गरिएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा १४ वटा होटलको लागि रु. १७ करोड १९ लाख र २ वटा ठूला तथा मझौला उद्योगहरूको लागि रु. ५ करोड १० लाख गरी जम्मा रु. २२ करोड २९ लाख रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधा स्वीकृत भइसकेको छ। रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधा यस बैंकले सम्बन्धित वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई १.५ प्रतिशत ब्याजदरमा प्रदान गर्ने प्रावधान छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित होटल तथा उद्योग व्यवसायहरूलाई ४.५ प्रतिशत ब्याजदरमा कर्जा प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।

वार्षिक मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्रसम्बन्धी व्यवस्थाहरूको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा

वित्तीय क्षेत्र

५६. नेपाल राष्ट्र बैंक, २०५८ मा उल्लिखित उद्देश्यहरू एवम् बैंकले निर्धारण गरेको दूरदृष्टि तथा लक्ष्य हासिल गर्न सहयोगी हुने गरी बैंकको रणनीतिक योजना (२०६२/६३-२०६६/६७) को प्रारम्भिक मस्यौदा तयार भई अन्तिम रूप दिने प्रक्रियामा रहेको छ।
५७. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको सूचना प्रविधिको विकास गर्ने कार्यका लागि IT Consultant कार्यरत रहेको स्थिति छ। निजको सिफारिशमा बैंकमा IT System को विकासका लागि IT Trainer नियुक्त गरी निजकै संलग्नतामा बैंकको विभिन्न विभागबाट करिब ३६ जना अधिकृतहरूलाई ३ महिने Computer तालिम प्रदान गरिएको छ। त्यस्तै, दुईजना Prototype Developer हरू नियुक्त गरी बैंकलाई सुहाउँदो Prototype^५ को निर्माण गर्ने कार्य भइसकेको छ। बैंकको सुपरिवेक्षकीय क्षमता विकासका लागि IOS Partners ले पेश गरेको सुझावहरू कार्यान्वयन गर्नको लागि सात जना International Consultant नियुक्ति गर्ने प्रक्रिया अन्तिम चरणमा पुगेको छ।
५८. बैंकका जनशक्ति व्यवस्थापनसम्बन्धी नीतिलाई थप परिमार्जनका साथ लागू गर्न जनशक्ति व्यवस्थापन विज्ञ, एकजना अन्तर्राष्ट्रिय परामर्शदाता नियुक्त गरी निजद्वारा कार्य समेत सुरु गरी सकिएको छ। साथै, बैंकको लेखा प्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त प्रचलन तथा लेखा मापदण्डअनुरूप सुधार गर्न IOS Partner ले गरेको सिफारिसको आधारमा उपरोक्त कार्य गर्न Chartered Accountants को एउटा समूह (Team) खडा गरी सो टोलीले आफ्नो कार्य सुरु गरिसकेको छ।
५९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको ऋण नतिर्नेहरू उपर कारवाही तथा वित्तीय अनुशासन कायम गर्ने सम्बन्धमा सिफारिश सहितको प्रतिवेदन पेश गर्न श्री ५ को सरकार (म.प.) बाट मिति २०६१/११/२६ मा निर्णय भएअनुसार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा सो प्रतिवेदन पेश भएको छ। उक्त प्रतिवेदनमा ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई नियतपूर्वक ऋण नतिर्ने र परिस्थितिवश ऋण नतिर्ने गरी मुख्यतया दुई वर्गमा वर्गीकरण गरी निजहरू उपर छुट्टाछुट्टै किसिमले प्रचलित कानूनअनुसार कारवाही गर्ने प्रक्रियाहरू पहिचान गरिएको छ। उपरोक्त व्यवस्थाअनुसारका प्रक्रियाहरूलाई कार्यान्वयन गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले मिति २०६२/३/२९ को पत्रबाट जारी गरेको निर्देशनलाई कर्जा सूचना तथा कालोसूचीसम्बन्धी निर्देशनमा (इ.प्रा.निर्देशन नं. १२/६१/६२) समेत समावेश गरिएको छ। सम्बन्धित बैंकबाट नियतपूर्वक कर्जा नतिर्ने ऋणीहरूको राहदानी जफत गर्ने सम्बन्धमा प्राप्त अनुरोधलाई पहल गर्न सम्बन्धित निकायमा यस बैंकबाट पत्र पठाउँदै पनि आइएको छ। साथै, सोही कालोसूचीसम्बन्धी व्यवस्थामा बैंकहरूलाई कर्जा प्रदान गर्दा नै सावधान गराउन सकियोस् भन्ने उद्देश्यले धितो मूल्याङ्कनसम्बन्धी व्यवस्था, लेखापरीक्षकसम्बन्धी व्यवस्था, कालोसूचीमा समावेश नहुने अवस्थाहरू, कर्जा सूचना केन्द्रले निरीक्षण गर्न सक्ने व्यवस्था, कालोसूचीमा समावेश गर्नुपूर्व सूचना दिनुपर्ने व्यवस्था, भूलवस कालोसूचीमा समावेश भएकाहरूसम्बन्धी लगायतका व्यवस्थाहरू समावेश गरी कालोसूचीसम्बन्धी व्यवस्थालाई भरपर्दो तथा विश्वसनीय बनाउन प्रयास गरिएको छ। साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग ऋण लिई नियतपूर्वक ऋण नतिर्ने ऋणीहरू उपर श्री ५ को सरकार, मन्त्रिपरिषद्ले मिति २०६२/२/४ मा गरेका निर्णयहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई जानकारी गराइसकेको छ।

^५ Nepal Integrated Financial and Management Information System (NIFMIS) को Prototype तयार भइसकेको छ।

६०. बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको कारोबारलाई स्वस्थ, सुरक्षित, एवम् प्रगाढ बनाउने हेतु बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुसम्बन्धी कानूनी संरचनालाई समयानुकूल एवम् प्रभावकारी तुल्याउन सुरक्षित कारोबार अध्यादेश, धितोपत्र अध्यादेश, कम्पनी अध्यादेश एवम् दामासाही अध्यादेश जारी भइसकेका छन् भने मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण ऐनको मस्यौदा श्री ५ को सरकारसमक्ष पेश भइसकेको छ । जालसाजी नियन्त्रण ऐन, विनिमय अधिकार पत्र ऐन तथा सम्पत्ति व्यवस्थापन निगम ऐनको मस्यौदा तर्जुमा गर्न डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा अर्थ मन्त्रालय र कानून मन्त्रालयको प्रतिनिधित्व समेत रहेको एक कानून मस्यौदा समिति गठन भई कार्य प्रारम्भ भएको छ ।
६१. समग्र बैंकिङ्ग क्षेत्रको महत्वपूर्ण अंश ओगट्ने नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना गर्ने कार्यले ती बैंकहरुको आर्थिक अवस्था र कार्य सञ्चालन प्रक्रियामा सुधार हुँदै आएकोले यस कार्यलाई चालू वर्ष पनि निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । उक्त बैंकहरुमा पुनर्संरचना कार्य सुरु गरिएपछि मुख्यगरी बैंकहरुको मुनाफा स्थिति र पूँजीकोष स्थितिमा सुधार भएको छ भने निष्क्रिय कर्जाको मात्रा घट्दै गएको छ । साथै, लेखापरीक्षण कार्यमा, मानव संसाधनको परिचालनमा र बैंकको सञ्चालन पद्धतिमा पनि सुधार हुँदै आएको छ । तसर्थ, दुवै बैंकको पुनर्संरचना कार्यमा निरन्तरता दिनुपर्ने भएकोले पटक-पटक उक्त बैंकहरुका परामर्शदाताहरु (व्यवस्थापन समूह) को करार अवधि थप गरिएको छ । यसै सिलसिलामा नेपाल बैंक लि. को करार अवधि जुलाई २२, २००५ देखि लागू हुनेगरी दुई वर्षको लागि थप गरिएको छ भने राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहको करार अवधि जनवरी १५, २००६ देखि समाप्त भएको हुँदा जनवरी १६ देखि थप दुई वर्षका लागि करार अवधि थप गरिएको छ ।
६२. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश २०६१ जारी भइसकेको सन्दर्भमा विगतमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई छुट्टाछुट्टै रुपमा जारी गरिएका नियमन तथा निर्देशनहरुलाई उपयुक्त रुपमा परिमार्जन गरी एकीकृत रुपमा जारी गरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि लागू गरिएको छ ।
६३. नेपालले निरन्तर रुपमा बजारमुखी र उदार नीतिहरु अवलम्बन गरिरहेको परिवेशमा विश्व व्यापार संगठनको सदस्यता प्राप्त गर्दा नेपालले सन् २०१० देखि विदेशी बैंकका शाखाहरु नेपालमा खोल्न सकिने प्रतिवद्धता जनाएको सन्दर्भमा आवश्यक व्यवस्था मिलाउनु पर्ने हुँदा यस बैंकको बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागको अगुवाईमा त्यस्ता शाखाहरु खोल्न दिँदा अपनाउनु पर्ने नीति, नियम तथा आवश्यक पर्ने व्यवस्थाहरु तर्जुमा गर्ने र विदेशी मुलुकहरुमा भएका व्यवस्थाहरु समेत अध्ययन गर्न एक अध्ययन टोली गठन भई सो टोलीले आफ्नो अध्ययन कार्य सम्पन्न गरिसकेको छ । सो को प्रतिवेदन चाँडै सार्वजनिक गरिनेछ ।
६४. बैंक तथा ऋणीबीच कर्जा असूली तथा कर्जा कारोबार सम्बन्धमा सृजित समस्याहरुलाई निराकरण गर्न यस बैंकका डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा एक गुनासो सुनुवाई एकाइ गठन भई कर्जासँग सम्बन्धित समस्याहरु निराकरण गर्ने कार्य जारी रहेको छ । उक्त कार्यलाई अझ प्रभावकारी बनाउन दुई जना सल्लाहकार नियुक्त गरी एक समिति गठन भई सोबाट समेत कार्यहरु भइरहेका छन् । यस गुनासो सुनुवाई एकाइमा २०६२ पौषसम्ममा १२६ वटा गुनासो परेकोमा १०३ वटा गुनासो सुनुवाई समेत भइसकेको छ ।
६५. बैंकिङ्ग क्षेत्रलाई प्रयोग गरी अवैध कारोबार सञ्चालन गर्ने व्यक्ति तथा संस्थालाई निरुत्साहित गर्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले आ-आफ्नो ग्राहक पहिचान (know your customer - KYC) गर्न आर्थिक वर्ष २०६२/६३ भित्रै KYC सम्बन्धी नीति र निर्देशन जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने भनी मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएकोमा KYC को लागि व्यवस्था गर्न प्रस्तावित निर्देशनको मस्यौदा तयार भइसकेको र यसलाई सरोकारवालाहरुसँग छलफल गरी लागू हुने क्रममा रहेको छ ।
६६. सन् २००७ देखि वाणिज्य बैंकहरुमा लागू गरिने Basel II Accord को कार्यान्वयनबाट वाणिज्य बैंकहरुको पूँजीगत संरचनामा पर्ने असर बारे यस बैंकको बैंक सुपरिवेक्षण विभागको अगुवाईमा भइरहेको Quantitative Impact Study (QIS) कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । यसको प्रतिवेदन चाँडै नै सार्वजनिक गरिनेछ ।
६७. पूँजीकोष अनुपात कुल भारित जोखिम सम्पत्तिको १२.० प्रतिशत हुनुपर्ने, जसमध्ये प्राथमिक पूँजी न्यूनतम ६.० प्रतिशत तोकिएको र 'घ' वर्गको इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरुको हकमा यो अनुपात ८.० प्रतिशत कायम गरिने, जसमध्ये न्यूनतम प्राथमिक पूँजी ४.० प्रतिशत हुनुपर्ने सम्बन्धमा परिपत्र जारी भइसकेको छ ।

६८. नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षकीय भूमिकालाई अझ सुदृढ तथा प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली २०५९ तथा स्थलगत निरीक्षण निर्देशिकालाई आवश्यकताअनुसार परिमार्जन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।
६९. ठूला ऋणीहरूले एकभन्दा बढी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा कारोबार (Multiple Banking) गरिरहेको परिप्रेक्ष्यमा त्यस्ता कारोबारबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कुल कर्जा प्रवाहमा रहन गएको सघनता (Concentration of Loan Portfolio) सम्बन्धमा नियमित अनुगमन भइरहेको छ । सोही अनुरूप नै २०६२ श्रावण १ गतेदेखि लागू हुने गरी एकीकृत निर्देशन तयार गर्दा ठूला ऋणीसँग सम्बन्धित नियमनहरूलाई परिमार्जन समेत गरिएको छ ।
७०. राष्ट्रिय लघु वित्त नीतिको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकारमा गत आर्थिक वर्षमा नै पठाइसकिएको र श्री ५ को सरकारबाट सार्वजनिक भएपश्चात् कार्यान्वयनमा ल्याइने कार्यक्रम रहेको छ । राष्ट्रिय लघु वित्त नीति तर्जुमा भएपछि सोसँग सामञ्जस्य हुनेगरी लघु वित्त ऐन तर्जुमा गरिनेछ ।
७१. लघु वित्त क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका लागि Second Tier Institution (STI) खडा गर्ने क्रममा सोसम्बन्धी ऐनको मस्यौदा तयार गरी सम्बन्धित स्टेकहोल्डर्सलाई सो सम्बन्धमा आवश्यक सुझावको लागि पत्राचार भइसकेको छ । उक्त अध्यादेश जारी भएपछि मात्र सोअन्तर्गत STI को स्थापना गरिनेछ ।
७२. ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई थोक कर्जा उपलब्ध गराउने स्वशासित वित्तीय संस्थाको रूपमा विकसित गर्ने क्रममा ऐनको मस्यौदा तयार गरिएको र यस बैंकबाट सञ्चालित अवधि समाप्त भएका विभिन्न लघु वित्तीय परियोजनाहरूको दायित्व तथा सम्पत्ति कोषमा हस्तान्तरण गर्ने क्रममा श्री ५ को सरकारको स्वीकृतिको लागि मिति २०६२/०८/०५ मा अर्थ मन्त्रालयमा पत्राचार गरिएको छ ।
७३. लघु वित्तलाई गरिबी निवारणको प्रमुख उपायको रूपमा विकास गरी ग्रामीण र विपन्न वर्गसम्म यसको सेवा विस्तार गर्न लघु वित्त विकास बैंकहरूमा लगानी गर्न इच्छुक व्यक्तिहरूलाई अझ प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले प्रति व्यक्ति/संस्था शेयर लिन सकिने अधिकतम सीमा चुक्ता पूँजीको १५ प्रतिशतबाट बढाएर २५ प्रतिशतसम्म पुऱ्याइएको छ ।

बाह्य क्षेत्र

७४. वाणिज्य बैंकहरूले व्यक्ति तथा संघ संस्थाहरूलाई विभिन्न प्रयोजनको लागि बढीमा अमेरिकी डलर १,००० सम्मको सट्टी सुविधा सोभै प्रदान भइरहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि लागू हुने गरी यस्तो किसिमको सट्टी सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १,५०० सम्म प्रदान गर्ने सम्बन्धमा परिपत्र जारी भइसकेको छ ।
७५. अमेरिका, क्यानाडा, अष्ट्रेलिया, न्यूजील्याण्ड र बेलायतजस्ता विकसित देशहरूमा आप्रवास भिसामा जाने नेपाली नागरिकहरूलाई settlement खर्चबाट भिसा प्राप्त व्यक्तिको हकमा अमेरिकी डलर ५,००० र निजको परिवार (Spouse) समेत जाने भएमा अमेरिकी डलर १०,००० उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा परिपत्र जारी भइसकेको छ ।
७६. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता भएका फर्म/संस्था/कम्पनीहरूले आफ्नो व्यापार, व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्नको लागि भारत बाहेकका मुलुकहरूमा आयोजना हुने मेला, प्रदर्शनीमा भाग लिनको लागि स्टल बुकिङ्ग, रजिष्ट्रेशन शुल्क, सेवा शुल्क इत्यादिको भुक्तानी गर्न आवश्यक पर्ने परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सम्बन्धित फर्म/संस्था/ कम्पनीहरूले आफ्नो परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता खर्च गर्ने गरी वाणिज्य बैंकहरूबाट सोभै प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था भएको छ ।
७७. विदेशी मुद्रामा खाता खोलेका व्यक्तिहरूको खाता सञ्चालन खातावालले अख्तियारी प्रदान गरेको अवस्थामा निजको दम्पति वा बाबु/आमाले पनि सो खाता सञ्चालन गर्न सक्ने व्यवस्था लागू भएको छ ।
७८. निर्यातकर्ताको लागि लागू गरिएको Cash Against Documents (CAD) अन्तर्गत बैंक ग्यारेन्टीको आधारमा वस्तुहरू निर्यात गर्न सकिने व्यवस्थालाई समयानुकूल गरी एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर १,००,००० सम्म निर्यात मूल्यको ५.० प्रतिशतले हुने रकम बैंक ग्यारेन्टी राखेर निवेदन दिएमा यस बैंकले त्यस्तो निर्यात गर्ने स्वीकृति प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि उक्त अमेरिकी डलर १,००,००० को सीमालाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर २,००,००० पुऱ्याइएको छ । साथै नगद, बचत

- पत्र, विकास ऋणपत्र तथा सम्बन्धित बैंकलाई मान्य हुने अन्य सुरक्षणपत्रहरूको आधारमा उक्त सीमासम्मको निर्यातको भुक्तानी वाणिज्य बैंकहरूबाट सोभै प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
७९. ड्राफ्ट/टी.टी. सुविधाअन्तर्गत भारतबाहेक तेस्रो मुलुकबाट सामान आयात गर्न पठाइएको अग्रिम भुक्तानी बापतको रकम कारणवश विक्रेताले सामान सिपमेण्ट नगरी उक्त रकम फिर्ता पठाएको अवस्थामा भुक्तानी पठाउने समयमा धरौटी बापत भन्सार कार्यालयको नाममा जारी भएको चेक सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले रद्द गर्न सक्ने सम्बन्धमा परिपत्र जारी भइसकेको छ ।
८०. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरी खोलिएका आयात प्रतीतपत्रमा उल्लेखित रकमभन्दा बढीको डकुमेण्ट प्राप्त भएको अवस्थामा प्रतीतपत्रमा उल्लेखित मूल्यको २.० प्रतिशत वा अमेरिकी डलर १,००० मध्ये जुन कम हुन्छ, सो रकमसम्मको डकुमेण्ट सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले स्वीकार गर्नसक्ने व्यवस्था भइसकेको छ ।
८१. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरी खोलिएका आयात प्रतीतपत्र वा ड्राफ्ट/टी.टी.अन्तर्गत बैंकबाट डकुमेण्ट छुटाउँदा वा अग्रिम भुक्तानी पठाउँदा सम्बन्धित भन्सार कार्यालयको नाममा जारी गरिएको धरौटी बापतको चेक म्यादभित्र प्रयोग हुन नसकेमा ९० दिनभित्रैमा यथेष्ट प्रमाणसहित म्याद थप गर्न आएमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले त्यस्ता चेकको म्याद थप गर्नसक्ने व्यवस्था भएको छ ।
८२. यस बैंकको स्वीकृतिमा विदेशी मुद्रामा ऋण लिएका ऋणीसँग सो ऋणको ब्याजदर Hedge गर्ने सिलसिलामा कुनै वाणिज्य बैंकले Interest Rate SWAP गर्न चाहेमा सो कारोबारबाट उत्पन्न कुनै पनि दायित्व यस बैंकले नलिने शर्तमा वाणिज्य बैंकहरूलाई त्यस्तो कारोबार गर्ने स्वतन्त्रता दिइएको छ ।
८३. निजी क्षेत्रका आयातकर्ताले नेपालमा रासायनिक मल आयात गर्ने क्रममा डकुमेण्ट छुटाउँदा आयातीत मूल्यको १०.० प्रतिशत रकम बैंकमा दाखिला गर्नुपर्ने वा बैंक ग्यारेण्टी पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा मल आयातमा निजी क्षेत्रलाई थप प्रोत्साहित गरी यथासमयमा मल आपूर्तिको व्यवस्था मिलाउनु भन्ने उद्देश्यले उक्त १०.० प्रतिशत धरौटी रकमलाई २.० प्रतिशतमा झार्न गरिएको छ ।
८४. वाणिज्य बैंकमा विदेशी मुद्राको खाता हुने अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरूले भारतमा विदेशी मुद्रामा नै भुक्तानी गर्नुपरेमा वाणिज्य बैंकहरूबाट सिधै भुक्तानी पठाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
८५. पासपोर्टमा दरपीठ गर्ने व्यवस्था हटाउने र एक आर्थिक वर्षमा सो प्रयोजनका लागि एकभन्दा बढी पटक विदेशी मुद्रा सटही सुविधा दिने व्यवस्था गरिएको छ ।
८६. नेपालमा सञ्चालित निजी क्षेत्रका उद्योग, कम्पनी वा फर्मले विदेशबाट ऋण लिनु परेमा नेपाल राष्ट्र बैंकसँग अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा कसैले कुनै स्वदेशी सम्पत्ति धरौटी नराखी एकवर्ष वा सोभन्दा बढी अवधिको विदेशी ऋण लिन चाहेमा राष्ट्र बैंकलाई जानकारी मात्र दिए पुग्ने, अनुमति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
८७. भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी आयात गरिने कच्चा पदार्थ तथा अन्तर्वर्ती वस्तुको संख्या ६६ बाट बढाई २०६२ पौष मसान्तसम्ममा ६९ पुर्याइएको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य (Economic and Monetary Outlook)

८८. यस बैंकले केही वर्षयता अग्रदृष्टि (forward looking) को आधारमा मौद्रिक नीतिको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । नेपालको मौद्रिक नीति सञ्चालन रणनीतिका आधारभूत तत्वहरूका रूपमा सम्भावित आर्थिक वृद्धि र मुद्रास्फीति तथा शोधनान्तर स्थितिको प्रक्षेपण रहेका छन् । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीति पनि यिनै आर्थिक परिदृश्यहरूको आधारमा तर्जुमा गरिएको थियो ।

८९. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा यो वर्षको लागि आर्थिक वृद्धिदर ४.०- ४.५ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएको थियो । माथि विश्लेषण गरी सकिएभैं यो लक्षित आर्थिक वृद्धिदर अर्थतन्त्रको सम्भाव्य उत्पादन (potential output) वृद्धिदरको आधारमा गरिएको थियो । विश्व उत्पादन वृद्धिदर ४.३ प्रतिशत रहने, विश्व व्यापार आयतन वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको

	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३
विश्व उत्पादन	४.०	५.१	४.३	४.३
संयुक्त राज्य अमेरिका	२.७	४.२	३.५	३.३
युरो क्षेत्र	०.७	२.०	१.२	१.८
संयुक्त अधिराज्य	२.५	३.३	१.९	२.२
जापान	१.४	२.७	२.०	२.०
भारत	७.४	७.३	७.१	६.३
चीन	९.५	९.५	९.०	८.२
पाकिस्तान	५.७	७.१	७.४	६.५
बंगलादेश	५.८	५.८	५.७	६.०

स्रोत : World Economic Outlook, IMF, September 2005.

भन्दा ७.४ प्रतिशत बढी रहने र नेपालका व्यापार साभेदार तथा छिमेकी मुलुकहरुको आर्थिक वृद्धिदर उच्च रहने परिदृश्यको परिप्रेक्षमा नेपालको अर्थतन्त्रमा त्यसको सकारात्मक प्रभाव पर्ने सम्भावनाको आधारमा आर्थिक वृद्धिदर अर्थतन्त्रको सम्भावित उत्पादन वृद्धिदर सरह रहन सक्ने अनुमान गरिएको थियो । विगत एक दशकयता चल्दै आएको आन्तरिक द्वन्द्व र राजनैतिक तनावको स्थितिमा अपेक्षाकृत सुधार आउन सकेन । विश्व आर्थिक वृद्धिदर र विश्व व्यापार आयतन वृद्धिको तुलनामा नेपालको तेस्रो मुलुकमा निर्यात हुने वस्तु तथा सेवाको अपेक्षाकृत विस्तार हुन सकेन । मौसम अप्रत्याशित रूपमा प्रतिकूल रहेकोले कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर न्यून रहने देखिएको छ । निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जाको वृद्धिदर न्यून रहेबाट व्यवसायको विस्तार मन्द (subdued) रहेको देखिन्छ । यी सबै कारणहरुले गर्दा आर्थिक वृद्धिदर वार्षिक मौद्रिक नीतिमा प्रक्षेपण गरेको भन्दा कम अर्थात् सामान्य (modest) रहने देखिन्छ ।

९०. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा यो वर्ष उपभोक्ता मूल्यमा आधारित वार्षिक औसत मुद्रास्फीति ५.० प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो । अपेक्षा विपरीत आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा मुद्रास्फीति उच्च रह्यो । नेपालको मुद्रास्फीतिलाई प्रभाव पार्ने कारक तत्वहरुमध्ये आयातीत वस्तुहरुको विश्व बजार मूल्य तथा भारतीय मुद्रास्फीतिदर नियन्त्रित अवस्थामै रहे पनि अप्रत्यक्ष कर तथा सरकारी नियन्त्रित खासगरी २०६२

तालिका ११ : विश्व उपभोक्ता मुद्रास्फीति परिदृश्य

	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३
अमेरिका	२.३	२.७	३.१	२.८
युरो क्षेत्र	२.१	२.१	२.१	१.८
संयुक्त अधिराज्य	१.४	१.३	२.०	१.९
जापान	-०.२	--	-०.४	-०.१
भारत*	३.५	५.४	६.४	५.०-५.५
चीन	१.२	३.९	३.०	३.८
पाकिस्तान	२.९	७.४	९.९	९.८
बंगलादेश	५.४	६.१	६.२	५.८

* थोक मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित ।

स्रोत : World Economic Outlook, IMF, September 2005. र Hand book of Statistics on Indian Economy, <http://www.rbi.org.in>

भाद्रमा समायोजन गरेको इन्धनको मूल्य वृद्धिले समग्र मूल्यमा प्रभाव पाऱ्यो । वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा मुद्रास्फीतिका यी कारक तत्वहरु अपेक्षित थिए । तर, आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को ६ महिनाको अवधिमा खाद्यान्नको मूल्यसूची अप्रत्याशित दरले बढ्यो । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा इन्धनको मूल्य वृद्धि भएको र नेपालमा तदनुरूप इन्धनको मूल्य वृद्धि गर्ने परिपाटी विकसित भइनसकेको वर्तमान अवस्थामा मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षाको कारणले समेत मूल्यमा तीव्र चापको स्थिति देखापरेको हो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ का सुरुका महिनाहरुमा मुद्रास्फीतिदर बढ्ने प्रवृत्ति देखिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनामा आइपुग्दा मुद्रास्फीतिदर बढ्ने क्रम रोकिएको छ । हालसम्मको मुद्रास्फीतिको प्रवृत्ति हेर्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक औसत मुद्रास्फीतिदर वार्षिक मौद्रिक नीतिमा लक्षितभन्दा दुई प्रतिशत बिन्दु बढी अर्थात् ७.० प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान छ ।

९१. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा वार्षिक शोधनान्तर बचत रु. ४ अर्ब ५० करोड रहने लक्ष्य तोकिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनासम्मको व्यापार तथ्याङ्कअनुसार निर्यातको तुलनामा आयातको वृद्धिदर उच्च रहेकाले व्यापार सन्तुलनमा चाप पर्ने देखिएको छ । तथापि निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धिदर उच्च रहेकाले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा समग्र शोधनान्तर बचत

लक्षित रु. ४ अर्ब ५० करोडभन्दा रु. एक अर्ब बढी अर्थात् रु. ५ अर्ब ५० करोड रहने संशोधित अनुमान छ।

९२. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा विस्तृत मुद्राप्रदायको लक्षित वृद्धिदर १३.० प्रतिशत राखिएको थियो। आर्थिक वृद्धिदर ४.०-४.५ प्रतिशत, औसत मुद्रास्फीतिदर ५.० प्रतिशत र शोधनान्तर बचत रु. ४ अर्ब ५० करोड कायम रहने अनुमानको आधारमा विस्तृत मुद्राप्रदायको लक्षित वृद्धिदर १३.० प्रतिशत राखिएको थियो। मुद्राप्रदाय प्रक्षेपणका उपरोक्त आधारहरूमा हाल आएर केही परिवर्तन हुने देखिएको छ। आर्थिक वृद्धिदर लक्ष्यभन्दा कम र मुद्रास्फीति तथा शोधनान्तर बचत लक्ष्यभन्दा बढी रहने देखिएको छ।
९३. मूल्यमा चाप परेको र कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा आधारित आर्थिक वृद्धिदर लक्ष्यभन्दा कम रहने वर्तमान परिस्थितिमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर तोकिएको लक्ष्यभन्दा कम कायम गर्न आवश्यक देखिन्छ। तर मुलुकबाहिर काम गर्ने नेपालीहरूले आर्जन गरी पठाएको विप्रेषण आप्रवाह २०६१/६२ मा रु. ६५ अर्ब पुगेको तथा यो आप्रवाह अझै बढ्ने क्रममा रहेको र यो आप्रवाह अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन अनुरूप ट्रान्सफरको रूपमा^९ लिइने भएकोले यो रकम कुल राष्ट्रिय आय (gross national product/income) को गणनामा पर्दैन। विदेशमा काम गरी पठाएको विप्रेषणले स्वदेशी मुद्राको माग बढाउँछ। यस सन्दर्भमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिको आधारमा मात्र मुद्राप्रदायको वाञ्छित सीमा निर्धारण गरेर मौद्रिक व्यवस्थापन गर्दा मूल्य स्थितिमा केही सकारात्मक प्रभाव परे पनि अर्थतन्त्रमा तरलताको अभाव हुने र नेपाली मुद्राको प्रचलित विनिमयदर अधिमूल्यत भई आर्थिक कारोबारहरूमा प्रतिकूल असर पर्ने भएकाले निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह समेतलाई आधार मानेर मुद्राप्रदायको वाञ्छित सीमा^{१०} कायम गर्न आवश्यक देखिएको छ। यसै तथ्यलाई मध्यनजर गरेर आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को लागि विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १३.० प्रतिशतको सीमालाई यथावतै कायम राखिएको छ।

मौद्रिक नीतिको रूपान्तरण

९४. आर्थिक वृद्धिदर र मुद्रास्फीतिबीच सन्तुलन कायम गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नु वर्तमान स्थितिमा चुनौतीपूर्ण कार्य हो। इन्धनको मूल्य वृद्धिका कारण अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमै नियन्त्रित भएपनि मूल्यमा चापको स्थिति विद्यमान छ। विश्वका धेरैजसो केन्द्रीय बैंकहरूले मूल्यमा विद्यमान चापलाई उत्पादन वृद्धि र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वको लागि जोखिमका रूपमा लिने गरेका छन्। यसै सन्दर्भमा केन्द्रीय बैंकहरूले मौद्रिक नीतिलाई कडा पार्दै लगेका छन्। उदाहरणको लागि अमेरिकी केन्द्रीय बैंक (Federal Reserve Bank) ले बैंकदरलाई ४.२५ प्रतिशत पुऱ्याएको छ भने बैंक अफ इंगल्याण्डले (रिपोदरलाई) ४.५ प्रतिशतमा वृद्धि गरेको छ। छिमेकी मुलुक भारतले बैंकदरलाई ६.० प्रतिशत यथावत कायम गरे तापनि रिपोदरलाई क्रमशः बढाउँदै लगी ६.५ प्रतिशत पुऱ्याइसकेको छ।
९५. नेपालमा पनि मुद्रास्फीतिमा तुलनात्मक हिसाबले चापको स्थिति छ। समग्र मूल्य वृद्धि हुनुमा आपूर्तिजन्य कारक खासगरी खाद्यान्नमा भएको मूल्य वृद्धिको ठूलो भूमिका रहनुका साथै मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षाले पनि मूल्यमा चाप पारेको छ। सम्पत्तिको मूल्य वृद्धि भइरहेको सन्दर्भमा पनि वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वप्रति चनाखो हुन उत्तिकै आवश्यक छ। मौद्रिक नीतिको अर्थतन्त्र उपर पर्ने प्रभावको समय अन्तराल (time lag) लामो रहने परिप्रेक्षमा पनि यो नीति proactive हुन आवश्यक हुन्छ। तसर्थ, मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न यस बैंकले निम्न व्यवस्था गरेको छ।

^९ विदेशमा एक वर्षभन्दा कम बसी फर्कनेहरूलाई resident को रूपमा लिई उनीहरूले विदेशमा कमाएको आर्जनलाई कुल राष्ट्रिय आयमा समावेश गर्ने गरेको तर विदेशमा एक वर्षभन्दा बढी बस्नेहरूलाई non-residents को रूपमा लिने गरेको र तिनीहरूले विदेशमा काम गरी पठाएको आर्जनलाई transfer को रूपमा लिने गरेको।

^{१०} मुद्राप्रदायको वाञ्छित सीमा निर्धारण गर्दा हाल कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (GDP) को वृद्धिदरलाई लिने गरिएको छ। सङ्केतात्मक रूपमा GDP को आधार : $GDP = C + I + G + (X - M)$ हो। जहाँ C = निजी क्षेत्रको उपभोग्य खर्च, I = निजी क्षेत्रको लगानी खर्च, G = कुल सरकारी खर्च, X = स्वदेशी वस्तु तथा (nonfactor) सेवाको निर्यात र M = वस्तु तथा (nonfactor) सेवाको आयात। $GNP = GDP + YF$ । जहाँ, YF = Net factor income from abroad। यसमा एक वर्षभन्दा कम बाहिर बसेर काम गर्ने नेपालीहरूको आय समेत पर्दछ। निजी क्षेत्रको बढ्दो विप्रेषण आय (एक वर्षको अवधिभन्दा बढी विदेशीमा काम गर्नेहरूले पठाएको/भिऱ्याएको रकम) दृष्टिगत गर्दा आर्थिक विश्लेषणको लागि GDI (gross disposable income) को गणना गर्न आवश्यक देखिएको छ। सङ्केतात्मक हिसाबले, $GDI = GNP + TRF$, जहाँ, TRF = net transfers from abroad

- (क) वार्षिक मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भए भैं मौद्रिक नीतिको सजक रुभान यथावत् कायम राखिएको छ ।
- (ख) बैंक दरमा हाल कारोबार नहुने गरेको भए पनि यस बैंकले यसलाई मौद्रिक नीतिको सङ्केतको (policy rate) रुपमा लिदै आएको छ । मौद्रिक उद्देश्य हासिल गर्न खुला बजार कारोबारलाई प्रयोगमा ल्याइएको सन्दर्भमा सोही बमोजिम तालमेल मिलाउन र मौद्रिक नीतिको सङ्केतको रुपमा प्रयोग गरी मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षामा अंकुस लगाउन बैंकदरलाई साविकको ६.० प्रतिशतबाट ६.२५ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
- (ग) पुनर्कर्जादर तथा अनिवार्य नगद अनुपात यथावत् कायम राखिएको छ ।
- (घ) मुद्रास्फीतिप्रति राष्ट्र बैंक सम्वेदनशील छ । मुद्रास्फीति नियन्त्रण गर्ने प्रमुख मौद्रिक उपायको रुपमा खुला बजार कारोबारलाई तरलता प्रशोचन गर्नको लागि विशेष जोड दिइनेछ । अधिक तरलता व्यवस्थापन गर्न यस बैंकले आफ्नो स्वामित्वमा रहेको सरकारी ऋणपत्रहरूलाई सोभैं विक्री बोलकबोल मार्फत विक्री गर्नेछ । उक्त उपायबाट पनि तरलताको व्यवस्थापन हुन नसकेमा नेपाल राष्ट्र बैंकले अन्य बैकल्पिक उपाय समेत गर्नेछ ।
- (ङ) यस बैंकको अग्रसरतामा प्रत्येक बुधवार ट्रेजरी बिल्समा गरिदै आएको खुला बजार कारोबारलाई यथावत् राख्दै विकसित मौद्रिक स्थिति (evolving monetary situation) र तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको आधारमा हप्ताको कुनै पनि दिनमा मौद्रिक उपायको रुपमा ट्रेजरी बिल्समा खुला बजार कारोबार गर्न सकिने व्यवस्था सुरु गरिनेछ ।

निष्कर्ष

९६. मौद्रिक नीतिका विविध पक्षहरूको स्थितिबारे मौद्रिक नीतिका साभेदारहरूसँग सम्वद खुला गर्दै पारदर्शी मौद्रिक नीति सञ्चालन गर्ने परिपाटीलाई यस बैंकले मौद्रिक व्यवस्थापन रणनीतिको महत्वपूर्ण अङ्गको रुपमा लिदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा मौद्रिक नीतिका आखिरी लक्ष्य, रणनीतिक लक्ष्य र मौद्रिक उपायहरूको कार्यान्वयनको स्थिति विश्लेषण गरी सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ । मौद्रिक नीतिको तर्जुमा, कार्यान्वयन र विश्लेषणका सम्बन्धमा प्राप्त हुने सुभाब तथा टीकाटिप्पणीलाई यस बैंकले सदाभैं मार्गदर्शनको रुपमा लिनेछ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका मौद्रिक, वित्तीय क्षेत्र तथा बाह्य क्षेत्र सम्बन्धित नीतिगत व्यवस्थाहरूको मध्यावधि मूल्याङ्कन समीक्षाको म्याट्रिक्स अनुसूचीमा दिइएको छ । साथै, मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा तयार पार्दा प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रुपमा प्रयोग गरिएका तथ्याङ्कहरू पनि अनुसूचीमा दिइएका छन् ।

आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा (२०६३ फागुन ९)

१. २०६३ साउन ७ गते आर्थिक वर्ष २० २०६३/६४ को मौद्रिक नीति सार्वजनिक गरिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनासम्म विकसित आर्थिक तथा मौद्रिक गतिविधि, मौद्रिक, वित्तीय तथा वाह्य क्षेत्रसम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाको कार्यान्वयन स्थिति र संशोधित आर्थिक परिदृष्यलाई समेटेर आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षाका तयार पारिएको छ ।

समष्टिगत आर्थिक स्थिति

२. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीति तयार पर्दा आर्थिक गतिविधिहरूमा तीव्र रूपमा विस्तार आउने अपेक्षा गरिएको थियो । यसका दुईवटा आधारहरू थिए । २०६३ वैशाखमा सफलतापूर्वक सम्पन्न दोस्रो जनआन्दोलनपश्चात् आन्तरिक द्वन्द्व र राजनैतिक अस्थिरताको अन्त्य पहिलो आधार थियो । अनुकूल मौसम दोस्रो आधार थियो । एक दशक लामो आन्तरिक द्वन्द्वको समाप्ति र राजनैतिक स्थिरताको बहालीको फलस्वरूप निजी क्षेत्रको आर्थिक क्रियाकलापमा विस्तार आउने र मौसममा अपेक्षित सुधारको कारण कृषि उत्पादनमा वृद्धि आउने अनुमान थियो । परिणामस्वरूप आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल हुने अनुमान थियो ।
३. मौसम अपेक्षाकृत रहन सकेन । देशको अधिकांश भू-भाग खासगरी पूर्वी तराईमा यस वर्ष मनसुनी वर्षा न्यून रह्यो । फलस्वरूप, प्रमुख वर्षेवाली धान रोप्ने कार्य प्रभावित हुन गयो । कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा ७.६ प्रतिशत योगदान रहेको प्रमुख खाद्यान्न वाली धानको उत्पादन यस वर्ष १२.६ प्रतिशतले घट्ने प्रारम्भिक अनुमान कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले गरेको छ । त्यस्तै कोदोको उत्पादन २.१ प्रतिशतले ह्रास आउने देखिएको छ । मकै वालीको उत्पादन भने ५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । अन्य कृषिजन्य वस्तुको उत्पादन सामान्य रहने अनुमान छ । यी सबै कारणहरूले गर्दा सुरुमा अपेक्षा गरिएको भन्दा कृषि क्षेत्रको वृद्धि ज्यादै न्यून अर्थात् सीमान्त रहने संशोधित अनुमान छ ।
४. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम त्रयमासको औद्योगिक वस्तुको उत्पादन सूचकाङ्क २.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा सो सूचकाङ्क २.२ प्रतिशतले बढेको थियो । आन्तरिक द्वन्द्व र राजनैतिक अस्थिरताको समाप्तिको पृष्ठभूमिमा औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादन वृद्धि अपेक्षा गरिएको भन्दा न्यून रहेको छ । नेपाली वस्तुको बाह्य मागमा कमी, कतिपय ठाउँमा उद्यमी र मजदूरबीच असमझदारी, लोडसेडिङ र राजनैतिक संक्रमणका कारण लगानीकर्ताहरूको आत्मविश्वासमा सुधार आउन नसकेकोले औद्योगिक उत्पादन अपेक्षित रूपमा बढ्न सकेन ।
५. सेवा क्षेत्रतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनासम्ममा हवाई मार्गबाट नेपाल आउने पर्यटक संख्या ३ प्रतिशतले घटेर १ लाख ३८ हजार २३७ रह्यो । तेस्रो मुलुकबाट हवाई मार्ग भई आउने पर्यटक संख्यामा १.३ प्रतिशतले वृद्धि भए पनि भारतीय पर्यटक संख्यामा १२.६ प्रतिशतको उच्च दरले ह्रास आएकोले हवाई मार्गबाट आउने पर्यटक संख्यामा कमी आएको हो । परिणामस्वरूप पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जन गरिएको विदेशी मुद्रा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा ३.६ प्रतिशतले घट्यो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा पर्यटन क्षेत्रबाटको विदेशी मुद्रा आर्जन २३.४ प्रतिशतले घटेको थियो ।
६. अन्य सेवातर्फ टेलिफोन लाइन वितरणमा विस्तार भएको छ । नेपाल टेलिकमले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनामा अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ६२.४ प्रतिशतले थप टेलिफोन लाइन विस्तार गरेको छ । नेपाल विद्युत प्राधिकरणले अघिल्लो वर्षको तुलनामा १०.३ प्रतिशतले बढी विद्युत उत्पादन गरेको भए पनि माग वृद्धिको तुलनामा आपूर्ति बढ्न नसकेकोले समग्र आर्थिक गतिविधिमा प्रतिकूल असर परेको छ ।
७. मुद्रास्फीतितर्फ, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.६ प्रतिशत रह्यो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७ प्रतिशत रहेको थियो । २०६२ फागुनमा भएको पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिको अन्तराल प्रभावको असर समेत विद्यमान रहेको र खाद्यान्न समूहमध्ये दाल, फलफूल, तरकारी तथा मरमसलाको मूल्यमा उल्लेख्य

- वृद्धि भएकोले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो छ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.६ प्रतिशतको उच्च दरले वृद्धि भएको हो ।
८. त्यस्तैगरी आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनामा वार्षिक विन्दुगत अन्तर्निहित (Core) मुद्रास्फीति ६.५ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा अन्तर्निहित मुद्रास्फीति ४.५ प्रतिशत रहेको थियो । अघिल्लो वर्ष र चालू वर्षको सुरुको अवधिमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा तेलको उच्च मूल्य वृद्धि कायम रहेको र नेपालमा पनि अघिल्लो वर्ष दुई पटक तेलको मूल्य वृद्धि भएको कारण मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षा बढेकोले समेत अन्तर्निहित मुद्रास्फीति बढेको हो ।
 ९. बाह्य क्षेत्रतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा मुलुकको समग्र शोधनान्तर रु. ५ अर्ब ६८ करोडले बचतमा रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा शोधनान्तर बचत रु. ५ अर्ब ७३ करोड रहेको थियो । विप्रेषण र आयात बापत तिर्नुपर्ने व्यापार कर्जा (Trade Credit Liabilities) का कारण समीक्षा अवधिमा समग्र शोधनान्तर बचतमा रहेको हो । यद्यपि शोधनान्तर बचतको आधार भने बलियो छैन ।
 १०. शोधनान्तर बचत भएअनुरूप बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको कुल वैदेशिक विनिमय सञ्चिति २०६३ असारको रु. १६५ अर्बबाट ३.७ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६३ मंसिर मसान्तसम्ममा रु. १७१ अर्ब पुगेको छ । विद्यमान विदेशी विनिमय सञ्चितिले १०.८ महिनाको वस्तु आयात र ९ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ ।
 ११. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा चालू खाता रु. ४ करोडले घाटामा रहेको छ । निर्यात विस्तार हुन नसकेको, खुद सेवा खाता घाटामा विस्तार भएको र विदेशमा काम गर्ने नेपाली कामदारहरूको विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर कम रहेकोले समीक्षा अवधिमा चालू खाता घाटामा रहेको हो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा चालू खाता रु. ३२ करोडले बचतमा थियो ।
 १२. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा कुल निर्यात ०.९ प्रतिशतले घटेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा वस्तु निर्यात १२.२ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा भारततर्फको निर्यात ०.३ प्रतिशतले र तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात २.२ प्रतिशतले घटेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा भारततर्फको निर्यात २४.६ प्रतिशतले बढेको थियो भने तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात ८.१ प्रतिशतले घटेको थियो । सन् २००६ फेब्रुअरीदेखि नेपालबाट भारत निकासी हुने वस्तुमा ४ प्रतिशत अतिरिक्त शुल्क लाग्ने गरको र भारतले नेपालको अनुरोधमा दुई चरणममा गरी १११ वस्तुहरूमा उक्त शुल्क विना प्रवेश खुला गरे तापनि अझै औषधि, तयारी पोशाक र मरमसलामा सो शुल्क यथावत् रहेकोले नेपालको भारततर्फको निकासी प्रभावित हुन पुगेको हो । तेस्रो मुलुकतर्फ निकासी हुने प्रमुख वस्तुहरू तयारी पोशाक र ऊनी गलैचाको निकासी घट्ने प्रवृत्ति यथावत् रहेकोले तेस्रो मुलुकतर्फको समग्र निकासी घटेको हो ।
 १३. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनासम्ममा कुल आयात ८.५ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा कुल आयात २२.८ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयात अघिल्लो वर्ष ३३.१ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष ७.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकबाट भएको आयात गत वर्ष ९ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १० प्रतिशतले बढेको छ । समीक्षा अवधिमा भारतबाट मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थ, सवारी साधन तथा पार्टपूजा, धागो, हट रोल्ड सिट ईन क्वाइल र अन्य मेसिनरी तथा पूजा एवम् अन्य मुलुकबाट विशेषगरी कच्चा पाम तेल, कम्प्युटर पार्टस्, रासायनिक मल, तामाको तार तथा डण्डी र कपडाको आयातमा वृद्धि भएको छ ।
 १४. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह (workers' remittances) ९.५ प्रतिशतले मात्र बढ्यो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह ४२.५ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो । मुलुकमा शान्ति बहाल भएकोले द्वन्द्वका कारण कामको खोजीका लागि मुलुक बाहिर जाने प्रवृत्तिमा ह्रास आएको, कतारमा अघिल्लो वर्ष सम्पन्न एसियन खेलकूदका क्रममा विदेशी कामदारको माग बढेकोमा चालू वर्ष सो अवस्था नरहेको र मलेसियामा न्यून ज्यालादरको कारण नेपालीहरू कामको खोजीमा त्यसतर्फ जाने प्रवृत्तिमा कमी आएकोले समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धिदरमा कमी आएको हो ।

१५. सरकारी वित्ततर्फ, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित बजेट रु. २ अर्ब ६५ करोडले बचतमा रह्यो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा नेपाल सरकारको बजेट रु. २ अर्ब ५० करोडले घाटामा थियो । सरकारी खर्च विस्तारको तुलनामा सरकारी राजस्व र विदेशी नगद अनुदान आप्रवाह अघिल्लो वर्षको तुलनामा उल्लेख्य वृद्धि भएकोले समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारको बजेट बचतमा रहेको हो ।
१६. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम ६ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको कुल खर्च ११.९ प्रतिशतले वृद्धि भयो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा सो खर्च १७.७ प्रतिशतले बढेको थियो । मुलुकमा सशस्त्र द्वन्द्वको अन्त्य भएको परिणामस्वरूप चालू खर्चको वृद्धिदरमा कमी र पूँजीगत खर्चमा पनि अपेक्षित रूपमा विस्तार हुन नसकेकोले कुल सरकारी खर्च वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा न्यून रहेको हो । बजेट बचतमा रहेको कारण नेपाल राष्ट्र बैंकसँग उल्लेख्य मात्रामा सरकारी नगद मौज्जात कायम रहेको सन्दर्भमा नेपाल सरकारले पूँजीगत खर्चमा विस्तार ल्याउन जरुरी छ ।
१७. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनाको अवधिमा सरकारी राजस्व १९.७ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६३ पुस मसान्तसम्ममा रु. ३७ अर्ब ८० करोड पुगेको छ । यो रकम चालूवर्षको कुल लक्षित राजस्व रु. ८५ अर्बको ४४.५ प्रतिशत हुन आउँछ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा राजस्व संकलन ५.९ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । राजस्व संकलन लक्षित वृद्धिदरभन्दा केही उच्च रहेकोले सन्तोषजनक छ । भन्सार तथा अन्तःशुल्क दरहरूमा समायोजन, भन्सार मूल्याङ्कनमा सुधार, कर तिर्ने प्रवृत्तिमा सुधार, सरकारी संस्थानहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा सुधार आई आयकर र सरकारलाई प्राप्त हुने लाभांशमा वृद्धि र उपभोक्ताको विश्वासमा सुधार आई मूल्य अभिवृद्धि कर संकलनमा वृद्धि भएकोले समीक्षा अवधिमा कुल राजस्व संकलनमा विस्तार आएको हो । औद्योगिक क्षेत्रमा अझै सुधार आउन नसकेको, निर्यात घटेको र आयातको वृद्धिदरमा कमी आएकोले यो आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा विद्यमान राजस्व असूली वृद्धिदर कायम गर्न भने चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।
१८. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारलाई प्राप्त विदेशी नगद अनुदान ५६.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७ अर्ब ९३ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा विदेशी नगद आप्रवाह ३८.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५ अर्ब ६ करोड रहेको थियो । स्वास्थ्य क्षेत्र, स्थानीय स्तरका साना आयोजना र बजेट सहयोग कार्यक्रमअन्तर्गत भारत, जापान, अमेरिका र युरोपियन मुलुकहरूबाट सहयोग बढेकोले समीक्षा अवधिमा कुल विदेशी नगद अनुदान उल्लेख्य रूपले बढेको हो ।
१९. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारले रु. ३ अर्ब ६८ करोड आन्तरिक ऋण र रु. १ अर्ब ९० करोड बाह्य नगद ऋण परिचालन गरेको छ । समीक्षा अवधिमा परिचालन गरिएको कुल आन्तरिक ऋण रु. ३ अर्ब ६८ करोडमध्ये बोलकबोलको माध्यमबाट निष्काशन गरिएको विकास ऋणपत्र रु. १ अर्ब २० करोड समेत रहेको छ । समीक्षा अवधिमा सरकारी बजेट रु. २ अर्ब ६५ करोडले बचतमा रहेको र आन्तरिक र बाह्य गरी जम्मा रु. ५ अर्ब ५८ करोड ऋण परिचालन समेत भएकाले नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग २०६३ पुस मसान्तमा रु. ८ अर्ब २३ करोड नगद मौज्जात रहेको छ । पूर्वाधारहरूको अभाव र आर्थिक गतिविधिमा अपेक्षित गतिशीलता आइनसकेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा उक्त परिमाणको नगद मौज्जात कायम रहनुलाई राम्रो मान्न सकिन्छ ।

मौद्रिक स्थितिको समीक्षा

२०. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा मौद्रिक विस्तार नियन्त्रित छ । बैंक कर्जाको मागमा पनि अपेक्षित विस्तार हुन नसकेको छैन । बैंकिङ्ग क्षेत्रसँग आवश्यक मात्रामा तरलता विद्यमान रहेकोले अल्पकालीन व्याजदरहरू न्यून रहेका छन् ।
२१. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा विस्तृत मुद्राप्रदाय ४ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा विस्तृत मुद्राप्रदाय ४.७ प्रतिशतले बढेको थियो । अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा समग्र मौद्रिक तरलता विस्तारमा कमी आउनुमा आन्तरिक तथा बाह्य दुवै कारणहरू रहेका छन् । नेपाल सरकारको बजेट संकूचन प्रमुख आन्तरिक कारण हो । माथि उल्लेख भएबमोजिम समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारको बजेट बचतमा रहेको र यसका अतिरिक्त आन्तरिक ऋण परिचालन रु. ३ अर्ब ६८ करोड समेत भएकाले मौद्रिक तरलता प्रशोचित हुन गई मौद्रिक विस्तार नियन्त्रित हुन पुगेको हो ।

२२. बाह्य कारणतर्फ, वस्तु निर्यातमा ह्रास र निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह विस्तारमा कमी प्रमुख रहेका छन् । यी दुवै कारणहरूले गर्दा अघिल्लो वर्षको तुलनामा नेपाली मुद्राको मागको विस्तारमा कमी आएको छ । परिणामस्वरूप, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा बैकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति ४.१ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब ६८ करोड) ले मात्र विस्तार भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति ५.३ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब ७३ करोड) ले विस्तार भएको थियो ।
२३. निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह विस्तारमा कमी आएको फलस्वरूप वाणिज्य बैंकहरूसँगको आवधिक निक्षेप समीक्षा अवधिमा ४.६ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको आवधिक निक्षेप ६ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो । वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेपमा दिने व्याजदर न्यून रहेकोले विकास बैंकहरू र वित्त कम्पनीहरूतर्फ निक्षेपकर्ताहरू आकर्षित भएको कारण समेतले वाणिज्य बैंकहरूसँगको आवधिक निक्षेपको वृद्धिदरमा कमी आएको हो ।
२४. समग्र मौद्रिक तरलता नियन्त्रित स्थितिमा रहे अनु रूप वाणिज्य बैंकहरूसँगको तरलता पनि नियन्त्रित अवस्थामा रहेको छ । निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने बैंक कर्जामा अपेक्षित विस्तार नआए तापनि नेपाल राष्ट्र बैंकले खुला बजार कारोबारमार्फत तरलता प्रशोचन गरेको र बैंकहरूले पनि विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूलाई अल्पकालीन कर्जा प्रवाह गर्न थालेकाले उनीहरूसँगको तरलता नियन्त्रित स्थितिमा रहेको हो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को बजेटमा रु. १७ अर्ब ९० करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरिने उल्लेख भएवमोजिम चालू आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनासम्ममा रु. ३ अर्ब ६८ करोड उठाइएको र बाँकी रु. १४ अर्ब २२ करोड बाँकी छ महिनामा परिचालन गर्दा वाणिज्य बैंकहरूसँगको सम्भावित अधिक तरलताको व्यवस्थापन हुने देखिन्छ ।
२५. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा २.८ प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा ३.७ प्रतिशतले बढेको थियो । नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग उच्च स्तरमा नगद मौज्जात कायम रहेकोले बैकिङ्ग क्षेत्रको नेपाल सरकारमाथिको खुद दावी उल्लेख्य घटेको तथा निजी क्षेत्रमा जाने कर्जा अपेक्षित रूपमा बढ्न नसकेकोले कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर समीक्षा अवधिमा न्यून रहेको हो ।
२६. कुल आन्तरिक कर्जाको महत्वपूर्ण अंश निजी क्षेत्रमा जाने कर्जा समीक्षा अवधिमा ६.५ प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा उक्त कर्जा ६ प्रतिशतले बढेको थियो । औद्योगिक क्षेत्रमा देखिएको हडताल, निर्यात व्यापारमा आएको गिरावट र आयात वृद्धिदरमा आएको कमी आदिका कारणले बैकिङ्ग क्षेत्रबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जा अपेक्षित रूपमा बढ्न नसकेको हो ।
२७. केही वर्षयता अन्तरबैंक कारोबार उच्च रहँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनाको अवधिमा कुल अन्तरबैंक कारोबार रु. ९४ अर्ब ५४ करोड रह्यो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा उक्त कारोबार रु. ९४ अर्ब ४० करोड रहेको थियो । अन्तरबैंक कारोबारको सघनताले गर्दा मौद्रिक व्यवस्थापन कार्य सहज भएको छ । यस वर्ष वाणिज्य बैंक र विकास बैंक तथा वित्त कम्पनी बीच पनि अल्पकालीन कर्जा कारोबार बढेको छ । वाणिज्य बैंकहरूले उल्लेख्य मात्रामा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूलाई अल्पकालीन कर्जा प्रवाह गर्दा एकातिर साना उद्योग व्यवसायमा वित्तीय क्षेत्रबाट ऋण प्रवाह बढेको छ भने अर्कोतर्फ वाणिज्य बैंकहरूसँगको अधिक तरलताको व्यवस्थापन हुन गई मौद्रिक व्यवस्थापन कार्य सहज भएको छ ।
२८. कर्जाको मागको तुलनामा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग अधिक तरलताको स्थिति विद्यमान रहेकोले अल्पकालीन व्याजदर भने समीक्षा अवधिमा न्यून स्तरमा रहेको छ । वित्तीय साधनको परिचालन र कुशल बाँडफाँडको लागि व्याजदर एक उचित स्तरमा हुनु आवश्यक छ । मौद्रिक व्यवस्थापन खासगरी खुला बजार कारोबारको प्रमुख ध्येय पनि अल्पकालीन व्याजदर उचित स्तरमा कायम गर्ने रहेको छ । खुला बजार कारोबारको परिणामस्वरूप ९१ दिने ट्रेजरी बिल्स दर २०६२ पुसको २.४६ प्रतिशतको तुलनामा २०६३ पुसमा २.६७ प्रतिशत रहन गएको छ । त्यस्तैगरी २०६२ पुसमा अन्तरबैंक कारोबारदर १.२२ प्रतिशत रहेकोमा २०६३ पुसमा ३.०३ प्रतिशत कायम रहेको छ ।

मौद्रिक तथा विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

२९. आन्तरिक तथा बाह्य स्थिरता कायम गर्दै उच्च तथा दिगो आर्थिक वृद्धिदर सहज तुल्याउने प्रमुख उद्देश्यका साथ मौद्रिक तथा विदेशी विनिमय व्यवस्थापन कार्य हुँदै आएका छन् । आर्थिक वर्ष २०६३/६४

- को मौद्रिक नीतिले मुद्रास्फीतिलाई एक सहिष्णुस्तरमा कायम गर्ने, बाह्य भुक्तानी असन्तुलन स्थिति आउन नदिने र आर्थिक गतिविधि विस्तारका लागि आवश्यक तरलताको व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।
३०. यी उद्देश्यहरू हासिल गर्न खुला बजार कारोबारलाई मौद्रिक व्यवस्थापनको प्रमुख उपकरणको रूपमा लिइएको छ । अर्थतन्त्रमा विद्यमान तरलताको तुलनामा बैंक कर्जाको माग अपेक्षित मात्रामा बढ्न नसकेको परिप्रेक्ष्यमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को छ महिनाको अवधिमा खुला बजार उपकरणहरूमध्ये बिक्री बोलकबोल र रिभर्स बोलकबोल कारोबार मात्र भए । रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल कारोबारलाई कानूनी आधार दिन यस बैंकले वाणिज्य बैंकहरूसँग मास्टर रिपचेज सम्झौता समेत गरिसकेको छ । साथै अल्पकालीन खुला बजार कारोबारलाई थप लचकदार बनाउन रिपो र रिभर्स रिपो कारोबारको अधिकतम समयावधि ७ दिनबाट २८ दिन पुर्याइएको छ ।
३१. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा बिक्री बोलकबोल मार्फत रु. ५ अर्ब ८९ करोड तरलता प्रशोचन भयो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा बिक्री बोलकबोलमार्फत कुल रु. ४ अर्ब ५७ करोड तरलता प्रशोचन भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा रिभर्स रिपो बोलकबोलमार्फत रु. १३ अर्ब ५६ करोड तरलता प्रशोचन भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा रिभर्स रिपो बोलकबोलमार्फत कुल रु. ४ अर्ब तरलता व्यवस्थापन भएको थियो ।
३२. नेपाल राष्ट्र बैंकसँग आवश्यक मात्रामा ट्रेजरी बिल्सको परिमाण नभएको र वाणिज्य बैंकहरूसँग निजी क्षेत्रमा कर्जा विस्तारको लागि आवश्यक मात्रामा तरलता रहिरहोस् भन्ने उद्देश्यले समीक्षा अवधिमा मौद्रिक व्यवस्थापनको उपायको रूपमा बिक्री बोलकबोलको तुलनामा रिभर्स रिपो बोलकबोलमाथि बढी जोड दिइएको हो ।
३३. केही वाणिज्य बैंकहरूमा तरलताको समस्या देखिएकोले स्थायी तरलता सुविधाअन्तर्गत भने समीक्षा अवधिमा कुल रु. ८ अर्ब १९ करोड तरलता प्रवाह भयो ।
३४. उपरोक्त किसिमको खुला बजार कारोबारले गर्दा केही हदसम्म मुद्रास्फीतिमा सम्भावित चाप कम गर्न र वित्तीय क्षेत्र स्थिरता तथा बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न सहयोग पुगेको यस बैंकको विश्वास छ । बैंकदरमा कारोबार हुने नगरेको र अनिवार्य नगद अनुपातलाई समायोजन गर्ने सोच हाल नरहेको सन्दर्भमा आगामी दिनहरूमा पनि मौद्रिक उपायको रूपमा खुला बजार कारोबारलाई नै जोड दिइनेछ । यस बैंकसँग पर्याप्त मात्रामा ट्रेजरी बिल्स नरहेको स्थितिमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिमा आवश्यकतानुसार नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र समेत जारी गर्ने उल्लेख थियो । ट्रेजरी बिल्स र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र साथसाथै जारी गर्दा मुद्रा बजारमा विसंगति आउने स्थितिलाई दृष्टिगत गरी तरलता प्रशोचन प्रयोजनार्थ नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रको सट्टा आफ्नै खर्चमा ट्रेजरी बिल्स निष्काशन गर्ने यस बैंकको प्रस्तावमा नेपाल सरकारले समर्थन जनाइसकेको छ । आगामी दिनहरूमा आवश्यकतानुसार यो उपायको कार्यान्वयन गरिनेछ ।
३५. समग्र शोधनान्तर स्थिति बचतमा रहेको र तेस्रो मुलुकबाट निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह आउने क्रम (वृद्धिदर कम भए तापनि) यथावत् रहेकोले समग्र विदेशी विनिमय व्यवस्थापनमा चुनौती देखिएको छैन । तर भारतसँगको शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहने प्रवृत्ति यथावत् रहेको कारण भा.रु. सञ्चित व्यवस्थापन कार्य भने जटिल हुँदै गएको छ । माथि उल्लेख भएकै तेस्रो मुलुकबाट भित्रिने विप्रेषण आप्रवाह र भारतीय रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यत भइरहेको कारण नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यत भइरहेको छ । मूल्यमा यसको सकारात्मक प्रभाव परे तापनि नेपाली वस्तु तथा सेवाको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा भने प्रतिकूल असर परेको छ । नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग थप अधिमूल्यत नहोस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा यस बैंकले विदेशी मुद्रा बजारमा हस्तक्षेप गरी रु. ३४ अर्ब ३२ करोड बराबरको अमेरिकी डलर खरिद गरी तरलता प्रवाह गर्‍यो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा रु. २२ अर्ब ५० करोड बराबरको अमेरिकी डलर खुद खरिद गरी तरलता प्रवाह भएको थियो ।
३६. भा.रु. सञ्चित व्यवस्थापन गर्ने क्रममा यस बैंकले अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गरिने वस्तुहरूको संख्या क्रमशः आवश्यकतानुसार बढाउँदै लग्ने नीति लिएको छ । हाल यस्ता वस्तुहरूको संख्या ९१ रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा अमेरिकी डलर भुक्तानी गरेर गरिने भारतबाटको आयात रु. ५ अर्ब ८८ करोड रह्यो, जुन भारतबाट भएको कुल आयातको १२

प्रतिशत हुन आउँछ । थप २० वटा वस्तुहरूलाई भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी आयात गर्न सकिने तयारी यस बैंकले गरिरहेको छ ।

३७. भारतमा वस्तु तथा सेवा निर्यातबाट प्राप्त हुने भारतीय मुद्राको तुलनामा भारतबाट आयात गरिने वस्तु तथा सेवाको भुक्तानीको मात्रा उच्च रहेको र माथि उल्लेखित उपायबाट पनि भा.रू. सञ्चित व्यवस्थापन हुन नसकेकोले यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनाको अवधिमा अमेरिकी डलर ३९ करोड बिक्री गरेर भा.रू. १७ अर्ब ७२ करोड खरिद गर्‍यो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा अमेरिकी डलर २९ करोड बिक्री गरेर भा.रू. १२ अर्ब ९० करोड यस बैंकले खरिद गरेको थियो । भारततर्फको नेपालको निर्यातमा हास र नेपाल आयल निगमले भारतीय आयल निगमलाई भुक्तानी बढाउँदै लगेकोले पनि भा.रू. सञ्चित घट्ने क्रममा रहेकोले समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर बिक्री गरेर भा.रू. खरिदको परिमाण उच्च रहेको हो । उच्च तथा दीगो आर्थिक वृद्धिका लागि मरल्य र विनिमयदरमा स्थिरता आवश्यक हुने वस्तु तथ्यलाई दृष्टिगत गरी यस बैंकले अमेरिकी डलर बिक्री गरी भा.रू. सञ्चित व्यवस्थापन उचित विकल्पको रूपमा लिएको छ ।

वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

३८. विगत केही वर्षदेखि वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत सञ्चालनमा रहेका नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना, नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईन्जिनियरिङ र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि जस्ता कार्यहरूलाई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि निरन्तरता दिई अगाडि बढाइयो । यस क्रममा सुधार कार्यक्रम लागू गरिएका बैंकहरूको मुनाफा तथा पूँजीकोषमा सुधार आएको छ । निष्क्रिय कर्जाको मात्रामा कमी आएको छ । उदाहरणको लागि २०६३ असार मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको निष्क्रिय कर्जा अनुपात १३.८ प्रतिशत रहेकोमा २०६३ पुष मसान्तमा उक्त अनुपात १०.५ प्रतिशतमा भरेको छ । बाँकी रहेको लेखापरीक्षण कार्य पनि सम्पन्न भएको छ । बैंकको मानव संशाधन विकास, व्यवस्थापन तथा सञ्चालन प्रणाली र आन्तरिक व्यवस्थापनमा सुधार आएको छ । कम्प्यूटर प्रविधिको विस्तार भएको छ । साथै, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषलाई सुधार गर्न नेपाल सरकार समक्ष उपयुक्त पूँजीकोष योजना पेश गरी कारवाही अगाडि बढाइने र यिनीहरूको निजीकरण गर्ने प्रयोजनका लागि निजीकरण सल्लाहकार नियुक्त गरी due diligence audit गराउने कार्यको लागि प्रतिवेदन तयार पारी अर्थ मन्त्रालयमा पेश गरिसकिएको छ । Bank Restructuring Advisor नियुक्ति गर्ने सम्बन्धमा छनौट प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ र Request For Proposal (RFP) तयार गरी विश्व बैंकमा स्वीकृतिको लागि पठाइएको छ ।
३९. नेपाल राष्ट्र बैंकले आफूलाई योजनावद्ध ढङ्गबाट सञ्चालन गर्न प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजनाहरू तर्जुमा गरी आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । यसको अतिरिक्त नेपाल राष्ट्र बैंकलाई प्रभावकारी नियमक संस्थाको रूपमा स्थापित गर्न विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू तथा अन्य संस्थाहरूमा रहेको शेर्य लगानीलाई सम्पूर्ण रूपमा बिक्री गर्न लागिएको छ ।
४०. नेपालले विश्व व्यापार सङ्गठनमा सदस्यता लिँदा सन् २०१० देखि वित्तीय क्षेत्रलाई खुला गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गरेको छ । यसबाट नेपालको वित्तीय प्रणालीमा सकारात्मक प्रभावका साथै कठोर प्रतिस्पर्धा हुने देखिन्छ । यस सन्दर्भमा विदेशी बैंकका शाखाहरूलाई थोक बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने प्रवेश गराउने सम्बन्धमा यस बैंकले प्रारम्भिक अध्ययन प्रतिवेदन तयार पारिसकेको छ । यसको कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पूर्वाधारहरू तयार गर्दै लगिने सम्बन्धमा बैंकर्स एशोसिएसनको प्रतिक्रिया लिने कार्य भइरहेको छ । यसबाट नेपालको वित्तीय क्षेत्र समयमै सक्षम र प्रतिस्पर्धी बन्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ । साथै, धेरै कमजोर वित्तीय संस्थाहरूभन्दा कम तर सक्षम वित्तीय संस्थाहरू नै देशको अर्थतन्त्रको लागि आवश्यक हुन्छन् । वित्तीय उदारीकरणसँगै नेपालमा विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूको उल्लेखनीय विस्तार भएको छ । यसरी वित्तीय क्षेत्र विस्तार भए पनि यसले वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व जोखिममा पार्न सक्ने हुन्छ । यसलाई दृष्टिगत गरी बैंक तथा वित्तीय कम्पनीहरू एकआपसमा गाभ्ने र गाभिने निर्देशन जारी गर्ने कार्य अन्तिम अवस्थामा पुगेको छ ।
४१. नगद कारोबारमा हुने जोखिम कम गर्न, नगद व्यवस्थापनमा सरलता ल्याउन र वित्तीय उपकरणहरू प्रयोगमा वृद्धि ल्याउने अभिप्राय नेपाल राष्ट्र बैंकको रहेको छ । यस सम्बन्धमा आ-आफ्नो खातामा पर्याप्त मौज्जात नभएको अवस्थामा पनि र मौज्जात पर्याप्त भए पनि विभिन्न आधारमा भुक्तानी नहुने अवस्थाको चेक जारी गर्ने प्रवृत्तिलाई कडाईका साथ नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले Negotiable Instrument Act को ड्राफ्ट तयार गर्ने काम सम्पन्न भएको छ ।

४२. विगतको असहज परिस्थितिको कारण धेरै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका ग्रामीण शाखाहरू बन्द भएकाले ग्रामीण क्षेत्रहरू वित्तीय सेवाबाट बञ्चित भइरहेका छन् । यस्ता विस्थापित भएका वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका शाखाहरूलाई पुनर्स्थापना गर्न यस बैंकको स्वीकृति लिन नपर्ने, जानकारी मात्र गराइ पुग्ने गरी निर्देशन जारी भइसकेको छ । यसबाट शान्ति बहालीसँगै क्रमशः ग्रामीण क्षेत्रतर्फ वित्तीय सेवा विस्तार हुने अपेक्षा गरिएको छ । साथै, गरिवीको रेखामुनि रहेका जनताको आय र रोजगार बढाउन वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्दा कुनै इजाजतप्राप्त वित्तीय संस्था वा यस बैंकबाट इजाजत पाएका सहकारी संस्थालाई बैंक आफै संलग्न भई तैयार गरेको परियोजना अन्तर्गत आफ्नो सुपरिवेक्षणमा थोक मात्रामा उपलब्ध गराएको ऋणलाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ ।
४३. ग्रामीण क्षेत्रमा माग हुने लघु कर्जाको विस्तार र कुशलता बढाउन कानूनी र संस्थागत सुधारको आवश्यकता महशुस गरी यस बैंकले “राष्ट्रिय लघु वित्त नीति” को परिमार्जित मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश गरेको छ । साथै, ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई थोक लघु कर्जा उपलब्ध गराउने संस्थाको रूपमा विकास गर्ने प्रक्रिया सञ्चालनमा रहेको छ । लघु वित्त क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको संलग्नता बढाउन ग्रामीण विकास बैंकहरूको निजीकरण प्रक्रिया जारी छ । साथै, निजी क्षेत्रमा सञ्चालित लघु वित्त विकास बैंकहरूलाई विद्यमान पूँजीमा नै कार्यक्षेत्र विस्तार गर्न सक्ने व्यवस्था गर्न लागिएको छ । पहिले १० जिल्लामा कार्यक्षेत्र रहेका लघु वित्त विकास बैंकहरूले थप ५ वटा पहाडी जिल्ला समेत गरी १५ जिल्लामा लघु वित्त कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
४४. विदेशी विनिमय क्षेत्रतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय कारोबारलाई थप उदारीकरण गर्दै लगेको छ । यस सम्बन्धमा वार्षिक मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका कतिपय यससँग सम्बन्धित नीतिगत कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा ल्याइसकिएको छ । जस्तै, वाणिज्य बैंकहरूले अमेरिकी डलर २,५०० सम्मको सट्टी सुविधा सोभै प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । भुक्तानीको लागि टेलेक्स/वायर/ड्राफ्टका अतिरिक्त क्रेडिट कार्ड अथवा डेविट कार्ड पनि प्रयोग गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, स्थलमार्गबाट चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत (नियमानुसार ओहोर-दोहोर गर्ने व्यक्ति बाहेक) र भारतबाहेक अन्य सार्क मुलुकहरूमा निजी भ्रमणमा जाने व्यक्तिहरूलाई सम्बन्धित देशको प्रवेशाज्ञा भएमा पासपोर्ट बापत एक पटकमा अमेरिकी डलर १,००० सम्म दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
४५. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरी आयात प्रतीतपत्रमा उल्लेखित रकमभन्दा जतिसुकै बढी रकमको कागजपत्र प्राप्त भएको अवस्थामा पनि वाणिज्य बैंकले नै स्वीकार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै, भन्सार कार्यालयबाट सामानको वितरण समेत उल्लेख गरी लेखेको पत्र सम्बन्धित बैंकमा प्राप्त भएपछि वाणिज्य बैंकले नै Already Shipped Documents को आधारमा प्रतीतपत्र संशोधन गर्न सक्ने व्यवस्था पनि गरिसकिएको छ ।
४६. यस बैंकबाट स्वीकृत प्राप्त मनिचेन्जर फर्म/कम्पनीले परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खरिद गरी प्राप्त परिवर्त्य विदेशी मुद्रा वाणिज्य बैंकमा सट्टी गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा चालू वर्षको मौद्रिक नीतिमा त्यस्तो विदेशी मुद्राको सम्बन्धमा (क) वाणिज्य बैंकहरूलाई बिक्री गर्न सक्ने (ख) प्रचलित व्यवस्थाअन्तर्गत रही मनिचेन्जर फर्म/कम्पनीहरूले नेपालका बैंक तथा वित्तीय संस्थामा परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न सक्ने र (ग) प्रचलित व्यवस्थाअन्तर्गत रही त्यस्ता कम्पनीहरूले पासपोर्ट बापतको सट्टी सुविधा उपलब्ध गराउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

४७. नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट र यस बैंकले सार्वजनिक गरेको वार्षिक मौद्रिक नीतिमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आर्थिक वृद्धिदर ५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण थियो । मौसमी अनुकूलता र एक दशक लामो आन्तरिक द्वन्द्वको अन्त्य पश्चात् लगानीको वातावरणमा अपेक्षित सुधार हुने सो प्रक्षेपणका मुख्य आधारहरू थिए । तर मौसम अपेक्षाकृत रहन नसकेकोले वर्षे बाली राम्रो रहन सकेन । मौसमको प्रतिकूलताको सबैभन्दा बढी असर धान बालीमा पर्‍यो र यो वर्ष धानबालीको उत्पादन १२.६ प्रतिशतले घटेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । फलस्वरूप, यो वर्ष कृषि क्षेत्रको उत्पादन पहिले अनुमान गरेको ३.५ प्रतिशतको तुलनामा ०.७ प्रतिशत रहने देखिएको छ ।

४८. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनासम्मको स्थिति विश्लेषण गर्दा गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन पनि यो वर्ष अपेक्षित रहन सक्ने देखिंदैन । औद्योगिक सम्बन्धमा देखिएको समस्या, दैनिक ६ घण्टा लोडसेडिङको अवस्था र नेपाली वस्तु तथा सेवाको हासोन्मुख बाह्य मागको स्थितिले गर्दा यो वर्ष औद्योगिक क्षेत्रको उत्पादन अपेक्षा गरिएभन्दा न्यून रहने देखिएको छ । सन् २००६ फेब्रुअरीको अन्त्यतिर प्रस्तुत गरिएको भारतीय बजेटमा तयारी पोशाक, धागो, औषधि, चाउचाउ, चिजबल, प्लाष्टिकका सामान, फलाम, जुटको धागो, तारजाली, काठजन्य उत्पादन, मरमसला जस्ता नेपालबाट भारत निकासी हुने वस्तुहरूमा ४ प्रतिशत अतिरिक्त शुल्क लाग्ने व्यवस्था भएकोले नेपालको भारत निकासी प्रभावित हुने क्रम शुरु भएको हो । भण्डै एक वर्षको अन्तरालमा दुई पटक गरी १११ वस्तुमा भारतले लिँदै आएको ४ प्रतिशत अतिरिक्त शुल्क हटेको छ । यसबाट आगामी दिनमा नेपालको भारततर्फको निकासीमा केही सकारात्मक असर पर्ने देखिएपनि अझै औषधि, तयारी पोशाक, मरमसला आदि जस्ता वस्तुहरूमा ४ प्रतिशत अतिरिक्त शुल्क विद्यमान रहेको र यो आर्थिक वर्षको छ महिना बितिसकेको अवस्थामा नेपालको त्यसतर्फको निर्यात यो वर्ष उल्लेख्य रूपले बढ्ने देखिंदैन ।
४९. तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यातमा पनि खासै सुधार आउने देखिंदैन । तयारी पोशाक र ऊनी गलैचाको निर्यातको हासोन्मुख प्रवृत्ति यथावत छ । अपेक्षा गरेअनुरूप पर्यटक आगमनमा सुधार आउन सकेको छैन । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि अघिल्लो वर्षको जस्तो उल्लेख्य रहने संकेत देखिंदैन ।
५०. नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्चमा अपेक्षा गरेअनुरूप विस्तार हुन सकेको छैन । स्थानीय निकायमा हुने विकास निर्माणका कार्य लक्ष्यअनुसार नभएको र केही ठूला परियोजनाको कार्यान्वयन सुस्त रहेकोले पूँजीगत खर्च अपेक्षा गरिएको भन्दा न्यून रहेको हालै सरकारले सार्वजनिक गरेको बजेटको मध्यावधि समीक्षामा उल्लेख छ । यी सबै कारणहरूले गर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आर्थिक वृद्धिदर पहिले प्रक्षेपण गरिएको ५ प्रतिशतको तुलनामा न्यून अर्थात् ३.८ प्रतिशत रहने नेपाल सरकारको उक्त मध्यावधि समीक्षामा उल्लेख छ ।
५१. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ६ प्रतिशत रहने यस बैंकको प्रक्षेपण थियो । खाद्यजन्य वस्तुहरूको मूल्य अपेक्षा गरिएभन्दा उच्च रहेकोले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनामा औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.४ प्रतिशत रहेको छ । २०६२ फागुनमा भएको पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिको प्रभाव २०६३ फागुनपछि हट्ने र खाद्यजन्य वस्तुहरूको मूल्य वृद्धि विद्यमान स्तरमा रहने अनुमानको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वार्षिक औषत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ६.६ प्रतिशत रहने संशोधित प्रक्षेपण छ ।
५२. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम पाँच महिनाको अवधिमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा विस्तृत मुद्राप्रदाय न्यून रहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग करिब रु. ८ अर्ब नगद मौज्जात कायम रही बैंकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा न्यून रहेकोले विस्तृत मुद्राप्रदाय विस्तार समीक्षा अवधिमा कम रहेको छ । तथापि आगामी दिनहरूमा संविधान सभाको निर्वाचनका कारण समेतले साधारण खर्चमा चाप पर्ने र पूँजीगत खर्च बढ्न सक्ने भएकोले कुल आन्तरिक कर्जामा तदनु रूप वृद्धि भई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १६ प्रतिशत रहने अनुमान छ ।
५३. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा मुलुकको समग्र शोधनान्तर बचत पहिले प्रक्षेपण गरिएको रु. १६ अर्बको तुलनामा रु. १० अर्ब रहने संशोधित अनुमान छ । नेपाल सरकारको हालै सार्वजनिक गरेको बजेटको मध्यावधि समीक्षामा विदेशी अनुदान र ऋण गरी विदेशी सहयोग पहिले बजेटमा अनुमान गरेको रु. ४० अर्ब ६४ करोडबाट रु. ६ अर्ब ५० करोडको न्यून रही रु. ३४ अर्ब १४ करोड रहने संशोधित अनुमान गरेको र निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि पनि पहिले अनुमान गरिएको भन्दा न्यून रहने देखिएकोले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा शोधनान्तर बचत रु. १६ अर्बबाट रु. १० अर्बमा रहने संशोधित अनुमान गरिएको हो ।
५४. मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्य आन्तरिक मूल्य स्थिरता रहे तापनि मुद्रास्फीति र आर्थिक वृद्धिबीच सन्तुलन कायम गर्ने तथा शोधनान्तरमा आवश्यक स्तरको बचत कायम गर्ने गरी यस बैंकले मौद्रिक नीति सञ्चालन गर्दै आएको छ ।
५५. मूल्य स्थितिमा अनुमान गरेभन्दा सीमान्त रूपले हाल चाप देखिएको छ । मूल्यमा केही चापको स्थिति अन्य मुलुकहरूमा पनि देखिएको छ । नेपालमा र अन्य मुलुकमा मूल्यमा चापको स्थिति आउनाका कारणहरू

फरक छन् । अन्य मुलुकहरूमा समष्टिगत माग, मुद्राप्रदाय र बैंक कर्जामा उल्लेख्य वृद्धि प्रमुख कारणहरूको रूपमा देखिएका छन् । यसको विपरीत नेपालमा निजी क्षेत्रको लगानी बढ्न नसकेको, नेपाल सरकारको कूल खर्च नियन्त्रित रहेको र बाह्य मागमा पनि कमी आएकोले समष्टिगत माग न्यून छ । बैंक कर्जा वृद्धि शिथिल रहेकोले मौद्रिक विस्तारलाई मुद्रास्फीतिमा देखिएको चापको कारणको रूपमा लिन सकिदैन । खाद्यजन्य वस्तुहरूको मूल्य वृद्धि भएकोले समग्र मूल्यमा चापको स्थिति देखिएको हो । तसर्थ, मुद्रास्फीति नियन्त्रण गर्न मौद्रिक उपायमा परिवर्तन गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिदैन ।

५६. विगतको जस्तो वाणिज्य बैंकहरूसँग अधिक तरलताको स्थिति नरहे तापनि आर्थिक गतिविधि विस्तारका लागि आवश्यक मात्रामा तरलता विद्यमान छ । अल्पकालीन व्याजदर न्यून रहनु यसको संकेत हो । आवश्यकताअनुसार तरलता प्रवाह गर्न वा प्रशोचन गर्न खुला बजार कारोबार लचक रहेको स्थिति छ । वाणिज्य बैंकहरूसँग प्रयाप्त मात्रामा नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्सको परिमाण रहेकोले आवश्यकताअनुसार खुला बजार कारोबारमार्फत तरलता प्रवाह गर्न सकिने स्थिति छ भने मौद्रिक प्रयोजनको निमित्त बजेटमा उल्लेख भए जति परिमाणको आन्तरिक ऋणमध्येबाट ट्रेजरी बिल्स जुनसुकै समयमा निष्काशन गर्न सकिने व्यवस्थाका लागि यस बैंकलाई नेपाल सरकारबाट सहमति समेत प्राप्त भइसकेकोले आवश्यकताअनुसार खुला बजार कारोबारमार्फत थप तरलता प्रशोचन गर्न सकिने स्थिति छ । यस पृष्ठभूमिमा आर्थिक गतिविधि विस्तार गर्न मद्दत पुऱ्याउने उद्देश्यले बैंकदर र अनिवार्य नगद अनुपात जस्ता मौद्रिक उपायमा परिवर्तन गर्न आवश्यक नरहेको यस बैंकको विश्लेषण छ । यसका अतिरिक्त शोधनान्तर बचत पहिले लक्ष्य गरिएभन्दा केही न्यून रहने देखिए पनि रू. १० अर्ब बचत रहन सक्ने संशोधित अनुमानको सन्दर्भमा पनि यस बैंकले हाल मौद्रिक नीतिको विद्यमान अडानमा कुनै परिवर्तन गर्नुपर्ने देखेको छैन ।

निष्कर्ष

५७. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम छ महिनाको अवधिसम्मको आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति र मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन स्थिति समेटिएको प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षाले मौद्रिक नीति सञ्चालनको पारदर्शिता बढाउन सहयोग मिले यस बैंकको विश्वास छ । साथै, प्रस्तुत समीक्षाबाट मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित र कार्यान्वयन हुन बाँकी काम कारवाही अगामी दिनमा प्राथमिकता साथ अगाडि बढाउन सजिलो हुने यस बैंकको धारणा छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित कार्यक्रमहरू समीक्षा अवधिमा कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्बद्ध सबैप्रति बैंक हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछ ।

आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा (२०६४ चैत १)

१. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीति २०६४ साउन ७ गते सार्वजनिक गरिएको थियो । आर्थिक, वित्तीय र मौद्रिक क्षेत्रहरूमा विकसित हुनसक्ने घटनाक्रमहरूको अग्रदृष्टिकोणको आधारमा सो मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको थियो । सो मौद्रिक नीति सार्वजनिक गरिएपश्चात्को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा विश्व अर्थतन्त्रलगायत नेपाली अर्थतन्त्रका केही पक्षहरूमा पहिले अनुमान गरिएभन्दा फरक ढङ्गले घटनाक्रमहरू विकसित भएका छन् । मौद्रिक नीति तर्जुमाका प्रमुख दुई स्तम्भीय आधार (क) आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति र (ख) मौद्रिक तथा तरलता स्थितिको विश्लेषणका साथै आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भएका नीतिगत व्यवस्थाहरूको पहिलो ६ महिनाको कार्यान्वयन अवस्थालाई समेटेर आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रस्तुत गरिएको छ ।

आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

२. २०६४ साउन ७ गते आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीति सार्वजनिक गरिएपछिको यो अवधिमा विश्व परिवेशमा संयुक्त राज्य अमेरिकामा कमसल कर्जा संकटले सो मुलुकको आर्थिक वृद्धिदरलाई सुस्त बनाएको छ र संयुक्त राज्य अमेरिकाको अर्थतन्त्र आर्थिक मन्दीतिर धकेलिँदै गएको देखिन्छ । यसले खासगरी विकसित मुलुकहरूमा ठूलो हलचल पैदा गरेको छ । सो कमसल कर्जा संकटको नकारात्मक परिणामस्वरूप विकसित मुलुकहरूका उपभोक्ता र लगानीकर्ताहरूको आत्मविश्वासमा कमी आएको छ । यसले गर्दा ती मुलुकहरूमा रोजगारी र उपभोगमा निरन्तर ह्रास आइरहेको छ । यस सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले अक्टोबर २००७ मा प्रकाशित विश्व आर्थिक परिदृश्य (World Economic Outlook) मा हालसालै केही परिवर्तन गरेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले अक्टोबरमा प्रकाशित वर्ल्ड इकोनोमिक आउटलुकमा विश्व आर्थिक वृद्धिदर सन् २००७ मा ५.२ प्रतिशत र सन् २००८ मा ४.८ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरेको थियो भने हालसालै जारी वर्ल्ड इकोनोमिक आउटलुक अपडेटमा कमसल कर्जा संकटको प्रभावका कारण विश्व आर्थिक वृद्धिदर सन् २००७ मा ४.९ प्रतिशत र सन् २००८ मा ४.९ प्रतिशत रहने संशोधित प्रक्षेपण गरेको छ । त्यस्तैगरी कोषले उदीयमान एवम् विकासोन्मुख मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००७ मा ८.९ प्रतिशत रहने अक्टोबरको प्रक्षेपण घटाएर ७.८ प्रतिशत कायम गरेको छ भने सन् २००८ को प्रक्षेपण ७.४ प्रतिशतबाट घटाएर ६.९ प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान गरेको छ ।
३. संयुक्त राज्य अमेरिकामा उत्पन्न कमसल कर्जा संकटको असर प्रत्यक्ष रूपमा नेपाली अर्थतन्त्रमा नपरे पनि आन्तरिक कारणहरूले गर्दा नेपालको आर्थिक वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेटमा प्रक्षेपण गरिएको ५ प्रतिशत हासिल हुन चुनौतीपूर्ण हुने देखिएको छ । चालू आर्थिक वर्षमा आर्थिक गतिविधिमा अपेक्षित सुधार नआउनुको कारण कृषि क्षेत्र भने होइन । नेपाल सरकारको कृषि मन्त्रालयले हालसालै सार्वजनिक गरेको कृषिसम्बन्धी तथ्याङ्कअनुसार आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कृषि उत्पादनको वृद्धिदर सन्तोषजनक रहने देखिएको छ । मौसम अनुकूल रहेकोले कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा २०.८ प्रतिशत भार रहेको धानको उत्पादन आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा १६.८ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । अघिल्ला तीन वर्षहरूमा धानको उत्पादन निरन्तर घटेको थियो । अन्य कृषि उपजको वृद्धिदर सामान्य रहने र धानको उत्पादन वृद्धिदर उल्लेख्य रहने स्थितिलाई आधार मान्दा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर ५.९ प्रतिशत रहने अनुमान छ ।
४. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो त्रयमासको औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क १.७३ प्रतिशतले बढेको देखाएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो त्रयमासमा उक्त सूचकाङ्क ३.०५ प्रतिशतले बढेको थियो । वनस्पति घ्यू तथा तेल उप-समूहको उत्पादन घटेको र तयारी पोशाक उत्पादन वृद्धि सीमान्त रहेकोले अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमासको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो त्रयमासमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क वृद्धिदर न्यून रहेको हो ।
५. यस बैंकका जिल्लास्थित शाखाहरूले विराटनगर, पोखरा, भैरहवा र नेपालगञ्जस्थित औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूबाट संकलन गरेको औद्योगिक उत्पादनसम्बन्धी तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा समीक्षा अवधिमा औद्योगिक उत्पादन सन्तोषजनक देखिँदैन । विद्युत लोडसेडिङ्ग हाल दैनिक आठ घण्टा रहेको छ । पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्ति सहज रूपमा हुन सकेको छैन । मुलुकका धेरै औद्योगिक प्रतिष्ठानहरू रहेको तराई क्षेत्रको

- स्थिति पनि सामान्य रहन सकेको छैन । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा कुल निर्यात ५.८ प्रतिशतले घटेको छ । कुल निर्यातमा ६८ प्रतिशत भार रहेको भारततर्फको निर्यात ७.६ प्रतिशतले घटेको छ । यी सबै सूचनाहरूलाई आधार मान्दा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ पछि पहिलो पटक आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा औद्योगिक उत्पादन वृद्धि ऋणात्मक रहने प्रवल सम्भावना बढ्दै गएको देखिन्छ । अल्पकालीन नीतिगत प्रयासले मात्र स्थितिमा सुधार ल्याउन सक्ने अवस्था पनि छैन ।
६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो साढे पाँच महिनासम्म हवाई मार्गबाट भित्रिने कुल पर्यटक संख्या २७.१ प्रतिशतले वार्षिक वृद्धि भई ३ लाख ६० हजार पुगेको छ । अघिल्लो वर्ष हवाईमार्गबाट भित्रिने कुल पर्यटक संख्या वृद्धि २.३ प्रतिशत मात्र रहेको थियो । पर्यटन आगमन संख्या वृद्धि भए अनुसार सो क्षेत्रबाट आर्जित विदेशी मुद्रा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनासम्ममा ६५.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ७ अर्ब ७३ करोड रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जित विदेशी मुद्रा ४.९ प्रतिशतले घटी रू. ४ अर्ब ६८ करोड रहेको थियो ।
७. पर्यटक आगमन संख्या वृद्धिसँगै भारत बाहेक तेस्रो मुलुकबाट नेपालमा हवाई सेवा पुऱ्याउने विदेशी हवाई सेवा विमान कम्पनीहरूको संख्या समीक्षा अवधिमा ९ ले विस्तार भएको छ । स्वदेशी हवाई सेवा विमान कम्पनी यतिले अन्तर्राष्ट्रिय उडान गर्न थालेको छ । पहिलेदेखि उडानमा रहेका हवाई सेवा कम्पनीहरूले पनि नेपालमा उडान आवृत्ति (Frequency) बढाएका छन् । अन्तर्राष्ट्रिय हवाई सेवा विमान कम्पनीहरूको नेपालमा संख्या वृद्धि भएकोले तेस्रो मुलुकबाट भित्रिने पर्यटकको संख्या बढाउन मद्दत मिलेको छ भने तेस्रो मुलुकमा कामको खोजीमा जाने नेपालीहरूलाई त्यसतर्फ जान सहज भएको छ ।
८. कुल पर्यटक आगमन संख्यामध्ये हवाईमार्ग हुँदै तेस्रो मुलुकबाट आउने पर्यटकहरूको संख्या समीक्षा अवधिमा ४०.३ प्रतिशतले वृद्धि भई २ लाख ६४ हजार पुगेको छ भने भारतीय पर्यटकको संख्या १.१ प्रतिशतले वृद्धि भई ९४ हजार मात्र रहेको छ । यो स्थितिलाई सन्तोषजनक मान्न सकिदैन । नेपालको पर्यटन क्षेत्रको दीर्घकालीन विकासको लागि भारतीय पर्यटकको आगमन वृद्धि हुन आवश्यक छ । नेपालको भारतसँगको निरन्तर रूपमा रहँदै आएको व्यापार घाटा पूर्ति गर्न र चालू खाता घाटालाई कम गर्न नेपालमा भित्रिने भारतीय पर्यटकको संख्या बढनु नितान्त आवश्यक छ । नेपालमा भारतीय पर्यटक आगमनमा अपेक्षित वृद्धि हुन नसकेकोले समेत भा.रू. सञ्चित व्यवस्थापन कार्य थप जटिल हुँदै गएको हो । भारतसँगको बढ्दो चालू खाता घाटा पूर्ति गर्न अन्य उपायका अतिरिक्त यस बैंकले अमेरिकी डलर बिक्री गरी भा.रू. खरिद गर्दै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा यस बैंकले अमेरिकी डलर ६६ करोड बिक्री गरी भा.रू. २६ अर्ब (रू. ४२ अर्ब) खरीद गरिसकेको छ ।
९. सेवा क्षेत्रतर्फ नेपाल टेलिकमको टेलिफोन लाईन वितरण समीक्षा अवधिमा ४००.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । तेल आपूर्ति र तराई क्षेत्रमा असहज स्थितिका कारण यातायात क्षेत्रको विस्तार अपेक्षित रहने देखिँदैन । त्यस्तैगरी, विद्युत आपूर्तिमा देखिएको अनियमितता र असहज तेल आपूर्तिको कारण औद्योगिक लगायत अन्य सेवा क्षेत्रको विस्तार हुन सकिराखेको छैन । कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा झण्डै ५० प्रतिशत योगदान रहेको सेवा क्षेत्रको स्थिति सन्तोषजनक रहने नदेखिएको विद्यमान अवस्थामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आर्थिक वृद्धिदर अपेक्षा गरिएको भन्दा न्यून रहने देखिन्छ ।
१०. मूल्य स्थितितर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मूल्य वृद्धि ५.८ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो ६ महिनामा वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धि ७.६ प्रतिशत रहेको थियो । अघिल्लो वर्षको तेल मूल्य वृद्धिको आधार प्रभाव र नेपाली मुद्राको अमेरिकी डलरसँगको अधिमूल्यनका कारणले अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा मूल्यमा केही सुधार आएको हो । खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको अघिल्लो वर्षको ८.० प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनामा वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धि सीमान्त दरले घटी ७.३ प्रतिशत रहेको छ । गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको ७.१ प्रतिशतबाट उल्लेख्य घटी आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनामा ४.१ प्रतिशत रहेको छ ।
११. समीक्षा अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहमध्ये चिनी तथा सोसम्बन्धी पदार्थ उप-समूहको मूल्यमा उल्लेख्य गिरावट आएको छ । त्यस्तैगरी, मरमसला उप-समूहको मूल्यमा सीमान्त रूपले भएपनि गिरावट आएको छ । तर अन्न तथा अन्नजन्य उप-समूह, दलहन उप-समूह र खाद्य, तेल तथा घ्यू उप-समूहको मूल्य वृद्धि उच्च रहेको छ । चालू आर्थिक वर्षमा नेपालमा कृषि उत्पादन वृद्धि सन्तोषजनक रहेतापनि विश्वस्तरमा खाद्यान्नको मूल्यमा चापको स्थिति रहेको र भारतले खाद्यान्न निकासीमा रोक लगाएकोले

- खाद्यजन्य पदार्थ समूहको मूल्यमा चापको स्थिति विद्यमान रहेको हो । यो समूहको मूल्यमा चापको स्थिति चालू आर्थिक वर्षको बाँकी समयमा पनि रहने देखिन्छ ।
१२. सरकारी वित्ततर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित बजेट रू. ३ अर्ब २६ करोडले घाटामा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा बजेट रू. ३ अर्ब ९५ करोडले बचतमा थियो ।
१३. बजेट घाटा पूर्ति गर्ने क्रममा नेपाल सरकारले समीक्षा अवधिमा ट्रेजरी बिल मार्फत रू. ५ अर्ब, विकास ऋणपत्र मार्फत रू. २ अर्ब ४० करोड र नागरिक बचतपत्र मार्फत रू. ८० करोड गरी कुल रू. ८ अर्ब २० करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा नेपाल सरकारको कुल आन्तरिक ऋण परिचालन रू. ३ अर्ब ६८ करोड रहेको थियो । बजेट घाटा पूर्तिको अर्को स्रोत विदेशी नगद ऋण परिचालन समीक्षा अवधिमा रू. २ अर्ब ३६ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा विदेशी नगद ऋण परिचालन रू. १ अर्ब ९० करोड रहेको थियो ।
१४. बजेट घाटा भन्दा बढी आन्तरिक ऋण परिचालन भएको हुनाले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रू. ७ अर्ब ७ करोड नगद मौज्जात रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रू. ९ अर्ब ५३ करोड नगद मौज्जात रहेको थियो ।
१५. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारले कुल आन्तरिक ऋण परिचालन रू. ८ अर्ब २० करोड गरिसकेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । त्यस्तैगरी माथि उल्लेख भए अनुसार नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रू. ७ अर्ब ७ करोड नगद मौज्जात कायम रहेको र नेपाल सरकारले रू. ३ अर्ब ८२ करोड आन्तरिक ऋणपत्रको भुक्तानी गरेको समेतलाई समायोजन गर्दा समीक्षा अवधिमा खुद आन्तरिक ऋण परिचालन रू. २ अर्ब ६९ करोडले ऋणात्मक रहेको छ ।
१६. गैर-ऋण साधन (राजस्व र विदेशी अनुदान) परिचालनको तुलनामा नेपाल सरकारको कुल खर्च वृद्धि उच्च रहेकोले समीक्षा अवधिमा बजेट घाटामा रहेको हो । उदाहरणको लागि आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा कुल सरकारी खर्च ३०.२ प्रतिशतले बढी रू. ५८ अर्ब २८ करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा कुल सरकारी खर्च ११.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।
१७. कुल सरकारी खर्चमध्ये चालू खर्च समीक्षा अवधिमा २१.८ प्रतिशतले बढी रू. ३८ अर्ब २४ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा चालू खर्च १०.० प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । कर्मचारीको खुद तलब १७ प्रतिशतले वृद्धि भएको, संविधान सभा निर्वाचन तयारी सम्बन्धी खर्च र शान्ति व्यवस्थापन सम्बन्धी खर्चमा समेत वृद्धि भएकोले समीक्षा अवधिमा चालू खर्चको वृद्धि उल्लेख्य रहेको हो ।
१८. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्च वृद्धि उल्लेख्य (६६.३ प्रतिशत) रही रू. १० अर्ब २८ करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा पूँजीगत खर्च वृद्धि २५.९ प्रतिशत रहेको थियो । कृषि विकास बैकमा रू. १ अर्ब ७५ करोड पूँजी थपेको, रू. १ अर्ब २० करोड गरिबी निवारण कोषमा दाखिला गरेको, रू. ५२ करोड नेपाल विद्युत प्राधिकरणमा शेयर लगानी गरेको, रू. ५० करोड नेपाल आयल निगमलाई ऋण प्रवाह गरेको समेतले गर्दा समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्चवृद्धि उल्लेख्य रहेको हो ।
१९. साधन परिचालनतर्फ समीक्षा अवधिमा राजस्व संकलन २५.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ४७ अर्ब ३९ करोड रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा राजस्व संकलन १९.७ प्रतिशतले बढेको थियो । उच्च भन्सार दर लाग्ने हल्का सवारी साधन लगायतको आयात बढेको, केही वस्तुहरूको भन्सार दर बढाइएको, अन्तःशुल्क दर बढाइनुका साथै अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तुहरूको दायरा बढाइएको र भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता रकम बढेको कारण राजस्व संकलन अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा उच्च दरले बढेको हो । यो दरको वृद्धि जारी रहने हो भने यो वर्ष राजस्व संकलन लक्ष्य रू. १०३ अर्ब ६७ करोड भन्दा रू. ५ अर्ब ४३ करोड बढी रू. १०९ अर्ब पुग्ने देखिन्छ ।
२०. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा विदेशी नगद अनुदान अघिल्लो वर्षको तुलनामा ३४.१ प्रतिशतले घटेर रू. ५ अर्ब २२ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा विदेशी नगद अनुदान ५६.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ७ अर्ब ९३ करोड रहेको थियो । दातृ निकायहरूले सहयोग अभिवृद्धि गर्ने प्रतिवद्धता जाहेर गरिरहेका र नेपालको शोधनान्तर हाल घाटामा रहेको सन्दर्भमा नेपाल सरकारले बढी भन्दा बढी विदेशी अनुदान परिचालन गर्न थप प्रयासरत रहन आवश्यक छ ।

२१. बाह्य क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा नेपालको शोधनान्तर रू. १ अर्ब ९३ करोडले घाटामा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा शोधनान्तर रू. ५ अर्ब ४९ करोडले बचतमा थियो । व्यापार खाता घाटा बढ्दै गएको र सेवा खाता घाटा समेत थप बढेकोले चालू खाता घाटामा रहेको हो । विदेशमा काम गर्ने नेपालीहरूले पठाएको विप्रेषण आप्रवाहमा वृद्धि हुने क्रम जारी रहेतापनि व्यापार घाटा र खुद सेवा खाता घाटा पूर्ति गर्न सो पर्याप्त नभएकोले चालू खाता घाटामा रहेको हो । औद्योगिक क्षेत्रमा असहज परिस्थिति विद्यमान रहेको, विद्युत लोडसेडिङको अवस्था रहेको, तेल आपूर्ति पनि सहज नरहेकोले नेपाली निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा कमी आएको छ । यसका साथै भारतले कच्चा पदार्थ आयातको भन्सार दर क्रमशः कटौती गर्दै लगेको र केही नेपाली वस्तु आयातमा अझै ४ प्रतिशत अतिरिक्त भन्सार दर लगाइराखेकोले भारततर्फको नेपाली वस्तुहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा कमी आएको हो । यी सबै कारणहरूले गर्दा भारततर्फ र अन्य मुलुकतर्फको नेपाली निर्यातमा कमी आएको हो । वित्तीय खातातर्फ नेपाली आयातमा प्राप्त हुने व्यापार कर्जामा पनि कमी आएकोले समीक्षा अवधिमा शोधनान्तर स्थिति घाटामा गएको हो ।
२२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा पर्यटन क्षेत्रबाट विदेशी मुद्रा आर्जन उल्लेख्य वृद्धि भएको माथि उल्लेख भइसकेको छ । पर्यटक आगमन संख्यामा वृद्धि भएकोले पर्यटन क्षेत्रबाट हुने विदेशी मुद्रा आर्जन समीक्षा अवधिमा बढेको हो । नेपाल भित्रिने पर्यटकबाट विदेशी मुद्रा आर्जन बढेतापनि नेपाल वायुसेवा निगमले अन्तर्राष्ट्रिय उडान नियमित रूपमा भर्न नसकेको कारण पर्यटन क्षेत्रबाट पर्याप्त यातायात आम्दानी हुन नसकेको तर नेपालीहरू कामको खोजी र अध्ययनका लागि बाहिर जाने प्रवृत्ति बढेकोले यातायात खर्चमा भने उच्च वृद्धि भएकोले बाह्य खुद सेवा खाता घाटामा थप विस्तार आएको छ ।
२३. केही वर्षदेखि विदेशमा काम गर्ने नेपालीहरूको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि हुने क्रम जारी रहेको छ र यो नेपालको लागि विदेशी मुद्रा आर्जनको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा विदेशमा काम गर्ने नेपालीहरूको विप्रेषण आप्रवाह १८.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ५७ अर्ब ६ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि ५.१ प्रतिशत मात्र रहेको थियो । २०६३ पुसको तुलनामा २०६४ पुससम्म नेपाली रूपैयाँ १३ प्रतिशतले अधिमूल्यन हुँदाहुँदै विप्रेषण आप्रवाह उल्लेख्य बढ्नुमा विदेशमा कामको खोजीमा जाने नेपालीहरूको संख्या वृद्धि प्रमुख कारण रहेको छ । उदाहरणको लागि आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा श्रम तथा यातायात मन्त्रालयको तथ्याङ्कअनुसार भारत बाहेक तेस्रो मुलुकमा कामको लागि जाने नेपालीहरूको संख्या ९६ हजार ४८० रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा सो संख्या १७.२ प्रतिशतले वृद्धि भई १ लाख १३ हजार ९२ पुगेको छ । नेपालमा रोजगारीका अवसरहरू अपेक्षा गरेअनुरूप सिर्जना हुन नसकेको कारण नेपालीहरू विदेशमा कामको खोजीमा जाने प्रवृत्ति बढेको तथा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा ९ वटा थप विदेशी हवाईजहाज कम्पनीहरूले नेपालमा सेवा विस्तार गरेका र पहिलेदेखि उडानमा रहेका कम्पनीहरूले पनि नेपालमा आफ्नो उडान आवृत्ति बढाएका कारणले पनि कामदारहरू विदेशिने कार्यले सहजता प्राप्त गरेको हो । नेपाल सरकारले रोजगारी अनुमति प्रणालीअन्तर्गत कतार, युनाइटेड अरब इमिरेट्स र दक्षिण कोरियासँग श्रम सम्झौता गरिसकेको छ । मलेशिया, बहराइन र कुवेतसँग श्रम सम्झौता हुने क्रममा रहेको छ । यो संस्थागत व्यवस्थाले गर्दा भविष्यमा विदेशमा कामको लागि जाने नेपालीहरूको संख्या वृद्धि हुने र कमाईमा पनि बढोत्तरी हुन सक्ने भएकाले कामदारको विप्रेषण आप्रवाह बढ्ने प्रवृत्ति यथावत रहने देखिन्छ ।
२४. नेपालमा प्राकृतिक स्रोत, सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधार र अन्य उद्योग तथा व्यवसायको विकासको लागि प्रत्यक्ष विदेशी लगानी आकर्षित गर्नु पर्ने आवश्यकता छ । विदेशी लगानीकर्ताहरूले जलस्रोत परियोजना र केही भौतिक पूर्वाधारमा लगानीका लागि चासो व्यक्त गरिरहेका पनि छन् । यसै क्रममा गैर-आवासीय नेपालीहरूलाई नेपालमा लगानी गर्न सहजता प्रदान गर्न व्यवस्थापिका संसदले २०६४ साउन २८ गते गैर-आवासीय नेपालीका सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक पारित गरेको छ । सो विधेयकले गैर-आवासीय नेपालीहरूको कानूनी हैसियत प्रष्ट पार्नुका साथै नेपाली मूलका विदेशी नागरिकलाई नेपाली नागरिक सरहको नेपालमा बसोबास गर्ने र सम्पत्ति खरीद बिक्री गर्ने व्यवस्था एवम् दोहोरो नागरिकताको प्रावधान राखेको छ । यो व्यवस्थाबाट गैर-आवासीय नेपालीहरूको नेपालमा लगानी बढ्न जाने विश्वास गर्न सकिन्छ ।
२५. बाह्य चालू खाता घाटामा रहेको र प्रत्यक्ष विदेशी लगानी पनि अपेक्षाकृत आउन नसकेको विद्यमान परिस्थितिमा नेपालको शोधनान्तर स्थिति हाल घाटामा रहेको छ । तथापि विदेशी विनिमय सञ्चिति पर्याप्त

- मात्रामा रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अन्त्यसम्म नेपालको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति रू. १६४ अर्ब ८० करोड रहेको छ । अमेरिकी डलरमा हिसाव गर्दा उक्त सञ्चिति २ अर्ब ६२ करोड डलर रहेको छ । यो स्तरको सञ्चिति १० महिनाको वस्तु आयात र ७.९ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ ।
२६. हाल समग्र शोधनान्तर घाटा रहेतापनि कुल विदेशी विनिमय सञ्चितिमा चापको स्थिति रहेको छैन । माथि उल्लेख भएभैं कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति मुलुकलाई आवश्यक पर्ने आयातको लागि पर्याप्त छ । तर भारतसँगको चालू खाता घाटामा विस्तार आउने क्रम यथावत् रहेकोले भा.रू. सञ्चिति व्यवस्थापन कार्य जटिल भएको छ । भारतसँग बढ्दै गएको चालू खाता घाटा पूर्ति गर्ने उपायको रूपमा यस बैंकले अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी भारतबाट आयात हुने वस्तुको संख्या क्रमशः बढाउँदै लगेको छ । २०६४ असारमा यस्तो वस्तुहरूको संख्या १२१ रहेकोमा हाल १२४ पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा अमेरिकी डलर भुक्तानी गरेर भारतबाट भएको आयात रू. ११ अर्ब ३१ करोड रहेको छ । भारतबाट भएको कुल आयात रू. ६२ अर्ब ३६ करोडमा यस किसिमको आयातको अंश १८.१ प्रतिशत हुन आउँछ ।
२७. भारतसँगको चालू खाता घाटा पूर्ति गर्ने अर्को उपायको रूपमा अमेरिकी डलर बिक्री गरेर भा.रू. खरीदलाई लिइएको छ । यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा यस बैंकले अमेरिकी डलर ६६ करोड बिक्री गरी रू. ४२ अर्ब ३ करोड बराबर भा.रू. खरीद गरिसकेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर ३९ करोड बिक्री मार्फत रू. २८ अर्ब ३७ करोड बराबरको भा.रू. खरीद गरिएको थियो । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिको तुलनामा रू. १३ अर्ब ६६ करोड बराबर बढी भा.रू. खरीद भएको तथ्यले नेपालको भारतसँगको चालू खाता घाटा बढ्दै गएको संकेत गर्दछ ।
२८. २०६३ पुसको अन्त्यमा नेपाली रूपैयाँको अमेरिकी डलरसँगको विनिमयदर रू. ७१.१० रहेकोमा २०६४ पुसमा रू. ६२.९० रही १३ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको माथि उल्लेख भइसकेको छ । नेपाली रूपैयाँको अमेरिकी डलरसँगको अधिमूल्यनले केही हदसम्म मूल्यलाई नियन्त्रणमा राख्न सघाएको छ । तर नेपाली रूपैयाँको अमेरिकी डलरसँगको अधिमूल्यनले नेपाली निर्यातमा प्रतिकूल असर पारेको चर्चा हुने गरेको छ । तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यातको हकमा यो तर्क सान्दर्भिक पनि छ । नेपाली रूपैयाँको अधिमूल्यनले गर्दा तेस्रो मुलुकबाट हुने कच्चा पदार्थको आयात पनि सस्तो हुने भएकाले मुद्रा अधिमूल्यन भएकै मात्रामा भने तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता गुमेको छैन ।
२९. भारततर्फ हुने अधिकांश निर्यातको लागि आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ तेस्रो मुलुकबाट आउने गर्दछ । नेपाली रूपैयाँको भा.रू.सँगको विनिमयदर स्थिर रहेकोले भारततर्फको नेपाली निर्यात मूल्य यथावत् रहेको तर नेपाली रूपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यन भएकाले कच्चा पदार्थको आयात सस्तो हुन गई नेपालको भारततर्फको निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि भई त्यसतर्फको निर्यात बढ्नु पर्ने हो, तर सो हुन सकेको छैन । उदाहरणको लागि भारततर्फ निकासी हुने वनस्पति घ्यूको कच्चा पदार्थ तेस्रो मुलुकबाट आयात हुन्छ । नेपाली रूपैयाँको अधिमूल्यनबाट वनस्पति घ्यूको कच्चा पदार्थ आयात सस्तो हुन गई भारततर्फ सोको निर्यात बढ्नु पर्ने हो, तर सो नभई उल्टै भारततर्फको वनस्पति घ्यूको निर्यात उल्लेख्य घटेको छ । यस्तै अन्य उदाहरणहरू पनि रहेका छन् । आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनाको अवधिमा भारततर्फको निर्यात ७.६ प्रतिशतले घटेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । नेपाली निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा कमी आउनुमा विनिमय दर बाहेक अन्य कारकहरूको बढी प्रभाव रहेको यस उदाहरणबाट प्रष्ट हुन्छ । पूर्वाधारको विकास, श्रम नीति तथा संस्थागत सुधार र विद्युत तथा तेल आपूर्तिमा सहजता जस्ता तत्वहरू नेपाली निर्यातको दीर्घकालीन प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउने प्रमुख उपायहरू हुन् ।
३०. वित्तीय क्षेत्रतर्फ शेयर बजारमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा उल्लेख्य विस्तार आएको छ । नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक ७८.५ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६४ पुस मसान्तमा ९५८.९ विन्दु पुगेको छ । यो परिसूचक २०६४ असार मसान्तमा ६८३.९५ रहेको थियो । त्यस्तैगरी बजार पूँजीकरण ११९.८ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६४ पुस मसान्तमा रू. ३०२ अर्ब रहेको छ । कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग बजार पूँजीकरणको अनुपात ३७ प्रतिशतको हाराहारी हुन आउँछ । शेयरको दास्रो बजारमा उच्च विस्तार प्रवृत्ति यथावत् रहँदा भविष्यमा उच्च गिरावट आउने सम्भावना रहन्छ । यसले गर्दा वित्तीय क्षेत्रमा अस्थिरता आउने हुन्छ । यो प्रवृत्तिले अर्थतन्त्रमा संकटको स्थिति उत्पन्न गर्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी यस बैंकले छोटो समयको लागि शेयरको धितोमा प्रवाह हुने कर्जालाई रोक लगाएको हो । शेयरको धितोमा वित्तीय

- संस्थाहरूबाट साढे दश अर्ब रूपैयाँ कर्जा प्रवाह भएको र शेयरको मूल्यमा गिरावट आउँदा वित्तीय संस्थाहरूमा खराब कर्जाको मात्रा बढ्न सक्ने र यसले बैंकिङ्ग क्षेत्रमा थप संकट ल्याउन सक्ने भएकाले सो हस्तक्षेप भएको हो । यस बैंकले निक्षेपकर्ताहरूको हितलाई ध्यानमा राखेर सो हस्तक्षेप गरेको हो । शेयरको धितोमा प्रवाह हुने कर्जामा लगाइएको सो प्रतिबन्ध यस बैंकले फिर्ता लिइसकेको छ ।
३१. शेयरको प्राथमिक निष्काशनतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनामा नेपाल धितोपत्र बोर्डले ७ वटा कम्पनीहरूलाई रू. २७ करोड ४४ लाख बराबरको साधारण शेयर र अन्य १२ वटा कम्पनीहरूलाई रू. २ अर्ब ४३ करोड ७५ लाख बराबरको हकप्रद शेयर निष्काशनको लागि स्वीकृति प्रदान गरेको छ । कृषि विकास बैंक लिमिटेडले आफ्ना “ख” वर्गका शेयरधनीहरू (बैंकका ऋणीहरू) का लागि प्रति शेयर रू. १०० अंकित मूल्य भएको रू. १२ करोड ५० लाखको साधारण शेयर २०६४ मंसिर १४ गते ५० दिनसम्मका लागि सार्वजनिक गरेकोमा प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार रू. ५ अर्ब ८० करोडको आवेदन प्राप्त भएका छन् । नेपाल दूरसञ्चार संस्थानले रू. १ अर्ब ५० करोडको साधारण शेयर सर्वसाधारणलाई बिक्री गर्ने कार्यक्रम अनुसार पहिलो चरणमा २०६४ माघ ९ गतेदेखि बिक्री शुरू हुने गरी रू. ७५ करोडको शेयर न्यूनतम रू. ६०० का दरले २०६४ फागुन १४ गतेभित्र बोलकबोलमा बिक्री गर्ने गरी सर्वसाधारण लगानीकर्ताका लागि आह्वान गरेको छ ।
३२. ऋणपत्र बजारतर्फ नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडमा २०६४ पुस मसान्तसम्म रू. २ अर्ब ६० करोडका निजी क्षेत्रका ऋणपत्रहरू (सबैजसो बैंक तथा वित्तीय संस्थाका) सूचीकृत भएका छन् । नेपाल विद्युत प्राधिकरणले रू. १,००० मूल्य अंकित रू. १ अर्ब ५० करोडको वार्षिक ७.७५ प्रतिशत ब्याजदर र ५ वर्ष भुक्तानी अवधि भएको विद्युत वण्ड २०६४ फागुन २ गतेदेखि सार्वजनिक निष्काशन गर्ने सूचना प्रकाशित गरेको छ । सरकारी ऋणपत्रतर्फ चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा रू. २ अर्ब ४० करोड विकास ऋणपत्र र रू. ८० करोड नागरिक बचत पत्र निष्काशन भएको छ ।
३३. समीक्षा अवधिमा वित्तीय बजारको विकासको लागि केही संस्थागत तथा संरचनागत सुधारका कार्यहरू भएका छन् । उदाहरणको लागि खुला बोलकबोल प्रथा (Open Outcry System) अन्तर्गत २०५० पुस २९ गतेदेखि नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडमा धितोपत्रको दोस्रो बजार कारोबार हुँदै आएकोमा २०६४ साउन ३० गतेदेखि धितोपत्रको कम्प्यूटरीकृत कारोबार पद्धति संचालनमा आएको छ । यसलाई संरचनागत विकासतर्फको महत्वपूर्ण खुड्किलो मान्न सकिन्छ । नेपाल धितोपत्र बोर्डले नेपाल धितोपत्र बोर्डसम्बन्धी नियमावली २०६४, धितोपत्र व्यवसायी (धितोपत्र दलाल, धितोपत्र व्यापारी तथा बजार निर्माता) नियमावली २०६४ र धितोपत्र बजार संचालन नियमावली २०६४ सार्वजनिक गरेको छ । यो नियमावलीले बजारलाई अझ बढी गतिशील र पारदर्शी बनाई पूँजी बजारको विकासमा थप योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।
३४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा वित्तीय संस्थाहरूको उल्लेख्य विस्तार भएको छ । यस अवधिमा थप ३ वाणिज्य बैंक, २० विकास बैंक र ५ वित्त कम्पनी गरी २८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्थापना भएका छन् । फलस्वरूप २०६४ पुस मसान्तसम्म २३ वाणिज्य बैंकहरू, ५८ विकास बैंकहरू, ७९ वित्त कम्पनीहरू, १२ लघु वित्त विकास बैंकहरू, यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने १७ सहकारी संस्थाहरू तथा ४७ लघु वित्त कारोबार गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरू रहेका छन् । यसप्रकार यी उल्लेखित वित्तीय संस्थाहरूको कुल संख्या २०६४ असार मसान्तमा २०८ रहेकोमा २०६४ पुस मसान्तमा २३६ पुगेको छ । त्यस्तैगरी कृषि विकास बैंक समेत वाणिज्य बैंकहरूको शाखा २०६४ असार मसान्तमा ५५२ रहेकोमा यस अवधिमा २२ थप भई २०६४ पुस मसान्तमा ५७४ पुगेको छ ।
३५. अन्य वित्तीय संस्थाहरूतर्फ २०६४ असार मसान्तमा बीमा कम्पनीहरू २१ वटा रहेकोमा यस बीच थप ४ बीमा कम्पनीहरू संचालनमा आई २०६४ पुस मसान्तमा सोको संख्या २४ पुगेको छ ।
३६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा अन्तरबैंक कारोबारमा ७७.९ प्रतिशतले विस्तार भई कुल अन्तरबैंक कारोबार रू. १६८ अर्ब १४ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अन्तरबैंक कारोबार सीमान्त ०.१ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल कारोबार रू. ९४ अर्ब ५४ करोड रहेको थियो । यसले वित्तीय बजार तथा वित्तीय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण विकास भएको संकेत गर्दछ । वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा विस्तारमा तीव्रता आएको र शेयर बजारमा विस्तार आएको समेतले गर्दा समीक्षा अवधिमा अन्तरबैंक कारोबारमा विस्तार आएको हो ।
३७. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा अन्तरबैंक कारोबार विस्तारका साथै अन्तरबैंक कारोबार दरमा समेत वृद्धि भएको छ । उदाहरणको लागि २०६४ पुस महिनामा भारतित औसत अन्तरबैंक

- कारोबार दर ४.९३ प्रतिशत रहेको छ । २०६४ असारमा भारत औसत अन्तरबैंक कारोबार दर ३.०३ प्रतिशत रहेको थियो ।
३८. समीक्षा अवधिमा अन्य अल्पकालीन ब्याजदर पनि बढेका छन् । उदाहरणको लागि ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको भारत औसत ब्याजदर २०६४ पुस महिनामा ३.८६ प्रतिशत रहेको छ । २०६४ असार महिनामा ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको भारत औसत ब्याजदर २.७७ प्रतिशत रहेको थियो ।
३९. समीक्षा अवधिमा ट्रेजरी बिल्स दर र अन्तर बैंक कारोबार दर जस्ता अल्पकालीन ब्याजदर बढेतापनि वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेपमा दिने ब्याजदरमा भने कुनै वृद्धि भएको छैन । उदाहरणको लागि वाणिज्य बैंकहरूले बचतमा दिने ब्याजदर २०६४ असारमा न्यूनतम २ प्रतिशत र अधिकतम ५ प्रतिशत रहेकोमा २०६४ पुसमा सोही दर रहेको छ । त्यस्तैगरी, वाणिज्य बैंकहरूले एक वर्षे निक्षेपमा दिने ब्याजदर २०६४ असार महिनामा न्यूनतम २.२५ प्रतिशत र अधिकतम ५ प्रतिशत रहेकोमा २०६४ पुस महिनामा पनि सोही दर रहेको छ । दुई वा दुई वर्षभन्दा बढीको निक्षेपमा वाणिज्य बैंकहरूले दिने न्यूनतम ब्याजदर २०६४ असारमा २.५ प्रतिशत रहेको थियो भने २०६४ पुसमा कुनै परिवर्तन नभई सोही दर कायम रहेको छ । त्यस्तैगरी, वाणिज्य बैंकहरूले उक्त निक्षेपमा दिने अधिकतम ब्याजदर २०६४ असारमा ५.५ प्रतिशत रहेकोमा २०६४ पुसमा पनि सोही दर रहेको छ ।
४०. वाणिज्य बैंकहरूले २०६४ असार र २०६४ पुस महिनाबीच कर्जामा लिने केही ब्याजदरहरू घटाएका छन् । उदाहरणको लागि वाणिज्य बैंकहरूले औद्योगिक कर्जामा लिने न्यूनतम ब्याजदर २०६४ असार महिनामा ८.० प्रतिशत रहेकोमा २०६४ पुस महिनामा ७.० प्रतिशतमा झारेका छन् । यस्तो कर्जाको अधिकतम ब्याजदर २०६४ पुस महिनामा पनि २०६४ असारकै १३.५ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तैगरी, निर्यात बिलको धितोमा जाने बैंक कर्जादर २०६४ असारमा न्यूनतम ५ प्रतिशत रहेकोमा २०६४ पुसमा ४ प्रतिशतमा झारेको छ । यस्तो कर्जाको अधिकतम ब्याजदर भने २०६४ असारकै स्तर ११.५ प्रतिशत रहेको छ । वाणिज्य बैंकहरूले धेरैजसो कर्जा ६.५ प्रतिशतको हाराहारीको ब्याजदरमा प्रवाह गरिरहेका छन् ।
४१. निक्षेपमा दिने ब्याजदर यथावत रहने (नबढ्ने) तर कर्जामा लिने ब्याजदर घट्न जाँदा अन्ततोगत्वा यसले वित्तीय साधनको माग र आपूर्तिमा असन्तुलन ल्याउने गर्दछ । यस प्रकारको समस्याको संकेत अल्पकालीन ब्याजदरको माध्यमबाट देखिसकेको छ । सोमा सुधार भएन भने पछि गएर तरलता संकटको स्थिति आउन सक्छ । यद्यपि सो स्थिति हाल उत्पन्न भएको छैन । न्यून बजार ब्याजदरले सिर्जना गरेको विद्यमान तरलता चापको समस्या बजार ब्याजदरमा समायोजन नभई दीर्घकालीन रूपले सुल्भिकदैन ।

मौद्रिक तथा समग्र तरलता स्थिति

४२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनामा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर उल्लेख्य १०.४ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर ६ प्रतिशत मात्र रहेको थियो । अर्थतन्त्रको तरलता स्थितिको संकेतको रूपमा विस्तृत मुद्रा प्रदायलाई लिइने हुँदा यसले समीक्षा अवधिमा तरलता उल्लेख्य बढेको देखाउँछ ।
४३. मौद्रिक तथा तरलता विस्तारका वाह्य र आन्तरिक गरी दुइटै स्रोतहरू रहेका हुन्छन् । मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति वाह्य स्रोतको रूपमा रहेको हुन्छ भने खुद आन्तरिक सम्पत्ति आन्तरिक स्रोतको रूपमा रहेको हुन्छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनासम्ममा मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति रू. १ अर्ब ९३ करोड (१.५ प्रतिशत) ले घटेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति रू. ५ अर्ब ४९ करोड (३.९ प्रतिशत) ले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा वाह्य स्रोत अर्थात् खुद वैदेशिक सम्पत्ति मौद्रिक तथा तरलता विस्तारको कारकको रूपमा रहेन । यसको मौद्रिक तरलतामा विस्तारकारी होइन, संकुचनकारी प्रभाव रथ्यो ।
४४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनासम्म मौद्रिक तरलता विस्तारको एकल कारणको रूपमा मौद्रिक क्षेत्रको खुद आन्तरिक सम्पत्ति रहेको छ, जुन समीक्षा अवधिमा १६.३ प्रतिशतले विस्तार भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा मौद्रिक क्षेत्रको खुद आन्तरिक सम्पत्ति ७.४ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । स्थिर विनिमयदर प्रणाली अपनाइएको र मुलुकको शोधनान्तर घाटामा रहेको विद्यमान स्थितिमा मौद्रिक क्षेत्रको खुद आन्तरिक सम्पत्ति वृद्धिको कारण उल्लेख्य मौद्रिक तरलता बढनुलाई राम्रो मान्न सकिन्छ ।
४५. मौद्रिक तरलता विस्तारको प्रमुख कारक कुल आन्तरिक कर्जा समीक्षा अवधिमा १०.२ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा मौद्रिक क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा ५.१ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो ।

- निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जा उल्लेख्य १४.० प्रतिशतले बढेको कारण मौद्रिक क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा विस्तार उच्च रहेको हो । अधिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जा ९.३ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको थियो ।
४६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूले निजी क्षेत्रमा प्रवाह गरेको साँवा कर्जा विस्तार रू. ४१ अर्ब रहेको छ । कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग यस्तो कर्जा प्रवाहको अनुपात ५ प्रतिशतको हाराहारी हुन आउँछ । २०६४ पुस मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको कुल बाँकी साँवा कर्जा रू. २७३ अर्ब रहेको छ, जुन कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ३४.३ प्रतिशत हुन आउँछ । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको असुल हुन बाँकी ब्याज रू. १ अर्ब ८४ करोडले विस्तार भई २०६४ पुस मसान्तमा रू. ३५ अर्ब २५ करोड पुगेको छ । असुल हुन बाँकी ब्याजको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ४.४ प्रतिशत रहेको छ ।
४७. वाणिज्य बैंकहरूबाट निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कुल कर्जा रू. ४१ अर्बमध्ये समीक्षा अवधिमा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ रू. १० अर्ब ५८ करोड (१७ प्रतिशत) गएको छ । उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जामध्ये फलाम तथा स्टील प्रशोधन उद्योग क्षेत्रतर्फ जाने कर्जा रू. ३ अर्ब ५९ करोड (४०.५ प्रतिशत) ले बढेको छ ।
४८. समीक्षा अवधिमा निर्माण क्षेत्रमा बैंक कर्जा रू. ५ अर्ब ६४ करोड (२८.५ प्रतिशत) ले विस्तार भएको छ । निर्माण क्षेत्रमा प्रवाहित कुल बैंक कर्जामध्ये आवासीय निर्माणतर्फ रू. ४ अर्ब ५६ करोड (२७.८ प्रतिशत) ले विस्तार भएको छ । बाँकी गैर-आवासीय निर्माण क्षेत्रमा प्रवाहित भएको छ ।
४९. समीक्षा अवधिमा घरजग्गा तथा घडेरीतर्फको बैंक कर्जा रू. ३ अर्ब ३३ करोड (१३३.८ प्रतिशत) ले विस्तार भएको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यस्तो कर्जा विस्तार नगण्य मात्र थियो । त्यस्तैगरी सवारी साधनको धितोमा प्रवाहित बैंक कर्जा समीक्षा अवधिमा करिब रू. ४ अर्ब (२८.२ प्रतिशत) ले विस्तार भएको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा यस्तो कर्जा विस्तार सामान्य रहेको थियो । शेयरको धितोमा गएको कुल बाँकी बैंक कर्जा रू. ६ अर्ब रहेको छ भने ट्रष्ट रिसिप्टअन्तर्गत गएको कुल बाँकी कर्जा रू. ३२ अर्ब रहेको छ ।
५०. वाणिज्य बैंकहरूले समीक्षा अवधिमा शेयरको धितोमा तथा ट्रष्ट रिसिप्टअन्तर्गत उल्लेख्य कर्जाप्रवाह गर्नुका साथै निर्माण क्षेत्र, घरजग्गा तथा घडेरी खरीदतर्फ र सवारी साधन खरीदका लागि अत्यधिक कर्जा विस्तार गरेकाले नेपालको बाह्य तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वमा केही प्रतिकूल प्रभाव परेको छ । यही तथ्यलाई दृष्टिगत गरी समीक्षा अवधिमा यस बैंकले शेयरको धितोमा जाने बैंक कर्जामा केही समयको लागि रोक लगाएको माथि उल्लेख भइसकेको छ । शेयर, ट्रष्ट रिसिप्ट, सवारी साधनको धितो र निर्माण क्षेत्र तथा घरघडेरीतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जाको ब्याजदर अत्यन्त न्यून रहेकाले समेत ती क्षेत्रहरूमा समीक्षा अवधिमा बैंक कर्जा विस्तार उल्लेख्य रहेको हो । यही कारण समेतले गर्दा हाल केही वाणिज्य बैंकहरूले तरलतामा चापको अनुभव गरिरहेका छन् । यद्यपि बैंकिङ क्षेत्रसँग पर्याप्त मात्रामा तरलता रहेको छ ।
५१. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनामा नेपाल सरकारमा गएको खुद बैंक कर्जा ५.२ प्रतिशत (रू. ४ अर्ब) ले घटेको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा नेपाल सरकारमा गएको खुद बैंक कर्जा १०.२ प्रतिशत (रू. ७ अर्ब २१ करोड) ले घटेको थियो । बजेट घाटा रू. ३ अर्ब २६ करोड रहेको भएतापनि समीक्षा अवधिमा आन्तरिक ऋण रू. ८ अर्ब २० करोड र बाह्य नगद ऋण रू. २ अर्ब ३६ करोड परिचालन भएकोले नेपाल सरकारको राष्ट्र बैंकसँग रू. ७ अर्ब ७ करोड नगद मौज्जात कायम रही नेपाल सरकारले उपयोग गरेको खुद थप बैंक कर्जा ऋणात्मक रहेको हो ।
५२. विस्तृत मुद्रा प्रदायका दुई प्रमुख अंशहरूमध्ये संकुचित मुद्रा प्रदायको वृद्धि अधिल्लो वर्षको ४.५ प्रतिशतको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ६.३ प्रतिशत रहेको छ । चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा वृद्धि अधिल्लो वर्षको १.१ प्रतिशत (रू. ८९ करोड) को तुलनामा ५.६ प्रतिशत (रू. ४ अर्ब ६८ करोड) ले उच्च भएकोले समेत संकुचित मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर अधिक रहेको हो । नेपाल सरकारको ग्रामीण क्षेत्रको विकास निर्माणमा खर्च बढेको तथा द्वन्द्वपीडितहरूलाई राहत खर्चमा पनि विस्तार आएको र कृषि विकास बैंकले आफ्नो ऋणीहरूलाई शेयर बिक्री गरेको सन्दर्भमा शहरी क्षेत्रबाट ग्रामीण क्षेत्रमा निक्षेप साधन प्रवाहित हुन गएकोले पनि चलनचल्तीमा रहेको मुद्रामा विस्तार आएको हो ।
५३. विस्तृत मुद्रा प्रदायको अर्को अंश वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको आवधिक निक्षेप समीक्षा अवधिमा १२.३ प्रतिशत (रू. ३२ अर्ब ९१ करोड) ले विस्तार भएको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा आवधिक निक्षेप ६.८ प्रतिशत (रू. १५ अर्ब ७९ करोड) ले बढेको थियो । विदेशबाट प्राप्त विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि उच्च

रहेतापनि व्याजदर न्यून रहेकाले वाणिज्य बैंकहरूसँगको व्यक्तिगत निक्षेप वृद्धिदर अधिल्लो वर्षभन्दा उच्च रहेको छैन। यो वर्षको बजेटले सरकारी कर्मचारी, शिक्षक तथा सुरक्षाकर्मीहरूको तलब (यथार्थ) वृद्धि १७ प्रतिशत गरेको छ। यसले सरकारी संस्थान तथा अन्य निकायमा काम गर्ने कर्मचारीको तलब बढाउन मद्दत पुऱ्याएको छ। यसको परिणामस्वरूप आम कर्मचारीको संचयकोष रकम वृद्धि हुन गएको र गैर-वित्तीय सरकारी संस्थानहरूको निक्षेप पनि बढेकाले वाणिज्य बैंकहरूसँगको आवधिक निक्षेपमा विस्तार आएको हो।

५४. माथि उल्लेखित कारणहरूले गर्दा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको कुल निक्षेप ११.३ प्रतिशत (रु. ३७ अर्ब ९६ करोड) ले वृद्धि भई २०६४ पुस मसान्तमा रु. ३७२ अर्ब ४१ करोड पुगेको छ। अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूसँगको कुल निक्षेप ६.९ प्रतिशत (रु. २० अर्ब ६ करोड) ले मात्र विस्तार भएको थियो। अन्य वित्तीय संस्थाहरूमध्ये विकास बैंकहरूसँग रहेको निक्षेप समीक्षा अवधिमा ३५.६ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब ४७ करोड) ले वृद्धि भई रु. २० अर्ब ८५ करोड पुगेको छ। त्यस्तैगरी वित्त कम्पनीहरूसँग रहेको निक्षेप समीक्षा अवधिमा २०.६ प्रतिशत (रु. ६ अर्ब ९७ करोड) ले वृद्धि भई रु. ४० अर्ब ७३ करोड पुगेको अनुमान छ।
५५. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त वित्तीय संस्थाहरू, वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीको गरी जम्मा रु. ४३४ अर्ब वित्तीय साधन अर्थतन्त्रमा परिचालन भएको छ। यसरी परिचालित वित्तीय साधनको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात भण्डै ५४ प्रतिशत रहेको छ। यी वित्तीय संस्थाहरूको एक-आपसमा रहेको मौज्जात हटाउँदा पनि हाल अर्थतन्त्रमा पर्याप्त मात्रामा वित्तीय साधन परिचालन भएको स्थिति छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यामा आएको विस्तार, कर्मचारी संचय कोष, बीमा कम्पनी र नागरिक लगानी कोष जस्ता सम्भौतीत बचत संस्थाहरूबाट हुन गएको वित्तीय साधन परिचालन वृद्धि र विदेशबाट प्राप्त विप्रेषण आप्रवाह वृद्धिका कारण हाल अर्थतन्त्रमा पर्याप्त मात्रामा वित्तीय साधनको परिचालन भई मौद्रिक तरलता उच्च रहेको हो।
५६. वित्तीय साधनको उच्च परिचालन तथा मौद्रिक तरलताको स्थितिले एकातिर अर्थतन्त्रको तीव्र विकासको लागि अवसर प्रदान गरेको छ भने अर्कोतर्फ यसको उचित किसिमले व्यवस्थापन हुन सकेन भने समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वलाई जोखिममा पार्ने अवस्था पनि छ। उच्च वित्तीय साधनको परिचालनले उद्योग व्यवसाय तथा पूर्वाधार विकासको लागि आवश्यक पर्ने पूँजीको उपलब्धता बढाउँछ। यसले अर्थतन्त्रको तीव्र विकासको लागि मार्ग प्रशस्त गर्दछ। कर्मचारी संचय कोष, बीमा कम्पनी तथा नागरिक लगानी कोष जस्ता सम्भौतीत वित्तीय संस्थाहरूसँग रहेको वित्तीय साधन वृद्धि उच्च रहेकाले पनि दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको आन्तरिक स्रोतबाट विकासको सम्भावना बढेको छ। अर्कोतर्फ वैकल्पिक लगानीका अवसरहरूको अभावका कारण सम्भौतीत बचत संस्थाहरूले आफूसँग रहेको वित्तीय साधन निक्षेपको रूपमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूमा लगानी गरिरहेको अवस्था पनि छ। लाभदायक वैकल्पिक लगानीको अवसर प्राप्त हुनासाथ सर्वसाधारण र सम्भौतीत बचत संस्थाहरूले वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूमा रहेको आफ्ना निक्षेप भिक्न थाले भने ती वित्तीय संस्थाहरूमा तरलताको संकट आउनसक्ने सम्भावना हुन्छ।
५७. त्यस्तैगरी, २०६४ पुस महिनासम्ममा सर्वसाधारणको वाणिज्य बैंकहरूसँग वचत निक्षेप रु. १९२ अर्ब ५३ करोड रहेको छ। वाणिज्य बैंकहरूसँगको कुल निक्षेपमा वचत निक्षेपको अनुपात भण्डै ५२ प्रतिशत हुन आउँछ। वचत निक्षेपमा हाल औसतमा ३ प्रतिशत व्याजदर रहेको छ। मुद्रास्फीति दर ६ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको विद्यमान स्थितिमा वचत निक्षेपको यथार्थ व्याजदर ऋणात्मक रहेको अवस्था छ। सर्वसाधारणको शेयर बजारतर्फ आकर्षण बढेको सन्दर्भमा सो क्षेत्र तथा अन्य क्षेत्रमा लाभदायक अवसर प्राप्त हुनासाथ सर्वसाधारणले वाणिज्य बैंक तथा अन्य वित्तीय संस्थाहरूसँग रहेको आफ्नो निक्षेप भिक्ने प्रवृत्ति बढ्ने हुन्छ। यस क्रममा खासगरी वाणिज्य बैंकहरूले तरलताको संकट भोग्नु पर्ने अवस्था आउन सक्छ। अधिक तरलताको स्थिति रहँदा र तरलता संकटको अवस्था उत्पन्न हुँदा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण हुन जाने हुन्छ।

वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको तरलताको स्थिति

५८. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को शुरूको अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूसँग अधिक तरलताको स्थिति थियो भने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को छैठौँ महिना यता केही वाणिज्य बैंकहरूले तरलतामा चापको स्थिति अनुभव गरेको चर्चा हुने गरेको छ। ट्रेजरी बिल्स र अन्तरबैंक कारोबार दरमा वृद्धि हुन थालेकोले पनि सो चर्चाले बल पाएको हो।

५९. केही वाणिज्य बैंकहरूले तरलतामा चाप अनुभव गर्नाका केही कारणहरू पनि रहेका छन् । कृषि विकास बैंकले आफ्ना ऋणीहरूलाई शेयर लगानीका लागि रु. १२ करोड ५० लाखका लागि आवेदन माग गर्दा रु. ४ अर्ब भन्दा बढी रकम काठमाडौं उपत्यका बाहिर गएकोले पनि केही वाणिज्य बैंकहरूले तरलतामा चापको अनुभव गरेका हुन् । समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारको आन्तरिक ऋण रु. ८ अर्ब २० करोड परिचालन भएकोले पनि वाणिज्य बैंकहरूको नगद मौज्जातमा केही कमी आएको हो । यसका साथै नेपाल टेलिकमले दुई चरणमा गरी न्यूनतम रु. ६०० प्रति शेयर मूल्य तोकी रु. १ अर्ब ५० करोड बराबर शेयर बोलकबोल विक्रीको लागि आह्वान गर्ने निर्णय गर्दा पनि केही वाणिज्य बैंकहरूले सम्भावित तरलता संकटको पूर्वानुमानको आधारमा तरलता संकटको चर्चा गर्न थालेका हुन् । निक्षेप ब्याजदर न्यून रहेकाले पनि सो पूर्वानुमानलाई बल मिलेको हो ।
६०. यसका साथै, वाणिज्य बैंकहरूले सस्तो ब्याजदरमा हल्का सवारी साधन कर्जा, ट्रष्ट रिसिप्ट कर्जा, शेयरको धितोमा कर्जा, आवासीय निर्माण कर्जा र घरजग्गा तथा घडेरी कर्जा अत्यधिक रूपमा प्रवाह गरेकाले पनि सो क्षेत्रहरूमा थप कर्जा प्रवाह गर्ने क्रममा तरलतामा चापको अनुभूति गरेका हुन् । कर्जादर न्यून रहेकाले पनि सो क्षेत्रबाट कर्जाको लागि माग बढेको हो ।
६१. यस बैंकले अर्थतन्त्रको समष्टिगत मौद्रिक तरलता र वाणिज्य बैंकहरूसँगको तरलताको स्थितिलाई गम्भिरतापूर्वक अध्ययन गरिरहेको छ । अर्थतन्त्रको समष्टिगत मौद्रिक तरलता मापन गर्ने आधार विस्तृत मुद्रा प्रदायको विस्तार समीक्षा अवधिमा उच्च रहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ ।
६२. वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको तरलताको स्थितिलाई मापन गर्ने आधारको रूपमा यस बैंकले उनीहरूसँग रहेको तरल सम्पत्तिलाई लिने गरेको छ । २०६४ पुस महिनामा वाणिज्य बैंकहरूसँग तरल कोष रु. ६५ अर्ब ४३ करोड र नेपाल सरकारको ऋणपत्रमा लगानी रु. ६३ अर्ब ४३ करोड गरी जम्मा रु. १२८ अर्ब ८६ करोड तरल सम्पत्ति रहेको छ । वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको कुल निक्षेप रु. ३७२ अर्ब ४१ करोडसँग यस्तो तरल सम्पत्तिको अनुपात ३४.६ प्रतिशत हुन आउँछ । वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको तरल सम्पत्ति-निक्षेप अनुपात ३४.६ प्रतिशतको विद्यमान स्थितिलाई कदापि तरलता संकटको संज्ञा दिन मिल्दैन ।

वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको स्थिति

६३. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिमा ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको पहुँच बढाउने उल्लेख भए वमोजिम यस वर्षदेखि विकास बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जाको १ प्रतिशत विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपले कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । सबै वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जाको ३ प्रतिशत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । लघुवित्त संस्थाहरूको लागि प्रतिग्राहक कर्जा सीमा व्यक्तिको लागि रु. ४० हजार र लघु उद्यमको लागि रु. १ लाखबाट बढाएर क्रमशः कर्जा सीमालाई रु. ६० हजार र रु. १ लाख ५० हजार पुर्याइएको छ । सामूहिक/व्यक्तिगत/संस्थागत जमानीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा विपन्न वर्गमा गणना हुने गरी प्रवाह गरिएको कर्जाको लागि अतिरिक्त २०.० प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६४. लघुवित्त कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाले २०६४ असारमा कायम रहेको चुक्ता पूँजीमा रु. २५ लाख थप गरेमा हाल कायम रहेको भौगोलिक क्षेत्रसँग जोडिएको थप एक जिल्लामा कार्य क्षेत्र विस्तार गर्न दिने नीति अवलम्बन गरिसकिएको छ । साथै, ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय संस्था स्थापना गर्न प्रोत्साहित गर्ने अभिप्रायले रु. १ करोडको चुक्ता पूँजीमा पनि वित्तीय संस्था खोल्न सकिने गरी इजाजतपत्रसम्बन्धी नीतिमा आवश्यक व्यवस्था भइसकेको छ ।
६५. चिया खेतीमा संलग्न साना तथा सीमान्त कृषकहरूले चियाको हरियो पत्तीको प्रशोधन केन्द्र स्थापना गर्न, देशका सुदूर एवम् दुर्गम स्थानमा रहेका विपन्न तथा गरीब परिवारहरूमा लघु कर्जाको विस्तार गर्नका लागि लाइन अफ क्रेडिट सुविधाको लागि र स्यालो ट्यूबवेल जडानका लागि ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइसकिएको छ ।
६६. साथै मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा रहेको यस बैंकको शेयर निजी क्षेत्रमा विनिवेश भइसकेको छ ।
६७. अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रचलित पूँजीकोषसम्बन्धी नयाँ मापदण्ड वासल टु अनुसार पूँजी पर्याप्तताको ढाँचालाई अवलम्बन गर्ने नीति अनुसार आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि एक वर्षका लागि साविकको व्यवस्था र नयाँ व्यवस्था समानान्तररूपमा (Parallel run) लागू गरिएको छ । जलविद्युत् उत्पादन तथा पूर्वाधार उद्योगहरूका लागि वाणिज्य बैंकबाट ठूलो मात्रामा लामो अवधिको कर्जा प्रवाह गर्न सहज पार्न एकल कर्जाको सीमालाई बढाउने नीतिगत व्यवस्था भइसकेको छ ।

६८. आन्तरिक ऋण कारोबारमा कागजरहित सेटलमेन्ट प्रणाली (Scripless Securities Settlement Sytem) लागू गर्ने कार्यको थालनीस्वरूप २०६४ साउन १ गतेदेखि वाणिज्य बैंकहरूलाई ट्रेजरी बिलको कारोबार गर्दा यस बैंकले कम्प्युटर रसीद उपलब्ध गराउने कार्यको थालनी गरिसकेको छ। बैंकहरूले यसै रसीदको माध्यमबाट अन्तरबैंक कारोबार लगायत ट्रेजरी बिल/ऋणपत्र खरिद/विक्री, धितो लिने/दिने र भुक्तानी लिन समेत सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।
६९. गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षणीय क्षमता अभिवृद्धि गर्दै लैजान गैर-स्थलगत निरीक्षण कार्यमा विद्यमान पूर्व चेतावनी प्रणालीलाई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षणमा पूँजी, सम्पत्ति, आम्दानी र तरलता आदिको विश्लेषण गर्दा कमी कमजोरी देखिएमा तुरुन्त सम्बन्धित बैंकलाई जानकारी गराई सुधार गर्न लगाउन थालिएको छ। वित्तीय जमानतमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूद्वारा ऋण प्रवाह गर्ने कार्यलाई निरूत्साहित पार्न परिपत्र जारी गरिसकिएको छ। साथै, बाह्य लेखापरीक्षकहरूद्वारा प्राप्त हुने लङ्गफर्म अडिट रिपोर्टलाई अब यथार्थपरक र सूचनामूलक बनाउन उक्त रिपोर्टको ढाँचामा आवश्यक परिमार्जन गरिएको छ।
७०. वित्तीय अपराध नियन्त्रण गर्न सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण ऐन २०६४ र बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ अन्तरिम संसदबाट पास भई लागू भएका छन्। आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित मुद्दाहरूको सुनुवाई तथा किनारा छिटो गराउन वाणिज्य इजलास गठन गर्ने सम्बन्धमा सुझाव पेश गर्न एक कार्यदल गठन भई सो कार्यदलले पुनरावेदन अदालतका न्यायाधीशलाई तोक्ने गरी हाललाई ५ वटा अदालतहरूमा वाणिज्य इजलास स्थापना गर्न सरकारलाई सुझाव पेश गरेको छ।
७१. आयातकर्ता आफैले ढुवानी र बीमासम्बन्धी व्यवस्था गरी आयात गर्दा बीमा एवम् ढुवानी शुल्कको लागत कम हुनसक्ने भएकोले फ्रेट वापत आवश्यक विदेशी मुद्राको सट्टी सुविधा वाणिज्य बैंकहरूमार्फत पाउने गरी F.O.B. (Free On Board) को आधारमा पनि प्रतीतपत्र जारी गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि D.P. (Documents Against Payment) को माध्यमबाट समेत आयात गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ।
७२. नेपालमा सञ्चालित उद्योगहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी आयात गर्न पाइने मेशिन, कच्चा पदार्थ तथा माध्यमिक वस्तुहरू (Intermediate) को संख्या थप गर्दै जाने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनासम्ममा चार वटा वस्तुहरू थप गरिएको छ। यसरी आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको संख्या १२४ पुगेको छ।
७३. संयुक्त राज्य अमेरिका, क्यानाडा, अष्ट्रेलिया, न्यूजील्याण्ड र बेलारुस जस्ता विकसित देशहरूमा नियमानुसार आप्रवास भिसामा पहिलोपटक जाने नेपाली नागरिकहरूलाई एकपटक मात्र प्रतिव्यक्ति अमेरिकी डलर ५,००० सम्म सम्बन्धित व्यक्तिको पासपोर्टमा दरपीठ गरी इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले त्यस्तो सट्टी सुविधा सोभै प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिसकिएको छ। त्यस्तै, नेपालमा दर्ता भई कारोबार गरिरहेका बीमा कम्पनीहरूले विदेशस्थित पुनर्बीमा गर्ने कम्पनीलाई तिर्नु पर्ने पुनर्बीमा शुल्कको भुक्तानी गर्न आवश्यक सट्टी सुविधा बीमा समितिको सिफारिससहित अन्य आवश्यक कागजातको आधारमा इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट सोभै प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था लागू गरिएको छ।
७४. विदेशी मुद्रा आर्जनको स्रोत भएका विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न ग्राह्य व्यक्ति तथा संस्थाको सूचीमा Global Tender अन्तर्गत ठेक्का पाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी पाउने नेपाली कम्पनीहरूलाई पनि समावेश गरिएको छ। भारतबाट हवाई यात्रा शुरू गरी अन्य मुलुकमा जाने गरी नेपालबाट जारी भएका टिकटलाई समेत कन्फर्म हवाई टिकट मानी पासपोर्ट बापतको सट्टी सुविधा बैंक तथा वित्तीय संस्थामार्फत नै उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिएको छ।
७५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकलाई विक्री गर्न ल्याउने परिवर्त्य नगद विदेशी मुद्रा खरीदमा साविकको २ प्रतिशतबाट घटाई १ प्रतिशत मात्र सेवा शुल्क लिने व्यवस्था गरिएको छ। विदेशी मुद्रा विनिमय बजारमा आइरहने विनिमय दरले सिर्जना गर्ने जोखिमलाई कम गर्न सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको सञ्चालक समितिको मार्गनिर्देशन अनुरूप आवश्यकताका आधारमा अग्रिम विनिमय कारोबार गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

७६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेटले लक्षित आर्थिक वृद्धिदर ५ प्रतिशत उल्लेख गरेको थियो । द्वन्द्वको समाप्ति र मुलुक संविधानसभा निर्वाचनतर्फ उन्मुख भइरहेको स्थितिमा गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धि सामान्य रहन सक्थ्यो र मौसम अनुकूल रथ्यो भने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आर्थिक वृद्धि ४.५ प्रतिशत सम्भव रहेको धारणा यस बैंकले मौद्रिक नीतिमा उल्लेख गरेको थियो ।
७७. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को वर्षायाममा मौसम राम्रो रथ्यो । नेपाल सरकार, कृषि मन्त्रालयले हालसालै जारी गरेको तथ्याङ्क अनुसार अघिल्ला तीन वर्षमा लगातार घट्ने प्रवृत्तिमा रहेको धानको उत्पादन आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा १६.८ प्रतिशतले बढ्ने देखिएको माथि उल्लेख भइसकेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षमा धानको उत्पादन १२.६ प्रतिशतले घटेको थियो । धानको भार कृषि उत्पादनमा २०.८ प्रतिशत र कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा ७.६ प्रतिशत रहेको छ । धान उत्पादनको उच्च वृद्धि र अन्य कृषि उत्पादनको वृद्धि सामान्य रहने अनुमान गर्दा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा समग्र कृषि उत्पादनको वृद्धि ५.१ प्रतिशत रहने माथि उल्लेख भइसकेको छ । हाल विद्युत लोडसेडिङ्ग दैनिक आठ घण्टा रहेको, तेलको आपूर्ति सहज हुन नसकेको, मधेशको आन्दोलनले समग्र आर्थिक गतिविधिमा प्रतिकूल असर पारिरहेको र निर्यात घट्दो क्रममा रहेकोले गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन अघिल्लो वर्षको ३.६ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा २.७ प्रतिशत हासिल गर्न पनि चुनौतीपूर्ण हुने देखिएको छ । औद्योगिक उत्पादन वृद्धि यो वर्ष ऋणात्मक रहने देखिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेटको मध्यावधि मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा यो वर्ष आर्थिक वृद्धिदर लक्षित ५.० प्रतिशतभन्दा कम अर्थात् ४.५ प्रतिशत रहने संशोधित प्रक्षेपण उल्लेख छ ।
७८. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा उपभोक्ता मुद्रास्फीति ५.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिना अर्थात् २०६४ पुस महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ५.८ प्रतिशत रहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ६.२ प्रतिशत रहेको छ । इन्धन र खाद्यान्नको मूल्य वृद्धिका कारण विश्वस्तरमा नै मूल्यमा चापको स्थिति रहेको छ । भारतले नेपालतर्फको केही खाद्यवस्तुको निर्यातमा रोक लगाएको र नेपालमा आपूर्ति व्यवस्थापन सहज हुन नसकेकोले खाद्यवस्तुको मूल्यमा चापको स्थिति छ । यो समेतलाई आधार मान्दा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा उपभोक्ता मुद्रास्फीति पहिले प्रक्षेपण गरेको ५.५ प्रतिशत भन्दा केही माथि रहने संशोधित अनुमान छ ।
७९. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा मुलुकको शोधनान्तर वचत रू. ८ अर्ब रहने मौद्रिक नीतिमा उल्लेख थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनामा मुलुकको शोधनान्तर रू. १ अर्ब ९३ करोडले घाटामा रहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । विदेशबाट प्राप्त कामदार विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि उच्च रहेतापनि बाह्य व्यापार खाता र सेवा खाता घाटा बढ्दै गएकोले चालू खाता घाटामा छ । बजेटमा उल्लेख भएवमोजिम विदेशी सहायता परिचालन हुन सकेको छैन । दाताहरू संविधानसभा चुनाव परिरहेका छन् । यस्तो स्थितिमा यो वर्ष शोधनान्तर वचतको लक्ष्य हासिल हुन चुनौतीपूर्ण देखिएको छ । दाताहरूबाट अपेक्षित सहयोग प्राप्त हुन सके शोधनान्तर वचतको लक्ष्य हासिल हुन सक्छ । यो वर्ष शोधनान्तर घाटामा गए पनि अर्थतन्त्रलाई आवश्यक पर्ने विदेशी विनिमय सञ्चिति भने कायम रहने छ ।
८०. निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जामा बढ्ने प्रवृत्ति देखिएको र बजेटमा नेपाल सरकारले रू. २० अर्ब ५० करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने उल्लेख भएबाट आन्तरिक कारणले विस्तृत मुद्राको विस्तार लक्ष्य १५.६ प्रतिशत भन्दा केही उच्च रहने देखिन्छ ।

मौद्रिक व्यवस्थापन

८१. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि मौद्रिक उपायको रूपमा खुला बजार बोलकबोल कारोबार हुँदै आएको छ । यस बैंकको साप्ताहिक वासलातमा आधारित तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले दिने परिणाम र मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरूको स्थितिको आधारमा सोभै बिक्री बोलकबोल, सोभै खरीद बोलकबोल, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल जस्ता खुला बजार उपकरणमार्फत तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन कार्य हुँदै आएको छ । यसका साथै वाणिज्य बैंकहरूबाट उनीहरूसँग रहेको निक्षेप, कर्जा तथा नगद मौज्जात सम्बन्धी विवरण दैनिक रूपमा मगाई यस बैंकले तरलता स्थितिको अनुगमन पनि गर्दै आएको छ ।
८२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनासम्ममा यस बैंकले सोभै बिक्री बोलकबोलमार्फत रू. १ अर्ब २४ करोड तरलता प्रशोचन गरेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सोभै बिक्री बोलकबोलमार्फत

रु. ५ अर्ब ८९ करोड तरलता प्रशोचन भएको थियो । समीक्षा अवधिमा रिपो बोलकबोलमार्फत रु. २ अर्ब तरलता प्रवाह भएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा रिपो बोलकबोलमार्फत तरलता प्रवाह भएको थिएन । यो आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा पनि मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरू र तरलताको स्थिति हेरी खुला बजार कारोबारमार्फत मौद्रिक व्यवस्थापन कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

८३. आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थामा कुनै व्यवधान नहोस् र अल्पकालीन तरलता समस्या समाधानको लागि वाणिज्य बैंकहरूले मौद्रिक उपकरणमा परिवर्तनका लागि दबाव सिर्जना नगरून् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि यस बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई स्थायी तरलता सुविधाको व्यवस्था गर्दैआएको छ । नेपाल सरकारको ऋणपत्र (ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्र) को धितोमा सोको ५० प्रतिशत तरलता वाणिज्य बैंकहरूले कुनै पनि बेला बिना रोकटोक पाउने व्यवस्था छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकबाट यो सुविधा अन्तर्गत कुल रु. ४६ अर्ब ९७ करोड तरलता उपयोग गरिसकेका छन् । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले यो सुविधा अन्तर्गत कुल रु. ८ अर्ब १९ करोड तरलता उपयोग गरेका थिए । केही सीमित वाणिज्य बैंकहरूले यो सुविधाको अत्यधिक उपयोग गर्दै आएकोले समीक्षा अवधिमा स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग उल्लेख्य बढेको हो । अल्पकालीन तरलता समस्या समाधानको लागि यो सुविधाको व्यवस्था गरिएको हो । वाणिज्य बैंकहरूले निरन्तर रूपमा तरलताको समस्या भोग्नुपर्ने स्थिति आयो भने (निक्षेप र कर्जा दुबैको) बजार व्याजदर बढाएर सो समस्या समाधान गर्नुपर्ने हुन्छ ।
८४. हाल नेपालको धितोपत्र बजारमा कृषि विकास बैंक, नेपाल टेलिकम र नेपाल विद्युत प्राधिकरणको शेयर तथा ऋणपत्रको प्राथमिक निष्काशन भइरहेको छ भने अन्य कम्पनीहरू थप धितोपत्रहरू निष्काशनको क्रममा रहेका छन् । लगानीकर्ताहरूको शेयर तथा ऋणपत्रतर्फ आकर्षण पनि बढिरहेको छ । यस्तो स्थितिमा केही वाणिज्य बैंकहरूलाई अल्पकालीन रूपमा तरलताको समस्या पर्न सक्छ । साथै, केही वाणिज्य बैंकहरूसँग नेपाल सरकारको ऋणपत्रको परिमाण न्यून रहेको स्थिति समेतलाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारको ऋणपत्रको धितोमा दिइने स्थायी तरलता सुविधाको सीमा हालको ५० प्रतिशतबाट ७५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको अन्तिम बोलकबोलको औसत व्याजदर वा विगत एक महिनामा हुन गएको अन्तिम रिपो बोलकबोलको व्याजदर जुन बढी छ, त्यसमा २ प्रतिशत पेनाल व्याजदर थपेर स्थायी तरलता सुविधाको व्याजदर निर्धारण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
८५. स्थायी तरलता सुविधा र खुला बजार कारोबार मार्फत कुनै वाणिज्य बैंकको तरलता समस्या समाधान भएन भने असल कर्जाको धितोमा वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकबाट बैंकदरमा अधिकतम ६ महिनाको लागि कर्जा लिन सक्ने व्यवस्था छ । तर यो सुविधाको लागि वाणिज्य बैंकले पहल गर्नु पर्ने र सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले तरलता समस्या समाधानको लागि यस बैंकले निक्यौल गरेका शर्तहरू मान्नु पर्ने आधारमा मात्र यो सुविधा उपलब्ध गराइन्छ । हाललाई बैंकदर ६.२५ प्रतिशत यथावत कायम गरिएको छ ।
८६. अनिवार्य नगद अनुपात ५ प्रतिशतलाई यथावत कायम गरिएको छ ।

निष्कर्ष

८७. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गर्दा समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापन कार्य थप जटिल हुँदै गएको देखिन्छ । आर्थिक गतिविधिमा अपेक्षित प्रगति हुन सकेको छैन भने मूल्यमा चापको स्थिति देखिएको छ । विदेशबाट प्राप्त कामदार विप्रेषण आप्रवाह उच्च रहेतापनि निर्यात क्षेत्रको स्थिति निराशाजनक रहेकोले नेपालको समग्र बाह्य क्षेत्र कमजोर अवस्थामा रहेको छ । साधन परिचालनको हिसावले वित्तीय बजार विस्तार उन्मुख भइरहेको छ । अर्कोतर्फ बजार व्याजदर न्यून रहेको र निक्षेपमा दिइने धेरैजस्तो व्याजदर यथार्थमा ऋणात्मक रहेकोले वित्तीय साधनमा असन्तुलनको अवस्था सिर्जना हुने सम्भावना छ । यसप्रकारको सम्भावित असन्तुलनको बजार प्रक्रियामार्फत सम्बोधन होस् भन्ने यस बैंकको धारणा रहेको छ । अर्थतन्त्रको समग्र स्थितिलाई दृष्टिगत गरी समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वलाई प्रतिकूल असर नपर्ने गरी मौद्रिक व्यवस्थापन कार्यलाई यस बैंकले निरन्तरता दिनेछ ।
८८. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका नीतिगत व्यवस्थाहरूको मध्यावधि कार्यान्वयन समीक्षा म्याट्रिक्स अनुसूचीमा दिइएको छ । प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा तयार पार्दा प्रयोग गरिएका आँकडा तथा सूचनाहरू तथ्याङ्क तालिका सूचीमा समावेश गरिएका छन् । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन कार्यका लागि हालसम्म सहयोग पुऱ्याउने सबैलाई बैंक धन्यवाद दिन चाहन्छ ।

आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा (२०६५ चैत ९)

पृष्ठभूमि

१. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति २०६५ असोज १३ गते सार्वजनिक गरिएको थियो। विश्वको आर्थिक परिस्थिति र मुलुकभित्र विकसित हुन सक्ने आर्थिक परिदृष्यलाई दृष्टिगत गरी अग्रदृष्टिकोणको आधारमा सो मौद्रिक नीतिको तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा आएको थियो। मौद्रिक नीति सार्वजनिक भएपछि विश्व आर्थिक गतिविधिमा नाटकीय र द्रुत गतिमा परिवर्तन आयो। अमेरिकाको कमसल कर्जा संकटबाट सिर्जित वित्तीय संकटको प्रभाव अमेरिकामा मात्र सीमित नभएर क्रमशः विकसित तथा विकासोन्मुख मुलुकहरूमा समेत पऱ्यो। यसले विश्वलाई आर्थिक मन्दीतर्फ धकेलेको छ। विश्व वित्तीय संस्थाहरु र जी-२० समूह लगायतले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा गरेको सामूहिक प्रयास र संकटबाट प्रभावित मुलुकमा सरकारबाट उत्प्रेरणात्मक कार्यक्रम (Stimulus Package) ल्याइएको भएतापनि विश्व आर्थिक मन्दिमा सुधारको कुनै संकेत देखापरेको छैन। विश्वको वित्तीय तथा आर्थिक स्थिति अबै विग्रदै गएको स्थितिमा नेपालको आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति, मौद्रिक एवम् तरलता स्थितिको पछिल्लो सूचना र तथ्याङ्कको आधारमा मौद्रिक नीति २०६५/६६ मा उल्लेखित नीतिगत व्यवस्थाहरूको पुस मसान्तसम्मको कार्यान्वयनको स्थिति समावेश गरी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रस्तुत गरिएको छ।

समग्र आर्थिक स्थितिको समीक्षा

२. विश्व अर्थव्यवस्थासँग नेपाली अर्थतन्त्र एकिकृत नभइसकेको भएतापनि वित्तीय संकट लम्बिदै जाँदा त्यसको असर नेपालमा पनि देखिन लागेको छ। संविधानसभाको चुनाव पछि मुलुकमा दिगो शान्ति स्थापना भई चुनाव पश्चात् बनेको सरकारले उर्लदो जनचाहनालाई सम्बोधन गर्ने र मुलुक आर्थिक क्रान्तितर्फ उन्मुख हुने विश्वास लिइएको थियो। तर राजनीतिक संक्रमणको कारण हडताल, बन्द र चक्काजामको संस्कृति नटुटेबाट अपेक्षित आर्थिक वृद्धिदरका आधार तयार हुन सकेन। मुलुकमा देखिएको विद्युत् संकट तत्काल समाधान हुने संकेत पनि देखिदैन। जसले गर्दा तिब्र आर्थिक वृद्धिको परिकल्पनालाई शान्तिसुरक्षा र विद्युत् अभावले चुनौति दिएको महशुस भएको छ।
३. यस वर्षको वर्षे मनसुन राम्रो रह्यो। जल तथा मौसम विज्ञान विभागका अनुसार जुन, जुलाई, अगष्ट र सेप्टेम्बर महिनामा औषत वर्षाको क्रमशः १३०.९ प्रतिशत, ८७.६ प्रतिशत, १०१.३ प्रतिशत र ९३.६ प्रतिशत वर्षा भयो। वर्षाको वितरण पनि मुलुकभरी नै राम्रो भएकोले धान बालीको उत्पादनमा अनुकूल प्रभाव परेको छ। नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले २०६५ पुस महिनामा सार्वजनिक गरेको प्रमुख खाद्यान्न बालीहरूको प्रारम्भिक उत्पादन अनुमान अनुसार आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा धानको उत्पादन अघिल्लो वर्ष भन्दा ५.२ प्रतिशतले वृद्धि भई करीब ४५ लाख २४ हजार मे.टन हुने अनुमान छ। यो उत्पादन नेपालमा धानबालीको उत्पादन अभिलेख राख्न थालेको सन् १९५० देखिकै उच्च हो। यस वर्ष धानबालीको उत्पादकत्वमा पनि ८.५ प्रतिशतले वृद्धि भई १७७५ के.जी./हेक्टर पुग्ने अनुमान छ।
४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा अन्य खाद्यान्न बाली मकै र कोदोको उत्पादन क्रमशः २.८ प्रतिशत र ०.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ। तर हिउँदे वर्षा नभएका कारण गहुँ लगायत हिउँदे बाली, तरकारी र फलफूलको उत्पादन वृद्धिदर अघिल्लो वर्षभन्दा कम हुने अनुमान छ। चालू आर्थिक वर्ष नेपाल सरकारबाट १ लाख मे.टन रासायनिक मलमा अनुदान प्रदान गर्ने निर्णय भएकाले यसबाट कृषि उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ। यस वर्ष पूर्वाञ्चलको भ्रुपा जिल्लामा वर्ड फलूको जिवाणु भेटिएकोले उक्त जिल्लाका हाँस, कुखुरा नष्ट गरिएको र वर्ड फलूको प्रभाव मासुको मागमा देशभर परेकोले कुखुराको मासु उत्पादन घट्ने अनुमान छ। तर राँगा, खसीको मासुको उत्पादन वृद्धिदर अघिल्लो वर्षभन्दा सीमान्त रुपले बढ्ने अनुमान छ।
५. गैर-कृषि क्षेत्रतर्फ, कोशी नदीको कटानका कारण पूर्व क्षेत्रसँग भएको सडक सम्बन्ध विच्छेद, लोडसेडिङ्ग, व्यवस्थापन र मजदूरबीच उत्पन्न विवादका कारण उत्पादनमूलक उद्योग क्षेत्रको उत्पादनमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न गएको छ। कोशी नदीमा आएको बाढीले भारतबाट हुने विद्युत् आपूर्तिमा आएको कमी, हिउँदमा नदीमा पानीको बहाव कम भएका कारण विद्युत् उत्पादन घटेकोले यस आर्थिक वर्षको प्रारम्भमा दैनिक २/३ घण्टा रहेको लोडसेडिङ्ग क्रमशः वृद्धि हुँदै २०६५ पुस २७ गतेदेखि दैनिक १६ घण्टासम्मको

लोडसेडिङको समस्या सिर्जना हुन गयो । यी विभिन्न कारणले उत्पादनमूलक उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर यस वर्ष ऋणात्मक रहने अनुमान छ ।

६. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका अनुसार चालू आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो त्रयमासमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क १.१ प्रतिशतले घटेको छ । अघिल्लो वर्ष यसै अवधिमा यस्तो सूचकाङ्क ०.४ प्रतिशत बढेको थियो । यस वर्षको पहिलो त्रयमासमा वनस्पति घ्यू, सोयाबिन तेल, गहुँको पिठो, सुतिका कपडा, उनी गलैचा, सिमेन्ट, घरेलु धातुका सामानको उत्पादन दोहोरो अंकले घटेको छ भने चामल, चाउचाउ, पेय पदार्थ, सूर्तिजन्य वस्तु, पस्मिना, प्रशोधित छाला, काठका सामान, कागज, पत्रपत्रिका, प्लाष्टिकका वस्तु र फलामे छड तथा पत्तीको उत्पादन बढेको छ ।
७. देशमा विद्युत्को माग र जडित क्षमताका बीच ठूलो अन्तर रहेको छ । विद्युत् संकट विकराल बन्दै गएको सन्दर्भमा नेपाल सरकारले २०६५ पुस ९ गते देशमा राष्ट्रिय विद्युत् संकटको अवस्था घोषणा गरेको छ । विद्युत् संकट निराकरणका लागि “राष्ट्रिय विद्युत् निरूपण कार्ययोजना-२०६५” स्वीकृत भई तत्कालिन, अल्पकालिन र दीर्घकालिन कार्ययोजना ल्याएको छ । यसै सन्दर्भमा सरकारले विद्युत् खरीद दरमा पनि संशोधन गरेको, ५० मेगावाटसम्मका आयोजना निर्माणमा स्वीकृति र सहमति प्रक्रिया सरल बनाइएको छ । सरकारबाट ल्याइएको यस कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट आगामी दिनमा भने विद्युत्को समस्या कम गर्दै जानमा उल्लेख्य सहयोग पुग्ने देखिन्छ । यसले गर्दा विद्युत् उप-क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि एवम् समग्र आर्थिक गतिविधि विस्तारमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।
८. सेवा क्षेत्रतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनासम्ममा हवाई मार्गबाट नेपाल आउने पर्यटक संख्या सीमान्त २.२ प्रतिशतले मात्र बढी १ लाख ९७ हजार ८६९ पुगेको छ । सोमध्ये भारतीय पर्यटक आगमन १.७ प्रतिशत र तेस्रो मुलुकको पर्यटक आगमन २.४ प्रतिशतले बढेको छ । विश्व आर्थिक संकट, भारतको मुम्बई आतङ्कवादी हमला, थाइलैण्डमा भएको आन्दोलनबाट एअरपोर्टमा अवरोध तथा देशभित्रै पनि लगातारको बन्द हडताल जस्ता कारणहरूले गर्दा हवाई मार्गबाट नेपाल आउने पर्यटक संख्याको वृद्धिदरमा कमी आएको छ । समीक्षा अवधिमा पर्यटन क्षेत्रबाट प्राप्त आय समावेश भएको शोधनान्तर स्थिति अन्तर्गतको भ्रमण आय ६२.० प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो आय ६५.३ प्रतिशतले बढेको थियो ।
९. संचारतर्फ, समीक्षा अवधिमा नेपाल टेलिकमको टेलिफोन लाइन वितरणमा विस्तार भएको छ । टेलिकमले वितरण गरेको टेलिफोन लाइन संख्या अघिल्लो वर्षको ३७.६ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा २४.७ प्रतिशतले बढेको छ । यसका अतिरिक्त ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिफोन सेवा उपलब्ध गराउने कम्पनीहरू, स्पाइस नेपाल तथा यूटीएलले समेत संचार क्षेत्रमा थप सेवा विस्तार गरेका छन् । त्यसैगरी वित्तीय मध्यस्थ सेवातर्फ समीक्षा अवधिमा थप एक विकास बैंकको स्थापना भएको छ भने वाणिज्य बैंकका शाखा संख्यामा २०६५ असार मसान्तको तुलनामा १५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । समीक्षा अवधिमा बैंकहरूले कर्जा प्रवाह, निक्षेप परिचालन एवम् मुनाफामा समेत वृद्धि गरेका कारण वित्तीय मध्यस्थता उप-क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर सन्तोषजनक रहने अनुमान छ ।
१०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनामा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको संख्यामा अघिल्लो वर्षको तुलनामा १०.५ प्रतिशतले बढेको छ । यस अवधिमा वैदेशिक रोजगारीका लागि प्रमुख चार गन्तव्य मुलुकहरूमा कतार (३४.७ प्रतिशत), मलेशिया (१९.७ प्रतिशत), साउदी अरेबिया (१७.० प्रतिशत) र यू.ए.ई. (१६.३ प्रतिशत) रहेका छन् भने इजरायल नयाँ रोजगारदाता मुलुकको रूपमा देखिएको छ ।
११. विद्युत् संकट, बन्द हडताल, सरकारको पूँजीगत खर्चमा आएको कमी, सुख्खा लामो हिउँद आदि कारणले कृषि तथा गैर-कृषि क्षेत्रको गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदरमा गत वर्ष भन्दा कमी आउने देखिएकोले गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर अपेक्षा भन्दा कम रहने अनुमान गरिएको छ ।
१२. उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मुद्रास्फीतिदर आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पुस मसान्तमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा (year-on-year basis) १४.४ प्रतिशतले बढेको छ । यस्तो मुद्रास्फीति दर वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६५ असार मसान्तमा १२.१ प्रतिशत र अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा ५.८ प्रतिशत रहेको थियो । समग्र सूचकाङ्कमध्ये खाद्य तथा पेय पदार्थ समूह र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः १८.३ प्रतिशत र १०.३ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष यी समूहहरूको मूल्य वृद्धि क्रमशः ७.३ प्रतिशत र ४.२ प्रतिशत रहेको थियो । हालको मूल्य सूचकाङ्कमा खाद्य तथा पेय समूहको भार ५३.२ प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको भार ४६.८ प्रतिशत रहेको छ ।

१३. खाद्य तथा पेय समूहको मूल्य वृद्धिमा यस समूह अन्तर्गत बढी भार भएका अन्न तथा अन्नजन्य उप-समूह, तरकारी तथा फलफूल उप-समूह, रेष्टुरेण्टको खाना उप-समूह, माछा मासु उप-समूह र दुध तथा दूधजन्य पदार्थ उप-समूहको भूमिका प्रमुख रह्यो । २०६५ पुसमा यी उप-समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर क्रमशः १६.५ प्रतिशत, १३.३ प्रतिशत, २१.५ प्रतिशत, २२.५ प्रतिशत र १६.३ प्रतिशत रहेको छ । २०६४ पुसमा उपरोक्त उप-समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर क्रमशः ११.३ प्रतिशत, १.३ प्रतिशत, ५.७ प्रतिशत, ६.१ प्रतिशत र ६.६ प्रतिशत रहेको थियो । गैर-खाद्य तथा सेवा समूहका वस्तुहरूमध्ये घरायसी सामान र सेवा र यातायात तथा संचार उप-समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धि क्रमशः ११.० प्रतिशत र २०.७ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्ष यस्तो वृद्धिदर क्रमशः ५.५ प्रतिशत र ०.५ प्रतिशत रहेको थियो ।
१४. २०६५ पुसमा वार्षिक विन्दुगत अन्तर्निहित मुद्रास्फीति (core inflation) १३.२ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त मुद्रास्फीति ४.७ प्रतिशत रहेको थियो । मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षा (inflationary expectation) ले समेत अन्तर्निहित मूल्य वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याएको छ ।
१५. राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर २०६४ पुसमा ५.५ प्रतिशत रहेकोमा २०६५ पुसमा १४.७ प्रतिशत रहेको छ । समीक्षा अवधिमा थोक मूल्य अन्तर्गतका कृषिजन्य वस्तु, आयातीत वस्तु र स्वदेशी उत्पादित वस्तुहरूको मूल्य क्रमशः १७.० प्रतिशत, १३.० प्रतिशत र ११.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी वस्तु समूहहरूको मूल्य क्रमशः ४.० प्रतिशत, ७.२ प्रतिशत र ५.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।
१६. २०६५ पुस महिनामा वार्षिक विन्दुगत राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क १५.४ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष सो सूचकाङ्क ९.१ प्रतिशतले बढेको थियो । तलब तथा ज्यालादरमध्ये ज्यालादर सूचकाङ्क १६.४ प्रतिशत र तलब सूचकाङ्क १२.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्ष ज्यालादर र तलब सूचकाङ्कको वृद्धिदर क्रमशः ८.५ प्रतिशत र १०.९ प्रतिशत रहेको थियो । यस अवधिमा सरकारी कर्मचारी तथा सुरक्षाकर्मी, संस्थानका कर्मचारी आदिको तलबमा वृद्धि भएकोले पनि तलब सूचकाङ्कमा बढी चाप परेको हो । समीक्षा अवधिमा कृषि र निर्माण मजदूरको ज्यालादर सूचकाङ्कको वृद्धिदर उच्च अर्थात् क्रमशः २२.७ प्रतिशत र १५.५ प्रतिशत रह्यो ।
१७. विश्व आर्थिक मन्दीको सकारात्मक प्रभावस्वरूप अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा इन्धन, चामल, गहुँ, तेल, फलाम, तामा आदि वस्तुहरूको मूल्यमा उल्लेखनीय गिरावट आएको छ । अर्कोतिर समग्र माग घटेकोले विश्वका अधिकांश मुलुकहरूमा मुद्रास्फीति दर कम रहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । विगतमा सधैं छिमेकी मुलुक भारतको थोकमूल्यबाट बढी प्रभावित हुने नेपालको उपभोक्ता मुद्रास्फीति हाल भारतमा मूल्य वृद्धि ४.० प्रतिशतभन्दा कम रहेको अवस्थामा पनि नेपालमा मूल्यवृद्धि दर नघट्नु निश्चय नै चिन्ताको विषय हो । उच्च मूल्य वृद्धि दर कायम रहनुमा आन्तरिक कारणहरू नै जिम्मेवार रहेका छन् । आयातमा आधारित आपूर्ति प्रणाली भएकोले अमेरिकी डलरको तुलनामा नेपाली रुपैयाँको न्यूनमूल्यन भएकोले पनि यसको मूल्यमा प्रभाव पर्न गएको छ । चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनासम्मको व्यापार तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा करिब ५५ प्रतिशत आयात अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी भएको छ । २०६४ पुसमा एक अमेरिकी डलर बराबर रु. ६३.२० रहेकोमा २०६५ पुसमा १९.० प्रतिशतले न्यूनमूल्यन भई रु. ७८.०५ पुगेको छ । उच्च मूल्य वृद्धिका अन्य कारणहरूमा बढ्दो विद्युत् लोडसेडिङ्ग, ज्यालादरमा भएको वृद्धि, हडताल, यातायात अवरुद्ध जस्ता कारणहरूबाट लागतमा भएको वृद्धिका साथै राजनैतिक अस्थिरता र संक्रमणकालिन अवस्थामा व्यवसायीहरूबाट हुने प्रतिस्पर्धा विपरितका कार्यबाट बढी नाफा लिने प्रवृत्ति पनि मूल्य वृद्धिका लागि उत्तिकै जिम्मेवार देखिन्छ । यस्तो स्थितिमा मौद्रिक क्षेत्र अर्थात् माग पक्षबाट मूल्यमा थप दबाव पर्न नदिन सजगता साथ मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नु वाञ्छनीय छ ।
१८. सरकारी वित्ततर्फ, आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी बजेट रु. ७ अर्ब ४२ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सरकारी बजेट रु. ३ अर्ब २६ करोडले घाटामा थियो । सरकारको उच्च राजस्व परिचालनको तुलनामा खर्च कम रहेको, वैदेशिक सहायता परिचालन अघिल्लो वर्षको तुलनामा उच्च रहेको र यस अवधिमा थप रु. ८ अर्ब ७० करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेकोले नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनाको अवधिमा मात्रै रु. १८ अर्ब ६५ करोड नगद मौज्जात कायम हुन गएको हो ।
१९. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको ३०.२ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा १२.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६५ अर्ब ४६ करोड

- पुगेको छ। समीक्षा अवधिमा भएको कुल खर्च यस वर्षको बजेट अनुमानको २७.७ प्रतिशत हो भने अघिल्लो वर्ष यसै अवधिमा बजेट अनुमानको ४४.२ प्रतिशत खर्च भएको थियो। समीक्षा अवधिमा चालू खर्च १३.१ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्ष चालू खर्च २१.८ प्रतिशतले बढेको थियो। पूँजीगत खर्च भने अघिल्लो वर्ष ६६.३ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा २३.४ प्रतिशतले घटी रु. ७ अर्ब ८८ करोड भएको छ। समीक्षा अवधिमा भएको चालू खर्च र पूँजीगत खर्च बजेट अनुमानको क्रमशः ३३.६ प्रतिशत र ८.६ प्रतिशत रहेको छ भने अघिल्लो वर्ष उपरोक्त शिर्षकहरूमा बजेट अनुमानको क्रमशः ४७.६ प्रतिशत र २८.३ प्रतिशत खर्च भएको थियो।
२०. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारको राजस्व परिचालन अघिल्लो वर्ष सोही अवधिमा भएको २५.४ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा २५.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५९ अर्ब ४८ करोड पुगेको छ। समीक्षा अवधिमा राजस्व परिचालन बजेट अनुमानको ४२.० प्रतिशत रथ्यो भने अघिल्लो वर्ष यस्तो अनुपात ४५.७ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा कर र गैर-कर राजस्व क्रमशः २४.५ प्रतिशत र ३१.२ प्रतिशतले बढेको छ। समीक्षा अवधिमा भएको कर र गैर-कर राजस्वको बजेट अनुमानसँगको अनुपात क्रमशः ४२.९ प्रतिशत र ३९.७ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्ष यस्तो अनुपात क्रमशः ४९.६ प्रतिशत र ३३.९ प्रतिशत रहेको थियो।
२१. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनासम्ममा नेपाल सरकारलाई वैदेशिक नगद ऋण बापत रु. २ अर्ब ७९ करोड (बजेट अनुमानको १४.९ प्रतिशत) र वैदेशिक नगद अनुदान बापत रु. १० अर्ब ९६ करोड (बजेट अनुमानको २३.३ प्रतिशत) प्राप्त भएको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा ती शिर्षकहरूमा क्रमशः रु. २ अर्ब ३६ करोड (बजेट अनुमानको १३.६ प्रतिशत) र रु. ५ अर्ब २२ करोड (बजेट अनुमानको १९.० प्रतिशत) प्राप्त भएको थियो। समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले कुल रु. ८ अर्ब ७० करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ।
२२. बाह्य क्षेत्रतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा नेपालको शोधनान्तर स्थिति रु. २८ अर्ब ५३ करोडले बचतमा रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा शोधनान्तर स्थिति रु. १ अर्ब ९५ करोडले घाटामा रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा चालू खाता रु. १६ अर्ब ७३ करोडले बचतमा रहेको छ। अघिल्लो वर्ष यसै अवधिमा चालू खाता रु. १० अर्ब ९१ करोडले घाटामा रहेको थियो। खुद ट्रान्सफर आय अघिल्लो आर्थिक वर्षको ६ महिनामा भन्दा ५९.९ प्रतिशतले बढेर रु. ११४ अर्ब पुगेको छ। ट्रान्सफर आयमध्ये रेमिट्यान्स आप्रवाह समीक्षा अवधिमा ६५.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ९४ अर्ब पुगेको छ। अमेरिकी डलरमा समीक्षा अवधिमा रेमिट्यान्स आप्रवाह अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनाको ८८ करोड ७४ लाख अमेरिकी डलरको तुलनामा ४२ प्रतिशतले वृद्धि भई १ अर्ब २६ करोड अमेरिकी डलर पुगेको छ। रेमिट्यान्स आप्रवाहका कारण समग्र शोधनान्तर बचत कायम भई बाह्य क्षेत्र स्थायित्व रहेपनि व्यापार घाटाको उच्च विस्तार भने चिन्ताको विषय भएको छ। समीक्षा अवधिमा उच्च व्यापार घाटा भएपनि समग्र शोधनान्तर रु. २८ अर्ब भन्दा बढीले बचत हुनुले नेपालको बाह्य क्षेत्र स्थिरताका लागि रेमिट्यान्सको योगदान महत्वपूर्ण रहेको प्रष्ट हुन्छ।
२३. समीक्षा अवधिमा शोधनान्तर स्थिति अन्तर्गत नेपालमा भएको प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी (Foreign Direct Investment) घट्न गएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा रु. २ करोड ९० लाख प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी प्राप्त भएकोमा समीक्षा अवधिमा खुद रु. १९ करोड ४५ लाख लगानी फिर्ता गएको छ।
२४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनामा भन्सार तथ्याङ्कमा आधारित व्यापार घाटा अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा भन्दा २५.५ प्रतिशत (रु. ९९ अर्ब ५ करोड) ले बढेको छ। अघिल्लो वर्ष व्यापार घाटा २२.५ प्रतिशत (रु. ७८ अर्ब ९२ करोड) ले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा भारतसँग १५.१ प्रतिशत र अन्य मुलुकसँग ४०.८ प्रतिशतले व्यापार घाटा बढेको छ। समीक्षा अवधिमा निर्यात र आयात दुवैको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षभन्दा बढेको छ। समीक्षा अवधिमा निर्यात १८.६ प्रतिशतले बढेको छ जसमध्ये भारततर्फ ०.९ प्रतिशत र अन्य मुलुकतर्फ ५५.९ प्रतिशतले बढेको छ। समीक्षा अवधिमा कुल आयात २३.६ प्रतिशतले बढेकोमा भारतबाट हुने आयात १०.९ प्रतिशत र अन्य मुलुकबाट हुने आयात ४०.८ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षभन्दा समीक्षा अवधिमा भारतबाट हुने आयातको वृद्धिदर घटेको छ। विश्वव्यापी रूपमा प्रमुख वस्तुहरूमा मूल्य घटेको प्रभाव भारतबाट हुने आयातमा परेको देखिन्छ भने नेपाली मुद्राको अमेरिकी डलरसँग भएको न्यूनमूल्यनले अन्य मुलुकबाट हुने आयात बढेको देखिन्छ।

२५. अमेरिकी डलरमा व्यक्त गर्दा समीक्षा अवधिमा कुल निर्यात १.९ प्रतिशत (४६ करोड ८१ लाख अमेरिकी डलर) ले बढेको छ, भने आयात ६.२ प्रतिशत (१ अर्ब ७९ करोड १६ लाख अमेरिकी डलर) ले बढेको छ। अमेरिकी डलरमा भारततर्फको निर्यात र भारतबाट भएको आयात क्रमशः १३.३ प्रतिशत र ४.७ प्रतिशतले घटेको छ, भने अन्य मुलुकतर्फको निर्यात र त्यहाँबाट भएको आयात क्रमशः ३३.९ प्रतिशत र २३.९ प्रतिशतले बढेको छ। फलस्वरूप व्यापार घाटा ७.८ प्रतिशतले बढेको छ।
२६. समीक्षा अवधिमा नेपालबाट निर्यात हुने प्रमुख वस्तुमध्ये तयारी पोशाक, पस्मिना, दाल, उनी गलैचा, प्रशोधित छाला जस्ता वस्तुहरूको निर्यात उल्लेखनीय रूपमा बढेको छ, भने आयाततर्फ कोल्ड रोल सिट, पेट्रोलियम पदार्थ, चिनी, कम्प्यूटर, बिजुलीका सामान, सुनको आयात उल्लेख्य रहेको छ। पेट्रोलियम पदार्थको आयात मात्रै भारतबाट भएको आयातको ३०.२ प्रतिशत (कुल आयातको १६.७ प्रतिशत) र सुन अन्य मुलुकबाट हुने आयातको १४.७ प्रतिशत (कुल आयातको ६.५ प्रतिशत) रहेको छ। तर विश्व मन्दीको प्रभावले विश्वभरमै माग घटेको सन्दर्भमा नेपालको निर्यात बढ्नु सकारात्मक पक्ष हो।
२७. चालू खाता बचत र सरकारलाई प्राप्त वैदेशिक सहयोगको फलस्वरूप २०६५ पुस मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय संचित २०६५ असार मसान्तको तुलनामा १९.७ प्रतिशतले बढेर रु. २५४ अर्ब ४९ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्ष सोहि अवधिमा यस्तो संचित ०.२ प्रतिशतले घटेको थियो। अमेरिकी डलरमा भने समीक्षा अवधिमा कुल संचित ५.५ प्रतिशतले बढी अमेरिकी डलर ३ अर्ब २७ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय संचितको विद्यमान स्तरले ११.४ महिनाको वस्तु आयात वा ९.१ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ।
२८. वित्तीय बजार अन्तर्गत शेयर बजारमा मिश्रित प्रवृत्ति देखापऱ्यो। वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६५ पुस मसान्तमा नेप्से सूचकाङ्क ३१.२ प्रतिशतले घटेर ६५९.८१ विन्दुमा झरेको छ। २०६४ पुस मसान्तमा यो सूचकाङ्क ९५८.९१ विन्दुमा थियो। २०६५ पुस मसान्तमा बजार पूँजीकरण वार्षिक विन्दुगत आधारमा १९.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३६१ अर्ब ९२ करोड पुगेको छ। बजार पूँजीकरण २०६४ पुसमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ३६.८ प्रतिशत रहेकोमा २०६५ पुसमा ३८.५ प्रतिशत पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा भदौ १५, २०६५ मा नेप्से सूचकाङ्क सबैभन्दा उच्च १ हजार १ सय ७५ मा पुग्यो भने पुस २९, २०६५ मा ६ सय ५९ मा झरेर समीक्षा अवधिको सबभन्दा कम विन्दुमा पुग्यो।
२९. शेयरको प्राथमिक निष्काशनतर्फ आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनामा नेपाल धितोपत्र बोर्डले १४ वटा कम्पनीहरूलाई रु. ३ अर्ब २३ करोड बराबरको हकप्रद शेयर, २ वटा कम्पनीहरूलाई रु. ७५ करोडको डिभेञ्चर र एउटा कम्पनीलाई रु. ३० करोडको साधारण शेयर निष्काशनको लागि स्वीकृति प्रदान गरेको छ। त्यस्तै समीक्षा अवधिमा रु. १५ अर्ब ७० करोड बराबरको साधारण शेयर, रु. ५ अर्ब ५१ करोड बराबरको हकप्रद शेयर, रु. ५६ करोड १६ लाख बराबरको बोनस शेयर र रु. ३ अर्ब ३० करोड बराबरको ऋणपत्र धितोपत्र विनिमय बजारमा सूचीकृत भएका छन्।
३०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पुस महिनामा ८ प्रतिशत कुपन रेट रहेको, रु. २ अर्बको नेपाल सरकारको ६ वर्षे विकास ऋणपत्र बोलकबोल प्रक्रियाबाट बिक्री भयो। प्रतिस्पर्धी र अप्रतिस्पर्धीलाई ५०/५० प्रतिशत रकम छुट्ट्याइएको यस ऋणपत्रको प्रतिस्पर्धीबाट रु. ५ अर्ब २१ करोड र अप्रतिस्पर्धीमा रु. १ अर्ब ८६ करोडको माग भएको थियो। सो ऋणपत्रको अधिकतम बोलमूल्य रु. १०४.१२८२, न्यूनतम रु. १०१.४८७९ र भारित औषत बोलमूल्य रु. १०२.४०३१ कायम भई सम्पूर्ण रकम प्रिमियममा बिक्री भयो। त्यसैगरी समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारको ८ प्रतिशत वार्षिक ब्याजदर भएको रु. ७० करोडको ५ वर्षे नागरिक बचतपत्र निष्काशन भयो।
३१. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनामा थप एक विकास बैंक स्थापना भई बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्या (क देखि घ वर्गको संस्था) कुल १७३ पुगेको छ। वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या २०६५ असार मसान्तको ५५५ बाट थप ६२ वटा विस्तार भई ६१७ वटा पुगेको छ। यसरी २०६५ पुस मसान्तसम्म वाणिज्य बैंक शाखाको संख्या पूर्वाञ्चलमा ११९, मध्यमाञ्चलमा ३०२, पश्चिमाञ्चलमा १२०, मध्य-पश्चिमाञ्चलमा ४८ र सुदूर-पश्चिमाञ्चलमा २८ पुगेको छ।
३२. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनामा विस्तृत मुद्रा प्रदाय (M₂) ११.० प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १०.३ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा

- मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेख्य रुपमा बढेकाले विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धि उच्च रहन गएको हो ।
३३. विस्तृत मुद्रा प्रदाय विस्तारको कारकहरु मध्ये खुद वैदेशिक सम्पत्तिको योगदान बढी (५२.५ प्रतिशत) रह्यो । यस आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनासम्म खुद वैदेशिक सम्पत्ति रु. २८ अर्ब ५३ करोड (१६.६ प्रतिशत) ले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति रु. १ अर्ब ९५ करोड (१.५ प्रतिशत) ले घटेको थियो । समीक्षा अवधिमा खुद ट्रान्सफर आय, सरकारलाई प्राप्त हुने वैदेशिक सहयोगमा वृद्धि भएकाले खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढेको हो ।
३४. मौद्रिक विस्तारको अर्को कारकको रुपमा रहेको खुद आन्तरिक सम्पत्ति अघिल्लो वर्षको १६.२ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ८.० प्रतिशत मात्रले बढ्यो । खुद आन्तरिक सम्पत्तिको प्रमुख अंश आन्तरिक कर्जा समीक्षा अवधिमा ५.७ प्रतिशतले बढ्यो । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा मौद्रिक क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा १०.२ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा सरकारमाथिको खुद दावि १८.८ प्रतिशतले घटेको साथै निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जा अघिल्लो वर्ष १४.० प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ११.४ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएकोले कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदरमा कमी आएको हो ।
३५. संकुचित मुद्रा प्रदाय (M_1) को वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको ६.२ प्रतिशतको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ९.२ प्रतिशत रहेको छ । चलनचल्तीमा रहेको मुद्राको वृद्धिदर उल्लेख्य १२.७ प्रतिशत (रु. १२ अर्ब ७५ करोड) रहेकाले संकुचित मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर बढेको हो । उच्च रेमिट्यान्स आप्रवाहका कारण यसको प्रवाह ग्रामीण क्षेत्रसम्म पुगेको, उच्च मूल्य वृद्धिका कारण कारोबारका लागि बढी रकम राख्ने गरेको तथा सरकारले कर असूलीमा गरेको कडाई एवम् सम्पत्ति खरीदमा स्रोत खुलाउनु पर्ने व्यवस्था, ब्याजदरमा सुधार नहुनु जस्ता कारणले पनि चलनचल्तीको मुद्रा बढेको हो । तर संकुचित मुद्रा प्रदायको अर्को अंश चल्ती निक्षेपको वृद्धिदर भने २.६ प्रतिशत कायम भएको छ । विस्तृत मुद्रा प्रदायको अंश मध्येको आवधिक निक्षेप अघिल्लो वर्षकै हाराहारीमा अर्थात् ११.८ प्रतिशतले बढेको छ ।
३६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनामा संचित मुद्रा ६.३ प्रतिशत (रु. ९ अर्ब १८ करोड) ले बढेको छ । संचित मुद्राको स्रोतमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद वैदेशिक सम्पत्ति १६.४ प्रतिशत (रु. २७ अर्ब १ करोड) ले बढेको छ भने खुद आन्तरिक सम्पत्ति ८८.९ प्रतिशत (रु. १७ अर्ब ८३ करोड) ले घटेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकसँग नेपाल सरकारको अघिल्लो वर्षको रु. ३ अर्ब ९४ करोड र समीक्षा अवधिमा थप भएको रु. १८ अर्ब ६५ करोड गरी २०६५ पुस मसान्तमा कुल रु. २२ अर्ब ५९ करोड बचत रहेको हुँदा सरकारमाथिको खुद दावि घट्न गएकोले राष्ट्र बैंकको खुद आन्तरिक सम्पत्ति घटेको हो । समीक्षा अवधिमा संचित मुद्राको मागतर्फका अंशहरुमध्ये चलनचल्तीको मुद्राको विस्तार उच्च रहेको छ भने उक्त मुद्राका अन्य अंशहरु यस अवधिमा घटेका छन् ।
३७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको कुल निक्षेप १२.९ प्रतिशत (रु. ५४ अर्ब ३१ करोड) ले बढी २०६५ पुस मसान्तमा रु. ४७५ अर्ब ८३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा कुल निक्षेप ११.३ प्रतिशत (३७ अर्ब ९६ करोड) ले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा रेमिट्यान्स आप्रवाह बढ्नुको अतिरिक्त नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको स्थापना र शाखा विस्तार पनि बढ्दै गएकोले बैंकहरुको निक्षेप परिचालन बढेको हो । कुल निक्षेपमध्ये बचत निक्षेपको अंश ५०.७ प्रतिशत रहेको छ भने मुद्दती निक्षेप र चल्ती निक्षेपको अंश क्रमशः ३६.० प्रतिशत र १२.५ प्रतिशत र मार्जिन निक्षेपको अंश ०.८ प्रतिशत रहेको छ । कुल निक्षेपमा भएको वृद्धिले बैंकिङ क्षेत्रको तरलतालाई सहज बनाइदिएको छ ।
३८. समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फ गएको बैंक कर्जा ११.५ प्रतिशतले बढी रु. ३७५ अर्ब ५४ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त कर्जा १६.० प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा उत्खनन, उत्पादन, निर्माण, धातु उत्पादन, थोक तथा खुद्रा व्यवसाय, वित्त, बीमा तथा सेवा उद्योगको कर्जा प्रवाह वृद्धिदरमा कमी आई क्रमशः १.७ प्रतिशत, ७.१ प्रतिशत, १३.२ प्रतिशत, ९.५ प्रतिशत, ६.५ प्रतिशत, १८.४ प्रतिशत र ७.६ प्रतिशत रहेको छ । समीक्षा अवधिमा उपभोग कर्जा वृद्धिदर भने बढेको छ । निक्षेप वृद्धिको तुलनामा कर्जा प्रवाहको वृद्धिदर कम रहेकाले २०६५ पुस मसान्तमा कर्जा-निक्षेप अनुपात २०६५ आषाढको ८२.६ प्रतिशतबाट घटेर ८१.९ प्रतिशतमा झरेको छ ।
३९. वाणिज्य बैंकहरुको तरल सम्पत्ति अघिल्लो वर्षको ०.८ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १४.९ प्रतिशतले बढेको छ । तरल सम्पत्तिमध्ये वाणिज्य बैंकहरुले विदेशमा राखेको मौज्जात २९.३ प्रतिशत

(रु. १२ अर्ब ३ करोड) ले बढेको छ भने बैंकहरूको नेपाल राष्ट्र बैंकमा राखेको मौज्दात र आफूसँग रहेको नगद मौज्दात भने घटेको छ। वाणिज्य बैंकहरूको सरकारी ऋणपत्रमा गरेको लगानी २ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७३ अर्ब ५६ करोड पुगेको छ।

मौद्रिक व्यवस्थापन

४०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ९६ करोड ३६ लाख खुद खरीद गरी रु. ७३ अर्ब १९ करोड बराबरको तरलता प्रवाह भएको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ५५ करोड ८२ लाख खुद खरीद गरी रु. ३५ अर्ब ६७ करोड बराबरको तरलता प्रवाह भएको थियो। समीक्षा अवधिमा रेमिट्यान्स आप्रवाह उच्च रहेकाले विदेशी विनिमय बजारमा खरीद हस्तक्षेप बढेको हो।
४१. समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर ७२ करोड बिक्री गरी भा.रु. ३३ अर्ब ८६ करोड खरीद भएको छ। अघिल्लो वर्ष यसै अवधिमा अमेरिकी डलर ६६ करोड बिक्री गरी भा.रु. २६ अर्ब २७ करोड खरीद भएको थियो।
४२. मौद्रिक व्यवस्थापन अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनासम्ममा खुला बजार उपकरणहरू मार्फत कारोबारका आधारमा खुद रु. २० अर्ब ७२ करोड तरलता प्रशोचन भएको छ। अघिल्लो वर्ष यसै अवधिमा कुल रु. ६ अर्ब ८१ करोड तरलता प्रशोचन र रु. २ अर्ब बराबरको तरलता प्रवाह भएको थियो। समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूसँग अधिक तरलताको स्थिति रहन नदिन खुला बजार कारोबारबाट अघिल्लो वर्षभन्दा बढी तरलता प्रशोचन गरिएको हो।
४३. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ३८ अर्ब २२ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन्। अघिल्लो वर्ष वाणिज्य बैंकहरूले रु. ४६ अर्ब ९७ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका थिए। चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा समकक्षीको दायरा फराकिलो पारी विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूलाई समावेश गरिएको भएपनि यी वित्तीय संस्थाहरूबाट स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरिएको छैन। समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरू बीच रु. १४६ अर्ब ७६ करोड अन्तरबैंक कारोबार भएको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा रु. १६८ अर्ब १४ करोड अन्तरबैंक कारोबार भएको थियो।
४४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पुस महिनामा ९१-दिने ट्रेजरी बिल्सको मासिक भारित औषत ब्याजदर ४.३२ प्रतिशत रह्यो। समीक्षा अवधिमा असोज महिनामा उच्च ६.०८ प्रतिशत रह्यो र सबभन्दा कम भदौ महिनामा ३.७३ प्रतिशत रह्यो। अन्तरबैंक ब्याजदर पनि २०६५ असोज २९ गते ७.४५ सम्म पुगेको र पुस मसान्तमा ६.७१ प्रतिशत पुगेको थियो। समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्ने बचत निक्षेपको ब्याजदर न्यूनतम २.० देखि अधिकतम ७.० प्रतिशत रह्यो। नयाँ वाणिज्य बैंकहरूले साधन परिचालनको लागि पुराना बैंकले भन्दा बढी ब्याजदर दिने गरेको पाइएको छ।
४५. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा तयार पार्दा प्रयोग गरिएका तथ्याङ्क तालिका सूचीमा प्रस्तुत गरिएको छ।

बैंकिङ तरलताको स्थिति

४६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति जारी गर्दा नै अर्थतन्त्रमा अघिल्लो वर्षको liquidity overhang रहेको उल्लेख भएको हो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पछिल्लो समयमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा भएको उल्लेख्य विस्तारका कारण बैंकिङ क्षेत्रमा अधिक तरलताको स्थिति देखिन गएको हो। चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा पनि मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति रु. २८ अर्ब ५३ करोडले बढेको माथि उल्लेख भइसकेको छ। नेपाल राष्ट्र बैंकको विदेशी विनिमय बजारमाथिको खरीद हस्तक्षेप मार्फत अघिल्लो वर्ष रु. ३५ अर्ब ६७ करोडको तुलनामा चालू वर्षको समीक्षा अवधिमा रु. ७३ अर्ब १८ करोड बराबरको तरलता प्रवाह भएको छ।
४७. अमेरिकी कर्जा संकटबाट अमेरिका, यूरोप लगायतका मुलुकमा देखिएको तरलता संकट तथा भारतमा अमेरिकी वित्तीय संकटको प्रत्यक्ष असरले नभई संस्थागत लगानीकर्ताबाट भारतीय शेयर बजारमा गरेको लगानी फिर्ता लग्ने क्रम बढेकाले तरलतामा कमी आएको हो। यसैको प्रभावस्वरूप ती मुलुकका केन्द्रीय बैंकहरूले ब्याजदरमा कटौति लगायतका अत्यन्त लचिलो मौद्रिक अडान अवलम्बन गरे। तर भारतमा जस्तो विदेशी संस्थागत लगानीकर्ताहरूलाई नेपालमा पोर्टफोलियो इन्भेष्टमेण्ट गर्ने व्यवस्था नभएको र अमेरिकी आवास कर्जासँग सम्बन्धित उपकरणहरूमा नेपाली बैंकहरूको लगानी नरहेकाले विश्व वित्तीय

संकटका कारणले नेपालको बैकिङ्ग क्षेत्रमा तरलता समस्या भएन । तर यस बीचमा तरलतामा कमी भएको र नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक नीतिमा लचकता अपनाउनु पर्छ भन्ने चर्चा भए, तर समीक्षा अवधिमा तरलतामा कमी भएको तथ्याङ्कबाट देखिँदैन । अर्थतन्त्रको समग्र मौद्रिक तरलता मापन गर्ने सूचक विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर अधिल्लो वर्षको तुलनामा बढी रहेको आधारमा पनि तरलतामा कमी नआएको पुष्टि हुन्छ । नेपाल राष्ट्र बैंकबाट साप्ताहिक तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना मार्फत तरलताको नियमित अनुगमन गर्दै आएकोले बैकिङ्ग क्षेत्रमा तरलताको कमी आउनासाथ मौद्रिक नीतिको उपकरण मार्फत तरलता प्रवाह गर्दै आएको छ ।

४८. विगत वर्षको प्रवृत्तिलाई हेर्दा बैकिङ्ग क्षेत्रको तरलता स्थितिमा उतारचढाव हुनुमा केही seasonal प्रवृत्ति पनि देखिँदै आएको छ । उदाहरणका लागि दशैं तिहार चाडवाडको समयमा सर्वसाधारणबाट बैकबाट रकम निकालिने र पुस-माघमा सरकारी राजस्व असूली बढी हुने भएकोले सो समयमा तरलतामा केही कमी हुने प्रवृत्ति छ । चालू आर्थिक वर्षमा पनि उपरोक्त समयमा अन्तरबैंक ब्याजदर र सरकारी ऋणपत्रको ब्याजदरमा केही चाप पयो । सो समयमा अधिक तरलतामा केही कमी आएको मात्र हो तर तरलता संकट भने होइन । हाल नेपाल सरकारको राजस्व परिचालन उत्साहप्रद रूपले बढेको र सोको तुलनामा सरकारको खर्च कम भएकाले २०६५ पुस मसान्तमा रु. २२ अर्ब ५९ करोड नेपाल राष्ट्र बैंकमा नगद बचत रहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । यो कारणले पनि अधिक तरलतामा केही कमी आएको भएपनि अझैपनि बैकिङ्ग क्षेत्रमा तरलता स्थिति सुविधाजनक रहेको छ । यस बैंकले छोटो अवधिको लागि तरलतामा कमी आएमा रिपो मार्फत तत्काल तरलता प्रवाह गर्दै आएको छ ।
४९. समीक्षा अवधिमा बैकहरूको तरल सम्पत्ति २०६५ असार मसान्तको तुलनामा रु. ११ अर्ब ८१ करोडले बढेर रु. ९० अर्ब ८२ करोड पुगेको छ । तरल सम्पत्तिमध्ये वाणिज्य बैंकले आफ्नो साथमा राखेको नगद र राष्ट्र बैंकमा रहेको मौज्जात घटेपनि विदेशमा राखेको विदेशी मुद्रा मौज्जात भने रु. १२ अर्बले बढेकाले बैकहरू तरलता आवश्यक परेमा उपयोग गर्न सक्ने अवस्थामा रहेका छन् । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको नेपाल सरकारको ऋणपत्रमा गरिएको लगानी रु. ७३ अर्ब ५६ करोडलाई समेत दृष्टिगत गर्दा तरलता स्थिति सहज रहेको संकेत मिल्यो ।

आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

५०. देशमा विकास बैंक (ख वर्ग) र वित्त कम्पनीहरू (ग वर्ग) को संख्या बढदै गएको, यिनीहरूको कारोबारमा विस्तार हुँदै आएकोले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि मौद्रिक नीति संचालनका निम्ति समकक्षीको दायरा फराकिलो पारी वाणिज्य बैंक लगायत विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूलाई पनि समकक्षीको रूपमा लिइएको र मौद्रिक नीतिको दोश्रो खुला बजार कारोबार र स्थायी तरलता सुविधा पनि उपरोक्त बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई प्रदान गरिने व्यवस्था गरिएकोमा एउटा विकास बैंक ट्रेजरी बिलको प्रतिस्पर्धी बोलकबोलमा सहभागी भएको छ भने स्थायी तरलता सुविधा हालसम्म कुनै पनि विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले उपयोग गरेका छैनन् ।
५१. नेपाली निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धिका लागि नेपाली मुद्रामा हुने पुनर्कर्जा दर २.५ प्रतिशतबाट २.० प्रतिशत कायम गरी सोमा बैकहरूले सम्बन्धित ऋणीबाट ५.० प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज असूल गर्न नपाउने र विदेशी मुद्रामा हुने पुनर्कर्जा ब्याजदर प्रचलित लाइवोर (libor) मा ०.२५ प्रतिशत विन्दु थप्ने भन्ने चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिको व्यवस्था कार्यान्वयन भइसकेको छ । यस अन्तर्गत समीक्षा अवधिमा एउटा होटललाई पश्चिमाञ्चल विकास बैंक मार्फत रु. ७० लाखको पुनर्कर्जा प्रवाह भएको छ ।
५२. गरिब विपन्न वर्गको कर्जामा पहुँच बढाउन वाणिज्य बैंकका अतिरिक्त विकास बैंकहरूले साविकको १ प्रतिशतबाट वृद्धि गरी १.५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीहरूले समेत कुल बाँकी कर्जाको १ प्रतिशत अनिवार्य रूपले विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिसकिएको छ । प्राप्त विवरण अनुसार २०६५ पुस मसान्तमा विकास बैंकहरूको विपन्न वर्गमा लगानी रु. ३९ करोड ४३ लाख रहेको छ भने वित्त कम्पनीहरूले विपन्न वर्गमा गरेको लगानीको गणना चैत मसान्तको तथ्याङ्कको आधारमा गरिनेछ ।
५३. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त वाणिज्य बैंक ("क" वर्ग), विकास बैंक ("ख" वर्ग) र वित्त कम्पनी ("ग" वर्ग) बाट प्रत्यक्ष रूपमा आफ्नो कुल शैया क्षमताको न्यूनतम १० प्रतिशत शैया निःशुल्क रूपमा विपन्न वर्गका जनताहरूलाई उपलब्ध गराउने र मुनाफा वितरण नगर्ने कम्पनीको रूपमा स्थापित अस्पताललाई प्रवाह हुने कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।

५४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट विपन्न वर्गमा गणना हुन योग्य व्यक्तिहरूका लागि मात्र सुरक्षित धितो लिई सामुहिक वा व्यक्तिगत आधारमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा प्रदान हुने रु. ४ लाखसम्मको घरजग्गा खरिद तथा घर निर्माण कर्जाको आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले प्रवाह भएको न्यून लागत आवास कर्जालाई विपन्न वर्गको कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ ।
५५. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त (“क” “ख” र “ग” वर्गका) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले “घ” वर्गको वित्तीय संस्थामा गरेको संस्थापक शेयर पूँजी लगानीलाई समेत अप्रत्यक्ष रूपमा विपन्न वर्गमा प्रवाह गरिएको कर्जा सरह गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ ।
५६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिमा सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण ऐन, २०६४ लागू भइसकेको र यस ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण नियम तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिने व्यवस्था रहेकोमा यस सम्बन्धी नियमको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिसकिएको छ । त्यसैगरी सम्पत्ति शुद्धिकरण तथा आतङ्ककारी कार्यमा हुने लगानी विरुद्ध सामूहिक अन्तर्राष्ट्रिय प्रयास स्वरूप स्थापना भएको अन्तर्राष्ट्रिय संगठन इग्मोण्ट ग्रुपमा नेपालको वित्तीय जानकारी एकाईलाई सामेल गर्न आपसी सहयोग ऐनको मस्यौदा तयार हुँदै गरेको छ ।
५७. वित्तीय संस्थाहरूले अतिरिक्त निक्षेप परिचालन गर्न प्रयास गर्नुको बदला सापटी मार्फत साधन परिचालनमा जोड दिएकोले निक्षेप संकलन मार्फत वित्तीय स्रोत परिचालनलाई महत्व दिन “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाको आफ्नो कुल निक्षेप दायित्वको एक तिहाईभन्दा बढी सापटी हुन नहुने व्यवस्था गरिएको छ ।
५८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संस्थापक/संस्थापक समूहअन्तर्गत शेयर खरिद गर्दा संस्थापक शेयरधनीहरूले तोकिएको ढाँचामा लगानी रकमको आयस्रोतसम्बन्धी विवरण अनिवार्य रूपमा यस बैंकमा पेश गर्नु पर्ने र सोको अभिलेख सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले अद्यावधिक गरी सोसम्बन्धी सम्पूर्ण अभिलेखको प्रतिलिपी यस बैंकमा पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिसकिएको छ ।
५९. तोकिएको पूँजी कोष अनुपात कायम गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले हकप्रद शेयर जारी गर्दा कुनै शेयरधनीले खरिद नगरेमा वा शेयर खरिद गर्ने हक अरूलाई बिक्री वा हस्तान्तरण नगरेमा त्यसरी बिक्री हुन नसकेको हकप्रद शेयरको अंश स्वतः खारेज गर्नुपर्ने र त्यस्तो खारेज गरिएको शेयर पछि चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्दा समायोजन गर्न पाइने व्यवस्था गरिसकिएको छ ।
६०. तोकिएको न्यूनतम पूँजीकोष कायम राख्न नसक्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाको लागि आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि नयाँ उपकरणको रूपमा शीघ्र सुधारात्मक कारवाही (Prompt Corrective Action, PCA) लागू गरिएको र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा देखिएका कमजोरीहरूलाई समयमै निराकरण गर्न तथा सुधारात्मक कारवाहीहरूलाई पनि कमजोरीको स्तरअनुरूप मेल खाने गरी वर्गीकरण गर्दै सुधारका कारवाहीहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन रहेको परिप्रेक्ष्यमा यस बैंकद्वारा शीघ्र सुधारात्मक कारवाही विनियमावली तयार गरी लागू गरिसकिएको छ ।
६१. नेपालमा कार्य गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय वायुसेवा, त्यस्ता वायुसेवाका जी.एस.ए./पी.एस.ए, तथा ट्राभल टुर एजेन्सीहरूले विदेशी मुद्रामा बिक्री गरेको हवाई टिकटको मूल्य सम्बन्धित वायुसेवालाई भुक्तानी गर्दा यस बैंकले तोकिएको विवरणको आधारमा “क” वर्गका बैंकहरूबाट रिप्याट्रिएशन (Repatriation) को सुविधा उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिसकिएको छ । साथै परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाहेक तेस्रो मुलुकहरूबाट ड्राफ्ट/टी.टी. का माध्यमबाट सामान आयात गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ३०,००० बाट बढाई अमेरिकी डलर ५०,००० पुऱ्याइसकिएको छ । यस व्यवस्थाबाट आयात प्रक्रिया छिटोछरितो एवम् सरल भई साना आयातकर्ताहरू लाभान्वित भएका छन् ।
६२. रेमिट्यान्स कम्पनीहरूले रेमिट्यान्सबापत भित्र्याएको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा पन्ध्र दिनसम्म आफ्नै खातामा राख्न सक्ने व्यवस्था मिलाइसकिएको छ । विभिन्न प्रयोजनको लागि व्यक्ति तथा संघ/संस्थाहरू कागजातका आधारमा सोभै “क” वर्गका बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूबाट दिइने सटही सुविधाको सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ४,००० पुऱ्याइसकिएको छ । प्रतितपत्रलगायत विभिन्न माध्यमबाट विदेशी पक्षलाई अग्रिम परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी पठाउँदा राख्ने गरिएको १० प्रतिशत धरौटी रकम काम सम्पन्न भएको प्रमाणको आधारमा सम्बन्धित “क” वर्गका बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थाबाटै यस्तो धरौटी रकम फुकुवा गर्न सकिने व्यवस्था गरिसकिएको छ ।

नेपाल विद्युत् प्राधिकरणसँग विद्युत् खरिद सम्झौता (Power Purchase Agreement) गरी विदेशी मुद्रामा विद्युत् बिक्री गर्ने, जलविद्युत् कम्पनी/आयोजनाहरूले विद्युत् बिक्रीबापतको सटही सुविधा विद्युत् खरिद सम्झौता र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको सिफारिशको आधारमा “क” वर्गका बैंकहरूबाट यस्तो सटही सुविधा उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिसकिएको छ। नेपालस्थित विदेशी दुतावासहरूले भिषा दस्तुरबापत सङ्कलन गरेको नेपाली रुपैयाँ आफ्नो राष्ट्रमा पठाउनु पर्दा “क” वर्गका बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थामार्फत उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिसकिएको छ। उपरोक्त सबै व्यवस्थाहरू आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित कार्यक्रमहरू थिए।

६३. यस बैंकले २०६५/७/२९ गते ट्रष्ट रिसिप्ट वा यस्तै प्रकृतिका आयात कर्जा प्रदान गर्दा अधिकतम ९० दिनसम्मको अवधिको लागि मात्र प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्थामा संशोधन गरी त्यस्ता कर्जाहरू अधिकतम १८० दिनसम्मको अवधिको लागि प्रवाह गर्न सकिने व्यवस्था कायम गरेको छ। यसबाट विश्व वित्तीय संकटबाट उत्पन्न प्रभावलाई कम गर्न तथा अन्तर्राष्ट्रिय वस्तुहरूको तिब्र गिरावटबाट आयातकर्ताहरूलाई पर्न जान सक्ने नोक्सानीलाई कम गर्न मद्दत पुग्ने विश्वास लिइएको छ।
६४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका नीतिगत व्यवस्थाहरूको मध्यावधि कार्यान्वयन समीक्षा म्याट्रिक्स अनुसूचीमा दिइएको छ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

६५. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा अपेक्षा गरे अनुसार आर्थिक गतिविधिमा सुधार आउन सकेन। राजनैतिक संक्रमणको अवस्था आर्थिक क्षेत्रमा परेकोले सरकारी तथा निजी क्षेत्रको लगानीमा शिथिलता आएको छ भने विकराल बन्दै गएको उर्जा समस्याका कारण गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि नराम्रोसँग प्रभावित भएको छ। बन्द, हडताल, राजमार्ग अवरोध, श्रम सम्बन्धमा आएको समस्याका कारणले आर्थिक गतिविधि सुधारमा थप अनिश्चितता थपि दियो। त्यसमाथि विश्वव्यापी आर्थिक मन्दीको प्रभाव चालू आर्थिक वर्षको दोस्रो अर्धवर्षमा देखा पर्न थालेकोले यस आर्थिक वर्षको आर्थिक वृद्धिदर अघिल्लो वर्षभन्दा केही कम हुने अनुमान छ।
६६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा वर्षे मनसुन राम्रो रहेको हुँदा धान बालीको उत्पादन ५.२ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले गरेको छ। अन्य बालीको उत्पादन वृद्धि सामान्य रहने अनुमान रहेकोले समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष भन्दा कम रहने अनुमान छ।
६७. गैर-कृषि क्षेत्रतर्फ विद्युत् लोडसेडिङ्ग, आन्दोलन, बन्द, हडताल, श्रमिक-व्यवस्थापन बीचको विवाद, विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभाव आदि कारणले यस क्षेत्रको वृद्धिदरमा सन्तोषजनक सुधार नहुने देखिएको छ। उत्पादनमूलक उद्योगको उत्पादन सूचकाङ्क, चालू आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमासमा १.१ प्रतिशतले घटेको छ। यस कारणले गर्दा पनि यस वर्ष उत्पादनमूलक उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर ऋणात्मक रहने अनुमान छ। चालू आर्थिक वर्षमा होटल तथा रेष्टुरेण्ट, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा सामाजिक सेवा, वित्तीय मध्यस्थता र अन्य सामुदायिक सेवा उप-क्षेत्रहरूको उत्पादन वृद्धिदर सन्तोषजनक हुने अनुमान छ।
६८. विश्व आर्थिक मन्दीको असर विश्वव्यापी रोजगारीमा समेत परेको र अधिकांश मुलुकहरूले रोजगारी कटौति गरिरहेका छन्। यसको प्रभाव नेपालको वैदेशिक रोजगारमा जानेहरूमा परेको देखिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ७ महिनामा वैदेशिक रोजगारमा जानेहरू ७ प्रतिशतले बढेपनि संस्थागत प्रयासमा जानेहरूको संख्या ११.८ प्रतिशतले घटेको र पुस र माघ महिना लगातार कामका लागि बाहिर जानेको संख्या अघिल्लो वर्षको सोही महिनाको तुलनामा घटेको छ। चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा रेमिट्यान्स आप्रवाह ६५.३ प्रतिशत बढेकोले चालू खाता बचतमा सघाउ पुऱ्याएको छ तापनि विश्व आर्थिक मन्दीको कारणले चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा यसको नकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ।
६९. प्राप्त पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार २०६५ माघ महिनामा पर्यटक आगमन संख्यामा २०६४ माघको तुलनामा १६.० प्रतिशतले कमी आएको छ। फलस्वरूप हवाई मार्गबाट नेपाल आउने पर्यटक संख्या २०६५/६६ को पहिलो सात महिनामा अघिल्लो वर्षको यसै अवधिको तुलनामा सिमान्त दरले घटेको छ। यस कारणले समेत पर्यटन क्षेत्रमा विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभाव पर्न थालेको देखिन्छ।
७०. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा उपभोक्ता मूल्यमा आधारित मुद्रास्फीति ७.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति १४.४ प्रतिशत रहेको र चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनाको औषत मुद्रास्फीति दर १४.० प्रतिशत रहेको छ।

गत सेप्टेम्बर महिनादेखि विश्वव्यापी रूपमा खाद्य, पामआयल तथा धातुजन्य वस्तुहरुको मूल्यमा गिरावट आएको छ। अधिकांश मुलुकमा मुद्रास्फीति घटिरहेको स्थितिमा नेपालमा उर्जा संकट, बन्द, हडताल जस्ता कारणहरुले उत्पादन र आपूर्ति लागत बढाएको छ तर मूल्य सूचकाङ्कको आधार प्रभाव नरहने हुँदा वार्षिक विन्दुगत मुद्रास्फीति एकल अंकमा भर्ने देखिन्छ। समग्र स्थितिलाई मध्यनजर गर्दा चालू आर्थिक वर्षको औषत मुद्रास्फीति ११.० प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान छ।

७१. नेपाल सरकारले २०६५ कात्तिकदेखि पेट्रोलियम पदार्थको आन्तरिक मूल्य निर्धारण प्रणालीमा सुधार ल्याई नियमित रूपमा अन्तर्राष्ट्रिय बजार मूल्य अनुरूप समायोजन गर्दै जाने नीति लिएको छ। यसबाट इन्धन आपूर्ति व्यवस्थामा सुधार हुने र मुद्रास्फीतिमा ठूलो उतारचढावको अवस्था न्यून हुँदै जानेछ।
७२. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा देशको शोधनान्तर बचत रु. १२ अर्ब रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो। चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनासम्म शोधनान्तर स्थिति रु. २८ अर्ब ५३ करोडले बचतमा रहेको छ। विदेशमा जाने कामदारको संख्यामा अघिल्लो वर्षको तुलनामा पुस र माघ महिनामा घटेको र विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभावस्वरूप थप कामदार कटौति हुने सम्भावना रहेको र वस्तु तथा सेवा खाता घाटा पनि फराकिलो हुँदै गएकोले प्रक्षेपण गरिएको रु. १२ अर्बको शोधनान्तर बचत हासिल गर्न सहज भएपनि विगत ६ महिनाको प्रवृत्ति भने यथावत नरहने अनुमान छ।
७३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धिदर अनुमान गरिएको भन्दा बढी हुने, तर सरकारमाथिको दावि घटेको र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जाको वृद्धिदरमा पनि कमी रहने देखिएकोले विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर मौद्रिक नीति २०६५/६६ मा लक्ष्य राखिएको १८.५ प्रतिशत भन्दा केही कम रहने अनुमान छ।

आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को बाँकी अवधिका लागि मौद्रिक नीतिको अडान

७४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति जारी गर्दाको समयमा विद्यमान रहेको आर्थिक तथा वित्तीय परिसूचकहरुमा उल्लेख्य परिवर्तन देखिएको छैन। मुद्रास्फीति दर उच्च स्तरमै रहेको, ऋणात्मक रहेको वास्तविक ब्याजदर स्थितिमा समेत सुधार हुन नसकेको एवं बैंकहरुमा तरलताको स्थिति पनि सुविधाजनक स्थितिमै रहेकोले चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिका लागि पनि मौद्रिक नीतिको कडा र सजग अडान कायमै राखिएको छ।
७५. उच्च स्तरको मूल्य वृद्धि नेपाल राष्ट्र बैंकका लागि अत्यन्त चिन्ताको विषय हो। विश्वव्यापी रूपमा मूल्यमा वस्तुहरुको गिरावट आइरहेको अवस्थामा सोको प्रभाव नपर्नु वा बजार संयन्त्र मार्फत स्वतः मूल्यमा गिरावट आउनु पर्नेमा सो हुन सकेको छैन। यस्तो स्थिति रहेमा भविष्यमा समेत समष्टिगत आर्थिक नीतिको कार्यान्वयन प्रभावकारिता जोखिममा पर्न सक्दछ। अहिलेको मुद्रास्फीति उच्च रहनुमा माग पक्ष भन्दा आपूर्ति पक्ष बढी जिम्मेवार रहेको यस बैंकको निष्कर्ष छ। तथापि उच्च मुद्रा प्रदायको विस्तारबाट सिर्जना हुनसक्ने गैर-व्यापारिक वस्तुको मूल्य वृद्धि, शेयर तथा घरजग्गाको मूल्य मार्फत समग्र मूल्यस्तरमा पर्न सक्ने प्रभावप्रति यस बैंक सजग छ। उच्च तहको मूल्यस्तर कायम रहेमा नेपाल राष्ट्र बैंकको मूल्य स्थिरता कायम गर्ने प्राथमिक उद्देश्य प्राप्ति समेत जोखिममा पर्दछ। तसर्थ, मौद्रिक विस्तारका कारणबाट मूल्यमा थप चापको स्थिति पैदा हुन नदिन यस बैंकको साप्ताहिक वासलातमा आधारित तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको आधार र वाणिज्य बैंकहरुको निक्षेप परिचालन, कर्जा प्रवाह र नगद मौज्जात सम्बन्धी विवरणको आधारमा तरलता मापन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिई खुला बजार कारोबार मार्फत मुद्रा प्रदायलाई वाञ्छित सीमामा राख्न तरलता प्रशोचन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ।
७६. नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरुलाई आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थाको सेप्टी भल्मको रूपमा धितो कर्जाको रूपमा वाणिज्य बैंकहरुको पहिलमा स्थायी तरलता सुविधा उपलब्ध गराउँदै आएको छ। तसर्थ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले यस सुविधाको प्रयोग भुक्तानी प्रणालीमा आउने जोखिम व्यवस्थापन गर्न अन्तिम सुरक्षा कवचको रूपमा मात्र प्रयोग गरिनु पर्छ भन्नेमा राष्ट्र बैंक स्पष्ट छ। यस भन्दा भिन्न प्रयोजनमा स्थायी तरलता सुविधा प्रयोग हुन गएमा खुला बजार उपकरणको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा अवरोध सिर्जना गर्नुका साथै यसको अत्यधिक प्रयोगले अर्थतन्त्रमा दुष्परिणाम समेत ल्याउन सक्छ। लगानीका लागि वित्तीय स्रोत जुटाउँदा सापटीलाई भन्दा निक्षेप परिचालनमा जोड दिन र ब्याजदरमा सुधार ल्याई बैंक बचतलाई पनि आकर्षक बनाउने प्रयास गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक समकक्षी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई प्रोत्साहन गर्दछ। साथै समकक्षीहरुलाई स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग जिम्मेवार ढंगले होस् भन्ने समेत आग्रह गर्दछ। राष्ट्र बैंकले यस सुविधा उपयोगको निरन्तर अनुगमन गर्ने

र प्राप्त निष्कर्षका आधारमा स्थायी तरलता सुविधाको कार्यविधिमा आगामी दिनमा सुधार गर्दै जानेछ। हाल स्थायी तरलता सुविधाको विद्यमान ९० प्रतिशतको सीमा र ९९ दिने ट्रेजरी बिल्सको अन्तिम बोलकबोल दर वा ३० दिन भित्रको रिपो दरमध्ये जुन बढी हुन्छ त्यसमा ३ प्रतिशत पेनाल ब्याजदर जोडी स्थायी तरलता सुविधा ब्याजदर निर्धारण गर्ने प्रक्रियालाई यथावत् कायम राखिएको छ। जसले गर्दा बैंकिङ्ग क्षेत्रमा तरलता सहज हुनेछ।

७७. विश्वव्यापी आर्थिक मन्दीको असर वास्तविक क्षेत्रमा पर्न थालेको संकेत देखिसकेको छ। मन्दीबाट क्षेत्रगत रूपमा पर्नसक्ने प्रभावको निरन्तर अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ। मौद्रिक नीति मार्फत सम्बोधन गर्नु पर्ने आवश्यकता र माग भएमा सोही अनुरूप मौद्रिक नीतिमा समायोजन वा थप नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ।
७८. आर्थिक मन्दीको प्रभाव वास्तविक क्षेत्र मार्फत नेपालको वित्तीय क्षेत्रमा पनि पर्न सक्ने प्रभावलाई नकार्न सकिन्न। वित्तीय क्षेत्रमा पर्न सक्ने प्रभावका सम्बन्धमा पनि राष्ट्र बैंकले निरन्तर अनुगमन गरिरहेको छ। यस सन्दर्भमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई पनि आफ्नो कर्जाको निरन्तर अनुगमन गर्ने र सम्पत्तिको गुणस्तर बिग्रनबाट रोक्न समयमै आवश्यक कदम चाल्न आग्रह गर्दछ। वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमबाट हासिल हुन सकेको सम्पत्तिको गुणस्तर कायम राखी यसमा अभि सुधार गर्दै जानु पर्नेमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू पनि सचेत हुन जरुरी छ।
७९. वित्तीय बजार, खुला बजार कारोबार तथा स्थायी तरलता सुविधाबाट पनि आवश्यक तरलता आपूर्ति हुन सकेन भने यस बैंकले अन्तिम ऋणदाताको सुविधा यस बैंकबाट प्राप्त गर्न सकिने विद्यमान बैंकदर ६.५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ। समीक्षा अवधिमा भने कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाले यस सुविधाको उपयोग गरेका छैनन्।
८०. वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने निक्षेप दायित्वको ५.५ प्रतिशतको अनिवार्य नगद अनुपातलाई यथावत् कायम राखिएको छ।
८१. नेपाली निर्यातलाई प्रोत्साहन गर्न स्वदेशी मुद्रा, विदेशी मुद्रामा दिइने पुनर्कर्जा तथा रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा दर सम्बन्धी मौद्रिक नीति २०६५/६६ मा भएको व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखिएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय तथा आर्थिक स्थिति

८२. सन् २००७ को तेस्रो त्रयमासदेखि अमेरिकी वित्तीय संकटको प्रभाव अधिकांश विकसित मुलुकहरूको वित्तीय बजारमा पयो। जापान, चीन, भारत र दक्षिण-पूर्वी एशियाली मुलुकहरू पनि यस वित्तीय संकटबाट प्रभावित भएका छन्। वित्तीय क्षेत्रमा तरलताको अभाव र पूँजी बजारको भारी गिरावटले लगानीकर्ता र उपभोक्ताको आत्मविश्वासमा कमी आई समष्टिगत मागमा भारी ह्रास आएको छ। विश्वव्यापी मागमा आएको संकुचनका कारण वास्तविक क्षेत्र (Real Sector) शिथिलतातर्फ लागेको तथा इन्धन, खाद्यान्न लगायत अन्य वस्तुहरूको मूल्यमा आएको व्यापक उतारचढावका कारण विश्वको आर्थिक वृद्धि गम्भीर रूपले प्रभावित भएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले गत जनवरी २८, २००९ मा अद्यावधिक गरी जारी गरेको वर्ल्ड इकोनोमिक आउटलुक अनुसार सन् २००७ मा ५.२ प्रतिशत रहेको विश्व उत्पादन वृद्धिदर सन् २००८ मा ३.४ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। त्यसैगरी सन् २००९ मा विश्वको आर्थिक वृद्धि ०.५ प्रतिशत मात्र रहने कोषको प्रक्षेपण रहेको छ।
८३. सन् २००८ मा विश्वको सबभन्दा ठूलो अमेरिकी अर्थतन्त्र सन् २००७ को तुलनामा करिब १ प्रतिशत विन्दुले कमी आई १.१ प्रतिशतले विस्तार भएको अनुमान छ र सन् २००९ मा अमेरिकाको आर्थिक वृद्धिदर १.६ प्रतिशतले ऋणात्मक रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको प्रक्षेपण छ। अमेरिकामा सन् २००८ को जुलाईमा ५.८ प्रतिशत रहेको बेरोजगारी दर जनवरी २००९ मा ७.६ प्रतिशत (विगत दश वर्षको उच्च) पुगेको छ। युरो क्षेत्र र संयुक्त अधिराज्यको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००८ मा क्रमशः १ प्रतिशत र ०.७ प्रतिशत रहेको अनुमान छ भने सन् २००९ मा वृद्धिदर क्रमशः २.० प्रतिशत र २.८ प्रतिशतले ऋणात्मक रहने प्रक्षेपण छ। सन् २००८ जुलाईमा २.७ प्रतिशत रहेको बेलायतको बेरोजगारी दर जनवरी २००९ मा ३.८ प्रतिशत पुगेको छ। जापानमा भने सन् २००८ मा ०.३ प्रतिशतले उत्पादनमा संकुचन आएको र सन् २००९ मा अभि बढेर २.६ प्रतिशतले संकुचन आउने अनुमान छ। जापानको निर्यात जनवरी २००९ मा गत वर्षको भन्दा ४५.७ प्रतिशतले कमी आएको छ। सन् २००७ मा भारत र चीनको उत्पादन वृद्धि क्रमशः ९.३ प्रतिशत र १३.० प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा क्रमशः ७.३ प्रतिशत र ९.० प्रतिशत मात्र रहने

अनुमान छ। भारतको औद्योगिक उत्पादन, आन्तरिक माग तथा निर्यातको वृद्धिदरमा कमी र चीनमा औद्योगिक उत्पादन र निर्यातमा कमी आएकोले ती देशहरूको आर्थिक वृद्धिदरमा कमी आएको हो। चीनको बाह्य निर्यात जनवरी २००९ मा गत वर्षको भन्दा १७.५ प्रतिशतले घटेको र आयात ४३.९ प्रतिशतले घटेको छ। सन् २००९ मा भारत र चीनको उत्पादन वृद्धिदर क्रमशः ५.९ प्रतिशत र ६.७ प्रतिशत रहने कोषको प्रक्षेपण छ।

८४. इन्धनको मूल्यमा आएको भारी गिरावट तथा आर्थिक मन्दीले उपभोग र लगानी मागमा कमी आएका कारण खाद्यान्न, गैर-खाद्य वस्तुको मूल्य घटेको छ। अमेरिकामा सन् २००८ जुलाईमा ५.६ प्रतिशत रहेको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धि डिसेम्बर २००८ मा ०.९ प्रतिशतमा झरेको र जनवरी २००९ मा बढेर ०.३ प्रतिशत पुगेको छ। त्यस्तै संयुक्त अधिराज्य र चीनको मुद्रास्फीति जनवरी २००९ मा क्रमशः ३.० प्रतिशत र १.० प्रतिशतमा झरेको छ। युरो एरिया र जापानको मुद्रास्फीति २००८ डिसेम्बरमा क्रमशः १.६ प्रतिशत र ०.४ प्रतिशत रहेको छ भने भारतमा अगष्ट २, २००८ मा १२.९ प्रतिशत रहेको थोकमूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर जनवरी १०, २००९ मा ५.६ प्रतिशतमा झरेको छ। यस आर्थिक वर्षको ६ महिनाको अवधिमा जुलाई ११, २००८ मा १४७ डलर प्रति व्यारेल पुगेको कच्चा तेलको मूल्य जनवरी २००९ मा ४९ डलर प्रति व्यारेलमा झरेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको तथ्याङ्क अनुसार वार्षिक विन्दुगत आधारमा २००९ जनवरीमा खाद्यान्न, कृषिजन्य कच्चापदार्थ, धातु, पेट्रोलियम समूहको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः १५.० प्रतिशत, २४.५ प्रतिशत, ४९.४ प्रतिशत र ५१.६ प्रतिशतले घटेको छ।
८५. विश्व वित्तीय संकटबाट उत्पन्न तरलता संकट तथा उपभोग र लगानी मागमा आएको कमीबाट उत्पन्न आर्थिक मन्दीको अवस्थाबाट अर्थतन्त्रलाई सुधारतर्फ लैजान विश्वभर नै केन्द्रीय बैंकहरूले नीतिगत दरहरू (Policy Rates) मा उल्लेखनीय तथा ऐतिहासिक रूपमा कटौती गरेका छन्। अमेरिकी फेडरल रिजर्भले सन् २००८ मा मात्रै ८ पटक लक्षित फण्डस् रेटमा कटौति गरी ४.२५ प्रतिशतबाट हाल शून्य देखि ०.२५ प्रतिशत राखेको छ। बैंक अफ इङ्ग्लैण्डले सेप्टेम्बर २००८ मा ५.० प्रतिशत रहेको बैंकदर ५ पटक संशोधन गरी फेब्रुअरी २००९ मा १.० प्रतिशतमा झारेको छ। फेडरल रिजर्भ बैंक र बैंक अफ इङ्ग्लैण्डको स्थापनादेखिकै इतिहासमा यी दरहरू हालसम्मकै कम हो। त्यसैगरी, ३ महिने अमेरिकी ट्रेजरी बिलको दर डिसेम्बर २००८ मा शून्य प्रतिशतसम्म झरेको थियो। विश्वभर नै अन्य क्षेत्रमा गरिएको लगानी जोखिमपूर्ण बन्दै गएकोले अमेरिकी ट्रेजरी बिलको मागमा अधिक चाप पर्न गएको हो। उपभोक्ता र लगानीकर्ताबाट हुने मागलाई प्रोत्साहित गर्न भारत र चीनका केन्द्रीय बैंकहरूले पनि नीतिगत दरहरूमा कटौति गरेका छन्। भारतीय रिजर्भ बैंकले अक्टोबर २० २००८ अघि ९ प्रतिशत रहेको रिपो दर जनवरी २, २००९ सम्म चार पटक कम गरी ५.५ प्रतिशतमा झारेको छ। यससँगै रिजर्भ बैंकले अनिवार्य नगद मौज्जात दर ९.० प्रतिशतबाट घटाएर ५.० प्रतिशत कायम गरेको छ। त्यस्तै चीनको पिपुल्स बैंक अफ चाइनाले पनि बेन्चमार्क एक वर्षे कर्जा दरमा सेप्टेम्बर २००८ देखि डिसेम्बर १२, २००८ मा ५ पटक गरी १.८९ प्रतिशत विन्दुले कम गरी ५.३१ प्रतिशतमा राखेको छ।

उपसंहार

८६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो ६ महिनाको अवधिसम्म प्राप्त तथ्याङ्क आधारमा विश्लेषण गर्दा आर्थिक गतिविधिमा अपेक्षा गरे अनुरूप सुधार हुन सकेन। यस अवधिमा शोधनान्तर बचत उत्साहजनक भई बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम भएपनि मूल्यमा चापको स्थिति यथावत् रहेको छ। मूल्य स्तरमा परेको चाप कम गर्नु पर्ने चुनौति एकातिर छ भने विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभावस्वरूप वैदेशिक रोजगारमा जाने नेपाली कामदारको संख्या घट्न थालेकोले त्यसको प्रभाव चालू खातामा पर्न सक्ने देखिन्छ। यसले गर्दा चालू आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा बाह्य क्षेत्र समग्रमा कमजोर नरहेपनि हालको उत्साहजनक उपलब्धि कायम नहुन सक्छ। यथार्थ ब्याजदर ऋणात्मक रहिरहेको, उपभोक्ता मुद्रास्फीति उच्च रहेको, चालू वर्षको बाँकी अवधिमा बाह्य क्षेत्रमा अनिश्चितता देखिएको परिस्थितिमा मौद्रिक व्यवस्थापन कार्य चुनौतिपूर्ण रहेको छ।
८७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा यस वर्षको बाँकी अवधिमा पनि सहयोगको अपेक्षा राख्दै हालसम्म प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सबैलाई बैंक धन्यवाद दिन चाहन्छ।

आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा (२०६६ चैत २०)

पृष्ठभूमि

१. चालू आर्थिक वर्ष २०६६/६७ का लागि मौद्रिक नीति २०६६ साउन ९ गते सार्वजनिक गरिएको थियो । नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक नीति सार्वजनिक गर्न शुरुवात गरे देखिको हरेक वर्ष उक्त मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा गर्दै आएको छ । अर्थतन्त्रको उत्पादन, सरकारी वित्त, मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्र र बाह्य क्षेत्रको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा र बाँकी अवधिको आन्तरिक तथा बाह्य परिदृष्यको आधारमा मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रम समावेश गरी मध्यावधि समीक्षा सार्वजनिक गर्ने गरिएको छ । यस मध्यावधि समीक्षाले पनि अर्थतन्त्रको समष्टिगत परिसूचकहरु र यस बैंकले कार्यान्वयनमा ल्याएका नीति तथा कार्यक्रमहरुको बारेमा जानकारी लिन र आगामी दिनहरूमा मौद्रिक तथा वित्तीय व्यवस्थापनमा सुधार गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।

विश्व आर्थिक स्थिति

२. आवास तथा घरजग्गा क्षेत्रको कर्जा असुलीको समस्याबाट सन् २००७ को उत्तरार्धदेखि उदाएको अमेरिकी वित्तीय संकट गहिरिदै जाँदा विश्व अर्थतन्त्र नै आर्थिक मन्दीको चपेटामा पर्‍यो । वित्तीय क्षेत्रमा तरलताको अभाव र पूँजी बजारको भारी गिरावटले लगानीकर्ता र उपभोक्ताको आत्मविश्वासमा कमी आई समष्टिगत माग घटेकोले विश्वको आर्थिक वृद्धिमा गम्भीर धक्का लाग्यो । त्यसैले विश्व उत्पादन सन् २००८ मा ३ प्रतिशत र सन् २००९ मा ०.८ प्रतिशतले संकुचित भएको छ । सरकार र केन्द्रीय बैंकहरूले अवलम्बन गरेका वित्तीय तथा मौद्रिक उपायहरु र अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरु र जी-२० समूह लगायतले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा गरेको सामूहिक प्रयासबाट लगानी कर्ताहरुको आत्मविश्वास सुदृढ भएकोले सन् २०१० यता आन्तरिक तथा बाह्य मागमा सुधार हुन गई अधिकांश मुलुकहरूमा आर्थिक पुनरुत्थानको क्रम शुरु भएको हो । फलस्वरूप, सन् २०१० मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर ३.९ प्रतिशत रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण रहेको छ ।
३. आर्थिक पुनरुत्थानको गति भने विश्वका विभिन्न क्षेत्र तथा मुलुकहरूमा समान रहेको छैन । विकसित मुलुकको तुलनामा उदीयमान तथा विकासशील राष्ट्रहरूमा यस्तो गति तीव्रतर रहेको र विकसित मुलुकहरूमा भने केहि जोखिम तथा चुनौतीहरु विद्यमान रहेको उक्त कोषको विश्लेषण छ । विश्वको सबैभन्दा ठूलो अमेरिकी अर्थतन्त्र सन् २००९ मा करिब २.५ प्रतिशतले संकुचित भएकोमा पूँजी बजार तथा लगानीकर्ता र उपभोक्ताको आत्मविश्वासमा सुधार आएकोले समष्टिगत मागमा वृद्धि भई सन् २०१० मा २.७ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण रहेको छ । युरो क्षेत्र र संयुक्त अधिराज्यको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००९ मा क्रमशः ३.९ प्रतिशत र ४.८ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेकोमा सन् २०१० मा क्रमशः १.० प्रतिशत र १.३ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ । त्यसैगरी, सन् २००९ मा ५.३ प्रतिशतले संकुचित भएको जापानी अर्थतन्त्र सन् २०१० मा १.७ प्रतिशतले विस्तार हुने अनुमान छ । विकसित मुलुकहरूमा विद्यमान उच्च वेरोजगारी तथा सरकारी ऋण आर्थिक पुनरुत्थानको प्रक्रियामा प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।
४. नेपालका दुई छिमेकी मुलुकहरूमध्ये भारतीय अर्थतन्त्र सन् २००८ मा ७.३ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २००९ मा ५.६ प्रतिशतले मात्र विस्तार भयो । त्यसैगरी, सन् २००८ मा चीनको उत्पादन ९.६ प्रतिशतले बढेकोमा सन् २००९ मा उत्पादन वृद्धिदर ८.७ प्रतिशत रहेको अनुमान छ । आन्तरिक माग तथा निर्यातको वृद्धिदरमा कमी आएसँगै औद्योगिक उत्पादनको वृद्धिमा पनि कमी आएकोले भारत तथा चीनको आर्थिक वृद्धिदरमा कमी आएको हो । सन् २०१० मा भारत र चीनको आर्थिक वृद्धिदर क्रमशः ७.७ प्रतिशत र १०.० प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ ।
५. मन्दीको अवस्थाबाट अर्थतन्त्रलाई सुधारतर्फ लैजान विश्वभर नै केन्द्रीय बैंकहरूले नीतिगत दरहरूमा ऐतिहासिक रूपमा कटौति गरेका थिए । विश्व अर्थतन्त्र मन्दीको अवस्थाबाट सुधारोन्मुख दिशामा अग्रसर भएको भएपनि जोखिम तथा चुनौतीहरु विद्यमान रहेकोले अधिकांश मुलुकहरु सुरक्षित बहिर्गमन रणनीति (Exit strategies) तय गर्नमा केन्द्रित छन् । अमेरिकी फेडरल रिजर्भले लामो समयदेखि लक्षित फण्डस् रेट शुन्यदेखि ०.२५ प्रतिशत कायम गरेको छ । उपभोग तथा लगानी प्रोत्साहित गर्न भारत र चीनका केन्द्रीय बैंकहरूले पनि नीतिगत दरहरूमा कटौति गरेका थिए । भारतीय रिजर्भ बैंकले रिपो दर ९ प्रतिशतबाट घटाएर ४.७५ प्रतिशतमा र अनिवार्य नगद मौज्जात दर ९.० प्रतिशतबाट घटाएर ५.० प्रतिशत कायम

गरेकोमा मौद्रिक नीतिको कडा अडानको शुरुवाततर्फ संकेत गर्दै हालै अनिवार्य नगद मौज्जात दरमा ७५ आधार विन्दुले वृद्धि गरी ५.७५ प्रतिशत कायम गरेको छ। चीनको केन्द्रीय बैंकले पनि मौद्रिक नीतिलाई कडाई गर्दै लगेको छ।

६. सन् २००९ मा विकसित मुलुकहरूमा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क ०.१ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएकोमा सन् २०१० मा मुद्रास्फीतिदर १.३ प्रतिशत रहने अनुमान छ। त्यस्तै, उदीयमान तथा विकासोन्मुख मुलुकहरूमा सन् २००९ मा मुद्रास्फीतिदर ५.२ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१० मा ६.२ प्रतिशत पुग्ने अनुमान गरिएको छ। आर्थिक पुनरुत्थानको क्रममा अपनाइएको लचिलो मौद्रिक तथा वित्त नीति र इन्धनको मूल्यमा वृद्धि हुँदै आएकोले मुद्रास्फीतिदर बढ्ने अनुमान रहेको हो। छिमेकी मुलुक भारतमा भने मुद्रास्फीतिदर उच्च हुँदै गएको छ। जुलाई ११, २००९ मा ४.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थोक मूल्य सूचकाङ्क जनवरी २०१० मा ८.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। उपभोक्ता मूल्य भने सोही अवधिमा १६.२ प्रतिशतले बढेको छ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

७. विश्व अर्थव्यवस्थासँग नेपाली अर्थतन्त्र वित्तीय रूपले प्रत्यक्ष एकीकृत नभएपनि व्यापार, पर्यटन तथा श्रमका माध्यमबाट बाह्य क्षेत्रसँग जोडिएको छ। बाह्य क्षेत्रसँगको कारोबार र गहिराईलाई प्रतिविम्बित गर्ने शोधनान्तरतर्फको चालू खाता कारोबारमा भएको निरन्तर वृद्धिले पनि नेपालको बाह्य क्षेत्रसँग गहिरिँदै गएको सम्बन्धलाई इङ्कित गर्दछ। यसर्थ विश्व अर्थतन्त्रमा आउने विस्तार तथा संकुचन जस्ता घटनाक्रम र मूल्यमा आउने उतारचढावले नेपाली अर्थतन्त्रलाई प्रभावित गर्दछ। अर्कोतर्फ, मुलुक राजनैतिक संक्रमणको अवस्थाबाट गुज्रिरहेको छ। राजनीतिक संक्रमण लम्बिँदै गएको कारण निरन्तर आयोजना गरिने बन्द, हडताल, चक्काजाम जस्ता गतिविधि, कमजोर शान्ति सुरक्षा, श्रम विवाद, लामो समयसम्मको विद्युत लोडशेडिङ्ग जस्ता आन्तरिक गैर-आर्थिक कारणहरूले पनि अर्थतन्त्रलाई चुनौतीतर्फ धकेल्दै लगेका छन्। औद्योगिक तथा लगानी वातावरणमा आएको प्रतिकूलताले अर्थतन्त्रको आन्तरिक माग सम्बोधन गर्ने क्षमतामा ह्रास आई मूल्य वृद्धि, व्यापार घाटा, विदेशी विनिमय संचिति लगायत समग्र आर्थिक व्यवस्थापन कमजोर बन्दै गएको छ।
८. कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा एक तिहाई अंश ओगट्ने कृषि क्षेत्रको उत्पादन धेरै हदसम्म मनसुनको अवस्थामा निर्भर रहने गरेको छ। यस वर्षको वर्षे मनसुन सन्तोषजनक रहेन। वर्षे मनसुन ढिला गरी शुरु भएको तथा वर्षाको मात्रा पनि औषत भन्दा निकै कम रहेकोले प्रमुख खाद्यान्न बालीको उत्पादनमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न गयो। नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले २०६६ पुस महिनामा सार्वजनिक गरेको प्रमुख खाद्यान्न बालीहरूको प्रारम्भिक उत्पादन अनुमान अनुसार आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा धानको उत्पादन अघिल्लो वर्ष भन्दा ११.१ प्रतिशतले घटेको उल्लेख छ। प्रतिकूल मनसुनको कारण धान बालीको उत्पादकत्व (६.६ प्रतिशत) र बाली लगाइएको क्षेत्रफल (४.८ प्रतिशत) दुवैमा गिरावट आएको छ। त्यसैगरी, अर्को प्रमुख खाद्यान्न बाली मकैको उत्पादनमा ३.९ प्रतिशतले कमी आउने प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ।
९. वर्षे मनसुन कमजोर रहेतापनि हिउँदे वर्षा सन्तोषप्रद रहेकोले गहुँ लगायत हिउँदे बाली, तरकारी र फलफूलको उत्पादनमा वृद्धि हुने अनुमान छ। नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको प्रारम्भिक अनुमानमा यस वर्ष गहुँको उत्पादन अघिल्लो वर्षको तुलनामा ५ प्रतिशतले वृद्धि हुने उल्लेख छ। यसको साथै आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को बजेट वक्तव्यमा कृषकहरूलाई रासायनिक मलमा अनुदान उपलब्ध गराउन रु. १ अर्ब ५० करोड विनियोजन गरिएकोले रासायनिक मलको उपयोगमा वृद्धि भई कृषि उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ। यसैगरी नेपालका पूर्वी जिल्लाहरूमा अघिल्लो वर्ष देखिएको बर्ड फ्लूको संक्रमण यस वर्ष नियन्त्रित रहेकोले पंक्षीजन्य उत्पादन पनि बढ्ने अनुमान छ।
१०. गैर-कृषि क्षेत्रतर्फ केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका अनुसार चालू आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो त्रयमासमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क ०.१ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यस्तो सूचकाङ्क १.२ प्रतिशतले घटेको थियो। यस वर्षको पहिलो त्रयमासमा प्रशोधित दुध, चाउचाउ, पेय पदार्थ, सुतीका कपडा, प्लाष्टिकका सामान, सिमेन्ट, ईटा, फलामे छड तथा पत्ती, विद्युतीय तार तथा केवलको उत्पादन बढेको छ भने वनस्पति घ्यू, सोयाविन तेल, उनी गलैँचा, तयारी पोशाक, धागो, औषधि तथा सावुनको उत्पादन घटेको छ।
११. विद्युतको माग र जडित क्षमताकाबीच अन्तर बढ्दै गएकोले विगत केही वर्षदेखि हिउँदयाममा लामो समयसम्मको लोडशेडिङ्ग हुँदै आएको छ। बढ्दो लोडशेडिङ्गले सामान्य जनजीवनका अतिरिक्त सेवा क्षेत्र र औद्योगिक उत्पादन तथा उत्पादन लागतमा समेत प्रतिकूल असर पर्न गई आर्थिक सन्तुलनलाई समेत

- कमजोर बनाएको छ । पहिलो त्रयमासमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क सीमान्त वृद्धि भएतापनि बाँकी अवधिमा औद्योगिक उत्पादन धेरै हदसम्म विद्युत आपूर्तिको अवस्थामा निर्भर रहने देखिन्छ । विद्युत संकट निराकरणका लागि जारी गरिएको तत्कालीन, अल्पकालीन र दीर्घकालीन कार्ययोजना सहितको “राष्ट्रिय विद्युत् निरूपण कार्ययोजना-२०६५” को प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी लोडशेडिङको समयलाई घटाउदै लैजान तदारुकताकासाथ कार्य गर्नु पर्ने देखिन्छ । ठूलो स्तरका जलविद्युत आयोजना सम्पन्न भई उर्जा संकट न्यूनीकरण हुन समय लाग्ने भएकोले साना आयोजनाहरूको द्रुत कार्यान्वयन, विद्यमान आयोजनाहरूको मर्मत सम्भार तथा अन्य बैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गरी उर्जा समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न सकेमा आर्थिक गतिविधिमा गतिशिलता आउनेछ ।
१२. सेवा क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनासम्ममा हवाई मार्गबाट नेपाल आउने पर्यटक संख्या ८.१ प्रतिशतले बढी २ लाख १४ हजार पुगेको छ । यस अवधिमा तेस्रो मुलुकबाट हुने पर्यटक आगमन १०.७ प्रतिशतले बढेको छ भने भारतीय पर्यटक आगमन २.१ प्रतिशतले घटेको छ । विश्व आर्थिक मन्दीमा सुधार तथा नेपालमा हवाई उडान गर्ने वाह्य कम्पनीहरूको संख्यामा वृद्धि भएकोले पर्यटक आगमन वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याएको हो । समीक्षा अवधिमा पर्यटन क्षेत्रको आय समावेश हुने भ्रमण आय पनि ६.२ प्रतिशतले बढेको छ ।
१३. संचारतर्फ समीक्षा अवधिमा नेपाल टेलिकमको टेलिफोन लाइन वितरणमा विस्तार भएको छ । टेलिकमले वितरण गरेको टेलिफोन लाइन संख्या अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनामा २४.७ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १४.५ प्रतिशतले बढेको छ । यसका अतिरिक्त ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिफोन सेवा उपलब्ध गराउने कम्पनीहरू, स्पाइस नेपाल तथा यूटीएलले समेत थप सेवा विस्तार गरेका छन् ।
१४. समीक्षा अवधिमा थप १० विकास बैंक, २ वित्त कम्पनीको स्थापना भएको र वाणिज्य बैंकका शाखा संख्यामा पनि उल्लेख्य वृद्धि हुनुको साथै बैंकहरूको कर्जा प्रवाह, निक्षेप परिचालन एवं मुनाफामा समेत वृद्धि भएको कारण वित्तीय मध्यस्थता सेवाको वृद्धिदर सन्तोषजनक रहने अनुमान छ ।
१५. विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभाव नेपालका प्रमुख रोजगार गन्तव्य मुलुकहरूमा समेत परेकोले अघिल्लो वर्ष वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको संख्या १२.८ प्रतिशतले घटेकोमा उक्त मुलुकहरूमा मन्दीको प्रभाव न्यून हुँदै गएकोले नेपाली श्रमिकहरूको माग पनि बढ्न थालेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनामा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको संख्या ३.३ प्रतिशतले बढेको छ । यस अवधिमा खासगरी मलेशिया र यू.ए.ई. बाट नेपाली श्रमिकहरूको माग उल्लेख्य रूपले बढेको छ । फलस्वरूप, समीक्षा अवधिमा वैदेशिक रोजगारीको प्रमुख दुई गन्तव्यहरूमा मलेशिया (२८.५ प्रतिशत) र यू.ए.ई. (२३.८ प्रतिशत) रहेका छन् । यस अवधिमा अन्य प्रमुख गन्तव्यहरूमा कतार (२२.६ प्रतिशत) र साउदी अरेबिया (१३.६ प्रतिशत) रहेका छन् ।
१६. मूल्य स्थितितर्फ आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मूल्य वृद्धि ११.८ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त मूल्य वृद्धि १४.४ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धि १८.१ प्रतिशत र गैरखाद्य तथा सेवा समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धि ४.५ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य वृद्धिदर क्रमशः १८.३ प्रतिशत र १०.३ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा दलहन, मरमसला, तरकारी तथा फलफूल र माछा, मासु तथा फुलको मूल्य वृद्धिदर उच्च रहेकोले खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदर उच्च रहन गएको हो । खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदर उच्च रहेपनि गैरखाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदरमा सुधार आएकोले समग्र उपभोक्ता मूल्य वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा कम रहन गएको हो । घरायसी वस्तु तथा सेवाको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदरमा आएको कमी, यातायातको भाडादरमा गरिएको समायोजनको आधार प्रभावको अन्त्य र नेपाली मुद्राको अधिमूल्यन जस्ता कारणहरूले गैरखाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिमा सुधार हुन सहयोग पुगेको छ ।
१७. समीक्षा अवधिमा खाद्यान्न उप-समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर ११.७ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त उप-समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर १६.५ प्रतिशत रहेको थियो । यस उप-समूह अन्तर्गत चामल तथा चामलजन्य पदार्थको मूल्य वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको यसै अवधिको भन्दा कम रहेकोले उक्त उप-समूहको वार्षिक मूल्य वृद्धिदर कम रहन गएको हो । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहमा पर्ने वस्तुहरूमध्ये चिनी तथा चिनीजन्य उप-समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धि ७७.५ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त उप-समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य

- वृद्धिदर ३७.३ प्रतिशत रहेको थियो । यसैगरी, समीक्षा अवधिमा दलहन, मरमसला, तरकारी तथा फलफूल र माछा, मासु तथा फुलको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धि क्रमशः ३६.७ प्रतिशत, ३४.८ प्रतिशत, २९.२ प्रतिशत र २२.८ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यी उप-समूहहरूको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धि क्रमशः २५.६ प्रतिशत, ८.१ प्रतिशत, १३.३ प्रतिशत र २२.५ प्रतिशत रहेको थियो ।
१८. समीक्षा अवधिमा वार्षिक विन्दुगत राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क १७.७ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त सूचकाङ्क १५.४ प्रतिशतले बढेको थियो । तलब तथा ज्यालादरमध्ये तलब सूचकाङ्क अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनामा १२.६ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १८.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । सरकारी कर्मचारी, सुरक्षाकर्मी, संस्थानका कर्मचारी, शिक्षक आदिको तलबमा वृद्धि भएकोले समीक्षा अवधिमा तलब सूचकाङ्क उच्च दरले बढेको हो । त्यसैगरी, ज्यालादर सूचकाङ्क समीक्षा अवधिमा १७.६ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त सूचकाङ्क १६.४ प्रतिशतले बढेको थियो । ज्यालादर अन्तर्गत औद्योगिक मजदुरको ज्यालादर सूचकाङ्क १३.८ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त सूचकाङ्क ७.१ प्रतिशतले बढेको थियो । तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्कमा आएको वृद्धिले समीक्षा अवधिमा आन्तरिक उत्पादन लागत बढ्न गएको छ ।
१९. सरकारी वित्ततर्फ आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित बजेट रू. १० अर्ब १६ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा बजेट रू. ७ अर्ब ४२ करोडले बचतमा रहेको थियो । पूँजीगत खर्चमा विस्तार हुन नसकेकोले बजेट बचतमा रहेको हो ।
२०. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले ट्रेजरी बिलको निष्कासन मार्फत रू. २६ करोडको आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ भने रू. २ करोड ५४ लाखको विशेष ऋणपत्र भुक्तानी गरेको छ । यसर्थ, समीक्षा अवधिमा खुद आन्तरिक ऋण परिचालन रू. २३ करोड ४६ लाख रहेको छ । नेपाल सरकारको खर्च भन्दा गैर-ऋण साधन परिचालन उच्च रहेकोले कम आन्तरिक ऋण परिचालन हुन गएको हो ।
२१. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको खर्चको तुलनामा साधन परिचालन उच्च रहेकोले नेपाल राष्ट्र बैंकमा रू. १२ अर्ब २६ करोड कुल नगद बचत कायम रहेको छ । नेपाल सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट उपयोग गरेको रू. ८ अर्ब ८४ करोड अधिविकर्षलाई समायोजन गर्दा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग २०६६ पुस मसान्तमा रहेको नगद बचत रू. ३ अर्ब ४२ करोड हुन आउँछ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रू. २२ अर्ब ५९ करोड नगद बचत कायम रहेको थियो ।
२२. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च ३१.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ८६ अर्ब २९ करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा सरकारी खर्च १२.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । नेपाल सरकारको कुल खर्च अन्तर्गत चालू खर्च ४०.२ प्रतिशतले बढी रू. ६० अर्ब ६४ करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा चालू खर्च १३.१ प्रतिशतले बढेको थियो । सरकारी कर्मचारी एवम् शिक्षकहरूको तलब भत्तामा गरिएको वृद्धि, विशेष सुरक्षा योजनाको कार्यान्वयन, विद्यालय अनुदानमा वृद्धि तथा आर्थिक सहायता वितरण जस्ता कारणबाट समीक्षा अवधिमा चालू खर्चको वृद्धि उल्लेख्य रहेको हो । समीक्षा अवधिमा पूँजीगत खर्च बजेट विनियोजनको ९.९ प्रतिशत अर्थात् रू. १० अर्ब ५५ करोड रहेको छ । विगत केही वर्ष देखि पूँजीगत खर्च न्यून रहनु पनि अर्थतन्त्रको एक प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।
२३. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनासम्ममा नेपाल सरकारको राजस्व परिचालन ३४.० प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ७९ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा राजस्व परिचालन २५.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा मूल्य अभिवृद्धि कर मार्फत रू. २४ अर्ब ६२ करोड, भन्सार महसूलबाट रू. १६ अर्ब १२ करोड, अन्तःशुल्क मार्फत रू. ११ अर्ब ६ करोड र आयकरबाट रू. १४ अर्ब ९२ करोड राजस्व परिचालन भएको छ । समीक्षा अवधिमा “कर सहभागिता वर्ष २०६६/६७” को कार्यान्वयन, स्थायी लेखा नम्बर लिनेको संख्यामा वृद्धि, कर स्वयम् सेवकहरूको परिचालन, उच्च भन्सार दर लाग्ने सवारी साधनहरू तथा पार्टपुर्जाको आयातमा वृद्धि, कर चुहावट नियन्त्रण एवम् राजस्व प्रशासनमा भएको समग्र सुधारबाट राजस्व परिचालनमा वृद्धि भएको हो । राजस्व परिचालनको समीक्षा अवधिसम्मको प्रवृत्ति बाँकी अवधिमा पनि कायम रहेमा राजस्व परिचालनको वार्षिक लक्ष्य पुरा हुने देखिन्छ ।

२४. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा वैदेशिक नगद अनुदान १९.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १३ अर्ब ७ करोड प्राप्त भएको छ भने वैदेशिक नगद ऋण अघिल्लो वर्षको तुलनामा २९.१ प्रतिशतले घटेर रु. १ अर्ब ९८ करोड हुन आएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा वैदेशिक अनुदान रु. १० अर्ब ९६ करोड र वैदेशिक नगद ऋण रु. २ अर्ब ७९ करोड प्राप्त भएको थियो । पूँजीगत खर्चमा विस्तार ल्याई बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भएबमोजिम दातृ निकायबाट बढी भन्दा बढी विदेशी अनुदान परिचालन गर्न सकेमा हाल उच्च स्तरमा रहेको शोधनान्तर घाटा कम गर्नमा पनि सहयोग पुगेछ ।
२५. वित्तीय क्षेत्रतर्फ नेपालको शेयर बजार परिसूचक नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६५ पुस मसान्तको ६५९.८१ विन्दुबाट १९.५ प्रतिशतले घटी २०६६ पुस मसान्तमा ५३०.९६ विन्दुमा भरेको छ । २०६४ पुस मसान्तमा उक्त सूचकाङ्क ९५८.९१ विन्दुमा रहेको थियो । २०६३ असार मसान्तलाई आधार मानी गणना गरिएको नेप्से सेन्सिटिभ सूचकाङ्क पनि २०६५ पुस मसान्तको १७३.११ विन्दुबाट २०६६ पुस मसान्तमा १२९.६० विन्दुमा आइपुगेको छ । साथै, नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडले २०६५ भदौ ८ गतेको अन्तिम कारोबारको बजार मूल्यलाई आधार मानी गणना गरेको Nepse Float Index २०६६ पुस मसान्तमा ५०.३९ विन्दुमा भरेको छ भने बैकिङ्ग क्षेत्रको मात्र कारोबार मूल्यलाई प्रतिनिधित्व गर्ने Banking Sub-Index २०६४ र २०६५ को पुस मसान्तमा कायम रहेको क्रमशः ९५१.२६ विन्दु र ६२७.३९ विन्दुबाट २०६६ पुस मसान्तमा ५०६.६२ विन्दुमा भरेको छ ।
२६. नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या २०६६ पुस मसान्तमा १६५ पुगेको छ भने यी कम्पनीहरूको चूक्ता पूँजी रु. ७१ अर्ब ७१ करोड रहेको छ । २०६५ को पुस मसान्तमा नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या १४९ र चूक्ता पूँजी रु. ४८ अर्ब २० करोड रहेको थियो । यस तथ्यबाट एक वर्षमा मात्रै रु. २३ अर्ब ५१ करोड बराबरको थप पूँजी वित्तीय बजारबाट परिचालित भएको देखिन्छ । २०६६ पुस मसान्तसम्म १६५ कम्पनीहरूको ७४ करोड ५३ लाख ७ हजार कित्ता शेयर नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत भएका छन् । २०६४ र २०६५ पुस मसान्तमा क्रमशः २६ करोड ४६ लाख ८५ हजार र ५१ करोड १६ लाख ९५ हजार कित्ता शेयर नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत भएका थिए । हाल सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १३३ वटा वित्तीय संस्था (बीमा कम्पनी समेत), १८ वटा उत्पादन तथा प्रशोधन उद्योग, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक संस्था ४ वटा जलविद्युत् कम्पनी र २ वटा अन्य समूहका रहेका छन् ।
२७. समीक्षा अवधिमा ६ बैंक तथा वित्तीय संस्था र १ हाईड्रोपावर कम्पनी लिमिटेडले सर्वसाधारणका लागि जारी गरेको रु. ३ अर्ब ३३ करोड १५ लाख बराबरको ३ हजार ३ सय पन्ध्र कित्ता साधारण शेयर नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत भएका छन् । त्यस्तै, समीक्षा अवधिमा ३४ बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्ना शेयर धनीका लागि जारी गरेको रु. ३ अर्ब ७७ करोड ४६ लाख हकप्रद शेयर, रु. २ अर्ब १७ करोड ६० लाख बोनस शेयर गरी जम्मा रु. ५ अर्ब ७५ करोड बराबरको शेयर र रु. ५ अर्ब ७५ करोड बराबरको सरकारी ऋणपत्र नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत भएका छन् । साथै, नेपाल स्टक एक्सचेन्जबाट समीक्षा अवधिमा १७ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था र २ वटा बीमा कम्पनीले रु. ६ अर्ब ७७ करोड बराबरको हकप्रद शेयर र १० वित्तीय संस्था र १ बीमा कम्पनीले रु. ३९ करोड ५४ लाख बराबरको साधारण शेयर निष्कासन गर्ने अनुमति पाएका छन् ।
२८. नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूमा बैकिङ्ग समूहको अधिकतम हिस्सा रहेको छ । तसर्थ, बैकिङ्ग समूहको शेयर मूल्यमा आउने उतारचढावले समग्र सूचकाङ्कमा प्रभाव पर्दछ । अधिकांश बैंक तथा वित्तीय संस्थाले नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको पूँजी संरचना अनुरूप पूँजी वृद्धि गर्न हकप्रद तथा बोनस शेयर जारी गरेका र नयाँ कम्पनीहरूले समेत शेयर जारी गरेकोले बजारमा शेयरको कुल आपूर्ति बढ्न गई नेप्से सूचकाङ्कमा गिरावट आउन गएको हो । साथै, अधिकांश बैंक तथा वित्तीय संस्थाको पूँजी संरचना नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको स्तर नजिक पुगेको, घरजग्गा तथा रियल स्टेटतर्फको लगानी आकर्षित भई बैंक कर्जा त्यसतर्फ उच्च दरले वृद्धि भएको र विश्व वित्तीय संकटको मनोवैज्ञानिक असर लगानीकर्तामा रहिरहेकोले शेयर लगानीतर्फ कम चासो देखिएकोले पनि शेयर मूल्यमा प्रभाव पर्न गएको छ । तसर्थ, धितोपत्र बजारमा कुनै एक क्षेत्र केन्द्रित कारोबारको अधिपत्यबाट उक्त बजार दीगो र स्थायी हुन नसक्ने भएकोले बजारलाई स्थिरता प्रदान गर्न र लगानीकर्ताको विश्वास कायम राख्न उत्पादनमूलक उद्योग, जलविद्युत र सेवा क्षेत्रमा लगानी विविधिकरण गर्ने वातावरण बनाउन आवश्यक छ ।
२९. नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचिकृत भएका शेयर संख्या र रकमको आधारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले वित्तीय बजारबाट पर्याप्त पूँजी परिचालन गर्न सकेको देखिन्छ । वित्तीय बजारबाट पर्याप्त पूँजी

- परिचालन गर्न सकेकोले नै नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना गर्ने कार्यलाई बल मिलेको हो । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारोबारको पारदर्शिता तथा वित्तीय अनुशासन कायम गर्न अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको सुपरिवेक्षकीय मापदण्डहरूको कार्यान्वयन र नियामक निकायको निरन्तर अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण जस्ता कार्यले उक्त संस्थाहरूप्रति सर्वसाधारणको विश्वास आर्जन भएकाले नै वित्तीय बजारबाट यथेष्ट पूँजी परिचालन गर्न सम्भव भएको हो । तर, उत्पादनमुलक र सेवा क्षेत्रले वित्तीय बजारबाट उल्लेख्य पूँजी परिचालन गर्न सकेका छैनन् । उपयुक्त लगानी वातावरण बन्न सके र वित्तीय क्षेत्र जस्तै उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको कारोबारलाई अनुगमन गर्न तथा पारदर्शी बनाउन नियामक निकायको प्रभावकारी उपस्थिति हुन सके नेपालको जलविद्युत् लगायत उत्पादनमुलक उद्योग र सेवा जस्ता क्षेत्रहरूमा लगानीको लागि पूँजी बजारबाट साधन जुटाउन सहयोग पुग्नेछ ।
३०. शेयर मूल्यमा आएको गिरावट यस बैंकको लागि पनि चासोको विषय हो । शेयर मूल्यमा आएको गिरावटले खराब कर्जाको मात्रा बढ्न गई बैकिङ्ग क्षेत्रको स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पर्ने हुन्छ । हाल शेयर बजारमा देखिएको समस्यालाई दृष्टिगत गरी शेयर कर्जा नविकरण तथा मार्जिन कलको व्यवस्थालाई केही खुकुलो गरिएको छ ।
३१. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पुस मसान्तसम्ममा १० विकास बैंक र २ वित्त कम्पनी गरी १२ वटा थप वित्तीय संस्थाहरू स्थापना भएका छन् । समीक्षा अवधिमा दुई वित्त कम्पनीहरू नारायाणी फाईनान्स कम्पनी लिमिटेड र नेशनल फाईनान्स कम्पनी लिमिटेड एक अर्कामा गाभिएका छन् । २०६६ पुस मसान्तसम्म २६ वाणिज्य बैंक, ७३ विकास बैंक, ७८ वित्त कम्पनीहरू, १७ लघु वित्त विकास बैंकहरू, यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने १६ सहकारी संस्थाहरू तथा ४५ लघु वित्त कारोबार गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरू रहेका छन् । यसप्रकार यी उल्लेखित वित्तीय संस्थाहरूको कुल संख्या २०६६ असार मसान्तमा २४२ रहेकोमा २०६६ पुस मसान्तमा २५५ पुगेको छ । त्यसैगरी, २०६६ असार मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको ७५२ शाखा संख्या रहेकोमा पुस मसान्तसम्ममा ९३ शाखा थप भई ८४५ पुगेका छन् । अन्य वित्तीय संस्थाहरूतर्फ २०६६ पुस मसान्तसम्ममा ९ जीवन बीमा र १६ निर्जीवन बीमा गरी २५ बीमा कम्पनीहरू संचालनमा रहेका छन् ।
३२. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा अन्तरबैंक कारोबारमा २.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १५० अर्ब ९० करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा अन्तर-बैंक कारोबारमा १२.७ प्रतिशतले कमी आई रु. १४६ अर्ब ७६ करोड रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निजी क्षेत्रतर्फको कर्जामा वृद्धि भएकोले अन्तरबैंक कारोबारमा वृद्धि भएको हो । वाणिज्य बैंकहरूले अन्तरबैंक कारोबारलाई तरलता व्यवस्थापनको लागि पहिलो उपायको रूपमा प्रयोग गर्दै आएका छन् । अन्तरबैंक कारोबारमा आएको वृद्धिले वित्तीय बजारमा वित्तीय साधनको कुशल परिचालन गर्ने वातावरण विकास हुँदै गरेको संकेत गरेको छ ।
३३. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा अन्तरबैंक कारोबारको अतिरिक्त अन्तरबैंक दरमा पनि वृद्धि भएको छ । २०६६ कार्तिक महिनादेखि अल्पकालीन ब्याजदरहरूमा वृद्धि हुने क्रम शुरू भएको हो । २०६६ पुस महिनामा भारित औसत अन्तरबैंक ब्याजदर १२.८३ प्रतिशत कायम भएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै महिनामा उक्त ब्याजदर ३.३७ प्रतिशत रहेको थियो । अन्तरबैंक कारोबारको दरले केही हदसम्म बैकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको तरलताको स्थितिलाई पनि इङ्गित गर्ने गरेको छ । उच्च शोधनान्तर घाटा, नेपाल सरकारको नगद बचत तथा उच्च कर्जा विस्तारका कारण तरलतामा चाप परेकोले अन्तरबैंक ब्याजदर लगायत अन्य ब्याजदरहरू समीक्षा अवधिमा बढेका हुन् ।
३४. ९१-दिने ट्रेजरी विल्सको भारित औसत ब्याजदर २०६६ पुस महिनामा ८.७४ प्रतिशत कायम भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै महिनामा उक्त ब्याजदर ४.३२ प्रतिशत कायम भएको थियो ।
३५. अन्तरबैंक तथा ट्रेजरी विल्स ब्याजदरको अलावा निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदर पनि समीक्षा अवधिमा बढेका छन् । उदाहरणको लागि समीक्षा अवधिमा एक-महिने तीन-महिने, छ-महिने, एक-वर्षे तथा दुई वर्षे र दुई वर्ष भन्दा माथिको अधिकतम ब्याजदर क्रमशः २ प्रतिशत, १.२५ प्रतिशत, १.७५ प्रतिशत, २ प्रतिशत र २ प्रतिशत विन्दुले बढी ७.२५ प्रतिशत, ७.२५ प्रतिशत, ८.७५ प्रतिशत, ११ प्रतिशत र ११.५ प्रतिशतमा पुगेको छ । तर, मुद्दती निक्षेपको न्यूनतम ब्याजदर भने २०६४ असार महिनादेखि १.५ प्रतिशतदेखि २.७५ प्रतिशतसम्म यथावत कायम रहेको छ । यस तथ्यबाट केही बैंकहरूले न्यून ब्याजदरमा पनि निक्षेप परिचालन गरिरहेको भएपनि नयाँ वाणिज्य बैंकहरूको स्थापनाले निक्षेप कर्ताहरूलाई आफ्नो बचतमा बढी प्रतिफल पाउन योगदान गरेको छ । ब्याजदरमा भएको वृद्धिले केही हदसम्म बचत प्रोत्साहित भई

- अनावश्यक उपभोगमा कटौती गर्न र अनौपचारिक प्रक्रियाबाट भारततर्फ हुन सक्ने पूँजी पलायनलाई निरुत्साहित गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।
३६. निक्षेपको अतिरिक्त कर्जाको ब्याजदर पनि समीक्षा अवधिमा बढेको छ । समीक्षा अवधिमा कृषि कर्जा, निर्यात विल्सको धितोमा उपलब्ध हुने कर्जा र अधिविकर्षको अधिकतम ब्याजदर बढेको छ, भने उद्योग र व्यवसायिक कर्जाको ब्याजदर यथावत् रहेको छ । कृषि कर्जा, निर्यात विल्सको धितोमा उपलब्ध हुने कर्जा र अधिविकर्ष कर्जाको ब्याजदर क्रमशः १ प्रतिशत र ७/७ प्रतिशत विन्दुले बढेको छ । तर, उक्त कर्जाहरूको न्यूनतम ब्याजदर भने २०६४ असार मसान्तमा कायम भए अनुसार नै रहेका छन् । कर्जाको ब्याजदर वृद्धिबाट आन्तरिक कर्जाको अवाञ्छनीय वृद्धिलाई नियन्त्रण गर्न र यसबाट मूल्य, व्यापार घाटा र विनिमय सर्चिती जस्ता क्षेत्रमा पर्न सक्ने जोखिमलाई केही हदसम्म सम्बोधन गर्न सहयोग मिल्ने अपेक्षा छ । साथै, हाल देखिएको तरलता समस्याका कारणले निक्षेपको ब्याजदर बढेसँगै कर्जाको ब्याजदर पनि बढेकोले तरलता व्यवस्थापनमा केही सहजता मिल्न जाने देखिन्छ ।
३७. निक्षेपको ब्याजदरमा आएको वृद्धिले बचतकर्ताहरूलाई फाईदा भएको छ भने कर्जाको ब्याजदरमा आएको वृद्धिले उत्पादनमुलक तथा सेवा क्षेत्रका उद्योगहरूको लागत केही हदसम्म बढ्ने सम्भावना रहन्छ । विगत लामो समयदेखि निक्षेपको यथार्थ ब्याजदर ऋणात्मक रहेकोमा अघिल्लो आर्थिक वर्षमा कर्जाको यथार्थ ब्याजदर पनि ऋणात्मक रहन गयो । न्यून ब्याजदर र उच्च मुद्रास्फीतिको कारणले यथार्थ ब्याजदर ऋणात्मक रहन गएको हो । ऋणात्मक ब्याजदरको स्थितिले उपभोग तथा अनुत्पादक क्षेत्रतर्फ लगानी आकर्षित भएकोले वस्तु, सेवा तथा घरजग्गाको मूल्य र आयातमा वृद्धि भएको छ । कर्जाको वृद्धिदर केन्द्रीय बैंकले लक्षित गरे भन्दा उल्लेख्य माथि रहँदै आएको स्थितिमा कर्जाको वृद्धिदरलाई नियन्त्रण गर्न, कर्जाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउन तथा समष्टिगत आर्थिक सन्तुलन कायम गर्न पनि ब्याजदरमा वृद्धि हुन आवश्यक छ । तसर्थ, औद्योगिक क्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता कायम गर्न ब्याजदरलाई न्यून राख्ने वित्तीय उपाय भन्दा पनि उत्पादकत्व वृद्धिका विकल्पहरूतर्फ पहल हुनु आवश्यक छ ।
३८. बाह्य क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा नेपालको शोधनान्तर रू. १९ अर्ब ७९ करोडले घाटामा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा शोधनान्तर रू. २८ अर्ब ५३ करोडले बचतमा रहेको थियो । वस्तु व्यापार घाटामा भएको उल्लेख्य वृद्धि र ट्रान्सफर आयको वृद्धिदरमा आएको कमीले गर्दा चालू खाता रू. २४ अर्ब ३९ करोडले घाटामा रहन गई समग्र शोधनान्तर स्थिति पनि घाटामा रहन गएको हो । समीक्षा अवधिमा वस्तुतर्फको निर्यातमा १२.१ प्रतिशतले गिरावट आएको छ भने आयात ४०.८ प्रतिशतको उल्लेख्य दरले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा निर्यात २२.३ र आयात २५.९ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा खुद सेवातर्फको घाटा अघिल्लो वर्षको तुलनामा सीमान्त कमी रहेको छ । सेवा अन्तर्गत पर्यटन आयमा केही सुधार भएको र यातायात खर्चमा उल्लेख्य कमी आएकोले वैदेशिक भ्रमण तथा शिक्षातर्फको खर्चमा वृद्धि भएपनि खुद सेवा घाटामा भने केही कमी आएको हो ।
३९. तेस्रो मुलुकतर्फ निर्यात हुने पस्मिना, दलहन, तयारी पोशाक, चाँदीका सामान तथा गरगहना र ऊनी गलैँचाको निकासीमा गिरावट आएकोले उक्त क्षेत्रतर्फको निर्यात समीक्षा अवधिमा २३ प्रतिशतले घटेको छ । साथै, भारत सरकारले तयारी पोशाकको आयातमा थप चार प्रतिशतको अतिरिक्त भन्सार दर लगाएकाले उक्त वस्तुको भारततर्फको निर्यात उल्लेख्य (८३.३ प्रतिशत) घटेको छ । यस बाहेक जी.आई.पाइप, सावुन, तार जस्ता वस्तुहरूको भारततर्फको निर्यात पनि घटेको छ । आयाततर्फ भने समीक्षा अवधिमा सुन तथा गाडी र गाडीको पार्टपुर्जाको आयात अत्यधिक रहेकोले कुल आयातको आयतन उच्च रहन गएको हो । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा कुल रू. ३३ अर्ब ६० करोडको सुन र रू. १४ अर्ब ३९ करोडको गाडी तथा गाडीको पार्टपुर्जा आयात भएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा रू. ८ अर्ब ७७ करोडको सुन र रू. ९ अर्ब ५४ करोडको गाडी तथा गाडीको पार्टपुर्जा आयात भएको थियो । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा रासायनिक मल, सिमेन्ट, विद्युतीय उपकरण, एमएस विलेट, टेक्सटाइल्सको आयात पनि अघिल्लो वर्ष भन्दा उच्च रहेको छ । समीक्षा अवधिमा आन्तरिक उत्पादन स्थिति कमजोर रहेको, व्यापार साभेदार मुलुकहरूको तुलनामा नेपालमा उच्च मुद्रास्फीति रहेको र सुन आयात अप्रत्याशित रूपमा वृद्धि भएको कारण व्यापार घाटामा विस्तार हुन गएको हो ।
४०. व्यापार घाटाको आयतनमा हुने वृद्धिले सधैं प्रतिकूल स्थितिको चित्रण गर्दैन । उदाहरणको लागि भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको लागि आवश्यक पर्ने पूँजीगत वस्तु तथा कच्चा पदार्थको आयातबाट व्यापार

घाटामा विस्तार भएको छ भने यसले भविष्यमा व्यापार सन्तुलन कायम गर्न सहयोग पुऱ्याउने हुँदा देशको विनिमय संचिति सन्तोषजनक रहेको अवस्थासम्म यस प्रकृतिको व्यापार घाटा खासै चिन्ताको विषय बन्दैन । तर, उपभोग्य र अनुत्पादनशिल वस्तुहरूको आयातबाट व्यापार घाटामा विस्तार हुँदै गएको छ भने त्यस्ता वस्तुहरूको आयातलाई नियन्त्रण गर्न खर्च परिवर्तन (expenditure switching), खर्च नियन्त्रण (expenditure dampening), विदेशी विनिमय नियन्त्रण (foreign exchange control) लगायतका नीतिगत उपायहरूको अवलम्बन गर्न आवश्यक हुन्छ । समीक्षा अवधिमा सुनको आयातमा भएको अप्रत्यासित वृद्धि शोधनान्तर स्थितिलाई असन्तुलित बनाउने प्रमुख कारक रहेकोले यस्तो अस्वभाविक आयातले विदेशी विनिमय संचितिमा पर्न गएको नकारात्मक असरलाई दृष्टिगत गरी उक्त आयात नियन्त्रण गर्न आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट सुनको आयातमा नियन्त्रण हुन गई व्यापार तथा शोधनान्तर घाटामा सुधार हुने विश्वास लिइएको छ ।

४१. उच्च व्यापार घाटाको स्थितिमा पनि चालू खाता बचतमा राख्न तथा नेपालको बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न निजी क्षेत्रको रेमिट्यान्स आप्रवाहले प्रमुख भूमिका निर्वाह गरिरहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा नेपालको कुल गार्हस्थ उत्पादनको करिब २१ प्रतिशत बराबरको निजी क्षेत्रबाट रेमिट्यान्स आप्रवाह भएको थियो । निजी क्षेत्रबाट रेमिट्यान्सको उत्साहजनक आप्रवाहको कारण आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा नेपालको शोधनान्तर बचत रू. ४१ अर्ब २८ करोड रहेको थियो । उक्त वर्ष नेपाली मुद्रा अमेरिकी डलरसँग १५.८ प्रतिशतले अवमूल्यन भएकोले व्यापार घाटाको विस्तारलाई कम गर्न र रेमिट्यान्स आप्रवाहमा वृद्धि गर्न सहयोग पुगेको थियो । तर, आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा रेमिट्यान्स आप्रवाहको वृद्धिदर १२.६ प्रतिशतमात्र रही रू. १०६ अर्ब १९ करोड बराबरको विदेशी मुद्रा रेमिट्यान्स वापत भित्रिएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा यस्तो आय ६५.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ९४ अर्ब ३० करोड रहेको थियो । रेमिट्यान्स आप्रवाहको आधार प्रभाव, अघिल्लो वर्ष वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरूको संख्यामा कमी र नेपाली मुद्रा अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यन भएको कारणले पनि रेमिट्यान्स आयको वृद्धिदरमा कमी आएको हो । विदेशमा काम गर्ने नेपालीहरूको संख्या (Stock of the manpower) मा उल्लेख्य वृद्धि नभएसम्म वा कामदारहरूको मासिक पारिश्रमिकमा वृद्धि नभएसम्म रेमिट्यान्स आयमा निरन्तर उच्च वृद्धिदरको अपेक्षा गर्न भने सकिँदैन ।
४२. निजीक्षेत्रको रेमिट्यान्स आप्रवाहले उत्पादनशिल लगानीको लागि थप साधन उपलब्ध हुनुको साथै आन्तरिक माग सिर्जना गरी स्वदेशी उद्योगहरूको स्थापनालाई पनि प्रोत्साहन मिल्नु पर्नेमा अनुकूल लगानी वातावरणको अभावमा बढ्दो आन्तरिक मागलाई सम्बोधन गर्न आयात व्यापारले प्रश्रय पाएको हुँदा व्यापार घाटामा विस्तार आइरहेको छ । साथै, रेमिट्यान्सबाट प्राप्त आयलाई आय आर्जनको क्षेत्रमा लगानी गर्ने वातावरण र अवसर नभएकोले उक्त आयको ठूलो हिस्सा उपभोग र अनुत्पादक क्षेत्रमा खर्च भइरहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को बजेटमा रेमिट्यान्सलाई उत्पादनशिल क्षेत्रमा आकर्षित गर्न रू. ७ अर्बको वैदेशिक रोजगार वण्ड जारी गर्ने उल्लेख छ । रेमिट्यान्स आयलाई जलविद्युतको क्षेत्रमा लगानी गर्ने वातावरण सिर्जना गर्न आयोजना निर्माणको चरणसम्म विद्युत वण्डको रूपमा र आयोजना सम्पन्न भए पश्चात् उक्त वण्डलाई शेयर लगानीमा परिणत गर्न सकिने विशेषता भएमा जलविद्युतको क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने ठूलो पूँजी जुटाउन सकिने सम्भावना छ ।
४३. पर्यटन व्यवसाय नेपालको तुलनात्मक लाभ रहेको विदेशी मुद्रा आर्जनको दीर्घो श्रोतको रूपमा लिइन्छ । उक्त क्षेत्रको अन्य आर्थिक क्षेत्रसँग मजबुत अग्र (forward) र पृष्ठ (backward) सम्बन्ध रहेकोले यस क्षेत्रले विदेशी मुद्रा आर्जनको अतिरिक्त आय, उत्पादन तथा रोजगारी र घरेलु उद्योगको प्रवर्द्धन गर्न महत्वपूर्ण योगदान गर्ने अवस्था छ । तथापी, यस क्षेत्रमा पनि उत्साहप्रद उपलब्धि भने हासिल हुन सकेको छैन । कमजोर आन्तरिक सुरक्षा अवस्था यस क्षेत्रमा प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेको छ । चालू आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनाको अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भित्रिने पर्यटकहरूको संख्यामा केही वृद्धि भएको र सोही अनुरूप पर्यटन आय बढेको छ भने नेपालीहरूको पनि विदेश भ्रमणतर्फ जाने प्रवृत्ति बढ्दै गएको तथा वैदेशिक शिक्षामा पनि खर्च बढ्दै गएकोले सेवा खर्चमा पनि विस्तार हुँदै गएको छ ।
४४. नेपालको बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न ट्रान्सफर आयले प्रमुख योगदान गरिरहेको भएतापनि यस्तो आयबाट दिर्घकालसम्म अर्थतन्त्रको स्थायित्व कायम गर्न सकिँदैन भन्ने कुरामा प्रशस्त सन्देहहरू रहेका छन् । बाह्य क्षेत्र स्थायित्वको लागि रेमिट्यान्स आप्रवाहमा भर पर्दै जाने र निर्यात, पर्यटन तथा वैदेशिक निजी लगानीतर्फ ठोस पहल नहुने हो भने बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा जोखिम बढ्दै जाने सम्भावना रहन्छ ।

यसै तथ्यलाई दृष्टिगत गरी यस बैंकले निर्यात उधोगहरूको लागि पुनरकर्जा सुविधा कार्यक्रमको व्यवस्था गरेको हो । तर, हालसम्म सम्बन्धित पक्षले यस सुविधाको उपयोग भने गरेका छैनन् ।

४५. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनामा रु. ९६ करोड ६४ लाखको प्रत्यक्ष विदेशिक लगानी नेपाल भित्रिएको छ । नेपालले खुला आर्थिक नीतिको अवलम्बन गरेसँगै विदेशी लगानी भित्र्याउन औद्योगिक नीति तथा विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन २०४९ लाई कार्यान्वयनमा ल्याएको भएपनि अपेक्षाकृत विदेशी लगानी नेपाल भित्रिन सकेको छैन । आर्थिक उदारीकरणको प्रारम्भिक वर्षहरूमा सेवा तथा उत्पादमूलक क्षेत्रहरूमा उत्साहप्रद विदेशी लगानी तथा प्रविधि भित्रिएको पनि हो । तर, मुलुकमा राजनैतिक अस्थिरता सुरुवात भएसँगै लगानी वातावरण खस्कंदै गएकोले प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको क्षेत्रमा खासै प्रगति भएको छैन । पूर्वाधार, सूचना प्रविधि, शिक्षा, स्वास्थ्य, पर्यटन तथा जलविद्युत् जस्ता ठूला लगानीका क्षेत्रहरूमा आवश्यक पूँजी जुटाउन विदेशी लगानीको आवश्यकता छ । यसै तथ्यलाई दृष्टिगत गरेर गैर-आवासीय नेपालीहरूको मागलाई नेपाल सरकारले आवश्यक सम्बोधन गरिसकेको छ । साथै, नेपाली बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट उक्त क्षेत्रहरूको लागि आवश्यक पर्ने पूँजी पर्याप्त मात्रामा जुट्न सक्ने स्थिति नभएकोले विदेशी बैंकहरूलाई तोकिएको शर्तहरू अन्तर्गत रही नेपालमा शाखा खोल्न पाउने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । तसर्थ, राजनैतिक संक्रमणकालको अन्त्य भई शान्ति सुरक्षा तथा लगानी वातावरणमा सुधार आउन सके विदेशी लगानी बढ्न गई शोधनान्तर स्थिति तथा विदेशी विनिमय संचिति सुदृढ गर्न बल मिल्ने देखिन्छ ।
४६. २०६६ पुस मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय संचिति २०६६ असार मसान्तको तुलनामा १४.० प्रतिशतले घटी रु. २४० अर्ब ८४ करोड रहेको छ । २०६५ पुस मसान्तमा यस्तो संचिति १९.७ प्रतिशतले बढेको थियो । अमेरिकी डलरमा भने २०६६ असारदेखि पुस मसान्तसम्ममा कुल संचिति ७.५ प्रतिशतले घटी अमेरिकी डलर ३ अर्ब ३२ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो संचिति ५.५ प्रतिशतले बढेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनासम्मको आयात प्रवृत्तिलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय संचितिको विद्यमान स्तरले ७.८ महिनाको वस्तु आयात र ६.७ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्दछ ।
४७. नेपालको भारतसंगको व्यापार घाटामा वृद्धि हुँदै गइरहेको र सोही अनुरूप भारतीय विनिमय संचितिमा पनि चाप पर्दै गएको छ । भारतीय विनिमय संचितिलाई व्यवस्थापन गर्ने दीर्घकालीन उपाय भारततर्फ निर्यात व्यापार वृद्धि गर्न आन्तरिक प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्नु नै भएपनि अल्पकालीन माध्यमको रूपमा हाल दुई उपायहरूको अवलम्बन गरिँदै आएको छ । पहिलो उपायको रूपमा भारतबाट डलर भुक्तान गरी आयात गरिने वस्तुहरूको सूचीलाई आन्तरिक मूल्यलाई सहयोग पुऱ्याउने र औद्योगिक उत्पादनको लागि आवश्यक हुने कच्चा पदार्थको सापेक्षिक महत्वको आधारमा थप गरिँदै लगिने नीति लिइएको छ । समीक्षा अवधिमा भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तान गरी आयात गरिने वस्तुहरूको सूचीमा थप २ वस्तुहरू समावेश गरी १३७ पुऱ्याइएको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनामा भारतबाट डलर भुक्तान गरी रु. ३४ अर्ब १३ करोड बराबरको आयात भएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा रु. १३ अर्ब ६७ करोड बराबरको यस्तो आयात भएको थियो । साथै, दोस्रो उपायको रूपमा अमेरिकी डलर भारतीय बजारमा बिक्री गरी भारू खरिद गर्ने रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनामा अमेरिकी डलर १ अर्ब ५ करोड बिक्री गरी भा.रू. ४९ अर्ब ८२ करोड खरिद भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर ७२ करोड बिक्री गरी भा.रू. ३३ अर्ब ८६ करोड खरिद भएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतसंगको व्यापार घाटामा विस्तार आएकोले भा.रू. खरिद बढेको हो ।
४८. २०६६ असार मसान्तको तुलनामा २०६६ पुस मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ७.५ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ११.९० प्रतिशतले अवमूल्यन भएको थियो । २०६६ पुस मसान्तमा अमेरिकी डलर एकको विनिमय दर रु. ७२.६० पुगेको छ । २०६६ असार मसान्तमा उक्त विनिमय दर रु. ७८.०५ रहेको थियो । मुद्रा अधिमूल्यनले केही हदसम्म मूल्यलाई नियन्त्रण गर्न सघाउ पुगेको भएपनि निर्यात व्यापारको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा भने नकारात्मक असर परेको छ । तर, नेपालको अधिकांश निर्यातित वस्तुहरूको कच्चापदार्थ आयातित हुने भएकोले मुद्रा अधिमूल्यनको स्तरमा नै निर्यातको प्रतिस्पर्धी क्षमतामा भने असर परेको छैन ।

मौद्रिक तथा समग्र तरलता स्थिति

४९. विगत दुई वर्षमा उच्च शोधनान्तर बचतका कारण मौद्रिक विस्तार उच्च रह्यो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विस्तृत मुद्राप्रदाय २५ प्रतिशतले र आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा २७.७ प्रतिशतले बढ्न गयो । आर्थिक

- वृद्धिदर ४ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको अवस्थामा उक्त स्तरको मौद्रिक विस्तारले अर्थतन्त्रमा अधिक तरलता (liquidity Overhang) को स्थिति सिर्जना भएकोले यस वर्षका लागि मौद्रिक नीतिलाई केही कसिलो राखिएको थियो ।
५०. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनामा भने मौद्रिक विस्तार लक्ष्य अनुरूप नै रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनामा विस्तृत मुद्राप्रदाय ११.० प्रतिशतले बढेकोमा चालू आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनासम्ममा उक्त मुद्राप्रदाय ६.४ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनासम्मको तुलनामा समीक्षा अवधिमा आन्तरिक सम्पत्ति उच्च दरले बढेको भए पनि खुद वैदेशिक सम्पत्ति घटेकोले मौद्रिक योगाङ्कहरू कम दरले बढेका हुन् । खुद वैदेशिक सम्पत्ति घटेर आन्तरिक सम्पत्तिको आधारमा भएको मौद्रिक विस्तारले बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा पार्न सक्ने प्रतिकूल असरतर्फ भने यस बैंक सजग रहेको छ ।
५१. विस्तृत मुद्रा प्रदायलाई अर्थतन्त्रको समग्र तरलता मापन गर्ने सूचकको रूपमा लिइने गरिन्छ । समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा कमी तथा साधन परिचालनको तुलनामा पूँजीगत खर्चमा विस्तार हुन नसकेकोले नेपाल सरकारमाथिको खुद दाबी रू. १३ अर्ब ४ करोड (१२.४ प्रतिशत) ले घटेको हुँदा समग्र मौद्रिक तरलतामा कमी आएको हो । समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले उपयोग गरेको रू. ८ अर्ब ८४ करोडको अधिविकर्ष समायोजन पछि पनि नेपाल राष्ट्र बैंकमा रू. ३ अर्ब ४२ करोडको नगद बचत कायम रहेको छ । यसर्थ, नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्चमा विस्तार हुन थाले पछि मौद्रिक तरलता बढ्ने देखिन्छ ।
५२. विस्तृत मुद्राप्रदायका अंशमध्ये संकुचित मुद्राप्रदाय अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनासम्ममा ९.२ प्रतिशतले बढेकोमा चालू वर्षको समीक्षा अवधिमा ५.१ प्रतिशतले बढेको छ । संकुचित मुद्राप्रदाय अन्तर्गत चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा समीक्षा अवधिमा ९.२ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त मुद्रा १२.७ प्रतिशतले बढेको थियो । माग निक्षेप भने अघिल्लो वर्ष २.६ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा २.२ प्रतिशतले घटेको छ । विस्तृत मुद्राप्रदायको अर्को अंश आवधिक निक्षेप अघिल्लो वर्ष ११.९ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ७.० प्रतिशतले बढेको छ ।
५३. समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन नाफा नोक्सान समायोजित) रू. १९ अर्ब ७९ करोड (९.० प्रतिशत) ले घटेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त सम्पत्ति रू. २८ अर्ब ५३ करोड (१६.६ प्रतिशत) ले बढेको थियो । अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनाको तुलनामा समीक्षा अवधिमा व्यापार घाटामा उच्च विस्तार भएकोले खुद वैदेशिक सम्पत्ति घटेको हो ।
५४. मौद्रिक विस्तारमा प्रभाव पार्ने दुई कारक संचित मुद्रा र मुद्रा गुणकमध्ये मौद्रिक विस्तारमा पछिल्लो कारकको भूमिका उल्लेख्य रहेको छ । समीक्षा अवधिमा संचित मुद्राको वृद्धिदर ०.३ प्रतिशत (रू. ५ करोड २७ लाख) रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त मुद्राको वृद्धिदर ६.३ प्रतिशत (रू. ९ अर्ब १८ करोड) रहेको थियो । नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेख्य ऋणात्मक रहेपनि खुला बजार कारोबारबाट रू. १६ अर्ब ८१ करोड तरलता प्रवाह भएकोले संचित मुद्रामा सीमान्त वृद्धि आएको हो । तर, विस्तृत मुद्रा गुणक ६.१ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६६ असार मसान्तको ३.२४ बाट २०६६ पुस मसान्तमा ३.४३ पुगेकोले मौद्रिक तरलता बढेको हो । वाणिज्य बैंकहरूले कर्जामा अधिक विस्तार ल्याई Fully Loaned up को स्थितिमा रहेकोले अधिक तरलताको अनुपातमा कमी आई मुद्रा गुणकमा वृद्धि हुन गएबाट मुद्राप्रदायमा विस्तार भएको हो ।
५५. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनासम्ममा कुल आन्तरिक कर्जा ९.९ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त कर्जा ५.७ प्रतिशतले बढेको थियो । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फ मौद्रिक क्षेत्रको दाबी ११.४ प्रतिशत अर्थात् रू. ३८ अर्ब ८४ करोडले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा उक्त क्षेत्रतर्फको दाबी १५.५ प्रतिशत अर्थात् रू. ६७ अर्ब ४९ करोडले बढेकोले कुल आन्तरिक कर्जामा विस्तार आएको छ । बैंकहरूको निजी क्षेत्रतर्फको कर्जामा उल्लेख्य वृद्धि भएकाले कुल आन्तरिक कर्जामा विस्तार हुन गएको हो ।
५६. समीक्षा अवधिमा गैर-सरकारी वित्तीय संस्थाहरूमाथिको दाबी २.७ प्रतिशतले घटेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त क्षेत्रतर्फको दाबी ७५.६ प्रतिशतले बढेको थियो । वाणिज्य बैंकहरूको पेन्सन फण्ड तथा विमा कम्पनीतर्फको लगानीमा कमी आएकोले गैर-सरकारी वित्तीय संस्थाहरूमाथिको दाबी घटेको हो ।
५७. समीक्षा अवधिमा गैर-वित्तीय सरकारी संस्थाहरूमाथिको दाबी ११.७ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त क्षेत्रमाथिको दाबी ६.२ प्रतिशतले बढेको थियो । उक्त संस्थाहरूमध्ये नेपाल खाद्य संस्थान र नेपाल विद्युत प्राधिकरणले बैकिङ्ग क्षेत्रबाट थप कर्जा उपयोग गरेकोले उक्त क्षेत्रमाथिको दाबी बढेको हो ।

वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप परिचालन तथा कर्जा प्रवाहको स्थिति

५८. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको कुल निक्षेप परिचालन रू. २५ अर्ब ९३ करोड (४.७ प्रतिशत) ले बढी पुस मसान्तमा रू. ५७५ अर्ब ७६ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको कुल निक्षेप परिचालन रू. ५४ अर्ब ६० करोड (१३.० प्रतिशत) ले बढेको थियो। नेपाल सरकारको नगद बचत र शोधनान्तर घाटाले गर्दा निक्षेप परिचालनमा कमी आउन गएको हो।
५९. निक्षेप परिचालनको अतिरिक्त साधनको स्रोतको रूपमा वाणिज्य बैंकहरूको पूँजी परिचालन पनि समीक्षा अवधिमा बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूले चूक्ता पूँजीको वृद्धिमाफत रू. २ अर्ब ४४ करोड साधन परिचालन गरेकोमा चालू वर्षको समीक्षा अवधिमा रू. ३ अर्ब ४४ करोड थप चूक्ता पूँजी परिचालन गरेका छन्। साधन परिचालनमा पूँजीको हिस्सा बढ्दै जानु वित्तीय स्थायित्वको लागि सकारात्मक पक्ष हो।
६०. कर्जा विस्तारको तुलनामा निक्षेप परिचालन र चूक्ता पूँजीको वृद्धि न्यून रहेकोले वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट समीक्षा अवधिमा रू. १६ अर्ब ८१ करोड सापटी लिएका छन्। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा यस्तो सापटी रू. ३ अर्ब १५ करोड रहेको थियो।
६१. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १६.६ प्रतिशत (रू. ६६ अर्ब ९८ करोड) ले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त क्षेत्रतर्फको कर्जा १२.५ प्रतिशत (रू. ३८ अर्ब ३७ करोड) ले बढेको थियो। निजी क्षेत्रतर्फको कर्जामध्ये उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फको कर्जाको वृद्धिदर ९.६ प्रतिशत (रू. ८ अर्ब ४३ करोड) रहेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त क्षेत्रतर्फको कर्जा ७.६ प्रतिशत (रू. ५ अर्ब ७१ करोड) ले बढेको थियो। कृषि क्षेत्रतर्फको कर्जा रू. १ अर्ब ४१ करोडले बढेको छ। त्यसैगरी, थोक तथा खुद्रा व्यापार, वित्त, विमा तथा स्थिर सम्पत्ति र सेवा क्षेत्रतर्फको कर्जा क्रमशः २४.५ प्रतिशत (रू. १६ अर्ब ८३ करोड), ३८.४ प्रतिशत (रू. १४ अर्ब ९२ करोड) र १६.३ प्रतिशत (रू. ३ अर्ब ८१ करोड) ले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त क्षेत्रतर्फको कर्जा ६.९ प्रतिशत (रू. ३ अर्ब ८५ करोड), २२.६ प्रतिशत (रू. ५ अर्ब ६२ करोड) र ८.३ प्रतिशत (रू. १ अर्ब ७५ करोड) ले बढेको थियो। रियल स्टेटतर्फको कर्जा वृद्धिदरमा सीमान्त कमी आएको भएपनि कर्जाको परिमाण भने उच्च रहेको छ। अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनामा उक्त क्षेत्रतर्फको कर्जा रू. ६ अर्ब ४६ करोडले विस्तार भएकोमा समीक्षा अवधिमा रू. १४ अर्ब १८ करोडले बढेको छ।

वाणिज्य बैंकहरूको तरलताको स्थिति

६२. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको तरल सम्पत्ति उच्च दरले घटेको छ। अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनामा उक्त सम्पत्ति ८.८ प्रतिशतले बढी पुस मसान्तमा रू. १६४ अर्ब ३८ करोड रहेकोमा समीक्षा अवधिमा १२.३ प्रतिशतले कमी आई असार मसान्तको रू. १८८ अर्ब ६ करोडबाट पुस मसान्तमा रू. १६४ अर्ब ९० करोडमा भरेको छ। तरल सम्पत्तिका अंशहरूमध्ये तरल कोष समीक्षा अवधिमा १३.१ प्रतिशतले घटेको छ। बैंकहरूको विदेशी बैंक मौज्जात रू. ५ अर्ब ११ करोडले घटी रू. ४८ अर्ब ३० करोड हुन आएको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंकमा रहेको मौज्जात रू. ११ अर्ब ६२ करोडले घटेको छ। त्यसैगरी सरकारी ऋणपत्रमा लगानी ११ प्रतिशत (रू. ७ अर्ब ९० करोड) ले घटेको छ। साधन परिचालनको तुलनामा समीक्षा अवधिमा कर्जा लगानीको वृद्धि निकै उच्च रहेकोले उक्त अन्तर पुरा गर्ने उपायको रूपमा तरल कोषलाई उपयोग गर्दा तरल सम्पत्तिमा कमी हुन गएको हो।
६३. वाणिज्य बैंकहरूको तरलताको स्थितिलाई उनीहरूसँग रहेको तरल सम्पत्तिले ईडित गर्ने र समीक्षा अवधिमा तरल सम्पत्तिमा कमी आएको तथ्य माथि उल्लेख भइसकेको छ। वाणिज्य बैंकहरूको वासलात संकुचनका कारणले भन्दा पनि पोर्टफोलियो संरचनामा परिवर्तन भएकाले तरल सम्पत्ति घटेको हो। समीक्षा अवधिमा वासलात ८.३ प्रतिशतले बढे पनि कर्जामा उल्लेख्य विस्तार भएकाले तरल सम्पत्ति घट्न गएको देखिन्छ। समीक्षा अवधिमा कर्जा-निक्षेप अनुपात २०६६ असार मसान्तको ८१.२ प्रतिशतबाट बढेर पुस मसान्तमा ८९.३ प्रतिशत पुगेको छ भने तरलता-निक्षेप अनुपात ३४.२ प्रतिशतबाट घटेर २८.६ प्रतिशत कायम भएको छ। यसबाट वाणिज्य बैंकहरूले आक्रमक कर्जा नीति अवलम्बन गरी तरलता व्यवस्थापनलाई कम महत्व दिएको देखिन्छ। यस्तो प्रवृत्तिले वाणिज्य बैंकहरूले तरलतामा दबाव महसुस गर्नुको अतिरिक्त वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा समेत जोखिम बढ्दै जाने हुन्छ। तसर्थ, तरलताको चापलाई सम्बोधन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो साधनको स्रोत अनुसार लगानी पोर्टफोलियोमा समायोजन गर्नेतर्फ यथाशिघ्र पहल गर्नु आवश्यक छ।

तरलता व्यवस्थापन

६४. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनासम्ममा खुला बजार कारोबारबाट रू. ३४ अर्ब ९२ करोडको खुद तरलता प्रवाह भएको छ। यसमध्ये विक्री बोलकबोलमार्फत रू. ७ अर्ब ४४ करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोलमार्फत रू. १ अर्ब गरी कुल रू. ८ अर्ब ४४ करोड तरलता प्रशोचन भएको छ भने रिपो बोलकबोलमार्फत रू. ३९ अर्ब ९८ करोड र खरीद बोलकबोलबाट रू. ३ अर्ब ३८ करोड गरी कुल रू. ४३ अर्ब ३६ करोडको तरलता प्रवाह भएको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा खुला बजार कारोबार अन्तर्गत विक्री बोलकबोलबाट रू. ७ अर्ब ४६ करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट रू. १३ अर्ब २६ करोड गरी कुल रू. २० अर्ब ७२ करोडको तरलता प्रशोचन भएको थियो।
६५. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपमार्फत वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ४९ करोड ४८ लाख खुद खरिद गरी रू. ३७ अर्ब ५७ करोड बराबरको तरलता प्रवाह गरेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपमार्फत वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ९६ करोड ३६ लाख खुद खरिद भई रू. ७३ अर्ब १९ करोड बराबरको तरलता प्रवाह भएको थियो।
६६. तरलता व्यवस्थापनमा वाणिज्य बैंकहरूले अन्तर बैंक कारोबारलाई पहिलो उपायको रूपमा प्रयोग गर्ने गरेको र यस उपायबाट समीक्षा अवधिमा उपयोग भएको कारोबारको परिमाण माथि उल्लेख भइसकेको छ। अन्तर बैंक कारोबारको अतिरिक्त वाणिज्य बैंकहरूको आफ्नै पहलमा सरकारी ऋणपत्रको धितोमा स्वतः उपलब्ध हुने स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग पनि समीक्षा अवधिमा बढेको छ। वाणिज्य बैंकका अतिरिक्त मौद्रिक नीतिका समकक्षी विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले समेत गरी रू. ६५ अर्ब २५ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन्। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त सुविधा अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले कुल रू. ४१ अर्ब ५४ करोड उपयोग गरेका थिए। समीक्षा अवधिमा ४ विकास बैंक र १ वित्त कम्पनीले उपयोग गरेको स्थायी तरलता सुविधा रू. १४ करोड ८४ लाख रहेको छ।
६७. समीक्षा अवधिमा उच्च शोधनान्तर घाटा, नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रहेको नगद बचत र निक्षेपको तुलनामा कर्जाको उच्च विस्तारले तरलतामा कमी ल्याएको हुँदा खुला बजार कारोबारबाट उच्च तरलता प्रवाह हुनुको साथै स्थायी तरलता सुविधा र अन्तर बैंक कारोबारको मात्रा पनि बढेको हो।

समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरूको पछिल्लो स्थिति

६८. मूल्य स्थितितर्फ आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो सात महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मूल्य वृद्धि १२ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त मूल्य वृद्धि १३.७ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धि १७.८ प्रतिशत र गैरखाद्य तथा सेवा समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धि ५.३ प्रतिशत रहेको छ। समीक्षा अवधिमा दलहन, तरकारी तथा फलफूल, मरमसला, मासु, माछा र फुल तथा चीनि र चीनिजन्य पदार्थको मूल्य वृद्धि उच्च रहेकोले खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदर उच्च रहन गएको हो।
६९. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी खर्च ३२.४ प्रतिशत अर्थात् रू. १२१ अर्ब ४३ करोडले बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त खर्च १४.२ प्रतिशतले बढेको थियो। कुल खर्च मध्ये चालू खर्च ३१.४ प्रतिशत र पूँजीगत खर्च २९.३ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा चालू खर्च १४.२ प्रतिशत र पूँजीगत खर्च २०.१ प्रतिशतले बढेको थियो।
७०. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनासम्ममा नेपाल सरकारको कुल साधन परिचालन २२.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. १२६ अर्ब ३७ करोड पुगेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा साधन परिचालन ४०.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. १०३ अर्ब ५ करोड पुगेको थियो। चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनासम्ममा राजस्व परिचालन २५.६ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल रू. १०५ अर्ब ५८ करोड पुगेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा राजस्व परिचालन ३८.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ८४ अर्ब ३ करोड पुगेको छ।
७१. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनासम्ममा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित बजेट रू. ४ अर्ब ९४ करोडले बचतमा रहेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त बजेट रू. ११ अर्ब ३० करोडले बचतमा रहेको थियो। अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनासम्ममा नेपाल

- सरकारले रू. ८ अर्ब ७० करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेकोमा चालू आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनासम्ममा रू. २ अर्ब ३६ करोडको आन्तरिक ऋण परिचालन भएको छ ।
७२. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो सात महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ६.१ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त मुद्राप्रदाय ११.६ प्रतिशतले बढेको थियो । खुद आन्तरिक सम्पत्तिको वृद्धि उच्च रहेतापनि खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेख्य घटेको कारण मौद्रिक विस्तारमा कमी आएको हो ।
७३. विस्तृत मुद्राप्रदायका अंशमध्ये संकुचित मुद्रा ६.५ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त मुद्रा १०.८ प्रतिशतले बढेको थियो । चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनासम्ममा चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा १०.९ प्रतिशतले बढेको छ भने माग निक्षेप १.५ प्रतिशतले घटेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा १८.४ प्रतिशतले बढेको थियो भने माग निक्षेप ३.४ प्रतिशतले घटेको थियो । त्यसैगरी आर्वाधिक निक्षेप चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनासम्ममा ५.९ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त निक्षेप १२ प्रतिशतले बढेको थियो ।
७४. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनासम्ममा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन नाफा/नोक्सान समायोजित) रू. २१ अर्ब ८३ करोडले घटेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त सम्पत्ति रू. २५ अर्ब ६८ करोडले बढेको थियो । व्यापार घाटामा उच्च विस्तार आएका कारण खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेख्य घट्न गएको हो ।
७५. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो सात महिनासम्ममा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १७.३ प्रतिशत अर्थात् रू. ७५ अर्ब ५९ करोडले बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त कर्जा १२.९ प्रतिशत अर्थात् रू. ४४ अर्बले बढेको थियो । चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनाको अवधिमा कुल निक्षेप परिचालन ३.९ प्रतिशत (रू. २१ अर्ब ५७ करोड) ले बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त निक्षेप १२.२ प्रतिशत (रू. ५१ अर्ब ३१ करोड) ले बढेको थियो ।
७६. न्यून निक्षेप परिचालन र उच्च कर्जा विस्तारका कारण वाणिज्य बैंकहरूको तरल सम्पत्ति चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनामा रू. १९ अर्ब ५७ करोडले घटी रू. १६८ अर्ब ४९ करोड रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको तरल सम्पत्ति रू. ५ अर्ब १६ करोडले बढेको थियो । तरल सम्पत्तिको अंशमध्ये तरल कोष यस अवधिमा रू. १३ अर्ब ५० करोड र नेपाल सरकारमाथिको दाबी रू. ६ अर्ब ६ करोडले घटेको छ । निक्षेप वृद्धिको तुलनामा कर्जा विस्तार उच्च रहेको कारण २०६६ माघ मसान्तसम्ममा कर्जा-निक्षेप अनुपात ९१ प्रतिशत पुगेको छ भने तरलता-निक्षेप अनुपात २९.५ प्रतिशत रहेको छ ।
७७. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनासम्ममा खुला बजारबाट रू. ६९ अर्ब १३ करोडको खुद तरलता प्रवाह गरिएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा रू. ११ अर्ब ७२ करोडको खुद तरलता प्रशोचन गरिएको थियो ।
७८. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ मसान्तसम्ममा विदेशी विनिमय बजारमा भएको हस्तक्षेपमार्फत ७ करोड ३३ लाख अमेरिकी डलर खरिद गरी रू. ५५ अर्ब १७ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त हस्तक्षेपमार्फत अमेरिकी डलर १ अर्ब २७ करोड खरिद गरी रू. ९७ अर्ब २४ करोडको खुद तरलता प्रवाह भएको थियो ।
७९. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनासम्ममा भारतीय बजारमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ३५ करोड बिक्री गरी भारू ६३ अर्ब ६२ करोड खरिद भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब बिक्री गरी भारू. ४७ अर्ब ७७ करोड खरिद भएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतसँगको चालू खाता घाटामा विस्तार आएकोले भारू. खरिद बढेको हो ।
८०. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रू. ८५ अर्ब १७ करोडको स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग र रू. १८८ अर्ब ५४ करोडको अन्तर बैंक कारोबार गरेका छन् । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा रू. ८३ अर्ब २३ करोडको स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग भएको थियो भने रू. १९३ अर्बको अन्तर बैंक कारोबार भएको थियो ।
८१. चालू आर्थिक वर्षको माघ मसान्तमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारतित औसत ब्याजदर ७.७९ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त ब्याजदर ६.८३ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी, २०६६

- फागुन मसान्तसम्ममा भारततर्फ अन्तर बैंक ब्याजदर ८.८५ प्रतिशतमा रहेको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त ब्याजदर ६.३८ प्रतिशत रहेको थियो ।
८२. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो सात महिनाको अवधिमा व्यापार घाटा ५९.९ प्रतिशतले बढेको छ । यस अवधिमा निर्यात ९.८ प्रतिशतले घटेको छ भने आयात ४२.२ प्रतिशतले बढेको छ । पहिलो सात महिनाको अवधिमा भारततर्फको निर्यात ४.६ प्रतिशतले घटेको छ भने आयात ३६.९ प्रतिशतले बृद्धि भएको छ । त्यसैगरी तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात १७.७ प्रतिशतले घटेको छ भने आयात ५० प्रतिशतले बढेको छ ।
८३. समीक्षा अवधिमा भारततर्फ गाडी तथा गाडीको पार्टपूजा, औषधि, सिमेन्ट, कोइला, रासायनिक पदार्थको आयात बढेको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फ सन्चार उपकरण, औषधि तथा मेशिनरी पार्ट्स, सुपारीको आयात उच्च रहेको छ । सुन आयातमा गरिएको नियन्त्रणका कारण माघ महिनामा सुनको आयातमा उल्लेख्य कमी आएको छ ।
८४. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो सात महिनासम्ममा निजी क्षेत्रतर्फको विप्रेषण आप्रवाह १३.६ प्रतिशतले बृद्धि भई रु. १२४ अर्ब ३१ करोड पुगेको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह ५८.६ प्रतिशतले बृद्धि भई रु. १०९ अर्ब ४० करोड भित्रिएको थियो ।
८५. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ फागुन मसान्तसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकको कुल विदेशी विनिमय संचिति रु. १८५ अर्ब ९४ करोड रहेको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकको कुल विदेशी विनिमय संचिति रु. २१७ अर्ब ९८ करोड रहेको थियो । अधिल्लो वर्षको तुलनामा व्यापार घाटामा अत्यधिक विस्तार आएका कारण विदेशी विनिमय संचितिमा ह्रास आएको हो । २०६६ पुस महिनादेखि विदेशी विनिमय संचितिमा ह्रास हुने क्रम भने रोकिएको छ ।

वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

८६. साना तथा घरेलु उद्योग, उत्पादन तथा सेवामूलक उद्योगहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा सहयोग पुऱ्याउन र राष्ट्रिय प्राथमिकतामा रहेका वित्तीय रुपले रुग्ण उद्योगहरूको पुनरुत्थानको लागि यस बैंकले पुनरकर्जा सम्बन्धी सुविधाको व्यवस्था गर्दै आएको छ । साथै, वित्तीय पहुँच नपुगेका अर्थतन्त्रका विभिन्न क्षेत्र र विपन्न वर्गमा सहूलियत दरमा कर्जाको विस्तार गर्न विपन्न वर्ग कर्जा कार्यक्रमलाई पनि निरन्तरता दिइएको छ । समीक्षा अवधिमा रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधा अन्तर्गत पश्चिमान्चल विकास बैंकलाई एक होटलको लागि रु. ५७ लाख ५० हजार उपलब्ध गराइएको छ । तर, साना तथा घरेलु उद्योग र निर्यात उद्योगहरूलाई व्यवस्था हुँदै आएको पुनरकर्जा सुविधाको भने हालसम्म उपयोग हुन सकेको छैन । नेपाली निर्यातको प्रतिस्पर्धी क्षमता क्षय भई निर्यात व्यापारमा ह्रास आइरहेको स्थितिमा सम्बन्धित उद्यमिले वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीबाट ४ प्रतिशत ब्याजदरमा निर्यात पुनरकर्जा सुविधा उपयोग गरेमा उत्पादन लागत घट्न गई निर्यातको प्रतिस्पर्धी क्षमतामा सुधार ल्याउन मद्दत पुग्ने यस बैंकको विश्वास छ ।
८७. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वको लागि कार्यान्वयनमा ल्याइएको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नियमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यको समयानुकूल सुधार, ऋण असूली न्याधिकरणको क्षमता अभिवृद्धि, नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहेका दुई वाणिज्य बैंकहरू नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको वित्तीय सुधार तथा समग्र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि रहेका छन् । यस अन्तर्गत ऋण असूली न्याधिकरणको क्षमता अभिवृद्धि गरी जोखिम व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्न आवश्यक यान्त्रिकीकरणको लागि टेण्डर आह्वान भई मूल्याङ्कनको चरणमा रहेको र तालिम दिने कार्य भइरहेको छ भने माथि उल्लेखित दुई वाणिज्य बैंकहरूको पूँजी पर्याप्ततालाई तोकिएको स्तरमा पुऱ्याउन पूँजी योजना तयार गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । साथै, वित्तीय क्षेत्रसंग सम्बन्धित मुद्दाहरूको छिटो किनारा लगाउने उद्देश्यले चालू वर्ष सर्वोच्च अदालतको परामर्शमा पुनरावेदन अदालतहरूमा चार वटा वाणिज्य इजलासहरूको स्थापना भइसकेको छ ।
८८. सम्पत्ति शुद्धिकरण (मनि लाउण्डरिङ्ग) निवारण ऐन, २०६४ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न रु. ५० लाख बा सो भन्दा बढीको रकम फिक्का वा जम्मा गर्दा अनिवार्यरूपमा एकाउन्ट पेयी चेक मार्फत गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसैगरी यस बैंकमा रहेको वित्तीय जानकारी ईकाइमा सूचक संस्थाहरूले पठाउनु पर्ने तथ्याङ्क, सूचना एवम् जानकारी सम्बन्धी निर्देशिका तयार भई लागु गरिएको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्था, क्यासिनो, रेमिटर तथा मनि चेन्जरहरूले वित्तीय जानकारी ईकाइमा पठाउनु पर्ने रकमको छुट तथा सीमा तोकिएको छ । अन्य सूचक संस्थाहरूको हकमा निर्देशन जारी गरिने तयारीमा रहेको छ । गैर-कानूनी तथा आतंककारी क्रियाकलापमा लगानी गर्न रोक लगाउन सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण ऐन बमोजिम गठित

- समन्वय समितिको निर्णय अनुरूप गृह मन्त्रालयको संयोजकत्वमा कानून तथा न्याय मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय र वित्तीय जानकारी ईकाइको समेत प्रतिनिधित्व भएको समितिले सो सम्बन्धी कार्य गरिरहेको छ ।
८९. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो स्वामित्वमा सहायक कम्पनीको रूपमा “घ” वर्गको लघुवित्त संस्था खोली विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो लघुवित्त कारोबार गर्ने “घ” वर्गको सहायक कम्पनीमा लगानी गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले चूक्ता पूँजीको न्यूनतम ५१ प्रतिशत तथा अधिकतम ७० प्रतिशतसम्म संस्थापक शेयर स्वामित्व लिन सक्ने छन् भने ३० प्रतिशत शेयर सर्वसाधारणको लागि बिक्री गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस्ता सहायक कम्पनीको वित्तीय विवरण मुख्य कम्पनीको वित्तीय विवरणको ढाँचासँग सामञ्जस्य हुनुपर्ने र मुख्य कम्पनीले आफ्नो वित्तीय विवरण पेश गर्दा सहायक कम्पनीको पनि वित्तीय विवरण एकीकृत रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ भने मुख्य कम्पनी र सहायक कम्पनीबीचको कारोबार प्रतिस्पर्धी बजार मूल्यको आधारमा (Arm's length transactions) हुनु पर्नेछ । मुख्य कम्पनी र सहायक कम्पनीको पूँजी पर्याप्तता छुट्टाछुट्टै गणना गरिनुको साथै एकीकृत रूपमा गणना गरिने पूँजीकोषको हकमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कायम गर्नु पर्ने स्तरमा यथावत कायम गरिएको छ । यसरी स्थापना गरिएको कम्पनीको अस्तित्व एउटा छुट्टै वित्तीय संस्थाको रूपमा रहनेछ र बैंक तथा वित्तीय संस्थाले उक्त वित्तीय संस्थामा गरेको शेयर लगानी तथा कर्जा प्रवाहलाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
९०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय विवरणका आधारमा जोखिमलाई समयमै पहिचान गरी थप गहिरिन नदिन शिघ्र सुधारात्मक कारवाहीलाई (Prompt corrective Action) निरन्तरता दिइएको छ । साथै, गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षकीय क्षमतामा अभिवृद्धि गर्दै लैजाने उद्देश्य अनुरूप विद्यमान पूर्व सचेतता प्रणालीलाई (early warning system) अझ बढी प्रभावकारी बनाउँदै लगिने क्रममा वाणिज्य बैंकहरूको हकमा Stress Testing गर्ने कार्यलाई एक कार्यदल गठन गरी अगाडि बढाइएको छ । साथै, स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको गुणस्तरमा सुधार ल्याउन प्रतिवेदनको ढाँचा परिवर्तन गरी लागु गरिएको छ ।
९१. ग्रामीण क्षेत्रसम्म वित्तीय सेवा तथा सुविधाको पहुँच पुऱ्याउन यस बैंकले गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजत प्रदान गरेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६ को पुस मसान्तसम्ममा ४५ गैर-सरकारी संस्थाहरूले सीमित वित्तीय सेवा उपलब्ध गराई रहेका छन् । उक्त गैर-सरकारी संस्थाहरूले आफ्नो संस्था दर्ता भएको जिल्लामा मात्र वित्तीय कारोबार गर्न पाउने व्यवस्था रहेकोमा उक्त व्यवस्थालाई परिमार्जन गरी नियमित रूपमा लेखापरीक्षण गरी साधारण सभा सम्पन्न गरेको, संस्था विगत तीन वर्षदेखि संचालनमा रहेको, संचिति नोक्सानी नरहेको, कम्तिमा ५० प्रतिशत महिला सहित काठमाडौँ जिल्लाको हकमा न्यूनतम तीन हजार, तराईका जिल्लाहरूमा दुई हजार र पहाडी जिल्लाहरूमा एक हजार सदस्य संख्या भएको र तोकिएको निर्देशनहरू पुरा गरेको संस्थाले तीन वर्षे व्यवसायिक योजना सहित अन्य तोकिएका प्रक्रिया पुरा गरी कार्य क्षेत्र विस्तारका लागि यस बैंकमा निवेदन दिएमा कार्य क्षेत्र विस्तारको लागि स्वीकृति दिइने व्यवस्था गरिएको छ ।
९२. राष्ट्रिय लघु वित्त नीति २०६४ जारी भइसकेको परिप्रेक्ष्यमा लघु वित्त विकास बैंक तथा अन्य वित्तीय सहकारी/गैर सरकारी संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी कार्यको लागि एक छुट्टै दोश्रो तहको निकाय (Second Tier Institution) को गठन र लघु वित्त विकास कोषको रकम परिचालन गर्ने कार्यको लागि लघु वित्त ऐनको मस्यौदा तयार गरी अन्तिम रूप दिन ग्रामीण स्वावलम्बन कोषको संचालक समितिमा पेश भई छलफलमा रहेको छ । साथै, लघुवित्त सम्बन्धी गतिविधि, कानूनी, नीतिगत व्यवस्थाबारे सूचना तथा तथ्याङ्क सार्वजनिक गर्ने उद्देश्यका लागि लघुवित्त विभागमा सो सम्बन्धी फाँट खडा गरी सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन गर्ने कार्य भइरहेको छ ।
९३. बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूले आफ्ना क्षेत्रीय कार्यालय भारतमा स्थापना गरी नेपाल लगायतका यस क्षेत्रका मुलुकहरूसंगको कारोबार सोही कार्यालयबाट गर्न थालेकाले भारतस्थित त्यस्ता कार्यालयको नाममा प्रतितपत्र खोली तेश्रो मुलुकमा निर्मित वस्तुहरू भारत वा तेश्रो मुलुकबाट शिपमेन्ट गरेको आधारमा हुने आयातको भुक्तानी परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भारतमा समेत गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट आयातकर्ताहरू थप लाभान्वित हुने विश्वास लिइएको छ ।
९४. विदेशमा ऋण लिने प्रयोजन बाहेक विदेशस्थित कुनै निकायलाई नेपालबाट बस्तु निर्यात तथा सेवा उपलब्ध गराउने लगायतका विविध व्यवसाय गर्न एवम् सो प्रयोजनको लागि अग्रिम भुक्तानी लिन आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्रा (भारतीय रुपैया समेत) को बैंक ग्यारेण्टी (Bid Bond, Performance Bond)

- जारी गर्न यस बैंकबाट स्वीकृति लिनु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा यस्ता बैंक ग्यारेण्टीहरू “क” र राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका विकास बैंकहरू स्वयम्ले जारी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९५. नेपाल भ्रमणमा आएका विदेशी पर्यटकहरूले इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था एवम् मनिचेन्जरसँग सटही गरेको नेपाली रुपैया खर्च नभई बाँकी रहेको रकम नेपालबाट प्रस्थान गर्दा Foreign Exchange Encashment Receipt (FEER) को आधारमा अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलस्थित बैंक काउण्टरबाट विदेशी मुद्रामा सटही गरिदिने व्यवस्था रहेकोमा अमेरिकी डलर १०० वा सो बराबरसम्मको विदेशी मुद्रा सटही गर्न FEER आवश्यक नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९६. Documentary Collection अन्तर्गत Documents Against Payment (D/P) को माध्यमबाट मात्र आयात गर्न पाइने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि इण्टरनेशनल च्याम्बर अफ कमर्सको Uniform Rules for Collections (URC), ICC Publication No. 522 मा भएको प्रावधान अनुसार समेत “क” वर्गका बैंक र राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्था मार्फत कारोबार गर्नु पर्ने शर्तमा D/A (Documents against Acceptance) को माध्यमबाट पनि आयात गर्न सकिने र भारत र भुटानबाट हुने आयातको हकमा भारतीय रुपैयाँमा मात्र भुक्तानी गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट व्यवसायीहरूलाई आयात कारोबार गर्न सहज हुने विश्वास लिइएको छ ।
९७. प्रतिपत्र कारोबार गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रक्रिया अनुसार नै ड्राफ्ट टी.टी. तथा डकुमेण्टरी कलेक्सन मार्फत पनि एफ.ओ.बी. मूल्यमा आयात गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
९८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको संख्या समीक्षा अवधिमा दुईले थप भई १३७ पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा सूचीमा थप भएका वस्तुहरू क्याथोड्स र आल्मोनियम वायर रड रहेका छन् ।
९९. विविध विद्युतिय प्रणाली तथा उपकरणहरूको विकास र विस्तारले कतिपय उत्पादन तथा सेवाहरू इन्टरनेट मार्फत खरिद बिक्री हुने प्रचलनले विश्वव्यापी मान्यता पाउँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा नेपालका व्यवसायीहरूले इन्टरनेटमार्फत आफ्ना उत्पादन तथा सेवा बिक्री तथा निकासी गर्न सहज हुने गरी इन्टरनेटमार्फत अन्तर्राष्ट्रिय डेबिट/क्रेडिट कार्डबाट भुक्तानी स्वीकार गर्न सम्बन्धित Payment card वा सो कम्पनीको Reseller सँग सम्झौता गरी Merchant Service provider वा Principal member वा Associate member को रूपमा मान्यता पाएका बैंक तथा वित्तीय संस्था वा व्यवसायीसँग इन्टरनेट कारोबार गर्न आवद्धता लिएमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी स्वीकार गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । यस प्रयोजनको लागि कार्ड सेवा प्रदान गर्न इच्छुक व्यवसायीले सम्बन्धित बैंकमा विदेशी मुद्रा खाता खोल्नु पर्ने र कार्ड कारोबारको आधारमा हुने विदेशी मुद्राको जम्मा तथा खर्च कारोबार सौही खाताबाट मात्र गर्नु पर्नेछ ।
१००. विभिन्न प्रयोजनको लागि व्यक्ति तथा संघ/ संस्थाहरू र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई अमेरिकी डलर ४,००० सम्मको सटही सुविधा आवश्यक कागजातको आधारमा सोभै “क” वर्ग का बैंक र राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो सटही सुविधाको सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ६,००० पुऱ्याइएको छ ।

आन्तरिक आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृष्य

१०१. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को बजेट वक्तव्यमा आर्थिक वृद्धिदर ५.५ प्रतिशत लक्षित गरिएको थियो । मौसम अनुकूल रही कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर बढ्ने, नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्चमा सुधार आउने तथा लगानी वातावरणमा सुधार भई औद्योगिक, पर्यटन तथा सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर उच्च रहने आधारमा उक्त लक्ष्य निर्धारण गरिएको थियो । तर, मौसमको प्रतिकूलताका कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादनमा २०.८ प्रतिशत योगदान रहेको धान बालीको उत्पादन ११.१ प्रतिशत र ६.९ प्रतिशत योगदान रहेको मकै बालीको उत्पादन ३.९ प्रतिशतले घट्ने प्रारम्भिक अनुमान कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले गरेको छ । धान तथा मकै बालीको उत्पादनको उक्त अनुमानको आधारमा कृषि क्षेत्रको उत्पादनमा २.६ प्रतिशतले गिरावट आउने देखिन्छ भने अन्य कृषि उत्पादनहरूमा आउने वृद्धिदरको आधारलाई समेत लिँदा चालू वर्ष कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ०.३ प्रतिशतले घट्ने अनुमान रहेको छ ।
१०२. विद्युत लोडसेडिङ्ग र श्रम-सम्बन्ध लगायतका अन्य गैर-आर्थिक कारणहरूले औद्योगिक क्षेत्रको उत्पादनमा नकारात्मक असर परेको छ । तर, अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनाको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनामा उत्पादन क्षेत्रको अतिरिक्त थोक तथा खुद्रा व्यापार, वित्त, विमा तथा स्थिर सम्पत्ति

र सेवा क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तार उच्च रहेको छ । तसर्थ, समग्रमा गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष भन्दा केही उच्च रही ५.८ प्रतिशतमा रहने अनुमान छ । यी आधारमा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा कुल गार्हस्थ उत्पादन वृद्धिदर ४ प्रतिशतसम्म रहन सक्ने अनुमान छ ।

१०३. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिमा वार्षिक औसत मुद्रास्फीतिदर ७ प्रतिशत कायम रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो । यातायात भाडादरमा भएको समायोजनको आधार प्रभावको अन्त्य, वितरण प्रणालीमा सुधार र अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा वस्तु तथा सेवाको मूल्यमा निरन्तर रूपमा आएको कमी जस्ता आधारहरूमा उक्त प्रक्षेपण गरिएको थियो । तर, खाद्य वस्तुहरूको मूल्यमा अपेक्षाकृत सुधार आएको छ । खाद्य वस्तुको मूल्य वृद्धिदर भारत लगायत अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा उच्च रहन गयो भने आन्तरिक उत्पादन, वितरण तथा अनुगमन प्रणालीमा अपेक्षित सुधार आउन सकेन । फलस्वरूप, खाद्य समूहको मूल्य वृद्धि उच्च स्तरमै कायम रहन गएकोले आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो ६ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मूल्य वृद्धिदर ११.८ प्रतिशत रह्यो । हिउँदे बाली भित्र्याउन शुरु भएपछि उक्त बालीहरूको मूल्यमा केही कमी आएतापनि हाल अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य निरन्तर वृद्धि भइरहेको, खाद्य वस्तु समूहको मूल्य वृद्धिमा उल्लेख्य सुधार आउने सम्भावना कम रहेको तथा छिमेकी मुलुक भारत लगायत अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नै मूल्य स्तर बढ्ने क्रममा रहेकोले आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीतिदर १०.७ प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान रहेको छ । नेपाल आयल निगमले पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा समायोजन गरेमा मूल्य वृद्धिदर उल्लेखित अनुमान भन्दा उच्च रहन सक्नेछ ।
१०४. मौद्रिक व्यवस्थापनको एक महत्वपूर्ण पक्ष देशको विदेशी विनिमय व्यवस्थापन पनि हो । आयातमा उच्च विस्तार हुन गई शोधनान्तर स्थिति पनि घाटामा गएकोले विदेशी विनिमय संचिति घटेर २०६६ असार मसान्तको ९.७ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने अवस्थाबाट २०६६ पुस मसान्तमा ६.७ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने अवस्थामा आइपुगेको छ । विदेशी विनिमय संचितिमा चाप परेको अवस्थामा मौद्रिक उपायको रूपमा आन्तरिक कर्जा विस्तारलाई नियन्त्रणमा राखी शोधनान्तर घाटामा सुधार ल्याउन आवश्यक छ । यसर्थ, विदेशी विनिमय संचितिलाई कम्तिमा ६ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सहयोग पुग्ने गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ । चालू खर्चमा नियन्त्रण र वैदेशिक अनुदानको अंश उच्च रहेको क्षेत्रमा पूँजीगत खर्च बढाउने दिशातर्फ प्रगति भएमा शोधनान्तर घाटामा सुधार ल्याउन थप सहयोग पुग्नेछ ।
१०५. उल्लेखित आर्थिक वृद्धिदर तथा मुद्रास्फीतिदर र मुद्राको आय लचकताको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को लागि विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १४ प्रतिशत र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह वृद्धिदर १८.२ प्रतिशत रहने अनुमान रहेको छ ।

विद्यमान नीतिगत व्यवस्थाहरूमा गरिएका परिवर्तनहरू

१०६. तरलता व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउन रिभर्स रिपो तथा रिपो बोलकबोलको विद्यमान २८-दिनको अधिकतम अवधिलाई परिवर्तन गरी ४५ दिन पुऱ्याइएको छ ।
१०७. वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न तथा तरलता व्यवस्थापनको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय साधनको स्रोत र उपयोगमा सन्तुलन मिलाउन आवश्यक हुन्छ । यसै तथ्यलाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिमा वैधानिक तरलता अनुपात सम्बन्धी नयाँ व्यवस्था लागु गरिएको थियो । उक्त व्यवस्था अनुसार वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीले २०६७ असार मसान्तदेखि अघिल्लो महिनाको स्वदेशी निक्षेपको क्रमशः ८ प्रतिशत, ३ प्रतिशत र २ प्रतिशत बराबरको लगानी तोकिएको ऋणपत्रमा गर्नु पर्ने प्रावधानलाई परिमार्जन गरीएको छ । यस अनुरूप वैधानिक तरलता अनुपात कायम गर्दा तोकिएको ऋणपत्र वा आफूसंग रहेको नगद मौज्जात वा सोही प्रयोजन खोली "क" वर्गको वाणिज्य बैंकमा Call Deposit मा राखेको रकमलाई समेत उक्त व्यवस्थाको लागि योग्य उपकरण (eligible instruments) को रूपमा गणना गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०८. कर्जा प्रवाहको वृद्धिदर उच्च रहे पनि बैंकिङ्ग क्षेत्रको कर्जा घरजग्गा, रियल स्टेट तथा उपभोगतर्फ बढी केन्द्रित रहेको छ । कर्जाको अधिकेन्द्रित जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्दै अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको कर्जालाई उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ प्रवाहित गर्न घरजग्गा तथा रियलस्टेटतर्फको कर्जामा सीमा समेत तोकिएको छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रको स्थायित्वको लागि समेत छनौटपूर्ण कर्जा नीतिमार्फत बैंक कर्जा अनुत्पादक क्षेत्रबाट उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ प्रवाहित हुन जरूरी छ । साथै, निर्यात प्रवर्द्धन हुने, आयात प्रतिस्थापन गर्ने, उर्जा र पर्यटन क्षेत्रमा कर्जाको कमी हुन नदिन यस बैंकले उक्त क्षेत्रहरूमा सम्बन्धित क्षेत्रकै असल कर्जाको धितोमा मात्र वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई ७.५ प्रतिशत व्याजदरमा पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध

- गराउने व्यवस्था मिलाइने छ । वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित ऋणीबाट यस्तो पुनरकर्जामा १०.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याजदर असुल गर्न पाउने छैनन् । उक्त पुनरकर्जाको सीमा तथा अन्य आवश्यक प्रक्रियागत व्यवस्था यथाशिघ्र व्यवस्था गरिनेछ ।
१०९. यस बैंकले २ प्रतिशत पुनरकर्जा दरमा सम्बन्धित ऋणीलाई वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीले ५ प्रतिशत भन्दा बढी ब्याजदर लिन नपाउने गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई स्वदेशी मुद्रामा निर्यात पुनरकर्जा सम्बन्धी सुविधाको व्यवस्था गर्दै आएको छ । निर्यात उद्योगहरूले भोग्नु परेको समस्या र निर्यात व्यापारमा आएको हासलाई दृष्टिगत गरी उक्त पुनरकर्जादर ५० आधार विन्दुले कटौती गरी १.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ऋणीबाट ४ प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज असुली गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, यस सुविधाको उपयोगमा सम्बन्धित पक्षबाट अग्रसरता होस् भन्ने दृष्टिकोणले सोको प्रक्रियागत व्यवस्था, मापदण्ड तथा सीमा सम्बन्धमा यस बैंकले यथाशिघ्र व्यवस्था गर्नेछ ।
११०. आर्थिक उदारीकरण नीतिको अवलम्बनसँगै वित्तीय क्षेत्रलाई पनि खुला गरे पछि यस क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको सहभागितामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्थापना हुने कार्यले तीव्रता पाएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या र शाखा विस्तारमा आएको तीव्रताले वित्तीय बजार संयन्त्र प्रगाढ हुन गई वित्तीय साधन परिचालन र वित्तीय सेवा विस्तारमा प्रतिस्पर्धा बढ्दै गएको भएपनि निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदरबीचको अन्तरमा भने कमी आउन सकेको छैन । वित्तीय साधन परिचालनमा कृशलता अभिवृद्धि गरी निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदरबीचको अन्तरमा कमी ल्याउन बजार संयन्त्रले प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्न नसकेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी वाणिज्य बैंकहरूलाई यस बैंकले पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गर्दा निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदरबीचको अन्तर (effective interest spread) लाई पनि आधारको रूपमा लिने व्यवस्था गर्नेछ ।
१११. कर्जा प्रवाहबाट उत्पन्न हुने अधिकेन्द्रित जोखिमलाई कम गर्न र अर्थतन्त्रका विभिन्न क्षेत्रहरूमा कर्जा प्रवाहलाई सर्वसुलभ बनाउन हाल कोषमा आधारित सीमा प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशत र गैर-कोषमा आधारित समेत गरी कुल एकल ग्राहक कर्जा सीमा प्राथमिक पूँजीको ५० प्रतिशतसम्म कायम रहेको व्यवस्थालाई परिमार्जन गरी वासल कोर सिद्धान्तले कायम गरेको व्यवस्थानुसार विद्यमान एकल ग्राहक कर्जा सीमालाई २०६७ साउन १ गतेदेखि गैर-कोषमा आधारित सीमा समेत गरी प्राथमिक पूँजीको बढीमा २५ प्रतिशत कुल सीमा कायम नै राखी तोकिएका केही क्षेत्रहरूमा सो सीमा अधिकतम ३० प्रतिशत कायम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ भने जलविद्युत, ट्रान्समिसन लाइन र केवाल कार निर्माणको लागि यस अधिको ५० प्रतिशतको सीमालाई यथावत कायम गरिएको छ ।
११२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू र तिनीहरूको शाखा संख्यामा विस्तार हुँदै आएको भए पनि ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको पहुँच भने अपेक्षित रूपमा बढ्न सकेको छैन । यसर्थ, ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय सेवा प्रवाह गर्ने उद्देश्यले वित्तीय सेवाको पहुँच नपुगेका ग्रामीण क्षेत्रमा स्थापना हुन चाहने “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंकलाई ईजाजत खुला गरिएको छ । साथै, यस बैंकमा निवेदन दिइसकेका एकदेखि तीन जिल्ला कार्य क्षेत्र भएका विकास बैंकहरूलाई पनि ईजाजत खुला गरिएको छ ।
११३. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाहेक तेस्रो मुलुकहरूबाट ड्राफ्ट/टी.टी. का माध्यमबाट सामान आयात गर्दा एक पटकमा अग्रिम भुक्तानी पठाउन सकिने विद्यमान सीमालाई परिवर्तन गरी अमेरिकी डलर २५,००० कायम गरिएको छ ।
११४. तरलता व्यवस्थापनमा सहयोग पुगोस् भन्ने उद्देश्यले “क” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकको स्वीकृतीमा अन्तर्राष्ट्रिय बजारबाट संस्थागत साधन परिचालन गर्न सक्ने गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ । तर, यसरी परिचालित संस्थागत साधन भुक्तानी गर्दा यस बैंकको अग्रिम स्वीकृति लिनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
११५. “क” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले विदेशमा शाखा विस्तार गर्न चाहेमा सम्बन्धित मुलुकको कानून बमोजिम स्वीकृति प्राप्त गरी यस बैंकमा निवेदन दिएमा विदेशमा शाखा खोल्न दिने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ । यसबाट शाखा खोल्ने मुलुकसँगको भुक्तानी कारोबारमा सहजता आउने अपेक्षा गरिएको छ । साथै, सीमा क्षेत्रमा हुने भुक्तानीको नगद कारोबारलाई अन्य सुरक्षित उपकरणमार्फत कारोबार गर्न प्रोत्साहित गर्ने हेतुले बैंकहरूलाई आवश्यक सुविधा उपलब्ध गारइने छ ।
११६. राहादानी वापतको सटही सुविधाको दुरुपयोग नहोस् भन्ने उद्देश्यले उक्त सुविधाको सीमालाई औचित्यताको आधारमा संशोधन गरिएको छ ।

११७. केही संवेदनशील वस्तुको आयातमा अस्वाभाविक प्रवृत्ति देखिएकोले त्यस्ता वस्तुको अनावश्यक आयात नियन्त्रण गर्न बैंकहरूले एल.सी. खोल्दा लिने मार्जिन दर बढाइएको छ ।

मौद्रिक नीतिको अडान तथा व्यवस्थापन

११८. मूल्य वृद्धि र शोधनान्तर घाटा मौद्रिक व्यवस्थापनका प्रमुख चुनौती र यस बैंकका चासोका विषयहरू हुन् । मूल्य वृद्धिदर दोहोरो अंकमा र शोधनान्तर घाटा उच्च रहेको कारण विदेशी विनिमय संचितिमा चाप परेको छ । यसर्थ, मौद्रिक नीतिका प्रमुख दुई उद्देश्यहरू मूल्य स्थायित्व र बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम राख्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको छ । यस्तो अवस्थामा आयातमा भएको अवाञ्छित विस्तारलाई नियन्त्रण गरी विदेशी विनिमय संचितिमा थप दबाव पर्न नदिन मौद्रिक उपायको रूपमा तरलता तथा कर्जाको वृद्धिदरलाई नियन्त्रण गर्नु पर्ने हुन्छ । यसको अर्थ मौद्रिक नीतिको अडान वर्तमान आर्थिक परिस्थितिमा खुकुलो हुनु हुँदैन भन्ने नै हो ।

११९. मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्य यथार्थ विनिमयदरलाई तटस्थ (neutral) राख्नु पनि हो । नेपाली मुद्राको यथार्थ विनिमयदरलाई तटस्थ राखी मुद्रा अधिमूल्यनबाट नेपालको व्यापार घाटा, विनिमयदर, शोधनान्तर तथा विदेशी विनिमय संचितिमा चाप पर्न नदिन पनि सजग तथा कडा मौद्रिक अडानलाई निरन्तरता दिनु पर्ने आवश्यकता छ ।

१२०. विगत केही महिनादेखि वाणिज्य बैंक लगायत मौद्रिक नीतिका अन्य समकक्षीको रूपमा रहेका विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले तरलतामा दबावको स्थिति महसुस गरेका छन् । वास्तविक क्षेत्रले अपेक्षित गति लिन नसक्दा आन्तरिक उत्पादन प्रभावित भई निर्यात घट्ने तथा आयात बढ्ने प्रवृत्तिले शोधनान्तर घाटामा रहनु, नेपाल सरकारको नगद बचत र वाणिज्य बैंक लगायत अन्य वित्तीय संस्थाहरूले अख्तियार गरेको उदार कर्जा नीतिले तरलताको अवस्था सुविधाजनक हुन नसकेको हो । बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट अनावश्यक रूपमा अनुत्पादनक क्षेत्रतर्फ कर्जा विस्तार हुन गई समग्र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा आउन सक्ने जोखिमतर्फ सचेत रहँदै यस बैंकले तरलताको अभावको प्रकृति अनुसार खुला बजार कारोबारबाट समस्याको आवश्यक सम्बोधन गर्दै पनि आएको छ । लगानीको वातावरणमा सुधार नभएसम्म औद्योगिक क्षेत्रको गतिविधिमा अपेक्षित सुधार हुन नसक्ने र निर्यात व्यापारमा सुधार हुन कठिन हुने भएकोले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पनि पोर्टफोलियो संरचनामा नगद तथा तरलता व्यवस्थापनलाई प्राथमिकतामा राखी कर्जा प्रवाह गर्ने नीति अख्तियार गर्नु पर्ने आवश्यकता छ । यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले भोग्नु परेको तरलताको समस्यालाई आफैँभित्रबाट सम्बोधन गर्न सहयोग पुग्ने छ । नेपाल राष्ट्र बैंकका प्रमुख दुई उद्देश्यहरू हाल जोखिममा रहेको अवस्थामा अनिवार्य नगद अनुपातमा कटौती गर्ने वा मौद्रिक सहजताका अन्य उपाय अवलम्बन गर्ने कार्य मौद्रिक नीतिका लक्ष्यसँग विरोधाभासपूर्ण (contradictory) र प्रत्युत्पादक (self-defeating) हुन जाने हुँदा अनिवार्य नगद अनुपातलाई ५.५ प्रतिशत र बैंक दरलाई ६.५ प्रतिशतमा यथावत् कायम राखिएको छ ।

१२१. तरलतामा मध्यकालीन असर पर्ने अनिवार्य नगद अनुपातमा समायोजन गर्ने वा नगर्ने भन्ने निर्णय लिइँदा यस बैंकका प्राथमिक उद्देश्यहरूको स्थितिको अतिरिक्त वाणिज्य बैंकहरूको कर्जाको वृद्धिदरलाई समेत आधारको रूपमा लिइनेछ । मौद्रिक तरलताको स्वचालित कारकहरूबाट यस बैंकले लक्षित गरेको कर्जाको वृद्धिदर हासिल हुन नसक्ने देखिएमा आवश्यक मौद्रिक उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ । केन्द्रीय बैंकले मौद्रिक नीतिमा निर्धारण गर्ने कर्जा वृद्धिदरको लक्ष्यलाई वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कर्जा सम्बन्धी रणनीति तय गर्दा मार्गदर्शनको रूपमा लिउन् भन्ने अभिप्राय रहन्छ । यसबाट बैंकहरूलाई सुविधाजनक तरलताको स्थिति कायम गर्न पनि सहयोग मिल्नेछ । तर, हाल वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा विस्तार यस बैंकले लक्ष्य गरे भन्दा करिब १० प्रतिशत विन्दुले उच्च रहँदै आएको छ । यसले पनि मौद्रिक नीतिको सजग अडानमा परिवर्तन गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिँदैन ।

१२२. वाणिज्य बैंक लगायतका मौद्रिक नीतिका समकक्षीहरूको तरलताको स्थितिमा बेलाबखत आउने कमीले भुक्तानी प्रणालीमा प्रतिकूल असर नपुऱ्याओस् र सर्वसाधारणको बैंक तथा वित्तीय संस्थामाथिको विश्वासमा कमी नआओस् भन्ने उद्देश्यले वाणिज्य बैंकहरूको पहलमा नेपाल सरकारको ऋणपत्रको धितोमा स्वतः उपलब्ध हुने गरी व्यवस्था गरिएको स्थायी तरलता सुविधाको व्याजदर गणना सम्बन्धी व्यवस्थामा परिवर्तन गरिएको छ । उक्त सुविधाको व्याजदर गणना गर्दा ९१-दिने ट्रेजरी बिल र रिपो बोलकबोलको भारित औसत व्याजदरको अलावा बैंक दरलाई समेत समावेश गरी गणना गरिने नयाँ व्यवस्था कायम गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट स्थायी तरलता सुविधाको न्यूनतम व्याजदर प्रचलित बैंक दरको आधारमा ९.५ प्रतिशत र सो भन्दा माथिको व्याजदर बजार प्रक्रियाबाट तय हुनेछ । मौद्रिक नीतिका प्रमुख उद्देश्यहरू

- जोखिममा रहेकोले मौद्रिक नीतिको अडान व्यक्त गर्न र कर्जा विस्तारमा कमी ल्याई समकक्षी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नगद मौज्दात तथा तरलता व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउन उक्त व्यवस्था गरिएको हो । उक्त सुविधा सम्बन्धी अन्य व्यवस्थाहरू यथावत् कायम गरिएको छ ।
१२३. मौद्रिक व्यवस्थापनमा खुला बजार कारोबारलाई प्रमुख र प्रभावकारी उपकरणको रूपमा सन्चालन गरिदै आइएको छ । खुला बजार कारोबार अन्तर्गत सोभै खरिद बोलकबोल र सोभै बिक्री बोलकबोललाई बहुमूल्यको आधारमा र रिपो बोलकबोल तथा रिर्भस रिपो बोलकबोललाई बहुव्याजदरको आधारमा बोलकबोल हुने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ । तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको आधारमा तरलता मापन गर्ने कार्यलाई यथावत् राखी उक्त प्रक्षेपण संरचनाले ईङ्कित गर्ने तरलताको आधारमा खुला बजार कारोबार संचालन गरिनेछ ।
१२४. यस बैंकले विभिन्न क्षेत्रका लागि तोकेको पुनरकर्जा दरहरू तथा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले पुरा गर्नु पर्ने विपन्न वर्ग कर्जा सम्बन्धी प्रावधान यथावत् कायम गरिएको छ । साना तथा घरेलु उद्योग र निर्यात उद्योगहरूलाई व्यवस्था हुँदै आएको पुनरकर्जा सुविधाको भने हालसम्म उपयोग हुन सकेको छैन । निर्यात व्यापारमा हास आइरहेको स्थितिमा सम्बन्धित ऋणीले वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीबाट ४ प्रतिशत व्याजदरमा निर्यात पुनरकर्जा सुविधा उपयोग गरेमा निर्यातको प्रतिस्पर्धी क्षमतामा सुधार ल्याउन मद्दत पुग्ने यस बैंकको विश्वास रहेको छ । यस सुविधाको उपयोगमा सम्बन्धित पक्षबाट अग्रसरता होस् भन्ने दृष्टिकोणले सोको प्रक्रियागत व्यवस्था, मापदण्ड तथा सीमा सम्बन्धमा यस बैंकले यथाशिघ्र व्यवस्था गर्नेछ ।
१२५. बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा तरलताको अभाव हुन नदिई वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा-निक्षेप अनुपात कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कर्जा सापटी वाञ्छित स्तरमा कायम हुन गई तरलताको समेत समुचित व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्ने विश्वास लिइएको छ । साथै, कुनै एक क्षेत्रमा हुने कर्जाको अधिकेन्द्रित जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले घरजग्गा तथा रियल स्टेटतर्फको कर्जामा समेत सीमा कायम गरिएको छ ।

निष्कर्ष

१२६. मौद्रिक नीतिका अन्तिम लक्ष्यहरू मूल्य वृद्धि हाल दोहोरो अंकमा रहेको छ भने शोधनान्तर घाटा उच्च रहेको छ । बैंकहरू fully loaned up को स्थितिमा रही आन्तरिक कर्जाको विस्तार उच्च रहेको छ । मूल्य वृद्धि र शोधनान्तर घाटा उच्च रहको स्थितिमा आन्तरिक कर्जा मौद्रिक विस्तारको कारक बन्न नहुनेमा यस बैंक सजग छ । यी परिसूचकहरूको विश्लेषणको आधारमा नै मौद्रिक नीतिको अडान सजग तय गरिएको हो । गैर-आर्थिक कारणहरूबाट आन्तरिक आर्थिक तथा औद्योगिक गतिविधिमा शिथिलता आउन गई निर्यात व्यापार खस्कने र आयातमा भर पर्नु पर्ने अवस्थाको विकास हुँदै गएको अवस्थामा मौद्रिक नीतिको सजग अडान र परिवर्तित नितिगत व्यवस्थाहरूबाट तरलताको व्यवस्थापनमा समेत सहजता मिल्नुको साथै समग्र अर्थतन्त्रको सन्तुलन कायम गर्न केही हदसम्म सहयोग पुग्ने विश्वास छ । राजनैतिक संक्रमणकालको अन्त्य नभई लगानीकर्ताको आत्मविश्वास र औद्योगिक वातावरणमा सुधार हुन कठिन रहेकोले आर्थिक सन्तुलन कायम गर्न र मौद्रिक नीतिको उद्देश्य हासिल गर्न चुनौतीपूर्ण रहेको छ । तसर्थ, मौद्रिक नीतिको उद्देश्य हासिल गर्न समकक्षी बैंक तथा वित्तीय संस्था, व्यवसायी लगायत सरोकारवाला सबैसँग सदाभै सहयोग र औचित्यपूर्ण व्यवहारको अपेक्षा गरिएको छ ।
१२७. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका नीतिगत व्यवस्थाहरूको मध्यावधि कार्यान्वयन समीक्षा म्याट्रिक्स अनुसूचीमा दिइएको छ । प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा तयार पार्दा प्रयोग गरिएका आँकडा तथा सूचनाहरू तथ्याङ्क तालिका सूचीमा समावेश गरिएका छन् । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन कार्यका लागि हालसम्म सहयोग पुऱ्याउने सबैलाई यस बैंक धन्यवाद दिन चाहन्छ ।

आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा (२०६७ फागुन १९)

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरे बमोजिम मूल्य स्थिरता र बाह्य तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्दै उच्च तथा दिगो आर्थिक वृद्धिको लागि सहज वातावरण निर्माण गर्ने मूलभूत उद्देश्य सहित यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि वार्षिक रूपमा मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्दै आएको छ, भने अर्थतन्त्रको उत्पादन, सरकारी वित्त, मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्र र बाह्य क्षेत्रको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा र बाँकी अवधिको आन्तरिक तथा बाह्य परिदृश्यको विश्लेषणको आधारमा मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रम समावेश गरी नियमित रूपमा मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा सार्वजनिक गर्ने गरेको छ। नेपाल राष्ट्र बैंकले चालू आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीति २०६७ साउन १२ गते सार्वजनिक गरेको थियो। सरकारको बजेट आउन ढिलाइ भइरहेको अवस्थामा कार्यान्वयनमा ल्याइएको मौद्रिक नीति बजेट आइसकेपछिको अवस्थामा पुनरावलोकन गर्नु पर्ने अवस्थाबीच यसको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा गरिएको छ। यस अर्द्ध-वार्षिक समीक्षाले पनि अर्थतन्त्रको समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरू र यस बैंकले कार्यान्वयनमा ल्याएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको बारेमा जानकारी दिन र आगामी दिनहरूमा मौद्रिक नीतिको मार्गदर्शन तय गर्न तथा वित्तीय व्यवस्थापनमा सुधार गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

२. सन् २००७ को उत्तरार्द्धबाट शुरु भएको अमेरिकी वित्तीय संकट गहिरिएर अन्य मुलुकहरूमा संक्रमण हुँदै जाँदा सन् २००९ मा विश्व उत्पादनमा ०.६ प्रतिशतले कमी आएको थियो। यसबीच सरकार र केन्द्रीय बैंकहरूले अवलम्बन गरेका वित्तीय तथा मौद्रिक उपायहरू र अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरू तथा जी-२० समूह लगायतको सामूहिक प्रयासबाट लगानीकर्ताहरूको आत्मविश्वास सुदृढ हुन गएकोले आन्तरिक तथा बाह्य मागमा सुधार हुन गई सन् २०१० मा विश्व आर्थिक वृद्धिदर ५.० प्रतिशत रह्यो। आर्थिक पुनरुत्थानको गति विश्वका विभिन्न क्षेत्र तथा मुलुकहरूमा समान नरहेको र विकसित मुलुकहरूमा बेरोजगारी उच्च स्तरमा रहेकोले आर्थिक वृद्धि कमजोर रहेको, विगत केही समयदेखि यूरो क्षेत्रमा सृजित सरकारी ऋण तथा बैकिङ्ग जोखिमबाट लगानीकर्ता र उपभोक्ता आश्वस्त हुन नसकिरहेको तथा अधिक पूँजी आप्रवाह र मन्दीको समयमा अपनाइएको लचिलो मौद्रिक तथा वित्त नीतिबाट सृजित अधिक मागको कारण उदीयमान अर्थतन्त्रहरूमा मुद्रास्फितिदर उच्च रहँदै आएको जस्ता विश्व अर्थतन्त्रमा विद्यमान सम्भावित जोखिमहरूको विश्लेषणको आधारमा सन् २०११ मा विश्व आर्थिक वृद्धिदर ४.४ प्रतिशत रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण रहेको छ।
३. विश्वको सबैभन्दा ठूलो अमेरिकी अर्थतन्त्र सन् २०१० मा २.८ प्रतिशतले विस्तार भएकोमा सन् २०११ मा करिब ३.० प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण रहेको छ। यूरो क्षेत्र र संयुक्त अधिराज्यको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१० मा क्रमशः १.८ प्रतिशत र १.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०११ मा क्रमशः १.५ प्रतिशत र २.० प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ। त्यसैगरी, सन् २०१० मा ४.३ प्रतिशतले विस्तार भएको जापानी अर्थतन्त्र सन् २०११ मा १.६ प्रतिशतले मात्र विस्तार हुने अनुमान छ। नेपालका दुई छिमेकी मुलुकहरूमध्ये भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१० मा ९.७ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०११ मा ८.४ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण छ। त्यसैगरी, सन् २०१० मा चीनको आर्थिक वृद्धिदर १०.३ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०११ मा ९.६ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ।
४. मन्दीको अवस्थामा अपनाइएको लचिलो मौद्रिक नीतिबाट मूल्यस्तरमा परेको प्रभाव र विश्व अर्थतन्त्रमा विद्यमान जोखिमकाबीच अधिकांश मुलुकहरूले खुकुलो मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिबाट सुरक्षित वहिर्गमन रणनीति (Exit strategies) अवलम्बन गरेका छन्। भारतीय रिजर्भ बैंकले रिपो दर ९.० प्रतिशतबाट घटाएर ४.७५ प्रतिशतमा र अनिवार्य नगद मौज्जात दर ९.० प्रतिशतबाट घटाएर ५.० प्रतिशत कायम गरेकोमा मौद्रिक नीतिलाई कसिलो बनाउँदै अनिवार्य नगद मौज्जातदर र रिपोदरमा पटक पटक वृद्धि गरी क्रमशः ६.० प्रतिशत र ६.५ प्रतिशत कायम गरेको छ भने चीनको केन्द्रीय बैंकले पनि मौद्रिक नीति कसिलो बनाउँदै लगेको छ। अमेरिकी फेडरल रिजर्भले लामो समयदेखि लक्षित फण्डस् रेट शून्यदेखि ०.२५ प्रतिशत कायम गरेको छ।

५. सन् २०१० मा विकसित मुलुकहरूमा उपभोक्ता मुद्रास्फिति १.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०११ मा मुद्रास्फितिदर १.६ प्रतिशत रहने अनुमान छ । त्यस्तै, उदीयमान तथा विकासोन्मुख मुलुकहरूमा सन् २०१० मा मुद्रास्फितिदर ६.३ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०११ मा ६.० प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ । आर्थिक पुनरूत्थानको क्रममा अपनाइएको लचिलो मौद्रिक नीतिबाट मूल्यस्तरमा परेको चापलाई न्यूनीकरण गर्न यी मुलुकहरूमा मौद्रिक नीति कसिलो बनाउँदै लगेकोले सन् २०११ मा मुद्रास्फितिदरमा सीमान्त रूपमा सुधार हुने अनुमान रहेको हो । नेपालको मुद्रास्फितिलाई बढी प्रभावित गर्ने छिमेकी मुलुक भारतमा भने मुद्रास्फितिदर उच्च नै रहेको छ । जनवरी २०१० मा ८.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थोक मूल्य सूचकाङ्क जनवरी २०११ मा ८.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने सोही अवधिमा खाद्य सामाग्रीको थोक मूल्य १५.६ प्रतिशतले बढेको छ ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

गार्हस्थ्य उत्पादन

६. मुलुक हाल राजनीतिक संक्रमणको अवस्थाबाट गुज्रिरहेको छ । राजनीतिक संक्रमण लम्बिदै गएको, शान्ति सुरक्षाको स्थितिमा अपेक्षित सुधार हुन नसकेको, निजी लगानी प्रोत्साहित हुन नसकेको र हिउँद याममा लामो समयसम्मको विद्युत लोडसेडिङ निरन्तर रहेको जस्ता कारकहरूबीच सरकारी बजेटमा ढिलाई हुँदा आन्तरिक आर्थिक गतिविधिहरूमा अपेक्षित गतिशीलता आउन सकेको छैन । औद्योगिक लगानीको लागि अनुकूल वातावरण नरहेको कारण अर्थतन्त्रको उत्पादन क्षमतामा ह्रास आइरहेकोले उत्पादनमा दीर्घकालीन प्रभाव पर्न सक्ने जोखिम देखिएको छ ।
७. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा शोधनान्तर घाटाको स्थितिलाई बचतमा रुपान्तरण गर्ने तथा दुई अङ्कको मूल्य वृद्धिदरलाई ७.० प्रतिशतमा सीमित गर्दै समग्र आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने विषयलाई केन्द्रविन्दुमा राखिएको थियो । आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनाको सरदर मूल्य वृद्धिदर एकल अङ्कमा भरेको भएपनि वाञ्छित सीमाभित्र आइसकेको छैन । त्यस्तै वाह्य क्षेत्रमा अघिल्लो वर्षको यसै अवधिको तुलनामा सुधार भएपनि शोधनान्तर स्थिति घाटामै रहेको छ । अर्कोतर्फ, समीक्षा अवधिमा मौद्रिक विस्तार सीमान्तमात्र भएकोले आर्थिक वृद्धिलाई सहजीकरण गर्न बैकिङ्ग क्षेत्रमा मौद्रिक तरलता पर्याप्त रहेको छैन । उपरोक्त तथ्यहरूले आर्थिक व्यवस्थापनमा चुनौतीहरू कायमै रहेको स्पष्ट संकेत गरेकोले मौद्रिक व्यवस्थापन सन्तुलित तवरले अगाडि बढाउनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।
८. कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ३५ प्रतिशत अंश ओगट्ने कृषि क्षेत्रको उत्पादन धेरै हदसम्म मनसुनको अवस्थामा निर्भर रहने गरेको छ । यस वर्षको वर्षे मनसुन सन्तोषजनक रहेकोले कृषि उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव परेको छ । नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले २०६७ मंसीर महिनामा सार्वजनिक गरेको प्रमुख खाद्यान्न बालीहरूको प्रारम्भिक उत्पादन अनुमान अनुसार आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा धान बाली लगाइएको क्षेत्रफलमा १.० प्रतिशतले वृद्धि हुनुका साथै उत्पादकत्वमा समेत ९.७ प्रतिशतले वृद्धि भएकोले धानको उत्पादन १०.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी, अर्को प्रमुख खाद्यान्न बाली मकै लगाइएको क्षेत्रफल ३.५ प्रतिशत र उत्पादकत्व ७.७ प्रतिशतले वृद्धि भएकोले उत्पादन ११.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
९. ऊर्जा संकट यथावत् कायम रहेकोले हिउँदयाममा लामो समयसम्मको लोडसेडिङ हुँदै आएको छ । यसबाट सामान्य जनजीवन प्रभावित हुनुका साथै उत्पादन लागत बढ्न गई सेवा व्यवसाय र औद्योगिक उत्पादनमा गहन प्रतिकूल असर पर्न गएकोले आर्थिक सन्तुलनलाई समेत कमजोर बनाएको छ । विद्युत आपूर्ति लगायत उत्पादन तथा लगानी वातावरणमा उल्लेख्य सुधार आउन सक्ने संभावना नरहेकोले चालू आर्थिक वर्षमा पनि औद्योगिक उत्पादन सामान्य रहने देखिन्छ । विद्युत संकट निराकरणका लागि जारी गरिएको तत्कालीन, अल्पकालीन र दीर्घकालीन कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसक्दा लोडसेडिङको समयलाई घटाउँदै लगी आर्थिक गतिविधिमा गतिशीलता ल्याउन सकिएको छैन ।
१०. सेवा क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनासम्ममा हवाई मार्गबाट नेपाल आउने पर्यटक संख्या १८.९ प्रतिशतले वृद्धि भई २ लाख ५४ हजार पुगेको छ । अघिल्लो वर्ष यो वृद्धिदर ८.१ प्रतिशत थियो । यस अवधिमा तेस्रो मुलुकबाट आउने पर्यटक संख्या १६.० प्रतिशतले बढेको छ भने भारतीय पर्यटक आगमन ३१.५ प्रतिशतले बढेको छ । विश्व आर्थिक मन्दीमा सुधार भएको तथा नेपालमा हवाई उडान गर्ने बाह्य कम्पनीहरूको संख्यामा वृद्धि भएकोले पर्यटक आगमन वृद्धिमा सहयोग पुगेको हो । सन्

२०११ लाई नेपाल सरकारले नेपाल पर्यटन वर्षको रूपमा घोषणा गरी सोही अनुरूप पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गरिरहेको छ । यसबाट आगामी दिनमा पर्यटक आगमन बढ्न गई होटल व्यवसाय लगायत ट्रेकिङ्ग, ज्याफिटङ्ग, आन्तरिक उड्डयन जस्ता पर्यटकीय गतिविधिहरूमा सुधार आउने अपेक्षा गरिएकोले आर्थिक वृद्धि तथा वैदेशिक मुद्रा आर्जनमा यस क्षेत्रको योगदान बढ्ने देखिन्छ ।

११. समीक्षा अवधिमा संचारतर्फ सन्तोषप्रद विस्तार भएको छ । उदाहरणको लागि नेपाल टेलिकमले वितरण गरेको टेलिफोन लाइन संख्या अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनामा १४.५ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा १७.२ प्रतिशतले बढेको छ । यसका अतिरिक्त शहरी तथा ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिफोन सेवा उपलब्ध गराउने कम्पनीहरू स्पाइस नेपाल तथा यूटीएलले समेत थप सेवा विस्तार गरेका छन् ।
१२. समीक्षा अवधिमा थप ३ वाणिज्य बैंक, ९ विकास बैंकहरू सञ्चालनमा आएको तथा वाणिज्य बैंकका शाखा संख्यामा विस्तार हुने क्रम पनि जारी नै रहेको भएतापनि निक्षेप परिचालन तथा कर्जा विस्तार गत वर्षको तुलनामा केही कम रहने देखिएको छ । तसर्थ, वित्तीय मध्यस्थता सेवाको विस्तार सामान्य रहने देखिन्छ ।
१३. विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभाव नेपालका प्रमुख रोजगार गन्तव्य मुलुकहरूमा समेत परेकोले अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनामा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको संख्या १.४ प्रतिशतले मात्र बढेकोमा उक्त मुलुकहरूमा मन्दीको प्रभाव न्यून हुँदै गएकोले नेपाली श्रमिकहरूको माग पनि बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो ६ महिनामा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको संख्या २७.३ प्रतिशतले बढेको छ । यस अवधिमा खासगरी मलेशिया र साउदी अरेबियाबाट नेपाली श्रमिकहरूको माग उल्लेख्य रूपले बढेको छ । समीक्षा अवधिमा वैदेशिक रोजगारीको प्रमुख दुई गन्तव्यहरूमा मलेशिया (३८.८ प्रतिशत) र साउदी अरेबिया (१७.९ प्रतिशत) रहेका छन् । यस अवधिमा अन्य प्रमुख गन्तव्यहरूमा कतार (८.९ प्रतिशत) र यु.ए.ई (६.९ प्रतिशत) रहेका छन् ।

मूल्य स्थिति

१४. अघिल्लो वर्षको तुलनामा यस वर्ष मूल्य वृद्धिदरमा केही कमी आएको भएपनि यसको सुधार र स्तर अपेक्षित रहेको छैन । विगत केही वर्षदेखि मूल्य वृद्धि दुई अंकमा रहेको परिप्रेक्ष्यमा अधिक मागको अवस्था सृजना हुन नदिने गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिँदै आएको छ । तथापि, इन्धनको मूल्यमा गरिएको समायोजन, ज्यालादरमा भएको वृद्धि, कमजोर वितरण तथा अनुगमन प्रणाली, प्रमुख व्यापार साभेदार तथा सीमावर्ती क्षेत्रमा भएको मूल्य वृद्धिको प्रभाव आदि जस्ता आपूर्ति पक्षसँग सम्बन्धित कारकहरूले गर्दा मूल्यमा अपेक्षित सुधार हुन नसकेको हो । यसको अतिरिक्त निक्षेपको ब्याजदरमा आएको वृद्धिसँगै कर्जाको ब्याजदरमा पनि वृद्धि भएकोले उत्पादन लागतमार्फत मूल्य स्तरमा केही हदसम्म प्रभाव परेको छ ।
१५. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को छैठौँ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ११.३ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति १०.७ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्कमा १७.६ प्रतिशतले र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्कमा ६.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर क्रमशः १८.३ प्रतिशत र ४.६ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहमा पर्ने वस्तुहरूमध्ये तरकारीको वार्षिक विन्दुगत मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धि सबैभन्दा बढी ६७.४ प्रतिशत रहेको छ । तरकारी लगायत चिनी तथा मिठाई, मसला, फलफूल, दूध तथा हल्का पेय पदार्थहरूको मूल्यमा भएको वृद्धिका कारण खाद्य तथा पेय पदार्थको मूल्यमा उच्च दरले वृद्धि भएको हो । समीक्षा अवधिमा गैर-खाद्यवस्तु तथा सेवा समूहका वस्तुहरूमध्ये घरायसी उपभोग्य सामान, कपडा तथा जुता चप्पल तथा यातायात क्षेत्रको मूल्य सूचकाङ्कमा वृद्धि भएकोले गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको छ ।
१६. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर १२.८ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर १६.० प्रतिशत रहेको थियो । थोक मूल्य अन्तर्गत कृषिजन्य वस्तु र स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः १६.२ प्रतिशत र ८.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी वस्तुहरूको सूचकाङ्क क्रमशः ३०.२ प्रतिशत र १०.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । त्यसैगरी अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा १.८ प्रतिशतले ह्रास भएको आयातित वस्तुहरूको थोकमूल्य सूचकाङ्कमा भने समीक्षा अवधिमा ९.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

१७. कृषिजन्य वस्तुहरूमध्ये मसला, फलफूल तथा तरकारी, खाद्यान्न र पशुजन्य उत्पादन तथा नगदेवालीको थोकमूल्यमा परेको चापले समीक्षा अवधिमा कृषिजन्य वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको छ । स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूमध्ये पेय तथा सूतीजन्य पदार्थको मूल्य सूचकाङ्कमा उच्च वृद्धि भएको छ । आयातित वस्तुहरूमध्ये समीक्षा अवधिमा पेट्रोलियम पदार्थ तथा कोइलाको मूल्य सूचकाङ्क सबैभन्दा बढी १७.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । समीक्षा अवधिमा विद्युत तथा विद्युतीय सामग्री, रासायनिक मल तथा रासायनिक वस्तु, कपडाजन्य वस्तु तथा औषधिजन्य वस्तुको थोक मूल्यमा समेत वृद्धि भएको छ ।
१८. समीक्षा अवधिमा वार्षिक विन्दुगत राष्ट्रिय तलव तथा ज्यालादर सूचकाङ्कमा १२.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सूचकाङ्क १७.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा १८.० प्रतिशतले वृद्धि भएको तलव सूचकाङ्कमा समीक्षा अवधिमा कुनै वृद्धि नभएतापनि ज्यालादर सूचकाङ्कमा भएको वृद्धिको कारण समग्र तलव तथा ज्यालादर सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको हो । ज्यालादर अन्तर्गत कृषि मजदुर, औद्योगिक मजदुर र निर्माण मजदुरको ज्यालादरमा वृद्धि भएको छ ।

सरकारी वित्त

१९. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित बजेट रू. २२ अर्ब ४२ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा सो बजेट रू. १० अर्ब १६ करोडले बचतमा रहेको थियो । पूँजीगत तथा चालू दुवै खर्चमा विस्तार हुन नसकेकोले समग्र बजेट बचतमा रहेको हो । यसको विपरित समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले रू. ४ अर्ब ४९ करोड २५ लाखको खुद आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ । यस अवधिमा नेपाल सरकारले ट्रेजरी बिलको निष्कासन मार्फत रू. १ अर्ब ५० करोड र विकास ऋणपत्र मार्फत रू. ३ अर्ब बराबरको आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ भने रू. ७५ लाख बराबरको विशेष ऋणपत्रको भुक्तानी गरेको छ ।
२०. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको खर्चमा कमी आएको तर साधन परिचालन बढेकोले नेपाल राष्ट्र बैंकमा रू. २८ अर्ब ९५ करोड कुल नगद बचत कायम रहेको छ । नेपाल सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट उपयोग गरेको रू. १६ अर्ब ७१ करोड अधिविकर्षलाई समायोजन गर्दा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग २०६७ पुस मसान्तमा रहेको खुद नगद बचत रू. १२ अर्ब २४ करोड हुन आउँछ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रू. ३ अर्ब ४२ करोड खुद नगद बचत कायम रहेको थियो ।
२१. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च ६.३ प्रतिशतले घटेर रू. ८० अर्ब ८५ करोड भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा सरकारी खर्च ३१.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । नेपाल सरकारको कुल खर्च अन्तर्गत चालू खर्च १.३ प्रतिशतले घटी रू. ५९ अर्ब ८७ करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा चालू खर्च ४०.२ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा पूँजीगत खर्च १५.० प्रतिशतले घटेर रू. ८ अर्ब ९७ करोड हुन आएको छ । अघिल्लो वर्ष उक्त खर्च ३३.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । बजेट आउनमा भएको ढिलाईले सरकारी खर्चमा हास आएको हो ।
२२. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनासम्ममा नेपाल सरकारको राजस्व परिचालन १४.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ९१ अर्ब ३३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा राजस्व परिचालन ३४.० प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा आयात विस्तार न्यून रहेको कारण भन्सार लगायत यससँग सम्बन्धित राजस्वको वृद्धिदरमा कमी आएको कारण राजस्व परिचालनको वृद्धिदरमा पनि कमी आएको हो । समीक्षा अवधिमा मूल्य अभिवृद्धि कर मार्फत रू. २९ अर्ब ४५ करोड, भन्सार महसूलबाट रू. १६ अर्ब ८८ करोड, अन्तःशुल्क मार्फत रू. १३ अर्ब २५ करोड र आयकरबाट रू. १९ अर्ब ५ करोड राजस्व परिचालन भएको छ । समीक्षा अवधिसम्मको प्रवृत्तिको आधारमा विश्लेषण गर्दा राजस्व परिचालनको वार्षिक लक्ष्य पूरा हुन कठिन हुने देखिन्छ ।
२३. समयमा नै बजेट कार्यान्वयनमा आउन नसक्दा वैदेशिक सहयोग पनि प्रभावित भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा वैदेशिक नगद अनुदान २.९ प्रतिशतले घटी रू. १२ अर्ब ६९ करोड प्राप्त भएको छ भने वैदेशिक नगद ऋण अघिल्लो वर्षको तुलनामा १५.६ प्रतिशतले बढेर रू. २ अर्ब २९ करोड हुन आएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा वैदेशिक अनुदान रू. १३ अर्ब ७ करोड र वैदेशिक नगद ऋण रू. १ अर्ब ९८ करोड प्राप्त भएको थियो । पूँजीगत खर्चलाई विस्तार गरी बजेट

वक्तव्यमा उल्लेख भए बमोजिम दातृ निकायबाट बढी भन्दा बढी विदेशी अनुदान परिचालन गर्न सकेमा शोधनान्तर बचत हासिल गर्नमा समेत सहयोग पुग्नेछ।

बाह्य क्षेत्र

२४. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा नेपालको शोधनान्तर रू. ४ अर्ब ४३ करोडले घाटामा रहेको छ। अधिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा शोधनान्तर रू. १६ अर्ब ६४ करोडले घाटामा रहेको थियो। वस्तु निर्यात र विप्रेषण आप्रवाहमा वृद्धि भएको र आयातमा पनि कमी आएकोले चालू खाता घाटामा सुधार भई शोधनान्तर घाटा पनि अधिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कम रहेको हो। आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा कुल व्यापार घाटामा ३.० प्रतिशतले कमी आएको छ। अधिल्लो वर्ष यस्तो व्यापार घाटा ५८.० प्रतिशतले बढेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा वस्तु निर्यातमा ५.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने सुनको आयातमा कडाई गरिएकोले यसको आयातमा भारी गिरावट आएको हुँदा कुल वस्तु आयात १.६ प्रतिशतले घटेको छ। अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा निर्यात ११.१ प्रतिशतले घटेको थियो भने आयात ४०.२ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा सेवातर्फको आय तथा खर्च दुवैमा कमी आएको भएतापनि वैदेशिक अध्ययन खर्च उच्च दरले घटेको कारण सेवातर्फको खर्च आयको तुलनामा उच्च दरले घटेकोले खुद सेवा घाटामा पनि अधिल्लो वर्षको तुलनामा कमी आएको छ।
२५. समीक्षा अवधिमा सुनको आयातमा उल्लेख्य कमी आएको कारण कुल आयातमा कमी आएको भएतापनि सुन बाहेकको आयात भने १८.७ प्रतिशतले र सुन एवम् पेट्रोलियम पदार्थ बाहेकको आयात १२.२ प्रतिशतले बढेको छ। अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यस्तो आयात क्रमशः २३.३ प्रतिशत र ३२.३ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा सुनको आयातमा उल्लेख्य कमी आएतापनि पेट्रोलियम पदार्थको आयात उच्च रहेकोले सुन बाहेकको आयात उच्च नै रहन गएको हो।
२६. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा भारततर्फको वस्तु निर्यात ९.७ प्रतिशतले बढेको छ भने अन्य मुलुकतर्फको वस्तु निर्यात ०.५ प्रतिशतले घटेको छ। खासगरी भारततर्फ जुटका सामान, जडिवुटी, तार, अलैंची, प्लाष्टिकका सामान र एम.एस. पाइपको निर्यात बढेको र अन्य मुलुकतर्फ दाल, ऊनी गलैँचा, छाला, पश्मिना, छालाका तयारी सामान र चियाको निर्यातमा वृद्धि भएका कारण समग्र निर्यातमा वृद्धि हुन गएको हो। समीक्षा अवधिमा भारतबाट आयात हुने पेट्रोलियम पदार्थ, एम.एस.बिलेट, रासायनिक मल, कोल्डरोल्ड सिट इन क्वाइल, हटरोल्ड सिट इन क्वाइल र अन्य मेसिनरी तथा पार्टस्को आयात बढेको कारण भारततर्फको आयात २८.० प्रतिशतले बढेको छ भने सुनको आयातमा उल्लेख्य कमी आएको तथा अन्य मुलुकबाट आयात हुने सुपारी, स्टिलका रड र पाता, अन्य मेसिनरी तथा पार्टस्, धागो र भटमासको कच्चा तेलको आयातमा पनि कमी आएको कारण अन्य मुलुकतर्फको आयात ३४.२ प्रतिशतले घटेको छ। आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा कुल रू. ३३ अर्ब ६१ करोडको सुन आयात भएकोमा समीक्षा अवधिमा रू. १ अर्ब ६६ करोडको मात्र सुन आयात भएको छ।
२७. बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहले प्रमुख भूमिका निर्वाह गरिरहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको करिब २० प्रतिशत रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर ११.५ प्रतिशत रही रू. ११८ अर्ब ४५ करोड बराबरको विदेशी मुद्रा विप्रेषण बापत भित्रिएको छ। अधिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा यस्तो आय १२.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. १०६ अर्ब १९ करोड रहेको थियो। अमेरिकी डलरमा भने यस्तो आप्रवाह अधिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनामा ११.३ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १६.३ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर १ अर्ब ६३ करोड भित्रिएको छ। विप्रेषणबाट प्राप्त आयलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न आर्थिक वर्ष २०६६/६७ देखि वैदेशिक रोजगार वण्ड जारी गर्न थालिएको छ।
२८. पर्यटन व्यवसाय नेपालको तुलनात्मक लाभ रहेको विदेशी मुद्रा आर्जनको दीगो स्रोत भएको र यस क्षेत्रको अन्य आर्थिक क्षेत्रसंग मजबुत अग्र (forward) र पृष्ठ (backward) सम्बन्ध रहेकोले यस क्षेत्रले विदेशी मुद्रा आर्जनको अतिरिक्त आय, उत्पादन तथा रोजगारी र घरेलु उद्योगको प्रवर्द्धन गर्न महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने अवस्था छ। तथापि, यस क्षेत्रबाट गार्हस्थ्य उत्पादन र भुक्तानी सन्तुलनमा उल्लेख्य योगदान प्राप्त हुन सकेको छैन। चालू आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनाको अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भित्रिने पर्यटकहरूको संख्यामा सन्तोषप्रद वृद्धि भएको तथा सरकारले सन् २०११ लाई नेपाल पर्यटन वर्षको रूपमा

घोषणा गरी पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गरिरहेकोले यस क्षेत्रबाट प्राप्त हुने आय बढ्दै जाने अनुमान छ ।

२९. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा रू. ४ अर्ब ४६ करोडको प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी नेपाल भित्रिएको छ । आर्थिक उदारीकरणको प्रारम्भिक वर्षहरूमा सेवा तथा उत्पादमूलक क्षेत्रहरूमा उत्साहप्रद विदेशी लगानी तथा प्रविधि भित्रिएको भएपनि मुलुकमा राजनीतिक अस्थिरताको सुरुवात भएसँगै लगानी वातावरण खस्कदै गएकोले प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको क्षेत्रमा खासै प्रगति भएको छैन । पूर्वाधार, सूचना प्रविधि, शिक्षा, स्वास्थ्य, पर्यटन तथा जलविद्युत् जस्ता ठूला लगानीका क्षेत्रहरूमा आवश्यक पूँजी जुटाउन विदेशी लगानीको आवश्यकता छ । यसै तथ्यलाई दृष्टिगत गरी गैर-आवासीय नेपालीहरूको मागलाई नेपाल सरकारले आवश्यक सम्बोधन गरिसकेको छ । साथै, नेपाली बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट उक्त क्षेत्रहरूको लागि आवश्यक पर्ने पूँजी पर्याप्त मात्रामा जुट्न सक्ने स्थिति नभएकोले तोकिएको शर्तहरू अन्तर्गत रही निजी क्षेत्रले विदेशी ऋण लिन पाउने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । तसर्थ, राजनीतिक संक्रमणकालको अन्त्य भई शान्ति सुरक्षा तथा लगानी वातावरणमा सुधार आउन सके विदेशी लगानी बढ्न गई शोधनान्तर स्थिति तथा विदेशी विनिमय संचित सुदृढ गर्न मद्दत पुग्ने देखिन्छ ।
३०. २०६७ पुस मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय संचिति २०६७ असार मसान्तको तुलनामा ३.२ प्रतिशतले घटी रू. २६० अर्ब २९ करोड रहेको छ । २०६६ पुस मसान्तमा यस्तो संचिति १३.४ प्रतिशतले घटेको थियो । समीक्षा अवधिमा नेपाली रूपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यन भएकोले अमेरिकी डलरमा भने २०६७ असारदेखि मंसिर मसान्तसम्ममा कुल संचिति ०.१ प्रतिशतले बढी अमेरिकी डलर ३ अर्ब ६२ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो संचिति ६.९ प्रतिशतले घटेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनासम्मको आयात प्रवृत्तिलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय संचितिको विद्यमान स्तरले ८.६ महिनाको वस्तु आयात र ७.३ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्दछ ।
३१. निर्यातको तुलनामा आयात उच्च रहेका कारण नेपालको भारतसँगको व्यापार घाटामा वृद्धि हुँदै गइरहेको र सोही अनुरूप भारतीय रूपैयाँको मागमा पनि चाप पर्दै गएको छ । भारतीय रूपैयाँको मागलाई व्यवस्थापन गर्ने दीर्घकालीन उपाय भारततर्फ निर्यात व्यापार वृद्धि गर्न आन्तरिक प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्नु नै भएपनि अल्पकालीन माध्यमको रूपमा हाल दुई उपायहरूको अवलम्बन गरिँदै आइएको छ । पहिलो उपायको रूपमा भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तान गरी आयात गरिने वस्तुहरूको सूचीलाई आवश्यकता अनुसार विस्तार गर्दै लगिने नीति लिइएको छ । यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा भारतबाट डलर भुक्तान गरी रू. २२ अर्ब १ करोड बराबरको आयात भएको छ । यस्तो आयात अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा रू. २५ अर्ब ९० करोड बराबरको भएको थियो । दोस्रो उपायको रूपमा डलर भारतीय बजारमा विक्री गरी भारतीय रूपैयाँ खरिद गर्ने रहेको छ । यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा अमेरिकी डलर १ अर्ब २२ करोड विक्री गरी भारतीय रूपैयाँ ५५ अर्ब ५६ करोड खरिद भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ५ करोड विक्री गरी भारतीय रूपैयाँ ४९ अर्ब ८२ करोड खरिद भएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतसँगको व्यापार घाटामा विस्तार भएकोले भारतीय रूपैयाँको खरिद बढेको हो ।
३२. २०६७ असार मसान्तको तुलनामा २०६७ पुस मसान्तमा नेपाली रूपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ३.५ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रूपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ७.५ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको थियो । २०६७ पुस मसान्तमा अमेरिकी डलर एकको विनिमय दर रू. ७१.९५ पुगेको छ । २०६७ असार मसान्तमा उक्त विनिमय दर रू. ७४.४४ रहेको थियो । मुद्रा अधिमूल्यनले केही हदसम्म मूल्यलाई नियन्त्रण गर्न सघाउ पुगेको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा हास आएको छ ।

वित्तीय बजार

३३. समीक्षा अवधिमा ३ वाणिज्य बैंक, ९ विकास बैंक र ३ लघुवित्त विकास बैंकगरी जम्मा १५ वटा बैंकहरू थप सञ्चालनमा आएका छन् भने २०६७ पुस मसान्तसम्ममा ३० वटा वाणिज्य बैंक, ८८ विकास बैंक, ७९ वित्त कम्पनी, २१ लघुवित्त विकास बैंक, सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने १६ सहकारी र ४५ गैर-सरकारी संस्था सञ्चालनमा रहेका छन् । २०६६ पुस मसान्तसम्म २६ वाणिज्य बैंक, ७३ विकास बैंक, ७८ वित्त कम्पनीहरू, १७ लघु वित्त विकास बैंक, १६ सहकारी संस्थाहरू तथा ४५ लघु वित्त कारोबार गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरू रहेका थिए । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल संख्या २०६७ असार मसान्तमा

२६४ रहेकोमा २०६७ पुस मसान्तमा २७९ पुगेको छ। त्यसैगरी, २०६७ असार मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूका शाखा संख्या ९६६ रहेको छ।

३४. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्राप्त गरेका विकास बैंकहरू ("ख" वर्ग) को निक्षेप परिचालन २०६७ असार मसान्तको तुलनामा ११.२ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ पुस मसान्तमा रू. ८६ अर्ब १८ करोड पुगेको छ। त्यसैगरी, कर्जा तथा लगानी २०६७ असार मसान्तको रू. ६५ अर्ब ६८ करोडबाट १२.३ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ पुस मसान्तमा रू. ७३ अर्ब ७४ करोड पुगेको छ। वित्त कम्पनीहरू ("ग" वर्ग) को कुल निक्षेप २०६७ असार मसान्तको रू. ७६ अर्ब ८६ करोडबाट १०.८ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ पुस मसान्तमा रू. ८५ अर्ब १६ करोड पुगेको छ भने कर्जा तथा लगानी २०६७ असार मसान्तको रू. ७९ अर्ब ८१ करोडबाट ८.४ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ पुस मसान्तमा रू. ८६ अर्ब ५० करोड पुगेको छ।
३५. पूँजी बजारको महत्वपूर्ण अङ्ग शेयर बजार पछिल्ला वर्षहरूमा उत्साहजनक रहन सकेको छैन। शेयर मूल्यमा आएको गिरावटले खराब कर्जाको मात्रा बढ्न गई बैकिङ्ग क्षेत्रको स्वास्थ्यमा समेत प्रतिकूल असर पर्न सक्ने हुनाले शेयर बजारमा देखिएको समस्यालाई दृष्टिगत गरी मार्जिन-प्रकृतिको कर्जालाई केही खुकुलो गरिएतापनि यसबाट खासै प्रभाव पर्न सकेको छैन। नेपालको शेयर बजार परिसूचक नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६६ पुस मसान्तको ५३०.९६ विन्दुबाट २४.१ प्रतिशतले घटी २०६७ पुस मसान्तमा ४०२.७५ विन्दुमा भरेको छ। बैकिङ्ग क्षेत्रको मात्र कारोवार मूल्यलाई प्रतिनिधित्व गर्ने Banking Sub-Index २०६६ को पुस मसान्तमा ५०६.६२ विन्दुमा कायम रहेकोमा २०६७ पुस मसान्तमा ३६७.९३ विन्दुमा भरेको छ।
३६. नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूमा बैकिङ्ग समूहको हिस्सा अधिकतम रहेकोले यस समूहको शेयर मूल्यमा आउने उतारचढावले समग्र सूचकाङ्कमा नै असर पार्दछ। अधिकांश बैंक तथा वित्तीय संस्थाले नेपाल राष्ट्र बैंकले तोके अनुरूप पूँजी वृद्धि गर्न हकप्रद तथा बोनस शेयर जारी गरेको र नयाँ कम्पनीहरूले समेत शेयर जारी गरेकोले बजारमा शेयरको आपूर्ति बढ्न जानुका साथै शेयर बजारमा सर्वसाधारणको आकर्षणमा समेत कमी आएकोले नेप्से सूचकाङ्कमा गिरावट आएको हो। धितोपत्र बजारलाई स्थिरता प्रदान गर्न र लगानीकर्ताको विश्वास कायम राख्न संस्थागत लगानी उत्प्रेरित गर्ने, बजारमा तरलताको अभाव हुन नदिने र उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी विविधिकरण गर्ने वातावरण सृजना गर्नु आवश्यक छ। यसबाट धितोपत्र बजारको दिगो विकास हुनुको साथै समग्र आर्थिक क्रियाकलापमा समेत विस्तार हुनेछ।
३७. नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या २०६७ पुस मसान्तमा १९५ पुगेको छ भने यी कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी रू. ९३ अर्ब ८२ करोड रहेको छ। नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडमा थप धितोपत्रहरू सूचीकृत भएका कारण चुक्ता पूँजीमा वृद्धि भएको हो। २०६६ पुस मसान्तमा नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या १६५ र चुक्ता पूँजी रू. ७१ अर्ब ७१ करोड रहेको थियो। यस तथ्यबाट एक वर्षमा मात्रै रू. २२ अर्ब ११ करोड बराबरको थप पूँजी परिचालित भएको देखिन्छ। २०६७ पुस मसान्तसम्म १९५ कम्पनीहरूको ९३ करोड १७ लाख २९ हजार कित्ता शेयर नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडमा सूचीकृत भएको छ। सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १६३ वटा वित्तीय संस्था (बीमा कम्पनी समेत), १८ वटा उत्पादन तथा प्रशोधन उद्योग, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक संस्था, ४ वटा जल विद्युत कम्पनी र २ वटा अन्य समूहका रहेका छन्।
३८. पूँजी बजारको अर्को एक उपकरणको रूपमा नेपाल सरकारले जारी गर्ने विकास ऋणपत्र पनि रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा कुल रू. ३ अर्बको विकास ऋणपत्र बोलकबोल प्रक्रिया मार्फत बिक्री भएको छ। ५-वर्षे भुक्तानी अवधि र अंकित वार्षिक ब्याजदर ९.५ प्रतिशत रहेको उक्त विकास ऋणपत्र प्रिमियममा बिक्री भएको थियो। सरकारी ऋणपत्र बाहेक पूँजी बजारमा कर्पोरेट ऋणपत्रहरू उल्लेख्य रूपमा निष्कासन भएका छैनन्।

मौद्रिक तथा समग्र तरलता स्थिति

मुद्रा प्रदाय

३९. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहेको तथा मूल्य वृद्धिदर पनि उच्च रहेको कारण मौद्रिक नीतिलाई कसिलो पारिएकोले अघिल्ला वर्षहरूको तुलनामा मौद्रिक विस्तार नियन्त्रित रहेको थियो भने चालू आर्थिक वर्षमा सो विस्तार न्यूनतम स्तरमा भरेको छ। अघिल्लो वर्षको छ महिनासम्ममा

विस्तृत मुद्राप्रदाय ६.८ प्रतिशतले बढेकोमा यस आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ०.६ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ। बैंकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा ह्रास आएको र आन्तरिक सम्पत्तिमा सीमान्त मात्र वृद्धि भएकोले विस्तृत मुद्रा प्रदायमा वृद्धि नभएको हो।

४०. समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा कमी तथा साधन परिचालनको तुलनामा पूँजीगत खर्चमा विस्तार हुन नसकेकोले नेपाल सरकारमाथिको खुद दावी रू. २६ अर्ब ३१ करोड (१९.८ प्रतिशत) ले घटेको हुँदा समग्र मौद्रिक तरलतामा कमी आएको हो। समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले उपयोग गरेको रू. १६ अर्ब ७१ करोडको अधिविकर्ष समायोजन पछि पनि नेपाल राष्ट्र बैंकमा रू. १२ अर्ब २४ करोडको नगद बचत कायम रहेको छ। यसर्थ, नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्चमा विस्तार हुन थाले पछि मौद्रिक तरलता बढ्ने देखिन्छ।
४१. विस्तृत मुद्राप्रदायका अंशमध्ये संकुचित मुद्राप्रदाय अघिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनासम्ममा ५.५ प्रतिशतले बढेकोमा चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा ३.१ प्रतिशतले घटेको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आवधिक निक्षेपमा प्रदान गर्ने आकर्षक ब्याजदर र उच्च सरकारी नगद बचतका कारण संकुचित मुद्रा घटेको हो। संकुचित मुद्राप्रदाय अन्तर्गत चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा समीक्षा अवधिमा १.२ प्रतिशतले घटेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त मुद्रा ९.२ प्रतिशतले बढेको थियो। माग निक्षेप भने अघिल्लो वर्ष १.१ प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा ६.५ प्रतिशतले घटेको छ। विस्तृत मुद्राप्रदायको अर्को अंश आवधिक निक्षेप अघिल्लो वर्ष ७.४ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा २.२ प्रतिशतले मात्र बढेको छ।
४२. समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन नाफा/नोक्सान समायोजित) रू. ४ अर्ब ४३ करोड (२.१ प्रतिशत) ले घटेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सम्पत्ति रू. १६ अर्ब ६४ करोड (७.४ प्रतिशत) ले घटेको थियो। वस्तु निर्यात र विप्रेषण आप्रवाहमा वृद्धि भएको र आयातमा पनि कमी आएकोले भुक्तानी असन्तुलनमा सुधार भई मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा आएको ह्रास अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कम रहेको हो।
४३. मौद्रिक विस्तारमा प्रभाव पार्ने दुई कारक संचित मुद्रा र मुद्रा गुणकमध्ये मौद्रिक विस्तारमा पछिल्लो कारकको भूमिका उल्लेख्य रहेको छ। समीक्षा अवधिमा संचित मुद्रा ७.६ प्रतिशत (रू. १६ अर्ब ५२ करोड) ले घटेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त मुद्रा ०.३ प्रतिशत (रू. ५३ करोड) ले बढेको थियो। नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढेको भएतापनि उच्च सरकारी बजेट बचतका कारण खुद आन्तरिक सम्पत्तिमा भारी कमी आएकोले संचित मुद्रामा उच्च कमी आएको हो। तर, विस्तृत मुद्रा गुणक २०६७ असार मसान्तको ३.२९ बाट ८.९ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ पुस मसान्तमा ३.५८ पुगेकोले मौद्रिक तरलता सोही अनुरूप नघटेको हो। वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकमा रहेको मौज्जात उपयोग गरी कर्जामा विस्तार गर्दा अधिक तरलताको अनुपातमा कमी आई मुद्रा गुणकमा वृद्धि हुन गएको हो।
४४. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को छ महिनासम्ममा कुल आन्तरिक कर्जा २.७ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त कर्जा ७.३ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा ८.४ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सो कर्जा १२.१ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो। अनुत्पादक क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जालाई नियन्त्रण गर्न गरिएको नीतिगत प्रयास र आयात व्यापारमा कमी आएको कारण समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रको कर्जा विस्तारमा कमी आएको हो।

वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप परिचालन तथा कर्जा प्रवाह

४५. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को छ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप परिचालन र कर्जा प्रवाहबीच असन्तुलन बढेको छ। यस अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप रू. ३ अर्ब ७८ करोडले बढी २०६७ पुस मसान्तमा रू. ६२४ अर्ब ३९ करोड पुगेको छ भने कर्जा तथा लगानी रू. ४५ अर्ब ९३ करोडले बढी रू. ६४३ अर्ब २८ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप परिचालन रू. २५ अर्ब ६५ करोडले र कर्जा तथा लगानी रू. ४५ अर्ब २८ करोडले बढेको थियो। नेपाल सरकारको उच्च नगद बचत र शोधनान्तर घाटाले गर्दा निक्षेप परिचालनमा कमी आउन गएको हो।
४६. निक्षेप परिचालनमा कमी आएतापनि समीक्षा अवधिमा साधनको स्रोतको रूपमा वाणिज्य बैंकहरूको पूँजी कोष बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको चुक्ता पूँजी रू. ३ अर्ब ४४ करोडले वृद्धि भएकोमा चालू वर्षको सोही अवधिमा रू. ८ अर्ब ९० करोडले वृद्धि भएको छ। साधन परिचालनमा पूँजीको हिस्सा बढ्दै जानु वित्तीय स्वास्थ्य र स्थायित्वको लागि सकारात्मक पक्ष हो।

४७. निक्षेपमा न्यून वृद्धिको विपरित निजी क्षेत्रको कर्जा रू. ४० अर्ब ११ करोड (८.५ प्रतिशत) ले वृद्धि भएको छ । अधिल्लो वर्ष उक्त कर्जा रू. ५२ अर्ब ५० करोड (१२.९ प्रतिशत) ले बढेको थियो । समग्रमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा-निक्षेप अनुपात उच्च रही साधन loaned up को स्थितिमा रहेकोले पनि कर्जा प्रवाहमा कमी आएको देखिन्छ । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जामध्ये उत्पादन क्षेत्रतर्फको कर्जा रू. १५ अर्ब २० करोडले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त क्षेत्रतर्फको कर्जा रू. ८ अर्ब ४३ करोडले बढेको थियो । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फको कर्जा रू. १० अर्ब ४१ करोडले, निर्माण क्षेत्रतर्फको कर्जा रू. ३ अर्ब ४८ करोडले र कृषि क्षेत्रतर्फको कर्जा रू. १ अर्ब ८९ करोडले बढेको छ । तर, समीक्षा अवधिमा यातायात, सञ्चार तथा सार्वजनिक सेवा क्षेत्रको कर्जा रू. २ अर्ब २२ करोडले घटेको छ । अधिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनामा रू. १४ अर्ब १८ करोडले विस्तार भएको रियल स्टेटतर्फको कर्जा समीक्षा अवधिमा रू. ८८ करोडले मात्र बढेको छ ।
४८. वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा संरचनालाई हेर्दा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढ्दै गएको देखिन्छ । उदाहरणको लागि २०६६ पुस मसान्तसम्म प्रवाहित कूल कर्जामध्ये कृषि क्षेत्रतर्फ ३.१ प्रतिशत, उत्पादन क्षेत्रतर्फ २०.५ प्रतिशत, निर्माण क्षेत्रतर्फ १०.४ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रतर्फ ५.८ प्रतिशत रहेकोमा २०६७ पुस मसान्तसम्ममा कृषि क्षेत्रतर्फ ३.२ प्रतिशत, उत्पादन क्षेत्रतर्फ २१.७ प्रतिशत, निर्माण क्षेत्रतर्फ १०.५ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रतर्फ ६.४ प्रतिशत रहेको छ ।
४९. समीक्षा अवधिमा घरजग्गा कारोवार र शेयर बजारमा आएको शिथिलतासँगै वाणिज्य बैंकहरूको खराब कर्जा अनुपात पनि बढ्न गएको देखिन्छ । २०६७ असार मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको खराब कर्जा अनुपात २.४८ प्रतिशत रहेकोमा २०६७ असोज महिनाको अन्त्यमा उक्त अनुपात ४.०२ प्रतिशत पुगेको छ । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत पुनर्संरचनाको क्रममा रहेका नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको खराब कर्जा अनुपातमा पनि २०६७ असार मसान्तको क्रमशः २.२८ प्रतिशत र ९.८१ प्रतिशतबाट वृद्धि भई २०६७ असोज मसान्तमा क्रमशः ४.८७ प्रतिशत र ११.९८ प्रतिशत पुगेको छ । खासगरी, रियल स्टेट कारोवारमा शिथिलता आएको, नेपाल राष्ट्र बैंकले कर्जा वर्गीकरण सम्बन्धमा नयाँ निर्देशन जारी गरेको र निर्देशनहरूको पालनातर्फ प्रभावकारिता तुल्याएको, ब्याजदरमा वृद्धि भएको तथा शेयर बजारमा पनि सुधार हुन नसकेको कारण बैंकहरूको खराब कर्जा अनुपात बढ्न गएको हो ।

वाणिज्य बैंकहरूको तरलताको स्थिति

५०. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको तरल सम्पत्तिमा पनि उच्चदरले ह्रास आएको छ । अधिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनामा उक्त सम्पत्ति ११.३ प्रतिशतले घटी २०६६ असार मसान्तमा रू. १७२ अर्ब ६४ करोड रहेकोमा समीक्षा अवधिमा १०.४ प्रतिशतले कमी आई २०६७ पुस मसान्तमा रू. १९१ अर्ब ८१ करोड रहेको छ । तरल सम्पत्तिका अंशहरूमध्ये तरल कोष १६.८ प्रतिशतले घटेको छ । वाणिज्य बैंकहरूको नेपाल राष्ट्र बैंक तथा विदेशमा रहेको मौज्जातमा कमी आएकोले तरल कोष घटेको हो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको विदेशमा रहेको मौज्जात १२.६ प्रतिशतले घटी रू. ५४ अर्ब ४९ करोड हुन आएको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंकमा रहेको मौज्जात २९.६ प्रतिशतले घटी रू. ३६ अर्ब रहेको छ । निक्षेप परिचालनको तुलानामा कर्जा तथा लगानीको विस्तार उच्च रहेको कारण वाणिज्य बैंकहरूले विदेशी मौज्जात र नेपाल राष्ट्र बैंकमा रहेको मौज्जात उपयोग गरेकोले तरल कोषमा कमी आएको हो । यस अवधिमा सरकारी ऋणपत्रमा लगानी पनि ०.३ प्रतिशतले घटेको छ ।
५१. उच्च कर्जा विस्तार र न्यून थप निक्षेप परिचालनका कारणले कर्जा-निक्षेप अनुपात २०६७ असार मसान्तको ८२.९ प्रतिशतबाट बढेर पुस मसान्तमा ८९.८ प्रतिशत पुगेको छ भने तरलता-निक्षेप अनुपात ३४.५ प्रतिशतबाट घटेर ३०.७ प्रतिशत कायम भएको छ । यस्तो प्रवृत्तिले वाणिज्य बैंकहरूको तरलता स्थितिमा दबाव सृजना हुने भएकोले साधनको स्रोत र उपयोगबीच सन्तुलन कायम गर्नेतर्फ सजग हुनु पर्ने देखिएको छ ।

तरलता व्यवस्थापन

५२. समीक्षा वर्षको पहिलो त्रयमासमा बैंकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको अधिक तरलता प्रशोचन गरिएको थियो भने पछिल्ला महिनाहरूमा तरलता प्रवाह गरिएको थियो । समष्टिमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को छ महिनासम्ममा खुला बजार कारोवार अन्तर्गत रू. ३ अर्बको खुद तरलता प्रशोचन भएको छ । समीक्षा अवधिमा विक्री बोलकबोल मार्फत रू. २ अर्ब र रिभर्स रिपो बोलकबोलमार्फत रू. १९ अर्ब गरी कुल रू. २१ अर्बको तरलता प्रशोचन भएको छ भने रिपो बोलकबोलमार्फत रू. १८ अर्बको तरलता प्रवाह

- भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा खुला बजार कारोवार अर्न्तगत बिक्री बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट गरी रू. ८ अर्ब ४४ करोड तरलता प्रशोचन भएको र खरिद बोलकबोल तथा रिपो बोलकबोलबाट गरी रू. ४३ अर्ब ३६ करोडको तरलता प्रवाह भएको थियो।
५३. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर १ अर्ब १३ करोड ८ लाख खुद खरिद गरी रू. ८२ अर्ब १२ करोड बराबरको तरलता प्रवाह गरेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर ४९ करोड ४७ लाख खुद खरिद भई रू. ३७ अर्ब ५७ करोड बराबरको तरलता प्रवाह भएको थियो।
५४. तरलता व्यवस्थापनमा वाणिज्य बैंकहरूले अन्तर बैंक कारोवारलाई पहिलो उपायको रूपमा प्रयोग गर्ने गरेका छन्। शोधनान्तर घाटा, नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रहेको उच्च नगद बचत र निक्षेपको तुलनामा कर्जाको उच्च विस्तारले तरलतामा कमी ल्याएको हुँदा खुला बजार कारोवारबाट तरलता प्रवाह गरिनुको साथै स्थायी तरलता सुविधा र अन्तर बैंक कारोवार पनि बढेको छ। आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा अन्तरबैंक कारोवारमा ३३.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. २०९ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा अन्तर-बैंक कारोवारमा २.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. १५० अर्ब ९० करोड रहेको थियो। अन्तरबैंक कारोवारमा आएको वृद्धिले वित्तीय बजारमा वित्तीय साधनको कुशल परिचालन गर्ने वातावरण विकास हुँदै गएको संकेत मिलेको छ।
५५. अन्तर बैंक कारोवारको अतिरिक्त सरकारी ऋणपत्रको धितोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई स्वतः उपलब्ध हुने स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग पनि समीक्षा अवधिमा बढेको छ। वाणिज्य बैंक लगायत मौद्रिक नीतिका समकक्षी विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले समेत गरी समीक्षा अवधिमा कुल रू. १२९ अर्ब ७१ करोडको स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग गरेका छन्। समीक्षा अवधिमा उपयोग भएको स्थायी तरलता सुविधा अर्न्तगत २०६७ पुस मसान्तमा रू. २ अर्ब ४२ करोड बक्यौता रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रू. ६५ अर्ब २५ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग भएकोमा २०६६ पुष मसान्तमा रू. १ अर्ब ८३ करोड बक्यौता रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा उपयोग भएको कुल स्थायी तरलता सुविधामध्ये ७ विकास बैंक र ३ वित्त कम्पनीले उपयोग गरेको यस्तो सुविधा रू. ९ अर्ब २४ करोड रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ४ विकास बैंक र १ वित्त कम्पनीले गरी जम्मा रू. १४ करोड ८४ लाखको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका थिए। मौद्रिक नीतिको समकक्षीको दायरामा ल्याइएका विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूको खुला बजार तथा स्थायी तरलता सुविधा उपयोगमा बढ्दो सक्रियताबाट मौद्रिक व्यवस्थापनको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुगेको छ।

ब्याजदर

५६. बैंकिङ क्षेत्रमा रहेको तरलताको अल्पकालीन स्थितिलाई संकेत गर्ने अन्तरबैंक ब्याजदर २०६६ पुस महिनामा १२.८३ प्रतिशत रहेकोमा २०६७ पुस महिनामा १०.५८ प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी, ९९-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर २०६६ पुसमा ८.७४ प्रतिशत रहेकोमा २०६७ पुसमा ८.२९ प्रतिशत कायम भएको छ।
५७. २०६६ पुस महिनाको तुलनामा निक्षेपको ब्याजदरमा पनि वृद्धि भएको छ। उदाहरणको लागि २०६६ पुस महिनामा एक-महिने तीन-महिने, छ-महिने, एक-वर्ष तथा दुई वर्ष र दुई वर्ष भन्दा माथिको मुद्दती निक्षेपको अधिकतम ब्याजदर क्रमशः ७.२५ प्रतिशत, ७.२५ प्रतिशत, ८.७५ प्रतिशत, ११.० प्रतिशत र ११.५ प्रतिशत रहेकोमा २०६७ पुस महिनामा उक्त ब्याजदरहरू क्रमशः ८.० प्रतिशत, ९.५ प्रतिशत, १०.५ प्रतिशत, ११.५ प्रतिशत र १२.५ प्रतिशत पुगेका छन्। त्यसैगरी, बचत निक्षेपकर्ताको अधिकतम ब्याजदर पनि २०६६ पुस महिनाको तुलनामा ४.७५ प्रतिशत विन्दुले बढी २०६७ पुस महिनामा १२.० प्रतिशत पुगेको छ। यसबाट निक्षेपकर्ताहरूले आफ्नो बचतमा बढी प्रतिफल पाउने अवस्था सृजना भएको छ। ब्याजदरमा भएको वृद्धिले केही हदसम्म बचत प्रोत्साहित भई अनावश्यक उपभोगमा कटौती गर्न र अनौपचारिक क्षेत्रमा हुने वित्तीय कारोवारलाई निरुत्साहित गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ।

वित्तीय तथा वाह्य क्षेत्र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

नियमन तथा सुपरिवेक्षण

५८. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका नियमन तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी व्यवस्थाहरूलाई कार्यान्वयन गर्दै जाने सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले पूँजीकोष सम्बन्धी नयाँ मापदण्ड-वासेल द्वितिय

- (BASEL II) संरचना तयार गरी “क” वर्गका इजाजतप्राप्त संस्थाहरूको हकमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। यस व्यवस्थालाई आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि “ख” वर्गका राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूको हकमा पनि समानान्तर रूपमा लागू गरी यस्ता विकास बैंकहरूको पूँजीकोष “क” वर्गका वाणिज्य बैंकहरूको जस्तै Simplified Standardized Approach को आधारमा गणना हुने व्यवस्था मिलाइएको छ।
५९. वित्तीय क्षेत्रमा तीव्र गतिमा बढ्दै गएको प्रतिस्पर्धा, विकसित नयाँ वित्तीय उपकरण र सेवाबाट उत्पन्न हुन सक्ने सम्भावित जोखिमहरूलाई पहिचान र सम्बोधन गर्न परम्परागत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण पद्धति कम प्रभावकारी हुँदै गएको छ। यसै तथ्यलाई दृष्टिगत गरी जोखिमका आधारमा सुपरिवेक्षण गर्ने पद्धतिलाई थप परिष्कृत गर्न र जोखिमहरूको पहिचान, मापन, व्यवस्थापन र नियन्त्रणका सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अपनाउनु पर्ने न्यूनतम मापदण्डहरूलाई कार्यान्वयनमा ल्याउन “जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका” जारी गरी मार्गदर्शन प्रदान गरिएको छ। यसको कार्यान्वयनबाट जोखिम व्यवस्थापनमा संस्थाका संचालक समिति र उच्च व्यवस्थापनको दायित्व तथा जिम्मेवारी स्थापित हुनुको साथै संस्थागत संरचना, संचालन एवम् नियन्त्रण प्रकृयाको लागि आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधारहरू तयार भई आन्तरिक संचालन प्रकृयालाई सुदृढीकरण गर्न र यसबाट आर्थिक उत्तार चढावले उत्पन्न हुन सक्ने दबाव एवम् भ्रष्टाकारहरूलाई (Stress and shocks) केही हदसम्म प्रतिरोध (Insulate) गर्न सहयोग पुगी समग्र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न बल पुग्ने विश्वास लिइएको छ।
६०. जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई थप प्रभावकारी बनाउन स्थलगत तथा गैर-स्थलगत निरीक्षणको विद्यमान ढाँचामा पुनरावलोकन एवम् परिमार्जन गर्ने कार्य भइरहेको छ। गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्दै लैजाने उद्देश्य अनुरूप विद्यमान पूर्व सचेतता प्रणाली (Early Warning System) लाई अझै बढी प्रभावकारी बनाउँदै लगिने र बैंकका ठूला शाखाहरूको सुपरिवेक्षण कार्यलाई सघाउ पुऱ्याउन शाखा लेखापरीक्षण सम्बन्धी अवधारणापत्र तयार गरिएको छ।
६१. अर्थतन्त्रमा आउने उतारचढावले बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा पार्न सक्ने सम्भावित प्रभाव आंकलन गर्न दबाव परीक्षण (Stress Testing) अन्तर्गत नमूना परीक्षणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ। नमूना परीक्षणबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको आधारमा बैंकहरू स्वयम्ले आफ्नो दबाव परीक्षण गर्न सक्ने गरी आवश्यक मार्गदर्शन गर्न निर्देशिका तयार गर्ने कार्य जारी रहेको छ। साथै, बैंकहरूको सम्भावित जोखिम पहिचान तथा व्यवस्थापन प्रणाली विकास गरी वित्तीय प्रणालीमा अकस्मात् आउन सक्ने संकटलाई समयमै सम्बोधन गर्न तत्काल लिनु पर्ने कदमहरूका सम्बन्धमा आकस्मिक योजना (Contingency Plan) तयार गर्ने कार्य जारी रहेको छ। जोखिम पहिचान, वित्तीय प्रतिस्पर्धा र वित्तीय स्वास्थ्य सम्बन्धी जानकारी अभिवृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउन निजी क्षेत्रको सहभागितामा साख मूल्याङ्कन संस्था (Credit Rating Agency) स्थापना गर्ने कार्यलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ।
६२. नेपाल राष्ट्र बैंकको सुपरिवेक्षकीय दक्षता र क्षमता अभिवृद्धिका लागि बैंक सुपरिवेक्षण विभाग तथा वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागको संरचना, अख्तियार प्रत्यायोजन तथा उत्तरदायित्व बहन सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरी नयाँ व्यवस्था लागू गरिएको छ। साथै, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको क्रममा देखिएका कमी कमजोरीलाई तुरुन्त सुधार गरी वित्तीय प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता निरन्तर कायम राख्न आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि ल्याइएको शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को कार्यान्वयन एवम् अनुगमनको प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक गृहकार्य भइरहेको छ।
६३. वित्तीय अनुशासन प्रवर्द्धनका लागि संस्थागत सुशासन, निर्देशनको पालना तथा संस्था अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्थालाई अझ प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न संस्थागत सुशासन सम्बन्धी एकीकृत निर्देशनमा परिमार्जन गरिएको छ। त्यसैगरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले गर्ने पूँजीगत खर्च र अन्य मसलन्द खर्चमा पारदर्शिता, मितव्ययिता अपनाएको छ/छैन भनी लङ्ग फर्म अडिट प्रतिवेदनमा उल्लेख गरी बाह्य लेखापरीक्षकबाट तयार गरिने प्रतिवेदनमा समेत उल्लेख गर्ने व्यवस्थाका लागि उक्त प्रतिवेदनलाई परिमार्जन गरिएको छ। साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संचालक, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत तथा उच्च पदस्थ कर्मचारीको तलब भत्ता तथा सेवा-सुविधालाई मुलुकको वित्तीय प्रणालीले धान्ने र ग्राह्य हुने गरी व्यवस्थित गर्न तलब भत्ता तथा सुविधा गणना गर्ने प्रक्रियाको सम्बन्धमा मार्गदर्शन जारी गरी यस्तो सुविधालाई पूर्ण पारदर्शी बनाउन सम्बन्धित संस्थाको वार्षिक प्रतिवेदनमा समेत उल्लेख गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

६४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्ना निक्षेपकर्ताहरूलाई विभिन्न बचत खातामार्फत निक्षेप सुविधा उपलब्ध गराउँदा त्यस्तो बचत खातामा दिने ब्याजदरबीचको अन्तर दुई प्रतिशतभन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, कुनै एक प्रकारको बचत खातामा दिइने ब्याजदर परिवर्तन गर्दा अन्य बचत खाताका ब्याजदरलाई पनि समान रूपमा समायोजन गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । निक्षेपमा दिइने ब्याज, ऋणीबाट असुल गर्ने ब्याज, हर्जना ब्याज, व्यवस्थापन शुल्क, सेवा शुल्क लगायतका ब्याज तथा शुल्कलाई सम्बन्धित पक्षले स्पष्ट र सरल रूपमा बुझ्ने तथा बुझाउने कार्यको लागि आवश्यक संस्थागत व्यवस्था गर्न मार्गदर्शन जारी गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो ग्राहकहरूलाई तेस्रो पक्षबाट सेवा तथा सुविधाहरू उपलब्ध गराउँदा उक्त तेस्रो पक्षले लिने सेवा शुल्क भन्दा अधिक शुल्क लिनु नहुने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, निष्कृत खाता सक्रिय गराउँदा शुल्क र तोकिएको न्यूनतम मौज्जात नपुगेमा रकम कट्टा गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
६५. यस बैंकबाट ईजाजतप्राप्त वाणिज्य बैंकहरूले यसै बैंकबाट ईजाजतप्राप्त अन्य वित्तीय संस्थाहरूका अतिरिक्त निक्षेप सम्बन्धी कारोबार गर्ने अन्य कुनै पनि संस्थामा ब्याज प्राप्त हुने कुनै पनि प्रकारको स्वदेशी निक्षेप खाता खोल्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ । तर, यो व्यवस्था कर्मचारीको अवकाश प्राप्त कोष बापतको रकम, शुरु सार्वजनिक निष्कासन, पुनःसार्वजनिक निष्कासन र हकप्रद शेयर निष्कासनबाट प्राप्त रकम जम्माको लागि खोलिएको अस्थायी प्रकृतिका निक्षेप खाता र विदेशी मुद्रा खातामा भने लागू नहुने गरिएको छ ।
६६. उत्पादनशील र खासगरी कृषि, उर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योगतर्फ पर्याप्त लगानी सुनिश्चित गर्न हाल तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा कायम Industry average को १० प्रतिशत भन्दा कम वा बढी लगानी गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाले तीन वर्षभित्र औसत कर्जा लगानी Industry average को २० प्रतिशत पुऱ्याउने गरी कर्जा प्रवाहको कार्य योजना पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिए अनुसार अधिकांश बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले उत्पादनशील क्षेत्रको कर्जा प्रवाहको कार्ययोजना पेश गरी सकेका छन् भने बैंकहरूको यस क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जाको अनुपातमा सुधार हुन थालेको छ । यो व्यवस्था २०६७ असार मसान्त पश्चात् कारोबारको स्वीकृति पाएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा पनि लागू गरिएको छ ।
६७. कर्जाको अधिकेन्द्रित जोखिम न्यूनीकरण गर्न तोकिएका क्षेत्र बाहेकका कुनै एक व्यवसायिक क्षेत्रमा (कुनै एक आर्थिक क्षेत्रमा मात्र कर्जा प्रवाह गर्न स्वीकृति पाएका वित्तीय संस्था बाहेक) कुल बाँकी कर्जासापटको ४० प्रतिशतसम्म मात्र कर्जा प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ । यसपूर्व ४० प्रतिशतभन्दा कम सीमा तोकिएका क्षेत्रहरूमा भने सोही व्यवस्था कायम गरिएको छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आवासीय घर, व्यवसायिक भवन तथा आवासीय अपार्टमेन्ट निर्माण तथा अन्य रियल स्टेट (जग्गाजमिन खरिद तथा प्लटिङ समेत) क्षेत्रमा प्रवाह गर्न सक्ने कर्जाको सीमा कुल कर्जाको २५ प्रतिशत र यसमध्ये अन्य रियल स्टेट क्षेत्र (जग्गाजमिन खरिद तथा प्लटिङ) तर्फको कर्जाको सीमा भने १० प्रतिशत भन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ । उपरोक्त सीमा भन्दा बढी कर्जा प्रवाह गर्ने वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस्तो कर्जालाई २०६९ असारसम्म तोकिएको सीमामा ल्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६८. संस्थागत सुशासनलाई थप मजबुत बनाउन इजाजतप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाको १ प्रतिशत भन्दा बढी संस्थापक शेयर धारण गरेका संस्थापक/संस्थापक समूहका शेयरधनीहरूले आफूले धारण गरेको संस्थापक शेयरमध्ये ५० प्रतिशतभन्दा बढी धितो राखी कर्जा लिन नपाउने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ । सो सीमाभन्दा बढी संस्थापक शेयर धितो राखी कर्जा प्रवाह भएको खण्डमा यस्तो कर्जालाई भुक्तानी मिति वा २०६८ असार मसान्तमध्ये जुन पहिले हुन्छ सो समयभित्र सीमामा ल्याइसक्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, मार्जिन प्रकृतिको कर्जा अन्तर्गत विगत १८० दिनको औसत शेयर मूल्य वा पछिल्लो बजार मूल्य जुन कम छ सोको ६० प्रतिशतसम्म कर्जा प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।
६९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट कर्जा उपभोग गरी नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीले यस्तो दायित्वबाट उन्मुक्ती पाउने सम्भावना रहेमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण हुनुको साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थामा गरिने निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको कामकारवाही पनि प्रभावकारी हुन सक्दैन । यसर्थ, नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरू उपरको कारवाहीलाई अगाडि बढाउन आवश्यक कार्यविधि सम्बन्धी मस्यौदा तयार गरिएको छ ।

७०. पूर्वाधार विकासको लागि समेत सहयोग पुग्ने गरी वैदेशिक संयुक्त लगानीमा ठूलो पूँजी र उच्च प्रविधि सहित स्थापना हुने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा बाहेक नयाँ वाणिज्य बैंक स्थापनाको लागि निवेदन लिने कार्य अर्को नीतिगत व्यवस्था नभएसम्मको लागि स्थगित गरिएकोमा सो कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । यो नीतिगत व्यवस्था लागू हुनु अघि पेश भएका निवेदनहरूका हकमा अधिकांशले संचालनका लागि स्वीकृति प्राप्त गरिसकेका छन् ।
७१. मुलुकको औद्योगिक तथा व्यावसायिक क्रियाकलापमा देखिरहेको शिथिलतालाई ध्यानमा राखी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक विस्तार भन्दा भएका संस्थाहरूको सेवा विस्तार र त्यसको गुणस्तर सुधारतर्फ जोड दिनु पर्ने भएकोले तदनुरूपको नीति तय गर्नु पर्ने देखिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्था संस्थापना सम्बन्धी विद्यमान नीतिगत तथा प्रक्रियागत व्यवस्थालाई परिमार्जन गरी चुक्ता पूँजी, संस्थापक समूहको व्यावसायिक संलग्नता र अनुभव, संस्थापक, संचालक तथा पदाधिकारीले उपभोग गर्न सक्ने कर्जा, संचालक मनोनयन/निर्वाचन, संस्थापक सेयर लगानी सीमा, संस्थापक तथा संचालकको योग्यता (Fit and Proper Test) तथा वित्तीय सेवामा सर्वसाधारणको पहुँच जस्ता पक्षहरूलाई मूलभूत रूपमा समयसापेक्ष बनाउन विद्यमान नीतिगत तथा प्रक्रियागत व्यवस्थालाई परिमार्जन गर्ने कार्य भइरहेको छ ।
७२. वित्तीय स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धि भन्दा गुणात्मक क्षमता अभिवृद्धि महत्पूर्ण हुने पक्षलाई दृष्टिगत गरी वित्तीय संस्थाहरू एकआपसमा गाभ्ने वा गाभिने सम्बन्धी कार्यलाई प्रोत्साहित गर्न विनियमावली तर्जुमा भइसकेको छ । उक्त विनियमावली संचालक समितिबाट पारित भएपछि कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

७३. वित्तीय सेवामा पिछडिएका क्षेत्र, वर्ग, लिङ्ग तथा समुदायको पहुँच अभिवृद्धि गर्न त्यस्ता सेवा प्रदान गर्न स्थापना हुने वित्तीय संस्थाहरूलाई प्राथमिकताका साथ शीघ्र अनुमति प्रदान गर्ने नीतिलाई अघि बढाउन लघुवित्त प्राधिकरण ऐनको मस्यौदा तयार गरी अर्थ मन्त्रालय पठाइएको छ । उक्त ऐन व्यवस्थापिका संसदबाट पारित भएपछि यस्ता संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका लागि दोश्रो नियामक निकाय (Second Tier Institution-STI) को रूपमा लघुवित्त प्राधिकरण स्थापना गर्ने कार्यलाई शीघ्र अगाडि बढाइने छ ।
७४. ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई लघुवित्त विकास कोषको रूपमा एक छुट्टै निकायको रूपमा संस्थापना गर्ने सम्बन्धी कारवाहीलाई अघि बढाउन आवश्यक विधेयकको मस्यौदा तयार गरी सरोकारवालाहरूसँग राय सल्लाह लिने कार्य भइरहेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले लघु, साना र मझौला उद्योगमा कर्जा वृद्धि तथा पहुँच अभिवृद्धिका लागि कर्जा विभाग अन्तर्गत एउटा छुट्टै डेस्क स्थापना गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै लघुवित्त संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई थप प्रभावकारी तुल्याउन लघुवित्त विभागलाई लघुवित्त प्रवर्द्धन तथा सुपरिवेक्षण विभागमा रुपान्तरण गरी लघुवित्त विकास बैंकहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने कार्य अघि बढाइएको छ ।
७५. वित्तीय पहुँच बढाउने उद्देश्यले वाणिज्य बैंकतर्फको ३ प्रतिशतको विद्यमान सीमा यथावत् कायम गरी विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीले २०६७ असार मसान्तको कुल बाँकी कर्जा तथा सापटको आधारमा २०६७ पुस मसान्तसम्ममा क्रमशः २.५ प्रतिशत र २ प्रतिशत अनिवार्य रूपमा विपन्न वर्गमा कर्जा लगानी गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिए अनुरूप यस क्षेत्रमा जाने कर्जामा उत्साहजनक वृद्धि भएको छ । विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्ने गरी प्राप्त सापटी रकमलाई लक्षित वर्गमा कर्जा प्रवाह नगरी कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा ब्याज आर्जन गर्ने अभिप्रायले खाता खोली जम्मा गर्न नपाउने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।
७६. “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरूले सामूहिक/व्यक्तिगत जमानीमा वा धितो लिई/नलिई विपन्न वर्ग तथा लघु कर्जामा लगानी गर्न पाउने कर्जाको विद्यमान रू. ६० हजारको सीमालाई बढाएर रू. ९० हजार र लघुकर्जाको रू. १ लाख ५० हजारसम्मको सीमालाई बढाएर रू. २ लाख पुऱ्याइएको छ । साथै, रू. २ लाखको सीमामा कर्जा प्रवाह गर्दा विपन्न वर्गमा जाने कुल कर्जासापटको २५ प्रतिशतभन्दा बढी हुन नहुने प्रवाधानलाई परिवर्तन गरी यस्तो सीमा एक तिहाई भन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था गरिएको छ ।
७७. विगत दुई वर्षदेखि विपन्न वर्ग कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका प्रति समूह सदस्य/व्यक्तिलाई सामूहिक/व्यक्तिगत जमानतमा “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नु पर्ने कर्जाको विद्यमान रू.६० हजारको सीमालाई बढाएर रू. ९० हजार पुऱ्याइएको छ । यसैगरी लघु

- उद्यम कर्जाको रू. १ लाख ५० हजारको सीमालाई बढाएर रू. २ लाख कायम गरिएको छ । माध्यामिक तथा उच्च माध्यामिक तह सरहको प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा अध्ययनको लागि विपन्न परिवारका युवाहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट विना धितोमा प्रवाह हुने रू. २ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।
७८. आर्थिक र व्यवसायिक क्रियाकलापमा महिलाहरूको सहभागिता बढाई महिला सशक्तीकरणमा सहयोग पुऱ्याउन उनीहरूद्वारा संचालित लघु उद्यमलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह भएको रू. ३ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा समावेश गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो कर्जामा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सामान्य पुनरकर्जा दरमा पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।
७९. सामुदायिक उपभोक्ता समिति वा निजी क्षेत्रले ५०० किलोवाट क्षमतासम्मको जलविद्युत आयोजनाको कुल लागतको न्यूनतम ५० प्रतिशत वा सो भन्दा बढी लगानी गर्ने परियोजनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सामुदायिक उपभोक्ता समिति वा निजी क्षेत्रलाई प्रदान गर्ने रू. १ करोडसम्मको कर्जा तथा सापटलाई विपन्न वर्ग कर्जा अन्तर्गत गणना गरिने व्यवस्था मिलाइएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट यसतर्फ जाने कर्जा सम्बन्धमा पुनरावलोकन गरी यस्तो कर्जाको सीमा निर्धारण गरिनेछ । साथै, तोकिएको मापदण्ड पुरा गरेको अस्पतालको लागि आफ्नो प्राथमिक पूँजीको ५ प्रतिशतसम्म प्रत्यक्ष रुपमा प्रवाह गरेको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्न पाउने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।
८०. ग्रामीण क्षेत्रमा गठित उपभोक्ता समिति वा त्यस्तो क्षेत्रमा कार्यरत सहकारी संस्था मार्फत सामुदायिक सिंचाई प्रणालीमा प्रवाह गरेको कर्जा तथा ग्रामीण क्षेत्रमा ट्याक्टर, थ्रेसर तथा अन्य कृषि औजार खरिद गर्ने प्रयोजनको लागि प्रवाह भएको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा समावेश गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।
८१. किसान वर्गले अन्नबाली संरक्षण गर्ने प्रयोजनार्थ सामूहिक स्वामित्वमा कोल्डस्टोरेज स्थापना गर्न चाहेमा सोको लागि प्रवाह हुने प्रति परिवार रू. १ लाख ५० हजारसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जाको रुपमा गणना गरिनेछ । साथै, पशुपालन, मत्स्यपालन, मौरीपालन जस्ता व्यवसायको लागि प्रति परिवार रू. २ लाख ५० हजारसम्मको कर्जालाई पनि विपन्न वर्ग कर्जाको रुपमा गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
८२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक उपस्थिति तथा वित्तीय सेवामा भएको पहुँचलाई समेत दृष्टिगत गरी “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाको स्थापनालाई प्रोत्साहित गर्दै वित्तीय पहुँच सीमित भएका तोकिएका ३० जिल्लामा १ देखि ३ जिल्ला कार्यक्षेत्र रहने गरी स्थापना हुने “ग” वर्गका वित्तीय संस्था तथा बैंकिङ्ग पहुँच नपुगेका क्षेत्रमा ३ देखि १० जिल्ला कार्यक्षेत्र रहने गरी स्थापना हुने विकास बैंकहरूको हकमा इजाजतपत्र खुल्ला गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था मिलाइएको छ । बैंकिङ्ग सेवाको पहुँच कम भएका जिल्लालाई समेट्ने गरी वित्तीय संस्थाले आफ्नो भौगोलिक कार्य क्षेत्र विस्तार गर्न चाहेमा तत्काल क्षेत्र विस्तारको स्वीकृति दिने व्यवस्था गरिएको छ ।
८३. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले शाखा विस्तार गर्दा काठमाडौँ उपत्यकाभित्र प्रति शाखा रू. २ करोड र उपत्यकाबाहिर प्रति शाखा रू. ५० लाख चुक्ता पूँजी थप गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा त्यस्ता वित्तीय संस्थाहरूलाई वित्तीय सेवाको पर्याप्त पहुँच नपुगेका ठाउँमा शाखा विस्तारको लागि प्रोत्साहन गर्न दुईवटा सम्ममात्र बैंक तथा वित्तीय संस्था वा तीनका शाखा भएका नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिमा शाखा विस्तार गरेमा त्यस्तो अतिरिक्त चुक्ता पूँजी थप गर्नुपर्ने व्यवस्थामा छुट दिइएको छ ।
८४. वित्तीय सेवाको पहुँच नपुगेका क्षेत्रहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई शाखा खोल्न प्रोत्साहन गरी वित्तीय समावेशीकरणलाई अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकारले तोकेको २२ दुर्गम जिल्लाका सदरमुकाममा शाखा खोलेमा रू. ५० लाखसम्म र सदरमुकामभन्दा बाहिर शाखा खोलेमा संचालन खर्चको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट रू. १ करोडसम्म निर्व्याजी रकम निश्चित अवधिको लागि सापटीको रुपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस व्यवस्था अनुसार हालसम्म एक वाणिज्य बैंक र तीन विकास बैंकले गरी जम्म रू. ४ करोडको सुविधा उपयोग गरेका छन् । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति न्यून रहेका तोकिएका ३० जिल्लाहरूमा कम्तीमा एक शाखा र अन्यत्र एक शाखा गरी दुईवटा शाखा खोली संचालनमा ल्याए पश्चात मात्र काठमाडौँ उपत्यकाभित्र एक शाखा खोल्न पाउने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।

८५. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले न्यूनतम पूँजीगत तथा अन्य खर्चबाट नै ग्रामीण क्षेत्रमा बैंकिङ्ग सेवा उपलब्ध होस् भन्ने उद्देश्य राखी सीमित बैंकिङ्ग सेवा कार्यालय स्थापना गरी वा शाखारहित/विद्युतीय माध्यमले वित्तीय कारोबार गर्न आवश्यक नीतिगत व्यवस्था तथा शर्तहरू निर्धारण गरिएको छ ।
८६. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को बजेट वक्तव्य तथा मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए अनुसार प्राकृतिक व्यक्तिको नाममा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थामा बचत तथा मुद्दती निक्षेपमा रहेको रू.२ लाखसम्मको निक्षेप सुरक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाई सकिएकोमा यो व्यवस्थालाई “ख” र “ग” वर्गको बैंक तथा वित्तीय संस्थामा पनि लागू गरिएको छ । खासगरी, साना निक्षेपकर्ताहरूको हित संरक्षणार्थ निक्षेप संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्थालाई आउंदा दिनमा थप प्रभावकारी बनाइँदै लगिनेछ ।
८७. बैंक तथा वित्तीय संस्था र अन्य वित्तीय मध्यस्थता सेवा सम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाहरूको उपस्थिति, संस्थागत कर्जाको अवस्था, अनौपचारिक क्षेत्रको वित्तीय कारोबार, ग्रामीण वित्तीय पहुँच, कर्जा तथा व्याजदरको अवस्था आदि जस्ता पक्षहरूको बारेमा जानकारी लिने उद्देश्यले ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षणको लागि प्रारम्भिक कार्य अगाडि बढाइएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

८८. वस्तु तथा सेवा निर्यात गर्ने निर्यात व्यवसायीले निर्यात प्रवर्द्धनको लागि विदेशमा शाखा/सम्पर्क/प्रदर्शन कक्ष जस्ता कार्यालयहरू खोल्न चाहेमा र विदेशमा बिक्री भएको रकम जम्मा गर्ने प्रयोजनको लागि विदेशमा खाता खोल्न चाहेमा कुल निर्यातको ५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी निश्चित कार्यविधि तथा शर्त तोकी त्यस्तो कार्यालय संचालनको लागि आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्राको लागि सटही सुविधा र खाता खोल्न अनुमति प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
८९. Cash Against Document (CAD) वा बैंक ग्यारेण्टीको आधारमा मालसामान निर्यात गर्दा निर्यात मूल्यको ५ प्रतिशतले हुने रकमको धरौटी वा बैंक जमानत राख्नु पर्ने र CAD को आधारमा एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर २ लाखसम्मको मालसामान निर्यात गर्न अनुमति प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो धरौटी १ प्रतिशत मात्र राखे पुग्ने र एकपटकमा अमेरिकी डलर ५ लाखसम्मको निर्यात अनुमति प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
९०. निर्यात प्रतीतपत्र प्राप्त भएको आधारमा मात्र विदेशी मुद्रामा प्रि-शिपमेण्ट/पोष्ट-शिपमेण्ट कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो कर्जा अन्य प्रचलित माध्यमबाट निकासी गर्दा समेत उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
९१. निर्यात प्रवर्द्धन, उत्पादन लागत न्यूनीकरण र मूल्य नियन्त्रणमा समेत सकारात्मक योगदान पुगोस् भन्ने उद्देश्यले हालसम्म १३७ प्रकारका औद्योगिक कच्चा पदार्थ परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो आयातको औचित्य, सम्बन्धित व्यवसायीको माग र नेपाल सरकार उद्योग विभागको सिफारिशमा यस्ता वस्तुहरूको सूचीलाई थपघट गर्दै लगिने नीति अनुरूप समीक्षा अवधिमा थप २० वस्तुहरू समावेश गरिएको छ ।
९२. नगद भारतीय मुद्राको मागमा देखिएको चापलाई दृष्टिगत गरी आवश्यक मात्रामा सो मुद्राको सटही सुविधा उपलब्ध हुने तर यसको दुरुपयोग हुन नदिने अभिप्रायले आवश्यकताको प्रमाण (Documents of Necessity) को आधारमा भारतीय रूपैयाँको नगद सटही सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्थालाई थप सरलीकरण र पारदर्शी बनाइएको छ । साथै, भारतीय रूपैयाँको कारोबार गर्न इजाजतपत्रप्राप्त वित्त कम्पनीहरूबाट अनुरोध भई आएमा औचित्यका आधारमा भारतीय बैंकहरूमा Nostro Account खोल्न स्वीकृति दिने व्यवस्था गरिएको छ । विदेशी विनिमय कारोबारलाई अझ बढी व्यवस्थित एवम् नियमित गर्न वार्षिक कार्ययोजना तयार गरी निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्न शुरु गरिएको छ ।
९३. विदेशमा कार्यरत नेपालीहरूले आर्जन गरेको रकम सरल, सुलभ र सुरक्षित तवरबाट मुलुक भित्र्याउने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरी विप्रेषण कारोबारलाई थप पारदर्शी एवम् सरलीकृत गर्न २०६७/५/३१ देखि “नेपाल राष्ट्र बैंक विप्रेषण विनियमावली, २०६७” लागू गरिएको छ । सो विनियमावलीमा प्रिन्सिपल कम्पनी भई कारोबार गर्ने विप्रेषक फर्म, कम्पनी वा संस्थाको लागि पाँच करोड रूपैयाँ र विदेशस्थित प्रिन्सिपल कम्पनीको एजेन्ट भई विप्रेषणको कारोबार गर्ने फर्म, कम्पनी वा संस्थाको लागि एक करोड रूपैयाँ न्यूनतम चुक्ता पूँजी कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । तर, यो विनियमावली लागू हुनु पूर्व

इजाजतपत्र प्राप्त गरिसकेका विप्रेषक कम्पनीहरूको हकमा सो उपविनियममा उल्लिखित चुक्ता पूँजी सम्बन्धी व्यवस्था २०६९ साल श्रावण एक गते देखि लागू हुने व्यवस्था गरिएको छ ।

९४. मनिचेन्जर सम्बन्धी कारोबारलाई बढी सुरक्षित, पारदर्शी एवं सरल तुल्याउने उद्देश्यले २०६७/५/१० देखि नेपाल राष्ट्र बैंक मनिचेन्जर विनियमावली, २०६७ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । भारतीय रूपैयाँ खरिद बिक्री कारोबारका लागि रू. ५ लाख, परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खरिद कारोबारका लागि रू. १० लाख र दुवै कारोबारका लागि रू. १५ लाख न्यूनतम चुक्ता पूँजी कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । विदेश भ्रमणमा जाने नेपाली नागरिकहरूलाई राहदानी वापतको सटही सुविधा प्रदान गर्ने कारोबारका लागि थप रू. ५ लाख पूँजी कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । काठमाडौं उपत्यका बाहिरका तोकिएका ग्रामीण तथा दुर्गम क्षेत्रहरूको हकमा उल्लिखित चुक्ता पूँजीको कम्तिमा आधा चुक्ता पूँजी कायम गर्नु पर्नेछ । यो विनियमावली लागू हुनु पूर्व इजाजतपत्र प्राप्त गरिसकेका मनिचेन्जरहरूको हकमा यो चुक्ता पूँजी सम्बन्धी व्यवस्था २०६९ साल श्रावण १ गते देखि लागू हुनेछ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

९५. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिमा त्रिवर्षीय योजनाको अवधारणा पत्रमा उल्लेख गरिए अनुसार आर्थिक वृद्धिदर ५.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो । मौसम अनुकूल रही कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर बढ्ने, नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्चमा सुधार आउने तथा लगानी वातावरणमा सुधार भई औद्योगिक, पर्यटन तथा सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर उच्च रहने आधारमा उक्त लक्ष्य निर्धारण गरिएको थियो । मौसमको अनुकूलताका कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादनमा २०.८ प्रतिशत योगदान रहेको धान बालीको उत्पादन १०.९ प्रतिशत र ६.९ प्रतिशत योगदान रहेको मकै बालीको उत्पादन पनि ११.५ प्रतिशतले बढ्ने कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको अनुमान रहेको छ । धान तथा मकै बालीको उत्पादनमा आएको वृद्धि र हिउदेबाली तथा अन्य कृषि उत्पादन समेतमा सामान्य वृद्धि हुने अनुमानका आधारमा चालू आर्थिक वर्ष कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ४.२ प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ ।
९६. उर्जा संकट र श्रम-सम्बन्ध लगायतका अन्य गैर-आर्थिक कारणहरूमा सुधार नभएकोले औद्योगिक क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर उत्साहजनक रहने अवस्था छैन । अधिल्लो वर्षको पहिलो छ महिनाको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा उत्पादन क्षेत्रको कर्जा विस्तार केही उच्च रहेको भएपनि निर्माण, थोक तथा खुद्रा व्यापार, वित्त, बीमा तथा स्थिर सम्पत्ति र सेवा क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तार कमजोर रहेको छ । तसर्थ, समग्रमा गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर अधिल्लो वर्षकै हाराहारीमा अर्थात् ५.१ प्रतिशत रहने अनुमान छ । कृषि तथा गैर-कृषि क्षेत्र तर्फको उपरोक्त अनुमानको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा आधारभूत मूल्यमा कुल गार्हस्थ उत्पादन वृद्धिदर ४.७ प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान छ ।
९७. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिमा वार्षिक औसत मुद्रास्फीतिदर ७ प्रतिशत कायम रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो । यातायात भाडादरमा भएको समायोजनको प्रभावको अन्त्य, वितरण प्रणालीमा सुधार र अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा वस्तु तथा सेवाको मूल्यमा निरन्तर रुपमा आएको कमी जस्ता आधारहरूमा उक्त प्रक्षेपण गरिएको थियो । तर, खाद्य वस्तुहरूको मूल्यमा अपेक्षाकृत सुधार आएन । खाद्य वस्तुको मूल्य वृद्धिदर भारत लगायत अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा उच्च रहन गयो । फलस्वरूप, खाद्य समूहको मूल्य वृद्धि उच्च स्तरमै कायम रहन गएकोले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को छैठौं महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मूल्य वृद्धिदर ११.३ प्रतिशत रह्यो । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा निरन्तर वृद्धि भइरहेको, खाद्य वस्तु समूहको मूल्य वृद्धिमा उल्लेख्य सुधार आउने सम्भावना कम रहेको तथा छिमेकी मुलुक भारत लगायत अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नै मूल्य स्तर बढ्ने क्रममा रहेकोले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीतिदर ९ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान रहेको छ । पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा थप समायोजन भएमा मूल्य वृद्धिदर अझ उच्च रहन जानेछ ।
९८. मौद्रिक व्यवस्थापनको एक महत्वपूर्ण पक्ष विदेशी विनिमय व्यवस्थापन पनि हो । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा आयातमा उच्च विस्तार हुन गई शोधनान्तर स्थिति घाटामा गएकोले विदेशी विनिमय संचितिमा पनि कमी आएको थियो । चालू आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनामा आयात विस्तार नियन्त्रित रहेको र निर्यातमा सुधार आउनुका साथै विप्रेषण आप्रवाह पनि सन्तोषजनक रहेको कारण अधिल्लो वर्ष उच्च स्तरमा घाटामा रहेको चालू खाता र समग्र शोधनान्तर घाटा समीक्षा अवधिमा उल्लेख्य रुपमा घटेको छ । तर, सरकारी बजेट प्रस्तुतिमा भएको ढिलाईले गर्दा सरकारको पूँजीगत खर्चले गति लिन नसक्दा वैदेशिक सहयोग परिचालनमा अपेक्षित सक्रियता नआएकोले मुलुकको शोधनान्तर स्थितिमा पनि अपेक्षित गतिमा सुधार आउन सकेको छैन । आयात, निर्यात, विप्रेषण आप्रवाह र अन्य बाह्य क्षेत्र कारोबारबाट प्राप्त हुने आय र

व्ययको वर्तमान अवस्था र प्रवृत्तिलाई दृष्टिगत गर्दा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा मौद्रिक नीतिमा उल्लेख गरिए वमोजिम रू. ९ अर्बको शोधनान्तर बचत हासिल हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ। वैदेशिक अनुदानको अंश उच्च रहेको क्षेत्रमा पूँजीगत खर्च बढाउने दिशातर्फ प्रगति भएमा शोधनान्तर घाटामा सुधार ल्याउन थप सहयोग पुग्नेछ।

९९. उल्लेखित शोधनान्तर बचतबाट विदेशी विनिमय संचितिमा वृद्धि भई आर्थिक वर्षको अन्त्यमा बैकिङ्ग क्षेत्रको विदेशी विनिमय संचिति रू. २८० अर्ब पुग्ने अनुमान रहेको छ। यस स्तरको विनिमय संचितिले चालू आर्थिक वर्षको अनुमानित आयातलाई आधार मान्दा ७.० महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने अवस्था रहनेछ। २०६७ असार महिनामा कायम रहेको विदेशी विनिमय संचिति आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को आयातको आधारमा ७.४ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने स्तरमा रहेको थियो।
१००. उल्लेखित आर्थिक वृद्धिदर, मुद्रास्फीतिदर तथा मुद्राको आय वेग र मुद्रा गुणकको वर्तमान प्रवृत्तिको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को अन्त्यसम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर ११.५ प्रतिशत र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जाको वृद्धिदर १३.३ प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान छ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तथा व्यवस्थापन

१०१. विगत केही वर्षदेखि मूल्य वृद्धि नियन्त्रण मौद्रिक व्यवस्थापनको प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहँदै आएकोमा अघिल्लो वर्षदेखि भुक्तानी सन्तुलनको अवस्था समेत प्रतिकूल रहन गएकोले मूल्य वृद्धि र शोधनान्तर घाटा मौद्रिक व्यवस्थापनका प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेका छन्। आर्थिक गतिविधिमा आएको शिथिलता र भुक्तानी सन्तुलन घाटामा रहेको कारण मौद्रिक विस्तार हुन सकेको छैन। मूल्य वृद्धि नियन्त्रणको कठिनाइको कारणले अर्थतन्त्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता गुम्दै जाने र गैर-आर्थिक कारणहरूले लगानीको लागि अनुकूल वातावरण नबन्दा अर्थतन्त्रको उत्पादन क्षमतामा दीर्घकालीन प्रभाव पर्न जाने जोखिम बढ्दै गई समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम राख्ने कार्य चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको छ। कमजोर आपूर्ति स्थितिको पृष्ठभूमि र संरचनागत सीमाको कारण मौद्रिक नीति जस्तो माग व्यवस्थापनमा आधारित नीतिको एकल कार्यान्वयनबाट मात्रै समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम राख्ने कार्य जटिल बन्दै गएको छ।
१०२. मूल्य तथा बाह्य क्षेत्र स्थायित्व मौद्रिक नीतिको प्रमुख उद्देश्यहरू रहेको सन्दर्भमा यसको कार्यदिशा तय गर्दा विद्यमान यी चरहरूको अवस्था र परिदृश्यलाई आधार बनाउनु पर्ने हुन्छ। वास्तविक ज्यालादरमा भएको वृद्धि, लोडसेडिङको कारणले उद्योग व्यवसायको उत्पादकत्व र स्थिर लागतबीचमा बढेको अन्तर, पेट्रोलियम पदार्थको बढ्दो मूल्य तथा कर्जाको ब्याजदरमा भएको वृद्धि समेतले गर्दा मूल्य स्थितिमा लागत प्रेरित जोखिमहरू उच्च रहेका छन्। चालू आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनासम्ममा सरदर मुद्रास्फीतिदर ९.४ प्रतिशत रहेको छ। कमजोर आन्तरिक आपूर्तिको अवस्था, हालसालै पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा गरिएको समायोजन तथा अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य स्थिति तथा परिदृश्य र खासगरी छिमेकी मुलुक भारतमा विकसित मूल्य स्थितिको आधारमा चालू आर्थिक वर्षको मुद्रास्फीतिदर करिब ९ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान रहेको छ। समीक्षा अवधिसम्म मौद्रिक विस्तार ०.६ प्रतिशत मात्र रहेकोले माग पक्षबाट मुद्रास्फीतिमा चापको अवस्था छैन। यस्तो अवस्थामा मौद्रिक तरलताको कारणबाट मूल्य वृद्धिमा चापको अवस्था सृजना नहोस् र यसबाट आर्थिक वृद्धिमा संकुचन आउने जोखिम पनि नरहोस् भन्ने उद्देश्यले मौद्रिक नीतिलाई सन्तुलित तथा सजग रूपमा संचालन गर्ने कार्यदिशा तय गरिएको छ।
१०३. विगत केही वर्ष यताको मुद्रास्फीति र भुक्तानी सन्तुलन घाटाको प्रमुख कारण कमजोर आपूर्ति पक्ष र विगतको खुकुलो मौद्रिक अडान हो। लगानीको वातावरणमा सुधार आउन नसकेकोले निजी क्षेत्रबाट प्राप्त विप्रेषण आप्रवाहले स्वदेशी उद्योगहरूको विस्तार र वृद्धिमा उत्प्रेरणा (stimulus) दिन सकिरहेको छैन। फलतः समग्र आन्तरिक मागमा आएको विस्तार अनुरूप आपूर्ति बढ्न सकेन। यसले गर्दा विगतका वर्षहरूमा ठूलो मात्रामा आयात बढ्न गई भुक्तानी सन्तुलन घाटामा रहन गयो। यसर्थ, वर्तमान सन्दर्भमा भुक्तानी सन्तुलन घाटाबाट अर्थतन्त्रमा रहेको अधिक तरलता प्रशोचित भएकोले उल्लेखित लक्ष्यहरूमा माग पक्षबाट जोखिम कम रहेको हुँदा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको लगानी प्रोत्साहित गरी यी दुई लक्ष्यहरूमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ।
१०४. आन्तरिक माग वृद्धि हुँदै जाने तर आन्तरिक आपूर्ति क्षमता सोही अनुरूप विस्तार नहुनाले मुद्रास्फीति दरमा अपेक्षित सुधार हुन नसक्नुको साथै शोधनान्तर घाटा कायमै रहँदा विदेशी विनिमय संचितिमा परेको अधिक चाप स्व-समायोजन हुने क्रममा मौद्रिक विस्तारमा आएको कमीबाट अर्थतन्त्र थप संकुचनतर्फ नजाओस् भन्नेतर्फ सजग हुनुपर्ने हुन्छ। सरकारी खर्चमा आएको कमी, रियल स्टेट तथा शेयर बजारमा

- आएको शिथिलताको साथै अनौपचारिक क्षेत्रको अनुत्पादक वित्तीय कारोवार समेतले मौद्रिक संकुचनमा केही हदसम्म प्रभाव पर्न गएको छ । मौद्रिक संकुचनबाट अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको लगानीमा कटौती भई आर्थिक सन्तुलन कायम गर्न सहयोग पुगे पनि आर्थिक संकुचनबाट सरकारी खर्च व्यवस्थापन, लगानी र आर्थिक वृद्धिमा नकारात्मक असर पर्न सक्दछ । यसर्थ, अर्थतन्त्रमा थप संकुचन आउन नदिन सरकारी खर्च व्यवस्थापनमा पूँजीगत खर्च वृद्धितर्फ विशेष पहल हुन र आर्थिक विषयहरूमा न्यूनतम समझदारी कायम गरी व्यावसायिक लगानीको वातावरण बनाउनेतर्फ शीघ्र पहल हुन जरुरी छ । सरकारी खर्चमा विस्तार आउन थालेपछि मौद्रिक तरलतामा हुने विस्तारलाई समेत दृष्टिगत गरी उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको लगानीमा वृद्धि गर्न तथा मुद्रास्फीति र भुक्तानी सन्तुलन घाटामा सुधार ल्याउन मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई सन्तुलित र सजग राखिएको छ ।
१०५. हाल निक्षेपको वास्तविक व्याजदर सकारात्मक रहेको छ । यसबाट अनौपचारिक पूँजी पलायन, अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको उपभोगमा कटौती र बैंकिङ्ग क्षेत्रको तरलता व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्नुको साथै बृहत् आर्थिक उद्देश्यहरू हासिल गर्नमा सहयोग पुग्ने विश्वास छ । तर, वित्तीय क्षेत्र उदारीकरणका कारणले बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको संख्यामा आएको वृद्धि, दक्ष जनशक्ति र आधुनिक संचार तथा प्रविधिको उपयोगबाट संचालन लागतमा कमी आई निक्षेपको व्याजदर वृद्धिभन्दा कर्जाको व्याजदर वृद्धि कम रहन गई व्याजदर अन्तरमा पनि कमी आउनु पर्नेमा सो हुन सकेको छैन । बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको न्यूनतम स्तरको निष्कृत्य कर्जाको अनुपातले पनि यस्तो व्याजदर अन्तरमा कमी ल्याउन सघाउ पुग्नु पर्ने हो । तर, बचतको व्याजदर भन्दा कर्जाको व्याजदर थप वृद्धि भएको देखिन्छ । कर्जाको व्याजदरलाई व्यवसायले धान्न नसक्ने गरी समायोजन गर्दा अर्थतन्त्रमा लागत प्रेरित (cost push) जोखिमहरू आउन सक्ने र यसले वासलातको गुणस्तरमा समेत क्षति पुऱ्याउन सक्ने सम्भावना रहन्छ । यस परिदृश्यको आधारमा निक्षेप र कर्जाको व्याजदरको फरकमा कमी ल्याउने एउटा उपायको रूपमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू गाभ्ने/गाभिने कार्यलाई प्रोत्साहन दिने नीति अघि बढाइएको छ ।
१०६. सन्तुलित तथा सजग कार्यनीतिको मुख्य उद्देश्य अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहलाई निरुत्साहित गर्ने र उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जालाई प्रोत्साहित गर्नु पनि हो । मूल्य अभिवृद्धि ज्यादै न्यून हुने र अस्थिर प्रकृतिका क्षेत्रतर्फ बैंक कर्जा प्रवाह गर्दा यस्ता क्षेत्रहरूमा समय समयमा आउने उत्तारचढावले बैंकिङ्ग क्षेत्रको सम्पत्ति र सोको गुणस्तरमा ठूलो नोक्सान पुग्न सक्दछ । यसको कारण वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा आँच पुग्ने र मुलुक न्यून लगानी तथा उच्च लागत अर्थतन्त्रको रूपमा विकसित हुन गई आर्थिक वृद्धि एवम् समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वमा समेत लामो समयसम्म प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्ने सम्भावना रहन्छ । यसर्थ, उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहलाई प्रोत्साहित गर्ने पूँजीकोषको अनुपात गणना गर्ने प्रयोजनको लागि विद्यमान जोखिमभार व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरी अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको कर्जामा बढी स्वपूँजी लगाउनु पर्ने व्यवस्थाका साथै कर्जा नोक्सानी व्यवस्थामा समेत आवश्यक पुनरावलोकन गरिनेछ ।
१०७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा प्रवाह र साधनको स्रोतबीच सन्तुलन कायम गरुन् र वित्तीय स्थायित्वमा आँच नआओस् भनी कर्जा-निक्षेप (प्राथमिक पूँजी समेत) अनुपात र खुद तरलता अनुपात कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था लागू गरिएको हो । यस व्यवस्थाबाट वित्तीय साधन परिचालनमा वृद्धि हुँदा लगानीको क्षमतामा समेत वृद्धि हुने हुनाले वित्तीय क्षेत्रमा जोखिमको सम्भावना कम रहने हुन्छ । यस बैंकले उत्पादनशील क्षेत्रको लगानीमा कमी आउन नदिन र प्रतिस्पर्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्न न्यून व्याजदरमा सामान्य तथा विशेष पुनरकर्जा सुविधाको व्यवस्था गर्दै आएको छ । आर्थिक वृद्धि तथा मुद्रास्फीतिदरमा अनुकूल प्रभाव पार्न सामान्य पुनरकर्जा सुविधाको व्यवस्था मार्फत वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट १० प्रतिशत व्याजदरमा सम्बन्धित ऋणीले उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा उपयोग गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको हो । वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट यस सुविधाको उत्साहजनक उपयोग हुन सकोस् भनी उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह वृद्धि गर्न पुनरकर्जा सम्बन्धी व्यवस्थालाई सरलीकरण गरिनेछ । यसबाट loaned up को स्थितिमा रहेका केही वाणिज्य बैंकहरूबाट समेत उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा वृद्धि गर्न सहयोग पुग्ने देखिएको छ ।
१०८. आवास तथा घरजग्गा कारोबारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको ऋण्डै १३५ अर्ब कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ । यस व्यवसायमा आएको मन्दीबाट बैंकहरूको कर्जा असुलीमा नकारात्मक असर नपरोस् भन्नका लागि व्यावसायिक एवम् नाफामूलक प्रयोजन बाहेक वास्तविक आवश्यकताका आधारमा निश्चित आय वर्गका मानिसहरूलाई लक्षित गरी प्रवाह हुने निश्चित रकमसम्मको आवासीय (भवन तथा अपार्टमेन्ट खरिद) कर्जाको हकमा केही सरलीकरण गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।

१०९. शेयर बजारतर्फ संस्थापक शेयरको धितोमा जाने कर्जा र मार्जिन प्रकृतिको कर्जाको सीमालाई क्रमशः घटाउँदै लैजाने यस बैंकको नीति रहेतापनि शेयर बजार कारोबारमा आएको शिथिलतालाई दृष्टिगत गरी शेयरको धितोमा प्रवाहित हुने मार्जिन कर्जामा मार्जिन कल गर्ने तथा सुरक्षण राखिएको शेयर विक्री गरी कर्जा असुल उपर गर्ने समयावधि एवम् यस्तो कर्जाको नवीकरण सम्बन्धी व्यवस्थाहरूमा परिमार्जन गरिनेछ। यसबाट शेयर बजार कारोबारमा गतिशीलता ल्याउन सहयोग पुग्ने विश्वास लिइएको छ।
११०. मौद्रिक व्यवस्थापनमा खुला बजार कारोबारलाई यस बैंकले प्रमुख र प्रभावकारी उपकरणको रूपमा सन्चालन गर्दै आएको छ। खुला बजार कारोबार अन्तर्गत सोभै खरिद बोलकबोल र सोभै विक्री बोलकबोललाई बहु-मूल्यको आधारमा र रिपो बोलकबोल तथा रिभर्स रिपो बोलकबोललाई बहु-ब्याजदरको आधारमा बोलकबोल हुने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ। रिपो बोलकबोल तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलको विद्यमान बढीमा ४५ दिनसम्मको अवधिलाई यथावत् कायम राखी सरकारी खर्चको स्थितिलाई हेरी रिपोको खुला बजार कारोबारमार्फत बजारमा आवश्यकता अनुसार तरलता प्रवाह गरिनेछ।
१११. वाणिज्य बैंक लगायतका मौद्रिक नीतिका समकक्षीहरूको तरलताको स्थितिमा बेलाबखत आउने कमीले भुक्तानी प्रणालीमा प्रतिकूल असर नपुऱ्याओस् र सर्वसाधारणको बैंक तथा वित्तीय संस्थामाथिको विश्वासमा कमी नआओस् भन्ने उद्देश्यले नेपाल सरकारको ऋणपत्रको धितोमा समकक्षी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध हुने स्थायी तरलता सुविधाको ब्याजदर, भुक्तानी अवधि र शर्त तथा प्रक्रिया यथावत् राखिएको छ। यस बैंकले विभिन्न क्षेत्रका लागि तोकेको पुनरकर्जा दरहरू तथा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले पूरा गर्नुपर्ने विपन्न वर्ग कर्जा सम्बन्धी प्रावधान पनि यथावत् कायम गरिएको छ।
११२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक विस्तार भएतापनि वित्तीय सेवाको पहुँच रहेका शहरी क्षेत्रहरूमा बढी केन्द्रित हुने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न “क” वर्गका अतिरिक्त “ख” र “ग” वर्गका राष्ट्रिय स्तरमा स्थापना हुने वित्तीय संस्थाहरू खोल्न निवेदन लिने कार्य पनि तत्काललाई बन्द गरिएको छ। वित्तीय संस्थाहरूको विस्तारलाई वाञ्छित बनाउने उद्देश्यले कार्यक्षेत्र विस्तार तथा स्तरोन्नती गर्ने जस्ता कार्यलाई निर्दिष्ट मापदण्डहरू अन्तर्गत रहेर मात्र गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ।
११३. अनौपचारिक वित्तीय क्षेत्रको वित्तीय मध्यस्थता कार्यबाट वित्तीय जोखिम बढ्ने हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति बिना गरिने यस्ता कारोबारलाई निरुत्साहित गर्न निगरानी व्यवस्था प्रभावकारी तुल्याइने छ।

अन्त्यमा,

११४. मौद्रिक नीतिका अन्तिम लक्ष्यहरूमा गत वर्षको तुलनामा सुधारभई मूल्य वृद्धि औसतमा एकल अङ्कमा रहेको भएपनि अझै अपेक्षित स्तरमा आउन सकेको छैन भने शोधनान्तर स्थिति घाटाकै अवस्थामा रहेको छ। बैंकहरूको कर्जा प्रवाहमा सामान्य वृद्धि भएपनि निक्षेप परिचालनमा शिथिलता आएको कारण तरलतामा केही चापको महशुस गरिएको छ। यी परिसूचकहरूको विश्लेषणको आधारमा मौद्रिक नीतिलाई एकातर्फ केही लचिलो बनाउनु पर्ने आवश्यकता देखिएको छ भने अर्कोतर्फ यसबाट मौद्रिक नीतिका लक्ष्यहरूमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न नदिन उचितकै सावधानीपूर्ण तवरले मौद्रिक व्यवस्थापन गर्दै जानु पर्ने अवस्था रहेको छ। सोही बमोजिम यस आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिको लागि मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको छ। यस्तो अवस्थामा मौद्रिक नीतिको सन्तुलित र सजग अडान र परिवर्तित नीतिगत व्यवस्थाहरूबाट तरलताको व्यवस्थापनमा समेत सहजता आउनुको साथै समग्र अर्थतन्त्रमा सन्तुलन कायम गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ। राजनैतिक संक्रमणकालको अन्त्य नभई लगानीकर्ताको आत्मविश्वास र औद्योगिक वातावरणमा सुधार हुन कठिन रहेकोले आर्थिक सन्तुलन कायम गर्ने र मौद्रिक नीतिको उद्देश्य हासिल गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको छ। तसर्थ, मौद्रिक नीतिको उद्देश्य हासिल गर्न समकक्षी बैंक तथा वित्तीय संस्था, व्यवसायी लगायत सरोकारवाला सबैसँग सदाभै सहयोग र औचित्यपूर्ण व्यवहारको अपेक्षा गरिएको छ।
११५. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका नीतिगत व्यवस्थाहरूको अर्द्ध-वार्षिक कार्यान्वयन समीक्षा म्याट्रिक्स अनुसूचीमा दिइएको छ। प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा तयार पार्दा प्रयोग गरिएका आँकडा तथा सूचनाहरू तथ्याङ्क तालिका सूचीमा समावेश गरिएका छन्। आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा हालसम्म सहयोग पुऱ्याउने सबैलाई नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद दिन चाहन्छ।

आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा (२०६८ माघ २७)

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि वार्षिक मौद्रिक नीति जारी गर्ने र त्यसको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा गर्ने गर्दै आएको छ। यस क्रमलाई निरन्तरता दिँदै आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीति २०६८ साउन ५ गते सार्वजनिक गरिएको थियो। वित्तीय प्रणालीमा तरलताको अभाव, शोधनान्तरमा चाप, उच्च मूल्य वृद्धि र न्यून आर्थिक वृद्धिदर रहेको पृष्ठभूमिमा यस आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति तर्जुमा भएको थियो। मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा आएपछि समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरूमा देखिएको सुधार, विद्यमान चुनौतीहरू र बाँकी अवधिमा मौद्रिक नीतिले लिनुपर्ने कार्यदिशालाई समेटेर चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा प्रस्तुत गरिएको छ। यस समीक्षाले देशको समष्टिगत अर्थतन्त्र, मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रको वर्तमान स्थिति सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूलाई अवगत गराउनुका साथै मौद्रिक नीतिको पारदर्शिता र प्रभावकारिता बढाउन सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

२. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिको तर्जुमा भइसकेपछि विश्व अर्थतन्त्रमा थुप्रै परिवर्तनहरू देखिएका छन्। अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्र जोखिम मुक्त हुन सकेको छैन। सन् २००७ मा अमेरिकामा सुरु भएको वित्तीय संकटको प्रभाव अझै समाप्त भइसकेको छैन। विश्वव्यापीरूपमा फैलिएको उक्त संकट टार्न चालिएका कदमहरू समेतको कारणले युरोपियन मुलुकहरूमा सार्वभौम ऋण संकट सिर्जना गरेको छ। विश्वव्यापीकरण र उदारीकरणको अवस्थामा युरोपमा गहिरिँदै गएको सार्वभौम ऋण संकट र शिथिल अमेरिकी अर्थतन्त्रको प्रभाव विश्वका अन्य मुलुकहरूमा पनि परिरहेको छ। खासगरी व्यापार र वित्त प्रवाहमा देखिएको शिथिलताबाट उदीयमान अर्थतन्त्र तथा विकासशील देशहरूको अर्थतन्त्रमा नकारात्मक प्रभाव परिरहेको छ। यसले विश्वको आर्थिक वृद्धिदरमा नकारात्मक प्रभाव पारिरहेको छ।
३. युरोपको गहिरिँदो सार्वजनिक ऋण संकटको जोखिमलाई दृष्टिगत गरी अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले विश्वको आर्थिक वृद्धिदरको प्रक्षेपण घटाउँदै लगेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले सन् २०१२ को जनवरीमा अद्यावधिक गरेको विश्व आर्थिक परिदृश्य अनुसार सन् २०१२ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर ३.३ प्रतिशत मात्र रहने देखिएको छ। सन् २०११ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर ३.८ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। सन् २०१२ मा अमेरिकी अर्थतन्त्र गतवर्षभन्दा १.८ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेपनि युरो क्षेत्रको आर्थिक वृद्धि ०.५ प्रतिशतले नकारात्मक रहने देखिएको छ। सुनामीले प्रभावित भई सन् २०११ मा ०.९ प्रतिशतले घटेको जापानको अर्थतन्त्र भने सन् २०१२ मा १.७ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ। यसरी विकसित देशहरूको आर्थिक वृद्धिदरमा शिथिलता र नीतिगत कडाईको असर स्वरूप उदीयमान र विकासशील देशहरूको अर्थतन्त्रको वृद्धिदर पनि सन् २०११ मा ६.२ प्रतिशत रहेको अनुमानको तुलनामा सन् २०१२ मा ५.४ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले गरेको छ। नेपालका छिमेकी देश भारत र चीनको आर्थिक वृद्धिदरमा पनि शिथिलता आउने देखिएको छ। सन् २०१० मा ९.९ प्रतिशतले बढेको भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०११ मा ७.४ प्रतिशतले र सन् २०१२ मा ७.० प्रतिशतले मात्र बढ्ने देखिएको छ। त्यस्तै, चीनको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१० मा १०.४ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०११ मा ९.२ प्रतिशत रहेको र सन् २०१२ मा ८.२ प्रतिशतले मात्र बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ।
४. सन् २००७ को अमेरिकी वित्तीय संकट पश्चात् अवलम्बन गरिएको लचिलो मौद्रिक नीतिबाट बाहिरिएका छिमेकी देशहरूले घट्दो आर्थिक वृद्धिदरलाई ध्यानमा राखेर पुनः लचिलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्न थालेका छन्। भारतीय रिजर्व बैंकले जनवरी २०१२ मा अनिवार्य नगद मौज्जातलाई ६.० प्रतिशतबाट ५.५ प्रतिशतमा भारेको छ। त्यस्तै, चीनको केन्द्रीय बैंकले पनि नरम मौद्रिक नीतितर्फ जाने संकेत गरेको छ।
५. आर्थिक वृद्धिदरमा शिथिलता आउने प्रक्षेपणसँगै विश्वको मुद्रास्फितिमा कम चाप पर्ने देखिएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले सन् २०११ मा विकसित देशहरूको मुद्रास्फीति २.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१२ मा मुद्रास्फीतिदर १.६ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरेको छ। त्यस्तै, उदीयमान तथा विकासशील देशहरूको मुद्रास्फीतिमा पनि सन् २०१२ मा कमी आई ६.२ प्रतिशतमा रहने प्रक्षेपण रहेको छ। छिमेकी देश भारतमा पनि खासगरी खाद्यान्नको मूल्यमा कमी आएको छ। डिसेम्बर २०११ मा भारतमा खाद्य सामग्रीको थोक मूल्य ४.६ प्रतिशतले घटेको छ तापनि समग्र मुद्रास्फितिदर उच्च नै रहेको स्थिति छ। पेट्रोलियम

पदार्थको उच्च मूल्य र विनिमय दर अवमूल्यनले गर्दा गैर-खाद्य समूहको मूल्य भारतमा उच्च रहने देखिएको छ ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

गार्हस्थ्य उत्पादन

६. नेपालमा राजनैतिक संक्रमण अभै कायम रहेको, शान्ति सुरक्षामा अपेक्षित सुधार भइनसकेको, विद्युत् लोडसेडिङको समस्या यथावत् रहेको र सरकारको पूँजीगत खर्चले गति लिन नसकिरहेको अवस्था छ । यसले गर्दा औद्योगिक उत्पादन बढ्न सकेको छैन । सरकारले घोषणा गरेको पर्यटन वर्ष २०११ आंशिक सफलता सहित सम्पन्न भएको छ । चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा भारतसँग द्विपक्षीय लगानी प्रवर्द्धन तथा संरक्षण सम्झौता र दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौता सम्पन्न भएको छ । पूँजीगत खर्च बढाई सुशासन र आर्थिक वृद्धि बढाउने अभिप्रायले सरकारले हालै आर्थिक विकास र समृद्धिको तत्कालीन कार्ययोजना सार्वजनिक गरेको छ । यसले अर्थतन्त्रमा सकारात्मक असर पार्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ । तर, विद्युत समस्या तत्काललाई हट्न सक्ने अवस्था नदेखिएबाट औद्योगिक क्षेत्रमा लगानीका जोखिमहरु यथावत् रहेका छन् ।
७. अर्थतन्त्रको ठूलो हिस्सा ओगटेको कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा अपेक्षा अनुसार रहने देखिएको छ । वर्षे र हिउँदे मौसम अनुकूल रहेकोले कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ४.७५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान रहेको छ । पूँजीगत खर्चमा पहिलो ६ महिनासम्म खासै सुधार हुन नसकेको र लोडसेडिङको अवस्था यथावत् रहेपनि बाँकी अवधिमा सरकारले पूँजीगत खर्चमा तीव्रता ल्याउने अपेक्षा गरिएको छ । हालसालै घोषणा गरिएको आर्थिक विकास र समृद्धिको तत्कालीन कार्ययोजना, २०६८ को प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको खण्डमा र पर्यटक आगमन पनि उच्च रहँदै गएमा गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ४.२५ प्रतिशत रहन सक्ने देखिन्छ । फलस्वरूप, कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ४.५ प्रतिशतले र उत्पादकको मूल्यमा ५.० प्रतिशतले बढ्ने अनुमान रहेको छ ।
८. नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको प्रारम्भिक अनुमान अनुसार अनुकूल मौसम, उन्नत विउ/विजन एवम् प्रविधिको प्रयोग लगायत कृषि बालीको क्षेत्रफलमा भएको विस्तारको कारण चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा धानको उत्पादन १३.७ प्रतिशत, मकैको ५.४ प्रतिशत तथा कोदोको ४.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ । त्यसैगरी, मौसमी अनुकूलताको कारण चालू आर्थिक वर्ष तरकारी, फलफूल लगायत अन्य प्रमुख हिउँदे बालीहरुको उत्पादन विस्तार हुने तथा पशुजन्य उत्पादनको वृद्धिदरमा समेत सुधार हुने देखिन्छ ।
९. औद्योगिक क्षेत्रमा विद्यमान बन्द, हडताल तथा श्रम विवाद सम्बन्धी समस्याहरु केही हदसम्म कम हुँदै गेटापनि यस क्षेत्रलाई आवश्यक पर्ने विद्युत एवम् इन्धनको आपूर्तिको अवस्थामा खासै सुधार हुन नसकेको अवस्था छ । यसले गर्दा औद्योगिक उत्पादनमा खासै सुधार हुने देखिदैन । औद्योगिक एवम् अन्य क्षेत्रको विस्तारको लागि इन्धन तथा उर्जाको सहज आपूर्तितर्फ आवश्यक पहल हुनुपर्ने देखिन्छ । वित्तीय एवम् घरजग्गा क्षेत्रमा देखिएका विगतका समस्याहरु सच्चिनु पर्ने कारण चालू आर्थिक वर्षमा निर्माण क्षेत्रको वृद्धिदरमा पनि संकुचन आउने देखिएको छ । निर्माण सामग्रीको आयात चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो पाँच महिनामा ६.० प्रतिशतले घटेको तथ्यले सो कुराको संकेत गर्दछ ।
१०. सेवा क्षेत्रतर्फ कृषि उत्पादनको अवस्था राम्रो रहेको र विप्रेषण आप्रवाह उल्लेख्यरूपमा बढेकोले व्यापार क्षेत्रको विस्तार हुने देखिन्छ । त्यस्तै, आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो पाँच महिनासम्ममा हवाईमार्गबाट आउने पर्यटक संख्या १८.५ प्रतिशतले वृद्धि भई २ लाख ६० हजार १५६ पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो संख्या १८.७ प्रतिशतले बढेको थियो । अघिल्लो वर्षको ३२.७ प्रतिशत र १५.६ प्रतिशतको तुलनामा चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो पाँच महिनामा भारतीय पर्यटक आगमन संख्या ३०.१ प्रतिशतले र तेस्रो मुलुकका पर्यटक आगमन संख्या १५.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । नेपालमा हवाई उडान भर्ने बाह्य कम्पनीहरुको संख्यामा वृद्धि भएको र सन् २०११ लाई नेपाल सरकारले पर्यटन वर्षको रूपमा मनाउने घोषणा गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने काम गरेकोले पर्यटन क्षेत्रको विस्तार सन्तोषजनक रहेकोले समीक्षा अवधिमा पर्यटन आय बढेको छ । अघिल्लो वर्षको पाँच महिनामा १८.३ प्रतिशतले घटेको पर्यटन आय चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ३७.० प्रतिशतले बढेको छ ।
११. सेवा क्षेत्र अन्तर्गत सञ्चारको विस्तार चालू आर्थिक वर्ष पनि सन्तोषजनक रहेको छ । अघिल्लो वर्षको पाँच महिनामा नेपाल टेलिकमले वितरण गरेको टेलिफोन संख्या २१.६ प्रतिशतले बढेकोमा आर्थिक वर्ष

२०६८/६९ को सोही अवधिमा २३.७ प्रतिशतले बढेको छ । साथै, निजी क्षेत्रका टेलिफोन सेवा प्रदायक कम्पनीहरूबाट वितरण हुने टेलिफोन संख्या पनि विस्तार भएको छ ।

१२. समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढ्न नसकेको, पूँजीबजारको अवस्थामा सुधार हुन नसकेको तथा घरजग्गा कारोबारमा देखापरेका शिथिलताका कारण चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा समग्र वित्तीय क्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धिदरमा भने संकुचन आउने देखिन्छ । कर्जा विस्तार बढ्न नसके पनि समीक्षा अवधिमा गत वर्षको तुलनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालन उल्लेख्यरूपमा बढेको छ ।
१३. नेपालका प्रमुख रोजगार गन्तव्य मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धि उच्च रहेकोले नेपाली श्रमिकहरूको माग बढेको छ । श्रम तथा रोजगार प्रवर्द्धन विभागको तथ्याङ्क अनुसार आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो पाँच महिनाको अवधिमा श्रम स्वीकृति लिएर विदेश जाने नेपाली कामदारहरूको संख्या ३८.२ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वैदेशिक रोजगारमा जाने नेपालीहरूको संख्या २७.५ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा वैदेशिक रोजगारी प्रदान गर्ने प्रमुख गन्तव्य मुलुकहरूमा मलेसिया, यू.ए.ई., कतार, साउदी अरेबिया तथा बहराइन रहेका छन् । यसरी वैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या उल्लेख्य बढेकोले विप्रेषण आप्रवाह उच्चदरमा बढ्ने देखिन्छ । यसले बाह्य स्थायित्व हासिल गर्न सहज हुने देखिन्छ ।

मूल्य स्थिति

१४. खाद्यान्नको मूल्यमा उल्लेख्य सुधार भएकोले मूल्य वृद्धिदरमा कमी आउन थालेको छ । तर पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा चाप परिरहेको र अमेरिकी डलरसँग नेपाली रुपैयाँ अवमूल्यत भएकोले गैर-खाद्य समूहको मूल्यमा चाप परेको स्थिति छ । इन्धनको मूल्यमा गरिएको समायोजन, तलब तथा ब्याजदरमा भएको वृद्धि, कमजोर वितरण तथा अनुगमन प्रणाली आदिका कारण उपभोक्ता मूल्यमा अपेक्षित सुधार हुन सकेको छैन तापनि भारतमा खाद्यान्नको मूल्य घट्दै जानु तथा नेपालमा मौसमी अनुकूलताले गर्दा वर्षे तथा हिउँदे बालीको उत्पादन राम्रो हुनुले नेपालको मूल्य स्थिति नियन्त्रणमा सघाउ पुगेको छ ।
१५. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पाँच महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मुद्रास्फीति ७.५ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति ९.६ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्क ७.९ प्रतिशतले बढेको छ । गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा उक्त सूचकाङ्क १५.२ प्रतिशतले बढेको थियो । गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर भने गत वर्षको ५.० प्रतिशतको तुलनामा समीक्षा अवधिमा केही उच्च अर्थात् ७.८ प्रतिशतले बढेको छ । खासगरी अमेरिकी डलरसँग नेपाली रुपैयाँको विनिमय दर अवमूल्यन भएकोले गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धि गत वर्ष भन्दा उच्च रहेको हो । गत वर्षहरूमा खाद्य तथा पेय पदार्थको मूल्य उच्च रूपमा बढ्ने प्रवृत्ति रहने गरेकोमा हाल उक्त समूहको मूल्य वृद्धि गैर-खाद्य तथा सेवा समूह भन्दा कम रहेको छ ।
१६. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो पाँच महिनामा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर ४.३ प्रतिशत रहेको छ । उक्त वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ११.२ प्रतिशत रहेको थियो । थोक मूल्य सूचकाङ्क अन्तर्गत समीक्षा अवधिमा कृषिजन्य वस्तुको सूचकाङ्क १.५ प्रतिशतले घटेको छ । यो सूचकाङ्क गत वर्षको सोही अवधिमा १४.३ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा थोक मूल्य सूचकाङ्क अन्तर्गतका अन्य समूहहरू जस्तै स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क र आयातित वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर गत वर्षको तुलनामा बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको पाँच महिनामा क्रमशः ६.८ प्रतिशत र ८.० प्रतिशतले बढेको स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको र आयातित वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क समीक्षा अवधिमा क्रमशः ११.३ प्रतिशत र १२.० प्रतिशतले बढेको छ ।
१७. कृषिजन्य वस्तुहरूमध्ये नगदे बाली र फलफूल तथा तरकारी बाहेक खाद्यान्न, दलहन र मसलाको मूल्य सूचकाङ्क घटेका कारण कृषिजन्य वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क घट्न गएको हो । स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूमध्ये पेय तथा सुर्तिजन्य पदार्थको मूल्य सूचकाङ्कमा उच्च वृद्धि भएको छ । आयातित वस्तुहरूमध्ये समीक्षा अवधिमा पेट्रोलियम पदार्थ तथा कोइला, यातायातका साधन तथा मेशिनरी सामानहरू, र कपडाजन्य वस्तुहरूको थोक मूल्य सूचकाङ्क दुई अंकले बढेको छ । अमेरिकी डलरसँग नेपाली रुपैयाँको अवमूल्यन भएकोले आयातित वस्तुहरूको मूल्य बढ्न गएको देखिन्छ । समीक्षा अवधिमा पेट्रोलियम पदार्थको थोक मूल्य सूचकाङ्क १५.६ प्रतिशतले, यातायातका साधन र मेशिनरी सामानहरूको १२.४ प्रतिशतले र कपडाजन्य वस्तुको २९.४ प्रतिशतले बढेका छन् ।

१८. गत वर्षको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको पहिलो पाँच महिनामा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा ३१.० प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सूचकाङ्क १४.९ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा तलब सूचकाङ्क १९.३ प्रतिशतले र ज्यालादर सूचकाङ्क ३४.४ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा तलबको वृद्धिदर शून्य थियो भने ज्यालादर २०.० प्रतिशतले बढेको थियो ।

सरकारी वित्त

१९. समीक्षा अवधिमा सरकारी वित्ततर्फ चालू खर्चमा उल्लेख्य वृद्धि भएतापनि पूँजीगत खर्चले खासै गति लिन सकेको छैन । यसले गर्दा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो ६ महिनामा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित बजेट रु. २४ अर्ब ११ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा पनि यस्तो बचत रु. २२ अर्ब ४२ करोड रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले रु. ३ अर्ब ५० करोडको ट्रेजरी बिल्स र त्यति नै रकमको विकास ऋणपत्र जारी गरी रु. ७ अर्ब बराबरको आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ । बजेट बचत र आन्तरिक ऋण परिचालनले गर्दा चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रु. ३५ अर्ब १३ करोड नगद बचत कायम हुन गएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट नेपाल सरकारले उपयोग गरेको रु. २० अर्ब ७७ करोडको अधिविकर्षलाई समायोजन गर्दा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग २०६८ पुस मसान्तमा रहेको खुद नगद रु. १४ अर्ब ३७ करोड हुन आउँछ । गत वर्षको यसै अवधिमा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रु. १२ अर्ब २४ करोड खुद नगद बचत कायम रहेको थियो ।
२०. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च ४०.१ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा उक्त खर्च ६.३ प्रतिशतले घटेको थियो । साधन परिचालन अघिल्लो वर्षको ६ महिनामा ७.१ प्रतिशतले बढेको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ३३.१ प्रतिशतले बढेको छ । साधन परिचालन अन्तर्गत राजस्व समीक्षा अवधिमा २१.६ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा राजस्व परिचालन १४.६ प्रतिशतले बढेको थियो ।
२१. चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो ६ महिनामा नेपाल सरकारलाई रु. २१ अर्ब २१ करोडको वैदेशिक अनुदान र रु. २ अर्ब ५९ करोडको वैदेशिक ऋण प्राप्त भएको छ । समीक्षा अवधिमा उल्लेख्य वैदेशिक अनुदान प्राप्त भएकोले सरकारी बजेट बचतमा रहेको छ भने यसबाट शोधनान्तर स्थिति समेत सकारात्मक पार्न सहयोग पुगेको छ ।

बाह्य क्षेत्र

२२. चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो पाँच महिनामा बाह्य क्षेत्रमा उल्लेखनीय सुधारको स्थिति देखापरेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको पाँच महिनामा रु. ३ अर्ब ७६ करोडले घाटामा रहेको शोधनान्तर स्थिति चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ६१ अर्ब १९ करोडले बचतमा रहन गएको छ । निर्यातमा सीमान्त रुपमा सुधारका अतिरिक्त मुख्यगरी विप्रेषण आप्रवाहमा भएको उल्लेख्य वृद्धि र पर्यटन आयमा भएको विस्तारले गर्दा उल्लेख्य रुपमा शोधनान्तर बचत हुन गएको छ । समीक्षा अवधिमा चालू खाता पनि बचतमा रहन गएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा चालू खाता रु. ४ अर्ब ५८ करोडले घाटामा रहेकोमा समीक्षा अवधिमा रु. २४ अर्ब ८९ करोडले बचतमा रहेको छ ।
२३. निर्यातको वृद्धिदरमा अघिल्लो वर्ष भन्दा केही सुधार भएपनि व्यापार घाटा समीक्षा अवधिमा थप बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा व्यापार घाटा १.३ प्रतिशतले घटे पनि समीक्षा अवधिमा १७.९ प्रतिशतले बढेको छ । निर्यातसँगै आयात पनि उल्लेख्य रुपमा बढेको र निर्यातको भन्दा आयातको स्तर निकै ठूलो भएकोले व्यापार घाटा बढेको हो । व्यापार घाटा बढेपनि गत वर्षको पहिलो पाँच महिनामा ११.३ प्रतिशतले बढेको विप्रेषण चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ३७.९ प्रतिशतले बढेको हुँदा चालू खाता बचतमा रहन गएको हो । चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पाँच महिनासम्ममा विप्रेषण आप्रवाह गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ३७.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १३३ अर्ब १९ करोड पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा वैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या बढेको, रोजगारीमा जाने देशहरुमा कामदारको तलब वृद्धि भएको, बैंकिङ्ग च्यानलबाट विप्रेषण आप्रवाह बढेको र नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अवमूल्यन भएकोले विप्रेषण आय उच्च दरमा बढेको हो ।
२४. गत वर्षको पहिलो ६ महिनामा ५.५ प्रतिशतले बढेको निर्यात चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ११.२ प्रतिशतले बढेको छ । कुल निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात १३.९ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात

- ६.१ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा भारततर्फको निर्यात ९.३ प्रतिशतले बढेको थियो भने अन्य मुलुकतर्फको निर्यात १.० प्रतिशतले घटेको थियो । भारततर्फ मुख्यतया जस्तापाता, लत्ताकपडा, पोलिष्टर यार्न र जी.आई.पाइपको निर्यात बढेको छ भने अन्य मुलुकतर्फ ऊनी गलैचा, तयारी पोशाक, पश्मिना, नेपाली कागज र सोका सामान र चियाको निर्यातमा वृद्धि भएको छ । अमेरिकी डलरमा वस्तु निर्यात भने अघिल्लो वर्षको १०.१ प्रतिशतको वृद्धिको तुलनामा ३.० प्रतिशतले मात्र बढेको छ ।
२५. अघिल्लो आर्थिक वर्षको ६ महिनामा ०.१ प्रतिशतले घटेको आयात चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा १६.८ प्रतिशतको उच्च दरले बढेको छ । विप्रेषणको आप्रवाहमा भएको वृद्धिसँगै आयातको वृद्धि पनि बढेको छ । समीक्षा अवधिमा कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयातको वृद्धिदरमा कमी आएको छ । अघिल्लो वर्ष २८.२ प्रतिशतले बढेको भारततर्फबाट भएको आयात समीक्षा अवधिमा १०.१ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । अघिल्लो वर्ष ३२.१ प्रतिशतले घटेको अन्य मुलुकहरुबाट भएको आयात समीक्षा अवधिमा ३०.१ प्रतिशतको उच्च दरले बढेको छ । अमेरिकी डलरमा कुल आयात अघिल्लो वर्षको ४.० प्रतिशतको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ७.६ प्रतिशतले बढेको छ । आयाततर्फ भारतबाट मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थ, तयारी पोशाक, कृषि उपकरण तथा पार्ट्स, रड तथा क्वायल, कोइला र वाथरुमका सामानहरुको आयात बढेको छ भने अन्य मुलुकबाट भएको आयातमा खासगरी सुन, भटमासको कच्चा तेल, रासायनिक मल, चाँदी र अन्य मेशिनरी तथा पार्ट्सको आयातमा वृद्धि भएको छ ।
२६. चालू आर्थिक वर्षको पाँच महिनामा पर्यटन क्षेत्रबाट प्राप्त हुने आय अघिल्लो वर्ष १८.३ प्रतिशतले घटेको तुलनामा ३७.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १४ अर्ब ८९ करोड पुगेको छ । नेपाल सरकारले सन् २०११ लाई पर्यटन वर्ष अभियानका रूपमा मनाएकोले पर्यटन आगमन वृद्धिसँगै पर्यटन आय बैंकिङ च्यानलबाट प्रवाह हुने क्रम बढेकोले पर्यटन आयमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हो ।
२७. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो पाँच महिनामा रु. ३ अर्ब २० करोडको वैदेशिक लगानी नेपाल भित्रिएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ३ अर्ब ५८ करोड बराबरको वैदेशिक लगानी भित्रिएको थियो । मुलुकको पूर्वाधार, उर्जा, पर्यटन, सूचना प्रविधि, शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रहरुमा लगानी बढाउन वैदेशिक पूँजीको आवश्यकता छ । आन्तरिक लगानी र वैदेशिक लगानी प्रवर्द्धन गरी ठूलो लगानी आवश्यक पर्ने आयोजनाहरु सम्पन्न गर्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाल सरकारले चालू आर्थिक वर्षमा लगानी बोर्डको गठन गरेको छ र सन् २०१२ लाई लगानी वर्ष घोषणा गरिसकेको पनि छ । तथापी राजनैतिक अस्थिरता र पूर्वाधारको अभावले गर्दा वैदेशिक लगानी अपेक्षित मात्रामा भित्रिन सकेको छैन । यसका साथै भारतसँग द्विपक्षीय लगानी प्रवर्द्धन तथा संरक्षण सम्झौता (बिप्पा) र दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौता सम्पन्न भएको छ । यसले गर्दा नेपालमा वैदेशिक लगानी आप्रवाहमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ । उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्नका लागि चाहिने लगानी बढाउन देशमा शान्ति सुरक्षा र नीतिगत स्थिरता सहित लगानीयोग्य वातावरण बनाउन थप प्रयास गर्नुपर्ने खाँचो छ ।
२८. शोधनान्तर स्थिति उल्लेख्य रूपमा बचतमा रहेकोले चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो पाँच महिनामा विदेशी विनिमय संचिति ३५.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३६८ अर्ब ६३ करोड पुगेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा उक्त संचिति २.० प्रतिशतले घटेको थियो । अमेरिकी डलरमा पनि विदेशी मुद्रा संचिति गत वर्ष १.२ प्रतिशतले मात्र बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १२.४ प्रतिशतले बढेर अमेरिकी डलर ४ अर्ब ३१ करोड पुगेको छ । उक्त स्तरको संचितिले १०.६ महिनाको वस्तु र ९.३ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने देखिन्छ । तर कुल विदेशी मुद्राको संचितिमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकसँग ८२.२ प्रतिशत र वाणिज्य बैंकहरूसँग १७.८ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै, कुल संचितिमा परिवर्त्य विदेशी मुद्राको अंश ७५.९ प्रतिशत र अपरिवर्त्य विदेशी मुद्राको अंश २४.१ प्रतिशत रहेको छ ।
२९. भारतसँगको उच्च व्यापार घाटाका कारण भारतीय रुपैयाँको मागमा चापको स्थिति कायमै छ । भारतीय रुपैयाँको माग व्यवस्थापनको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले मुख्यतया दुईवटा उपायहरु अवलम्बन गर्दै आएको छ । पहिलो उपाय अन्तर्गत भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी आयात गर्न सकिने वस्तुहरुको सूची विस्तार गर्दै लगेको छ । यस अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो पाँच महिनामा अमेरिकी डलरमा भुक्तानी गरी भारतबाट भएको आयात गत वर्षको तुलनामा १७.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २१ अर्ब १२ करोड पुगेको छ । यस्तो आयात अघिल्लो वर्ष रु. १७ अर्ब ९८ करोड बराबर रहेको थियो । दोस्रो उपायको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले भारतीय मुद्रा बजारमा अमेरिकी डलर बिक्रीबाट भारतीय रुपैयाँ खरिद गरी आपूर्ति गर्ने गरेको छ । यस उपाय अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा अमेरिकी डलर १ अर्ब ४२ करोड बिक्री गरी भारतीय रुपैयाँ ६९ अर्ब १४ करोड खरिद गरिएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको

सोही अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब २२ करोड बिक्री गरी भारतीय रुपैयाँ ५५ अर्ब ५६ करोड खरिद गरिएको थियो । भारततर्फ व्यापार घाटा उच्च रहेको र भारतीय रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग उल्लेख्य रूपमा अवमूल्यन भएकोले भारतीय रुपैयाँको खरिद गत वर्ष भन्दा बढी भएको हो ।

३०. २०६८ पुस मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग २०६८ असार मसान्तको तुलनामा १२.८ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ३.५ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको थियो । २०६८ पुस मसान्तमा अमेरिकी डलर एकको विनिमय दर रु. ८१.९० रहेको छ । उक्त विनिमय दर २०६८ असार मसान्तमा रु. ७०.९५ थियो ।

वित्तीय क्षेत्र

३१. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू थपिएका छैनन् । २०६८ पुस मसान्तसम्म ३१ वटा वाणिज्य बैंक, ८७ वटा विकास बैंक, ७९ वटा वित्त कम्पनी, २१ वटा लघु वित्त विकास बैंक र सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने १६ वटा सहकारी संस्थाहरू र ३७ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरू रहेका छन् । समीक्षा अवधिमा एउटा वित्त कम्पनी विकास बैंकसँग गाभिएकोले वित्त कम्पनीहरूको संख्या २०६८ असारको ८० बाट घटेर २०६८ पुसमा ७९ रहेको छ ।
३२. वित्तीय प्रणालीलाई अझ बढी सक्षम र स्वस्थ बनाउने उद्देश्यले जारी गरिएको बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभने/गाभिने नीति अनुरूप ६ जोडी बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरिसकेका छन् भने थप ६ जोडी संस्थाहरूले सैद्धान्तिक सहमतिका लागि निवेदन पेश गरिसकेका छन् । यस सन्दर्भमा सरकारी क्षेत्रका ग्रामीण विकास बैंक लगायतका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू समेत एक आपसमा गाभिने प्रक्रियामा रहेका छन् ।
३३. २०६८ असार मसान्तको तुलनामा २०६८ असोज मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या १०९८ बाट बढेर ११४२, विकास बैंकहरूको शाखा ४९५ बाट बढेर ६३० र वित्त कम्पनीहरूको शाखा २८१ बाट बढेर ३३९ पुगेका छन् । यस अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल शाखा संख्या २०६८ असारको १८७४ बाट २०६८ असोजमा २१११ पुगेको छ । वित्तीय संस्थाको पहुँच नपुगेका क्षेत्रहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई शाखा खोल्न प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले यस बैंकबाट शून्य व्याजदरमा निश्चित अवधिका लागि सापटी उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाका थप ८ वटा शाखाहरू संचालनमा आएका छन् ।
३४. वित्तीय बजारमा प्रमुख संस्थाहरूको रूपमा रहेका वाणिज्य बैंकहरूले चालू आर्थिक वर्षको पाँच महिनामा रु. ७० अर्ब बराबरको थप निक्षेप परिचालन गरी कुल निक्षेप रु. ७५० अर्ब २६ करोड पुऱ्याएका छन् । गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप परिचालन रु. २ अर्ब ६५ करोडले घटेको थियो । त्यस्तै विकास बैंकहरूको निक्षेप परिचालन समीक्षा अवधिमा ६.५ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब ९१ करोड) ले बढेर रु. ९७ अर्ब ३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्ष सोही अवधिको ५.९ प्रतिशत (रु. ४ अर्ब ३३ करोड) को वृद्धि भन्दा समीक्षा अवधिमा विकास बैंकको निक्षेपको वृद्धिदर सीमान्त रूपले मात्र बढी छ । वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप भने अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको २.४ प्रतिशतको वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ०.५ प्रतिशतले घटेर रु. ८१ अर्ब १२ करोड पुगेको छ ।
३५. अघिल्लो वर्ष तरलताको अभाव रहे विपरीत चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा वित्तीय प्रणालीमा यथेष्ट तरलताको स्थिति देखा पर्‍यो । कर्जा प्रवाह बढ्न नसकेको तर विप्रेषण आप्रवाह उल्लेख्य दरमा बढेकोले समेत निक्षेपमा निरन्तर वृद्धि भई वित्तीय प्रणालीमा तरलता बढ्न गएको हो । अर्कोतर्फ चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिले अनिवार्य नगद अनुपातलाई ५.५ प्रतिशतबाट घटाएर ५ प्रतिशत कायम गरेकोले पनि बैंकहरूमा लगानीयोग्य तरलता बढ्न सहयोग पुगेको हो । अधिक तरलताको स्थितिले गर्दा अल्पकालीन व्याजदरहरूमा भारी गिरावट आएको छ । उदाहरणको लागि २०६७ पुस महिनाको भारतित औसत ९१-दिने ट्रेजरी बिल्सको व्याजदर ८.२१ प्रतिशत रहेकोमा २०६८ पुस महिनामा ०.७० प्रतिशत रहेको छ । चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो महिनादेखि अल्पकालीन व्याजदर घट्ने प्रवृत्ति शुरु भएको देखिन्छ । अन्तर-बैंक व्याजदरमा पनि कमी आएको छ । अघिल्लो वर्षको पुस महिनामा १०.५८ प्रतिशत रहेको भारतित औसत अन्तर-बैंक व्याजदर २०६८ पुस महिनामा ०.९० प्रतिशत मात्र रहेको छ ।
३६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ पछि शिथिल रहँदै आएको पूँजी बजार समीक्षा अवधिमा पनि घट्ने क्रममा रह्यो । २०६७ मंसिरको तुलनामा विन्दुगत आधारमा नेप्से सूचकाङ्क २०६८ मंसिर महिनामा १९.८ प्रतिशतले घटी ३१६.२७ विन्दुमा कायम रहेको छ । घरजग्गा कारोबारमा आएको शिथिलताले वित्तीय क्षेत्र प्रभावित भएको,

लगानीकर्ताको आत्मविश्वास सुदृढ हुन नसकेको तर हकप्रद, बोनस शेयर र केही नयाँ शेयरहरू जारी भइरहेकोले पनि शेयर बजारमा मागको तुलनामा शेयरको आपूर्ति उच्च रहन गई शेयर मूल्यमा अपेक्षित सुधार हुन सकेको छैन। शेयर बजारमा सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये ८५ प्रतिशत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू रहेकोमा वित्तीय प्रणालीमा तरलतामा सुधार भएपनि शेयर बजारमा नेप्से सूचकाङ्क बढ्न सकेको छैन। घरजग्गाको कारोबारमा आएको शिथिलताले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा आएको समस्या शेयर बजारमा प्रतिबिम्बित भएको देखिन्छ। तर चालू आर्थिक वर्षमा म्यूचुअल फण्ड र केन्द्रीय निक्षेप प्रणाली (Central Depository System) लागू हुने क्रममा रहेको र वित्तीय क्षेत्रमा तरलता यथेष्ट रहेकोले कर्जा प्रवाह बढ्न गएमा नेप्से सूचकाङ्कमा सुधार आउन सक्ने सम्भावना छ।

३७. नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूमा वित्तीय संस्थाहरूको बाहुल्यता रहेको छ। २०६८ मंसिर महिनामा सूचीकृत २१४ कम्पनीहरूमध्ये १८२ वटा वित्तीय संस्थाहरू रहेका छन्। केही वित्तीय संस्थाहरूमा समस्या सिर्जना भएको र समग्र वित्तीय प्रणाली जोखिमयुक्त क्षेत्रको अधिक लगानीको समस्याले प्रभावित भएको हुँदा बैंकिङ्ग क्षेत्रको मात्र कारोबार मूल्यलाई प्रतिनिधित्व गर्ने Banking Index समीक्षा अवधिमा २४.० प्रतिशत हास आई २६३.१८ विन्दुमा कायम रहेको छ। अघिल्लो वर्षको मंसिर महिनामा उक्त सूचकाङ्क ३४६.०८ विन्दुमा रहेको थियो। यी वित्तीय संस्थाहरूले हकप्रद र बोनस जारी गरेकाले समीक्षा अवधिमा शेयर संख्या १८.९ प्रतिशतले बढेको छ। यसरी शेयर आपूर्ति बढेतापनि माग बढ्न नसक्दा शेयर बजार शिथिल रहेको छ। २०६८ पुस ७ गते जारी भएको परिपत्र अनुसार नेपाल सरकारको ५० प्रतिशत वा सो भन्दा बढी स्वामित्व भएका वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कर्मचारी संचय कोष, नागरिक लगानी कोष, राष्ट्रिय बीमा संस्थानको हकमा बढीमा १५ प्रतिशतको सीमा कायम हुने गरी एक भन्दा बढी बैंक तथा वित्तीय संस्थामा संस्थापक शेयर लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसबाट शेयर बजारमा संस्थागत लगानी बढ्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।
३८. शेयर बजारका अन्य परिसूचकहरू जस्तै कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा बजार पूँजीकरण घट्टै गएको छ। २०६६ मंसिरमा ४०.६ प्रतिशत रहेको यस्तो अनुपात २०६७ मंसिरमा २८.९ प्रतिशत र २०६८ मंसिरमा २१.६ प्रतिशत कायम रहेको छ। नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लि.मा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या बढेकोले चुक्ता पूँजी भने बढेको छ। २०६८ मंसिर मसान्तमा २१४ वटा कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी रु. १०४ अर्ब ८१ करोड रहेको छ। उक्त रकम २०६७ मंसिर महिनाको तुलनामा १४.४ प्रतिशतले बढी हो।
३९. वित्तीय बजारको महत्वपूर्ण उपकरणको रूपमा नेपाल सरकारको विकास ऋणपत्र रहेको छ। यसको दोस्रो बजार कारोबार नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लि. मार्फत हुने व्यवस्था गरिएतापनि कारोबार ज्यादै न्यून रहेको छ। समीक्षा अवधिमा कुल रु. ३ अर्ब ५० करोड बराबरको विकास ऋणपत्र बोलकबोल मार्फत निष्कासन भयो। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ३ अर्बको विकास ऋणपत्र निष्कासन भएको थियो। समीक्षा अवधिमा २ वर्षे ८ प्रतिशत अंकित ब्याजदरको विकास ऋणपत्र निष्कासन भएकोमा उक्त ऋणपत्र प्रिमियममा बिक्री भएको थियो। पूँजी बजारको महत्वपूर्ण पाटोको रूपमा रहेको सरकारी ऋणपत्र बजार लगायत संस्थागत ऋणपत्र बजारको समग्र विकास हुन भने बाँकी छ।

मौद्रिक तथा समग्र तरलता स्थिति

मौद्रिक स्थिति

४०. यस वर्षको मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए बमोजिम चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को चौथो महिनादेखि विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण प्रकाशन हुन थालेको छ। उक्त विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षणले वाणिज्य बैंकका अतिरिक्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूलाई पनि समेटेको छ। चालू आर्थिक वर्षको पाँच महिनाको मौद्रिक सर्वेक्षण अनुसार गत वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा मौद्रिक विस्तार दर बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको पाँच महिनासम्ममा १.७ प्रतिशतले बढेको विस्तृत मुद्राप्रदाय समीक्षा अवधिमा ८.८ प्रतिशतले बढेको छ। वार्षिक विन्दुगत रूपमा हेर्दा विस्तृत मुद्राप्रदाय २०.१ प्रतिशतले बढेको छ। बैंकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति गत वर्ष १.८ प्रतिशत (रु. ३ अर्ब ७६ करोड) ले घटेको विपरीत समीक्षा अवधिमा २८.३ प्रतिशत (रु. ६१ अर्ब १९ करोड) ले बढेकोले विस्तृत मुद्रा प्रदाय बढ्न गएको हो।
४१. खुद आन्तरिक सम्पत्तिको वृद्धिदरमा भने समीक्षा अवधिमा केही कमी आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो पाँच महिनामा ३.० प्रतिशतले बढेको खुद आन्तरिक सम्पत्ति चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को सोही अवधिमा २.८ प्रतिशतले मात्र बढेको छ। आन्तरिक सम्पत्ति अन्तर्गत नेपाल सरकारमाथिको खुद दावी र वित्तीय संस्थाहरूमाथिको दावी घटेको छ भने गैर-वित्तीय सरकारी संस्थाहरूमाथिको दावी उल्लेख्य

रुपमा बढेको छ । नेपाल सरकारमाथिको दावी रु. ८ अर्ब १६ करोड (५.० प्रतिशत) ले घटेको छ भने वित्तीय संस्थाहरुमाथिको दावी समीक्षा अवधिमा १४.८ प्रतिशतले घटेको छ । सरकारी गैर-वित्तीय संस्थाहरुमाथिको दावी गत वर्ष ६.० प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा भने ३६.० प्रतिशतले बढेको छ । निजी क्षेत्रतर्फ गएको कर्जा सीमान्त रुपमा मात्र बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो पाँच महिनामा ६.५ प्रतिशतले बढेको निजी क्षेत्रतर्फ गएको कर्जा समीक्षा अवधिमा ३.२ प्रतिशत (रु. २३ अर्ब १८ करोड) ले मात्र बढेको छ । निजी क्षेत्रतर्फ गएको कर्जा प्रवाह शिथिल हुनुले आर्थिक वृद्धिमा नकारात्मक असर पर्नुका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको नाफामा समेत असर पर्ने देखिन्छ ।

४२. विस्तृत मुद्राप्रदायको अंशमध्ये बचत र कल निक्षेप समावेश भएको संकुचित मुद्राप्रदाय (M1+) समीक्षा अवधिमा ८.३ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्राप्रदाय ३.० प्रतिशतले घटेको थियो । संकुचित मुद्राप्रदायभित्र पनि चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा समीक्षा अवधिमा ९.६ प्रतिशतले बढेको छ भने बचत तथा कुल निक्षेप ११.९ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा ०.२ प्रतिशतले बढेको थियो भने बचत तथा कल निक्षेप २.७ प्रतिशतले घटेको थियो । आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर भने गत वर्षको १३.८ प्रतिशतको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ९.७ प्रतिशतले बढेको छ ।

४३. समीक्षा अवधिमा संचित मुद्रा पनि उल्लेख्य रुपमा बढेको छ । चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पाँच महिनासम्ममा संचित मुद्रा १६.६ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा संचित मुद्रा ८.१ प्रतिशतले घटेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा हेर्दा संचित मुद्रा २०६८ मंसिर महिनामा ३६.० प्रतिशतले बढेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढेकोले संचित मुद्रा प्रदाय उल्लेख्य दरले बढेको हो । समीक्षा अवधिमा मुद्रा गुणकहरु भने घट्न गएका छन् । अघिल्लो आर्थिक वर्षको पाँच महिनामा १०.७ प्रतिशतले बढेको विस्तृत मुद्रा प्रदाय गुणक ६.७ प्रतिशतले घटी २०६८ मंसिर महिनामा ३.६७३ रहेको छ । वाणिज्य बैंकहरुले नेपाल राष्ट्र बैंकमा उल्लेख्य रुपमा अधिक तरलता कायम गरेकोले विस्तृत मुद्राप्रदायको गुणकमा कमी आएको हो ।

निक्षेप परिचालन तथा कर्जा प्रवाह

४४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट भएको निक्षेप परिचालन र कर्जा प्रवाह अघिल्लो वर्षको भन्दा विपरीत प्रकृतिको रहेको छ । अघिल्लो वर्ष निक्षेप परिचालन भन्दा कर्जा प्रवाह बढी भएकोमा चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा निक्षेप परिचालन भन्दा कर्जा प्रवाह न्यून रहेको छ । समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको समग्र निक्षेप परिचालन रु. ७३ अर्ब ७७ करोडले र कर्जा तथा लगानी प्रवाह रु. ३६ अर्ब ५४ करोडले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप रु. १४ अर्ब ८७ करोडले र कर्जा प्रवाह रु. ४३ अर्ब २४ करोडले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह बढेको तर लगानीका नयाँ क्षेत्रहरुमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु उन्मुख भइनसकेको तथा परम्परागत लगानीका क्षेत्रहरु विस्तार नभएका कारण कर्जा लगानी अपेक्षित रुपमा बढ्न नसकेको अवस्था छ । समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा अघिल्लो वर्षको ६.६ प्रतिशतले बढेको तुलनामा ३.२ प्रतिशतले मात्र बढेको छ ।

४५. कर्जाको वृद्धिदरमा आएको कमीले गर्दा समग्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कर्जा-निक्षेप अनुपात २०६८ असारको ८५.५ प्रतिशतबाट घटेर २०६८ मंसिरमा ८१.८ प्रतिशतमा कायम रहन गएको छ । उक्त कर्जा-निक्षेप अनुपात निकाल्दा कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट सरकारी ऋणपत्रमा गरेको लगानी र अन्तर-बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई दिएको सापटी बाहेक सम्पूर्ण ऋण तथा लगानी र निक्षेपमा अन्तर-बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निक्षेप बाहेक सम्पूर्ण स्वदेशी निक्षेप र चुक्ता पूँजी समावेश रहेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमध्ये वाणिज्य बैंकहरुको उक्त कर्जा-निक्षेप अनुपात २०६८ असारमा ८२.६ प्रतिशत रहेकोमा २०६८ मंसिर महिनामा ७८.६ प्रतिशत रहेको छ । विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरुको कर्जा-निक्षेप अनुपात अझै उच्च रहेको छ । क्षेत्रगत रुपमा हेर्दा वाणिज्य बैंकबाट प्रवाह भएको कर्जामध्ये कृषि क्षेत्रतर्फ प्रवाह भएको कर्जा समीक्षा अवधिमा बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो पाँच महिनामा ४.२ प्रतिशतले बढेको कृषि क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा समीक्षा अवधिमा ७.३ प्रतिशत (रु. १ अर्ब ४ करोड) ले बढेको छ । खानी र धातु उत्पादनतर्फ प्रवाह भएको कर्जा पनि समीक्षा अवधिमा गत वर्ष भन्दा उच्च दरमा बढेको छ । समीक्षा अवधिमा निर्माणतर्फ रु. ३ अर्ब ७० करोड (७.२ प्रतिशत) ले थप कर्जा प्रवाह भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा यस क्षेत्रमा रु. १ अर्ब ५७ करोड थप कर्जा प्रवाह भएको थियो । उत्पादन क्षेत्रतर्फ भने अघिल्लो वर्षको पहिलो पाँच महिनामा ११.३ प्रतिशत (रु. १०

अर्ब ७१ करोड) ले बढेको कर्जा समीक्षा अवधिमा ८.४ प्रतिशत (रु. ९ अर्ब ७२ करोड) ले मात्र बढेको छ। त्यस्तै, थोक तथा खुद्रा व्यापार र सेवा उद्योगतर्फ प्रवाहित कर्जा प्रवाह भने समीक्षा अवधिमा कम दरले बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षमा ६.० प्रतिशतले बढेको थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फ गएको कर्जा चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा ०.४ प्रतिशत (रु. ४७ करोड) ले मात्र बढेको छ। सेवा क्षेत्रतर्फ गएको कर्जा पनि अघिल्लो वर्ष ७.० प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ३.१ प्रतिशत (रु. १ अर्ब १३ करोड) ले बढेको छ।

४६. वाणिज्य बैंकहरुबाट समीक्षा अवधिमा प्रवाहित भएको कर्जाको क्षेत्रगत संरचना हेर्दा कुल कर्जा प्रवाहको ५.४ प्रतिशत कृषि क्षेत्रतर्फ, ५०.७ प्रतिशत उत्पादन क्षेत्रतर्फ, १९.३ प्रतिशत निर्माण क्षेत्रतर्फ, २.४ प्रतिशत थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फ, ९.८ प्रतिशत वित्त, बीमा तथा स्थिर सम्पत्तितर्फ र ३.१ प्रतिशत सेवा क्षेत्रतर्फ प्रवाह भएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा कृषितर्फ २.४ प्रतिशत, उत्पादन क्षेत्रतर्फ ४२.५ प्रतिशत, निर्माणतर्फ ६.२ प्रतिशत, थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फ २१.२ प्रतिशत, वित्त, बीमा र स्थिर सम्पत्तितर्फ ०.८ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रतर्फ ८.२ प्रतिशत रहेको थियो।
४७. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निष्कृत्य कर्जा केही बढेको छ। खासगरी घरजग्गा व्यापारमा शिथिलता आएकोले कर्जा असुली कम भई निष्कृत्य कर्जा बढ्न गएको हो। वाणिज्य बैंकहरुको निष्कृत्य कर्जा अनुपात २०६८ असारको ३.२ प्रतिशतबाट बढेर २०६८ असोजमा ३.८ प्रतिशत पुगेको छ। यसमध्ये सरकारी क्षेत्रका बैंकहरु नेपाल बैंक लिमिटेडको ५.५ प्रतिशत, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि.को ११.५ प्रतिशत र कृषि विकास बैंक लि.को ११.१ प्रतिशत निष्कृत्य कर्जा रहेको छ। सरकारी क्षेत्रका बैंकहरु बाहेक केही निजी क्षेत्रका बैंकहरुको निष्कृत्य कर्जाको अनुपातमा पनि केही वृद्धि भएको छ। विकास बैंकहरुको औसत निष्कृत्य कर्जा पनि २०६८ असारको ४.२ प्रतिशतबाट बढेर २०६८ असोजमा ५.४ प्रतिशत पुगेको छ। सोही अवधिमा वित्त कम्पनीहरुको औसत निष्कृत्य कर्जा ६.६ प्रतिशतबाट बढेर ८.२ प्रतिशत पुगेको छ।

तरलताको स्थिति

४८. चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो पाँच महिनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको तरल सम्पत्ति उल्लेख्य रूपमा बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा १५.३ प्रतिशतले घटेको तरल सम्पत्ति समीक्षा अवधिमा २४ प्रतिशत (रु. ३३ अर्ब ७७ करोड) ले बढेको छ। सरकारी ऋणपत्रमा गरेको लगानीलाई समेट्दा समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको तरल सम्पत्ति रु. ४५ अर्ब १८ करोडले बढेको छ। तरल सम्पत्तिमध्ये नगद मौज्जात ७.९ प्रतिशतले घटेपनि नेपाल राष्ट्र बैंकमा राखेको मौज्जात ४८.६ प्रतिशत (रु. २८ अर्ब ९५ करोड) ले बढेको छ र यस्तो मौज्जात अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ३१.२ प्रतिशत (रु. १७ अर्ब ३५ करोड) ले घटेको थियो। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको आफूसँग भएको विदेशी मुद्राको साथै विदेशमा रहेको मौज्जात पनि समीक्षा अवधिमा बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो पाँच महिनामा ८.७ प्रतिशतले घटेको विदेशमा रहेको मौज्जात समीक्षा अवधिमा १०.५ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब ९८ करोड) ले बढेको छ। सरकारी ऋणपत्रमा गरेको लगानी पनि गत वर्ष २.७ प्रतिशतले बढेकोमा चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा १०.३ प्रतिशत (रु. ११ अर्ब ४० करोड) ले बढेको छ। तरल सम्पत्तिमा भएको वृद्धिका कारण तरलता-निक्षेप अनुपात पनि २०६८ असारको ३०.६ प्रतिशतबाट बढेर २०६८ मंसिरमा ३३.१ प्रतिशत पुगेको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमध्ये पनि वाणिज्य बैंकहरुको तरलता-निक्षेपको अनुपात २०६८ मंसिरमा ३७.६ प्रतिशत रहेको छ। विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरुको तरलता-निक्षेप अनुपात भने क्रमशः ३४.४ प्रतिशत र २८.२ प्रतिशत छ। यसरी करिब ३ वर्षको तरलता अभाव पछि समीक्षा वर्ष तरल सम्पत्तिमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ।

तरलता व्यवस्थापन

४९. अघिल्लो आर्थिक वर्षमा वित्तीय प्रणालीमा तरलतामा दबाव परेकोमा चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को शुरुदेखि तरलता सहज हुन पुग्यो। २०६८ मंसिरमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले नेपाल राष्ट्र बैंकमा करिब रु. ८८ अर्ब ५६ करोड रकम जम्मा गरेका छन्। अनिवार्य नगद अनुपातको रूपमा राख्नु पर्ने रकम समायोजन गर्दा पनि रु. ४६ अर्ब भन्दा बढी अधिक मौज्जातको रूपमा रहेको देखिन्छ। समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाहमा भएको उच्च वृद्धिले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको तरल सम्पत्ति बढाएको छ। बढ्दो तरलताले मौद्रिक विस्तार गराई मुद्रास्फीतिमा चाप पर्ने जोखिमलाई ध्यानमा राखी समीक्षा अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकले आफूसँग रहेको सरकारी ऋणपत्र बोलकबोलको माध्यमबाट विक्री (सोभै विक्री बोलकबोल) गरी रु. ८ अर्ब ४० करोड बराबरको तरलता प्रशोचन भएको छ। यसले गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकको

स्वामित्वमा रहेको ट्रेजरी बिल्स २०६८ असारमा रु. २८ अर्ब १८ करोड रहेकोमा २०६८ पुसमा रु. १९ अर्ब ९ करोडमा भरेको छ। चालू आर्थिक वर्षको पहिलो दुई महिनामा रिपो बोलकबोलबाट रु. ७४ करोड बराबरको तरलता प्रवाह भएको थियो। यसरी समीक्षा अवधिमा खुद रु. ७ अर्ब ६६ करोड बराबरको तरलता प्रशोचन भएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा तरलता अभावलाई सम्बोधन गर्न रु. १८ अर्बको रिपो बोलकबोल गरिएको थियो। साथै, गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. १९ अर्बको रिभर्स रिपो र रु. २ अर्बको विक्री बोलकबोल भई खुद रु. ३ अर्बको तरलता प्रशोचन भएको थियो। गत वर्ष भन्दा चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा तरलता प्रशोचन बढी भए पनि तरलताको वृद्धि अधिक रहेकोले अल्पकालीन ब्याजदरहरूमा उल्लेख्य गिरावट आएको छ।

५०. चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो ६ महिनामा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ६२ करोड खरिद गरी रु. १२६ अर्ब ४७ करोड तरलता प्रवाह गरिएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको ६ महिनामा अमेरिकी डलर १ अर्ब १७ करोड खरिद र ४९ लाख विक्री गरी खुद १ अर्ब १६ करोड अमेरिकी डलर खरिद गरिएको थियो। यस मार्फत खुद रु. ८४ अर्ब ६२ करोड तरलता प्रवाह भएको थियो।
५१. तरलता प्रवाह बढेकोले समीक्षा अवधिमा स्थायी तरलता सुविधा अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सरकारी ऋणपत्रको धितोमा लिने ऋणको मात्रामा उल्लेख्य कमी आएको छ। समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले स्थायी तरलता सुविधा अन्तर्गत रु. ४ अर्ब २५ करोड ऋण उपयोग गरेका छन्। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. १२९ अर्ब ७१ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग भएको थियो। समीक्षा अवधिमा २ विकास बैंकहरूले रु. ५ करोड ७६ लाख र १० वित्त कम्पनीहरूले रु. १ अर्ब ९४ करोड बराबरको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन्। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ७ विकास बैंकहरूले रु. ९ अर्ब ४ करोड र ३ वित्त कम्पनीहरूले रु. १९ करोड ६० लाख बराबरको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका थिए। समीक्षा अवधिमा अन्तर-बैंक कारोबार पनि घटेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा रु. २०९ अर्ब ६८ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार भएकोमा समीक्षा अवधिमा रु. १०९ अर्ब ८१ करोड मात्रको अन्तर-बैंक कारोबार भएको छ।

वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

५२. लघुवित्त संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण कार्यका लागि आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए बमोजिम छुट्टै संस्थाको रूपमा लघुवित्त प्राधिकरण स्थापना गर्ने प्रयोजनको लागि आवश्यक ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा पठाइएकोमा सो मस्यौदा आवश्यक पुनरावलोकनको लागि नेपाल सरकार, कानून तथा न्याय मन्त्रालयमा पठाइएको र कानून तथा न्याय मन्त्रालयको अनुरोधमा उक्त मस्यौदा उपर यस बैंकमा थप छलफल गरी अन्तिम रूप दिने कार्य समेत भइसकेको छ। त्यसैगरी, लघुवित्तीय संस्थाहरूले प्रदान गर्ने वित्तीय सेवालाई एकीकृत गरी पिछडिएका क्षेत्र, वर्ग, लिङ्ग तथा समुदायलाई सशक्त रूपले लघुवित्तीय सेवा उपलब्ध गराउन ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई समेत राष्ट्रिय लघुवित्त कोषको रूपमा एक छुट्टै निकायको रूपमा स्थापना गर्ने सम्बन्धमा राष्ट्रिय लघुवित्त कोष ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा पठाइएकोमा सो मस्यौदा आवश्यक पुनरावलोकनको लागि नेपाल सरकार, कानून तथा न्याय मन्त्रालयमा पठाइएको तथा उक्त मन्त्रालयको अनुरोधमा सो मस्यौदा उपर यस बैंकमा थप छलफल गरी अन्तिम रूप दिने कार्य समेत भइसकेको छ।
५३. वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धिको लागि विभिन्न संस्थागत प्रयासहरू भएपनि सुदूर पश्चिम तथा मध्य-पश्चिमका पहाडी क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको पहुँच अत्यन्तै कमजोर रहेको सन्दर्भमा त्यस क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको पहुँचको स्थितिको बारेमा अध्ययन गर्ने सिलसिलामा सर्वेक्षणको कार्य भइरहेको छ। उक्त अध्ययनबाट प्राप्त हुने नीतिगत सुझावहरूलाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ। साथै, वित्तीय साक्षरता न्यून रहेको कारणबाट वित्तीय सेवा प्रवाह प्रभावकारी हुन नसकेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी यस सम्बन्धमा वित्तीय साक्षरता पाठ्यक्रम तथा राष्ट्रिय रणनीति तयार गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले हाल अध्ययन भइरहेको छ।
५४. वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका मनाङ्ग, हुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बझाङ्ग, बाजुरा र दार्चुला गरी ९ जिल्लामा यस बैंकबाट ईजाजत लिएका “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाले शाखा खोली वित्तीय सेवाको कार्यक्रम संचालन गरेमा यस बैंकबाट सम्बन्धित संस्थाको पूँजी क्षमता हेरी नयाँ शाखा संचालनका

- लागि रू. १५ लाखसम्म निश्चित समयका लागि शून्य व्याजदरमा सापटी उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ। समीक्षा अवधिमा यस सम्बन्धमा माग भइआएको छैन।
५५. वित्तीय पहुँच बढाउने उद्देश्यले वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीले ६ महिना अघि कायम रहेको कुल बाँकी कर्जा-सापटीको आधारमा क्रमशः ३.५ प्रतिशत, ३.० प्रतिशत र २.५ प्रतिशत अनिवार्य रूपमा विपन्न वर्गमा कर्जा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ भने यस्तो अनुपातलाई आगामी ३ वर्षसम्म क्रमशः ०.५ प्रतिशत विन्दुका दरले वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसले गर्दा लघुवित्तीय संस्थाहरूलाई थप साधन उपलब्ध हुनेछ। आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को पहिलो त्रयमासमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट रु. २५ अर्ब ५४ करोड बराबरको रकम विपन्न वर्ग कर्जाको रूपमा प्रवाह भएको छ।
५६. माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक तह सरहको प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा अध्ययनको लागि विपन्न परिवारका युवाहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट विना धितोमा प्रवाह हुने रू. २ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो कर्जाको सुरक्षण गर्ने व्यवस्था समेत मिलाइएको छ।
५७. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए बमोजिम तोकिएको मापदण्ड पूरा गरेका ग्रामीण क्षेत्रमा संचालित सामुदायिक अस्पताललाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रत्यक्ष रूपमा प्रवाह हुने रू. १ करोडसम्मको कर्जालाई समेत विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ।
५८. यस वर्षको मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए बमोजिम किसान वर्गले अन्नबाली संरक्षण गर्ने प्रयोजनार्थ सामूहिक स्वामित्वमा कोल्डस्टोरेज स्थापना गर्न चाहेमा सोको लागि प्रवाह हुने प्रति परिवार रू. १ लाख ५० हजारसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जाको रूपमा गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ।
५९. वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकता दिई दोहोरोपना (Duplication) नहुने गरी “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूलाई इजाजत दिने व्यवस्था मिलाइने सम्बन्धमा मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए अनुसार यस प्रयोजनका लागि एउटा कार्यदल गठन भई सो कार्यदलबाट अध्ययनको कार्य भइरहेको छ। उक्त कार्यदलको सुझावका आधारमा उपयुक्त व्यवस्था गरिनेछ। अधिक सेवा प्रवाह भएका क्षेत्रका लघुवित्त संस्थाहरू तथा ग्रामीण विकास बैंकहरू समेत गाभ्ने/गाभिनेतर्फ आवश्यक कार्य अगाडि बढिरहेको छ।
६०. वित्तीय सेवाको पहुँच नपुगेका क्षेत्रहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई शाखा खोल्न प्रोत्साहन गरी वित्तीय समावेशीकरणलाई अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति न्यून रहेका तोकिएका ३० जिल्लाका सदरमुकाममा शाखा खोलेमा रू. ५० लाखसम्म र सदरमुकामभन्दा बाहिर शाखा खोलेमा रू. १ करोडसम्म शून्य व्याजदरमा निश्चित अवधिको लागि सापटीको रूपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत २०६८ साउनदेखि माघ १५ सम्ममा ५ वाणिज्य बैंक र ३ विकास बैंकले गरी जम्मा रू. ७ करोडको सुविधा उपयोग गरेका छन्। दुर्गम जिल्लाको परिभाषाबाट मात्र लाभ लिने प्रवृत्तिबाट निरुत्साहित गर्न नीतिगत व्यवस्थामा परिमार्जन गरी प्रमुख राजमार्ग र सोसँग जोडिएका गा.वि.स./नगरपालिकामा खोल्ने शाखाको लागि भने यस्तो सुविधा उपलब्ध नहुने व्यवस्था गरिएको छ।
६१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति न्यून रहेका तोकिएका ३२ जिल्लाहरूमा कम्तीमा एक शाखा र अन्यत्र एक शाखा गरी दुईवटा शाखा खोली संचालनमा ल्याए पश्चात् मात्र काठमाडौँ उपत्यकाभित्र एक शाखा खोल्न पाउने व्यवस्थामा परिवर्तन गरी तोकिएका ३० जिल्लामा कम्तीमा एक शाखा र अन्यत्र एक शाखा गरी दुईवटा शाखा खोली संचालनमा ल्याए पश्चात् मात्र काठमाडौँ उपत्यकाभित्र एक शाखा खोल्न पाउने नीतिगत व्यवस्था कायम गरिएको छ। यो प्रावधान अन्तर्गत वित्त कम्पनीले शाखा खोल्न चाहेमा अतिरिक्त पूँजी नचाहिने व्यवस्था गरिएको छ।
६२. प्राकृतिक व्यक्तिको नाममा “ख”, “ग” र “घ” वर्गका वित्तीय संस्थामा बचत तथा मुद्दती निक्षेपमा रहेको रू. २ लाखसम्मको निक्षेप सुरक्षण गर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा यो व्यवस्थालाई वाणिज्य बैंकमा पनि लागू गरिएको छ। साथै, निक्षेप सुरक्षण रकमको सीमा क्रमशः बढाउँदै लगी रू. ५ लाख पुऱ्याउने नीति लिइएको छ। उक्त व्यवस्था “क” वर्गका वाणिज्य बैंकहरूमा पनि लागू गरिएको छ। २०६८ माघ १२ गतेसम्म १९१ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका ६९ लाख २३ हजार २२९ निक्षेपकर्ताहरूको कुल रु. १९४ अर्ब २१ करोड ९३ लाख बराबरको निक्षेप सुरक्षण भइसकेको छ।
६३. वित्तीय सेवा पहुँच अभिवृद्धि परियोजना अन्तर्गत १७ वटा लघुवित्त सेवा प्रदायक साभेदार संस्थाहरू मार्फत २०६८ पुस मसान्तसम्ममा थप नयाँ १०५ शाखा स्थापना भई कुल २ लाख १४ हजार नयाँ ग्राहकहरू थप

भएका छन् । यस अवधिसम्ममा उपरोक्त साभेदार संस्थाहरूलाई अमेरिकी डलर ९ लाख ४० हजार अनुदान वितरण गरिएको छ ।

६४. बैंक तथा वित्तीय संस्था र अन्य वित्तीय मध्यस्थता सेवा सम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाहरूको उपस्थिति, संस्थागत कर्जाको अवस्था, अनौपचारिक क्षेत्रको वित्तीय कारोबार, ग्रामीण वित्तीय पहुँच, कर्जा तथा व्याजदरको अवस्था आदि जस्ता पक्षहरूको बारेमा जानकारी लिने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा प्रारम्भिक कार्य शुरु गरिएको ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षण कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा पनि अघि बढाइएको छ । यस सम्बन्धमा, एसियाली विकास बैंकको सहयोगमा Improving Access to Financial Sector Development Program अन्तर्गतको Project Preparatory Technical Assistance (PPTA) मार्फत वित्तीय सेवा पहुँच सम्बन्धी आधारभूत सर्वेक्षणको कार्य शुरु भइसकेको छ ।
६५. एशियाली विकास बैंकको अनुदान सहयोगमा सुदूर-पश्चिमाञ्चलका ५ र मध्य-पश्चिमाञ्चलका ५ गरी १० जिल्लाका साना तथा मझौला कृषकहरूको आयस्तर वृद्धि गर्ने अभिप्रायले साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना स्थापना भई सञ्चालनको क्रममा रहेको छ । उक्त आयोजनाको कार्यान्वयनबाट उच्च मूल्य पर्ने कृषि उत्पादनको लागि प्राविधिक सहयोग, शीत भण्डारण, बजार व्यवस्थापन तथा आपूर्ति सञ्जाल आदि मार्फत वित्तीय समावेशीकरणलाई टेवा पुऱ्याउन अनुदान सहयोग वितरण गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।
६६. ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट २०६८ मंसिर मसान्तसम्ममा ५७ जिल्लाका ४९५ सहकारी संस्थाहरूमा रु. २९ करोड २ लाख ९२ हजार र २७ जिल्लाका ५३ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरूमा रु. २९ लाख ८ हजार कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ । यस अनुसार उक्त कोषबाट करिब ३० हजार परिवार संख्या लाभान्वित हुन पुगेका छन् । यसैगरी उक्त कोषबाट कुल रु. १५ करोड ९२ लाख दीर्घकालीन कर्जा प्रवाह भई रु. १२ करोड १४ लाख ७४ हजार लगानीमा रहिरहेको छ ।
६७. २०६८ असोज मसान्तसम्ममा “घ” वर्गका २१ वटा लघुवित्त विकास बैंकहरूका ४४५ शाखाहरूबाट रु. १४ अर्ब ५१ करोड ६३ लाख कर्जा प्रवाह र कुल रु. ४ अर्ब २७ करोड ३१ लाख निक्षेप परिचालन गरेका छन् । प्रवाहित कुल कर्जामा २.०७ प्रतिशत खराब कर्जा रहेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण

६८. विगत केही वर्षदेखि वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको पुनरसंरचना, नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईञ्जिनियरिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई कार्यान्वयन गर्दै लगेकोमा विश्व बैंकको ऋण/अनुदान सहयोगमा संचालित वित्तीय क्षेत्र सुधार परियोजनाको अवधि ३१ डिसेम्बर २०११ मा समाप्त भएको सन्दर्भमा वित्तीय क्षेत्र सुधार सम्बन्धी थप सुधार कार्य अघि बढाउने सम्बन्धमा विश्व बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषसँग छलफल भइरहेको छ ।
६९. सरकारी क्षेत्रका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सुधारको लागि आवश्यक कार्यहरू अघि बढाइएको छ । नेपाल बैंक लिमिटेडको हकमा पूँजी योजना अनुरूप पूँजी वृद्धि गर्ने प्रयोजनका लागि उक्त बैंकको Due Diligence Audit को कार्य थालनी गरिएको छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड र नेपाल औद्योगिक विकास निगम लिमिटेडलाई एक आपसमा गाभ्ने सम्बन्धमा प्रारम्भिक कार्यको सुरुआत गरिएको छ ।
७०. बैंकिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित अन्तर्राष्ट्रिय सुपरिवेक्षकीय मान्यता बमोजिम पूँजीकोष सम्बन्धी नयाँ मापदण्ड वासेल द्वितीय (BASEL II) “क” वर्गका इजाजत प्राप्त संस्थाको हकमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएको र उक्त मापदण्डलाई राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूमा पनि २०६७/६८ देखि समानान्तर रूपमा लागू गरिएकोमा यस कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउँदै लगेको छ । साथै, बैंकिङ्ग व्यवसायमा निहित जोखिम अनुसार पूँजी व्यवस्थापनको थप सुदृढीकरणका लागि आन्तरिक पूँजी पर्याप्तता मूल्यांकन प्रक्रिया (Internal Capital Adequacy Assessment Process) सम्बन्धी निर्देशिका तयार गर्न आवश्यक गृहकार्य भइरहेको छ ।
७१. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सम्पत्ति/कर्जाको गुणस्तर उच्च रहनु जरूरी हुने भएकोले यसको अनुगमनलाई प्रभावकारी तुल्याउन सुपरिवेक्षण कार्यलाई कर्जाको गुणस्तरतर्फ उन्मुख गरिएको छ । प्रत्येक आर्थिक वर्षभित्रमा सबै वित्तीय संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गर्न निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी व्यवस्थालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिएको तथा स्थलगत सुपरिवेक्षण निर्देशिका पुनरावलोकन गर्न आवश्यक गृहकार्य भइरहेको छ । यसका लागि सुपरिवेक्षकीय विभागहरूको

- संरचनामा हेरफेर गरी थप सुदृढीकरण गरिएको छ भने कर्जासापटको वर्गीकरण सम्बन्धमा पुनरावलोकन गर्न आवश्यक गृहकार्य भइरहेको छ । नयाँ संरचना अनुसार वाणिज्य बैंक, विकास बैंक, वित्त कम्पनी र लघुवित्तीय विकास बैंकहरूको निरीक्षण सुपरिवेक्षण गर्न बेग्ला-बेग्लै विभागहरू रहेका छन् ।
७२. वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दै गएको प्रतिस्पर्धा एवम् नयाँ वित्तीय उपकरण एवं सेवाहरूको तीव्र गतिमा विस्तार भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा आगामी वर्षहरूमा बैंकहरूलाई जोखिमका आधारमा सुपरिवेक्षण गर्ने विधि योजनाबद्ध रूपमा क्रमशः लागू गर्न “जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण मार्गदर्शन” तयार गर्ने कार्य सम्पन्न गरिसकिएकोले उक्त मार्गदर्शनलाई कार्यान्वयनमा ल्याई विद्यमान सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई जोखिममा आधारित (Risk based) सुपरिवेक्षण पद्धतितर्फ लगिनेछ । यस कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन विद्यमान निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ मा आवश्यक संशोधन सहितको मस्यौदा तयार गरिसकिएको छ ।
७३. नेपाल राष्ट्र बैंकको सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा अन्तर्राष्ट्रिय परामर्शदाताबाट आवश्यक सहयोग लिई यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ । यसका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको प्रभावकारी सुपरिवेक्षणको लागि सूचना व्यवस्थापन प्रणाली समेत सुदृढ हुनुपर्ने हुँदा यस बैंक र इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाबीच प्रवाह हुने सूचना एवम् तथ्याङ्कलाई छिटो-छरितो, भरपर्दो र यथार्थपरक बनाउन सूचना प्रविधि प्रयोग सम्बन्धी निर्देशिका तयार गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमन गर्ने व्यवस्थाका लागि सूचना प्रविधि प्रयोग सम्बन्धी निर्देशिका र सूचना प्रविधि नीति कार्यदल गठन गरी आवश्यक अध्ययन तथा छलफल गरी कामकारवाही अगाडि बढाइएको छ ।
७४. जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई थप प्रभावकारी बनाउन स्थलगत तथा गैर-स्थलगत निरीक्षणको विद्यमान संयन्त्रमा पुनरावलोकन एवम् परिमार्जन गर्न, गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्न, विद्यमान पूर्व-सचेतता प्रणाली (Early Warning System) लाई अभै बढी प्रभावकारी बनाउन र बैंकहरूको सम्भावित जोखिम पहिचान तथा व्यवस्थापन प्रणाली विकास गरी वित्तीय प्रणालीमा अकस्मात् आउन सक्ने संकटलाई समयमै सम्बोधन गर्न तत्काल लिनुपर्ने कदमहरूका सम्बन्धमा आकस्मिक योजना (Contingency Plan) तयार गर्न बैंक सुपरिवेक्षण सल्लाहकारको सहयोग लिई आवश्यक कारवाही अगाडि बढाइएको छ । यसै अन्तर्गत विश्व बैंकको प्राविधिक सहयोगमा आउने सल्लाहकारको सहयोगमा संकट व्यवस्थापन (Crisis Management) का चरणबद्ध कार्यहरू निर्धारण गरी समस्यामूलक बैंक पुनरूत्थान संरचना (Bank Resolution Framework) चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा तयार हुनेछ ।
७५. अर्थतन्त्रमा आउने उतार-चढावले बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा पार्न सक्ने सम्भावित प्रभाव आंकलन गर्न दबाव परीक्षण (Stress Test) अन्तर्गत नमूना परीक्षण सम्पन्न गरी उक्त परीक्षणबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको आधारमा बैंकहरू स्वयंले आफ्नो दबाव परीक्षण गर्न आवश्यक मार्गदर्शन जारी गरिएको छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरलता व्यवस्थापनको लागि अग्र-दृष्टिकोण सम्बन्धी विश्लेषण (Forward Looking Analysis) क्षमतालाई सहयोग पुऱ्याउन संस्थागत (Institution-wise) तरलता अनुगमन संरचना (Liquidity Monitoring Framework) तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
७६. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको क्रममा देखिएका कमी-कमजोरीलाई तुरुन्त सुधार गरी वित्तीय प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वासनीयता निरन्तर कायम राख्न शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिएको छ ।
७७. नयाँ वाणिज्य बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका वित्तीय संस्था स्थापनाको लागि निवेदन लिने कार्य अर्को नीतिगत व्यवस्था नभएसम्मको लागि स्थगित रहेकोमा वित्तीय सेवा पहुँचको स्थिति असमान रहेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका ग्रामीण क्षेत्रहरूलाई कार्यक्षेत्र कायम गरी वित्तीय संस्था स्थापना गर्न प्राथमिकता दिन छनौटपूर्ण इजाजतपत्र सम्बन्धी नीति अख्तियार गरिएको छ ।
७८. विद्यमान इजाजतपत्र नीतिका आधारमा आवेदन गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले इजाजतपत्रको प्रक्रिया अन्तर्गत संस्थापकहरू परिवर्तन गर्ने र शेयर पूँजी स्वामित्व संरचना थपघट तथा परिवर्तन गर्ने प्रवृत्ति बढ्दै गएको देखिएबाट यस किसिमको समस्या समाधान गरी वास्तविक लगानीकर्ताहरूबाट बैंक तथा वित्तीय संस्था प्रवर्द्धन हुने वातावरण मिलाउन इजाजतपत्र सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थामा समय सापेक्ष पुनरावलोकन गर्न आवश्यक अध्ययन भइरहेको छ ।
७९. बैंक तथा वित्तीय संस्था संचालनमा योग्य, अनुभवी र व्यावसायिक लगानीकर्ताहरूको सहभागिता बढ्न सकेमा मात्र वित्तीय प्रणालीमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि हुन सक्ने भएकोले संस्थापकहरूको संख्यात्मक

उपस्थिति भन्दा पनि रणनीतिक सहभागिता बढाउनको लागि नयाँ स्थापना हुने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थापक शेयरधनीको योग्यता मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीमा सुधार गर्नको लागि अध्ययन भइरहेको छ ।

८०. वित्तीय स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धि भन्दा गुणात्मक क्षमता अभिवृद्धि गरी वित्तीय स्थायित्व र कुशल वित्तीय सेवा सुनिश्चित गर्न “बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एकआपसमा गाभ्ने वा गाभिने सम्बन्धी विनियमावली-२०६८” जारी भइसकेको छ । साथै, आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को बजेट वक्तव्यमार्फत नेपाल सरकारले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एकआपसमा गाभ्न प्रोत्साहन गर्न यस बैंकको सिफारिसमा रजिष्ट्रेशन शुल्कमा छुट्टा दिने व्यवस्था समेत गरिसकेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एकआपसमा गाभ्ने तथा गाभिने कार्यमा प्रोत्साहित गरी संस्थागत सुशासन, स्वच्छ प्रतिस्पर्धा र वित्तीय सुदृढीकरणमार्फत वित्तीय स्थायित्वलाई प्रभावकारी बनाउने नीति लिइएको परिप्रेक्ष्यमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू गाभ्ने/गाभिने सम्बन्धी कामकारवाहीलाई छिटो छरितो ढंगले अगाडि बढाउन नियमन विभागमा एउटा छुट्टै इकाई गठन गरिएको छ । उक्त इकाईले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू गाभ्ने/गाभिन सहजकर्ता एवम् समन्वयकर्ताको रूपमा कार्य गर्दै आएको छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका उच्च व्यवस्थापन र संचालक समितिका सदस्यहरूलाई बोलाई गाभ्ने/गाभिन परामर्श दिने एवम् प्रोत्साहित गर्ने कार्य भइरहेको छ । यस बैंकबाट गाभ्ने/गाभिने सम्बन्धी विनियमावली, २०६८ जारी भएपश्चात् समीक्षा अवधिमा ६ जोडी संस्थाहरूलाई गाभ्ने/गाभिन सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिसकिएको र अन्य ६ जोडी संस्थाहरूको निवेदन प्राप्त भएको छ ।
८१. वित्तीय अनुशासन प्रवर्द्धनका लागि संस्थागत सुशासन, निर्देशनको पालना तथा संस्था अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्थालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संचालकले आफू वा आफ्नो परिवारका सदस्य तथा आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्व वा नियन्त्रणमा रहेको फर्म/कम्पनीको नाममा विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट लिएको कर्जा सम्बन्धी स्वघोषणा विवरण अद्यावधिक गरी राख्ने व्यवस्था मिलाउनको लागि आवश्यक निर्देशन दिइएको छ र सोको अनुगमन समेत भइरहेको छ ।
८२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले गर्ने पूँजीगत खर्च र अन्य मसलन्द खर्चमा पारदर्शिता र मितव्ययिता अपनाएका छन्/छैनन् भनी लङ्ग फर्म अडिट प्रतिवेदनमा उल्लेख गरी बाह्य लेखापरीक्षकबाट तयार गरिने प्रतिवेदनमा समेत उल्लेख गर्ने व्यवस्था गर्ने सम्बन्धमा एक कार्यदलबाट आवश्यक अध्ययन तथा गृहकार्य हुँदै गरेको छ ।
८३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धिसँगै बहु-बैंकिङ्ग कारोबारबाट कर्जाको जोखिम बढ्न नदिन यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंक, सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्था तथा वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूले कुनै व्यक्ति/समूह सदस्य/समूहलाई रु. ३० हजार भन्दा बढी कर्जा प्रदान गर्दा सम्बन्धित शाखा कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंक, सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्था तथा वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूबाट ग्राहकको कर्जा सम्बन्धी सूचना लिनु/दिनु पर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । अन्य वर्गका वित्तीय संस्थाहरूको हकमा बहु-बैंकिङ्ग कारोबारबाट उत्पन्न हुनसक्ने कर्जाको जोखिम बढ्न नदिन आवश्यक व्यवस्था गर्न अध्ययन भइरहेको छ ।
८४. वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम अन्तर्गत ऋण असुली न्यायाधिकरण तथा कर्जा सूचना केन्द्र लि. को सुदृढीकरण गर्ने कार्य हुँदै आएकोमा वित्तीय क्षेत्र सुधार परियोजनाको अवधि समाप्त भइसकेकोले यसलाई थप अगाडि बढाउन सकिएको छैन । बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निष्कृत्य कर्जामा सुधार ल्याउन निजी क्षेत्रको सहभागितामा सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापना गर्न सरोकारवालाहरूसँग छलफल भइरहेको छ ।
८५. नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट लिइएको कर्जा तोकिएको क्षेत्रमा लगानी नगरेर अन्य क्षेत्रमा लगानी गर्ने एवम् कर्जा लिनका लागि व्यवसाय दर्ता गर्ने र त्यसका आधारमा कर्जा लिई नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई गरिने कारवाहीलाई प्रभावकारी बनाउन सो सम्बन्धी कार्यविधिको मस्यौदा तयार हुँदै गरेको छ ।
८६. जलविद्युत उत्पादन परियोजनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाह बढ्न सकोस् भन्ने उद्देश्यले पुनर्कर्जा सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरी यस क्षेत्रमा प्रवाह भएको कर्जा लगानीमा ६.५ प्रतिशत ब्याजदरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।

८७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले प्रवाह गर्ने व्यक्तिगत अधिविकर्ष कर्जालाई सीमावद्ध तथा नियमित एवम् नियन्त्रित गर्न एक कार्यदल गठन गरी अध्ययन हुँदै गरेको छ । उक्त अध्ययनको आधारमा सो सम्बन्धमा यसै आर्थिक वर्षभित्र आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
८८. पूँजी बजारको दिगो विकास गरी साधन परिचालनमा टेवा पुऱ्याउन यस सम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाका साथै कारोबारको लागि यथेष्ट विविधतायुक्त उपकरणहरूको आवश्यकता रहने तथ्यलाई दृष्टिगत गरी म्यूचुअल फण्ड कारोबार गर्न वाणिज्य बैंकहरूलाई स्वीकृति प्रदान गरिसकिएको र सोही बमोजिम कोष संचालन गर्न इच्छुक वाणिज्य बैंकहरूलाई प्रबन्धपत्र संशोधनको माध्यमबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।
८९. चल तथा अमूर्त सम्पत्ति व्यवस्थालाई परिपालन गर्ने/गराउने व्यवस्थाका लागि सुरक्षित कारोबार ऐन, २०६३ जारी भइसकेको र सो ऐनको भावना एवम् मर्मलाई मूर्तरूप दिन सुरक्षित कारोबार दर्ता कार्यालय सम्बन्धी स्थायी व्यवस्था गर्नु आवश्यक भएको सन्दर्भमा त्यस्तो छुट्टै कार्यालयको स्थापना गर्न नेपाल सरकारलाई आवश्यक सहयोग गर्न बैंक प्रतिवद्ध रहेको छ । तर, वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत सुरक्षित कारोबार दर्तालाई यान्त्रीकरण गर्ने कार्य प्रारम्भ भएकोमा उक्त परियोजनाको अवधि समाप्त भएकोले सो कार्य अगाडि बढाउन सकिएको छैन ।
९०. आधुनिक केन्द्रीय बैंकको अवधारणा अनुरूप मुद्रा व्यवस्थापन विभागलाई पनि आधुनिकीकरण गर्दै लैजानको लागि साविकमा गर्दै आएको नोटमा प्वाल पारी जलाएर नष्ट गर्ने कार्यलाई क्रमशः हटाउँदै लगी नोट नष्ट गर्ने कार्यलाई वातावरण-मैत्री बनाउन Currency Verification and Processing System (CVPS) तथा Shredding and Briquetting System (SBS) लागू गर्ने कार्यको लागि आवश्यक गृहकार्य भइरहेको छ ।
९१. भुत्रो नोट चलनचल्तीबाट हटाई सफा नोट चलनचल्तीमा ल्याउने नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ । साथै, मुलुकभर नेपाली मुद्राको आपूर्ति व्यवस्थालाई सहज र सरल तुल्याउन तोडाचलान कार्यसँग सम्बन्धित आन्तरिक प्रशासनिक प्रकृत्यामा समय-सापेक्ष समायोजन गरिसकिएको छ भने GL Software संचालनमा आएपछि यसलाई आधुनिकीकरण गर्ने कार्य थप सहज हुनेछ ।
९२. नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो र वाणिज्य बैंकहरूको मात्र वासलात समावेश गरी मौद्रिक सर्वेक्षण तयार गर्दै आइरहेकोमा सो सर्वेक्षणको दायरामा विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूसमेतको वासलात समावेश गरी आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को चौथो महिनादेखि नियमित रूपमा विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण तयार गरी प्रकाशन गर्न थालिएको छ । यस्तो मौद्रिक सर्वेक्षणबाट मौद्रिक तथा वित्तीय स्थितिको यथार्थ विवरण प्राप्त भई मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन तथा वित्तीय अनुगमन प्रभावकारी बनाउनमा सहयोग पुगेको छ ।
९३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट वित्तीय तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन तथा प्रतिवेदन तयारी सम्बन्धी कार्यलाई छिटोछरितो र भरपर्दो बनाउन Online Data Collection and Dissemination System Software खरिद प्रक्रिया अघि बढाइएको छ । यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तथ्याङ्क सम्प्रेषणमा सहजता आउनुको साथै सर्वसाधारण तथा सम्बन्धित पक्षहरूलाई समयमा नै वित्तीय तथ्याङ्क उपलब्ध गराउन सहज हुनेछ ।
९४. घरजग्गाको विकास गर्न वित्तीय प्रणालीबाट गएको कर्जाको समस्यालाई दृष्टिगत गरी समीक्षा अवधिमा घरजग्गा कर्जा सम्बन्धमा भइरहेको निर्देशनलाई केही परिमार्जन गरिएको छ । यस अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले घरजग्गा तथा रियलस्टेट क्षेत्रमा कुल कर्जाको २५ प्रतिशत भन्दा बढी लगानी गरेको भएमा २०६९ असार मसान्तभित्र उक्त सीमाभित्र ल्याउनु पर्ने व्यवस्थामा एक वर्षको अवधि थप गरी २०७० असार मसान्तसम्म पुऱ्याइएको छ । यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले घरजग्गा तथा रियलस्टेटतर्फ प्रवाहित कर्जालाई सीमाभित्र ल्याउन थप समय उपलब्ध भएको छ । यसका अतिरिक्त रु. ८० लाखसम्मको व्यक्तिगत आवासीय घरकर्जाको सीमालाई वृद्धि गरी रु. १ करोड कायम गरिएको छ ।
९५. समीक्षा अवधिमा मार्जिन कर्जामा रहेको व्यवस्थामा पनि परिमार्जन गरिएको छ । शेयर धितो कर्जा उपभोग गरिरहेका ऋणीले आफूले लिएको कर्जाको सम्पूर्ण बक्यौता व्याज भुक्तानी गरेको अवस्थामा सो कर्जालाई आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को लागि एक पटक मात्र नविकरण गर्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा त्यसलाई परिमार्जन गरी कर्जा नियमित रहेको अवस्थामा त्यस्तो कर्जा नविकरण गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट मार्जिन कर्जा प्रवाह केही खुकुलो भई शेयर खरिद प्रक्रिया बढ्न सक्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
९६. २०६८ भदौ ५ गतेदेखि इजाजतपत्र प्राप्त “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त अन्य कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्था वा कुनै पनि प्रकारको निक्षेप सम्बन्धी कारोबार गर्ने संस्थामा व्याज प्राप्त हुने गरी कुनै पनि प्रकारको स्वदेशी निक्षेप खाता खोल्न नपाइने र व्याज आर्जन हुने गरी यस पूर्व खोलिएको खाताको हकमा मुद्दती निक्षेप खाता भए भुक्तानी अवधि समाप्त

भएपछि नविकरण नगर्ने र अन्य खाताहरू २०६८ पुस मसान्तभित्र बन्द गर्ने प्रावधान राखिएकोमा तरलता व्यवस्थापनमा आउन सक्ने समस्यालाई दृष्टिगत गरी २०६८ पुस २७ देखि इजाजत प्राप्त “ख” र “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूको हकमा “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थामा मागेको बखत फिर्ता पाउने खाता खोली २०६९ असार मसान्तसम्म रकम राख्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

९७. २०६८ माघ २ गतेबाट इजाजत प्राप्त “क” वर्गका बैंकहरूले कृषि र उर्जा क्षेत्रमा कुल कर्जा लगानीको न्यूनतम १० प्रतिशत कर्जा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस अनुसार उक्त क्षेत्रहरूमा १० प्रतिशत भन्दा कम कर्जा लगानी रहेको भएमा २०७१ असार मसान्तसम्म न्यूनतम १० प्रतिशत पुऱ्याउने गरी २०६८ असार मसान्तमा कायम रहेको कर्जा लगानी प्रतिशतलाई न्यूनतम वार्षिक २ प्रतिशत विन्दुले वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसले गर्दा यी क्षेत्रहरूमा कर्जा प्रवाह बढ्न गई आर्थिक वृद्धिमा योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

९८. २०६८ माघ २ गतेबाट कृषि क्षेत्रमा गएको कर्जा लगानीमा पनि पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गरिने व्यवस्था गरिएको छ । असल वर्गमा रहेको परियोजनामा प्रवाह भएको कर्जाको सुरक्षणमा ६ महिनाको लागि ६.५० प्रतिशत ब्याजदरमा पुनरकर्जा सुविधा दिने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो पुनरकर्जा असल कर्जाको धितोको बढीमा ८० प्रतिशत वा बैंकको प्राथमिक पूँजीको बढीमा ६० प्रतिशतसम्म मात्र प्रदान गरिने व्यवस्था रहेको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

९९. मुलुकले प्राथमिकता प्रदान गरेको जलविद्युत लगायतका पूर्वाधार क्षेत्रको विकासको लागि विदेशबाट ऋण लिने क्रम बढ्दै गएको तर, मुलुकका बैंक तथा वित्तीय संस्थामा रहेको विदेशी मुद्राको उपयोग क्षेत्र सीमित रहेको कारणले लगानी हुन नसकी विदेशस्थित विभिन्न उपकरणमा न्यून ब्याजदरमा लगानी भइरहेको र विदेशी ऋणको ब्याजको लागि समेत ठूलो धनराशी विदेशी मुद्रामा भुक्तानी गर्नु परेको अवस्थालाई ध्यानमा राख्दै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जलविद्युतसँग सम्बन्धित परियोजनामा विदेशी मुद्रामा कर्जा उपलब्ध गराउन र यस बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त गरी विदेशी मुद्रामा जारी भएका विभिन्न उपकरणहरूमा समेत लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१००. भारत बाहेक अन्य मुलुकहरूको भ्रमणमा नेपाली नागरिकले राहदानी बापत एकपटकमा अधिकतम अमेरिकी डलर २,००० सम्म र एक आर्थिक वर्षमा अधिकतम अमेरिकी डलर ४,००० सम्मको सटही सुविधा पाउने सीमालाई वृद्धि गरी क्रमशः अमेरिकी डलर २,५०० र ५,००० पुऱ्याइएको छ । यस सम्बन्धी अन्य आवश्यक व्यवस्थाहरू यथावत कायम रहेका छन् ।

१०१. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न सकिने वस्तुहरूको सूचीमा औचित्यताका आधारमा थप वस्तुहरू समावेश गर्दै लगिने नीति अनुरूप थप ३ वस्तुहरू समावेश गरिएको छ । अब १६० वटा वस्तुहरू अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न सकिन्छ । वस्तुहरूको सूची अनुसूची ३ मा दिइएको छ ।

१०२. परिवर्त्य विदेशी मुद्राको आयश्रोत भएका व्यक्ति, फर्म, कम्पनी तथा संघ-संस्थाहरूले सो खाता खोल्ने र संचालन गर्ने सम्बन्धमा विद्यमान नीति/परिपत्रमा खाताको प्रकार, खर्च गर्न सक्ने क्षेत्र र सीमा रकम, जम्मा गर्दा अपनाउनु पर्ने विधि लगायतका विषयहरूमा सम-सामयिक परिमार्जन गरिएको छ । समीक्षा अवधिमा गैर-आवासीय नेपालीलाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

१०३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको लागि Nostro खाता खोल्न यस बैंकबाट स्वीकृति प्रदान गर्ने गरिएकोमा नेपाली नागरिकहरू पनि व्यवसाय, रोजगारी लगायतका विभिन्न प्रयोजनको लागि लामो अवधि विदेशमा बस्ने, निर्यातकर्ताहरूले विदेशमा शाखा/सम्पर्क कार्यालय प्रदर्शन कक्ष खोल्ने, विभिन्न मुलुकमा हुने प्रदर्शनी तथा सभामा भाग लिने क्रम बढ्दै गई विदेशमा खाता खोल्नुपर्ने आवश्यकता पर्न जाने देखिएकोले व्यक्ति, फर्म, कम्पनी तथा संघ-संस्था आदिले विदेशमा खाता खोल्न सक्ने गरी आवश्यक व्यवस्था गरिएको छ ।

१०४. वाणिज्य बैंकले निर्यातकर्ताको लागि जारी गर्ने अग्रिम भुक्तानी प्रमाणपत्रको म्याद ६/६ महिना गरी तीन वर्षसम्म नवीकरण गर्न सक्ने व्यवस्थाबाट व्यवसायिक भन्फट उत्पन्न भएकाले यस्तो प्रमाणपत्र सुरुमा १ वर्षको लागि जारी गर्ने र जतिसुकै अवधिको भएपनि सम्बन्धित बैंक/वित्तीय संस्थाबाटै नवीकरण हुने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०५. युसेन्स प्रतीतपत्र (Usance Letter of Credit) जति अवधिको लागि पनि जारी गर्न सकिने विद्यमान व्यवस्थाको कारणबाट व्यापारिक प्रयोजनको लागि जारी हुने प्रतीतपत्रको माध्यमबाट समेत विदेशबाट अप्रत्यक्ष रूपमा ऋण लिने प्रवृत्ति बढेको देखिएकोले सो लगायत प्रतीतपत्र कारोबार सम्बन्धी व्यवस्थामा समसामयिक परिमार्जन गर्न आवश्यक अध्ययन भइरहेको तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया गरिने कार्यक्रम रहेको छ ।
१०६. नेपालीहरू विदेश जाने क्रम बढ्दै गएको, विदेशस्थित नेपालीहरूले आफन्त साथीभाई मार्फत विदेशी मुद्रा नगदै आफ्नो परिवार, आफन्त, साथीभाई आदिलाई पठाउने गरेको र पर्यटकलाई सेवा दिन विभिन्न स्थानमा कार्य गर्ने कामदार/सहयोगीहरूलाई पर्यटकबाट टिप्स प्राप्त हुने गरेकोले यसरी प्राप्त भएको नगद विदेशी मुद्रा सट्टी गर्ने सुविधा दिन नेपाली नागरिकले आफ्नो परिचय-पत्र सहित विदेशी मुद्रा प्राप्त भएको कारण र स्रोत उल्लेख गरी सट्टी गर्न ल्याएमा एकपटकमा अमेरिकी डलर १,००० वा सो बराबरसम्म हुने अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्रा यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त निकायले सट्टी गरिदिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०७. नेपाल र भुटानबीच हुने व्यापारिक कारोबार साधारणतः भारतीय रूपैयाँमा फर्छ्यौट हुने गरेको तर व्यक्तिगत भ्रमण लगायतका कार्डबाट हुने कारोबारहरू भने अमेरिकी डलरमा सट्टी सुविधा प्राप्त गरी हुने गरेको परिप्रेक्ष्यमा अन्तर्राष्ट्रिय कार्ड कम्पनीहरू भिसा तथा मास्टर कार्डले समेत नेपाल, भारत र भुटानबीच हुने कार्ड कारोबारको हिसाव-मिलान भारतीय रूपैयाँमा गर्ने व्यवस्था गरिसकेकोले नेपाल-भुटानबीच हुने कार्ड कारोबारको हिसाव-मिलान भारतीय रूपैयाँमा समेत गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

१०८. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को बजेटले चालू आर्थिक वर्षमा आर्थिक वृद्धिदर ५.० प्रतिशत हुने प्रक्षेपण गरेको छ । पूँजीगत खर्च अपेक्षाकृत रूपमा हुन नसके पनि मौसमी अनुकूलता र पर्यटन क्षेत्रमा सुधार भएकोले चालू आर्थिक वर्षको आर्थिक वृद्धिदर बजेटले परिलक्षित गरे बमोजिम नै हुने देखिएको छ । यसमा पनि सरकारले भर्खर जारी गरेको सुशासन र आर्थिक समृद्धिका कार्यहरू तदारुकताका साथ लागू गरेमा पूँजीगत खर्च वृद्धि भई आर्थिक वृद्धिमा थप सहयोग पुग्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।
१०९. चालू आर्थिक वर्षमा वर्षे र हिउँदे मौसम अनुकूल रहेकोले कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ४.७५ प्रतिशत रहने अनुमान रहेको छ । कृषि क्षेत्रको उत्पादनमा २० प्रतिशत योगदान दिने धानको उत्पादन १३.७ प्रतिशतले बढ्ने कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको अनुमान छ । अन्य प्रमुख बालीहरू जस्तै मकै ५.४ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ । हिउँदे मौसम पनि अनुकूल रहेकोले गहुँको उत्पादन पनि राम्रो रहने अनुमानको आधारमा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर प्रक्षेपण गरिएको छ ।
११०. चालू आर्थिक वर्ष पनि उर्जा संकट र श्रम सम्बन्ध लगायतका गैर आर्थिक कारणले औद्योगिक उत्पादन भने खासै बढ्ने देखिदैन । वित्तीय एवम् घरजग्गा क्षेत्रमा देखिएको शिथिलताका कारण निर्माण क्षेत्रको वृद्धिदरमा पनि संकुचन आउने देखिएको छ । तर पर्यटन आगमन उच्च रहेको तथा विप्रेषण आप्रवाह बढेकोले आन्तरिक माग बढी गैर-कृषि क्षेत्रका अन्य क्षेत्रहरू सहित सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर सामान्य रहने अनुमानको आधारमा गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा ४.२५ प्रतिशत रहने अनुमान छ । उक्त वृद्धिदर अघिल्लो आर्थिक वर्षको ३.१ प्रतिशतको तुलनामा केही बढी रहने देखिन्छ ।
१११. चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिमा मुद्रास्फीति दर ७.० प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो । यस आर्थिक वर्षको पहिलो पाँच महिनामा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क अघिल्लो आर्थिक वर्षको ९.६ प्रतिशतले बढेको तुलनामा ७.५ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । भारतमा खाद्यान्नको मूल्यमा निरन्तर कमी आउँदै गरेको र नेपालमा पनि मौसम अनुकूल रहेकोले खाद्यान्नको मूल्यमा चाप कम पर्ने देखिन्छ । समीक्षा अवधिमा कृषि वस्तुहरूको थोक मूल्य सूचकाङ्क १.५ प्रतिशतले घटेकोले पनि सो तथ्यलाई पुष्टि गर्दछ । तापनि नेपाली रूपैयाँको अमेरिकी डलरसँग भएको अवमूल्यन, २०६८ माघ महिनामा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा भएको वृद्धिको प्रभाव र अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य बढ्ने क्रममा रहेको तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ८.० प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान छ ।
११२. मौद्रिक नीतिको एक महत्वपूर्ण उद्देश्यको रूपमा शोधनान्तर स्थिरता पनि रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा रु. ३ अर्ब ३३ करोडले शोधनान्तर घाटा रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा रु. २ अर्ब १८ करोडले मात्र शोधनान्तर बचत कायम हुन गएको थियो । चालू आर्थिक वर्षको शुरुदेखि नै विप्रेषण आप्रवाह बढ्दै गएकोमा २०६८ असोजदेखि नेपाली रूपैयाँको अमेरिकी डलरसँगको विनिमय दर उल्लेख्य

रूपमा अवमूल्यन भएकोले समेत विप्रेषण आप्रवाह थप वृद्धि भएको छ । यसले गर्दा ऐतिहासिक रूपमा शोधनान्तर बचत भएको स्थिति छ । चालू आर्थिक वर्षको पाँच महिनामा शोधनान्तर बचत रु. ६१ अर्ब १९ करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा शोधनान्तर रु. ३ अर्ब ७६ करोडले घाटामा थियो । आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिमा अघिल्लो वर्षको शोधनान्तर बचत न्यून रहेको परिप्रेक्ष्यमा चालू आर्थिक वर्ष शोधनान्तर बचत रु. ५ अर्ब रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो । तर वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरुको संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि आएको र रोजगारदाता मुलुकहरुमा तलब सुविधा वृद्धि गरिएको कारण विप्रेषण आप्रवाह उल्लेख्य रूपमा वृद्धि हुनुका साथै विगतमा घाटामा रहने गरेको खुद सेवा आय समीक्षा अवधिमा बचतमा रहेकोले समेत शोधनान्तर बचत अप्रत्याशित रूपले उच्च रहन गएको हो । चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा विप्रेषणको वृद्धिदरमा केही शिथिलता आउन सक्ने देखिन्छ भने सरकारी पूँजीगत खर्च बढेमा आयात समेत बढ्न सक्छ । अतः चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा शोधनान्तर बचतमा केही कमी आई वार्षिक रूपमा शोधनान्तर बचत करिब रु. ४० अर्ब कायम रहने अनुमान छ ।

११३. शोधनान्तर बचत उच्च परिमाणले बढेकोले विदेशी मुद्राको संचिति पनि बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको पाँच महिनामा २ प्रतिशतले घटेको विदेशी विनिमय संचिति चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा ३५.४ प्रतिशतले बढेको छ । चालू आर्थिक वर्षको बाँकी समयमा आयात बढ्ने तर विप्रेषण आप्रवाहमा केही शिथिलता आउन सक्ने कारण चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा रु. ४० अर्ब शोधनान्तर बचत हुने सम्भावनाका आधारमा विदेशी विनिमय संचिति रु. ३३९ अर्ब ५९ करोड पुग्ने देखिन्छ । उक्त संचिति करिब ९.१ महिनाको वस्तु आयात र ८.१ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुनेछ ।

११४. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो पाँच महिनासम्ममा विस्तृत मुद्रा प्रदाय ८.८ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त मुद्रा प्रदाय १.७ प्रतिशतले बढेको थियो । चालू आर्थिक वर्ष विप्रेषण आप्रवाह, पर्यटन आय र वैदेशिक नगद अनुदान बढेकोले विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर उच्च रहन गएको छ । यो प्रवृत्तिका साथै मुद्रास्फीति दर, आर्थिक वृद्धिदर, मुद्राको आयवेग र मुद्रा गुणकको वर्तमान प्रवृत्तिलाई आधार मान्दा चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १५.० प्रतिशतले बढ्ने संशोधित प्रक्षेपण रहेको छ ।

११५. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो पाँच महिनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट निजी क्षेत्रतर्फ गएको कर्जा सीमान्त अर्थात ३.२ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फ गएको कर्जा ६.५ प्रतिशतले बढेको थियो । बैंक तथा वित्तीय संस्थामा यथेष्ट तरलता रहेको र कर्जाको ब्याजदर विस्तारै घट्ने अपेक्षामा चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फ जाने कर्जामा केही सुधार हुने अपेक्षा गरिएको छ । यसका आधारमा अघिल्लो आर्थिक वर्षमा १३.९ प्रतिशतले बढेको कर्जा चालू आर्थिक वर्ष वार्षिक मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए वमोजिम १४.० प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तथा व्यवस्थापन

११६. वित्तिका तीन वर्ष मुद्रास्फीति दर उच्च रह्यो र विगत दुई वर्ष शोधनान्तरमा पनि चापको स्थिति रह्यो । यसले समेत तरलतामा संकुचन ल्यायो र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कर्जा प्रवाह पनि प्रभावित रह्यो । तर यस वर्ष बैंकहरुको उच्च ब्याजदर र बैंकिङ्ग प्रणालीप्रतिको बढ्दो विश्वाससँगै उच्च दरको विप्रेषण आप्रवाह भएकोले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग निक्षेप बढ्न गई लगानीयोग्य साधनको अधिकताको स्थिति रहन गयो । अब बैंकिङ्ग क्षेत्रको उक्त तरलतालाई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

११७. मौद्रिक नीतिको एक प्रमुख उद्देश्यको रूपमा मूल्य स्थिरता रहेको छ । चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा मुद्रास्फीति घट्ने क्रममा रहेतापनि यो अभै उच्च रहेको तथा सरकारी तवरबाट निर्धारण हुने वस्तु तथा सेवाहरुको मूल्य थप वृद्धि हुने सम्भावनालाई दृष्टिगत गर्दा मूल्य बढ्ने जोखिम कायमै छ । यस अवस्थामा वित्तीय प्रणालीमा रहेको तरलताको उचित व्यवस्थापन हुनुपर्ने देखिन्छ र मौद्रिक विस्तारबाट मूल्यमा थप चाप नपरोस् भन्नेतर्फ सजग रही मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गर्नु पर्नेछ । मुद्राप्रदायको विस्तारमा नियन्त्रण नगरिएमा केही समयको अन्तरालमा आन्तरिक मागमा चाप पारी मुद्रास्फीति र शोधनान्तर स्थितिमा नकारात्मक प्रभाव पार्नेतर्फ मौद्रिक नीति चनाखो हुनु पर्नेछ ।

११८. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा शोधनान्तर घाटा रहेको र आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा सीमान्त रूपमा शोधनान्तर बचत रहेकोमा चालू आर्थिक वर्ष शोधनान्तर बचत यथेष्ट रहने देखिएबाट बाह्य स्थिरता हासिल गर्न सहज हुने अवस्था छ । विप्रेषण आप्रवाहले बढ्दो आयातलाई धानेर चालू खाता समेत बचत

- अवस्थामा छ । शोधनान्तर बचतले गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा तरलता बढाएको छ । शोधनान्तर स्थिति उल्लेख्य रूपमा बचतमा रहेतापनि हाल केही हदसम्मको मौद्रिक विस्तार बचतमा रहेको सरकारी बजेटका कारण नियन्त्रित हुन पुगेको छ । आर्थिक वर्षको अन्त्यतिर सरकारी बजेटको स्थिति पनि घाटातर्फ गई मौद्रिक योगाङ्कहरूको विस्तारमा पर्न सक्ने चापलाई निस्तेज तुल्याउनु पर्ने चुनौती रहेको छ । यस सन्दर्भमा सरकारी कोषको अवस्थाको अनुगमन गर्दै तदनुरूप मौद्रिक व्यवस्थापन गर्ने गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गर्न आवश्यक छ । यस प्रयोजनका लागि खुला बजार कारोबारलाई सक्रिय तुल्याउँदै यस बैंकले आवश्यक परेमा आफ्नै स्वामित्वमा रहेका सरकारी ऋणपत्र समेत सोभै बिक्री (Outright Sale) गरी मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्य गर्नेछ ।
११९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा तरलता वृद्धिको अनुपातमा कर्जाको व्याजदरमा खासै कमी आएको छैन । उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह भएमा उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न र वित्तीय सेवा विस्तार गर्न समेत सहयोग पुग्ने देखिन्छ । कृषि तथा उर्जा क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह बढोस् भन्ने हेतुले समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई आफ्नो कुल कर्जाको १० प्रतिशत अंश उक्त क्षेत्रहरूमा प्रवाह हुनुपर्ने गरी यस बैंकले निर्देशन जारी गरेको छ । Macroprudential नीतिहरूको माध्यमबाट कर्जाको गुणस्तरलाई सुधार गर्ने र उत्पादनशील क्षेत्रहरूमा कर्जा प्रवाह बढ्न सकोस् भन्नेतर्फ मौद्रिक नीति तथा कर्जा नीतिको कार्यदिशा सजग रहनेछ ।
१२०. घरजग्गा कर्जा असूलीको समस्याले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू केही मात्रामा प्रभावित भएको अवस्था छ । व्यापारको चक्रीयता अनुरूप अहिले घरजग्गाको कारोबार केही घटेको छ । प्रत्यक्ष एवम् अप्रत्यक्ष रूपमा घरजग्गा ऋणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लगानी अझै पनि उच्च रहेको अवस्था छ । यसले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वासलातमा नकारात्मक असर पार्ने जोखिम छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनको माध्यमको रूपमा रहेको हुँदा वित्तीय स्थिरतातर्फ मौद्रिक नीतिले ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विगतबाट अनुभव लिई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ विवेकशील ढंगबाट कर्जा प्रवाह बढाउनु पर्ने आवश्यकता छ भने अल्पकालीन रूपमा मूल्य स्थिरताका अतिरिक्त वित्तीय स्थिरता कायम राख्नको लागि पनि वित्तीय प्रणालीमा भएको अधिक तरलताले मौद्रिक विस्तारमा चाप नपारोस् भन्नेतर्फ मौद्रिक नीति परिलक्षित हुनेछ ।
१२१. नेपालको वित्तीय प्रणालीमा कर्जा र निक्षेप व्याजदर फरक (ब्याजदर स्प्रेड) उच्च रहेको छ । खासगरी उच्च संचालन खर्चले गर्दा ब्याजदर स्प्रेड बढी छ । यसले गर्दा नै कर्जाको ब्याजदर घट्टा निक्षेपको ब्याजदर सो भन्दा बढीले घट्टने गर्दछ । निक्षेपको ब्याजदर घट्टन नदिई कर्जाको ब्याजदर घटाउनु पर्ने चुनौती रहेको छ । सरकारी र संस्थागत ऋणपत्रको विकास भइसकेको अवस्थामा मौद्रिक नीतिको माध्यमबाट मात्र प्रत्यक्ष रूपमा यस्तो ब्याजदर अन्तर घटाउन सम्भव देखिदैन । वास्तवमा आधुनिक संचार तथा प्रविधिको प्रयोग र प्रतिस्पर्धाले गर्दा संचालन लागत घटी ब्याजदर अन्तर घट्टनु पर्ने हो । धेरैजसो बैंकहरूको निष्कृत्य कर्जा कम रहेको अवस्थाले पनि ब्याजदर अन्तर कम गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पर्नेमा त्यसो हुन सकिराखेको छैन । कर्जा-निक्षेपको ब्याजदर अन्तरको नियमित अनुगमन गर्दै ब्याजदरलाई वाञ्छित स्तरमा राख्ने मौद्रिक व्यवस्थापनको प्रयास हुनेछ ।
१२२. उपरोक्त चुनौतीहरू तथा मुद्दाहरूको परिप्रेक्ष्यमा चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिको मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा उच्च तरलताबाट मुद्रास्फीति र भुक्तानी सन्तुलनमा चाप नपरोस्, कर्जाको ब्याजदरमा कमी आई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ लगानी बढी आर्थिक वृद्धिमा टेवा पुगोस् र तरलताको उपलब्धतासँगै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा सुधार होस् भन्नेतर्फ परिलक्षित हुनुपर्ने देखिन्छ । विरोधाभाषपूर्ण समेत देखिन सक्ने यी कार्यदिशाहरूतर्फ उन्मुख भई सबै लक्ष्य एकैचोटी पूर्ण रूपमा प्राप्त गर्न सहज छैन । यसै तथ्यलाई मनन गरी बदलिंदो वित्तीय परिवेश अनुरूप आगामी आर्थिक वर्षदेखि मौद्रिक नीतिको संचालन खाकामा पनि समसामयिक परिवर्तन गर्नका लागि आवश्यक कार्य गरिनेछ ।
१२३. उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढोस् भन्ने उद्देश्यतर्फ समीक्षा अवधिमा क्षेत्रगत नियमन जारी भइसकेको छ । यस अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो कर्जाको १० प्रतिशत कृषि तथा उर्जा क्षेत्रतर्फ प्रवाहित गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसका साथै निर्यात उद्योग, रुग्ण उद्योग, साना तथा घरेलु उद्योग र वैदेशिक रोजगारीका लागि तोकिएको वर्गमा प्रवाह हुने कर्जाको लागि १.५ प्रतिशतको विशेष पुनर्कर्जा दरलाई निरन्तरता दिइएको छ । यो सुविधा उपयोग गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित ग्राहकबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी व्याज लिन नपाउने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।

१२४. नेपाली अर्थतन्त्रको संरचना, मुद्रास्फीतिदर, खुला सीमाना र मुद्रा परिवर्त्यता तथा भारतमा रहेको व्याजदरलाई दृष्टिगत गरी खुला बजार संचालन गरिनेछ, र मौद्रिक नीतिको संचालन प्रक्रियालाई क्रमशः व्याजदर कोरिडर अभिमुख तुल्याइने छ।
१२५. नेपाल राष्ट्र बैंकले संचालन गरिराखेको खरिद बोलकबोल, विक्री बोलकबोल, रिपो र रिभर्स रिपो बोलकबोलको व्यवस्थालाई यथावत् राखिएको छ। त्यस्तै स्थायी तरलता सुविधाको भुक्तानी अवधि, शर्त तथा अन्य प्रक्रिया यथावत् राखिएको छ। साथै, यस बैंकले विभिन्न क्षेत्रका लागि तोकेका पुनरकर्जा दरहरु र बैंक तथा वित्तीय संस्थाले पूरा गर्नुपर्ने विपन्न वर्ग कर्जा सम्बन्धी प्रावधान पनि यथावत् राखिएको छ।
१२६. वित्तीय स्थिरतालाई दृष्टिगत गर्दा वित्तीय प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। यसको लागि एकातर्फ निरीक्षण र सुपरिवेक्षण क्षमतालाई विस्तार गर्नुपर्ने अवस्था छ भने अर्कोतर्फ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु पनि आफै सवल र सक्षम हुनुपर्ने जरुरी छ। मौद्रिक नीति, वित्तीय नियमन र सुपरिवेक्षण तथा Macropprudential नीतिहरुलाई समन्वयात्मक ढंगले अघि बढाउन संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ।
१२७. नेपाल सरकारले २०६८ माघमा जारी गरेको आर्थिक विकास र समृद्धिको तत्कालीन कार्ययोजना २०६८ अनुसार कृषि र उर्जा क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्न तथा घरजग्गा अन्तर्गत आवासतर्फ गएको ऋण समस्या समाधान गर्न सामान्य कर्जा, पुनरकर्जा र कर्जा पुनर्तालिकीकरण गरिनेछ।
१२८. घरेलु तथा साना मझौला उद्योगहरु (SMEs) को विकासमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट प्रवाह हुने कर्जालाई प्रोत्साहित गर्न सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले SMEs डेस्क राख्ने व्यवस्था प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ।
१२९. निर्यातमूलक उद्योगहरुलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट आवश्यक कर्जा सुलभ रुपमा प्रवाह हुन सकोस् भन्ने उद्देश्यले यस बैंकबाट पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने नीतिगत व्यवस्थामा देखिएका व्यवहारिक समस्याहरु सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी समाधान गरिनेछ।
१३०. लगानी प्रवर्द्धनका लागि पहल गरिएको लगानी वर्ष कार्यक्रमले तय गरेका क्षेत्रमा कर्जा नीति मार्फत साधन प्रवाह गर्न टेवा पुऱ्याइने छ।

अन्त्यमा,

१३१. विगत दुई आर्थिक वर्षहरुमा शोधनान्तरमा चाप, उच्च मूल्य वृद्धि, तरलताको अभाव र न्यून आर्थिक वृद्धिको स्थिति थियो। मौद्रिक नीतिको सफल कार्यान्वयनको परिणामस्वरूप समष्टिगत आर्थिक स्थितिमा अहिले उल्लेख्य सुधार आएको छ। चालू आर्थिक वर्षमा शोधनान्तर स्थिति उल्लेख्य रुपमा बचतमा रहेको छ भने मुद्रास्फीति दर घट्ने क्रममा रहेको छ। आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा आयातमा वृद्धि भएमा र विप्रेषणको आप्रवाहको वृद्धिदरमा कमी आएमा शोधनान्तर स्थितिमा दबाव पर्ने सम्भावनालाई नकार्न सकिदैन। त्यस्तै, खाद्यान्नको मूल्यमा गिरावट आए पनि गैर-खाद्य तथा सेवाको मूल्य उच्च रहने प्रवृत्ति रहेकोले मूल्यमा चाप पर्ने जोखिम कायमै छ। अर्कोतर्फ चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा तरलतामा सुधार आएपनि कर्जाको व्याजदरमा कमी आउन नसकी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट प्रवाह हुने कर्जाको मागमा कमी आएको छ। निजी क्षेत्रमा जाने कर्जा वृद्धिदरमा आएको कमीले आर्थिक वृद्धिदरमा नकारात्मक असर पार्ने अवस्था छ। यी तथ्यहरुलाई ध्यानमा राखी चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिको लागि मौद्रिक विस्तारले गर्दा मुद्रास्फीति र शोधनान्तरमा चाप नपर्ने गरी वित्तीय स्थिरता र आर्थिक वृद्धि अभिमुख मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको छ। यसबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व र वित्तीय स्थिरतामा सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ। लम्बिंदो राजनैतिक संक्रमणकाल, निरन्तर उर्जा संकट र लगानीकर्ताको आत्मविश्वासमा सुधार आउन नसकेको परिप्रेक्ष्यमा आर्थिक वृद्धि सहित समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व र वित्तीय स्थिरता कायम राख्ने कार्य भने चुनौतिपूर्ण रहेको छ। तापनि, मौद्रिक नीतिका समकक्षी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु, व्यवसायी लगायत अन्य सरोकारवालाहरुको सहयोग र विवेकशील व्यवहार प्राप्त हुन सकेमा मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरु हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ।
१३२. चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित नीतिगत व्यवस्थाको समीक्षा अवधिमा भएको प्रगति विवरणको समीक्षा तालिका अनुसूचीमा संलग्न छ। यसका साथै अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा तयार पार्दाका तथ्याङ्कका तालिकाहरु पनि अनुसूचीमा राखिएको छ। सदाभै, मौद्रिक नीति २०६८/६९ को कार्यान्वयनमा हालसम्म सहयोग पुऱ्याउनु हुने सबैलाई धन्यवाद दिँदै आगामी दिनहरुमा पनि सहयोगको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक अनुरोध गर्दछ।

आर्थिक वर्ष २०६९/७० को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा (२०६९ फागुन ९)

पृष्ठभूमि

१. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को निमित्त दिगो आर्थिक वृद्धिको लागि मूल्य स्थिरता र बाह्य तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने एवम् सर्वसाधारणमा वित्तीय पहुँच अभिवृद्धिका लागि वित्तीय प्रणालीको सम्बर्द्धन गर्ने लगायतका प्रमुख उद्देश्यहरू रहेको मौद्रिक नीति २०६९ साउन १० गते सार्वजनिक गरिएको थियो। चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनाको आर्थिक तथा मौद्रिक स्थितिबारे सरोकारवालाहरूलाई जानकारी दिने उद्देश्यले यो प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिँदैछ। प्रस्तुत अर्द्ध-वार्षिक समीक्षामा विद्यमान अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय अर्थतन्त्र एवम् वित्तीय अवस्थाको विश्लेषण सहित उक्त मौद्रिक नीतिको २०६९ पुस मसान्तसम्मको कार्यान्वयन स्थितिलाई समावेश गरिएको छ। साथै, यस आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिको लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने मौद्रिक तथा वित्तीय व्यवस्थाहरूको आवश्यक पुनरावलोकन समेत यस दस्तावेजमा समावेश गरिएको छ।
२. वित्तीय प्रणालीमा तरलता यथेष्ट रहेर पनि कर्जा प्रवाहको विस्तारमा न्यूनता, मूल्यमा चाप र उच्च शोधनान्तर बचत कायम रहेको पृष्ठभूमिमा यस आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको थियो। मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा आएपश्चात् ६ महिनाको अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तार उल्लेख्य रूपमा बढेकोले अधिक तरलता स्थितिमा सुधार आएको छ। शोधनान्तर स्थिति बचतमा रहनुको साथै विदेशी विनिमय सञ्चिति सन्तोषजनक अवस्थामा रहेको छ। नेपाली रुपैयाँको शुरुका महिनाहरूमा केही चाप परेपनि हाल विनिमयदरमा स्थायित्व कायम रहेको छ। शेयर बजारमा सुधार आएको छ भने घर-जग्गा कारोबारमा समेत सुधारको संकेत देखिन थालेको छ। यसरी वित्तीय परिसूचकहरू सकारात्मक दिशातर्फ अघि बढिरहेतापनि मुलुकमा विद्युत आपूर्तिमा समस्या, सरकारको पूर्ण बजेटको अभाव, सरकारी खर्च र खासगरी पूँजीगत खर्चमा कमी र राजनैतिक गतिरोधको अतिरिक्त मौसम प्रतिकूलताको समेत सामना गर्नु परेकोले मुलुकको आर्थिक वृद्धिदर लक्ष्य भन्दा तल रहने देखिएको छ। मूल्य स्थितितर्फ मौद्रिक नियन्त्रणको बावजुद पनि आपूर्तिजन्य र भारतमा भएको मूल्य वृद्धिको कारण नेपालको मुद्रास्फीतिमा चाप पर्दै गएकोले मूल्य वृद्धिदरलाई लक्ष्य अनुसार कायम गर्ने कार्य चुनौतिपूर्ण हुँदै गएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

३. सन् २००७ देखि शुरु भएको अमेरिकी वित्तीय संकटको विश्वव्यापी असर समाप्त नहुँदै युरोप र अमेरिकी मुलुकहरूको ऋण संकट एवम् जापानको दुःखद् सुनामीको कारण ती क्षेत्रहरूको अर्थतन्त्र अझै शिथिल अवस्थामा रहेको छ। यस्ता संकटहरू समाधान गर्न अवलम्बन गरिएका नीतिगत प्रयासहरू अपेक्षित रूपमा प्रभावकारी हुन नसकेको कारण अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले^१ सन् २०१२ मा विश्व आर्थिक वृद्धिदर ३.२ प्रतिशत मात्र कायम भएको अनुमान गरेको छ। सन् २०१३ मा भने विश्व आर्थिक वृद्धिदरमा सीमान्त सुधार आई ३.५ प्रतिशतसम्म पुग्ने प्रक्षेपण रहेको छ। विकसित देशहरूको आर्थिक शिथिलताको प्रभावस्वरूप उदीयमान र विकासशील देशहरूको आर्थिक वृद्धिदरमा अझै उल्लेख्य सुधार आउन सकेको छैन। छिमेकी मुलुकहरू भारत र चीन दुवै देशहरूको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१२ मा विगत एक दशक देखिकै सर्वाधिक न्यून भई क्रमशः ४.५ प्रतिशत र ७.८ प्रतिशत कायम भएको अनुमान गरिएको छ। सन् २०१३ मा भने खुकुलो मौद्रिक र वित्त नीतिहरूको प्रभाव स्वरूप भारतको आर्थिक वृद्धिदर ५.९ प्रतिशत र चीनको ८.२ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ।
४. विगत केही वर्षदेखिको लगातार आर्थिक न्यूनताले समग्र मागमा शिथिलता आएको कारण विश्व मुद्रास्फीतिदरमा सुधार देखिएको छ। सो अनुसार अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले सन् २०१२ मा विकसित देशहरूको मुद्रास्फीतिदर २.० प्रतिशत कायम भएको अनुमान गरेको तुलनामा सन् २०१३ मा १.६ प्रतिशत कायम हुने प्रक्षेपण गरेको छ। उदीयमान तथा विकासशील देशहरूमा सन् २०१२ मा मुद्रास्फीतिदर ६.१ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१३ मा पनि सो को हाराहारीमा रहने प्रक्षेपण रहेको छ। त्यसैगरी, छिमेकी देश चीनमा भने सन् २०११ मा ५.४ प्रतिशत रहेको मुद्रास्फीतिदरमा सुधार भई सन् २०१२ मा ३.० प्रतिशत रहेको र २०१३ मा पनि ३.० प्रतिशत नै रहने प्रक्षेपण गरिएको छ। भारतमा भने खस्कँदो आर्थिक वृद्धिदरमा सुधार ल्याउन अवलम्बन गरिएको विस्तारकारी मौद्रिक एवम् वित्त नीति र केही महिना

^१ World Economic Outlook, Updates, January 2013, International Monetary Fund, Washington DC

अधिसम्मको भारतीय रुपैयाँको तीव्र अवमूल्यन र पेट्रोलियम पदार्थको उच्च मूल्य वृद्धिको कारण मूल्यमा चाप परिरहेको छ। फलस्वरूप सन् २०११ मा ८.९ प्रतिशत रहेको भारतको मुद्रास्फीतिदर सन् २०१२ मा १०.२ प्रतिशतसम्म पुगेको अनुमान छ। सन् २०१३ मा यसमा सामान्य सुधार आई ९.६ प्रतिशत कायम हुने प्रक्षेपण रहेको छ।

आन्तरिक आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

५. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमासमा मौसम प्रतिकूलताको कारण प्रमुख वर्षे बालीहरुको उत्पादनमा ह्रास आएकोले समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादनको वृद्धिदर न्यून स्तरमा रहेको छ। त्यसैगरी, मुलुकमा विद्यमान राजनैतिक अस्थिरता, अपर्याप्त विद्युत आपूर्ति, सरकारको पूर्ण बजेटको अभावमा पूँजीगत खर्चमा शिथिलता लगायतका संरचनात्मक अवरोधहरुका कारण चालू आर्थिक वर्षमा औद्योगिक र सेवा क्षेत्रको विस्तार समेत अपेक्षित रूपमा हुन नसक्ने देखिएको छ।
६. बाली लगाउने समयमा पर्याप्त वर्षा हुन नसकेकोले चालू आर्थिक वर्षमा प्रमुख कृषि बालीहरुमध्ये धानको उत्पादन ११.३ प्रतिशतले, मकैको ८.३ प्रतिशतले तथा कोदोको ३.० प्रतिशतले घट्न गएको नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालयको प्रारम्भिक अनुमान छ। तर पछिल्लो समयको मौसम स्थितिलाई दृष्टिगत गर्दा प्रमुख हिउँदे बालीहरुको उत्पादनको अवस्था सामान्य रहने र पशुजन्य उत्पादनको विस्तारमा समेत अपेक्षाकृत सुधार हुने अनुमानको आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन सीमान्तदरले वृद्धि हुने अनुमान छ।

मूल्य

७. चालू आर्थिक वर्षमा प्रमुख खाद्यान्न बालीहरुको उत्पादनमा गिरावट आउनुको साथै पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धि र भारतीय मुद्रास्फीतिले समेत नेपालको मूल्यमा थप चाप पर्न गएको छ। यस अनुसार, चालू आर्थिक वर्षको छैठौँ महिनामा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मुद्रास्फीतिदर वार्षिक विन्दुगत आधारमा ९.८ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीतिदर ६.८ प्रतिशत मात्र रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्क ९.६ प्रतिशतले र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्क १०.२ प्रतिशतले बढेको छ। गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहहरुको मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर क्रमशः ४.० प्रतिशत र ९.० प्रतिशत रहेको थियो। त्यसैगरी, आर्थिक वर्ष २०६९/७० को छैठौँ महिनामा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर ९.१ प्रतिशत रहेको छ। उक्त वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ३.२ प्रतिशत रहेको थियो।
८. चालू आर्थिक वर्षको छैठौँ महिनामा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा १०.३ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सूचकाङ्क ३२.१ प्रतिशतले बढेको थियो। अघिल्लो आर्थिक वर्षको छैठौँ महिनामा १९.३ प्रतिशतले बढेको तलब सूचकाङ्कमा समीक्षा अवधिमा परिवर्तन नभएको र अघिल्लो वर्ष ३५.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको ज्यालादर सूचकाङ्क १२.८ प्रतिशतले वृद्धि भएकोले समीक्षा अवधिमा तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्कको वृद्धि कम रहेको हो।

सरकारी वित्त

९. चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनासम्ममा सरकारको कुल खर्च (नगद प्रवाहमा आधारित) अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ४०.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको तुलनामा ५.४ प्रतिशतले घटी २०६९ पुस मसान्तसम्ममा रु. १०७ अर्ब २१ करोडमा सीमित रहन पुगेको छ। सरकारको पूर्ण बजेट समयमै आउन नसक्नुको साथै चालू आर्थिक वर्षमा सरकारको कुल खर्च गत वर्षको भन्दा बढी हुन नहुने अध्यादेशको व्यवस्थाले पनि सरकारी खर्चमा ह्रास आएको हो।
१०. समीक्षा अवधिमा सरकारको कुल साधन परिचालन ७.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १४७ अर्ब ६४ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो साधन परिचालन ३३.० प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। साधन परिचालन अन्तर्गत कुल राजस्व २१.२ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६९ पुस मसान्तसम्ममा रु. १३४ अर्ब ५७ करोड पुगेको छ भने वैदेशिक अनुदान ५१.७ प्रतिशतले घटी रु. १० अर्ब २५ करोडमा सीमित भएको छ। यस अवधिमा नेपाल सरकारले रु. १ अर्ब ३१ करोडको वैदेशिक ऋण परिचालन गरेको छ। चालू आर्थिक वर्षमा सरकारको आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने व्यवस्था नभएकोले समीक्षा अवधिमा यस्तो ऋण परिचालन भएको छैन।

११. राजस्व परिचालनको तुलनामा खर्चमा वृद्धि नभएकोले चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनासम्ममा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित बजेट रु. ४० अर्ब ४४ करोडले बचतमा रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो बचत रु. २४ अर्ब ४ करोड रहेको थियो। गत वर्षको बचतलाई समेत समावेश गर्दा २०६९ पुस मसान्तसम्ममा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रु. ४४ अर्ब ६५ करोड बचत मौज्जात रहेको छ।

बाह्य क्षेत्र

१२. चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनासम्ममा रु. ६ अर्ब ७ करोड शोधनान्तर बचत भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. ६६ अर्ब ७२ करोड बचत रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा खासगरी वस्तु आयातमा उल्लेख्य वृद्धि भएको, खुद सेवा आय घाटामा रहेको, वैदेशिक अनुदानमा कमी आएको र विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर घटेको कारण चालू खाता बचत अघिल्लो वर्षको रु. ३१ अर्ब ९९ करोडको तुलनामा यो वर्ष रु. ४ अर्ब ४१ करोड मात्र रहेको तथा वित्तीय खाता स्थिति पनि कमजोर रहेको कारण शोधनान्तर बचत कम हुन गएको हो। शोधनान्तर बचत कम हुन गएतापनि २०६९ पुस मसान्तमा कायम विदेशी विनिमयको सञ्चित १०.२ महिनाको वस्तु र ८.७ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न सक्ने सुविधाजनक अवस्थामा रहेको छ।

१३. बाह्य व्यापारतर्फ गत वर्षको ६ महिनामा १५.४ प्रतिशतले बढेको वस्तु निर्यात चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा १०.२ प्रतिशतले बढेको छ। गत आर्थिक वर्षको ६ महिनामा १७.० प्रतिशतले बढेको वस्तु आयात चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा २४.६ प्रतिशतको उच्च दरले बढेको छ। यसरी सुस्त गतिको निर्यातको तुलनामा आयातको वृद्धि उच्च रहेको हुँदा समीक्षा अवधिमा व्यापार घाटा २७.९ प्रतिशतले बढेको छ। गत आर्थिक वर्षको ६ महिनामा यस्तो घाटा १७.४ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो।

१४. कुल निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात ३.८ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात २०.३ प्रतिशतले बढेको छ। खासगरी भारततर्फ जी.आई. पाइप, जुटको बोरा, पोलिष्टर धागो, अदुवा र तारको निर्यात बढेको छ भने अन्य मुलुकतर्फ दाल, छाला र तयारी छालाका वस्तुहरुको निर्यात बढेको छ। कुल आयात मध्ये भारततर्फबाट भएको आयात २६.२ प्रतिशत र अन्य मुलुकहरुबाट भएको आयात २३.६ प्रतिशतले बढेको छ। भारतबाट मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थ, सवारी साधन तथा पार्टपूजा, सिमेन्ट, रासायनिक मल र चामल लगायतको सामानको आयात बढेको कारण त्यसतर्फको आयात उच्च दरले बढेको हो। अन्य मुलुकबाट भएको आयातमा खासगरी पाइप तथा पाइप फिटिङ्ग, तयारी पोसाक, दूरसञ्चारका उपकरण, खाने तेल र सुन लगायतको आयातको वृद्धि उच्च रहेको छ।

१५. सेवातर्फ भने गत वर्षको ६ महिनासम्ममा रु. ९ अर्ब ९३ करोड खुद आय भएको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. १ अर्ब ९१ करोड खुद व्यय भएको छ। समीक्षा अवधिमा पर्यटक आगमनमा शिथिलता आई यस उप-क्षेत्रको आय घटेकोले सेवा क्षेत्र भुक्तानी घाटामा गएको हो।

१६. त्यसैगरी, चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा खुद ट्रान्सफर आय गत वर्षको सोही अवधिमा २९.१ प्रतिशतले बढेको तुलनामा १८.२ प्रतिशतले मात्र बढेको छ। खासगरी, चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा विप्रेषण आप्रवाह गत वर्षको सोही अवधिमा ३७.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको तुलनामा २१.८ प्रतिशतको दरले मात्र बढेको र वैदेशिक अनुदान आप्रवाह कम भएकोले यस्तो खुद आयको वृद्धिदर कम हुन गएको हो। नेपाली रुपैयाँको परिवर्त्य विदेशी मुद्रासँगको विनिमयदर गत असारको तुलनामा केही अधिमूल्यन भएको र वैदेशिक रोजगारीमा जाने कामदारको संख्याको वृद्धिदर पनि कम भएकोले विप्रेषण आयको वृद्धिदर कम रहन गएको छ भने सरकारी बजेट समयमै नआएको तथा पूँजीगत खर्च कमजोर रहेको कारण नै वैदेशिक अनुदान घट्न गएको छ।

१७. मुलुकको समग्र विकासको लागि लगानी बढाउन वैदेशिक पूँजीको आवश्यकता भएतापनि राजनैतिक अस्थिरता र लगानीयोग्य वातावरणको अभावले गर्दा वैदेशिक लगानी अपेक्षित रूपमा बढ्न सकेको छैन। आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनामा रु. ३ अर्ब ७३ करोडको वैदेशिक लगानी नेपाल भित्रिएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ५ अर्ब ९ करोड बराबरको यस्तो लगानी भित्रिएको थियो। त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा पूँजीगत ट्रान्सफर रु. ४ अर्ब १६ करोड आप्रवाह भएको छ भने खुद सरकारी ऋण रु. २ अर्ब ७८ करोडले ऋणात्मक रहेको छ।

विदेशी विनिमय

१८. चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनामा विदेशी विनिमय सञ्चिति नेपाली रुपैयाँमा २.६ प्रतिशतले र अमेरिकी डलरमा ४.३ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६९ पुसमा रु. ४५० अर्ब ८० करोड पुगेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा उक्त सञ्चिति नेपाली रुपैयाँमा ३३.१ प्रतिशतले र अमेरिकी डलरमा १५.३ प्रतिशतले बढेको थियो। कुल विदेशी मुद्रा सञ्चितिमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकको अंश ८१.५ प्रतिशत र वाणिज्य बैंकहरूको अंश १८.५ प्रतिशत रहेको छ। त्यस्तै, कुल सञ्चितिमा परिवर्त्य विदेशी मुद्राको अंश ७८.८ प्रतिशत र अपरिवर्त्य विदेशी मुद्राको अंश २१.२ प्रतिशत रहेको छ।
१९. भारतीय मुद्राको आपूर्तिको तुलनामा माग उच्चदरले बढ्दै गएको सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले भारतीय रुपैयाँको व्यवस्थापनमा मुख्यतया दुईवटा उपायहरू अवलम्बन गर्दै आएको छ। पहिलो उपाय अन्तर्गत भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी आयात गर्न सकिने वस्तुहरूको सूची विस्तार गर्दै लगेको छ। दोस्रो उपायको रूपमा भारतीय मुद्रा बजारमा अमेरिकी डलर बिक्रीबाट भारतीय रुपैयाँ खरिद गरी आपूर्ति गर्ने गरिएको छ। यस उपाय अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनामा अमेरिकी डलर १ अर्ब ४० करोड बिक्री गरी भारतीय रुपैयाँ ७६ अर्ब २८ करोड खरिद गरिएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ४२ करोड बिक्री गरी भारतीय रुपैयाँ ६९ अर्ब १४ करोड खरिद गरिएको थियो।
२०. २०६९ असार मसान्तमा प्रति अमेरिकी डलरको विनिमय दर रु. ८८.६० रहेकोमा २०६९ पुस मसान्तमा रु. ८७.१० कायम रहेको छ। सो अनुसार यस अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग १.७ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ १५.४ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको थियो।

वित्तीय बजार

२१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीको आधार बढाई वित्तीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक-आपसमा गाभ्ने र गाभिने कार्यलाई उत्प्रेरित गर्ने नीति अवलम्बन गरेको छ। यस अनुरूप चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनामा २२ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक-आपसमा गाभिएर १० वटा संस्था बनेका छन्। यस अन्तर्गत २ वाणिज्य बैंकहरूमा ३ वित्त कम्पनीहरू गाभिएका छन्। ७ विकास बैंक र ६ वित्त कम्पनीहरू एक-आपसमा गाभिएर ७ विकास बैंक बन्नुको साथै ३ वित्त कम्पनीहरू एक-आपसमा गाभिएर १ वित्त कम्पनीको रूपमा परिणत भएका छन्। यसका अतिरिक्त २ वाणिज्य बैंकहरू लगायत २८ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एक-आपसमा गाभिएर १२ वटा संस्था बन्न यस बैंकले सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिसकेको छ।
२२. २०६९ पुस मसान्तसम्ममा “क” वर्गका ३२, “ख” वर्गका ९०, “ग” वर्गका ६७ र “घ” वर्गका २७ गरी यस बैंकले इजाजत प्रदान गरेको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २१६ कायम भएको छ। २०६९ असार मसान्तमा यस्ता बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २१३ रहेको थियो। २०६९ असारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा संख्या जम्मा २,९३६ रहेकोमा २०६९ पुस मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या १,४६०, विकास बैंकहरूको ७१२, वित्त कम्पनीहरूको २९७ र लघुवित्त संस्थाहरूको शाखा संख्या ५७३ गरी जम्मा ३,०४२ कायम भएको छ। यसबाट प्रति बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शाखाबाट औसतमा करिब ८.७ हजार जनसंख्याले सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ। २०६९ असारमा यस्तो अनुपात ९.० हजार रहेको थियो।
२३. साना तथा मझौला निक्षेपकर्ताहरूको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको निक्षेपको सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूप्रति सर्वसाधारणको विश्वास अभिवृद्धि गराउने उद्देश्यले गत आर्थिक वर्षदेखि दुई लाख रुपैयाँसम्मको बैंक निक्षेपलाई सुरक्षण गराउने व्यवस्था गरिएको छ। सो अनुसार २०६९ पुस मसान्तसम्ममा १८५ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मार्फत ८३ लाख १८ हजार निक्षेपकर्ताहरूको रु. २१६ अर्ब ८२ करोडको निक्षेप सुरक्षण भएको छ।
२४. गत वर्षहरूमा घर-जग्गा तथा शेयर बजार कारोबारमा आएको शिथिलताका बावजूद पनि कर्जा प्रवाह र असूली प्रक्रियामा गरिएको नीतिगत सुधारका कारण वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम लागू भएका एवम् सरकारको स्वामित्व रहेका वाणिज्य बैंकहरूमध्ये राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको निष्कृत्य कर्जा अनुपात २०६९ असार मसान्तमा ७.३ प्रतिशत रहेकोमा त्यसमा केही सुधार आई २०६९ असोज मसान्तमा ७.० प्रतिशतमा सीमित भएको छ। त्यसैगरी, कृषि विकास बैंक लि.को निष्कृत्य कर्जा अनुपात २०६९ असारमा ६.४ प्रतिशत रहेकोमा असोज मसान्तमा ५.९ प्रतिशत रहेको छ। नेपाल बैंक लिमिटेडको यस्तो कर्जा अनुपात भने २०६९ असार मसान्तमा ५.८ प्रतिशत रहेकोमा त्यस पछि, सो अनुपात परिवर्तन भएको छैन।

२५. सरकारी स्वामित्वका वाणिज्य बैंकहरूको निष्कृत्य कर्जा अनुपातमा कमी आएतापनि निजी क्षेत्रका केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा कर्जा असूलीमा समस्या देखिएकोले समग्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको औसत निष्कृत्य कर्जा अनुपात केही बढेको छ। सो अनुसार वाणिज्य बैंक समूहको निष्कृत्य कर्जा अनुपात २०६९ असारमा औसत २.६ प्रतिशत रहेकोमा २०६९ असोज महिनामा औसत २.८ प्रतिशत पुगेको छ। त्यसैगरी, विकास बैंकहरूको औसत निष्कृत्य कर्जा अनुपात २०६९ असारमा ४.९ प्रतिशतबाट बढेर २०६९ असोजमा ५.५ प्रतिशत पुगेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको यस्तो अनुपात १०.७ प्रतिशतबाट बढेर २०६९ असोजमा ११.७ प्रतिशत पुगेको छ।
२६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा लगानीको विस्तार उच्च हुनुको साथै निक्षेप परिचालनको वृद्धिदर तुलनात्मक रूपमा कम रहेतापनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा यथेष्ट तरलता रहेको कारण २०६९ पुससम्ममा अल्पकालिन ब्याजदरहरू अपेक्षित रूपमा बढ्न सकेको छैन। २०६९ असारमा १.२ प्रतिशत कायम रहेको ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर २०६९ पुसमा १.५ प्रतिशत कायम रहेको छ। त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरू र वाणिज्य बैंक लगायत सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको भारित औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर २०६९ असारमा क्रमशः ०.९ प्रतिशत र ७.० प्रतिशत रहेकोमा २०६९ पुसमा ०.७ प्रतिशत र ४.१ प्रतिशत कायम भएको छ।
२७. शेयरको मूल्यमा आउने उतार-चढावले लगानीकर्ताहरूको मनोबल गिर्नुको साथै आर्थिक स्थायित्वमा समेत प्रतिकूल असर पर्न सक्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी मार्जिन प्रकृतिको कर्जा नवीकरण तथा मार्जिन कल सम्बन्धी कर्जा व्यवस्थामा लचिलो नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ। सो अनुसार, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शेयरको धितोमा प्रवाह गर्ने मार्जिन प्रकृतिको कर्जामा विगत १८० दिनको औसत शेयर मूल्य वा पछिल्लो बजार मूल्य, जुन कम छ सो रकमको आधारमा बैंक तथा वित्तीय संस्था आफैले कर्जाको जोखिम न्यूनीकरण हुने गरी आवश्यक मार्जिन कायम गरेर शेयर धितो कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने व्यवस्था कायमै राख्नुका साथै मार्जिन कर्जा (Margin Lending) प्रकृतिको कर्जा प्रवाह गर्दा ब्रोकरको जमानत र शेयर खरिद-बिक्री रसिदका आधारमा आवश्यक मार्जिन कायम गरी बढीमा एक वर्षको लागि कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ। यस्ता नीतिगत लचकताको सकारात्मक प्रभावस्वरूप धितोपत्र बजारको स्थिति मापन गर्ने नेप्से सूचकाङ्क २०६९ असार मसान्तमा ३८९.७४ रहेकोमा २०६९ पुस मसान्तमा ५२९.७ पुगेको छ।
२८. घर-जग्गा कारोबारमा दीगो सुधार ल्याउन यस बैंकले अवलम्बन गरेको नीतिगत प्रयासहरूका कारण पछिल्लो अवधिमा यस क्षेत्रको व्यवसायमा केही सुधारको संकेत देखिन थालेको छ। गत आर्थिक वर्षमा व्यक्तिगत आवासीय घर-जग्गाको सीमा रु. ८० लाखबाट बढाएर रु. १ करोड पुऱ्याइएको थियो भने रियलस्टेट क्षेत्रमा २५ प्रतिशत भन्दा बढी कर्जा प्रवाह गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले २०६९ असार मसान्तसम्ममा उक्त कर्जा २५ प्रतिशतको सीमाभित्र ल्याउनु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो सीमाभित्र ल्याउने अविध १ वर्ष थप गरी २०७० असार मसान्त कायम गरिएको छ। यसका साथै, रियलस्टेट कर्जा सुविधा उपभोग गरेका ऋणीले सम्पूर्ण ब्याज भुक्तानी गरेको अवस्थामा नवीकरणयोग्य कर्जाको हकमा २०७० असार मसान्तसम्मको लागि यस्तो कर्जा नवीकरण गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ।
२९. नेपालको वित्तीय बजारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अतिरिक्त सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम स्थापना भई वित्तीय कारोबार गर्ने बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको संख्यात्मक उपस्थिति र कारोबारको आकार पनि उल्लेख्य रूपमा बढ्दै गएको छ। सहकारी विभागबाट प्राप्त पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार २०६९ पुस मसान्तसम्ममा बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको संख्या ११,९०१ पुगेको छ। यी संस्थाहरूले कुल रु. ११५ अर्ब ३० करोड बचत परिचालन गरी रु. ८७ अर्ब ४ करोड कर्जा लगानी गरेका छन्। बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको कारोबारको अनुगमनलाई प्रभावकारी तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले सहकारी विभागलाई प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउँदै आएको छ।

मौद्रिक योगाङ्कहरू

३०. बैंकिङ्ग क्षेत्रमा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कारोबारको हिस्सा उल्लेख्य रूपमा बढ्दै गएको सन्दर्भमा गत आर्थिक वर्षदेखि मौद्रिक सर्वेक्षणको दायराभित्र नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकहरूको वासलातको अतिरिक्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको वासलात समेत समावेश गरी विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण तयार पार्न थालिएको छ। उक्त सर्वेक्षण अनुसार चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ४.८ प्रतिशतले बढी २०६९ पुस मसान्तमा रु. ११८५ अर्ब ८२ करोड पुगेको छ। गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रा प्रदाय १०.२ प्रतिशतले बढेको थियो। खासगरी बैंकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति

गत वर्ष ३०.९ प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १.६ प्रतिशतले मात्र बढ्नुको साथै बैंकिङ्ग क्षेत्रको सरकार माथिको दावी घटेको कारण विस्तृत मुद्रा प्रदाय गत वर्षको तुलनामा न्यून दरले मात्र बढ्न गएको हो ।

३१. मौद्रिक क्षेत्रको खुद आन्तरिक सम्पत्ति गत आर्थिक वर्षको ६ महिनामा ३.९ प्रतिशतले बढेको तुलनामा चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० को सोही अवधिमा ६.४ प्रतिशतले बढेको छ । यस अन्तर्गत नेपाल सरकारमाथिको खुद दावी गत वर्षको ६ महिनामा रु. २७ अर्ब ४७ करोड (१६.८ प्रतिशत) ले घटेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा रु. ४२ अर्ब ३६ करोड (२६.० प्रतिशत) ले घटेको छ । सरकारको साधन परिचालनको तुलनामा सरकारी खर्च कम भई यस बैंकमा रु. ४४ अर्ब ६५ करोड सरकारी बचत मौज्जात रहनुको साथै चालू आर्थिक वर्षमा सरकारले आन्तरिक ऋण परिचालन नगरेको कारण बैंकिङ्ग क्षेत्रको सरकार माथिको दावीमा ह्रास आएको हो ।
३२. मौद्रिक क्षेत्रको वित्तीय संस्थाहरूमाथिको दावी भने गत आर्थिक वर्षको ६ महिनामा ११.६ प्रतिशतले घटेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा २२.७ प्रतिशतले बढेको छ । त्यसैगरी, सरकारी गैर-वित्तीय संस्थाहरूमाथिको दावी १२.० प्रतिशतले बढेको छ । गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा यस्तो दावी ४०.२ प्रतिशतले बढेको थियो ।
३३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग गत वर्षको अन्त्यतिर उच्च तरलता रहनुको साथै कर्जा निक्षेप अनुपातमा सुधार आई थप लगानीको लागि अनुकूल परिस्थिति सृजना भएको कारण अघिल्लो आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्म ४.९ प्रतिशत (रु. ३५ अर्ब ९५ करोड) ले मात्र बढेको निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा समीक्षा अवधिमा १२.३ प्रतिशत (रु. ९९ अर्ब २६ करोड) ले बढेको छ ।
३४. चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनासम्ममा संचित मुद्रा (Reserve Money) १४.६ प्रतिशतले घटेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रा ९.१ प्रतिशतले बढेको थियो । खासगरी नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद वैदेशिक सम्पत्ति घट्नुको साथै सरकार माथिको दावी समेत घटेकोले संचित मुद्रा प्रदायमा ह्रास आएको हो ।
३५. यसरी, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लगानी अभिवृद्धि भई अधिक तरलता स्थितिमा सुधार आएकोले विस्तृत मुद्राप्रदायको गुणक केही वृद्धि भएको छ । सो अनुसार गत असार मसान्तमा ३.५४ कायम रहेको विस्तृत मुद्रा प्रदाय गुणक २०६९ पुस महिनामा ४.३५ पुगेको छ ।

निक्षेप परिचालन तथा ऋर्जा प्रवाह

३६. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनामा “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालन ५.३ प्रतिशत (रु. ५४ अर्ब १२ करोड) ले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप परिचालन १०.४ प्रतिशत (रु. ८५ अर्ब ६८ करोड) ले बढेको थियो । यस अवधिमा खासगरी विप्रेषण आयको वृद्धिदरमा कमी आउनुको साथै सरकारी खर्चमा ह्रास आई नगद मौज्जात उल्लेख्य रूपमा बढेकोले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालन प्रभावित भएको हो । यसको साथै निक्षेपको ब्याजदर न्यून रहेको कारणबाट पनि निक्षेप परिचालन केही हदसम्म प्रभावित भएको छ । तर वार्षिक विन्दुगत आधारमा भने २०६९ पुस मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालन १७.३ प्रतिशतले वृद्धि भएका छ ।
३७. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप परिचालन ४.६ प्रतिशतले, विकास बैंकहरूको ७.४ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरूको ५.८ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप परिचालन क्रमशः ११.४ प्रतिशत र ११.६ प्रतिशत र १.७ प्रतिशतले बढेको थियो ।
३८. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा लगानी अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ६.५ प्रतिशत (रु. ५५ अर्ब २५ करोड) ले बढेको तुलनामा ११.२ प्रतिशत (रु. १०८ अर्ब १७ करोड) ले बढेको छ । यस अन्तर्गत, वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा लगानी क्रमशः १०.७ प्रतिशत, ७.२ प्रतिशत र ५.८ प्रतिशतले बढेको छ । गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंक र विकास बैंकहरूको कर्जा तथा लगानी क्रमशः ७.८ प्रतिशत र ७.० प्रतिशतले बढेको थियो भने वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा लगानी ०.४ प्रतिशतले घटेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा भने २०६९ पुस मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा लगानी १८.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

३९. अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ४.६ प्रतिशत (रु. ३१ अर्ब ९४ करोड) ले मात्र बढेको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जा आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनासम्ममा १२.३ प्रतिशत (रु. ९५ अर्ब ७८ करोड) र वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०.५ प्रतिशतले बढेको छ। यसमध्ये वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा प्रवाह १२.१ प्रतिशतले, विकास बैंकहरूको १२.४ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरूको १३.८ प्रतिशतले बढेको छ। गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको यस्तो कर्जा ६.५ प्रतिशत र विकास बैंकहरूको १.७ प्रतिशतले बढेको थियो भने वित्त कम्पनीहरूको ४.२ प्रतिशतले घटेको थियो।
४०. बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको लगानी कृषि, उर्जा लगायत उत्पादनशील क्षेत्रमा विस्तार गराई अर्थतन्त्रको दिगो विकासको लागि उत्पादन, रोजगारी र आय आर्जन अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले अवलम्बन गरेको नीतिगत उपायहरूको सकारात्मक परिणाम देखिन थालेको छ। सो अनुसार अघिल्लो आर्थिक वर्षको ६ महिनामा २१.० प्रतिशतले बढेको कृषि क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा समीक्षा अवधिमा २८.८ प्रतिशत (रु. ८ अर्ब २९ करोड) को उच्चदरले बढेको छ। त्यसैगरी, अघिल्लो वर्षको ६ महिनामा १२.० प्रतिशतले बढेको उत्पादन क्षेत्रतर्फको कर्जा समीक्षा अवधिमा १३.९ प्रतिशत (रु. २१ अर्ब ७८ करोड) ले बढेको छ। समीक्षा अवधिमा निर्माणतर्फ ६.४ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब २९ करोड) ले थप कर्जा प्रवाह भएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा यस क्षेत्रमा ६.१ प्रतिशतले थप कर्जा प्रवाह भएको थियो।
४१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाहित भएको कर्जाको क्षेत्रगत संरचना हेर्दा कुल कर्जा प्रवाहको ४.२ प्रतिशत कृषि क्षेत्रतर्फ, २०.१ प्रतिशत उत्पादन क्षेत्रतर्फ, ९.९ प्रतिशत निर्माण क्षेत्रतर्फ, २०.७ प्रतिशत थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फ, ९.४ प्रतिशत वित्त, बीमा तथा स्थिर सम्पत्तितर्फ र ७.६ प्रतिशत सेवा क्षेत्रतर्फ प्रवाह भएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा कृषितर्फ ३.० प्रतिशत, उत्पादन क्षेत्रतर्फ १९.६ प्रतिशत, निर्माणतर्फ १०.९ प्रतिशत, थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फ १९.७ प्रतिशत, वित्त, बीमा र स्थिर सम्पत्तितर्फ १०.९ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रतर्फ ७.४ प्रतिशत रहेको थियो।
४२. यसरी निक्षेप परिचालनको तुलनामा कर्जा प्रवाह उच्च भएको कारण “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा-निक्षेप अनुपात २०६९ असारको ६८.५ प्रतिशतबाट बढेर २०६९ पुसमा ७४.९ प्रतिशत पुगेको छ।

वित्तीय प्रणालीको तरलता

४३. चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनासम्म बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा विस्तार उच्च रहेको तुलनामा निक्षेपको वृद्धिदर कम रहेको कारण तरल कोष १५.१ प्रतिशत (रु. ३० अर्ब ३० करोड) ले घटेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कोष ९.१ प्रतिशत (रु. १२ अर्ब ७८ करोड) ले बढेको थियो।
४४. तरल कोषमध्ये बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नगद मौज्जात र नेपाल राष्ट्र बैंकमा राखेको मौज्जातमा गत असारको तुलनामा ह्रास आएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विदेशी निक्षेप परिचालन उल्लेख्य रूपमा बढेको सन्दर्भमा विदेशी मुद्रा मौज्जात र विदेशमा रहेको मौज्जात दुवै बढेको छ।
४५. यसरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरल सम्पत्ति (तरल कोष र सरकारी ऋणपत्रमा गरेको लगानी समेत) मा कमी आएकोले तरलता-निक्षेप अनुपात २०६९ असारको ३३.४ प्रतिशतबाट घटेर २०६९ पुसमा २९.५ प्रतिशत कायम हुन पुगेको छ।

तरलता व्यवस्थापन

४६. गत आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को शुरुदेखि नै वित्तीय प्रणालीमा उच्च तरलता रहनुको साथै विप्रेषण आप्रवाहमा बढोत्तरी भइरहेको सन्दर्भमा बढ्दो तरलताले मौद्रिक विस्तार उच्च हुन गई मुद्रास्फीतिमा चाप पर्ने जोखिम रहेको थियो। यसै तथ्यलाई ध्यानमा राखी चालू आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमासमा नेपाल राष्ट्र बैंकले आफूसँग रहेको सरकारी ऋणपत्र सोभै बिक्री बोलकबोल मार्फत दुई पटक गरी जम्मा रु. ८ अर्ब ५० करोड बराबरको तरलता प्रशोचन गरेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको ६ महिनामा रु. ७४ करोड बराबरको रिपो बोलकबोल र रु. ८ अर्ब ४० करोड बराबरको बिक्री बोलकबोल गरी खुद रु. ७ अर्ब ६६ करोड बराबरको तरलता प्रशोचन भएको थियो।
४७. नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकिङ क्षेत्रको तरलता व्यवस्थापन गर्ने प्रमुख माध्यमको रूपमा खुला बजार कारोबारलाई प्रयोग गर्दै आइरहेको छ। साप्ताहिक तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको आधारमा तरलताको स्थिति मापन गर्ने र सोही आधारमा खुलाबजार कारोबारबाट तरलता व्यवस्थापनको कार्य हुने गरेको छ। आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा सरकारको नयाँ ऋणपत्रहरू जारी नभएको कारण नवीकरण हुन योग्य ऋणपत्रहरू मात्र खुला बजार प्रक्रिया मार्फत कारोबार भएको छ।

४८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरलता व्यवस्थापनलाई सहज बनाउने उद्देश्यले नेपाल सरकारको ऋणपत्रको धितोमा उपलब्ध गराइने गरेको स्थायी तरलता सुविधा आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनामा जम्मा रु. १ अर्ब ५९ करोड उपयोग भएको छ। समीक्षा अवधिमा एक विकास बैंकले मात्र यस्तो सुविधा उपयोग गरेको छ। गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ४ अर्ब २५ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग भएको थियो।
४९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तहगत संरचनात्मक समस्या सुधार गर्दै सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उत्तिकै प्रतिस्पर्धी बन्न प्रेरित गर्ने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा अन्तर-बैंक कारोबारको अवधिलाई बढीमा ७ दिन मात्र सीमित गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसै अनुरूप अघिल्लो आर्थिक वर्षको ६ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूले रु. १०१ अर्ब ८२ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (विकास बैंक र वित्त कम्पनी) ले रु. ८८ अर्ब २१ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेकोमा समीक्षा अवधिमा क्रमशः रु. १७४ अर्ब ४१ करोड र रु. ६९ अर्ब २६ करोड बराबरको कारोबार गरेका छन्।
५०. विदेशी विनिमयदर स्थायित्व कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको एक महत्वपूर्ण उद्देश्य हासिल गर्ने क्रममा चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ६ महिनामा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब १९ करोड खुद खरिद गरी रु. १०३ अर्ब ३४ करोड तरलता प्रवाह भएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको ६ महिनामा अमेरिकी डलर १ अर्ब ६२ करोड खरिद गरी रु. १२६ अर्ब ४७ करोड तरलता प्रवाह भएको थियो।

वित्तीय र बाह्य क्षेत्र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण

५१. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए अनुरूप विगतका वित्तीय क्षेत्र सुधारका कार्यक्रमहरूबाट प्राप्त उपलब्धीहरूलाई सुदृढ गर्दै थप सुधारका लागि (क) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजी सुदृढ गर्ने, (ख) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सेवा विस्तार गरी सर्वसाधारणको वित्तीय सेवामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने, (ग) जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण पद्धति लागू गर्ने, (घ) सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय कारोबारहरूको नियमन तथा सुपरिवेक्षणको लागि प्रभावकारी व्यवस्था गर्ने, (ङ) वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका अतिरिक्त वित्तीय क्षेत्रका अन्य नियामक निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने, (च) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थागत सुशासन अभिवृद्धि गर्ने, (छ) बैंक र उद्यमी/व्यवसायीबीच भिन्नता कायम गर्ने, (ज) वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐन नियमहरू र इजाजत प्रणालीलाई समय सापेक्ष बनाउने तथा वित्तीय कारोबारलाई पारदर्शी तुल्याउन Financial Intelligence सुदृढ गर्ने र (झ) वित्तीय अनुशासन बलियो पार्ने लगायतका कार्य चालू आर्थिक वर्षमा अघि बढाइएको छ।
५२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीको आधार बढाई वित्तीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्य अनुरूप बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभ्ने र गाभिने नीति उच्च प्राथमिकताका साथ अघि बढाइएको छ। साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सम्पत्ति दायित्व खरिद (Acquisition) सम्बन्धी व्यवस्थाका लागि आवश्यक कार्य भइरहेको छ।
५३. कृषि, उर्जा, भौतिक पूर्वाधार जस्ता राष्ट्रिय प्राथमिकताका क्षेत्रमा सहयोग पुऱ्याउने विशेष प्रकृतिका नयाँ वित्तीय संस्थाहरू बाहेक अन्य वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरू खोल्न इजाजतपत्र दिने कार्यको स्थगनलाई कायमै राखिएको छ।
५४. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताका लागि अनुमतिप्राप्त गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई लघुवित्त विकास बैंकको रूपमा परिणत हुन चाहेमा निश्चित अवधिसम्मका लागि सशर्त मौका दिने चालू आर्थिक वर्षको नीति अनुरूप हालसम्म चार गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई लघुवित्त विकास बैंकको रूपमा परिणत हुन स्वीकृति दिइएको छ।
५५. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा नेपाल सरकारबाट राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडमा रु. ४ अर्ब ३२ करोड पूँजी प्रवाह गरिनुका साथै रु. ३ अर्ब ४७ लाख बराबरको एस.डी.आर. कर्जालाई पनि शेयर पूँजीमा परिणत गरिएको छ। तदनुरूप राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको पूँजी कोष २०६८ पुस मसान्तमा रु. ९ अर्ब ८८ करोडले ऋणात्मक रहेकोमा २०६९ पुस मसान्तमा रु. १ अर्ब ३९ करोडले मात्र ऋणात्मक रहन गएको छ। त्यसैगरी नेपाल बैंक लिमिटेडको चुक्ता पूँजी रु. १ अर्ब २९ करोड बढाइएको छ। फलस्वरूप उक्त बैंकको पूँजी कोष २०६८ पुस मसान्तमा रु. ४ अर्ब ५२ करोडले ऋणात्मक रहेकोमा २०६९ पुस मसान्तमा रु. ३ अर्ब २३ करोडले मात्र ऋणात्मक रहेको छ। उपरोक्त बैंकहरूको पूँजीकोष सुदृढ गर्ने प्रक्रिया स्वीकृत कार्य योजना अनुरूप निरन्तर अघि बढाउँदै लगिनेछ।

५६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पूँजी, बहुव्यावसायिक लगानी र एउटै व्यक्ति वा संस्थाको एक भन्दा बढी वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको लगानी सम्बन्धी अध्ययन कार्य भइरहेको छ । अध्ययन पुरा भए पश्चात् बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको यस्ता समस्या क्रमशः न्यूनीकरण गर्दै लैजाने उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ ।
५७. स्वदेशी बैंकहरूको कारोवारलाई विविधिकरण एवम् तरलता व्यवस्थापनमा सहजीकरण गर्न स्वदेशी बैंकहरूलाई विदेशमा प्रतिनिधि वा सम्पर्क कार्यालय खोल्न दिने व्यवस्थामा सरलीकरण गरिएको छ ।
५८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जाको ब्याजदर निर्धारण प्रक्रियालाई पारदर्शी एवम् प्रतिस्पर्धी बनाउँदै मौद्रिक नीतिको प्रसारण संयन्त्रको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले निर्धारण गरेको विधि प्रयोग गरी वाणिज्य बैंकहरूले कर्जाको आधार-ब्याजदर (Base Rate) मासिक रूपमा प्रकाशन गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यो व्यवस्थाबाट बैंकहरूको कर्जाको ब्याजदर निर्धारण युक्तिसंगत र पारदर्शी हुनेछ । यो व्यवस्था क्रमशः विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूमा समेत लागू गर्दै लगिनेछ ।
५९. वित्तीय स्थायित्वलाई मौद्रिक नीतिको एक प्रमुख उद्देश्यको रूपमा अङ्गिकार गरिएको परिप्रेक्ष्यमा वित्तीय क्षेत्रको अवस्था र चुनौतिबारे नियमित अध्ययन गर्ने उद्देश्यले वित्तीय स्थायित्व इकाइ (Financial Stability Unit) गठन गरी वित्तीय स्थायित्व सम्बन्धी परिसूचकहरूको अवस्था, प्रवृत्ति, सम्भावित जोखिम तथा चुनौतिहरू समेटेको वित्तीय स्थायित्व प्रतिवेदन (Financial Stability Report) तयारी गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । त्यसैगरी, वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका साथै वित्तीय क्षेत्रका अन्य नियामक निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्न डेप्युटी गभर्नरको संयोजकत्वमा एक समन्वय समिति गठन गरी वित्तीय स्थायित्वका लागि नियामक निकायहरू विचको समन्वयलाई अघि बढाइएको छ ।
६०. दिगो, स्वस्थ र समावेशी वित्तीय प्रणालीको विकास गर्ने उद्देश्यले वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति (Financial Sector Development Strategy) तयार गर्ने कार्य अघि बढाइएको छ ।
६१. नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिकालाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउन नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ संशोधन मस्यौदा तयार भई छलफलको क्रममा रहेको छ ।
६२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह बढाउन उत्प्रेरित गर्ने नीतिगत व्यवस्था अनुरूप चालू आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्रको परिभाषामा कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न प्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने कृषि सामाग्री, कृषि उत्पादन भण्डारण, कृषि उपज प्रशोधन समेत समेटी उत्पादनशील क्षेत्र कर्जाको दायरा फराकिलो बनाइएको छ । त्यसैगरी, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले तोकिएको कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्न नेपाल सरकार वा अन्तर्राष्ट्रिय निकायबाट तीन वर्ष वा सो भन्दा बढी अवधिको ऋण लिई कर्जा प्रवाह गरेको भए सो ऋण बराबरको रकम कर्जा-निक्षेप अनुपात गणनामा समावेश गर्नु नपर्ने व्यवस्था समेत गरिएको छ ।
६३. अल्पकालीन तरलतालाई दीर्घकालीन उपकरणहरू मार्फत प्रशोधन गरी राष्ट्रिय प्राथमिकता क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्न स्वदेशी मुद्रामा दीर्घकालीन बण्ड निष्काशन गर्ने उद्देश्यले एशियाली विकास बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय वित्त निगमबाट प्राप्त सो सम्बन्धी प्रस्तावमा यस बैंकले सैद्धान्तिक सहमति दिइसकेको छ ।
६४. तरलता सम्बन्धी जोखिम न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्रोत परिचालन (स्वदेशी मुद्रामा भएको निक्षेप तथा प्राथमिक पूँजी) मा स्वदेशी मुद्रामा प्रवाह भएको कर्जा सापटको अंश ८० प्रतिशत नाघ्न नहुने गरी सीमा तोकिएको छ ।
६५. विद्यमान निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई क्रमशः जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण पद्धतितर्फ उन्मुख गराउनको लागि जोखिममा आधारित स्थलगत निरीक्षण निर्देशिका तयार भई कार्यान्वयनको लागि आवश्यक प्रक्रियामा रहेको छ ।
६६. बैकिङ्ग व्यवसायमा Basel II को न्यूनतम पूँजी आवश्यकताले पहिचान गरेका जोखिमका अतिरिक्त बैकिङ्ग व्यवसायमा अन्तरनिहित विद्यमान र भविष्यमा आइपर्ने अन्य जोखिमहरू समेत पहिचान गरी सो अनुरूपको पूँजीकोष कायम गर्न पूँजीकोष पर्याप्तता सम्बन्धी आन्तरिक पूँजी मूल्याङ्कन प्रक्रिया (Internal Capital Adequacy Assessment Process- ICAAP) को लागि आवश्यक मार्गदर्शन जारी गरिएको छ ।
६७. चालू आर्थिक वर्षमा जोखिम व्यवस्थापन, संस्थागत सुशासन, कारोबारको अन्तरसम्बन्ध एवम् घरजग्गामा प्रवाहित कर्जाको आधारमा २० वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू छनौट गरी Diagnostic Review सम्पन्न गर्ने लक्ष्य अनुरूप हालसम्म ७ वाणिज्य बैंक, २ विकास बैंक र २ वित्त कम्पनीहरूको यस्तो कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।

६८. दुई अर्ब रुपैयाँ भन्दा बढी निक्षेप परिचालन गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्वयम्ले यस बैंकले तयार पारेको Stress Testing Guidelines अनुसार आ-आफ्नो Stress Test गरी यस बैंकमा नियमित रूपमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था भइसकेको छ। साथै, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणमा अग्रदृष्टि (Forward Looking) विधि अपनाउने सिलसिलामा तरलता अनुगमन संचरना (Liquidity Monitoring Framework) लाई परिमार्जन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ।
६९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सूचना प्रविधिको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणलाई व्यवस्थित गर्न सूचना प्रविधि मार्गदर्शन जारी गरी लागू गरिएको छ। साथै, सूचना प्रविधिमा अन्तरनिहित जोखिम मापन एवम् पहिचान गर्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा System Audit लागू गराउन त्यस सम्बन्धी अध्ययन भइरहेको छ।
७०. नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने सूचनाहरूलाई समयमै अद्यावधिक गर्दै गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाउँदै लगिएको छ। त्यसैगरी, स्थलगत निरीक्षणको सिलसिलामा ठूला ऋणीहरूको धितो तथा परियोजनाको स्थलगत निरीक्षण गरी सम्पत्तिको गुणस्तर परीक्षण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ।
७१. वित्तीय पहुँच न्यून रहेका तोकिएका ९ जिल्लामा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाले शाखा खोली वित्तीय सेवाको कार्यक्रम संचालन गरेमा शाखा संचालनका लागि रु. १५ लाखसम्म शून्य ब्याजदरमा सापटी उपलब्ध गराइने व्यवस्था अनुरूप सापटी उपलब्ध गराउन थालिएको छ। साथै, वित्तीय संस्थाहरूको ग्रामीण क्षेत्रमा पहुँच अभिवृद्धि गर्न संचालन खर्च कम हुने मोबाइल बैंकिङ तथा शाखारहित बैंकिङ लगायतका आधुनिक प्रविधिका बैंकिङ सेवालाई प्रोत्साहित गर्न नीतिगत व्यवस्थाहरूलाई सरलीकरण गरिएको छ।
७२. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नको लागि वित्तीय सेवा नपुगेका तोकिएका भौगोलिक क्षेत्रमा सहायक कम्पनीको रूपमा “घ” वर्गको वित्तीय संस्था खोल्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ।
७३. इजाजतपत्रप्राप्त “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नको लागि न्यूनतम ५१ प्रतिशत तथा अधिकतम ७० प्रतिशतसम्म संस्थापक शेयर स्वामित्व भएको “घ” वर्गको लघुवित्त सहायक कम्पनी खोल्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा वित्तीय सेवा पर्याप्त नपुगेका तोकिएका ९ जिल्लामा मात्र यस्तो कम्पनी खोल्न दिने व्यवस्था गरिएको छ।
७४. विपन्न वर्गमा वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले स्थापना गरिएका पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरूको पूँजीको आधार मजबूत बनाउँदै वित्तीय कार्यकुशलता अभिवृद्धि गराउने उद्देश्यले यी बैंकहरूलाई एक-आपसमा गाभिन सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गर्नुको साथै यी बैंकहरूको Due Diligence Audit गराउने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ।
७५. वित्तीय सुशासन र पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले वित्तीय सूचनाहरूको विश्लेषण तथा सम्बद्ध पक्षहरूसँगको समन्वयमा वित्तीय अपराधको पहिचान गर्ने प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन ग्राहकको कारोबार पहिचान गरी अनुगमन गर्ने र तोकिएका सीमाभित्रको कारोबारको विवरण पेश गर्नु पर्ने लगायतका निर्देशनहरू जारी गरिएको छ।
७६. भुक्तानी प्रक्रियामा सुधार गर्ने क्रममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले Good for Payment चेक जारी गर्दा सो चेक बराबरको रकम Earmark गरी ग्राहकलाई कम्प्युटर प्रविधि सृजित (System Generated) प्रमाण उपलब्ध गराउनुको साथै सम्बन्धित बैंकको अभिलेख लगायत आन्तरिक नियन्त्रण प्रभावकारी बनाउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

७७. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो विदेशी एजेन्सी बैंकहरूमा रहेको मौज्जातबाट आफ्नो दैनिक तरलतामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी मौज्जातमा रहेको रकमको बढीमा ३० प्रतिशतसम्म २ वर्षे अवधिसम्मको कल डिपोजिट, सर्टिफिकेट अफ डिपोजिट वा यस्तै अन्य न्यून जोखिम भएका उपकरणहरूमा लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।
७८. तयारी पोशाक, गलैचा, पश्मना, हस्तकला लगायतका वस्तु निर्यात गरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने व्यवसायीहरूलाई छिटो-छरितोरूपमा विदेशी मुद्रामा पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले त्यस्ता व्यवसायीहरूलाई वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रदान भएको Pre-shipment तथा Post-shipment कर्जाको ऋण प्रदान भएको दिनमा नै सम्बन्धित वाणिज्य बैंकलाई पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ।

- सो अनुसार चालू आर्थिक वर्षको हालसम्मको अवधिमा स्वदेशी मुद्रामा रु. २८.९० करोड र विदेशी मुद्रामा अमेरिकी डलर २६ लाख निर्यात पुनरकर्जा उपलब्ध गराइएको छ।
७९. निर्यातकर्तालाई विदेशी मुद्रामा प्रदान गर्ने Pre-shipment कर्जा सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई सरलीकरण गरी आयातकर्ता र निर्यातकर्ताबीच भएको खरिद-विक्री सम्झौता सम्बन्धी कागजात (Performa Invoice or Contract Paper or Indent) का आधारमा पनि कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था कार्यान्वयनमा आइसकेको छ।
 ८०. भारत बाहेक तेस्रो मुलुकहरुबाट ड्राफ्ट/टी.टी.को माध्यमबाट वस्तु आयात गर्दा एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर २५ हजार बराबरसम्म मात्र भुक्तानी दिन पाइने सीमालाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ३० हजार पुऱ्याइएको छ।
 ८१. विभिन्न प्रयोजनको लागि व्यक्ति तथा संघ-संस्थाहरुलाई तोकिएका कागजातहरुको आधारमा विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट अमेरिकी डलर ६ हजारसम्मको सटही गर्न पाउने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो सटही सुविधाको सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १० हजार पुऱ्याइसकिएको छ।
 ८२. नेपालमा विधिवत दर्ता भई कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त गरेका नेपाली तथा विदेशी संघ/संस्था/कम्पनी आदिले तोकिएको शर्त र प्रक्रिया बमोजिम वाणिज्य बैंकहरुबाट भारतीय रुपैयाँ ३० लाखसम्मको सटही सुविधा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था कार्यान्वयन भइसकेको छ।
 ८३. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न सकिने वस्तुहरुको संख्या बढाई २०६९ पुस मसान्तसम्ममा १६१ पुऱ्याइएको छ।
 ८४. विदेशी मुद्रामा खाता भएका नेपाली नागरिकले आफ्नो खातामा रहेको विदेशी मुद्रा मौज्दातबाट प्रतिवर्ष एकपटक अमेरिकी डलर ५ हजारसम्म वा सो बराबरको अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्रा औचित्यको आधारमा विदेशी मुद्रामा नै उपयोग गर्न पाउने व्यवस्था कार्यान्वयनमा आइसकेको छ।
 ८५. देशभित्र भित्रने प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी सम्बन्धी तथ्याङ्क यथार्थपरक ढंगले संकलन गर्न एवम् यस सम्बन्धी विवरण तथा लाभांश फिर्ता लैजाने कार्य समेतलाई व्यवस्थित बनाउन नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकाय र यस बैंकको स्वीकृति लिई प्राप्त भएको वैदेशिक लगानीको विवरण नेपाली कम्पनीहरुले यस बैंक समक्ष अर्द्ध-वार्षिक रुपमा (साउन र माघ महिनामा) बुझाउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
 ८६. नेपाली कम्पनीहरुले विदेशबाट ऋण लिने तथा भुक्तानी गर्ने प्रक्रियालाई विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) ऐन, २०१९ लगायतका प्रचलित कानून र यस बैंकले समय-समयमा जारी गर्ने सार्वजनिक सूचनामा भएको व्यवस्था बमोजिम थप सहज एवम् पारदर्शी बनाइएको छ।
 ८७. नेपाली नागरिकले आफ्नो व्यवसाय सञ्चालन वा विस्तार गर्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिई निजको नातेदार, गैर-आवासीय नेपाली वा संघ-संस्थाबाट तोकिएका शर्तहरुका अधीनमा रही अमेरिकी डलर २ लाखसम्म ऋण लिन सक्ने व्यवस्था कार्यान्वयन भइसकेको छ।
 ८८. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त विप्रेषण र मनिचेञ्जर कारोबार गर्ने कम्पनीहरुको अनुगमन तथा निरीक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन अनुगमन तथा निरीक्षण निर्देशिका तयार गरी लागू गरिएको छ।
 ८९. चालू वर्षको मौद्रिक नीति घोषणा गर्दा उल्लेख गरिएका विदेशी विनिमय सम्बन्धी अधिकांश कार्यहरु कार्यान्वयन भइसकेका छन् (अनुसूची - १)।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

९०. लघुवित्तीय सेवाहरुको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न समूहमा आवद्ध भएका ऋणी सदस्यहरुलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमार्फत् लघुउद्यम वा लघुव्यवसाय संचालन गर्न सामूहिक जमानीमा प्रदान गरिने कर्जाको सीमा क्रमशः वृद्धि गरी प्रति समूह सदस्य रु. १ लाखसम्म र स्वीकारयोग्य धितोमा प्रदान गरिने कर्जाको हकमा रु. ३ लाखसम्म लघुकर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था कार्यान्वयनमा आइसकेको छ।
९१. नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधि अन्तर्गत Solar Home Systems र/वा Bio-gas प्रयोजनको लागि प्रति परिवार बढीमा ६० हजार रुपैयाँसम्म लघुकर्जा उपलब्ध गराउन सकिने र समूहमा आवद्ध नभएका न्यून आय भएका व्यक्तिलाई धितो लिई बढीमा रु. ६० हजारसम्मको लघुकर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था भइसकेको छ। नवीकरणीय ऊर्जा उपयोगलाई बढावा दिन यसमा पुनरावलोकन गरिदैछ।

९२. चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले विपन्न वर्ग कर्जा अनुपात क्रमशः ४.० प्रतिशत, ३.५ प्रतिशत र ३.० प्रतिशत पुऱ्याउनु पर्ने निर्देशन बमोजिम यी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले २०६९ असार मसान्तको क्रमशः रु. २३ अर्ब ६० करोड, ३ अर्ब ५८ करोड र १ अर्ब ७९ करोडबाट बढाएर २०६९ पुस मसान्तमा क्रमशः रु. २७ अर्ब, ४ अर्ब ५ करोड र २ अर्ब पुऱ्याएका छन् । सो अनुसार २०६९ पुस मसान्तसम्म वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको विपन्न वर्ग कर्जा अनुपात क्रमशः ३.९ प्रतिशत, ३.५ प्रतिशत र २.७ प्रतिशत पुगेको छ ।
९३. लघुवित्तीय संस्थाहरूले विपन्नवर्गमा प्रवाह गर्नेगरी प्राप्त सापटी रकमलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट व्याज आर्जनमा उपयोग गर्न नपाइने विद्यमान व्यवस्थाको कडाईका साथ कार्यान्वयनको लागि अनुगमन कार्यलाई तीब्रता दिइएको छ ।
९४. वित्तीय सेवाको पहुँच न्यून रहेका जिल्लामा निक्षेप संकलन गर्ने व्यवस्था अनुसार “घ” वर्गका लघुवित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकको स्वीकृति लिई वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका मनाङ्ग, हुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बन्नाङ्ग, बाजुरा र दार्चुला गरी ९ जिल्लामा मात्र कार्यक्षेत्र रहने गरी खोलिएका “घ” वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले आफ्नो संस्थाको प्राथमिक पूँजीको बढीमा ५ गुणासम्म सर्वसाधारणबाट निक्षेप संकलन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९५. वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धि गरी वित्तीय क्षेत्रमा समावेशीकरण, सुशासन र सन्तुलित विकास हासिल गर्न राष्ट्रिय वित्तीय साक्षरता नीतिको मस्यौदा तयार गरिएको छ । वित्तीय साक्षरतालाई अगाडि बढाउन विभिन्न पुस्तिकाहरू प्रकाशन गर्नुको साथै सूचनामूलक सामाग्रीहरू राष्ट्रिय स्तरका सञ्चार माध्यमबाट प्रसारण गरी प्रचार-प्रसार गरिएको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

९६. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा ५.५ प्रतिशतसम्मको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने, वित्तीय स्थायित्व प्रवर्द्धन गर्दै मुद्रास्फीतिलाई ७.५ प्रतिशतमा सीमित गर्ने र कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने गरी विदेशी मुद्रा सञ्चिति कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको थियो ।
९७. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा मौसम प्रतिकूलताको कारण प्रमुख कृषि बालीहरूको उत्पादनमा उल्लेख्य ह्रास आएकोले चालू आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ०.७ प्रतिशत रहने अनुमान छ । त्यसैगरी, सरकारको पूर्ण बजेटको अभावमा पूँजीगत खर्चमा ह्रास आउनुको साथै लोडसेडिङको अवस्थामा पनि सुधार हुन नसकेको परिस्थितिमा गैर-कृषि क्षेत्र ५.४ प्रतिशतले बढ्ने संशोधित अनुमान रहेको छ । यसरी कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदरको न्यूनतालाई गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरले धान्न नसक्ने देखिएकोले चालू आर्थिक वर्षमा समग्र आर्थिक वृद्धिदर ५.५ प्रतिशत लक्ष्यको तुलनामा ४.१ प्रतिशत कायम हुने संशोधित अनुमान रहेको छ ।
९८. गत आर्थिक वर्षमा उच्च मौद्रिक विस्तार भएको परिप्रेक्षमा उपरोक्त मूलभूत लक्ष्यहरू हासिल गरी मौद्रिक सन्तुलन कायम गर्न विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर १५.० प्रतिशतमा सीमित गर्ने लक्ष्य रहेको थियो । हालसम्मको प्रगतिका आधारमा मुद्रा प्रदाय लक्षित सीमाभित्रै रहने अनुमान छ ।
९९. नेपालको मूल्य वृद्धिलाई भारतीय मूल्य र अन्य गैर-मौद्रिक कारकहरूले पनि प्रभावित पार्ने कारण मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट मात्र मुद्रास्फीतिको लक्ष्य हासिल गर्न कठिन देखिएको छ । चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्म मुद्रा प्रदाय लगायतका मौद्रिक योगाङ्कहरू नियन्त्रित अवस्थामा रहेतापनि समग्र आन्तरिक उत्पादनको वृद्धिदरमा न्यूनता आएको र छिमेकी मुलुक भारतमा मुद्रास्फीतिमा उच्च चाप देखिएको कारण यस अवधिमा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मुद्रास्फीतिदर औसत १०.७ प्रतिशत रहेको छ । तर पछिल्ला महिनाहरूमा मूल्यमा क्रमशः सुधार आई छैठौँ महिनामा मुद्रास्फीतिदर ९.८ प्रतिशत कायम रहेको सन्दर्भमा चालू आर्थिक वर्षमा मुद्रास्फीतिदर औसत ९.५ प्रतिशत कायम हुने प्रक्षेपण रहेको छ ।
१००. बाह्य क्षेत्र कारोवारतर्फ चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्म वस्तु निर्यातको तुलनामा आयातमा उल्लेख्य वृद्धि भएकोले उच्च व्यापार घाटा, खुद सेवा आयमा घाटा, वैदेशिक अनुदानमा कमी र विप्रेषण आप्रवाहको न्यून वृद्धिदरको वावजुद पनि शोधनान्तर स्थिति बचतमा रहेको र २०६९ पुस मसान्तसम्मको विदेशी विनिमय सञ्चितिले १०.२ महिनाको वस्तु एवम् ८.७ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ । चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा शोधनान्तर लक्ष्य हासिल हुने अनुमानको आधारमा २०७० असारसम्म विदेशी विनिमय सञ्चितिले ८.५ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने प्रक्षेपण रहेको छ ।

१०१. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्म एकातिर सरकारको खर्चमा ह्रास आई उच्च बचत मौज्जात रहनुको साथै सरकारले आन्तरिक ऋण परिचालन नगरेको कारण मौद्रिक क्षेत्रको सरकार माथिको दाबी अनपेक्षित रूपमा घटेको अवस्था छ । त्यसैगरी, निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनाको अवधिमा उल्लेख्य रूपमा बढेतापनि पिछिल्लो समयमा आएर निक्षेपको वृद्धिदरमा केही शिथिलता आउन थालेको र कर्जा-निक्षेप अनुपात पनि बढ्दै गएको सन्दर्भमा यस्तो कर्जा लक्ष्य अनुरूप १६.० प्रतिशतले बढ्ने अनुमान रहेको छ । तर सरकारतर्फको कर्जामा कमी आउने देखिएकोले कुल आन्तरिक कर्जा चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा १६.० प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएकोमा १३.५ प्रतिशतले मात्र वृद्धि हुने संशोधित अनुमान छ ।
१०२. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल निक्षेप परिचालन १५.१ प्रतिशतले वृद्धि भई करिब रु. ११६० अर्ब पुग्ने प्रक्षेपण रहेकोमा आर्थिक वृद्धिदर लक्ष्यको तुलनामा न्यून हुनुको साथै सरकारी खर्चमा शिथिलता आएकोले यस बैंकमा सरकारको बचत मौज्जात उच्च रहेको र वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धिदर पनि कम रहेको कारण कुल निक्षेप १३.१ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भई रु. ११४४ अर्ब परिचालन हुने संशोधित अनुमान रहेको छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तथा व्यवस्थापन

१०३. विगत केही वर्षदेखि मुद्रास्फीतिदर अपेक्षित रूपमा नियन्त्रणमा रहन सकेको छैन । मौद्रिक नियन्त्रणको वावजुद पनि मौसमको प्रतिकूलताले कृषि उत्पादनमा न्यूनता आएको, भारतमा भण्डै दुई अंकको मुद्रास्फीतिदर कायम रहँदै आएकोले त्यसबाट नेपालको मूल्यमा असर परेको, पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य समायोजनबाट प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रभाव परेको तथा अन्य आपूर्तिजन्य एवम् संरचनात्मक अवरोधहरूको समेत प्रभाव परेको कारण मुद्रास्फीतिदर नियन्त्रण गर्ने कार्य चुनौतिपूर्ण हुँदै गएको छ । यस्तो अवस्थामा मौद्रिक एवम् कर्जा योगाङ्कहरूलाई लक्षित सीमा भित्र राखी माग-प्रेरित मूल्य नियन्त्रणतर्फ चनाखो हुनु आवश्यक छ ।
१०४. चालू आर्थिक वर्षको हालसम्मको अवधिमा कर्जा विस्तार उच्च रहे पनि आन्तरिक उत्पादन र निर्यातको अवस्था सुदृढ भइनसकेको कारण एकातिर कर्जा विस्तारमा थप सहजीकरणको आवश्यकता छ भने अर्कोतिर बढ्दो आयातले शोधनान्तरमा चाप पारिरहेको कारण आयातजन्य कर्जा विस्तारमा सजग हुनु पनि त्यत्तिकै आवश्यक छ । यस्तो परिस्थितिमा चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा मौद्रिक नीतिलाई थप सजग र सन्तुलित बनाउँदै शोधनान्तरको अवस्थालाई सुदृढ गर्न र उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउन सामान्य मौद्रिक उपकरणहरूको अतिरिक्त पुनर्कर्जा व्यवस्था र क्षेत्रगत कर्जामुखी उपकरणहरूको उपयोगलाई थप प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ ।
१०५. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्मको अवधिमा कर्जा प्रवाहमा उच्च विस्तार र निक्षेप परिचालनमा केही शिथिलता देखिएकोले आगामी दिनमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरल सम्पत्तिमा देखिन सक्ने उत्तारचढावको सुक्ष्म विश्लेषण गर्दै मौद्रिक र विवेकशील नियमनका उपकरणहरूलाई उचित समन्वय गर्दै लगिनेछ । साथै, व्यवस्थापनको कमजोरीबाट समेत उत्पन्न हुन सक्ने तरलता तथा भुक्तानी सम्बन्धी समस्यालाई समयमै सम्बोधन गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूप्रति जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नेतर्फ पनि मौद्रिक नीति सजग रहने छ ।
१०६. यस बैंकले सर्वसाधारणको वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गराउन अवलम्बन गरेको विभिन्न प्रयासहरूको परिणामस्वरूप प्रति बैंक औसत जनसंख्याको अनुपात क्रमशः कम हुँदै गएको छ । तर जनसंख्याको ठूलो हिस्सा अभै पनि औपचारिक वित्तीय सेवाको पहुँच बाहिर रहेको सन्दर्भमा सर्वसाधारणमा वित्तीय पहुँच बढाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति नभएका एवम् न्यून भएका दुर्गम जिल्ला र वित्तीय सेवा पर्याप्त नभएका अन्य क्षेत्रहरूमा समेत वित्तीय संस्थाहरूको स्थापनालाई प्रोत्साहन गरिनेछ । साथै, त्यस्ता क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका शाखा विस्तार एवम् शाखा रहित र मोबाइल बैंकिङ्ग सेवा प्रवर्द्धन गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१०७. वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धि गरी अनौपचारिक वित्तीय कारोबारलाई निरुत्साहित गर्दै त्यसलाई वित्तीय प्रणालीमा आवद्ध गर्दै जाने र विपन्न वर्ग कर्जा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाई गरिब तथा पिछडिएका वर्गको आय-आर्जन तथा रोजगारी सृजनामा योगदान पुऱ्याउँदै वित्तीय प्रणालीलाई समावेशीकरण गर्दै जानेतर्फ पनि मौद्रिक नीतिको जोड रहनेछ ।
१०८. मुलुकमा वित्तीय संस्थाहरूको विस्तार उल्लेख्यरूपमा भए पनि बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको ब्याजदर पूर्ण प्रतिस्पर्धी हुन सकेको छैन । खासगरी, बचतका ब्याजदरहरू न्यून रहनुको साथै अल्पकालीन ब्याजदरसँग

निक्षेप र कर्जाका व्याजदरहरूको अन्तर-सम्बन्ध कमजोर रहेको छ । बचतको व्याजदर बढ्दा कर्जाको व्याजदर भन्नु उच्च दरले बढ्ने तर बचतको व्याजदर घट्दा कर्जाको व्याजदर सोही अनुपातमा नघट्ने प्रवृत्तिले कर्जा र निक्षेपको व्याजदर-अन्तर फराकिलो हुँदै गएको छ । यस सन्दर्भमा कर्जाको व्याजदर निर्धारणलाई पारदर्शी र प्रतिस्पर्धी बनाई कर्जा र निक्षेपको व्याजदर अन्तर कम गराउने तथा मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको कर्जाको आधार दरको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै व्याजदर संरचनालाई बचत र लगानीमैत्री तुल्याउँदै लगिनेछ ।

१०९. चालू आर्थिक वर्षमा सरकारले आन्तरिक ऋण परिचालन नगरेको र ६ महिनासम्ममा सरकारको खर्चमा शिथिलता आई नगद मौज्जात उच्च रहन गएकोले बैकिङ्ग क्षेत्रको सरकार माथिको दावी घटेतापनि आर्थिक वर्षको अन्त्यमा सरकारी खर्च उच्च भई मौद्रिक योगाङ्कहरू उच्च दरले बढ्न सक्ने सम्भावनाप्रति चनाखो भई मौद्रिक योगाङ्कहरूलाई लक्षित सीमाभित्र राख्न मौद्रिक र विवेकशील नियमनका उपकरणहरूलाई समायोजन गर्दै लगिनेछ ।

११०. चालू आर्थिक वर्ष देखि मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्यमा बैकिङ्ग क्षेत्रको अधिक तरलताको अतिरिक्त निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुने कर्जा वृद्धिदरलाई समेत समेटिएको छ । बैकिङ्ग क्षेत्रको तरलता मापन बढी यथार्थपरक बनाउन यस बैंकको साप्ताहिक वासलातको आधारमा तयार पारिने तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना (Liquidity Monitoring and Forecasting Framework) मा वाणिज्य बैंकहरूको अतिरिक्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेपलाई समेत समावेश गरी तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपणलाई बढी यथार्थपरक बनाउन थालिएको छ । त्यसैगरी, निजी क्षेत्रतर्फ वार्षिक रूपमा प्रवाह हुने कर्जा वृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न खुला बजार सञ्चालनमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहको दैनिक स्थिति र मासिक प्रक्षेपणलाई समेत आवद्ध गर्न थालिएको छ । यसरी खुला बजार सञ्चालनलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अधिक तरलताको अतिरिक्त कर्जा प्रवाहको अवस्थाले समेत मार्गदर्शन गर्ने हुँदा कर्जा र तरलताको सन्तुलन कायम भई मौद्रिक नीति थप प्रभावकारी हुने अपेक्षा गरिएको छ । साथै, मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा उक्त संरचनाको उपलब्धी र नविनतम मौद्रिक सिद्धान्तको विकास एवम् प्रयोगको आधारमा मौद्रिक संरचनालाई परिष्कृत गर्दै लगिनेछ ।

१११. मौद्रिक तथा कर्जा योगाङ्कहरूलाई लक्षित सीमाभित्र राख्दै मुद्रा बजारको व्याजदर र कर्जा तथा निक्षेपको व्याजदर बीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ गर्दै सन्तुलित स्तरमा कायम राख्न खुला बजार कारोबारलाई सक्रिय एवम् प्रभावकारी रूपमा संचालन गरिनेछ । यस अन्तर्गत रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल तथा सोफ्ट विक्री बोलकबोल र खरिद बोलकबोल जस्ता उपकरणहरूको उपयोग गरिनेछ ।

११२. बैंकदर ८ प्रतिशत र असल कर्जाको धितोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराइने पुनरकर्जादर ६.० प्रतिशत यथावत कायम गरिएको छ । साथै, रुग्ण, घरेलु तथा साना उद्योग, निर्यातमूलक व्यवसाय र वैदेशिक रोजगारीको लागि तोकिएका वर्गमा प्रवाह गरिने विशेष पुनरकर्जा र विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात पुनरकर्जाको विद्यमान व्यवस्थाहरूलाई पनि यथावत् कायम राखिएको छ ।

११३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नु पर्ने अनिवार्य नगद मौज्जात “क” वर्गको लागि ६.० प्रतिशत, “ख” वर्गको लागि ५.५ प्रतिशत र “ग” वर्गको लागि ५.० प्रतिशत यथावत कायम गरिएको छ । साथै, वैधानिक तरलता अनुपात सम्बन्धी व्यवस्था “क” वर्गको लागि १५.० प्रतिशत, “ख” वर्गको लागि ११.० प्रतिशत र “ग” वर्गको लागि १०.० प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ ।

अन्त्यमा,

११४. चालू अर्थिक वर्ष २०६९/७० को मौद्रिक नीतिको हालसम्मको उपलब्धि र बाँकी अवधिको कार्यान्वयनबाट मुद्रास्फीतिदरमा केही कमी आउने, शोधनान्तर स्थिति सुदृढ रहने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सबलता एवम् सुशासनमा अभिवृद्धि भई वित्तीय स्थायित्व कायम हुने अपेक्षा गरिएको छ । त्यसैगरी, शाखा विस्तार सम्बन्धी व्यवस्था, उत्पादनशील क्षेत्र कर्जा, पुनरकर्जा र विपन्नवर्ग कर्जा कार्यक्रमहरूबाट वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि हुँदै जानुको साथै उत्पादन, रोजगारी र निर्यात प्रवर्द्धनमा टेवा पुग्ने अपेक्षा रहेको छ ।

११५. चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० को मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित व्यवस्थाहरूको ६ महिनासम्ममा भएको प्रगति विवरणको समीक्षा-तालिका अनुसूचीमा संलग्न गरिएको छ । यसमा समावेश भएका नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा सबै सरोकारवालाहरूको सदाभै सहयोगको मिल्ने अपेक्षा यस बैंकले लिएको छ ।

धन्यवाद !

आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा (२०७० फागुन १९)

पृष्ठभूमि

१. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को मौद्रिक नीतिको २०७० पुस मसान्तसम्मको कार्यान्वयन स्थिति, विद्यमान चुनौतीहरू एवम् भावी कार्यदिशालाई समेटी यो अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा प्रस्तुत गरिएको छ। यस समीक्षाले सरोकारवालाहरूलाई मौद्रिक एवम् वित्तीय क्षेत्र लगायत समष्टिगत आर्थिक स्थितिका सम्बन्धमा अवगत गराउनुका साथै मौद्रिक नीतिको पारदर्शिता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न समेत सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ।
२. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति सार्वजनिक गर्दाको समयमा आर्थिक वृद्धिदर एवम् मुद्रास्फीति दर अपेक्षित स्तरमा नरहेतापनि मौद्रिक एवम् वित्तीय परिसूचकहरू, शोधनान्तर स्थिति र राजस्व परिचालनको अवस्था सुधारोन्मुख रहेको थियो। मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा आएपछिको ६ महिनाको अवधिमा आर्थिक क्रियाकलापहरू सन्तोषप्रद रहेको भएतापनि मूल्यमा चाप परिरहेको छ भने शोधनान्तर बचत उल्लेख्य रूपमा बढ्नुका साथै बैंकिङ्ग क्षेत्रमा उच्च तरलताको स्थिति कायम रहेकोले अल्पकालीन ब्याजदरहरू घट्टदै गएको अवस्था छ। भारतीय मुद्रासँगको स्थिर विनिमयदरको कारण चालू आर्थिक वर्षको शुरुका केही महिनाहरूमा अमेरिकी डलर लगायतका परिवर्त्य मुद्रासँग नेपाली रुपैयाँ कमजोर हुँदै गएतापनि पछिल्लो समयमा विनिमयदरमा स्थिरता कायम हुँदै गएको छ।
३. यस वर्ष सरकारको पूर्ण आकारको बजेट समयमै आएको, संविधानसभाको निर्वाचन सम्पन्न भई राजनैतिक गतिरोधमा सुधार आएको, मौसम अनुकूल रहेको कारण कृषिजन्य उत्पादन बढ्ने देखिएको, श्रम सम्बन्ध सुमधुर रहने र सरकारको पूँजीगत खर्चले बाँकी अवधिमा गति लिने अनुमानको आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा ५.५ प्रतिशतको लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुन सक्ने देखिन्छ। मौसमी अनुकूलताको कारण कृषि क्षेत्रको अवस्था राम्रो रहेकोले आगामी दिनमा खाद्यान्नको मूल्य वृद्धिदर घट्न गई आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा मुद्रास्फीति दरमा सुधार हुँदै जाने देखिएतापनि वार्षिक औसत मुद्रास्फीति दर लक्षित ८.० प्रतिशतभन्दा केही उच्च अर्थात् ८.५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान छ। यस अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालनको वृद्धि कर्जा प्रवाहको विस्तारभन्दा तीव्र भएकोले बैंकिङ्ग क्षेत्रमा उच्च तरलताको स्थिति रहेको छ। उच्च तरलताको कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदर घट्टदै गइरहेको छ। तर कतिपय क्षेत्रमा जाने कर्जाको ब्याजदर अपेक्षाकृत घट्न नसकेकोले कर्जा र निक्षेपबीचको भारित औसत ब्याजदर अन्तर ६.८५ प्रतिशत रहेको छ।
४. समीक्षा अवधिमा घरजग्गा कारोबार सुधारोन्मुख रहेको छ भने पछिल्लो समयमा शेयर मूल्यमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ। मुलुकको समष्टिगत आर्थिक एवम् वित्तीय परिसूचकहरूको पछिल्लो अवस्था लगायत राजनैतिक परिदृश्यलाई समेत ध्यानमा राखी हाल शेयर कारोबारमा देखिएको विस्तार एवम् त्यसबाट मुलुकको समग्र वित्तीय स्थायित्वमा पर्न सक्ने सम्भावित असरप्रति बैंक सजग रहँदै आएको छ। तर शेयर बजारका परिसूचकहरू र समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय परिसूचकहरूबीच तादात्म्यता हुन सकेन भने यसले समग्र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वमा प्रतिकूल प्रभाव पार्न सक्ने सम्भावना रहन्छ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

५. अमेरिकी मौद्रिक तथा वित्त नीतिको प्रभावको कारण समग्र मागमा वृद्धि हुने र युरो क्षेत्र पनि मन्दीको असरबाट विस्तारै माथि उठ्दै जाने अनुमानको आधारमा सन् २०१४ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर ३.७ प्रतिशत रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले प्रक्षेपण गरेको छ^१। सन् २०१३ मा भने विश्व आर्थिक वृद्धिदर ३.० प्रतिशत रहेको अनुमान छ। यसैगरी, अमेरिकी अर्थतन्त्र सन् २०१३ मा १.९ प्रतिशतले बढेको तुलनामा सन् २०१४ मा उल्लेख्य सुधार भई २.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण रहेको छ।
६. युरो क्षेत्रको अर्थतन्त्र सन् २०१३ मा ०.४ प्रतिशतले संकुचन भएको अनुमान रहेकोमा सन् २०१४ मा केही सुधार आई १.० प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण गरिएको छ। विकसित देशहरूको अर्थतन्त्रमा आउने सुधारसँगै विकासशील देशहरूको आर्थिक वृद्धिदरमा पनि सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिएको छ। सन् २०१३ मा ४.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान गरिएको उदीयमान र विकासशील देशहरूको अर्थतन्त्र सन् २०१४ मा ५.१ प्रतिशतले बढ्ने अपेक्षा गरिएको छ। भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१३ मा ४.४ प्रतिशतले बढेको

^१ World Economic Outlook, Updates, January 2014, International Monetary Fund, Washington, DC.

अनुमान रहेकोमा सन् २०१४ मा ५.४ प्रतिशतले बढ्ने देखिएको छ । चीनको आर्थिक वृद्धिदर भने सन् २०१३ मा ७.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१४ मा सीमान्त रूपले संकुचित भई ७.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

७. चीन तथा अधिकांश उदीयमान र विकासशील देशहरू व्यापार चक्रको न्यून विन्दुबाट सुधारोन्मुख दिशातर्फ अग्रसर रहेकाले रोजगारी, उत्पादन, व्यापार तथा वित्तीय स्थायित्वमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले अनुमान गरेको छ । फलस्वरूप विश्वको मुद्रास्फीतिमा कम चाप पर्ने देखिएको छ । सन् २०१३ मा विकसित देशहरूको मुद्रास्फीति १.४ प्रतिशत रहेको अनुमानको तुलनामा २०१४ मा १.७ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ । सन् २०१३ मा उदीयमान तथा विकासशील देशहरूको मुद्रास्फीति दर ६.१ प्रतिशत कायम रहेको अनुमान छ भने सन् २०१४ मा मुद्रास्फीति दर ५.६ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण रहेको छ ।
८. सन् २०१३ को शुरुमा भारतमा मुद्रा विनिमयदर अवमूल्यनका कारण मुद्रास्फीतिको जोखिम देखिएको भएतापनि कृषि उत्पादनको वृद्धि, संरचनात्मक सुधार र मौद्रिक नीतिमार्फत नीतिगत दरहरूमा गरिएको वृद्धिका कारण हाल मुद्रास्फीति दर क्रमशः घटिरहेको छ । भारतमा सन् २०१२/१३ मा १०.४ प्रतिशतमा रहेको उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर २०१५ जनवरीसम्ममा ८ प्रतिशतमा आउने भारतीय रिजर्व बैंकको अनुमान रहेको छ ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

९. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमासमा मौसम अनुकूल रहेको कारण प्रमुख वर्षे वालीहरूको उत्पादनमा उल्लेख्य वृद्धि भएकोले समग्र कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर सन्तोषप्रद रहेको छ । त्यसैगरी, संविधानसभाको चुनाव सम्पन्न भई मुलुकले छिट्टै संवैधानिक एवम् राजनीतिक विकास पाउने, सरकार निर्माणसँगै पूँजीगत खर्चमा वृद्धि भई विकास निर्माण कार्यले गति लिने तथा क्रमिक रूपमा लगानी मैत्री वातावरणको सृजना हुँदै जाने अनुमानका आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको क्रियाकलापमा केही सुधार हुने देखिन्छ ।
१०. खाद्यान्न वाली लगाउने समयमा पर्याप्त वर्षा भएको कारण चालू आर्थिक वर्षमा प्रमुख कृषि वालीहरूमध्ये धानको उत्पादन १२.० प्रतिशतले तथा मकैको उत्पादन ९.८ प्रतिशतले बढेको नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालयको प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ । पछिल्लो मौसमी स्थितिलाई दृष्टिगत गर्दा हिउँदे वालीहरूको उत्पादनमा समेत वृद्धि हुने देखिन्छ । त्यसैगरी, चालू आर्थिक वर्षको शुरुमा देखिएको बर्डफ्लुको प्रकोप नियन्त्रणमा आइसकेकोले कुखुरा पालन व्यवसायमा सुधार आउनुका साथै अन्य पशुजन्य उत्पादन बढ्ने अनुमान समेतका आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन अपेक्षित स्तरमा वृद्धि हुने अनुमान छ ।

मूल्य

११. चालू आर्थिक वर्षको छैठौँ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ९.७ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति दर ९.८ प्रतिशत रहेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेय पदार्थको मूल्य सूचकाङ्क १२.९ प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्क ६.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा क्रमशः ९.६ प्रतिशत र १०.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । त्यसैगरी, चालू आर्थिक वर्षको छैठौँ महिनामा वार्षिक विन्दुगत थोक मुद्रास्फीति दर ८.९ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति दर ९.१ प्रतिशत रहेको थियो ।
१२. चालू आर्थिक वर्षको छैठौँ महिनामा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क १६.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सूचकाङ्क १०.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा तलब सूचकाङ्क २६.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने ज्यालादर सूचकाङ्क १४.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा तलब सूचकाङ्कमा परिवर्तन भएको थिएन । ज्यालादर सूचकाङ्कमा भने अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा १२.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

सरकारी वित्त

१३. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा सरकारको कुल खर्च (नगद प्रवाहमा आधारित) अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ५.४ प्रतिशतले घटेको तुलनामा २५.४ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७० पुस मसान्तसम्ममा रु. १३४ अर्ब ४२ करोड पुगेको छ । संविधानसभा निर्वाचन सम्पन्न गर्न भएको खर्चका कारण कुल खर्चमा वृद्धि भएको हो ।

१४. समीक्षा अवधिमा सरकारको कुल साधन परिचालन २९.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १९० अर्ब ५२ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो साधन परिचालन ७.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । साधन परिचालन अन्तर्गत कुल राजस्व २१.५ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७० पुस मसान्तसम्ममा रु. १६३ अर्ब ४४ करोड पुगेको छ भने वैदेशिक अनुदान ११०.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २१ अर्ब ५६ करोड पुगेको छ । यस अवधिमा नेपाल सरकारले रु. १० अर्ब ८० करोडको वैदेशिक ऋण र रु. ९ अर्ब ९३ करोडको आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ ।

१५. स्रोत परिचालनको तुलनामा सरकारी खर्चको वृद्धिदर न्यून रहेकोले चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित बजेट रु. ५६ अर्ब १० करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो बचत रु. ४० अर्ब ४४ करोड रहेको थियो । चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा नेपाल सरकारको यस बैंकमा रु. ७७ अर्ब ६४ करोड नगद मौज्जात रहेको छ । अघिल्लो वर्षको मौज्जात समेत समावेश गर्दा २०७० पुस मसान्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकसँग नेपाल सरकारको रु. ७७ अर्ब ८२ करोड नगद मौज्जात रहेको छ ।

बाह्य क्षेत्र

१६. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा नेपालको वाह्य क्षेत्रको अवस्था अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा सन्तोषजनक रहेको छ । समीक्षा अवधिमा चालू खाता बचत रु. ५५ अर्ब २ करोड रहन गएको छ जुन अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. ४ अर्ब ४१ करोडले बचतमा रहेको थियो । अघिल्लो वर्षको ६ महिनासम्ममा रु. ७ अर्ब ७७ करोडले बचतमा रहेको शोधनान्तर स्थिति चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ७७ अर्ब १९ करोडले बचतमा रहेको छ । खासगरी सेवा आय उल्लेख्य रूपमा बढ्नुका साथै विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर उच्च रहेकोले समीक्षा अवधिमा शोधनान्तर बचत उच्च रहेको हो ।

१७. अघिल्लो वर्षको ६ महिनासम्ममा ९.३ प्रतिशतले बढेको वस्तु निर्यात समीक्षा अवधिमा १५.० प्रतिशतले बढेको छ । कुल निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात १८.४ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात ९.२ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भारततर्फको निर्यात ३.८ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात २०.३ प्रतिशतले बढेको थियो । अमेरिकी डलरमा भने तेस्रो मुलुकतर्फको वस्तु निर्यात अघिल्लो वर्षको ६ महिनामा ६.९ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा ४.० प्रतिशतले ह्रास आएको छ । समीक्षा अवधिमा भारततर्फ जस्ता पाता, अलैंची, कपडा र पोलिष्टर धागोको निर्यात बढेको छ भने अन्य मुलुकतर्फ ऊनी गलैचा, तयारी पोशाक, पश्मिना र दालको निर्यातमा वृद्धि भएको छ ।

१८. अघिल्लो वर्षको ६ महिनासम्ममा वस्तु आयात २५.२ प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा २३.१ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष २६.२ प्रतिशतले बढेको भारततर्फबाट भएको आयात समीक्षा अवधिमा २५.६ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष २३.६ प्रतिशतले बढेको अन्य मुलुकहरूबाट भएको आयात समीक्षा अवधिमा १८.३ प्रतिशतले बढेको छ । अमेरिकी डलरमा तेस्रो मुलुकबाट भएको आयात अघिल्लो वर्षको १०.६ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ४.० प्रतिशतले बढेको छ । समीक्षा अवधिमा भारतबाट पेट्रोलियम पदार्थ, सवारी साधन, पार्टपूजा, औषधि र धागोको आयात बढेको छ । अन्य मुलुकबाट विशेषगरी कच्चा सोयाबिन तेल, संचारका उपकरणहरू, चाँदी र रासायनिक मलको आयात बढेको छ ।

१९. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा पर्यटन क्षेत्रबाट प्राप्त हुने आय ३९.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २३ अर्ब २९ करोड पुगेको छ जुन अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ४.३ प्रतिशतले ह्रास भएको थियो ।

२०. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा विप्रेषण आप्रवाह अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको २१.८ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ३४.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २६५ अर्ब ६२ करोड पुगेको छ । अमेरिकी डलरमा भने विप्रेषण आप्रवाह अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको ९.५ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १८.० प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर २ अर्ब ६७ करोड पुगेको छ ।

२१. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को ६ महिनासम्ममा रु. १ अर्ब २८ करोड प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी नेपाल भित्रिएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. ३ अर्ब ७३ करोड बराबरको वैदेशिक लगानी भित्रिएको थियो । लम्बिंदो राजनैतिक संक्रमण, श्रम समस्या, उर्जा संकट, पूर्वाधारको न्यून विकास लगायतका कारणले आशातीत रूपमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी भित्रिन सकेको छैन ।

विदेशी विनिमय

२२. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा विदेशी विनिमय सञ्चिति नेपाली रुपैयाँमा १७.१ प्रतिशतले र अमेरिकी डलरमा १३.४ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७० पुस मसान्तमा रु. ६२४ अर्ब ६० करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सञ्चिति नेपाली रुपैयाँमा २.६ प्रतिशतले र अमेरिकी डलरमा ४.३ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल विदेशी मुद्रा सञ्चितिमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकको अंश ८३.९ प्रतिशत र

वाणिज्य बैंकहरूको अंश १६.१ प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी, कुल सञ्चितीमा परिवर्त्य विदेशी मुद्राको अंश ७६.९ प्रतिशत र अपरिवर्त्य विदेशी मुद्राको अंश २३.१ प्रतिशत रहेको छ।

२३. भारतीय मुद्राको आपूर्तिको तुलनामा माग उच्च दरले बढ्दै गएको सन्दर्भमा यस बैंकले भारतीय रुपैयाँको व्यवस्थापनका लागि अमेरिकी डलर बिक्रीबाट भारतीय रुपैयाँ खरिद गरी आपूर्ति सहज तुल्याउने गरेको छ। यस अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा अमेरिकी डलर १ अर्ब ४४ करोड बिक्री गरी भारतीय रुपैयाँ ८९ अर्ब ४१ करोड खरिद गरिएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ४० करोड बिक्री गरी भारतीय रुपैयाँ ७६ अर्ब २८ करोड खरिद गरिएको थियो।
२४. २०७० असार मसान्तमा प्रति अमेरिकी डलरको औसत विनिमय दर रु. ९५.२२ रहेकोमा २०७० पुस मसान्तमा रु. ९९.२० कायम रहेको छ। सो अनुसार यस अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ४.०१ प्रतिशतले न्यूनमूल्यन भएको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ २.०५ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको थियो।

वित्तीय बजार

२५. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनामा १५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक-आपसमा गाभिएर ७ वटा संस्था बन्नको लागि सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरिसकेका छन्। यसरी एक-आपसमा गाभिने सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गर्नेमा दुई वाणिज्य बैंकहरू समेत रहेका छन्। त्यसैगरी, ग्रामीण विकास बैंकहरू एकीकरण हुने क्रममा रहेका छन्।
२६. २०७० पुससम्ममा “क” वर्गका ३१, “ख” वर्गका ८७, “ग” वर्गका ५८ र “घ” वर्गका ३५ गरी यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २११ कायम भएको छ। २०७० असार मसान्तमा यस्ता बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २०७ रहेको थियो। २०७० असारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा संख्या जम्मा ३,१२६ रहेकोमा २०७० पुस मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या १,५०८, विकास बैंकहरूको ७८७, वित्त कम्पनीहरूको २४६ र लघुवित्त विकास बैंकहरूको शाखा संख्या ७६४ गरी जम्मा ३,३०५ कायम भएको छ। यसबाट प्रति बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शाखाबाट औसतमा करिब ८ हजार जनाले बैंकिङ्ग सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ। २०७० असारमा प्रति बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शाखाबाट औसतमा ८ हजार ५ सय जनाले यस्तो सेवा प्राप्त गरका थिए।
२७. साना तथा मझौला निक्षेपकर्ताहरूको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको निक्षेपको सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूप्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गराउने उद्देश्यले दुई लाख रुपैयाँसम्मको बैंक निक्षेपलाई सुरक्षण गराउने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ। सो अनुसार २०७० पुस मसान्तसम्ममा १७६ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमाफत ९२ लाख ९४ हजार निक्षेपकर्ताहरूको रु. २३२ अर्ब ३१ करोडको निक्षेप सुरक्षण भएको छ। यस अनुसार कुल निक्षेप खाताको अनुपातमा सुरक्षण गरिएको निक्षेप खाता ७९.७ प्रतिशत र कुल निक्षेप रकममा सुरक्षण गरिएको निक्षेप १७.४ प्रतिशत हुन आउँछ।
२८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको ऋणको वर्गीकरणमा परिमार्जन, निष्क्रिय कर्जाको लागि पर्याप्त जगेडाको व्यवस्था र केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा कर्जा असुलीमा समस्या देखिएकोले थप जगेडा व्यवस्था गर्नु परेको कारण समग्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात केही बढेको छ। वाणिज्य बैंक समूहको निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०७० असारमा औसत २.५६ प्रतिशत रहेकोमा २०७० असोजमा २.८२ प्रतिशत पुगेको छ। त्यसैगरी, विकास बैंकहरूको औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०७० असारको ४.५५ प्रतिशतबाट बढेर २०७० असोजमा ५.५९ प्रतिशत पुगेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको यस्तो अनुपात १५.५७ प्रतिशतबाट बढेर २०७० असोजमा १६.५४ प्रतिशत पुगेको छ।
२९. कर्जा प्रवाह र असुली प्रक्रियामा नीतिगत सुधार गरिएपछि सरकारको स्वामित्वमा रहेका वाणिज्य बैंकहरूको निष्क्रिय कर्जा अनुपातमा विगतमा निकै सुधार भएतापनि पछिल्लो समयमा त्यसमा थप सुधार गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको छ। सरकारको स्वामित्वमा रहेका वाणिज्य बैंकहरूमध्ये राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड र नेपाल बैंक लिमिटेडको निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०७० असार मसान्तमा क्रमशः ५.३१ प्रतिशत र ४.५३ प्रतिशत रहेकोमा २०७० असोज मसान्तमा यस्तो अनुपात क्रमशः ५.५५ प्रतिशत र ५.०८ प्रतिशत पुगेको छ। कृषि विकास बैंक लि.को निष्क्रिय कर्जा अनुपात समेत २०७० असारमा ५.७२ प्रतिशत रहेकोमा असोज मसान्तमा ५.५७ प्रतिशत कायम भएको छ।
३०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालनको वृद्धिदरको तुलनामा कर्जा तथा लगानीको विस्तार कम हुँदा बैंकिङ्ग प्रणालीमा अधिक तरलता सिर्जना भई समीक्षा अवधिमा अल्पकालीन व्याजदरहरू क्रमिक रुपमा घट्न गएका छन्। २०७० असारमा १.१९ प्रतिशत कायम रहेको ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत व्याजदर २०७० पुसमा ०.४७ प्रतिशत कायम रहेको छ। त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरू र वाणिज्य बैंक

- लगायत सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको भारित औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर २०७० असारमा क्रमशः ०.८६ प्रतिशत र ५.०३ प्रतिशत रहेकोमा २०७० पुसमा ०.२१ प्रतिशत र २.६२ प्रतिशत कायम भएको छ ।
३१. २०७० असारमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जाको भारित औसत ब्याजदर १२.०९ प्रतिशत र निक्षेपको भारित औसत ब्याजदर ५.२५ प्रतिशत रही ब्याजदर अन्तर ६.८४ प्रतिशत रहेकोमा २०७० पुसमा कर्जाको भारित औसत ब्याजदर ११.५३ प्रतिशत र निक्षेपको भारित औसत ब्याजदर ४.६८ प्रतिशत रही ब्याजदर अन्तर ६.८५ प्रतिशत कायम भएको छ ।
३२. मौद्रिक प्रसारण संयन्त्र (Monetary Transmission Mechanism) सुदृढ गरी मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने एवम् बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कार्यकुशलता र प्रतिस्पर्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६९/७० देखि वाणिज्य बैंकहरूमा कर्जाको आधार दरको व्यवस्था लागू गरिएको थियो । त्यसै अनुसार, वाणिज्य बैंकहरूको औसत आधार दर २०७० पुस महिनामा ८.७५ प्रतिशत कायम हुन आएको छ । २०७० असार मसान्तमा यस्तो दर ९.८३ प्रतिशत रहेको थियो ।
३३. संविधानसभाको निर्वाचनपछि राजनैतिक परिदृश्यमा आएको परिवर्तनको कारण लगानीकर्तामा बढेको उत्साह, बजारमा रहेको प्रचुर तरलता एवम् बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शेयरको धितोमा प्रवाह गर्ने मार्जिन प्रकृतिको कर्जा व्यवस्थामा निरन्तरताको कारण धितोपत्र बजारमा सकारात्मक प्रभाव देखिएको छ । फलस्वरूप नेप्से सूचकाङ्क २०७० असार मसान्तमा ५१८.३ रहेकोमा २०७० पुस मसान्तमा ७८७.१ पुगेको छ ।
३४. नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या २०७० पुस मसान्तमा २३५ पुगेको छ । २०७० असारसम्ममा यो संख्या २३० रहेको थियो । नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी २०७० पुस मसान्तमा रु. १३६ अर्ब ८२ करोड पुगेको छ । २०७० असारमा यस्तो पूँजी रु. १२६ अर्ब ६ करोड रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को ६ महिनामा कुल रु. ११ अर्ब ६३ करोड ८८ लाख बराबरको धितोपत्र सूचीकृत भएको छ । धितोपत्रको बजार पूँजीकरण २०७० असार मसान्तमा रु. ५१४ अर्ब ४९ करोड रहेकोमा २०७० पुस मसान्तमा ५६.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७९९ अर्ब ७६ करोड पुगेको छ । २०७० पुस मसान्तमा कायम बजार पूँजीकरणको आर्थिक वर्ष २०६९/७० को कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ४७.० प्रतिशत रहेको छ । २०७० असार मसान्तमा यस्तो अनुपात ३०.२ प्रतिशत रहेको थियो ।
३५. सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम स्थापना भई वित्तीय कारोबार गर्ने बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको संख्यात्मक उपस्थिति र कारोबारको आकार उल्लेख्य रूपमा बढ्दै गएको छ । सहकारी विभागबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार २०७० पुस मसान्तसम्ममा बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको संख्या १२,९५८ पुगेको छ । यी संस्थाहरूले कुल रु. ११९ अर्ब ४६ करोड बचत परिचालन गरी रु. १०१ अर्ब ६१ करोड कर्जा लगानी गरेका छन् । बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको कारोबारको अनुगमनलाई प्रभावकारी तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले सहकारी विभागलाई प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउँदै आएको छ ।

मौद्रिक तथा तरलता स्थिति

मौद्रिक योगाङ्कहरू

३६. नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकहरूको वासलातको अतिरिक्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको वासलातलाई समेत समावेश गरी तयार गरिएको विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण अनुसार चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ९.० प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त मुद्राप्रदाय ४.८ प्रतिशतले बढेको थियो । खासगरी बैंकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति अघिल्लो वर्षको ६ महिनासम्ममा २.० प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १६.५ प्रतिशतले बढेको हुँदा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर बढ्न गएको हो । समीक्षा अवधिमा संकुचित मुद्राप्रदाय ८.९ प्रतिशतले बढेको छ, जुन अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ०.५ प्रतिशतले घटेको थियो । वार्षिक बिन्दुगत आधारमा २०७० पुसमा विस्तृत मुद्राप्रदाय २१.० प्रतिशतले र संकुचित मुद्रा प्रदाय २५.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
३७. मौद्रिक क्षेत्रको खुद आन्तरिक सम्पत्ति चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा ४.८ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा खुद आन्तरिक सम्पत्ति ६.२ प्रतिशतले बढेको थियो । यस अन्तर्गत नेपाल सरकारमाथिको खुद दावी अघिल्लो वर्षको ६ महिनामा रु. ४२ अर्ब ३६ करोड (२६.० प्रतिशत) ले घटेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा रु. ७३ अर्ब ९६ करोड (४४.१ प्रतिशत) ले घटेको छ । सरकारको साधन परिचालनको तुलनामा सरकारी खर्च कम भई यस बैंकमा रु. ७७ अर्ब ८२ करोड सरकारी नगद मौज्जात रहेकोले समीक्षा अवधिमा बैंकिङ्ग क्षेत्रको सरकारमाथिको दावीमा ह्रास आएको हो ।

३८. मौद्रिक क्षेत्रको वित्तीय संस्थाहरुमाथिको दाबी भने अघिल्लो वर्षको ६ महिनासम्ममा २२.५ प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ६.३ प्रतिशतले बढेको छ। त्यसैगरी, सरकारी गैर-वित्तीय संस्थाहरुमाथिको दाबी ७.५ प्रतिशतले घटेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो दाबी १२.० प्रतिशतले बढेको थियो।
३९. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को ६ महिनासम्ममा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा ८.९ प्रतिशत (रु. ८६ अर्ब ६४ करोड) ले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा १२.३ प्रतिशतले बढेको थियो।
४०. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा संचित मुद्रा (Reserve Money) २.२ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रा १४.६ प्रतिशतले घटेको थियो। चलन-चल्तीमा रहेको मुद्रा लगायत नेपाल राष्ट्र बैंकमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको नगद मौज्जात बढेकोले संचित मुद्रा बढेको हो।
- निक्षेप परिचालन तथा कर्जा प्रवाह**
४१. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को ६ महिनासम्ममा “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निक्षेप रकम ८.० प्रतिशत (रु. ९५ अर्ब ४१ करोड) ले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप रकम ५.३ प्रतिशत (रु. ५४ अर्ब १३ करोड) ले बढेको थियो। वार्षिक विन्दुगत आधारमा भने २०७० पुस मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निक्षेप रकम २०.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। यस अवधिमा विप्रेषण आप्रवाहमा विस्तार भएको कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निक्षेप रकम बढेको हो।
४२. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरुको निक्षेप रकम ७.२ प्रतिशतले, विकास बैंकहरुको १३.९ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरुको ८.४ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरुको निक्षेप रकम ४.६ प्रतिशतले, विकास बैंकहरुको ७.४ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरुको ५.८ प्रतिशतले बढेको थियो।
४३. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को ६ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कर्जा तथा लगानी ७.३ प्रतिशत (रु. ८३ अर्ब ६६ करोड) ले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा तथा लगानी ११.२ प्रतिशत (रु. १०८ अर्ब १७ करोड) ले बढेको थियो। वार्षिक विन्दुगत आधारमा भने २०७० पुस मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कर्जा तथा लगानी १४.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। यस अन्तर्गत, समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरुको कर्जा तथा लगानी ७.० प्रतिशतले, विकास बैंकहरुको १२.१ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरुको ६.५ प्रतिशतले बढेको छ। गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरुको कर्जा तथा लगानी क्रमशः १०.७ प्रतिशत, ७.२ प्रतिशत र ५.८ प्रतिशतले बढेको थियो।
४४. अघिल्लो वर्षको ६ महिनासम्ममा १२.३ प्रतिशत (रु. ९५ अर्ब ७८ करोड) ले बढेको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जा आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को ६ महिनासम्ममा ९.० प्रतिशत (रु. ८४ अर्ब ८३ करोड) र वार्षिक विन्दुगत आधारमा १७.३ प्रतिशतले बढेको छ। चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरुको निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा ९.३ प्रतिशतले, विकास बैंकहरुको ११.६ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरुको ०.८ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त कर्जा प्रवाह वाणिज्य बैंकहरुको १२.१ प्रतिशतले, विकास बैंकहरुको १२.४ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरुको १३.८ प्रतिशतले बढेको थियो।
४५. अघिल्लो वर्षको ६ महिनासम्ममा २८.८ प्रतिशतले बढेको कृषि क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा समीक्षा अवधिमा १०.३ प्रतिशत (रु. ४ अर्ब ११ करोड) ले मात्र बढेको छ। त्यसैगरी, अघिल्लो वर्षको ६ महिनामा १३.९ प्रतिशतले बढेको उत्पादन क्षेत्रतर्फको कर्जा समीक्षा अवधिमा ११.७ प्रतिशत (रु. २२ अर्ब ३६ करोड) ले बढेको छ। समीक्षा अवधिमा निर्माण क्षेत्रतर्फ १०.० प्रतिशत (रु. ९ अर्ब ६२ करोड) ले थप कर्जा प्रवाह भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस क्षेत्रमा ६.४ प्रतिशतले थप कर्जा प्रवाह भएको थियो।
४६. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट प्रवाहित भएको कर्जाको क्षेत्रगत संरचना हेर्दा कुल कर्जा प्रवाहको ४.२ प्रतिशत कृषि क्षेत्रतर्फ, २०.५ प्रतिशत उत्पादन क्षेत्रतर्फ, १०.२ प्रतिशत निर्माण क्षेत्रतर्फ, २१.६ प्रतिशत थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फ, ८.४ प्रतिशत वित्त, बीमा तथा स्थिर सम्पत्तितर्फ र ७.७ प्रतिशत सेवा क्षेत्रतर्फ प्रवाह भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा कृषितर्फ ४.२ प्रतिशत, उत्पादन क्षेत्रतर्फ २०.१ प्रतिशत, निर्माणतर्फ ९.९ प्रतिशत, थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फ २०.७ प्रतिशत, वित्त, बीमा र स्थिर सम्पत्तितर्फ ९.४ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रतर्फ ७.६ प्रतिशत रहेको थियो।
४७. २०७० असारमा वाणिज्य बैंकहरुको कर्जा निक्षेप अनुपात ७४.२ प्रतिशत रहेकोमा २०७० पुसमा उक्त अनुपात ७५.३ प्रतिशत पुगेको छ। त्यसैगरी, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरुको कर्जा निक्षेप अनुपात २०७० असारमा क्रमशः ८२.२ प्रतिशत र ९५.४ प्रतिशत रहेकोमा उक्त अनुपात २०७० पुसमा क्रमशः ८०.५ प्रतिशत र ९०.१ प्रतिशत कायम रहेको छ।

वित्तीय प्रणालीको तरलता

४८. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरल कोष ०.९ प्रतिशत (रु. १ अर्ब ९९ करोड) ले बढी रु. २३२ अर्ब ६९ करोड पुगेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कोष १४.८ प्रतिशत (रु. २९ अर्ब ८५ करोड) ले घटेको थियो। समीक्षा अवधिमा तरल कोषमध्ये बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विदेशी बैंकहरूमा रहेको मौज्जात बाहेक नगद मौज्जात, नेपाल राष्ट्र बैंकमा राखेको मौज्जात तथा विदेशी विनिमय मौज्जात २०७० असारको तुलनामा घटेको छ।
४९. निक्षेपको तुलनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरल सम्पत्ति (तरल कोष र सरकारी ऋणपत्रमा गरेको लगानी समेत) कम दरले बढेको हुँदा तरलता-निक्षेप अनुपात २०७० असारको ३२.२ प्रतिशतबाट घटेर २०७० पुसमा २९.७ प्रतिशत कायम हुन पुगेको छ।

तरलता व्यवस्थापन

५०. नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकिङ क्षेत्रको तरलता व्यवस्थापन गर्ने प्रमुख माध्यमको रूपमा खुला बजार कारोबारलाई प्रयोग गर्दै आइरहेको छ। आर्थिक वर्षको शुरुदेखि नै वित्तीय प्रणालीमा अधिक तरलताको कारण अल्पकालीन ब्याजदरहरू न्यून विन्दुमा रहेको हुँदा मौद्रिक विस्तार उच्च हुन गई मुद्रास्फीतिमा चाप पर्ने जोखिम देखिएको छ। यसै तथ्यलाई ध्यानमा राखी समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा विद्यमान अधिक तरलतालाई खुला बजार कारोबारमार्फत प्रशोचन गरिएको छ। चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा पटक-पटक गरी ७ देखि १४ दिनसम्मको रिभर्स रिपोमार्फत रु. ११८ अर्ब ५० करोड र सोभै बिक्री बोल-कबोलमार्फत रु. ८ अर्ब ५० करोड गरी जम्मा रु. १२७ अर्ब बराबरको तरलता प्रशोचन गरिएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. ८ अर्ब ५० करोड बराबरको तरलता प्रशोचन भएको थियो।
५१. बैंकिङ प्रणालीमा अधिक तरलताको अवस्था रहेकोले आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को ६ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट स्थायी तरलता सुविधा उपयोग भएको छैन। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. १ अर्ब ५९ करोडको यस्तो सुविधा उपयोग भएको थियो।
५२. समीक्षा अवधिमा अन्तर-बैंक कारोबारमा कमी आएको छ। आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को ६ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ९४ अर्ब ३४ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरू) ले रु. ६४ अर्ब २८ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन्। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरू र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले क्रमशः रु. १७४ अर्ब ४१ करोड र रु. ६९ अर्ब २६ करोड बराबरको यस्तो कारोबार गरेका थिए।
५३. विदेशी विनिमय व्यवस्थापन गर्ने क्रममा चालू आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को ६ महिनामा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ६९ करोड खुद खरिद गरी रु. १६८ अर्ब ९३ करोड तरलता प्रवाह गरिएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब १९ करोड खरिद गरी रु. १०३ अर्ब ३४ करोड तरलता प्रवाह भएको थियो।

वित्तीय र वाह्य क्षेत्र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण

५४. नेपालको वित्तीय क्षेत्रको समग्र विश्लेषण तथा मूल्याङ्कन गरी वित्तीय स्थायित्व र आर्थिक विकासमा वित्तीय क्षेत्रको भूमिका सशक्त तुल्याउन नीतिगत र रणनीतिगत रूपमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले वित्तीय क्षेत्र मूल्याङ्कन कार्यक्रम (FSAP) अधि बढाइएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष र विश्व बैंकको संयुक्त सहयोगमा संचालित यस मूल्याङ्कन कार्य अन्तर्गत प्राप्त हुने सुझावहरूबाट वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति बनाउन पनि सहयोग पुग्ने छ। त्यसैगरी, वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने, वित्तीय पहुँच बढाउने र वित्तीय क्षेत्रको विकास एवम् विस्तारबाट उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति तर्जुमा गर्नको लागि अर्थमन्त्रीको संयोजकत्वमा उच्चस्तरीय स्टेरिङ्ग कमिटी गठन भएको छ। यो रणनीति तर्जुमा कार्यक्रमका लागि वरिष्ठ डेप्युटी गर्भनरको संयोजकत्वमा प्राविधिक समिति गठन हुनुको साथै बैंक तथा वित्तीय संस्था, बीमा, पूँजी बजार, सहकारी र अन्य गैर-बैंकिङ वित्तीय क्षेत्र सम्बन्धी गरी जम्मा ५ वटा विषयगत उपसमितिहरू गठन भई रणनीति तयारी गर्ने कार्य अधि बढिरहेको छ।
५५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एक-आपसमा गाभिन प्रोत्साहित गर्ने यस बैंकको नीतिगत व्यवस्थालाई चालू आर्थिक वर्षमा पनि निरन्तरता दिइएको छ। “बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभ्ने वा गाभ्ने सम्बन्धी विनियमावली, २०६८” कार्यान्वयनमा आई गाभ्ने वा गाभ्ने क्रम वृद्धि भएसँगै “एउटा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाले अरु बैंक तथा वित्तीय संस्था प्राप्ति (Acquisition) गर्ने सम्बन्धी विनियमावली, २०७०” तयार भई लागू हुने क्रममा रहेको छ। यसबाट स्वस्थ र ठूला इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाहरूले साना तथा

- समस्यामा रहेका संस्थालाई खरिद गर्ने वातावरण बन्न गई बैकिङ्ग, वित्तीय, मानव संशाधन, प्राविधिक एवम् अन्य क्षमता अभिवृद्धिमार्फत सर्वसाधारणलाई आधुनिक बैकिङ्ग सेवा सुविधा उपलब्ध गराउने दिशामा थप प्रभावकारिता आउने विश्वास गरिएको छ।
५६. घरजग्गा तथा रियलस्टेटको सुरक्षणमा प्रवाह हुने कर्जा सुरक्षणमा राखिएको घरजग्गा तथा रियलस्टेट सम्पत्तिको उचित बजार मूल्य (Fair Market Value) को ६० प्रतिशत ननाघ्ने गरी कर्जा प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ। तर, आवासीय घर कर्जाको हकमा उचित बजार मूल्य (Fair Market Value) को दुई तिहाईसम्म कर्जा प्रवाह गर्न सकिनेछ। आवासीय घर कर्जा, व्यवसायिक भवन तथा आवासीय अपार्टमेण्ट निर्माण कर्जा, निर्माण सम्पन्न भई आय आर्जन गर्न थालेको व्यापारिक कम्प्लेक्स कर्जा तथा अन्य रियल स्टेट कर्जा (जग्गा-जमीन खरिद तथा प्लटिङ्ग कर्जा समेत) गरी कुल कर्जाको २५ प्रतिशतभन्दा बढी नहुने गरी तोकिएको कर्जा सीमाको व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ। साथै, अन्य रियल स्टेट कर्जा (जग्गा-जमीन खरिद तथा प्लटिङ्ग कर्जा समेत) को लागि प्रवाह हुने कर्जाको सीमा कुल कर्जाको १० प्रतिशत कायमै गरिएको छ।
५७. नेपाल बैंक लिमिटेडको पूँजी वृद्धि गर्ने योजना अन्तर्गत हकप्रद शेयर जारी गरी चुक्ता पूँजी बढाइएको छ। यस बैंकबाट स्वीकृत पूँजी योजनामा उल्लिखित कार्यहरू मध्ये गैर-बैंकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री गर्ने बाहेक अन्य सम्पूर्ण कार्यहरू पूरा भई बैंकको चुक्ता पूँजी रु. ३ अर्ब ९७ करोड पुगेको छ। यसका साथै शेयर प्रिमियम वापत रु. ९ करोड ५ लाख ५१ हजार जम्मा भएको छ। उक्त बैंकको गैर-बैंकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारको सहमति प्राप्त भई सोसम्बन्धी प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ।
५८. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पूँजी योजनामा उल्लिखित कार्यहरूमध्ये नेपाल सरकारको तर्फबाट नगदै थप गर्नुपर्ने रकम बैंकले प्राप्त गरिसकेको छ। नेपाल सरकारले वित्तीय क्षेत्र परियोजना अन्तर्गत बैंकलाई उपलब्ध गराएको ऋण रकमलाई बैंकको शेयर पूँजीमा परिणत गरिएको छ। तदनुरूप बैंकको चुक्ता पूँजी रु. ८ अर्ब ५८ करोड ८९ लाख ७२ हजार पुगेको छ। साथै, सो बैंकको नेपाल इन्भेष्टमेण्ट बैंक र नेपाल आवास वित्त कम्पनी लि. मा रहेको शेयर बिक्री गर्ने सम्बन्धमा कारवाही अगाडि बढाइएको छ।
५९. वित्तीय संस्थाहरूको सञ्जाल विस्तारसँगै वित्तीय पहुँच बढ्दै गएको छ। वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका भौगोलिक क्षेत्रहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शाखा खोल्न प्रोत्साहन गरी वित्तीय सेवाको पहुँच र वित्तीय समावेशीकरणलाई अभिवृद्धि गर्दै लैजाने उद्देश्य अनुरूप यस बैंकले तोकिएका १४ जिल्लाको सदरमुकाममा शाखा खोलेमा रु. ५० लाखसम्म र सदरमुकामभन्दा बाहिर शाखा खोलेमा रु. १ करोडसम्म निर्व्याजी सापटी निश्चित अवधिको लागि उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ। यस अघि वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका तोकिएका १७ जिल्लामा यस्तो व्यवस्था रहेको थियो।
६०. विगतमा द्वन्द्वबाट विस्थापित भएका बैंक शाखा पुनरस्थापना गर्ने क्रममा २०७० माघसम्ममा नेपाल बैंक लि. का २१ वटा र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ३५ वटा शाखाहरू पुनरस्थापना भइसकेका छन् भने चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा नेपाल बैंक लि. का थप ५ वटा र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. का १० वटा यस्ता शाखाहरू पुनरस्थापना हुने चरणमा रहेका छन्।
६१. यस बैंकबाट प्रदान गरिने पुनरकर्जा दरमा कटौती गरिनुका साथै पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी प्रक्रियागत व्यवस्था सरलीकरण गरिएकोले पुनरकर्जा सुविधाको उपयोग उल्लेख्य रूपमा बढेको छ। आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को पुस मसान्तसम्ममा बैंकहरूलाई साधारण पुनरकर्जा अन्तर्गत रु. २ अर्ब १ करोड र निर्यात पुनरकर्जा अन्तर्गत रु. १ अर्ब ४० करोड असल कर्जाको धितोमा पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएको छ।
६२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ३ वर्षसम्म प्रत्येक वर्ष कम्तिमा ०.५ प्रतिशतका दरले विपन्न वर्ग कर्जा बढाउँदै लैजानु पर्ने निर्देशन बमोजिम चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो कुल कर्जाको क्रमशः ४.५ प्रतिशत, ४.० प्रतिशत र ३.५ प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गमा प्रवाहित गर्नु पर्नेछ। सो अनुसार २०७० मंसिरसम्ममा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो कर्जा लगानीको क्रमशः ४.७ प्रतिशत, ४.६ प्रतिशत र ३.० प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गरेका छन्। वाणिज्य बैंकहरूले २०७२ असारसम्ममा कृषि, ऊर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योगजस्ता उत्पादनशील क्षेत्रमा कुल कर्जा तथा लगानीको न्यूनतम २० प्रतिशत र कृषि तथा उर्जा क्षेत्रमा न्यूनतम १२ प्रतिशत कर्जा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। हालसम्म बैंकहरूको यस क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह कुल कर्जाको ६.१ प्रतिशत पुगेको छ। यस आर्थिक वर्षदेखि “ख” र “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले पनि आफ्नो कुल कर्जाको क्रमशः १५ प्रतिशत र १० प्रतिशत अनिवार्य रूपमा उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

६३. अघिल्लो आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्दै आइरहेको कर्जाको ब्याजदरलाई पारदर्शी बनाउन कर्जाको ब्याजदर निर्धारण गर्दा आधार दर (Base Rate) सँग आवद्ध गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा यस आर्थिक वर्षदेखि राष्ट्रिय स्तरका “ख” र “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले पनि कर्जाको ब्याजदर निर्धारण गर्दा आधार दरसँग आवद्ध गर्नुपर्ने र २०७० पुस मसान्तदेखि उक्त संस्थाहरूले आफ्नो वित्तीय विवरण प्रकाशन गर्दा आधार दर समेत प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कार्यकुशलता र प्रतिस्पर्धी क्षमता अभिवृद्धि हुनको साथै मौद्रिक प्रसारण संयन्त्र सुदृढ भई मौद्रिक नीतिको प्रभावकारितामा पनि सुधार हुने अपेक्षा गरिएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले “आधार दर निर्धारण सम्बन्धी कार्यविधि, २०६९” अनुरूप आधार दर गणना गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
६४. समस्याग्रस्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको समाधान (Resolution) का निमित्त यस बैंकबाट Problem Bank Resolution Framework तयार गरिएको र यसै अनुरूप छुट्टै Problem Institution Resolution Division स्थापना गरी कार्य अघि बढाइएको छ।
६५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले काठमाडौं उपत्यका बाहिर तीनवटा शाखा खोली संचालनमा ल्याएपश्चात् मात्र काठमाडौं उपत्यकाभित्र एक शाखा खोल्न स्वीकृति प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। जसमध्ये कम्तीमा एक शाखा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति न्यून रहेका तोकिएका जिल्लामध्ये कुनै एकमा हुनु पर्नेछ। त्यसैगरी, काठमाडौं उपत्यका बाहिर खोल्ने अन्य दुई शाखामध्ये पनि जिल्ला सदरमुकाम तथा नगरपालिकाभन्दा बाहिर कम्तीमा एक शाखा हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसरी उपत्यकाभित्र शाखा खोल्न स्वीकृति प्रदान गर्दा पनि चक्रपथ बाहिर तथा गा.वि.स. हरुलाई प्राथमिकता दिइने व्यवस्था गरिएको छ।
६६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जामा लिने तथा निक्षेपमा दिने ब्याजदरबीचको अन्तरलाई वाञ्छित सीमाभित्र ल्याई बचत परिचालन तथा लगानीलाई प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा निक्षेपबीचको औसत ब्याजदर अन्तरलाई चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा ५ प्रतिशतको सीमामा ल्याउन निर्देशन जारी गरिएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले २०७० पुसदेखि प्रत्येक महिना औसत ब्याजदर अन्तर यस बैंकले जारी गरेको विधिअनुरूप गणना गरी आफ्नो वेबसाईटमा राख्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
६७. लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले रु. ५० हजारभन्दा बढीको लघुकर्जा कारोबार गर्दा सम्बन्धित शाखा कार्यालयको कार्यक्षेत्र (कर्जा प्रवाह हुने क्षेत्र) मा कार्यरत यस बैंकबाट “क”, “ख” र “ग” वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्थासँग एक-आपसमा अनिवार्य रूपमा कर्जा सूचना आदान-प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। साथै, लघुवित्त वित्तीय संस्था, यस बैंकबाट अनुमतिपत्रप्राप्त सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्था तथा वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूले कुनै व्यक्ति, समूह सदस्य वा समूहलाई रु. ५० हजारभन्दा बढी कर्जा प्रदान गर्दा सम्बन्धित शाखा कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने त्यस्ता वित्तीय संस्थाहरूबाट ग्राहकको कर्जा सम्बन्धी सूचना लिनु तथा दिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
६८. वित्तीय प्रणालीमा चुनौतीको रूपमा रहँदै आएको बहु-बैंकिङ्ग कारोबार (Multiple Banking) लाई निरुत्साहित गर्न यस बैंकबाट निर्देशन जारी भई निरन्तर रूपमा अनुगमनको कार्य भइरहेको छ।
६९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजी सुदृढ बनाउन “ख” वर्गका संस्थाहरूको लागि तोकिएको न्यूनतम चुक्ता पूँजी २०७१ असार मसान्तभित्रमा अनिवार्य रूपमा पूरा गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई पालना गराउनेतर्फ आवश्यक अनुगमन भइरहेको छ।
७०. चालू आर्थिक वर्षको शुरुदेखि पुस मसान्तसम्म १० वटा वाणिज्य बैंक, ३२ वटा विकास बैंक र २२ वटा वित्त कम्पनीहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षणका क्रममा उनीहरूको आन्तरिक नियन्त्रण तथा सुशासन प्रणालीलाई सुदृढ तुल्याई संचालन जोखिम न्यूनीकरण गर्न ध्यानाकर्षण गराउने गरिएको छ।
७१. बैकिङ्ग क्षेत्रमा व्यापक रूपमा बढ्दै गएको सूचना प्रविधिको प्रयोग तथा विद्युतीय माध्यमबाट हुने कारोबारमा उत्पन्न हुनसक्ने जोखिम कम गर्न स्थलगत निरीक्षणका क्रममा IT Guideline/System Audit को पालना भए-नभएको अनुगमन गर्ने गरिएको छ।
७२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने सूचनाहरूलाई समयमै अद्यावधिक गर्दै गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई थप सुदृढ बनाउने क्रममा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली संशोधन गरी सोही बमोजिम सुपरिवेक्षण कार्य हुँदै आएको छ।
७३. स्थलगत निरीक्षण गर्दा ठूला ऋणीहरूको धितो तथा परियोजनाको स्थलगत निरीक्षण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिने गरिएको छ।

७४. रु. २ अर्बभन्दा बढी निक्षेप संकलन गर्ने विकास बैंकहरूले गरेको दबाव परीक्षणको नतिजा प्राप्त हुन शुरु भएको छ र सोको अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

७५. लघुवित्त वित्तीय संस्थाले लघुवित्त सेवाको पहुँच कम भएका जिल्लाहरूमा शाखा कार्यालय खोल्न पूर्व स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्नका लागि यस बैंकले तोकेका लघुवित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका २२ जिल्लामा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाले शाखा खोलेमा शाखा संचालनका लागि यस बैंकबाट रु. २० लाखसम्म शून्य ब्याजदरमा सापटी उपलब्ध गराइने व्यवस्था यसै आर्थिक वर्षबाट गरे अनुरूप चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा २ वटा शाखा खोले वापत यस्तो सापटी उपलब्ध गराइएको छ ।
७६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट विगत दुई वर्षदेखि विपन्न वर्ग कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यलाई सामूहिक जमाना प्रदान गरिने कर्जाको सीमा रु. १ लाखबाट बढाई रु. १ लाख ५० हजार र धितो लिई प्रदान गरिने लघुउद्यम कर्जाको सीमा रु. ३ लाखबाट वृद्धि गरी रु. ४ लाख पुऱ्याइएको छ ।
७७. महिलाहरूद्वारा प्रवर्द्धित लघुउद्यमलाई प्रोत्साहित गर्नका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट सम्बन्धित परियोजना धितोमा प्रवाह हुने गरी रु. ५ लाखसम्मको परियोजना कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्नका लागि यस बैंकबाट सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई निर्देशन जारी गरी यस्तो कर्जा सुरक्षण गराउने व्यवस्था समेत गरिएको छ ।
७८. साना तथा मझौला व्यवसायहरूलाई प्रोत्साहित गर्नका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाहित रु. १० लाखसम्मको परियोजना कर्जाका लागि यस बैंकबाट ५ प्रतिशतमा पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो पुनरकर्जा सुविधा उपयोग गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ग्राहकबाट १० प्रतिशतसम्म ब्याज लिन पाउने व्यवस्था गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा विद्यमान उच्च तरलताका कारण यो सुविधा उपयोग भएको छैन ।
७९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट विपन्न वर्ग कर्जा सापटी प्राप्त गरी तोकिएको अवधिभित्र कर्जा प्रवाह नगर्ने “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूलाई लगानी नगरेको रकममा बैंकदरका हिसाबले हर्जाना लगाइने नयाँ व्यवस्था गरिएको छ ।
८०. यस बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्न अनुमति प्राप्त गरेका गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी २०७२ असार मसान्तसम्ममा “घ” वर्गको लघुवित्त संस्थामा परिणत भइसकेको निर्देशन दिइएकोमा हालसम्म १९ वटा संस्थाले लघुवित्त संस्थामा परिणत हुने गरी कार्ययोजना प्रस्तुत गरिसकेका छन् ।
८१. नेपाल सरकारबाट ग्रामीण स्वावलम्बन कोषको पूँजी वृद्धि गरिएको सन्दर्भमा यस कोषबाट प्रदान गरिने सेवाको पहुँच र कार्यक्षेत्र विस्तार गर्न नयाँ ग्रामीण स्वावलम्बन कोष संचालन निर्देशिका लागू गरिएपछि कोषको पहुँच विस्तार भई २०६९ असारको ६२ जिल्लाबाट २०७० पुससम्ममा ६६ जिल्लामा सेवा पुगेको छ भने कर्जा प्रवाह २०६९ असार मसान्तको रु. ९२ करोडबाट वृद्धि भई २०७० पुस मसान्तसम्ममा रु. १ अर्ब ३४ करोड पुगेको छ । त्यसैगरी, उक्त अवधिमा कोषको सेवा उपयोग गर्ने संस्थाहरूको संख्या ७०९ बाट वृद्धि भई २०७० पुस मसान्तमा ८७९ पुगेको छ ।
८२. ग्रामीण स्वावलम्बन कोष र नेपाल सरकारद्वारा संचालित लघुउद्यम विकास कार्यक्रम (Micro Enterprise Development Program) बीच समन्वय र सहकार्य गरी उत्पादनमूलक लघुउद्यम/व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्ने गरी कोषबाट कर्जा प्रवाह गर्नका लागि ग्रामीण स्वावलम्बन कोष र लघुउद्यम विकास कार्यक्रमबीच सम्झौता भई सो अनुरूप कोषबाट कर्जा प्रवाह हुने क्रम चलिरहेको छ । त्यसैगरी, शारीरिक अपाङ्गता (फरक किसिमले सक्षम) भएका व्यक्तिहरूलाई स्वरोजगारमूलक व्यवसाय संचालन गर्न ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था अनुरूप आवश्यक कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
८३. बैकिङ्ग क्षेत्रका ग्राहकहरूको हकहित सुरक्षा गर्न उपभोक्ता सुरक्षासम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था गर्ने नीति अनुरूप ग्राहक संरक्षण तथा वित्तीय साक्षरतासम्बन्धी व्यवस्थाको मस्यौदा तयार पारी राय/प्रतिक्रियाको लागि वेबसाइटमा राखिएको छ ।
८४. वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने क्रम अगाडि बढाइएको छ । यसै क्रममा “विद्यार्थीसँग नेपाल राष्ट्र बैंक” र “Nepal Rastra Bank: Then, Now and Ahead” पुस्तिकाहरू प्रकाशनको तयारी पूरा भएको छ भने “विद्यार्थीसँग नेपाल राष्ट्र बैंक” कार्यक्रम सञ्चालनका लागि अवधारणापत्र तयार गरी कार्यान्वयन अघि बढाइएको छ । त्यसैगरी, नेपाल राष्ट्र बैंकको इतिहास, वर्तमान र भविष्यको सन्दर्भ समेटिएको वृत्तचित्र तयारीको अन्तिम चरणमा रहेको छ । साथै, ६ वटा वित्तीय चेतानमूलक गीतहरू समेटिएको गीति सामग्री (Album) तयार गरिएको छ । यसका अतिरिक्त बैंकको

बालुवाटार, थापाथली र टक्सार परिसरमा बाहिरबाट सर्वसाधारणले सजिलै देख्न र पढ्न सक्ने गरी इलेक्ट्रोनिक लिड डिस्प्ले जडान गरी चेतनामूलक सन्देश एवम् सूचनाहरू प्रवाह गरिएको छ ।

८५. United Nations Capital Development Fund (UNCDF) को सहयोगमा नेपालमा Mobile Money for the Poor (MM4P) विषयक कार्यक्रम सञ्चालनको क्रममा रहेको छ । त्यसैगरी, डेनिस सरकारको सहयोगमा सञ्चालन हुन लागेको Inclusive Growth in Nepal अन्तर्गत Access to Finance कार्यक्रममा पूर्वाञ्चलका ७ जिल्लालाई लक्षित गरी वित्तीय पहुँच विस्तार गर्ने योजना रहेको छ ।
८६. विश्वका विभिन्न ८९ राष्ट्रका १०८ संस्थाहरू आवद्ध रहेको एवम् वित्तीय समावेशीकरणका लागि विश्वव्यापी सञ्जालका रूपमा कार्यरत Alliance for Financial Inclusion (AFI) मा नेपालको तर्फबाट यस बैंकले प्रतिनिधित्व गर्दै आएको छ । यस सन्दर्भमा वित्तीय साक्षरता, ग्रामीण कर्जा सर्भेक्षण, वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति तथा मोबाइल बैंकिङ्ग सञ्चालन जस्ता विषयहरूमा समयबद्ध कार्यक्रमहरू सहितको प्रतिवद्धता जारी गरिएको छ ।
८७. नेपाल सरकारको नीतिअनुरूप अपाङ्गता (फरक किसिमले सक्षम) भएका व्यक्तिहरूद्वारा सञ्चालित शहरी क्षेत्रका सहकारी संस्थालाई समेत ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट कर्जा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस अनुरूप केही संस्थाहरू कर्जाको लागि सम्पर्कमा आएका छन् ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

८८. सार्वजनिक खरिद ऐन लागू हुने संघ/संस्था/प्रतिष्ठान आदिले Global Tender मार्फत खरिद गर्ने वस्तु वा सेवाहरूका सन्दर्भमा भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी आयात गर्ने वस्तुहरूको हकमा भाडा तथा बीमा वापतको रकम परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
८९. विप्रेषक संस्थाहरूले विप्रेषण वापत संकलन गरेको रकम विप्रेषण पठाउनेको परिवारले सहज रूपमा भुक्तानी पाउन सक्ने व्यवस्था मिलाउन इजाजतपत्रप्राप्त “क” वर्गका वाणिज्य बैंकहरूसँग सम्झौता गरी सो बैंकको प्रतिनिधिको रूपमा Prepaid Remittance Card जारी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९०. नेपालबाट वैदेशिक रोजगारमा कामदार पठाउने वैदेशिक रोजगार फर्म/कम्पनी/संस्थाहरूले यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त “क” वर्गका वाणिज्य बैंकहरूमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न र आफूले वैदेशिक रोजगारीमा पठाएको कामदारको संख्याको आधारमा आवश्यक खर्चको लागि आफ्नो विदेशी मुद्रा खाताबाट वर्षमा बढीमा अमेरिकी डलर १०,००० सम्म सटही सुविधा दिने व्यवस्था गरिएको छ । यो सुविधा वर्षमा १०० जना भन्दा बढी कामदार पठाउने वैदेशिक रोजगार कम्पनीहरूको हकमा भने बढीमा अमेरिकी डलर २०,००० सम्मको सटही सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।
९१. अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्थाहरूमा काम गरी विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने नेपालीहरूले आफ्नो अमेरिकी डलर खातामा रहेको रकम तोकिए बमोजिम खर्च गर्न र विदेशी मुद्रामा आय-आर्जन गर्ने स्वदेशी तथा विदेशी व्यक्ति, फर्म, कम्पनीहरू एवम् नेपाली नागरिकहरूले आफ्नो विदेशी मुद्रा खाताबाट वार्षिक अमेरिकी डलर १०,००० वा सो बराबरको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
९२. वैदेशिक रोजगारीका लागि खुला गरिएका थप मुलुकका मुद्राको सटही सुविधा प्रदान गर्ने सिलसिलामा कुवेती र बहराइनी दिनारलाई समेत सटही (खरिद) गरिने मुद्रामा समावेश गरिएको छ । त्यसैगरी, विप्रेषक संस्था र मनिचेन्जरहरूले आफूले सटही गरेको विदेशी मुद्रा नेपाल राष्ट्र बैंकमा पनि सटही गर्न पाउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
९३. नेपालीहरू रोजगारीमा रहेका तर विप्रेषण कम्पनीहरूको पहुँच नपुगेका देशहरूमा हाल संचालनमा रहेका विप्रेषण कम्पनीहरूलाई कार्य क्षेत्र विस्तार गर्न र नयाँ कम्पनी खोल्दा पहुँच नभएका देशमा मात्र खोल्न पाउने व्यवस्था अन्तर्गत मलेसिया, कतार र दुबई गरी तीनवटा मुलुकहरूमा बाहेक अन्य मुलुकको लागि इजाजत दिने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ । यस अनुरूप अष्ट्रेलियाबाट तीनवटा विप्रेषण कम्पनीहरूले कारोबार शुरु गरेका छन् ।
९४. यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त मनिचेन्जरहरूले आफूले सटही गरी प्राप्त गरेको भारतीय रुपैयाँ नेपाल राष्ट्र बैंकमा जम्मा गर्न ल्याएमा प्रति भारतीय रुपैयाँ १०० मा १५ पैसाका दरले बट्टा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९५. विदेशी विनिमय सम्बन्धी कारोबार गर्न इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाहरूको कारोबार पद्धति, प्रणाली र जोखिम व्यवस्थापनलाई लक्षित गरी निरीक्षणको दायरालाई फराकिलो र सघन बनाउनको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक, विदेशी विनिमय कारोबार इजाजतपत्र तथा निरीक्षण विनियमावली, २०६७ लाई परिमार्जन गर्ने काम अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।

९६. निजी क्षेत्रमार्फत संचालन हुने विद्युत् परियोजनाका अतिरिक्त सडक मार्ग, केवल कार लगायतका पूर्वाधार परियोजनाका लागि मेशिनरी तथा औजार आयात गर्न वाणिज्य बैंकहरुबाट विदेशी मुद्रामै कर्जा लिन पाउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

९७. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिले ५.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने, मुद्रास्फीतिलाई ८.० प्रतिशतमा सीमित राख्ने र कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न सक्ने विदेशी मुद्रा सञ्चित कायम गर्ने लक्ष्य राखेको थियो ।

९८. मनसुन अनुकूल रहेको तथा रासायनिक मलको उपलब्धतामा समेत सहजता आएकोले चालू आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्रको अवस्था सन्तोषजनक रहने देखिन्छ । चालू आर्थिक वर्षमा सरकारले समयमै पूर्ण बजेट जारी गरेको, हालै सम्पन्न संविधानसभाको निर्वाचनपश्चात् विद्यमान राजनैतिक संक्रमणकालीन अवस्थामा सुधारको संकेत देखिएको र यसबाट उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको विस्तारमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने अनुमान रहेको छ । उर्जाको अवस्थामा उल्लेख्य सुधार नआएतापनि पूर्वाधार विकासमा सरकारी लगानी बढ्ने, लगानी वातावरणमा सुधार हुँदै जाने, पर्यटक आगमन बढ्ने एवम् विप्रेषण आप्रवाहमा वृद्धि हुने जस्ता कारणले आन्तरिक माग बढ्नुका साथै गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा सुधार आई चालू आर्थिक वर्षमा ५.५ प्रतिशतको समग्र आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुन सक्ने देखिन्छ ।

९९. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा सेवा आय बचतमा रहेको, वैदेशिक अनुदानमा उल्लेख्य वृद्धि भएको र खासगरी विप्रेषण आप्रवाह उच्च रहेको कारण शोधनान्तर स्थिति रु. ७७ अर्ब १९ करोडले बचतमा रहेको छ । विगत ६ महिनाको स्थिति एवम् बाँकी अवधिको परिदृश्यलाई समेत ध्यानमा राख्दा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा शोधनान्तर बचत रु. ८० अर्बभन्दा माथि नै कायम रहने देखिन्छ । यस अनुमानको आधारमा २०७१ असार मसान्तको विदेशी विनिमय सञ्चित साढे ११ महिनाको वस्तु आयात र करिब १० महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने देखिन्छ ।

१००. आर्थिक वृद्धि तथा मुद्रास्फीतिका मूलभूत लक्ष्यहरु हासिल गरी मौद्रिक सन्तुलन कायम गर्न आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर १६.० प्रतिशतमा सीमित गर्ने लक्ष्य रहेको थियो । मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा आएपछिको ६ महिनाको अवधिमा उच्च शोधनान्तर बचतका कारण सुदृढ हुँदै गएको बाह्य क्षेत्र सन्तुलन लगायत आन्तरिक आर्थिक परिसूचक एवम् आगामी परिदृश्यको आधारमा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा मुद्राप्रदाय १८.० प्रतिशतले बढ्ने संशोधित अनुमान गरिएको छ ।

१०१. मुद्राप्रदाय लगायतका मौद्रिक योगाङ्कहरु वाञ्छित स्तरमै रहेतापनि चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्म खाद्यान्नको मूल्यमा भएको चापका कारण उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मुद्रास्फीति दर औसत ९.१ प्रतिशत रहेको छ । यस वर्ष मौसमी अनुकूलताको कारण वर्षवालीको अवस्था सन्तोषजनक रहनुका साथै हिउँदेवाली पनि राम्रो हुने अनुमानका आधारमा बाँकी महिनाहरुमा खाद्यान्नको मूल्य वृद्धिदरमा सुधार आउने देखिएतापनि विगत ६ महिनाको स्थिति एवम् बाँकी अवधिको परिदृश्यलाई समेत ध्यानमा राखी वार्षिक औसत मुद्रास्फीति दर करिब ८.५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान छ ।

१०२. चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा सरकारको उच्च नगद मौज्जात रहेको कारण मौद्रिक क्षेत्रको सरकार माथिको दाबी घटेको छ । चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनाको अवधिमा कर्जाको ब्याजदर घट्दै गएको, मुलुकको राजनैतिक घटनाक्रम सुधारोन्मुख दिशातर्फ अघि बढ्दै गएकोले लगानीमैत्री वातावरणमा सुधारको संकेत देखिएतापनि विगत ६ महिनाको प्रवृत्ति एवम् आगामी परिदृश्य समेतका आधारमा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १७.० प्रतिशतले बढ्ने संशोधित अनुमान रहेको छ । तर सरकारी क्षेत्रतर्फ जाने कर्जाको वृद्धिदर कम रहन सक्ने हुँदा वार्षिक १७.१ प्रतिशत वृद्धि हुने लक्ष्यको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षमा कुल आन्तरिक कर्जा १४.६ प्रतिशतले मात्र वृद्धि हुने संशोधित अनुमान छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तथा व्यवस्थापन

१०३. मूल्य तथा बाह्य क्षेत्रका साथै वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम राख्दै सर्वसाधारणमा वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गरी वित्तीय साधनको कुशल परिचालनका माध्यमबाट दिगो तथा उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने दिशामा मौद्रिक नीति अभिमुख रहँदै आएको छ । मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिको सफल कार्यान्वयनको परिणामस्वरूप विगत केही वर्षयता वित्तीय क्षेत्र सुदृढ एवम् थप पारदर्शी बन्दै गएको छ भने वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि एवम् बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा समेत सुधार आएको छ । मौद्रिक नीतिको प्रयासका बावजूद बाह्य तथा आन्तरिक आर्थिक लगायत संरचनागत पक्षहरुको कारणले मुद्रास्फीतिलाई अपेक्षित स्तरमा कायम राख्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहँदै आएको छ । यस सन्दर्भमा मौद्रिक विस्तारलाई लक्षित सीमाभित्र राखी माग पक्षबाट मुद्रास्फीतिमा थप चाप पर्न नदिनेतर्फ मौद्रिक नीतिको जोड रहनेछ ।

१०४. हाल बाह्य कारणहरूबाट अधिक तरलताको स्थिति सृजना भएको र यसबाट मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न सक्ने अवस्था रहेकोले एकातर्फ मौद्रिक नीतिले धेरै खुकुलो कार्यदिशा अवलम्बन गर्न सक्ने अवस्था छैन भने अर्कोतर्फ कर्जा प्रवाहको वृद्धिदर लक्षित स्तरभन्दा तल रहेको, कतिपय क्षेत्रमा कर्जाको औसत ब्याजदरमा अझै सुधारको आवश्यकता रहेको तथा नेपाल सरकारको खातामा उल्लेख्य नगद बचत रहेको अवस्थामा मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई धेरै कसिलो बनाउन पनि उपयुक्त देखिदैन । तसर्थ, मूल्य, बाह्य तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह विस्तारका माध्यमबाट लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने अभिप्रायले चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा मौद्रिक नीतिको सजग कार्यदिशा अवलम्बन गरिनेछ । यसको तात्पर्य यस आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा अधिक मौद्रिक तरलताबाट मुद्रास्फीति र निक्षेपको ब्याजदरमा थप चाप पर्न नदिने तथा आर्थिक क्रियाकलापलाई विस्तार गर्न सघाउ पुऱ्याउने मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा हो । यस अवधिमा बाह्य क्षेत्र सन्तुलनमा आउने परिवर्तन र सरकारी खर्च स्थितिमा आउने तीव्रताले मौद्रिक नीतिका उपकरणहरूको प्रयोगलाई कठोर वा लचिलो बनाउने भन्ने कुरा निर्धारित गर्नेछन् ।
१०५. चालू आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै विप्रेषण आप्रवाहमा उल्लेख्य विस्तार आएकोले शोधनान्तर बचत उच्च रहेको छ । यस बीचमा अमेरिकी डलरसँग नेपाली रुपैयाँको अवमूल्यनले विप्रेषण आप्रवाह लगायत केही हदसम्म निर्यात वृद्धिमा समेत सहयोग पुऱ्याए पनि खासगरी तेस्रो मुलुकबाट आयातीत वस्तु तथा सेवाको माध्यमबाट समग्र मुद्रास्फीतिमा दबाव परिरहेको छ । उच्च विप्रेषण आप्रवाहका कारण बैकिङ्ग क्षेत्रको निक्षेप परिचालनमा निरन्तर विस्तार हुँदै आएपनि लगानीको आन्तरिक प्रतिफल (Internal Rate of Return) र कर्जाको ब्याजदरबीचको अन्तर आकर्षक हुन नसकेकोले निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह अपेक्षित रूपमा विस्तार हुन सकेको छैन । फलस्वरूप बैकिङ्ग क्षेत्रमा अधिक तरलताको अवस्था देखापरेको छ । जसका कारण निक्षेप लगायत मुद्रा बजारका अल्पकालीन ब्याजदरहरू घट्ने क्रम जारी रहेको छ । यसबाट एकातिर अर्थतन्त्रमा उपलब्ध वित्तीय स्रोतको कुशल परिचालन हुन सकेको छैन भने अर्कोतर्फ अधिक तरलताको कारण उपभोग लगायत अनुत्पादक क्षेत्रतर्फ वित्तीय साधन प्रवाह हुनसक्ने तथा मुद्रास्फीति एवम् आयात वृद्धि हुनसक्ने अवस्था विद्यमान छ । यस परिप्रेक्ष्यमा विद्यमान तरलता तथा ब्याजदरको अवस्थाबाट सृजना हुन सक्ने जोखिमका बारेमा सावधानी अपनाउनेतर्फ मौद्रिक नीतिको जोड रहनेछ ।
१०६. चालू आर्थिक वर्ष शोधनान्तर बचत अनुमानित स्तरभन्दा बढी हुने देखिएकोले बाह्य क्षेत्र स्थायित्व हासिल गर्न सहज हुने अवस्था छ । हाल उल्लेख्य रूपमा रहेको शोधनान्तर बचतले मौद्रिक योगाङ्कहरूमा पार्ने विस्तारकारी प्रभावलाई बचतमा रहेको सरकारी बजेटले केही हदसम्म भए पनि न्यूनीकरण गरेको छ । पछिल्लो समयमा मुलुकको राजनैतिक अवस्थामा आएको सुधारको संकेतसँगै आर्थिक वर्षको उत्तरार्द्धमा सरकारी खर्च बढ्ने देखिएकोले यसबाट मौद्रिक योगाङ्कहरूको विस्तारमा पर्न सक्ने चापलाई ध्यानमा राखी मौद्रिक कदम चाल्नु पर्ने हुन्छ । यस प्रयोजनका लागि खुला बजार कारोबारलाई सक्रिय बनाउँदै आवश्यकता अनुरूप तरलता प्रशोचन गरी मौद्रिक योगाङ्कहरूलाई वाञ्छित स्तरमा राखिनेछ ।
१०७. हाल एकातिर उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ पूँजी परिचालन गरी आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउन निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तारलाई थप प्रोत्साहन गर्नुपर्ने आवश्यकता छ भने अर्कोतर्फ वित्तीय प्रणालीमा उपलब्ध उच्च तरलताको कारण अनुत्पादक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह एवम् उपभोगमा आउन सक्ने बढोत्तरीलाई निरुत्साहित गर्नेतर्फ समेत उत्तिकै ध्यान दिनु जरुरी छ । अर्थतन्त्रमा उच्च तरलता रहेकोले मुद्रा बजारका ब्याजदरहरू घट्दै गएको तर निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह भने अपेक्षित रूपमा बढ्न नसकेको स्थितिमा शेयर बजार कारोबारमा विस्तार आउनु स्वभाविकै हो । तर मुलुकको समष्टिगत आर्थिक तथा पूँजी बजारसँग सम्बन्धित परिसूचकहरूको विद्यमान अवस्था एवम् सर्वसाधारण लगानीकर्ताको हितलाई समेत ध्यानमा राखी शेयर बजारको Speculative विस्तार र यसबाट समग्र वित्तीय स्थायित्वमा पर्न सक्ने सम्भावित जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न शेयरको धितोमा प्रवाह हुने कर्जा (मार्जिन लेण्डिङ) लाई सावधानीपूर्वक अनुगमन गर्दै जानुपर्ने आवश्यकता छ । तसर्थ, शेयरको धितोमा प्रवाह हुने कर्जाको परिमाण एवम् शेयर बजारमा आउने उतार-चढावलाई समेत दृष्टिगत गरी मार्जिन लेण्डिङ सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा आवश्यकता अनुसार पुनरावलोकन गरिने छ ।
१०८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको लगानीयोग्य कोष (Loanable Fund) को उपलब्धता बढाई कम लागतमा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहलाई प्रोत्साहन गरी आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमार्फत विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात लगायत पुनरकर्जादरहरू घटाइएको थियो । मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा आएपछिको ६ महिनाको अवधिमा बैकिङ्ग क्षेत्रमा विद्यमान उच्च तरलताको स्थिति कायमै रहेतापनि निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह लक्षित सीमाभित्रै रहेकोले आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउन तथा कोषको लागत बढ्न नदिन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने विद्यमान

- अनिवार्य नगद अनुपातलाई यथावत् कायम गरिएको छ । साथै, बैंकदर, वैधानिक तरलता अनुपात तथा पुनरकर्जादरहरु समेत यथावत् कायम गरिएको छ ।
१०९. यस बैंकले खुला बजार कारोबारलाई मौद्रिक व्यवस्थापनको प्रमुख औजारको रूपमा उपयोग गर्दै आएको छ । बजारमा उपलब्ध उच्च तरलतालाई प्रशोचन गर्ने अल्पकालीन उपायको रूपमा खुला बजार कारोबारमार्फत तरलता व्यवस्थापन गर्ने गरिएतापनि तरलतामा हुने उतारचढावको दीर्घकालीन व्यवस्थापन गर्न त्यस्तै प्रकृतिको उपकरणको आवश्यकता पर्ने सन्दर्भमा दीर्घकालीन प्रकृतिको अधिक तरलता व्यवस्थापन गर्न उपयुक्त उपकरण जारी गर्ने व्यवस्था मिलाउँदै लगिनेछ ।
११०. आर्थिक विकास र स्थायित्वका लागि वित्तीय स्थिरता महत्वपूर्ण हुने भएकोले वित्तीय प्रणालीलाई सबल र सक्षम बनाउन आवश्यक छ । यसका लागि एकातर्फ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको स्वनियमन क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता छ भने अर्कोतर्फ यस बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमता विस्तार गर्नु जरुरी छ । यसका लागि मौद्रिक तथा Macro Prudential Regulation का उपकरणहरुको प्रयोगलाई समन्वयात्मक रूपमा अधि बढाइने छ ।
१११. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमा हाल उल्लेख्य मात्रामा तरलता विद्यमान रहेको कारण निक्षेपको ब्याजदरमा कमी आएको छ । अर्कातिर कर्जा प्रवाह विस्तारलाई वाञ्छित स्तरमा पुऱ्याउन कतिपय क्षेत्रहरुमा जाने कर्जाको ब्याजदरमा थप सुधार आवश्यक देखिएको छ । यस सम्बन्धमा निक्षेपको ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरभन्दा कम नहुने गरी कृषि, निर्माण, होटल तथा अन्य सेवामूलक व्यवसाय लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको ब्याजदरलाई थप लगानीमैत्री तुल्याउन आवश्यक पहल गरिनेछ ।
११२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई कर्पोरेट ग्राहक लगायत मझौला तथा साना ग्राहकहरुतर्फ उन्मुख हुन तथा कर्जा सेवाग्राही संख्या बढाउँदै कर्जा लगानीको परम्परागत क्षेत्रबाट विस्तारै नयाँ क्षेत्रतर्फ उन्मुख हुन अभिप्रेरित गर्दै लगिनेछ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट कृषि तथा जलविद्युत क्षेत्रमा थप लगानी विस्तार गरी तोकिएको स्तरमा पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्थालाई प्रभावकारी रूपमा अनुगमन गर्दै लगिनेछ ।
११३. खुला बजार कारोबारलाई सक्रिय एवम् प्रभावकारी बनाउन तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना (Liquidity Monitoring and Forecasting Framework) लाई थप परिस्कृत एवम् परिमार्जन गर्दै लगिने छ । त्यसैगरी, मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित लक्ष्य तथा उपलब्धिहरुको प्रगति विवरण तयार गरी सो अनुरूप आवश्यक नीति तथा कार्ययोजना तय गर्ने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षदेखि मौद्रिक नीतिको मासिक समीक्षा गर्न थालिएको छ । यसबाट मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्य प्रभावकारी हुनुको साथै मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरु हासिल गर्न सहज हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
११४. भुक्तानी तथा फछ्यौट व्यवस्थालाई समयसापेक्ष बनाउनका लागि Payment and Settlement System Development Strategy निकट भविष्यमै जारी गरिनेछ ।
११५. वित्तीय साक्षरताका माध्यमबाट जनचेतना अभिवृद्धि गरी अनौपचारिक वित्तीय कारोबारलाई निरुत्साहित गर्ने तथा पिछडिएका वर्ग, जाति एवम् समुदायहरुमा लक्षित आय-आर्जन तथा रोजगारमूलक कार्यक्रमहरु संचालनका माध्यमबाट समावेशी आर्थिक विकासमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले वित्तीय सेवाको पहुँच विस्तार गर्नेतर्फ मौद्रिक नीतिको जोड रहनेछ ।

अन्त्यमा,

११६. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को मौद्रिक नीतिको ६ महिनासम्मको उपलब्धि र बाँकी अवधिको कार्यान्वयनबाट मुद्रास्फीति अपेक्षित दायरामा रहने, वाह्य क्षेत्र थप सुदृढ हुने तथा बैंकिङ्ग प्रणालीको कार्यकुशलता अभिवृद्धि भई बचत परिचालन एवम् लगानी विस्तार हुनुको साथै सुशासन तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वमा समेत सकारात्मक प्रभाव पर्ने अपेक्षा गरिएको छ । त्यसैगरी, कृषि र उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तार एवम् वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धिका माध्यमबाट वित्तीय समावेशीकरणमा सहयोग पुऱ्नुका साथै यसबाट नेपाल सरकारले लिएको आर्थिक वृद्धिको लक्ष्यमा समेत सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।
११७. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमहरुको ६ महिनासम्मको प्रगति यसै समीक्षाको अनुसूचीको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा समावेश भएका नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनमा सबै सरोकारवालाहरुको सहयोग प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दै आगामी दिनहरुमा पनि सदाभै सहयोग मिल्ने अपेक्षा यस बैंकले गरेको छ ।

धन्यवाद !

आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा (२०७१ फागुन ४)

पृष्ठभूमि

१. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को मौद्रिक नीतिको विगत छ महिनासम्मको कार्यान्वयनको स्थिति, विद्यमान चुनौतीहरु एवम् चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिको कार्यदिशालाई समेटि यो अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा प्रस्तुत गरिएको छ । यस समीक्षाले यस वर्षको मुलुकको समष्टिगत आर्थिक एवम् वित्तीय स्थितिका बारेमा सरोकारवालाहरुलाई अवगत गराउनुका साथै बाँकी समयवधिको लागि मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।
२. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति अधिक तरलताको व्यवस्थापन गर्दै मूल्य स्थिरता कायम राख्ने, उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह विस्तार गर्ने, वित्तीय स्थायित्व कायम राख्ने र वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्ने जस्ता प्रमुख लक्ष्यहरुतर्फ परिलक्षित थियो । मौद्रिक नीति सार्वजनिक गर्दाको समयमा विद्यमान चुनौतीहरुमध्ये मूल्यस्थिति, उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह एवम् वित्तीय स्थायित्व अभिवृद्धि लगायतका विषयहरु सुधारोन्मुख रहेका छन् भने अधिक तरलता व्यवस्थापनका लागि खुला बजार कारोबारलाई थप क्रियाशील बनाइएको छ । फलस्वरूप बैकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको अधिक तरलताको स्थितिमा क्रमिक सुधार आएको छ र अल्पकालीन व्याजदरहरु पनि सुधारोन्मुख रहेका छन् ।
३. चालू आर्थिक वर्ष सरकारको बजेट समयमै आएको, व्यावसायिक वातावरण सुधारोन्मुख रहेको तथा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह विस्तार हुँदै गएकोले गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर अपेक्षित रहने देखिएतापनि वर्षे मौसमी अवस्था अनुकूल नभएको कारण कृषि क्षेत्रको विस्तारमा केही संकुचन आउने अनुमान रहेको छ । राजनैतिक संक्रमणकालको जोखिम कायमै रहेकोले निजी क्षेत्रको लगानी अपेक्षित रुपमा बढ्न सकेको छैन भने सरकारको पूँजीगत खर्चमा पनि उल्लेख्य सुधार हुन सकेको छैन । यी सबै कारणले यस आर्थिक वर्षमा ६.० प्रतिशतको लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने कार्य निकै चुनौतीपूर्ण देखिन्छ । पछिल्लो समयमा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको गिरावट, विदेशी विनिमयदरमा देखिएको स्थिरता साथै मौद्रिक योगाङ्कहरुलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न गरिएका प्रयासहरु समेतको कारण समग्र मूल्यस्थितिमा भने अघिल्ला वर्षहरुको तुलनामा कमी आएकोले चालू आर्थिक वर्षमा औसत मुद्रास्फीति दर ८.० प्रतिशतको लक्षित सीमाभित्रै कायम रहने देखिन्छ ।
४. बाह्य क्षेत्रतर्फ व्यापार घाटा बढ्ने क्रम जारी रहेको छ । खासगरी उच्च आयात एवम् न्यून निर्यातका कारण व्यापार घाटा बढ्नुका साथै अघिल्ला वर्षहरुको तुलनामा समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह न्यून दरले बढेको हुँदा शोधनान्तर बचतको मात्रामा केही कमी आएको छ । समीक्षा अवधिमा जलविद्युत् विकासका लागि केही महत्वपूर्ण पहलहरु भएका छन् । भारतसँग उर्जा व्यापार सम्झौता भएको छ भने माथिल्लो कर्णाली र अरुण तेस्रो जस्ता दुई ठूला जलविद्युत् आयोजनाको लागि विदेशी लगानीकर्ताहरूसँग उर्जा विकास सम्झौता भएको छ । साथै, पछिल्लो समयमा खासगरी पर्यटन तथा स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी विस्तार हुन थालेको छ । समीक्षा अवधिमा घरजग्गा कारोबारको अवस्था स्थिर रहेको छ भने शेयर बजार कारोबारमा वृद्धि आएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

५. अमेरिकी अर्थतन्त्र सुधारोन्मुख रहेपनि युरो क्षेत्र, जापान, रुस र चीनको आर्थिक परिदृश्य सन्तोषजनक नरहेकोले सन् २०१५ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१४ को तुलनामा सीमान्त दरले मात्र बढ्ने अनुमान छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको प्रक्षेपण^१ अनुसार सन् २०१५ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर ३.५ प्रतिशत रहने देखिन्छ । सन् २०१४ मा विश्वको अर्थतन्त्र ३.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । त्यसैगरी, सन् २०१४ मा २.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको अमेरिकी अर्थतन्त्र सन् २०१५ मा ३.६ प्रतिशतले वृद्धि हुने कोषको प्रक्षेपण रहेको छ । खासगरी बेरोजगारी दर घट्दै जानु, मुद्रास्फीति नियन्त्रित अवस्थामा रहनुका साथै घरेलु मागमा समेत विस्तार भएको कारण सन् २०१५ मा अमेरिकी अर्थतन्त्रमा सुधार आउने अनुमान गरिएको हो । यस पृष्ठभूमिमा फेडेरल रिजर्भ बैकले आगामी दिनमा मौद्रिक नीतिको कार्यदिशामा परिवर्तन गरी फेडेरल फण्ड रेट बढाउने सम्भावना रहेको छ ।

^१ World Economic Outlook, Updates, January 2015, International Monetary Fund

६. सन् २०१५ मा युरो क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर १.२ प्रतिशत रहने कोषको प्रक्षेपण रहेको छ । अघिल्लो वर्ष यस क्षेत्रको वृद्धिदर ०.८ प्रतिशत रहेको थियो । खासगरी पेट्रोलियम पदार्थको घट्दो मूल्य, भू-राजनैतिक तनाव र रुबलको अवमूल्यनको कारण सन् २०१५ मा रुसको अर्थतन्त्रमा ३.० प्रतिशतले ऋणात्मक हुने प्रक्षेपण रहेको र कमजोर लगानीको अवस्था, घट्दो मुद्रास्फीतिदर एवम् युरोको अवमूल्यनका कारण समग्र युरो क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदरमा संकुचन आउने कोषले जनाएको छ । यस स्थितिलाई दृष्टिगत गरी युरोपियन केन्द्रीय बैंकले २०१५ को मार्चदेखि सार्वजनिक र निजी क्षेत्रका सम्पत्ति खरिद गरी प्रत्येक महिना ६० अर्ब युरो प्रवाह गर्ने योजना सार्वजनिक गरेको छ ।
७. सन् २०१४ मा ४.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको उदीयमान एवम् विकासशील मुलुकहरूको अर्थतन्त्र सन् २०१५ मा ४.३ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ । उदीयमान र विकासोन्मुख एसियाको अर्थतन्त्र सन् २०१४ मा ६.५ प्रतिशतले विस्तार भएकोमा सन् २०१५ मा ६.४ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण छ । भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१४ मा ५.८ प्रतिशतको वृद्धिको तुलनामा सन् २०१५ मा ६.३ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको छ भने चीनको आर्थिक वृद्धिदरमा केही कमी आई सन् २०१४ को ७.४ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१५ मा ६.८ प्रतिशत रहने कोषको प्रक्षेपण रहेको छ ।
८. पेट्रोलियम पदार्थ लगायत खाद्यान्नको मूल्यमा आएको गिरावटको कारण सन् २०१५ मा विश्व मुद्रास्फीति दर न्यून रहने देखिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले विकसित देशहरूको मुद्रास्फीति दर सन् २०१४ को १.४ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१५ मा १.० प्रतिशत कायम रहने प्रक्षेपण गरेको छ । तर सन् २०१४ मा ५.४ प्रतिशत रहेको उदीयमान एवम् विकासशील मुलुकहरूको मुद्रास्फीति दर भने सन् २०१५ मा ५.७ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । युरो क्षेत्र, जापान, रुस र चीनको आर्थिक गतिविधिमा आएको संकुचन लगायत पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको गिरावटका कारण सन् २०१५ मा विश्वमा वस्तु तथा सेवाको व्यापार सीमान्त रूपले बढी ३.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण रहेको छ, जुन सन् २०१४ मा ३.१ प्रतिशतले बढेको थियो ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

९. चालू आर्थिक वर्ष मनसुन ढिलो शुरु भएकोले प्रमुख वर्षे बालीहरूको उत्पादनमा ह्रास आएको हुँदा समग्र कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा कमी आउने देखिन्छ । प्रमुख खाद्यान्न बालीहरूमध्ये धान तथा मकैको उत्पादनमा क्रमशः ५.१ प्रतिशत तथा ६.० प्रतिशतले ह्रास आएको नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालयको प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ । पछिल्लो मौसमी स्थितिलाई दृष्टिगत गर्दा हिउँदे बालीहरूको उत्पादन भने वृद्धि हुने देखिन्छ । व्यावसायिक पशुपालनको विस्तारका कारण समग्र पशुजन्य उत्पादन समेत वृद्धि हुने देखिएतापनि प्रमुख खाद्यान्न बालीहरूको उत्पादनमा ह्रास आएकोले चालू आर्थिक वर्षमा समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर लक्षित स्तरभन्दा कम हुने अनुमान रहेको छ ।
१०. चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा सरकारले पूँजीगत खर्चमा थप जोड दिने, उर्जा संकट थप असहज नहुने, विकास निर्माण कार्यमा गतिरोध सृजना नहुने तथा लगानी-मैत्री वातावरण सुदृढ हुँदै जाने अनुमानका आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा सुधारोन्मुख रहने अनुमान छ ।
११. चालू आर्थिक वर्षमा कृषि तथा गैर-कृषि क्षेत्रको उपर्युक्त परिदृश्यका आधारमा हेर्दा उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको अवस्था सामान्य रहने अनुमान रहेतापनि कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदरमा संकुचन आउने देखिएकोले यस वर्षको आर्थिक वृद्धिदर ५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने देखिन्छ ।

मूल्य

१२. चालू आर्थिक वर्षमा मुद्रास्फीति सुधारोन्मुख रहेको छ । चालू आर्थिक वर्षको छैठौँ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ६.८ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति ९.७ प्रतिशत रहेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेय पदार्थको मूल्य सूचकाङ्क ९.० प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्क ५.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा क्रमशः १२.९ प्रतिशत र ६.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । त्यसैगरी, चालू आर्थिक वर्षको छैठौँ महिनामा वार्षिक विन्दुगत थोक मुद्रास्फीति दर ५.४ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति दर ८.९ प्रतिशत रहेको थियो ।

१३. चालू आर्थिक वर्षको छैठौँ महिनामा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क ७.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सूचकाङ्क १६.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा तलब सूचकाङ्क ७.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने ज्यालादर सूचकाङ्क ६.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा तलब सूचकाङ्क २६.४ प्रतिशतले र ज्यालादर सूचकाङ्क १४.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

सरकारी वित्त

१४. चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारको कुल खर्च अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा १४.४ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७१ पुस मसान्तसम्ममा रु. १५३ अर्ब ७१ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल सरकारी खर्च २५.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा रु. १३ अर्ब ८४ करोड पूँजीगत खर्च र रु. ११६ अर्ब १२ करोड चालू खर्च भएको छ । अघिल्लो वर्षभन्दा पूँजीगत खर्च केही बढेतापनि विनियोजित बजेटको थोरै अंश मात्र खर्च भएको छ ।
१५. समीक्षा अवधिमा सरकारको कुल साधन परिचालन १४.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २१८ अर्ब ६६ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो साधन परिचालन २९.० प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । साधन परिचालन अन्तर्गत कुल राजस्व १६.६ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७१ पुस मसान्तसम्ममा रु. १९० अर्ब ५२ करोड पुगेको छ भने वैदेशिक अनुदान ३०.४ प्रतिशतले घटी रु. १५ अर्ब १ करोड पुगेको छ । यस अवधिमा नेपाल सरकारले रु. ६ अर्ब ३० करोडको वैदेशिक ऋण परिचालन गरेको छ । समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले आन्तरिक ऋण भने परिचालन गरेको छैन ।
१६. स्रोत परिचालनको तुलनामा सरकारी खर्च न्यून रहेकोले चालू आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनासम्ममा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित बजेट रु. ६४ अर्ब ९५ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो बचत रु. ५६ अर्ब १० करोड रहेको थियो । चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा नेपाल सरकारको यस बैंकमा रु. ७२ अर्ब १६ करोड नगद बचत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको मौज्जात समेत समावेश गर्दा २०७१ पुस मसान्तसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकसँग नेपाल सरकारको रु. ९५ अर्ब ६६ करोड नगद मौज्जात रहेको छ ।

बाह्य क्षेत्र

१७. चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्म नेपालको बाह्य क्षेत्र स्थिति मिश्रित रहेको छ । वस्तु व्यापार घाटा उच्च रहेतापनि चालू खाता तथा समग्र शोधनान्तर स्थिति बचतमा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा रु. ७७ अर्ब १९ करोडले बचतमा रहेको शोधनान्तर स्थिति चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ३४ अर्ब २६ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्ला महिनाहरूमा घाटामा रहेको चालू खाता छ महिनामा रु. १३ अर्ब ६५ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको उक्त अवधिमा चालू खाता रु. ५५ अर्ब २ करोड बचतमा रहेको थियो । चालू आर्थिक वर्षको छ महिनामा विप्रेषण आप्रवाह अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको ३४.४ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ३.९ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भई रु. २७५ अर्ब ९६ करोड पुगेको छ । त्यसैगरी, अघिल्लो वर्षको छ महिनासम्ममा व्यापार घाटा २४.४ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । निर्यातको आधार र वृद्धिदर न्यून रहेकोले निर्यात-आयातको अनुपात निरन्तर घटिरहेको छ । २०७१ पुसमा यस्तो अनुपात ११.५ प्रतिशत रहेको छ ।
१८. समीक्षा अवधिमा कुल निर्यात ३.९ प्रतिशतले घटेको छ, जुन अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा १५ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल वस्तु निर्यातमध्ये समीक्षा अवधिमा भारततर्फको निर्यात ८.१ प्रतिशतले घटेको छ भने चीनतर्फको निर्यात १६.९ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात ३ प्रतिशतले बढेको छ । समीक्षा अवधिमा चीनतर्फ प्रशोधित छाला, उनी गलैचा, नुडल्स र अन्य मुलुकतर्फ पश्मिना, तयारी पोशाक, चिया, चाँदीका गरगहना लगायतका वस्तुहरूको निर्यात बढेको छ । अमेरिकी डलरमा चीन तथा अन्य मुलुकतर्फको वस्तु निर्यात अघिल्लो वर्षको छ महिनासम्ममा ४ प्रतिशतले घटेको विपरित समीक्षा अवधिमा ५.४ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर १६ करोड ५२ लाख पुगेको छ ।
१९. अघिल्लो आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा २३.१ प्रतिशतले बढेको वस्तु आयात चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा १३.३ प्रतिशतले बढेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको कमीका कारण आयातको वृद्धिदरमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा केही कमी आएको हो । समीक्षा अवधिमा भारततर्फबाट भएको आयात ९.३ प्रतिशतले, चीनबाट ४८.१ प्रतिशतले र अन्य मुलुकहरूबाट भएको आयात ८.३ प्रतिशतले बढेको छ । समीक्षा अवधिमा भारतबाट मुख्यतया एम.एस. बिलेट, यातायातका

- साधन र पार्टपुर्जा, चामल, हट रोल्ड सिट ईन क्वायल, चीनबाट दूरसंचारका उपकरण तथा पार्टपुर्जा, अन्य मेशिनरी तथा पार्टपुर्जा, रासायनिक मल, मेडिकलका उपकरण तथा पार्टपुर्जा र अन्य मुलुकबाट विशेषगरी चाँदी, खाने तेल, दूरसंचारका उपकरण तथा पार्टपुर्जा, कच्चा पाल्म आयल आदिको आयात बढेको छ। अमेरिकी डलरमा चीन तथा अन्य मुलुकतर्फको वस्तु आयात अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ४ प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा २२.१ प्रतिशतले बढ्न गई अमेरिकी डलर १ अर्ब ३९ करोड पुगेको छ।
२०. चालू आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को छ महिनामा विदेशी विनिमय सञ्चिति ५.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७०४ अर्ब ४४ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सञ्चिति १७.१ प्रतिशतले बढेको थियो। अमेरिकी डलरमा विदेशी मुद्रा सञ्चिति गत वर्षको सोही अवधिमा १३.४ प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा २.४ प्रतिशतले बढेर अमेरिकी डलर ७ अर्ब ११ करोड पुगेको छ। उक्त स्तरको सञ्चितिले ११.४ महिनाको वस्तु र ९.८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने देखिन्छ।
२१. भारतसँगको उच्च व्यापार घाटाका कारण भारतीय रुपैयाँको मागमा चापको स्थिति कायमै छ। भारतीय रुपैयाँको माग व्यवस्थापनको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले मुख्यतया दुईवटा उपायहरु अवलम्बन गर्दै आएको छ। पहिलो उपाय अन्तर्गत भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी आयात गर्न सकिने वस्तुहरुको संख्या बढाउँदै १६१ पुऱ्याइएको छ। आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को छ महिनासम्ममा अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी भारतबाट भएको आयात १२.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४० अर्ब ६५ करोड पुगेको छ। यस्तो आयात अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. ३६ अर्ब १६ करोड रहेको थियो। दोस्रो उपायको रुपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले भारतीय मुद्राको आपूर्ति गर्न अमेरिकी डलर बिक्री गरी भारतीय रुपैयाँ खरिद गर्ने गरेको छ। यस उपाय अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा अमेरिकी डलर १ अर्ब ७४ करोड बिक्री गरी भारतीय रुपैयाँ १०६ अर्ब ९३ करोड खरिद गरिएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ४४ करोड बिक्री गरी भारतीय रुपैयाँ ८९ अर्ब ४१ करोड खरिद गरिएको थियो।
२२. २०७१ असार मसान्तको तुलनामा २०७१ पुस मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ३.३ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ३.२ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको थियो। २०७१ पुस मसान्तमा अमेरिकी डलर एकको विनिमय दर रु. ९९.१३ रहेको छ। उक्त विनिमय दर २०७१ असार मसान्तमा रु. ९५.९० रहेको थियो।

वित्तीय बजार

२३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको पूँजीको आधार बढाई वित्तीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु एक आपसमा गाभ्ने र गाभिने कार्यको लागि ल्याइएको “बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु एक आपसमा गाभ्ने गाभिने सम्बन्धी नियमावली, २०६८” कार्यान्वयनमा आएपछि हालसम्म ६८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु एक आपसमा गाभिई २५ वटा बनेका छन्। एक आपसमा गाभिने कार्यमा सबैभन्दा बढी वित्त कम्पनीहरु रहेका छन्। चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा ४ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु एक आपसमा गाभिएर एउटा वाणिज्य बैंक बनेको छ। त्यसैगरी, मुलुकका पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरु गाभिएर २०७१ साउनदेखि एकीकृत रुपमा कारोबार शुरु गरेका छन्।
२४. २०७१ पुससम्ममा “क” वर्गका ३०, “ख” वर्गका ८१, “ग” वर्गका ५१ र “घ” वर्गका ३५ गरी यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको संख्या १९७ कायम भएको छ। २०७१ असार मसान्तमा त्यस्ता बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको संख्या २०४ रहेको थियो। नेपाल राष्ट्र बैंकले मर्जरमार्फत वित्तीय प्रणाली सुदृढीकरण गर्ने रणनीति लिएको फलस्वरुप बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको संख्या घट्न गएको हो। २०७१ पुस मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरुको १६३९, विकास बैंकहरुको ८३१, वित्त कम्पनीहरुको २३९ र लघुवित्त संस्थाहरुको ९८७ गरी कुल शाखा संख्या ३६९६ पुगेको छ। २०७१ असारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कुल शाखा संख्या ३४५६ रहेको थियो। प्रति बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शाखाबाट २०७१ असारमा औसत ७६६६ जनाले सेवा पाएकोमा २०७१ पुसमा औसत ७१६८ जनाले सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ।
२५. साना तथा मझौला निक्षेपकर्ताहरुको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमा रहेको निक्षेपको सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुप्रति सर्वसाधारणको विश्वास अभिवृद्धि गराउने उद्देश्यले दुई लाख रुपैयाँसम्मको बैंक निक्षेपलाई सुरक्षण गराउने व्यवस्था गरिए अनुसार २०७१ पुस मसान्तसम्ममा १६७ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमार्फत १ करोड ११ लाख ६९ हजार निक्षेपकर्ताहरुको रु. २६९ अर्ब १७ करोडको निक्षेप सुरक्षण भएको छ। त्यसैगरी, २०७१ पुस मसान्तसम्ममा रु. १२ करोड ६० लाखको कर्जा सुरक्षण भएको छ।

२६. सरकारी संलग्नतामा संचालनमा रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सुधार कार्य सन्तोषजनक ढंगले अघि बढेको छ । नेपाल बैंक लि. तथा राष्ट्रिय वैपण्ड बैंक लि. को वित्तीय स्थितिमा सुधार आई २०७१ पुस मसान्तसम्ममा यी बैंकहरूको चुक्ता पूँजी क्रमशः रु. ६ अर्ब ४७ करोड र रु. ८ अर्ब ५९ करोड पुगेको छ । त्यसैगरी, ५ वटा ग्रामीण विकास बैंक मर्ज भई स्थापना भएको नेपाल ग्रामीण विकास बैंक लि. को चुक्ता पूँजी २०७१ मंसिरमा रु. ५५ करोड ७५ लाख पुगेको छ ।
२७. कर्जा प्रवाह र असुली प्रक्रियामा गरिएको नीतिगत सुधारको कारण वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम लागू भएका सरकारी स्वामित्वका वाणिज्य बैंकहरूको निष्क्रिय कर्जा अनुपात न्यून स्तरमै रहेको छ । सरकारी स्वामित्वमा रहेका वाणिज्य बैंकहरूमध्ये नेपाल बैंक लिमिटेडको निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०७१ असारमा ५.८२ प्रतिशत रहेकोमा असोजमा केही सुधार भई ४.६४ प्रतिशत कायम भएको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको उक्त अनुपात यी दुवै अवधिमा ३.९५ प्रतिशतमा स्थिर रहेको छ । कृषि विकास बैंक लि.को निष्क्रिय कर्जा अनुपात अनुपात भने २०७१ असारको ५.३४ प्रतिशतबाट ५.६२ प्रतिशत पुगेको छ ।
२८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको समग्र औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात भने केही बढेको छ । वाणिज्य बैंक समूहको निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०७१ असारमा औसत २.९२ प्रतिशत रहेकोमा २०७१ असोजमा औसत ३.०१ प्रतिशत पुगेको छ । त्यसैगरी, विकास बैंक समूहको औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०७१ असारको ४.९६ प्रतिशतको तुलनामा २०७१ असोजमा ४.९५ प्रतिशत पुगेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको उक्त अनुपात २०७१ असारको ६.६८ प्रतिशतबाट बढेर २०७१ असोजमा ७.५६ प्रतिशत कायम भएको छ । समस्याग्रस्त वित्त कम्पनीहरूलाई समेत समावेश गर्दा २०७१ असोजमा वित्त कम्पनीहरूको औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात १५.६ प्रतिशत पुग्ने देखिन्छ ।
२९. वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका भौगोलिक क्षेत्रहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शाखा खोल्न प्रोत्साहन गरी वित्तीय समावेशीकरणलाई अभिवृद्धि गर्दै लैजाने उद्देश्य अनुरूप तोकिएका १४ जिल्लामा शाखा खोलेमा जिल्ला सदरमुकाममा रु. ५० लाखसम्म र सदरमुकाम बाहिर शाखा खोलेमा निश्चित अवधिको लागि यस बैंकबाट रु. १ करोडसम्म निर्व्याजी सापटी उपलब्ध गराउने नीतिगत व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । त्यसैगरी, वित्तीय पहुँच तथा समावेशीकरणलाई सहयोग पुऱ्याउन “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले लघुवित्त सेवाको पहुँच कम भएका २२ जिल्लामा शाखा खोली वित्तीय कारोबार संचालन गरेमा प्रति शाखा रु. २० लाख शून्य ब्याजदरमा कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएकोमा उक्त सीमालाई वृद्धि गरी रु. ३० लाख पुऱ्याइएको छ । समीक्षा अवधिमा यस अर्न्तगत एउटा लघुवित्त संस्थाले दुईवटा शाखा खोले बापत रु. ६० लाख शून्य ब्याजदरमा सापटी उपलब्ध गराइएको छ । “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरू संचालनका लागि इजाजतपत्र दिने व्यवस्था कायमै राखिएको छ । यस अर्न्तगत चालू आर्थिक वर्षको छ महिनामा ३ वटा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूलाई इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ ।
३०. कर्जा तथा निक्षेपबीचको ब्याजदर अन्तर गणना गर्ने नयाँ विधि अनुसार २०७१ पुसमा वाणिज्य बैंकहरूको ब्याजदर अन्तर ४.५ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी, कर्जाको ब्याजदर निर्धारण प्रक्रियालाई पारदर्शी एवम् प्रतिस्पर्धी बनाउने उद्देश्यले लागू गरिएको आधार ब्याजदर गणना अनुसार २०७१ असारमा वाणिज्य बैंकहरूको आधार ब्याजदर ८.३६ प्रतिशत रहेकोमा २०७१ पुसमा केही घटेर ७.४९ प्रतिशत कायम भएको छ ।
३१. धितोपत्र बजारको स्थिति मापन गर्ने नेप्से सूचकाङ्क २०७१ असार मसान्तमा १०३६.१ रहेकोमा २०७१ पुस मसान्तमा ९३९.५ रहेको छ । नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या २०७१ पुस मसान्तमा २३२ पुगेको छ । २०७१ असारसम्ममा यो संख्या २३७ रहेको थियो । सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १९८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था (बीमा कम्पनी समेत) रहेका छन् भने १८ वटा उत्पादन र प्रशोधन उद्योग, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक संस्था, ६ वटा जलविद्युत कम्पनी र २ वटा अन्य समूहका रहेका छन् ।
३२. नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी २०७१ असार मसान्तको तुलनामा ८.७ प्रतिशतले बढेर २०७१ पुस मसान्तमा रु. १५९ अर्ब २५ करोड पुगेको छ । २०७१ असारमा यस्तो पूँजी रु. १४६ अर्ब ५२ करोड रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को छ महिनामा रु. ९ अर्ब १ करोड ५० लाखको साधारण शेयर, रु. ८६ करोड ७४ लाखको हकप्रद शेयर, रु. २ अर्ब ७६ करोड ४५ लाखको बोनस शेयर गरी कुल रु. १२ अर्ब ६४ करोड ७० लाखको धितोपत्र सूचीकृत भएको छ ।

३३. धितोपत्रको बजार पूँजीकरण २०७१ असार मसान्तमा रु. १०५७ अर्ब १७ करोड कायम रहेकोमा २०७१ पुस मसान्तमा ८.९ प्रतिशतले घटी रु. ९६३ अर्ब ४२ करोड कायम भएको छ। २०७१ पुस मसान्तमा कायम बजार पूँजीकरणको आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ५० प्रतिशत रहेको छ। २०७१ असार मसान्तमा यस्तो अनुपात ५४.८ प्रतिशत रहेको थियो।
३४. सहकारी विभागबाट प्राप्त पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार २०७० पुस मसान्तसम्ममा बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको संख्या १३,५५० पुगेको छ। यी संस्थाहरूले कुल रु. १२८ अर्ब ५३ करोड बचत परिचालन गरी रु. ११९ अर्ब ३९ करोड कर्जा लगानी गरेका छन्। बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको कारोबारको अनुगमनलाई प्रभावकारी तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले सहकारी विभागलाई प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउँदै आएको छ।

मौद्रिक तथा तरलता स्थिति

मौद्रिक स्थिति

३५. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को शुरुमा शोधनान्तर बचत न्यून रहेतापनि चौथो महिनादेखि क्रमशः सुधार हुँदै आएको छ। यसबाट आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा मौद्रिक योगाङ्कहरूको विस्तार लक्ष्यकै हाराहारीमा पुग्ने अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को छ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ५.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७१ पुस मसान्तमा विस्तृत मुद्राप्रदाय १५.६ प्रतिशतले बढेको छ।
३६. निजी क्षेत्रतर्फको कर्जामा उल्लेख्य वृद्धि भएतापनि सरकारको साधन परिचालनको तुलनामा खर्च वृद्धि हुन नसकेकोले खुद आन्तरिक सम्पत्तिको विस्तार न्यून स्तरमै रहेको छ। चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा मौद्रिक क्षेत्रको खुद आन्तरिक सम्पत्ति ५.९ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सम्पत्ति ४.८ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारमाथिको खुद दावी ४२.३ प्रतिशतले घटेको छ, जुन अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ४४.१ प्रतिशतले घटेको थियो।
३७. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को छ महिनासम्ममा कुल आन्तरिक कर्जा ५.६ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त कर्जा १.१ प्रतिशतले बढेको थियो। वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७१ पुस मसान्तमा यस्तो कर्जा १७.८ प्रतिशतले बढेको छ। समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा ११.५ प्रतिशत (रु. १३१ अर्ब ९० करोड) ले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा ८.९ प्रतिशतले बढेको थियो।
३८. यस बैंकले निक्षेप बोलकबोल र रिभर्स रिपोमार्फत् बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरलता प्रशोचन गरेको साथै चलनचल्तीमा रहेको मुद्राको वृद्धिदरमा समेत कमी आएकोले समीक्षा अवधिमा संचित मुद्रा (Reserve Money) घटेको छ। चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा संचित मुद्रा १२.४ प्रतिशतले घटेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रा २.२ प्रतिशतले बढेको थियो।

निक्षेप परिचालन तथा कर्जा प्रवाह

३९. समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदरमा संकुचन आएकोले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालनको विस्तारमा केही कमी आएको छ। चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालन ६ प्रतिशत (रु. ८३ अर्ब ७६ करोड) ले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त रकम ८ प्रतिशत (रु. ९५ अर्ब ४१ करोड) ले बढेको थियो। वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७१ पुस मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालन १६.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ।
४०. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप परिचालन क्रमशः ७.२ प्रतिशत र २.३ प्रतिशतले बढेको छ भने विकास बैंकहरूको निक्षेप परिचालन १.१ प्रतिशतले घटेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप ७.२ प्रतिशतले, विकास बैंकहरूको १३.९ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरूको ८.४ प्रतिशतले बढेको थियो। केही विकास बैंकहरू वाणिज्य बैंकहरूमा मर्ज भएकोले समीक्षा अवधिमा विकास बैंकहरूको निक्षेप घटेको देखिएको हो।
४१. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को छ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा लगानी ९.५ प्रतिशत (रु. १२५ अर्ब ३९ करोड) ले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा तथा लगानी ७.३ प्रतिशत (रु. ८३ अर्ब ६६ करोड) ले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा तथा लगानी ११.६ प्रतिशतले, विकास बैंकहरूको ०.२ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरूको ४.१ प्रतिशतले बढेको छ।

४२. चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह उल्लेख्य रूपमा विस्तार भएको छ । समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जा ११.६ प्रतिशत (रु. १२९ अर्ब २८ करोड) ले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा ९ प्रतिशत (रु. ८४ अर्ब ८३ करोड) ले मात्र बढेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७१ पुस मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जा २१.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जा १४.२ प्रतिशतले, विकास बैंकहरूको १.३ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरूको १.५ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा लगानी क्रमशः ९.३ प्रतिशत, ११.६ प्रतिशत र ०.८ प्रतिशतले बढेको थियो ।
४३. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जामध्ये औद्योगिक उत्पादन क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. ३४ अर्ब १२ करोडले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. २२ अर्ब ३६ करोडले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फको कर्जा रु. ३२ अर्ब ७४ करोडले, निर्माण क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. १६ अर्ब ४६ करोडले र यातायात, सञ्चार तथा सार्वजनिक सेवा क्षेत्रतर्फको रु. ५ अर्ब ९८ करोडले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फको कर्जा रु. २६ अर्ब ३८ करोडले, निर्माण क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. ९ अर्ब ६२ करोडले र यातायात, सञ्चार तथा सार्वजनिक सेवा क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. १ अर्ब ६७ करोडले बढेको थियो । त्यसैगरी, अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कृषि क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. ४ अर्ब ११ करोडले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा रु. ६ अर्ब ४३ करोडले बढेको छ ।
४४. २०७१ असारमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा-निक्षेप अनुपात (प्राथमिक पूँजी सहित) ७१.६१ प्रतिशत रहेकोमा २०७१ मंसिरमा उक्त अनुपात ७५.३ प्रतिशत पुगेको छ । त्यसैगरी, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूको कर्जा-निक्षेप अनुपात २०७१ असारमा क्रमशः ७१.०२ प्रतिशत र ७६.५५ प्रतिशत रहेकोमा उक्त अनुपात २०७१ मंसिरमा क्रमशः ८०.५ प्रतिशत र ९०.१ प्रतिशत कायम रहेको छ ।

वित्तीय प्रणालीको तरलता

४५. चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरल कोष १९ प्रतिशत (रु. ५४ अर्ब ५० करोड) ले घटी रु. २३२ अर्ब ४२ करोड रहन पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कोष ०.९ प्रतिशत (रु. १ अर्ब ९९ करोड) ले बढेको थियो ।
४६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरलता-निक्षेप अनुपात २०७१ असारमा ३०.५ प्रतिशत रहेकोमा २०७१ पुसमा उक्त अनुपात २७.३ प्रतिशत कायम हुन पुगेको छ ।

अधिक तरलता व्यवस्थापन

४७. विगत डेढ वर्षदेखि बैंकिङ्ग क्षेत्रमा अधिक तरलताको अवस्था विद्यमान रहिरहेको सन्दर्भमा चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंक खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१ पूर्ण रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । उक्त विनियमावलीमा उल्लेख भए बमोजिम खुलाबजार कारोबार अन्तर्गत नयाँ उपकरणको रूपमा २०७१ भदौदेखि ३ महिना अवधिको निक्षेप बोलकबोललाई समेत प्रयोगमा ल्याइएको छ ।
४८. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को छ महिनासम्ममा पटक-पटक गरी निक्षेप बोलकबोलमार्फत रु. ७५ अर्ब तथा रिभर्स रिपोमार्फत रु. २६० अर्ब ५० करोडको तरलता प्रशोचन गरिएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रिभर्स रिपोमार्फत रु. ११८ अर्ब ५० करोडको तरलता प्रशोचन गरिएको थियो ।
४९. तरलता व्यवस्थापनको लागि चालू आर्थिक वर्षदेखि विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न अनुमति प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो विदेशी मुद्रा संचितिको निश्चित अंश विदेशी वित्तीय उपकरणमा लगानी गर्न पाउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
५०. अधिक तरलता प्रशोचनका लागि यस बैंकले खुला बजार कारोबारलाई थप सक्रिय बनाउँदै लगेको कारण अधिक तरलताको स्थितिमा सुधार आएको छ । २०७१ साउनमा मासिक औसत रु. ७६ अर्ब अधिक तरलता रहेकोमा भदौमा उक्त परिमाण रु. ४४ अर्ब, असोजमा रु. १५ अर्ब हुँदै २०७१ माघ महिनाको अन्त्यमा अधिक तरलताको अवस्था रहेको देखिँदैन ।

मुद्रा बजारको स्थिति

५१. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को छ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. १५२ अर्ब ५० करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंकहरूबीच बाहेक) ले रु. ९६ अर्ब ६६ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरू र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले क्रमशः रु. ९४ अर्ब ३४ करोड र रु. ६४ अर्ब २८ करोड बराबरको यस्तो कारोबार गरेका थिए । समीक्षा अवधिमा स्थायी तरलता सुविधाको भने उपयोग भएको छैन ।
५२. २०७० पुसको तुलनामा २०७१ पुसमा ९१-दिने ट्रेजरी विलको भारित औसत ब्याजदर सीमान्त रूपले बढेको छ भने अन्तर-बैंक कारोबारको ब्याजदर सीमान्त रूपले घटेको छ । २०७० पुसमा ९१-दिने ट्रेजरी विलको भारित औसत ब्याजदर ०.४७ प्रतिशत रहेकोमा २०७१ पुसमा ०.१६ प्रतिशत कायम रहेको छ । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारित औसत ब्याजदर २०७० पुसमा ०.२१ प्रतिशत रहेकोमा २०७१ पुसमा ०.१५ प्रतिशत रहेको छ । अन्य वित्तीय संस्थाहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारित औसत ब्याजदर २०७० पुसमा २.६२ प्रतिशत रहेकोमा २०७१ पुसमा २.५१ प्रतिशत रहेको छ ।
५३. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को छ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ६६ करोड खुद खरिद गरी रु. १५७ अर्ब २० करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ६९ करोड खुद खरिद गरी रु. १६८ अर्ब ९३ करोडको खुद तरलता प्रवाह भएको थियो । समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ७४ करोड बिक्री गरी रु. १७१ अर्ब १० करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ४४ करोड बिक्री गरी रु. १४३ अर्ब ६ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको थियो ।
५४. ट्रेजरी विल्स र विकास ऋणपत्रहरू लगायत खुला बजारका उपकरणहरूको Online Bidding System Software मार्फत परीक्षणको रूपमा कारोबार शुरु भएको छ । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि काठमाडौं उपत्यकामा चारवटा र उपत्यका बाहिर तीनवटा तालिम संचालन गरिएको छ ।
५५. चालू आर्थिक वर्षदेखि उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह विस्तारका माध्यमबाट आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकले पुनरकर्जा दर ५ प्रतिशतबाट घटाएर ४ प्रतिशत पुऱ्याएको छ । २०७१ पुससम्ममा असल कर्जाको धितोमा यस बैंकबाट रु. ३ अर्ब २ करोडको साधारण पुनरकर्जा तथा रु. १ अर्ब ४१ करोडको निर्यात पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गरिएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा साधारण तथा निर्यात पुनरकर्जा सुविधा अन्तर्गत क्रमशः रु. २ अर्ब २ करोड र रु. १ अर्ब ३९ करोड प्रदान गरिएको थियो ।

वित्तीय र बाह्य क्षेत्र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण

५६. वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने, वित्तीय पहुँच बढाउने र वित्तीय क्षेत्रको विकास एवम् विस्तारबाट उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले समग्र वित्तीय क्षेत्र जस्तै : बैंकिङ्ग, बीमा, पूँजी बजार तथा सहकारीलाई समेटि वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति तर्जुमा गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । चालू आर्थिक वर्षदेखि नै यसको कार्यान्वयन शुरु गरिनेछ ।
५७. Payment System Development Strategy जारी भएपछि Real Time Gross Settlement (RTGS) लाई कार्यान्वयनमा ल्याउन Payment & Settlement सम्बन्धी एक छुट्टै महाशाखा गठन गर्नुका साथै Payment System Development Strategy लागू गरिएको छ । त्यसैगरी, भुक्तानी तथा फछ्यौट ऐनको मस्यौदा अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।
५८. वाणिज्य बैंकहरूमा बासल-३ का प्रावधानहरू क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लैजाने कार्यतालिका अनुसार बासल-३ कार्यान्वयन कार्यदल गठन भई New Capital Adequacy Framework तयार भएको छ । साथै, वाणिज्य बैंकहरूको लागि बासल-३ मा आधारित तरलता अनुगमन पद्धति एवम् तरलताका आधारमा समेत शीघ्र सुधारात्मक कारवाही (Prompt Corrective Action) लागू गर्ने सम्बन्धी कार्यवाही अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।

५९. सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई जोखिममा आधारित पद्धति (Risk Based Supervision Approach) अनुरूप कार्यान्वयन गर्ने क्रममा Risk Based Supervision Onsite Manual तयार भई बैंकहरूको जोखिममा आधारित निरीक्षण शुरु गरिएको छ। साथै, Risk Based Supervision Offsite Manual समेत तयारीको क्रममा रहेको छ।
६०. बहु-बैंकिङ्ग कर्जा कारोबारलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक नीतिगत व्यवस्थाको मस्यौदा तयार हुने क्रममा छ। साथै, यस्तो कर्जा कारोबारलाई व्यवस्थित गर्न अनुगमन पद्धतिको विकास गर्ने क्रममा ठूला ऋणीहरूको वित्तीय विवरणलाई Online Reporting गर्ने व्यवस्था समेत कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।
६१. वाणिज्य बैंकहरूले चालू पूँजीको लागि गर्ने कर्जा प्रवाह पद्धतिमा सुधार गर्नको लागि कार्यदल गठन गरी कर्जा प्रवाह सम्बन्धी मापदण्ड तयार गर्ने कार्य अघि बढाइएको छ।
६२. “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई यस बैंकबाट तोकिएको न्यूनतम चुक्ता पूँजी कायम गर्न निर्देशन दिइएकोमा २०७१ पुस मसान्तसम्ममा सबै वाणिज्य बैंकहरूले न्यूनतम चुक्ता पूँजी कायम गरेका छन् भने ५ वटा विकास बैंक र ८ वटा वित्त कम्पनीहरूले न्यूनतम चुक्ता पूँजी पूरा गर्न बाँकी रहेको छ। चुक्ता पूँजी पूरा नगरेका वित्तीय संस्थाहरूलाई कारबाहीको दायरामा राखिएको छ।
६३. यस बैंकको व्यवस्थापनमा रही संरचनागत सुधारको क्रममा रहेको नेपाल बैंक लिमिटेडको पूँजीकोष आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा तोकिएको अनुपातमा कायम हुने गरी नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा सो बैंकको व्यवस्थापन हस्तान्तरण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ।
६४. द्वन्द्वका समयमा बन्द भएका कृषि विकास बैंकका ५२ शाखाहरू पुनर्स्थापना भइसकेको र १५ शाखाहरू पुनर्स्थापना हुने क्रममा रहेको, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ४५ शाखाहरू पुनर्स्थापना भइसकेको र ५२ शाखाहरू पुनर्स्थापना हुने क्रममा रहेको तथा नेपाल बैंक लिमिटेडका २३ शाखाहरू पुनर्स्थापना भइसकेको र ९७ शाखाहरू पुनर्स्थापना हुन बाँकी रहेका छन्।
६५. संरचनागत सुधारको क्रममा रहेको राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पूँजीकोष अनुपात २०७१ पुस मसान्तमा १०.०९ प्रतिशत पुग्न गई उक्त बैंक सरकारी क्षेत्रको सवल बैंकको रूपमा विकसित भएको छ।
६६. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए बमोजिम तोकिएका कृषि व्यवसायहरूका लागि ६.० प्रतिशत ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध हुने गरी ब्याज अनुदान प्रदान गर्न 'युवाहरूलाई व्यवसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७१' कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।
६७. वाणिज्य बैंकहरूले २०७२ असार मसान्तसम्ममा आफ्नो कुल कर्जाको २० प्रतिशत कर्जा तोकिएको उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने र कृषि तथा उर्जा क्षेत्रमा कम्तिमा १२ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनको अनुगमन गरिएको छ। २०७३ असार मसान्तसम्ममा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले समेत तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा कुल कर्जाको क्रमशः १५ प्रतिशत र १० प्रतिशत पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्थाको समेत प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ।
६८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका संस्थापकहरूको विभिन्न समूहमा वर्गीकरण हुने व्यवस्थाको अन्त्य गरी सबै संस्थापकहरूलाई एकै समूहमा रहने व्यवस्था गर्ने गरी निर्देशन जारी गरिएको छ।
६९. विनिमेय अधिकार पत्र ऐन, २०३४ मा समसामायिक संशोधनका लागि सोको मस्यौदा नेपाल सरकारमा पेश गर्ने क्रममा संशोधन समिति गठन भई आवश्यक मस्यौदा तयारीको कार्य अघि बढेको छ।
७०. वित्तीय सेवा सम्बन्धमा सर्वसाधारणलाई सुसूचित गर्न तथा वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धि गर्न यस बैंकद्वारा वित्तीय साक्षरताका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिदै आएको छ। साथै, वित्तीय सेवाका ग्राहकहरूको हित संरक्षण गर्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सेवा शुल्कहरू पारदर्शी बनाउनका लागि निर्देशन जारी गरिएको छ। यस व्यवस्थाबाट ग्राहक-मैत्री बैंकिङ्ग प्रणालीको विकास हुने अपेक्षा गरिएको छ।
७१. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका (क) बैंक तथा वित्तीय संस्थामा अध्यक्ष, संचालक, प्रबन्ध संचालक, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत समेतका पदाधिकारीहरू लगातार दुई पटकभन्दा बढी उक्त पदमा निर्वाचित, मनोनित वा नियुक्त हुन नसक्ने व्यवस्था, (ख) बैंकका लगानीकर्ता/संस्थापक र व्यवसायी/ऋणीबीचको भिन्नता कायम गरी वित्तीय सुशासन कायम गर्ने व्यवस्था, (ग) कुनै बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संचालक तथा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतले आफ्नो अधिकांश स्वामित्वको कम्पनी/फर्मको लागि बैंक कर्जा लिन नपाउने व्यवस्था, र (घ) चुक्ता पूँजीको एक निश्चित प्रतिशतभन्दा बढी शेयर

स्वामित्व हुने व्यक्ति उक्त संस्थाको कार्यकारी पदमा रहन नसक्ने सम्बन्धी व्यवस्थाहरु कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

७२. संस्थागत ऋणीहरुलाई कर्जा प्रदान गर्दा ऋणीहरुको वास्तविक वित्तीय स्थितिको आधारमा मात्र कर्जा स्वीकृति एवम् प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशनको मस्यौदा तयारीको क्रममा रहेको छ ।
७३. बासलका आधारभूत सिद्धान्तहरुको स्वमूल्याङ्कन (Self Assessment of Basel Core Principles) गरी उपयुक्त हुने विषयहरुको कार्यान्वयन गर्नका लागि Action Plan तयार गर्नुको साथै कार्यदल बनाइएको छ ।
७४. वाणिज्य बैंकका अतिरिक्त अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको समेत कर्जा तथा निक्षेपबीचको ब्याजदर अन्तर र आधार दर अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस अन्तर्गत विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरुले पनि ब्याजदर अन्तर तथा कर्जाको आधार दर गणना गरी प्रकाशित गर्न थालेका छन् । २०७१ पुसमा वाणिज्य बैंकहरुको ब्याजदर अन्तर ४.५ प्रतिशत र आधार दर ७.४९ प्रतिशत रहेको छ ।

घरेलु तथा साना व्यवसाय

७५. घरेलु तथा साना व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्न संचालन भइरहेका व्यवसायलाई वार्षिक कारोबारको सामर्थ्यको आधारमा रु. १० लाख र व्यक्तिगत/संस्थागत जमानीमा रु. १५ लाखसम्म कर्जा प्रवाह गर्न निर्देशन जारी भइसकेको छ ।
७६. घरेलु तथा साना उद्योग व्यवसायमा प्रवाह हुने कर्जाको सुरक्षण सीमा, सुरक्षण शुल्क र यस्तो कर्जाको लागि जोखिम व्यवस्थामा थप छुट दिन निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण निगमसँग समन्वय गर्ने गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाइएको छ । साथै, केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले SME Desk लाई सक्रिय पारी SME कर्जालाई प्राथमिकता दिएका छन् ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

७७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको उपस्थिति कम भई वित्तीय पहुँचको अवस्था कमजोर रहेका क्षेत्रमा अवस्थित सहकारी संस्थाहरुलाई परिचालन गरी ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट थोक कर्जा प्रवाहमा प्राथमिकता दिइएको छ । यस बैंकले तोकेका वित्तीय पहुँच न्यून रहेका नगरपालिकामा अवस्थित सहकारी संस्थाहरुलाई समेत कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुद्वारा सञ्चालित सहकारी संस्थाहरुलाई कर्जा लगानी गर्दा ग्रामीण क्षेत्रमै कार्यालय खोली कार्यरत रहनु पर्ने अनिवार्यतालाई हटाइएको छ ।
७८. यस बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्न अनुमति प्राप्त गैर-सरकारी संस्थाहरुलाई तोकिएको प्रक्रिया पूरा गरी २०७२ असार मसान्तसम्ममा “घ” वर्गको लघुवित्त संस्थामा परिणत गर्ने प्रक्रियालाई प्रोत्साहित गर्न त्यस्तो संस्थामा रहने संस्थागत शेयर स्वामित्वको सीमा २५ प्रतिशतबाट बढाएर ५१ प्रतिशतसम्म पुऱ्याउन पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
७९. महिलाद्वारा प्रवर्द्धित लघुउद्यमको लागि सम्बन्धित परियोजना धितोमा प्रवाह हुने रु. ७ लाखसम्मको परियोजना कर्जालाई सुरक्षण गराउने व्यवस्था मिलाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
८०. सर्वसाधारण जनतामा वित्तीय पहुँच विस्तार गर्ने तथा वित्तीय उपकरणहरुको उपयोगलाई प्रभावकारी तुल्याउने उद्देश्यले वित्तीय साक्षरता विकास रणनीतिको अन्तिम मस्यौदा तयार गरिएको छ ।
८१. यस बैंकबाट ईजाजतप्राप्त “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरुको लाभांश वितरणलाई ग्राहकहरुको हित संरक्षणसँग आवद्ध गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनको चरणमा रहेको छ ।
८२. लघुवित्त संस्थाहरुबीच कर्जा सूचना आदान-प्रदान गर्न सहजता प्रदान गर्नुका साथै कर्जाको दोहोरोपनाको समस्या कम गर्न लघुवित्त संस्थाहरुलाई कर्जा सूचना केन्द्रसँग आवद्ध गर्ने सम्बन्धी कार्य थालनी गरिएको छ ।
८३. पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरु मर्ज भई स्थापना भएको नेपाल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडलाई व्यावसायिक रूपमा संचालन गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले सहजीकरण गरिरहेको छ ।

८४. बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरुलाई सुपरिवेक्षकीय दायराभित्र ल्याई वित्तीय स्थायित्व र आर्थिक अनुशासन कायम गर्नका लागि नियामक निकायलाई आवश्यक सहयोग पुऱ्याउने यस बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रबाट तालिम प्रदान गर्न शुरु गरिएको छ र भविष्यमा यस्ता तालिमलाई निरन्तरता दिइनेछ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

८५. विश्व वित्तीय बजारसँग एकीकृत हुँदै गएको राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा पूँजी खाता परिवर्त्यताका व्यवस्थाहरु समयानुकूल बनाउने विदेशी विनिमय नियमित गर्ने ऐन र विदेशमा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाउने ऐनको संशोधन मस्यौदा तयार भएको छ।
८६. विदेशमा स्वास्थ्योपचार गर्नको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट वार्षिक अमेरिकी डलर १० हजारसम्मको सटही सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।
८७. नेपाली नागरिकहरुले आफ्नो पहिचान खुल्ने प्रमाण सहित आफूसँग रहेको नगद परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटहीको लागि अनुरोध गरेमा इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले एक पटकमा अमेरिकी डलर ३००० सम्म वा सो बराबर हुने अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही (खरिद) गर्न सक्ने गरी सीमा वृद्धि गरिएको छ।
८८. अमेरिकी डलर २००० सम्मको खरिद Online मार्फत समेत गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ। साथै, परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता हुने नेपालीले आफ्नो खाताबाट वस्तु तथा सेवा खरिद गर्ने प्रयोजनका लागि वार्षिक अमेरिकी डलर १० हजारसम्म भुक्तानी दिनसक्ने व्यवस्था गरिएको छ।
८९. चीनसँग हुने आयात/निर्यात व्यापारको लागि वाणिज्य बैंकहरुमार्फत् हुने भुक्तानी प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न चीनको विभिन्न स्थानमा रहेका वाणिज्य बैंकहरुमार्फत बैंकिङ्ग कारोबार गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ। साथै, भारत बाहेक तेस्रो मुलुकहरुबाट ड्राफ्ट, टी.टी.को माध्यमबाट वस्तु आयात गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ३० हजारबाट वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ३५ हजार बराबरसम्मको भुक्तानी दिन पाइने व्यवस्था गरिएको छ।
९०. वाणिज्य बैंकहरुले विदेशी विनिमय सञ्चितको मौज्दातबाट आफ्नो दैनिक तरलतामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी ४० प्रतिशतसम्म २ वर्ष अवधिसम्मको कल डिपोजिट, सर्टिफिकेट अफ डिपोजिट वा यस्तै अन्य न्यून जोखिम भएका उपकरणहरुमा लगानी गर्नसक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।
९१. चीनसँगको व्यापार अभिवृद्धिका लागि नेपालको रसुवागढी भन्सार बिन्दुबाट समेत एल.सी. मार्फत पनि सामान आयात गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ।
९२. नेपाली ट्राभल/टुर्स कम्पनीहरुले नेपाली नागरिकलाई विदेश भ्रमणका लागि कम्पनी आफैले वा विदेशी एजेन्सीसँग सहकार्य गरी विभिन्न टूर प्याकेज सम्बन्धी सेवा बिक्री गरेमा आवश्यक कागजातहरु लिई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमार्फत् प्रति व्यक्ति अमेरिकी डलर १००० सम्म ट्राभल कम्पनीलाई भुक्तानी पठाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

९३. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति घोषणा गर्दा मुद्रास्फीतिलाई ८.० प्रतिशतमा सीमित राखी ६.० प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने र कमिमा ८.० महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न सक्ने विदेशी मुद्रा सञ्चित कायम गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा आर्थिक वृद्धि बाहेक अरु सबै लक्ष्यहरु हासिल हुने देखिएको छ।
९४. आर्थिक वर्षको शुरुदेखि नै मूल्यस्थितिमा केही सुधार देखिएको तथा पछिल्लो समयमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा गिरावट आउनुका साथै विदेशी विनिमय दर समेत स्थिर रहेकोले चालू आर्थिक वर्षमा मुद्रास्फीति दर लक्षित सीमाभित्रै रहने देखिन्छ।
९५. चालू आर्थिक वर्षमा गैर-कृषि क्षेत्र अघिल्लो वर्षको तुलनामा थप विस्तार हुने देखिएतापनि मौसमी प्रतिकूलताको कारण धान तथा मकै जस्ता प्रमुख खाद्यान्न वालीहरुको उत्पादनमा ह्रास आएकोले समग्र कृषि क्षेत्रको विस्तारमा संकुचन आई आर्थिक वृद्धिदर ५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने अनुमान छ।
९६. चालू आर्थिक वर्षको प्रारम्भमा शोधनान्तर स्थितिमा केही संकुचन आएतापनि पछिल्ला महिनाहरुमा शोधनान्तर बचत उल्लेख्य रहेकोले विदेशी विनिमय सञ्चितमा वृद्धि हुँदै गएको छ। चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा शोधनान्तर रु. ३४ अर्ब २६ करोडले बचतमा रहेको छ। यस स्तरको विदेशी विनिमय

सञ्चितिले करिब ९.८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने अवस्था रहेको छ । विगत छ महिनासम्मको यथार्थ स्थिति एवम् आगामी परिदृश्यलाई समेत विश्लेषण गर्दा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा करिब रु. ५५ अर्बको शोधनान्तर बचत कायम रहने अनुमान छ । यस अनुमानको आधारमा २०७२ असार मसान्तको विदेशी विनिमय सञ्चितिले करिब ९ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने देखिन्छ ।

९७. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिले मौद्रिक विस्तारबाट मूल्यमा चाप पर्न नदिन तथा लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गर्न मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्यको रूपमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई १६.० प्रतिशतको सीमाभित्र कायम राख्ने लक्ष्य राखेको थियो । मौद्रिक योगाङ्कहरूको विगत छ महिनासम्मको यथार्थ स्थिति एवम् विगत तीन वर्षको औसत वृद्धिदर समेतलाई आधार मान्दा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर लक्षित सीमाभित्रै कायम रहने देखिन्छ ।
९८. चालू आर्थिक वर्षको छ महिनासम्ममा नेपाल सरकारलाई जाने कर्जा घटेतापनि निजी क्षेत्रतर्फको कर्जाको विस्तार उल्लेख्य रहेको छ । यही प्रवृत्ति कायम रहेमा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा निजी क्षेत्रतर्फ जाने कर्जाको वृद्धिदर मौद्रिक नीतिले लक्षित गरेको १८.० प्रतिशतभन्दा केही बढी अर्थात् २०.० प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान छ । चालू आर्थिक वर्षमा कुल आन्तरिक कर्जा लगायत अन्य मौद्रिक योगाङ्कहरूको वृद्धिदर भने लक्षित स्तरमै रहने अनुमान छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तथा व्यवस्थापन

९९. मौद्रिक नीतिको प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेको अधिक तरलता व्यवस्थापनका लागि चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिले खुला बजार कारोबारलाई थप सक्रिय एवम् प्रभावकारी बनाउन निक्षेप बोलकबोल जस्तो नयाँ उपकरण समेत प्रयोगमा ल्याउनुका साथै तरलताको प्रकृतिका आधारमा खुला बजार कारोबार संचालन गर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसबाट बैकिङ्ग प्रणालीको अधिक तरलता व्यवस्थापन भएको छ । तर अल्पकालीन ब्याजदरहरू न्यून स्तरमै रहेकोले चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई बाँकी अवधिको लागि पनि यथावत कायम राखिएको छ ।
१००. मूल्य स्थायित्व कायम राखी समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व हासिल गर्ने मौद्रिक नीतिको मूलभूत उद्देश्य रहेतापनि विभिन्न आपूर्तिजन्य एवम् संरचनागत अवरोधका कारण मुद्रास्फीतिलाई अपेक्षित स्तरमा कायम राख्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहँदै आएको छ । यसका लागि माग पक्षबाट मुद्रास्फीतिमा थप दबाव पर्न नदिन मौद्रिक योगाङ्कहरूको विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभित्र कायम राख्नेतर्फ मौद्रिक नीति केन्द्रित रहनेछ ।
१०१. नेपाल राष्ट्र बैकमा उल्लेख्य मात्रामा सरकारको बचत रहन गएकोले यसबाट अधिक तरलता प्रशोचन भएको छ । यो प्रवृत्ति चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा पनि कायमै रहने देखिएकोले मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई परिवर्तन गर्नु पर्ने देखिँदैन । त्यसैगरी, विप्रेषण आप्रवाहमा आउन सक्ने संकुचन तथा आयातको प्रवृत्तिका कारण वाह्य क्षेत्र स्थायित्व लगायत खाद्यान्नको मूल्यमार्फत मुद्रास्फीतिमा आउन सक्ने सम्भावित जोखिम समेतलाई दृष्टिगत गरी चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा पनि मौद्रिक नीतिको केही किसिलो कार्यदिशालाई यथावत् कायम राखिएको छ । तसर्थ, अनिवार्य नगद अनुपात र बैकदरमा कुनै परिवर्तन गरिएको छैन । साथै, विद्यमान पुनरकर्जा दरहरूलाई समेत यथावत कायम राखिएको छ ।
१०२. मूल्य, वाह्य एवम् वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व हासिल गर्ने मूलभूत उद्देश्यहरूमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह विस्तारका माध्यमबाट लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने दिशामा मौद्रिक नीति केन्द्रित रहँदै आएको छ । यसका लागि बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह विस्तार गर्न अभिप्रेरित गर्ने नीतिलाई चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा पनि यथावत कायम राखी उक्त कर्जा प्रवाहको प्रभावकारी अनुगमन गरिने छ । साथै, कर्जा प्रवाहको विस्तारबाट मौद्रिक योगाङ्कहरूमा आउने परिवर्तन एवम् कर्जाको क्षेत्रगत उपयोग स्थिति समेतलाई ध्यानमा राखी आवश्यक मौद्रिक उपकरणहरूको प्रयोग गरिनेछ ।
१०३. मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा आएपछिको छ महिनासम्मको प्रमुख मौद्रिक परिसूचकहरूलाई हेर्दा खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धि दरमा केही कमी आएतापनि निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएको र यसबाट मुद्राप्रदायमा पर्ने विस्तारकारी प्रभावलाई सरकारको उच्च नगद मौज्जातका कारण न्यूनीकरण गरेकोले मुद्राप्रदायको वृद्धिदर सामान्य रहेको छ । विगतको प्रवृत्तिलाई समेत हेर्दा आर्थिक वर्षको उत्तरार्द्धमा सरकारी खर्च बढ्ने गरेकोले त्यसबाट मौद्रिक योगाङ्कहरूको विस्तारमा पर्न सक्ने प्रभावलाई

ध्यानमा राखी आवश्यक मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ । यसका लागि नियमित तरलता अनुगमन गरी आवश्यकतानुसार खुला बजार कारोबार संचालन गरिनेछ । अधिक तरलता व्यवस्थापनका लागि रिभर्स रिपोको अतिरिक्त निक्षेप बोलकबोल उपकरणको प्रयोगलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

१०४. वित्तीय स्थायित्वको माध्यमबाट आर्थिक विकास एवम् स्थायित्वमा योगदान पुऱ्याउन समग्र वित्तीय प्रणालीलाई सवल, सक्षम एवम् पारदर्शी बनाउन आवश्यक छ । यसका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमा सुशासन अभिवृद्धि गर्नुका साथै यस बैंकको नियमन तथा सुपरिवेक्षकीय क्षमता विस्तार गर्दै लैजानु पर्ने देखिन्छ । वित्तीय स्थायित्व हासिल गर्न चालू आर्थिक वर्षको लागि अवलम्बन गरिएका नीतिहरुमध्ये कार्यान्वयन गर्न बाँकी रहेका नीतिहरुलाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।
१०५. वित्तीय समावेशीकरणका माध्यमबाट आर्थिक विकासमा सघाउ पुऱ्याउन दुर्गम क्षेत्र एवम् पिछडिएका वर्ग, जाति तथा समुदायहरुमा वित्तीय पहुँच विस्तार एवम् वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा पनि मौद्रिक नीतिको प्रयास जारी रहनेछ ।
१०६. वित्तीय सेवालाई सर्वसुलभ, पारदर्शी एवम् गुणस्तरीय बनाउँदै वित्तीय ग्राहकहरुको हित तथा अधिकार संरक्षण गर्न तथा कृषि, जलविद्युत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी विस्तार गरी यस बैंकले तोकेको स्तरमा पुऱ्याउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई अभिप्रेरित गर्नुका साथै सोको कार्यान्वयन स्थितिको प्रभावकारी अनुगमन गरिनेछ ।

अन्त्यमा,

१०७. हाल मुलुकको समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरुको अवस्था सन्तोषप्रद रहेको छ । खासगरी कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदरमा संकुचन आउनुका साथै औद्योगिक क्षेत्रले पनि अपेक्षित गति लिन नसक्दा लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने कार्य भने चुनौतीपूर्ण देखिन्छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको उल्लेख्य गिरावटको कारण मूल्य स्थायित्व कायम गर्न तथा व्यापार घाटा कम गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।
१०८. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा आएपछिको छ महिनासम्मको उपलब्धि र बाँकी अवधिको कार्यान्वयनबाट मुद्रास्फीति अपेक्षित स्तरमा रहने, शोधनान्तर स्थिति सुदृढ हुँदै जाने र वित्तीय प्रणालीमा सुशासन एवम् नियमन तथा सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धिका माध्यमबाट समग्र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वमा समेत सकारात्मक प्रभाव पर्ने अपेक्षा गरिएको छ । साथै, मौद्रिक नीतिको सफल कार्यान्वयनबाट कृषि, जलविद्युत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको लगानी विस्तार एवम् वित्तीय पहुँच तथा साक्षरता अभिवृद्धिका माध्यमबाट समावेशी आर्थिक विकासमा समेत सहयोग पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।
१०९. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमहरुको छ महिनासम्मको प्रगति विस्तृत रूपमा संलग्न अनुसूचीको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा समावेश भएका नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनमा सबै सरोकारवालाहरुबाट प्राप्त सहयोगको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छ । साथै, आगामी दिनमा पनि मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा सदाभैँ सहयोग मिल्ने अपेक्षा यस बैंकले गरेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा (२०७२ फागुन १६)

पृष्ठभूमि

१. २०७२ वैशाख १२ को विनाशकारी भूकम्पका कारण ८ हजार ८ सयभन्दा बढीले जीवन गुमाएका तथा २२ हजारभन्दा बढी व्यक्ति घाइते भई ठूलो मानवीय एवम् रु. ७०६ अर्ब बराबरको भौतिक क्षति भएको विवरण विपद्पछिको आवश्यकता पहिचान प्रतिवेदनले उल्लेख गरेको पृष्ठभूमिमा आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीति २०७२ साउन ७ गते सार्वजनिक गरिएको थियो ।
२. भूकम्पले पुऱ्याएको मानवीय एवम् भौतिक क्षतिको कारण संकुचित हुन पुगेको आर्थिक वृद्धिलाई तीव्रता दिँदै पुनर्निर्माण एवम् पुनर्स्थापन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने तथा यस क्रममा मूल्य स्थिरता, बाह्य सन्तुलन एवम् वित्तीय स्थायित्वमा पर्न सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको थियो ।
३. वित्तीय क्षेत्रको उदारीकरणपश्चात् बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको संख्यात्मक वृद्धिका कारण वित्तीय स्थायित्वमा पर्न सक्ने जोखिमलाई सम्बोधन गर्ने उपायको रूपमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको पूँजीगत आधार वृद्धि गरी वित्तीय क्षेत्रलाई सुदृढ, प्रतिस्पर्धी, समावेशी र उत्पादनमुखी बनाई मुलुकको आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउने विषयलाई समेत मौद्रिक नीतिले प्राथमिकतामा राखेको थियो ।
४. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीति जारी भएपश्चात्को ६ महिनाको अवधिमा आन्तरिक र विश्व अर्थतन्त्रलाई प्रभाव पार्ने केही घटनाक्रम विकसित भएका छन् । आन्तरिक अर्थतन्त्रमा विनाशकारी भूकम्पको अन्तराल प्रभाव अनुमान गरिएभन्दा बढी देखा पर्न थाल्यो । मधेश आन्दोलन तीव्र हुन पुग्यो भने २०७२ असोज ३ गते संविधान जारी भएपछि दक्षिणी सीमा नाकाहरु अवरुद्ध हुन पुगे । अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशमा चीनको आर्थिक वृद्धिदरमा आएको शिथिलताको असर विश्व वित्तीय बजारमा देखिन पुग्यो । वस्तुहरुको मूल्यमा गिरावट आउने क्रम जारी रह्यो र अमेरिकी केन्द्रीय बैंकले अवलम्बन गरेको कसिलो मौद्रिक नीतिले विश्व मुद्रा तथा पूँजी बजार प्रभावित हुन पुगे । समीक्षा अवधिमा मुलकभिन्न र विश्व परिवेशमा घटेका यी घटना तथा परिदृश्यको प्रत्यक्ष तथा परोक्ष प्रभाव नेपाली अर्थतन्त्रमा परेको छ ।
५. यस पृष्ठभूमिमा आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिको आर्थिक लक्ष्य, आन्तरिक लक्ष्य, उपकरण एवम् तरलता व्यवस्थापन, वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन, अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य तथा मौद्रिक व्यवस्थापनमा देखिएका चुनौतीहरु, आन्तरिक आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य र मौद्रिक व्यवस्थापन समेटी यो अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा प्रस्तुत गरिएको छ । यस समीक्षाबाट बाँकी अवधिमा मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन गर्न तथा अर्थतन्त्रलाई अगाडि डोऱ्याउन मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

आर्थिक लक्ष्यहरुको स्थिति

६. नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित ६ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्यलाई सहयोग पुग्ने गरी मौद्रिक तथा वित्तीय व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्य मौद्रिक नीतिले राखेको थियो । यसको प्रमुख आधार पुनर्निर्माण केन्द्रित सरकारी बजेट तथा निजी क्षेत्रको लगानी विस्तार थियो ।
७. मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दाको स्थिति तथा सम्भावित परिदृश्यका आधारमा तय गरिएको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य मौद्रिक नीति जारी गरे लगत्तै लामो समयसम्म चलेको मधेश आन्दोलन तथा दक्षिणतर्फका व्यापार नाकाहरुको अवरोधबाट जोखिममा परेको छ ।
८. आर्थिक वर्षको शुरुदेखिको मधेश आन्दोलन र संविधान जारी भएपश्चात् २०७२ असोज ७ देखि नेपालको दक्षिणी सीमा नाकाहरुमा भएको अवरोधका कारण निर्माण सामग्री, औद्योगिक कच्चा पदार्थ तथा पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्तिमा व्यवधान आयो । परिणामस्वरूप, आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को ६ महिनासम्म विकास निर्माणका गतिविधिहरु अपेक्षित रूपमा अगाडि बढ्न सकेनन् । यस स्थितिमा औद्योगिक उत्पादन, सार्वजनिक खर्च लगायत निजी क्षेत्रको कर्जा लगानी विस्तार हुन नसक्दा अपेक्षित आर्थिक वृद्धिदर संकुचित हुने जोखिम बढेको छ ।
९. आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै मुलुकमा उत्पन्न अप्रत्याशित परिस्थितिका कारण मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्यको रूपमा रहेको मूल्य स्थिरता कायम गर्नु चुनौतीपूर्ण देखिएको छ । पेट्रोलियम पदार्थ लगायत अन्य अत्यावश्यक वस्तु तथा सेवाको आपूर्तिमा देखिएको अवरोधका कारण मूल्यमा थप दबाव सृजना हुन गई २०७२ साउनमा ६.९ प्रतिशत रहेको वार्षिक विन्दुगत मुद्रास्फीति दर २०७२ पुसमा १२.१ प्रतिशत कायम

- हुन पुग्यो । फलस्वरूप, आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को पहिलो ६ महिनामा औसत मुद्रास्फीति दर वार्षिक लक्षित ८.५ प्रतिशतभन्दा माथि अर्थात् ९.४ प्रतिशत रहेको छ ।
१०. मौद्रिक नीतिको अर्को प्राथमिक लक्ष्य मुलुकको शोधनान्तर स्थिति भने समीक्षा अवधिमा अपेक्षा गरिएभन्दा उल्लेख्य बचतमा रहेको छ । घट्दो आयात र बढ्दो वैदेशिक सहयोग तथा विप्रेषण आप्रवाहका कारण समीक्षा अवधिमा मुलुकको शोधनान्तर बचत रु. १३९ अर्ब ७५ करोड रहेको छ ।
११. शोधनान्तर बचत उल्लेख्य रहेको परिणामस्वरूप विदेशी विनिमय संचिति २०७२ पुस मसान्तमा रु. ९८८ अर्ब ४० करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिमा कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्ने लक्ष्य राखिएको विदेशी विनिमय संचिति सो लक्ष्यभन्दा धेरै माथि रहेको छ ।
१२. वित्तीय क्षेत्रतर्फ स्थायित्व कायम रहेको अवस्था छ । निक्षेप परिचालन, वित्तीय प्रगाढता, वित्तीय पहुँच विस्तार, वित्तीय सचेतना लगायत वित्तीय सूचकहरु सुधारोन्मुख रहेका छन् । वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व एवम् सुदृढीकरणका लागि अगाडि बढाइएका कानूनी सुधार, बैंक तथा वित्तीय संस्थाको पूँजी वृद्धि एवम् बासल ३ जस्ता नियमनकारी व्यवस्थाहरु कार्यान्वयनको क्रममा रहेका छन् ।

अन्तरिम लक्ष्यहरूको स्थिति

१३. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिले विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक वृद्धि १८.० प्रतिशत हुने प्रक्षेपण गरेको थियो । आर्थिक वृद्धिदर ६ प्रतिशत, मुद्राको आय लोचनशीलता १.५ प्रतिशत र मुद्रास्फीति दर ८.५ प्रतिशत रहने आधारमा सो प्रक्षेपण गरिएको थियो । २०७२ पुस महिनामा विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक विन्दुगत वृद्धि २३.५ प्रतिशत रहेको छ । मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा उल्लेख्य विस्तार आएकोले विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर उच्च रहेको हो ।
१४. मौद्रिक क्षेत्रबाट प्रवाहित हुने कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को लागि २३.४ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७२ पुसमा सोको विस्तार १३.१ प्रतिशत रहेको छ । नेपाल सरकारको बजेट खर्च अपेक्षित रूपमा हुन नसकी यस बैंकमा उल्लेख्य सरकारी नगद मौज्जात रहेको र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह शिथिल रहेका कारण कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर कम रहेको हो ।
१५. मौद्रिक नीतिले निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर २० प्रतिशत प्रक्षेपण गरेकोमा २०७२ पुसमा सो कर्जाको वार्षिक विन्दुगत विस्तार १३.५ प्रतिशत रहेको छ । मधेश आन्दोलन र दक्षिणी सीमा नाकाहरु अवरुद्ध रहेका कारण आयात घटेको र औद्योगिक गतिविधि ठप्पप्रायः रहेका कारण निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जाको वृद्धिदर अपेक्षा गरिएभन्दा कम रहेको छ ।
१६. विगत केही वर्षयता अर्थतन्त्रमा अधिक तरलताको स्थिति कायम रहँदै आएकोले अल्पकालीन व्याजदरहरूलाई वाञ्छित सीमामा राख्नु पर्ने आवश्यकता महसुस गरिएको थियो । यस क्रममा खुला बजार कारोबारमार्फत सक्रिय रूपमा तरलता व्यवस्थापन गरिएको कारण अल्पकालीन व्याजदरहरु समीक्षा अवधिमा अधिल्लो वर्षको तुलनामा तल ओर्लेका छैनन् ।
१७. भारतीय रुपैयाँसँग आवद्ध गरिएको कारण नेपाली रुपैयाँ भारतीय रुपैयाँसँग प्रचलित मूल्यमा स्थिर रहेको छ । नेपालको मुद्रास्फीति दर भारतको मुद्रास्फीति दरभन्दा केही उच्च रहेतापनि नेपाली रुपैयाँको भारतीय रुपैयाँसँगको यथार्थ विनिमयदर ठूलो मात्रामा अधिमूल्यन भएको छैन । नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग समीक्षा अवधिमा ५.१ प्रतिशतले अवमूल्यन भएका कारण सो मुद्रासँग नेपाली रुपैयाँको यथार्थ विनिमयदरमा केही सुधार भएको छ ।

मौद्रिक उपकरण तथा तरलता व्यवस्थापन

१८. मौद्रिक नीतिले विस्तृत मुद्राप्रदायलाई अन्तरिम लक्ष्य र वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीको अधिक तरलतालाई संचालन लक्ष्यको रूपमा लिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले यस बैंकमा अनिवार्य रूपमा राख्नु पर्ने बाहेकको नगद मौज्जातको स्थितिले अधिक वा न्यून तरलताको अवस्था देखाउँछ । यसप्रकारको अधिक वा न्यून तरलतालाई व्यवस्थापन गर्न यस बैंकले खुला बजार कारोबार, बैंक दर, अनिवार्य नगद अनुपात र पुनरकर्जा दर जस्ता मौद्रिक उपकरणको प्रयोग गर्दै आएको छ । यी विभिन्न उपकरणहरुमध्ये खुला बजार कारोबारलाई मौद्रिक तरलता व्यवस्थापनका लागि बढी क्रियाशील बनाइएको छ ।
१९. तरलता व्यवस्थापनलाई थप यथार्थपरक एवम् प्रभावकारी तुल्याउन तरलताको प्रवृत्ति, चक्रिय प्रभाव एवम् कारोबारको लागि आवश्यक परिमाण समेत विश्लेषण गरी तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना (Liquidity Monitoring and Forecasting Framework) लाई थप परिमार्जन गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ ।

२०. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को ६ महिनासम्ममा खुलाबजार कारोबारका विभिन्न उपकरणमार्फत पटक-पटक गरी रु. ३०४ अर्ब ८५ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको छ । यसमध्ये, निक्षेप संकलन बोलकबोलमार्फत रु. १९८ अर्ब ४० करोड, रिभर्स रिपोमार्फत रु. ९७ अर्ब ३५ करोड तथा सोभै बिक्री बोल-कबोलमार्फत रु. ९ अर्ब १० करोड तरलता प्रशोचन गरिएको छ ।
२१. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को ६ महिनासम्ममा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर २ अर्ब २३ करोड खुद खरिद गरी रु. २३४ अर्ब १३ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ६६ करोड खुद खरिद गरी रु. १५७ अर्ब २० करोडको खुद तरलता प्रवाह भएको थियो ।
२२. समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ३८ करोड बिक्री गरी रु. १४५ अर्ब २८ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ७४ करोड बिक्री गरी रु. १७१ अर्ब १० करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको थियो ।
२३. समीक्षा अवधिमा सक्रिय रूपमा निक्षेप संकलन बोलकबोलमार्फत तरलता व्यवस्थापन गरिएका कारण २०७१ पुसमा ०.१६ प्रतिशत रहेको ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर २०७२ पुसमा ०.६८ प्रतिशत पुगेको छ । त्यसैगरी, २०७१ पुसमा ९०-दिने निक्षेप बोलकबोलको भारत औसत ब्याजदर ०.२० प्रतिशत रहेकोमा २०७२ पुसमा ०.८१ प्रतिशत पुगेको छ । वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर २०७१ पुसमा ०.१५ प्रतिशत रहेकोमा २०७२ पुसमा ०.२६ प्रतिशत पुगेको छ । वित्तीय बजारमा कर्जा विस्तार अपेक्षित रूपमा हुन नसकेको र अधिक तरलता कायम रहिरहने अनुमानका कारण अल्पकालीन ब्याजदरहरू अपेक्षित रूपमा माथि जान नसकेका हुन् ।

वित्तीय क्षेत्रको कानूनी, नियामकीय तथा पूर्वाधार सम्बन्धी सुधार

२४. वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐनहरूलाई समयसापेक्ष परिमार्जन गर्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र बैंकिङ कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ को संशोधन प्रस्ताव एवम् बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ लाई प्रतिस्थापन गर्न बनेको नयाँ विधेयक उपर संसदमा छलफल जारी रहेको छ । यी ऐन संशोधनको उद्देश्य सुशासन तथा वित्तीय फरफारक (Resolution) सम्बन्धी समस्या सम्बोधन गरी वित्तीय क्षेत्रको विकासलाई गतिशील बनाउनु रहेको छ ।
२५. राष्ट्रिय स्तरको पूर्वाधार बैंक स्थापनाका लागि अनुमति दिने सम्बन्धमा विशेष नीतिगत व्यवस्था तयार गर्न एक कार्यदल गठन भएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐनको मस्यौदा संसदमा विचाराधीन रहेको र उक्त ऐन संशोधन भएपश्चात् यस सम्बन्धी थप व्यवस्था अगाडि बढाइने छ ।
२६. बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूका साथै लघुवित्त कारोबार गर्ने संस्थाहरूको प्रभावकारी नियमन तथा सुपरिवेक्षण गर्न एउटा छुट्टै सबल निकायको आवश्यकता रहेको सन्दर्भमा त्यस्तो संस्था स्थापनाका लागि ऐनको मस्यौदा तयार गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।
२७. भुक्तानी तथा फछ्यौट व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाउन भुक्तानी तथा फछ्यौट अनुमति नीतिको मस्यौदा तयार भई भुक्तानी प्रणाली ओभरसाइट समितिमा छलफलको क्रममा रहेको छ । साथै, भुक्तानी तथा फछ्यौट ऐनको मस्यौदा तयारीको क्रममा रहेको छ ।
२८. वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण गर्ने उपायको रूपमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई गाभ्न, गाभिन तथा प्राप्ति गर्न प्रोत्साहित गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभ्ने/गाभिने सम्बन्धी विनियमावली जारी भएपश्चात् २०७२ पुससम्ममा ८३ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभिएर ३१ वटा संस्था बनेका छन् ।
२९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीगत आधार सुदृढ गरी दीर्घकालीन विकासका लागि आवश्यक पर्ने स्रोत परिचालन गर्न तथा वित्तीय स्थायित्व प्रवर्द्धन गर्न २०७४ असारसम्म तोकिएको चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्नु पर्ने व्यवस्था मौद्रिक नीतिमा गरिएकोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले मर्जर तथा बोनस शेयर, हकप्रद एवम् थप शेयर जारी गरी पूँजी वृद्धि गर्ने योजना यस बैंकमा पेश गरेका छन् । जसमध्ये अधिकांश वाणिज्य बैंकहरूले बोनस तथा हकप्रद शेयरलाई पूँजी वृद्धिको प्रमुख उपायको रूपमा लिएका छन् भने विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूले मर्जरलाई प्राथमिकतामा राखेका छन् ।
३०. निक्षेपकर्ता तथा ऋणीको सुरक्षा गर्न, बैंकहरूको जोखिमयुक्त कारोबार र पूँजीका साथै अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार तालमेल मिलाई बैंकिङ प्रणालीमा सर्वसाधारणको विश्वास अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले यस बैंकबाट बासेल-३ को प्रावधानमा आधारित Capital Adequacy Framework, 2015 वाणिज्य बैंकहरूले २०७२ पुसदेखि समानान्तर रूपमा र २०७३ साउनदेखि पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस अन्तर्गत न्यूनतम पूँजीकोषका अतिरिक्त सन् २०१९ सम्ममा थप २.५ प्रतिशत Capital

Conservation Buffer तथा शून्यदेखि २.५ प्रतिशतसम्म Counter Cyclical Buffer लगायतका विभिन्न कोष तथा अनुपातहरूको व्यवस्था गरिएको छ ।

३१. नेपाल बैंक लिमिटेडको पूँजी योजनामा उल्लिखित अधिकांश कार्यहरू सम्पन्न भएका छन् । बैंकको ऋणात्मक रहेको पूँजीकोषलाई धनात्मक बनाई यस बैंकले तोकेको अनुपातमा पुऱ्याउने क्रममा २०७२ मंसिर मसान्तमा उक्त कोष ८.७७ प्रतिशत पुगेको छ । यस बैंकले तोकेको अनुपातमा पूँजीकोष पुऱ्याउने पूँजी योजनामा रहेको बाँकी कार्य अन्तर्गत गैर-बैंकिङ्ग सम्पत्ति विक्री गर्ने प्रक्रिया अधि बढिरहेको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको पूँजीकोष यस बैंकले तोके अनुसार पुऱ्याउने लक्ष्य सहित स्वीकृत पूँजी योजनामा उल्लिखित अधिकांश कार्यहरू सम्पन्न भई २०७२ मंसिर मसान्तमा पूँजीकोष अनुपात १०.७४ प्रतिशत पुगेको छ ।
३२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा सहज तथा मितव्ययी रूपमा नेपाल फाइनान्सियल रिपोर्टिङ्ग स्ट्याण्डर्ड (NFRS) कार्यान्वयन गर्न तथा सो कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक समन्वयकारी भूमिका खेल्न सो सम्बन्धी एक उच्चस्तरीय ओभरसाइट समिति गठन गरिएको छ । साथै, यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी निर्देशन र सो स्ट्याण्डर्ड बीच सामञ्जस्यता कायम गर्ने उद्देश्यले सरोकारवालाहरू समेतको प्रतिनिधित्वमा निर्देशनको नयाँ मस्यौदा तयार गर्न कार्यदल गठन गरिएको छ ।
३३. सुपरिवेक्षकीय व्यवस्थापन सूचना प्रणाली स्थापना गर्ने प्रारम्भिक कार्यका लागि कार्यदल गठन भई जोखिममा आधारित अफसाइट म्यानुअल तयार गर्ने तथा सुपरिवेक्षण सूचना प्रणाली सम्बन्धी सफ्टवेयर खरिद गरी लागू गर्ने सम्बन्धमा कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
३४. बैंकहरूमा जोखिम व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ बनाउन निर्देशन जारी गर्ने सन्दर्भमा बैंकहरूको जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण सम्पन्न गरेपश्चात् रिस्क प्रोफाइल तयार पार्ने कार्य भइरहेको छ ।
३५. लघुवित्त संस्थाहरूले आफ्नो मुनाफाको निश्चित प्रतिशत रकम आफ्ना ऋणीहरूको सामूहिक हित तथा संस्थागत विकासमा उपयोग गर्नेगरी ग्राहक संरक्षण कोष खडा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस अन्तर्गत खुद मुनाफाको १ प्रतिशत रकम सो कोषमा छुट्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, वार्षिक २० प्रतिशतभन्दा बढी लाभांश वितरण प्रस्ताव गरेमा उक्त थप प्रस्तावित लाभांशको २५ प्रतिशत रकम समेत कोषमा छुट्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

वित्तीय राहत तथा सहूलियत

३६. २०७२ वैशाखको विनाशकारी भूकम्प लगत्तै आवासीय घर क्षतिग्रस्त भएका सर्वसाधारणलाई पुनर्निर्माणका लागि काठमाडौँ उपत्यकामा रु. २५ लाखसम्म र उपत्यका बाहिर रु. १५ लाखसम्मको आवासीय घर कर्जामा यस बैंकले शून्य ब्याजदरमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई पुनरकर्जा उपलब्ध गराउन जारी गरेको व्यवस्थालाई थप विस्तार गरी लघुवित्त संस्थाहरूबाट समेत सामूहिक जामानीमा प्रति ग्राहक रु. ३ लाखसम्म यस्तो कर्जा प्रवाह भएमा सो कर्जामा पनि शून्य ब्याजदरमै यस बैंकबाट पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले अधिकतम २ प्रतिशतसम्म मात्र ब्याज लिन सक्ने व्यवस्था यथावत कायम रहेको छ ।
३७. सीमा नाका अवरोध पछिको अवस्थामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह हुने कर्जाको निरन्तरता मार्फत आर्थिक गतिविधि चलायमान हुन् भन्ने उद्देश्यले यस बैंकले नियामकीय छुट सम्बन्धी विभिन्न निर्देशनहरू जारी गरेको छ । यस अन्तर्गत कर्जा नोक्सानी व्यवस्थालाई सहज बनाउने, एक वर्षसम्म कर्जा भुक्तानी अवधि थप गर्न पाउने गरी कर्जा पुनर्संरचना वा पुनर्तालिकीकरण गर्न सक्ने, ब्याज-आम्दानी लेखाङ्कन गर्ने समयवधि थप गर्ने, उद्योग, व्यापार, शिक्षा, स्वास्थ्य, पर्यटन र उर्जा लगायतका निर्माणाधीन परियोजनामा कर्जा भुक्तानी ग्रेस अवधि एक वर्ष थप गर्ने तथा आयात कर्जाको समयवधि १२० दिनबाट बढाई १८० दिन पुऱ्याउने विषयहरू समावेश छन् ।
३८. भूकम्पबाट भएको क्षति, दक्षिणी सीमा नाका अवरोध तथा आपूर्ति प्रणालीको असहज परिस्थितिबाट कृषि, पर्यटन, उद्योग, व्यवसाय लगायत अर्थतन्त्रमा परेको असरलाई न्यूनीकरण गर्दै आर्थिक गतिशिलता बढाउन नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषदबाट स्वीकृत भएको “आर्थिक पुनरुद्धार कोष (स्थापना र सञ्चालन) कार्यविधि, २०७२” अनुरूप ब्याज अनुदान तथा पुनरकर्जा सुविधाको व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
३९. यस बैंक अन्तर्गत संचालन हुने गरी स्थापना भएको उक्त पुनरुद्धार कोष रु. १०० अर्बको रहेको र यसबाट तोकिएका क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रवाह गर्ने रु. १० करोड सम्मको कर्जामा ४ प्रतिशत र सो भन्दा माथिको कर्जामा २ प्रतिशत ब्याज अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ । साथै, भूकम्प पीडितहरूलाई

तोकिएको व्यवसाय गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ५ प्रतिशतसम्मको ब्याजमा कर्जा प्रदान गर्न सक्ने र यसका लागि १.५ प्रतिशतमा पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने प्रावधान रहेको छ । यस्तो पुनरकर्जा सुविधा रु. ५ करोडसम्मको कर्जामा पुग्ने र सो भन्दा बढी कर्जा उपयोग गरेको अवस्थामा उक्त बढी कर्जाको २० प्रतिशतसम्ममा प्रदान गरिनेछ ।

वित्तीय पहुँच

४०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा सञ्जालमा भएको वृद्धिसँगै वित्तीय सेवाको पहुँच विस्तार हुँदै गएको छ । २०७२ पुस मसान्तसम्ममा “क” वर्गका वाणिज्य बैंकहरू ३०, “ख” वर्गका विकास बैंकहरू ७३, “ग” वर्गका वित्त कम्पनीहरू ४७ र “घ” वर्गका लघु वित्त संस्थाहरू ४१ गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल संख्या १९१ कायम भएको छ ।
४१. २०७२ पुस मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या १८०६, विकास बैंकहरूको ८५६, वित्त कम्पनीहरूको २०१ र लघुवित्त संस्थाहरूको ११६० गरी कुल शाखा संख्या ४०२३ पुगेको छ । यसबाट प्रति बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शाखाबाट औसतमा करिब ६९७१ जनसंख्याले सेवा प्राप्त गर्न सक्ने देखिन्छ । २०७२ असारमा यस्तो अनुपात ७२०६ रहेको थियो ।
४२. २०७२ पुस मसान्तसम्म निक्षेप खाता संख्या १ करोड ५८ लाख तथा कर्जा संख्या १० लाख १० हजार पुगेका छन् । त्यसैगरी, २०७२ पुस मसान्तमा एटीएम मेशिनहरूको संख्या १८१० पुगेको छ ।
४३. वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका भौगोलिक क्षेत्रहरूमा वित्तीय समावेशीकरणलाई प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले तोकिएका १४ जिल्ला तथा लघुवित्त संस्थाहरूले तोकिएका २२ जिल्लामा शाखा खोलेमा शून्य ब्याजदरमा निश्चित अवधिको लागि सापटी उपलब्ध गराउने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । उक्त व्यवस्था अनुसार समीक्षा अवधिमा एउटा वाणिज्य बैंकले भोजपुर, जुम्ला, डोल्पा, जाजरकोट तथा बझाङ्ग जिल्लाको सदरमुकाममा ५ वटा शाखा खोली रु. २ करोड ५० लाख निर्व्याजी सापटी उपयोग गरेको छ ।
४४. साधारण पुनरकर्जा, विशेष पुनरकर्जा र निर्यात पुनरकर्जाको उपयोगलाई विस्तार गर्न माग पक्षलाई थप प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले यस बैंकका उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूमा निर्देशकको संयोजकत्वमा बैंक तथा वित्तीय संस्था, उद्योग वाणिज्य संघ, कृषि विकास कार्यालय, बीऊबिजन कम्पनी, कृषि सामग्री कम्पनी, सिँचाई कार्यालय, उद्योग, पर्यटन, उर्जा, वीमा लगायतका कार्यालयका प्रतिनिधि समेत सदस्य रहने गरी क्षेत्रीय स्तरमा वित्तीय क्षेत्र समन्वय संयन्त्रको निर्माण कार्य अगाडि बढाइएको छ । चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनामा साधारण पुनरकर्जा रु. १ अर्ब ७० करोड र निर्यात पुनरकर्जा रु. १६ करोड उपयोग भएको छ ।
४५. काठमाडौँ उपत्यका लगायत देशका प्रमुख सहरहरू विराटनगर, जनकपुर, वीरगञ्ज, पोखरा, भैरहवा, नेपालगञ्ज र धनगढीमा सार्वजनिक सहरी यातायात सेवा संचालन गर्ने संगठित संस्थालाई प्रदान गरिने कर्जालाई समेत उत्पादनशील क्षेत्र कर्जामा गणना गर्ने गरिएको व्यवस्था अन्तर्गत २०७२ पुस मसान्तसम्म रु. ७० करोड कर्जा प्रवाह भएको छ ।
४६. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को बजेट वक्तव्यमा घोषणा भए बमोजिम लागू गरिएको सहूलियतपूर्ण ब्याजदरको कृषि कर्जालाई निरन्तरता दिइएको छ । हालसम्म यस कार्यक्रम अन्तर्गत करिब रु. १ अर्ब कर्जा प्रवाह भई रु. ९६ लाख ९९ हजार ब्याज अनुदान प्रदान गरिएको छ ।
४७. धेरैजसो लघुवित्तीय संस्थाहरूले घनाबस्ती रहेका नेपालका समथर भू-भागमा आफ्नो कारोबार संचालन गरी वित्तीय पहुँच विस्तार गरिरहेका छन् । एकातिर यस्ता वित्तीय संस्थाहरूको लाभांश वितरण पनि उच्च रहँदै आएको छ भने अर्कोतर्फ उच्च वित्तीय मध्यस्थता लागतको कारण देखाई पहाड तथा हिमाली क्षेत्रमा वित्तीय पहुँच विस्तार हुन सकेको छैन । यस सन्दर्भमा लघुवित्तीय संस्थाहरूले आगामी दिनमा सामाजिक बैंकिङ्ग प्रणाली अवलम्बन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

४८. भारतबाट भित्रिने विप्रेषण कारोबारमा रहेका विद्यमान कठिनाइहरू समाधान गर्दै विप्रेषण भित्र्याउने कार्यलाई सरल र सहज बनाउन भारतीय रिजर्व बैंकसँग द्विपक्षीय समन्वय संयन्त्र निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ ।
४९. सुनको आयात तथा वितरण व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउन विद्यमान सुन आयात तथा बिक्री वितरण कार्यविधिमा संशोधन भएको छ । यसबाट सुनको बिक्री वितरण अझ व्यवस्थित हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

५०. राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई विश्व वित्तीय बजारसँग थप एकीकृत बनाउन विदेशी विनिमय नियमित गर्ने ऐन तथा विदेशमा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाउने ऐनको मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिएको छ ।
५१. नेपालमा शत प्रतिशत लगानीमा व्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहने विदेशी लगानीकर्ताले संस्था दर्ता गर्न कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा बुझाउनुपर्ने रजिष्ट्रेशन शुल्क तथा औचित्यपूर्ण पूर्व संचालन खर्चको लागि आवश्यक रकम बैंकिङ्ग च्यानलमार्फत भित्र्याउन पाउने र सो रकमलाई संस्था दर्ता भई लगानी भित्रिएपश्चात् लगानी रकममा गणना गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५२. भारत बाहेक तेस्रो मुलुकहरुबाट ड्राफ्ट-टी.टी.को माध्यमबाट वस्तु आयात गर्ने विद्यमान सीमालाई वृद्धि गरी एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ४०,००० (चालीस हजार) कायम गरिएको छ ।
५३. नेपाली टुर अपरेटरमार्फत मानसरोवर कैलाश जाने भारतीय पर्यटक समूहलाई नेपालका होटलमा राखी पर्यटकले निश्चित रकम होटलमा खर्च गरेको भ्याट इन्भ्वाइस तथा बैंकिङ्ग प्रणालीमार्फत भारतीय रुपैयाँ भित्रिएको निस्सा संलग्न गरी टुर अपरेटरले तिब्बतमा दिनुपर्ने भुक्तानीको लागि सटही सुविधा माग गरेमा प्रति पर्यटक अधिकतम यु.एस.डलर ५०० सम्मको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
५४. व्यापारिक तथा कार्ड कारोबारको भुक्तानी दिनको निमित्त भारतीय रुपैयाँको मौज्जात कायम गर्ने प्रयोजनका लागि मासिक कारोबारको आधारमा वाणिज्य बैंकहरुलाई औसतमा एक हप्तालाई आवश्यक हुने भारतीय रुपैयाँ सटही सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
५५. यस बैंकले गर्ने अमेरिकी डलर खरिद-बिक्री तथा बजार हस्तक्षेप प्रक्रियाको अटोमेशन सम्पन्न भई हाल समानान्तर रुपमा परम्परागत तथा स्वचालित दुवै सेवा शुरु गरिएको छ ।
५६. नियामक निकायहरु नभएको वा नियामक निकायको सिफारिश प्राप्त हुन नसक्ने अवस्थामा नेपाली कम्पनीहरुले विदेशी कम्पनीहरूसँग वार्षिक अमेरिकी डलर ५० हजारभन्दा बढीको परामर्श सेवा लिनु पर्ने अवस्थामा सटही सुविधाका लागि यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य र मौद्रिक व्यवस्थापनमा देखिएका चुनौतीहरू

५७. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले विश्व अर्थतन्त्र सन् २०१५ मा ३.१ प्रतिशत र सन् २०१६ मा ३.४ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण गरेको छ । विकसित मुलुकहरुको अर्थतन्त्र सन् २०१५ मा १.९ प्रतिशत र सन् २०१६ मा २.१ प्रतिशतले वृद्धि हुने कोषको प्रक्षेपण छ ।
५८. उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरुको अर्थतन्त्र सन् २०१५ को ४.० प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१६ मा ४.३ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण छ । चिनियाँ अर्थतन्त्र सन् २०१५ को ६.९ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१६ मा ६.३ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण छ । सन् २०१६ मा भारतीय अर्थतन्त्र ७.५ प्रतिशतले विस्तार हुने अनुमान छ । सन् २०१५ मा भारतको आर्थिक वृद्धिदर ७.३ प्रतिशत रहेको थियो ।
५९. अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थ, धातु लगायतका वस्तुहरुको मूल्यमा उल्लेख्य कमी आएको छ । यसबाट नेपाललाई मिश्रित प्रभाव पर्ने देखिन्छ । पेट्रोलियम पदार्थ तथा धातुजन्य वस्तुहरु नेपालले आयात गर्ने भएकोले यी वस्तुहरुको मूल्य घट्दा पुनर्निर्माण कार्यमा मद्दत मिल्ने देखिन्छ भने तेलको मूल्य घट्दा खाडी मुलुकहरुमा कामको खोजीमा जाने नेपालीको लागि रोजगारीका अवसरमा कमी आउने देखिन्छ । अधिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा विदेशमा कामको खोजीमा जाने नेपालीहरुको संख्यामा कमी आएको अवस्था छ । यस परिदृश्यमा आगामी दिनमा नेपालले प्राप्त गर्ने विप्रेषण आप्रवाहमा गिरावट आई शोधनान्तर सन्तुलनमा प्रतिकूल असर पर्न सक्ने जोखिम देखिन्छ । मुलुकको शोधनान्तर स्थिति अनुकूल बनाई राख्ने मौद्रिक नीतिको प्रमुख लक्ष्य रहेको सन्दर्भमा आगामी दिनमा मौद्रिक व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण हुने देखिन्छ ।
६०. सन् २००८ को वित्तीय संकटपश्चात् अमेरिकाको केन्द्रीय बैंकले गैर-परम्परावादी मौद्रिक नीति अवलम्बन गरी ब्याजदरलाई न्यून सीमा (lower bound) मा राख्दै आएकोमा रोजगार बजारमा आएको सुधारसँगै अर्थतन्त्रले गतिलिने विश्वासका आधारमा फेडरल फण्ड रेटको टारगेट रेन्जलाई ०.२५ प्रतिशत विन्दुले वृद्धि गरी ०.२५ प्रतिशत देखि ०.५० प्रतिशतसम्म पुऱ्याएको छ । युरोपियन केन्द्रीय बैंकले भने विगत केही वर्षयता अवलम्बन गर्दै आएको विस्ताकारी मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनलाई यथावत् राखेको छ । त्यसैगरी, जापानले मौद्रिक सहजतालाई जारी राख्दै ऋणात्मक ब्याज दर (negative interest rate) नीति अवलम्बन गरेको छ । नेपालका छिमेकी मुलुक भारत र चीनले लचिलो मौद्रिक अडानलाई कायमै राखेका छन् ।

नेपालमा मौद्रिक नीतिको बहुउद्देश्य रहेका र विगत केही वर्षयता अधिक तरलताको स्थिति रहेको सन्दर्भमा मौद्रिक नीतिको विद्यमान प्रारूपलाई परिमार्जन गर्ने विषय चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।

६१. अमेरिकी केन्द्रीय बैंकले ब्याजदर बढाउने निर्णय सार्वजनिक गरेसँगै अमेरिकी डलर नेपाली रुपैयाँ लगायत अन्य मुद्राहरूको तुलनामा बलियो भएको छ । विश्व अर्थतन्त्रमा मुद्रास्फीति दर घटेकोले नेपालको मुद्रास्फीतिमा त्यसको सकारात्मक प्रभाव परेतापनि अमेरिकी डलर बलियो भएबाट नेपालको मुद्रास्फीतिमा केही चाप पर्ने देखिन्छ ।
६२. अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थ तथा धातु लगायतका वस्तुको मूल्य घटेको अवस्थामा नेपालले पूर्वाधार निर्माणको क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित गर्नुपर्ने अवसर प्राप्त भएको छ । तथापि, विगत केही वर्षदेखि सरकारको पूँजीगत खर्च न्यून रहेको छ । चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनामा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारको पूँजीगत खर्च रु. १३ अर्ब ६३ करोड मात्र भएको छ । यो रकम विनियोजित पूँजीगत बजेटको ६.५ प्रतिशत मात्र हुन आउँछ । न्यून पूँजीगत खर्चका कारण २०७२ पुस मसान्तमा नेपाल सरकारको रु. ८१ अर्ब ८९ करोड नगद मौज्जात यस बैंकमा रहेको अवस्था छ । सरकारी बजेट बचतमा रहेकै कारण बजेटमा व्यवस्था गरिएको आन्तरिक ऋण समेत उठाउन सकिएको छैन । यस स्थितिमा पर्याप्त परिमाणमा सरकारी सुरक्षणपत्रहरू नहुँदा खुलाबजार कारोबारमार्फत तरलता व्यवस्थापन गर्ने कार्य प्रभावित हुने देखिएको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

६३. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिले ६.० प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य प्राप्तिलाई सहयोग पुर्याउन आवश्यक मौद्रिक व्यवस्थापन गर्ने, उपभोक्ता मुद्रास्फीतिलाई ८.५ प्रतिशतमा सीमित गर्ने र कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने गरी विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गर्ने लक्ष्य राखेको थियो ।
६४. आर्थिक वर्षको शुरुदेखिको मधेश आन्दोलन, आपूर्ति व्यवस्थामा आएको अवरोध तथा भूकम्पपश्चात्को पुनर्निर्माण कार्य समयमा थालनी हुन नसकेका कारण समग्र आर्थिक गतिविधिमा प्रतिकूल असर परेको छ । मौसमी प्रतिकूलताका कारण प्रमुख वालीहरूको उत्पादनमा आएको संकुचन तथा रासायनिक मल एवम् कीटनासक औषधी लगायतका कृषि सामग्रीहरूको आपूर्ति अवरोधका कारण चालू आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा कमी आउने अनुमान छ । त्यसैगरी, आपूर्ति व्यवस्थामा आएको अवरोध तथा भूकम्पको अन्तराल प्रभाव समेतका कारण गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर संकुचित हुने अनुमान छ । यस आधारमा विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा आर्थिक वृद्धिदर लक्ष्य भन्दा न्यून अर्थात् २ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने देखिन्छ ।
६५. आपूर्ति व्यवस्थामा उत्पन्न असहजताका कारण चालू आर्थिक वर्षको शुरुदेखि नै मुद्रास्फीतिमा दबाव पर्न गई २०७२ पुष मसान्तमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर १२.१ प्रतिशत पुगेको छ । आपूर्ति अवरोध सहज भई मुद्रास्फीतिमा पर्ने दबाव कम हुँदै जाने भएतापनि मूल्य रिजिडिटी प्रभाव, अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा डलर बलियो हुँदै गएको अवस्था तथा भूकम्पपश्चात्को पुनर्निर्माणले गति लिएपछि माग पक्षबाट मूल्यमा चाप पर्ने सम्भावनाका आधारमा चालू आर्थिक वर्षको औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ९.५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान छ ।
६६. आयातमा आएको संकुचन तथा विप्रेषण आप्रवाहमा भएको वृद्धिका कारण २०७२ पुस मसान्तमा समग्र शोधनान्तर स्थिति रु. १३९ अर्ब ७५ करोडले बचतमा रहेको छ । आपूर्ति व्यवस्थामा सुधार आई आगामी दिनमा आयात विस्तार हुनसक्ने भएतापनि विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर उच्च नै रहेको र पुनर्निर्माणका लागि बाह्य ऋण तथा सहयोग परिचालन बढ्ने अनुमानका आधारमा २०७३ असार मसान्तमा करिब रु. १५५ अर्बको शोधनान्तर बचत रहने संशोधित अनुमान छ । यस आधारमा २०७३ असार मसान्तको विदेशी विनिमय सञ्चिति १३ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने देखिन्छ ।
६७. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १८ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो । बढ्दो विप्रेषण आप्रवाह र बाह्य ऋण तथा अनुदानको कारण चालू आर्थिक वर्षमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर २१.५ प्रतिशत हुने संशोधित अनुमान छ ।
६८. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिमा कुल आन्तरिक कर्जा २३.४ प्रतिशतले र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा २० प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको थियो । आर्थिक वर्षको ६ महिनामा समग्र आर्थिक गतिविधिमा आएको सुस्तताका कारण कुल आन्तरिक कर्जा २०.७ प्रतिशतले तथा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १७.५ प्रतिशतले बढ्ने संशोधित अनुमान छ ।

मौद्रिक व्यवस्थापन

६९. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा सन्तुलित रहने उल्लेख छ । मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा आएपछिको अवधिमा मुलुकभित्र तथा बाहिरको परिदृश्यलाई विश्लेषण गर्दा यो आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिका लागि समेत मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा सन्तुलित राख्नु पर्ने देखिन्छ ।
७०. अर्थतन्त्रमा विद्यमान आपूर्तिजन्य एवम् संरचनागत अवरोधका कारण नेपालको मुद्रास्फीति हाल दोहोरो अंकमा रहेको छ । आगामी दिनमा आपूर्ति व्यवस्थापन सहज हुँदै गएमा मुद्रास्फीति दर विद्यमान १२.१ प्रतिशत भन्दा तल झर्ने अनुमान छ । मौद्रिक विस्तारबाट सृजना हुनसक्ने अधिक मागका कारण मुद्रास्फीतिमा थप चाप पर्न नदिन मौद्रिक योगाङ्कहरूको विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभित्र कायम राख्नेतर्फ यस बैंकको जोड रहनेछ ।
७१. विप्रेषण आप्रवाहका कारण विगत केही वर्षयता बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न सहज भएको छ । पछिल्लो समयमा मधेश आन्दोलन तथा दक्षिणी सीमा नाका अवरोधका कारण आयातमा समेत ह्रास आएकोले उल्लेख्य मात्रामा विदेशी विनिमय संचित बढेको छ । व्यापार नाका सुचारु भएपश्चात् पुनर्निर्माणसँगै अन्य विकास आयोजनाले गति लिन थालेपछि निजी क्षेत्रको लगानी विस्तार भई आयात बढ्ने र व्यापार घाटा फराकिलो बन्दै जाने देखिन्छ । यसर्थ, बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा पर्न सक्ने प्रभावलाई समेत ध्यानमा राखी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
७२. खासगरी विप्रेषण आप्रवाहमा हुने उतार-चढावबाट वैकिङ्ग क्षेत्रको तरलता प्रभावित हुने गरेको सन्दर्भमा तरलता व्यवस्थापनका माध्यमबाट ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा कायम राख्ने कार्य चुनौतीपूर्ण छ । मुलुकको समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय संरचनामा आएको परिवर्तनका आधारमा मौद्रिक नीतिको विद्यमान संरचना पुनरावलोकन गर्ने सोच अगाडि बढाइने छ । यस सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूसँग प्रारम्भिक चरणको छलफल समेत सम्पन्न भइसकेको छ ।
७३. मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा सन्तुलित कायम राख्नु पर्ने विद्यमान परिस्थितिको सन्दर्भमा अनिवार्य नगद अनुपात, बैंकदर, वैधानिक तरलता अनुपात एवम् पुनरकर्जा दरहरूलाई यथावत राखिएको छ ।
७४. अधिक तरलताको परिमाण तथा प्रकृति र त्यसबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वमा पर्नसक्ने प्रभावलाई समेत दृष्टिगत गरी आवश्यकता अनुसार निक्षेप संकलन बोलकबोल तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलमार्फत तरलता प्रशोधन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ । साथै, आवश्यकताअनुसार नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र जारी गरी तरलता व्यवस्थापनको कार्यलाई थप प्रभावकारी तुल्याइने छ ।

अन्त्यमा,

७५. समीक्षा अवधिमा आपूर्ति व्यवस्थामा आएको अवरोधका कारण आर्थिक गतिविधि तथा सरकारको पूँजीगत खर्च अपेक्षित रहन सकेको छैन । विप्रेषण आप्रवाहका कारण शोधनान्तर बचत भने उल्लेख्य रहेको छ । आपूर्ति व्यवस्थासँग सम्बन्धित समस्याहरू सुधारोन्मुख रहेका कारण वैदेशिक व्यापार सुचारु हुने, लगानीको वातावरणमा सुधार आई कर्जा प्रवाह विस्तार हुने, पुनर्निर्माणले गति लिने, पूँजीगत खर्च वृद्धि हुने र यसबाट समग्र आर्थिक गतिविधिमा सुधार आउने अनुमान गरिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा तेल तथा धातुजन्य पदार्थको घट्दो मूल्यको लाभ मुलुकको प्राथमिकतामा रहेका ठूला विकास आयोजनाहरूको कार्यान्वयन तथा भूकम्प पछिको पुनर्निर्माणका लागि लिन सके अर्थतन्त्रले हाल भोगिरहेको न्यून पूँजीगत खर्च र अधिक तरलता जस्ता समस्याहरूको समाधान समेत सहज हुँदै जाने देखिन्छ ।
७६. चालु आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट मागजन्य कारणले मुद्रास्फीतिमा दबाव पर्न नदिने, बाह्य क्षेत्र स्थिति अझ सुदृढ हुने र वित्तीय क्षेत्र थप सबल, पारदर्शी एवम् ग्राहक-मैत्री बन्दै जाने अपेक्षा गरिएको छ । साथै, वित्तीय साक्षरता एवम् पहुँच विस्तारका माध्यमबाट वित्तीय समावेशीकरण अभिवृद्धि गर्न तथा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा लगानी वृद्धि गरी समग्र आर्थिक वृद्धिमा सघाऊ पुऱ्याउन मौद्रिक नीतिमा घोषणा गरिएका कार्यक्रमको कार्यान्वयनबाट महत्वपूर्ण योगदान पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।
७७. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिमा उल्लिखित नीति तथा कार्यक्रमहरूको ६ महिनासम्मको प्रगति विवरण यसै समीक्षाको अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ । मौद्रिक नीतिमा उल्लिखित नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सबै सरोकारवालाहरूलाई बैंक अभार व्यक्त गर्दछ र आगामी दिनहरूमा पनि निरन्तर सहयोग रहने अपेक्षा गर्दछ ।

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको प्रथम त्रैमासिक समीक्षा (२०७३ पुस ८)

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरे बमोजिम यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि मौद्रिक नीति र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि त्यसको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन समेत सार्वजनिक गर्दै आएको छ । मौद्रिक नीतिमा उल्लिखित कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका बारेमा त्रैमासिक समीक्षा गरी मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउने तथा मौद्रिक नीति कार्यान्वयन सम्बन्धी संचार प्रक्रियालाई पारदर्शी तुल्याउने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलनलाई समेत दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भए बमोजिम पहिलो पटक यो त्रैमासिक समीक्षा प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिएको छ ।

आर्थिक लक्ष्यहरूको स्थिति

२. २०७३ असार ३० गते सार्वजनिक गरिएको मौद्रिक नीतिमा नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को बजेट वक्तव्यमा लक्षित ६.५ प्रतिशत आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आवश्यक तरलता व्यवस्थापन गर्ने उल्लेख गरिएको थियो । मौद्रिक नीति सार्वजनिक भएपछिका तीन महिनामा विकसित आर्थिक परिस्थितिको विश्लेषण गर्दा अघिल्ला वर्षहरूको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा आर्थिक वृद्धिदरमा सुधार आउने देखिन्छ । मौसम अनुकूल रहेको तथा कृषि सामग्रीको उपलब्धता समेत सहज रहेका कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादन उल्लेख्य बढ्ने अनुमान छ । कच्चा पदार्थको आपूर्ति सहज रहेको, लोडसेडिङमा केही सुधार आएको तथा बन्द हडताल समेत नभएका कारण उद्योग क्षेत्रको क्षमता उपयोग बढेको छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट कर्जा प्रवाह बढेको, चाडपर्वमा व्यापार-व्यवसाय राम्रो रहेको तथा पर्यटकीय वातावरण समेत सुधार हुँदै गएकोले सेवा क्षेत्र उल्लेख्य दरमा विस्तार हुने अनुमान छ ।

तालिका १ : आर्थिक वृद्धिदर (प्रतिशतमा)

विवरण	यथार्थ	अनुमानित	लक्षित
	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४
आर्थिक वृद्धिदर	२.३२	०.७७	६.५०
कृषि	०.८०	१.३०	३.५०
उद्योग	१.५०	-६.३०	६.९०
सेवा	३.६०	२.७०	७.८०

३. आर्थिक वर्षको प्रथम त्रयमासमा तुलनात्मक रूपमा सरकारको पूँजीगत खर्च बढेकोले पनि आर्थिक गतिविधि विस्तार हुने संकेत देखिएको छ । नगद प्रवाहमा आधारित सरकारको पूँजीगत खर्च चालु आर्थिक वर्षको प्रथम त्रयमासमा रु. ७ अर्ब २९ करोड रहेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा उक्त खर्च रु. २ अर्ब ८७ करोड मात्र रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारको राजस्व ६७ प्रतिशतले बढेको छ । सरकारको राजस्वमा भएको वृद्धिले आयात विस्तारमार्फत व्यावसायिक क्रियाकलाप समेत बढ्ने संकेत गरेको छ ।

४. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिले नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए बमोजिम वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दरलाई ७.५ प्रतिशतको सीमाभित्र कायम राख्ने लक्ष्य राखेको छ । २०७३ असारमा १०.४ प्रतिशत रहेको वार्षिक विन्दुगत मुद्रास्फीति दर २०७३ असोजमा ६.७ प्रतिशतमा ओर्लेको छ । चालु आर्थिक वर्षको तीन महिनाको औसत मुद्रास्फीति दर ७.७ प्रतिशत रहेको छ । वर्षे बाली तुलनात्मक रूपमा राम्रो रहेको, अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रास्फीति न्यून रहेको र आपूर्ति सहजता थप प्रभावकारी हुने अनुमानका आधारमा चालु आर्थिक वर्षमा समग्र मुद्रास्फीति दर लक्षित सीमाभित्र रहने अपेक्षा गरिएको छ ।

तालिका २ : औसत मुद्रास्फीति दर (प्रतिशत)

विवरण	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४	
			लक्ष्य	यथार्थ (तीन महिना)
समग्र	७.२	९.९	७.५	७.७
खाद्य	९.६	१०.९	-	७.५
गैर-खाद्य	५.२	९.२	-	७.९

५. बाह्य क्षेत्र स्थायित्वको सूचकको रूपमा रहेको शोधनान्तर स्थिति चालु आर्थिक वर्षको प्रथम तीन महिनामा रु. १९ अर्ब ७० करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको तुलनामा वस्तु तथा सेवा निर्यात र प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीमा भएको सुधारका कारण चालु आर्थिक वर्षको तेस्रो महिनामा शोधनान्तर बचत हासिल हुन गएको हो । फलस्वरूप, २०७३ असोज मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०७३ असार मसान्तको तुलनामा १.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १०५४ अर्ब ६९ करोड पुगेको छ ।

६. २०७२ मंसिरबाट घट्टै आएको विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर चालु आर्थिक वर्षको प्रथम त्रयमासमा ३.२ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी, विदेशमा रोजगारीको लागि जाने नेपालीहरुको संख्यामा गिरावट आउने क्रम जारी रहेको छ ।
७. चालु आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने गरी विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेकोमा २०७३ असोज मसान्तमा यस्तो सञ्चितिले करिब १३ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने देखिन्छ ।

मौद्रिक लक्ष्यहरुको स्थिति

८. नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित ६.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी मौद्रिक तथा वित्तीय व्यवस्थापन गर्ने कार्यदिशा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मौद्रिक नीतिले तय गरेको छ । लक्षित मुद्रास्फीति दर तथा आर्थिक वृद्धिदरका साथै विद्यमान तरलताको अवस्थालाई समेत ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई १७ प्रतिशतमा सीमित गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको छ । २०७३ असोज मसान्तमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर २०.५ प्रतिशत रहेको छ । मुद्रास्फीति दर घटिरहेकोले वार्षिक लक्ष्यभन्दा बढी मौद्रिक विस्तारले मूल्यमा हाल चाप पारेको देखिदैन ।
९. नेपाल सरकारको बजेटसँग तादात्म्य हुने गरी आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा आन्तरिक कर्जा २५ प्रतिशतले बढ्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७३ असोज मसान्तमा आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर १९.६ प्रतिशत रहेको छ । आन्तरिक कर्जाको प्रमुख अंगको रूपमा रहेको निजी क्षेत्रतर्फको दाबी आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा २० प्रतिशतले बढ्ने लक्ष्य रहेको छ । व्यावसायिक वातावरणमा आएको सुधारसँगै निजी क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह विस्तार भएका कारण वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७३ असोज मसान्तमा उक्त दाबी २४.८ प्रतिशतले बढेको छ । निजी क्षेत्रतर्फको बैंक कर्जा वृद्धिदर लक्ष्यभन्दा अधिक रहेको भएतापनि समग्र आन्तरिक कर्जा विस्तार वार्षिक लक्ष्यभन्दा कम रहेकोले यसले मूल्य र बाह्य क्षेत्रमा तत्कालै असर पार्ने देखिदैन ।
१०. भारतीय रुपैयाँसँग आवद्ध गरिएको नेपाली रुपैयाँ प्रचलित मूल्यमा उक्त मुद्रासँग स्थिरप्रायः रहेको छ । २०७३ असार मसान्तको तुलनामा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ०.२ प्रतिशतले अधिमूल्यन भई २०७३ असोज मसान्तमा प्रति अमेरिकी डलर रु. १०६.४९ कायम भएको छ ।

तालिका ३ : मौद्रिक लक्ष्यहरुको स्थिति

विवरण	आ.व. २०७३/७४ को लक्ष्य	२०७३ असोज मसान्त
विस्तृत मुद्राप्रदाय वृद्धिदर	१७.०	२०.५
आन्तरिक कर्जा वृद्धिदर	२५.०	१९.६
निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर	२०.०	२४.८

मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन स्थिति

संचालन लक्ष्य तथा उपकरण

११. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि मौद्रिक व्यवस्थापनलाई पारदर्शी, व्यवस्थित र आधुनिक बनाउने उद्देश्यका साथ ब्याजदर करिडोर पद्धतिलाई मौद्रिक उपकरणको रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । ब्याजदर करिडोरको अभ्यास कार्यान्वयनमा आएसँगै विगतमा रहेको अधिक तरलता सम्बोधन हुँदै गएको र सोको परिणामस्वरूप अल्पकालीन ब्याजदरहरु पनि क्रमशः व्यवस्थित हुँदै गएका छन् ।

तरलता व्यवस्थापन

१२. अघिल्लो वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को तीन महिनामा अधिक तरलताको स्थितिमा सुधार आएको छ । समीक्षा अवधिमा पटक पटक गरी विभिन्न उपकरणमार्फत कुल रु. ९० अर्ब २५ करोड तरलता प्रशोचन तथा रु. १० अर्ब १ करोड तरलता प्रवाह गरिएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. १२२ अर्ब ६५ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको थियो (तालिका ४) ।

तालिका ४ : तरलता प्रशोचन तथा प्रवाह

(रु. अर्बमा)

विवरण	तीन महिना	
	२०७२/७३	२०७३/७४
(क) तरलता प्रशोचन		
निक्षेप संकलन (दुई हप्ते)	-	२६.४५
निक्षेप संकलन (९० दिने)	५७.२५	५.०५
रिभर्स रिपो	५६.३०	५८.७५
सोभै विक्री बोलकबोल	९.१०	-
कुल प्रशोचन	१२२.६५	९०.२५
(ख) तरलता प्रवाह		
रिपो	-	१०.०१

१३. स्थिर विनिमय दर पद्धति अवलम्बन गरिएको विद्यमान सन्दर्भमा विदेशी विनिमय हस्तक्षेप मौद्रिक

नीतिको प्रमुख उपकरणको रूपमा रहँदै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को तीन महिनामा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर ९२ करोड ५९ लाख खुद खरिद गरी रु. ९८ अर्ब ९४ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ। त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर ९० करोड र युरो ९ करोड ५ लाख बिक्री गरी १०७ अर्ब ५९ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ।

१४. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को प्रथम त्रयमासमा वाणिज्य बैंकहरूले रु. २८० अर्ब ५७ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले रु. ८८ अर्ब ३७ करोडको अन्तरबैंक कारोबार गरेका छन्।

स्थायी तरलता सुविधा

१५. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को प्रथम तीन महिनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. ७ अर्ब ७५ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन्। गत वर्षको सो अवधिमा यस्तो सुविधा उपयोग भएको थिएन।

अनिवार्य नगद मौज्जात

१६. अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्ने अवधिलाई साविकको एक हप्ताबाट दुई हप्ता कायम गरिएको र यस्तो मौज्जात दैनिक रूपमा ७० प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएबाट समेत संस्था विशेष र समग्र बैकिङ्ग प्रणालीको तरलता व्यवस्थापन सहज हुँदै गएको छ।

ब्याजदर

१७. समीक्षा अवधिमा अल्पकालीन ब्याजदरहरू बढ्ने क्रममा रहेका छन्। २०७२ असोजमा ९९-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर १.१० प्रतिशत रहेकोमा २०७३ असोजमा २.१२ प्रतिशत पुगेको छ। त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तरबैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर २०७२ असोजमा ०.६४ प्रतिशत रहेकोमा २०७३ असोजमा ३.२७ प्रतिशत कायम भएको छ। ब्याजदर करिडोर प्रणाली लागू हुनुका साथै खुला बजार कारोबारमार्फत् तरलता व्यवस्थापनको कार्यलाई थप सक्रिय तुल्याइएकोले अल्पकालीन ब्याजदरहरू बढेका हुन्।

तालिका ५ : भारत औसत ब्याजदर (प्रतिशतमा)

विवरण	असार			असोज
	२०७१	२०७२	२०७३	२०७३
९९ दिने ट्रेजरी बिल	०.९३	०.४३	०.७९	२.१२
अन्तरबैंक ब्याजदर	०.२२	१.०६	१.१५	३.२७
कर्जाको ब्याजदर	१०.५५	९.६२	८.८६	८.६२
निक्षेपको ब्याजदर	४.०९	३.९४	३.२८	३.३०

कर्जा व्यवस्था

१८. भूकम्प पीडितहरूलाई घर निर्माणका लागि २ प्रतिशतसम्मको ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत २०७३ असोज मसान्तसम्म रु. १५ करोड ३८ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ। विभिन्न १२ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ६७ जना व्यक्तिले यस्तो कर्जा प्राप्त गरेका छन्।
१९. समीक्षा अवधिमा यस बैंकले ४ प्रतिशत ब्याजदरमा उपलब्ध गराउँदै आएको साधारण पुनरकर्जा सुविधाको उपयोगमा वृद्धि भएको छ। चालु आर्थिक वर्षको तीन महिनामा रु. २ अर्ब १७ करोडको साधारण तथा रु. ३७ करोडको निर्यात पुनरकर्जा गरी कुल रु. २ अर्ब ५४ करोडको पुनरकर्जा सुविधा उपयोग भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल रु. १ अर्ब ३९ करोडको पुनरकर्जा सुविधा उपयोग भएको थियो।
२०. पछिल्लो समय उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह बढ्दै गएको छ। २०७३ असोज मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले कृषि, ऊर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योग लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा कुल रु. २४० अर्ब ८९ करोड कर्जा प्रवाह गरेका छन्। यो रकम कुल कर्जाको १६.३ प्रतिशत हुन आउँछ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात १५.८ प्रतिशत रहेको थियो।

तालिका ६ : विपन्न वर्गमा प्रत्यक्ष लगानी सम्बन्धी समय सीमा

विवरण	२०७३ असोज	२०७३ पुस	२०७३ चैत	२०७४ असार
वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्गमा गर्नुपर्ने ५ प्रतिशत लगानीमध्ये प्रत्यक्ष लगानी	१.२५ प्रतिशत	१.५ प्रतिशत	१.७५ प्रतिशत	२.० प्रतिशत

२१. वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कुल कर्जाको ५ प्रतिशत कर्जामध्ये २ प्रतिशत कर्जा प्रत्यक्ष रूपमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ (तालिका ६)। त्यसैगरी, व्यावसायिक कृषि

परियोजनाको धितोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट प्रवाह हुने रु. १० लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। यस व्यवस्था अन्तर्गत २०७३ असोज मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरुले प्रत्यक्ष रुपमा १.२ प्रतिशत, अप्रत्यक्ष रुपमा ४.२ प्रतिशत र युवा स्वरोजगार कोष अन्तर्गतको लगानी समेत गरी कुल कर्जाको ५.६ प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गमा प्रवाह गरेका छन् (तालिका ७)।

तालिका ७ : वाणिज्य बैंकहरुबाट विपन्न वर्गमा कर्जा लगानी

विवरण	रकम (रु. अर्बमा)				कुल कर्जाको अंश (प्रतिशत)			
	असार			असोज	असार			असोज
	२०७१	२०७२	२०७३	२०७३	२०७१	२०७२	२०७३	२०७३
कुल लगानी	४२.९	५०.९	६५.७	७२.०	५.२	५.१	५.५	५.६
प्रत्यक्ष लगानी	१०.४	१०.३	१२.४	१५.३	१.३	१.०	१.०	१.२
अप्रत्यक्ष लगानी	२८.८	३७.१	४९.७	५३.४	३.५	३.७	४.२	४.२
युवा स्वरोजगार कोष लगानी	३.७	३.५	३.६	३.३	०.४	०.३	०.३	०.३

समष्टिगत विवेकशील नियमन

२२. राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरुमा हाल रहेको समानान्तर पूँजी गणना विधि हटाई बासेल-२ पूर्ण रुपमा लागू गरिएको छ। साथै, राष्ट्रिय स्तरका वित्त कम्पनीहरुमा समेत समानान्तर रुपमा बासेल-२ बमोजिम पूँजी गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।
२३. वाणिज्य बैंकहरुले कुल निक्षेपमा संस्थागत निक्षेपको अंश साविकको ६० प्रतिशतबाट घटाई ५० प्रतिशतको सीमाभित्र राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
२४. सेयरको धितोमा प्रवाह हुने मार्जिन प्रकृतिको कर्जाको सुरक्षण वापत सेयरको मूल्याङ्कन गर्दा पछिल्लो १८० दिनको अन्तिम मूल्यको औसत मूल्य वा सेयरको प्रचलित बजार मूल्यमध्ये जुन कम हुन्छ सोको बढीमा ५० प्रतिशत रकमसम्म मात्र कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ।
२५. सेयरको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्ने प्रयोजनका लागि संस्थापक सेयरको मूल्याङ्कन गर्दा साधारण सेयरको पछिल्लो १८० दिनको औसत मूल्यको बढीमा ५० प्रतिशत वा संस्थापक सेयरको अन्तिम कारोबारको मूल्यमध्ये जुन कम हुन्छ, सोको आधारमा कायम गर्नुपर्ने र यसरी कायम गरिएको मूल्यको बढीमा ५० प्रतिशत रकमसम्म मात्र कर्जा दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ।
२६. रियल स्टेट कर्जा र त्यसको सुरक्षणबीचको अनुपात (एलटीभी रेसियो) हालको ६० प्रतिशतबाट बढीमा ५० प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने र आवासीय रियल स्टेट कर्जाको हकमा यस्तो अनुपात ६० प्रतिशतसम्म रहने व्यवस्था लागू गरिएको छ।
२७. शेयर बजार तथा रियलस्टेट क्षेत्र सम्बन्धी कर्जा व्यवस्थामा गरिएको परिवर्तनबाट बैकिङ्ग क्षेत्रको कर्जा उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह हुन सहयोग पुग्ने देखिन्छ।
२८. रु. ५० करोड वा सोभन्दा बढीको बहु-बैकिङ्ग कर्जा उपयोग गर्ने ऋणीहरुको कर्जालाई सहवित्तीयकरण कर्जामा परिणत गर्नु पर्ने सीमा वृद्धि गरी रु. १ अर्ब कायम गरिएको छ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार

२९. वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐनहरुलाई समयसापेक्ष परिमार्जन गर्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र बैकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ व्यवस्थापिका संसदबाट संशोधन भएका छन्। त्यसैगरी, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ लाई प्रतिस्थापन गर्न बनेको नयाँ विधेयक उपर संसदमा छलफल जारी रहेको छ। यस बाहेक निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोषको स्थापना र संचालन सम्बन्धी ऐन, २०७३ ले निक्षेप र कर्जा सुरक्षणका क्षेत्रमा सुदृढ संस्थागत आधार तयार पारेको छ भने कर्मचारी संचय कोष ऐन, २०१९ मा भएको संशोधनले संचय कोषको लगानी तथा सदस्यता सम्बन्धी व्यवस्थालाई विस्तार गरी वित्तीय साधन परिचालनको दायरा फराकिलो बनाएको छ।
३०. समीक्षा अवधिमा वित्तीय क्षेत्रका प्रमुख परिसूचकहरु सुधारोन्मुख रहेका छन्। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निक्षेप परिचालन एवम् कर्जा लगानीमा विस्तार आएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु मर्जर/एक्वीजिशन, बोनस शेयर, हकप्रद एवम् थप शेयरमार्फत यस बैंकले तोकेबमोजिमको चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्ने

प्रक्रियामा अगाडि बढेका छन् । २०७३ असोज मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पुँजी रु. १७६ अर्ब ८० करोड पुगेको छ ।

वित्तीय विस्तार

३१. मर्जर तथा प्राप्तिको परिणामस्वरूप यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या घटेतापनि वित्तीय विस्तार भएको छ । यस अनुसार २०७३ असोज मसान्तमा २८ वाणिज्य बैंक, ६४ विकास बैंक, ३९ वित्त कम्पनी र ४४ लघुवित्त विकास बैंकहरू संचालनमा रहेका छन् । २०७३ असोज मसान्तमा यी संस्थाहरूको शाखा संख्या ४,३४४ पुगेको छ (तालिका ९) ।

तालिका ८ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पुँजी (रु. अर्बमा)

संस्थाको प्रकार	असार				असोज
	२०७०	२०७१	२०७२	२०७३	२०७३
वाणिज्य बैंक	७७.५	८७.३	९८.३	१२२.५	१३३.२
विकास बैंक	२३.५	२६.१	२७.६	२९.३	३०.९
वित्त कम्पनी	१६.३	१५.९	१५.८	१३.२	१२.६
कुल	११७.४	१२९.४	१४१.७	१६५.०	१७६.८

तालिका ९ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या/शाखा संख्या

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू	संख्या			शाखा संख्या		
	२०७२ असार	२०७३ असार	२०७३ असोज	२०७२ असार	२०७३ असार	२०७३ असोज
वाणिज्य बैंक	३०	२८	२८	१,६७२	१,८६९	१,८८६
विकास बैंक	७६	६७	६४	८०८	८५२	८५१
वित्त कम्पनी	४८	४२	३९	२४२	१७५	१६६
लघुवित्त विकास बैंक	३९	४२	४४	१,११६	१,३७६	१,४४१
जम्मा	१९३	१७९	१७५	३,८३८	४,२७२	४,३४४

नियमन तथा सुपरिवेक्षण

३२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले महानगरपालिका तथा उप-महानगरपालिका क्षेत्रभित्र र नगरपालिकाका केन्द्र बाहेकका स्थानहरूमा शाखा खोल्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
३३. २०७२ वैशाखको भूकम्पबाट अति प्रभावित काठमाडौं उपत्यका बाहेकका जिल्लाहरूमा रहेका इजाजतप्राप्त संस्थाका शाखा स्वीकृत स्थानमा रहन असुविधा हुन गएमा सोही जिल्लाको अन्य उपयुक्त स्थानमा त्यस्तो शाखा स्थानान्तरण गर्न यस बैंकको स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
३४. द्वन्द्वकालमा विस्थापित भएका बैंकहरूका शाखाको पुनर्स्थापनालाई प्रभावकारी बनाउन त्यस्ता स्थानमा दुईवटा शाखा पुनर्स्थापना गरेको अवस्थामा काठमाडौं उपत्यकामा यस बैंकको स्वीकृति लिई एक शाखा खोल्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । द्वन्द्वकालमा विस्थापित राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड तथा कृषि विकास बैंक लिमिटेडको कुल १९७ शाखा तथा उपशाखामध्ये हालसम्म १३० शाखा तथा उपशाखा पुनर्स्थापना भइसकेका छन् भने ६७ वटा प्रक्रियामा रहेका छन् ।
३५. नगद कारोबारबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न रु. ५० लाखभन्दा बढीको कारोबार अनिवार्य रूपमा चेकमार्फत गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा उक्त सीमालाई घटाई रु. ३० लाख कायम गरिएको छ ।
३६. भुक्तानी प्रणालीलाई आधुनिकीकरण र व्यवस्थित गर्न यस बैंकका सम्बन्धित विभाग लगायत विदेशी संस्था UKaid का प्रतिनिधि समेतको संलग्नतामा कार्यदल गठन गरी आवश्यक कार्य अगाडि बढाइएको छ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय साक्षरता

३७. लघुवित्त संस्थाहरूको वित्तीय पहुँचको अवस्था, स्तर वृद्धि, मर्जर/प्राप्ति तथा संचालन सम्बन्धमा अध्ययन गरी आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्नु परेकोले लघुवित्त संस्था स्थापनाका लागि आवेदन लिने कार्य स्थगन गरिएको र वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका तोकिएका १० जिल्ला (मनाङ, जुम्ला, हुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बझाङ, बाजुरा र दार्चुला) कार्यक्षेत्र रहने लघुवित्त संस्था स्थापनाको लागि भने विद्यमान इजाजत नीतिलाई यथावत् राखिएको छ ।
३८. राष्ट्रिय स्तरको थोक कर्जा प्रदान गर्ने लघुवित्त संस्थाहरूले २०७५ असार मसान्तसम्म न्यूनतम चुक्ता पुँजी रु. ६० करोड कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । साथै, लघुवित्त संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने विभिन्न कर्जाको सीमा वृद्धि गरिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

३९. भारत बाहेक तेस्रो मुलुकहरुबाट ड्राफ्ट-टी.टी.मार्फत वस्तु आयात गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ४० हजारसम्मको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी दिन पाइने सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ५० हजार कायम गरिएको छ ।
४०. भारतबाट सफ्टवेयर खरिद गर्न प्रदान गरिने परिवर्त्य विदेशी मुद्राको सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १५ हजारसम्मको सफ्टवेयर एल.सी.मार्फत आयात गर्न पाउने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
४१. विप्रेषण व्यवसायमा संलग्न विप्रेषक फर्म, कम्पनी वा संस्थाहरुले कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम चुक्ता पूँजी वृद्धि गरी रेमिट्यान्स कार्ड जारी गर्ने कम्पनीको हकमा रु. २५ करोड, प्रिन्सिपल कम्पनी भई कारोबार गर्ने विप्रेषक फर्म, कम्पनी वा संस्थाले रु. १० करोड र विदेशस्थित प्रिन्सिपल कम्पनीको एजेन्ट भई विप्रेषणको कारोबार गर्न फर्म, कम्पनी वा संस्थाले रु. २ करोड २०७४ असार मसान्तसम्ममा पुर्‍याउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, मनिचेञ्जर व्यवसायमा संलग्न संस्थाहरुले कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम चुक्ता पूँजी समेत वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
४२. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता हुने नेपालीले आफ्नो खाताबाट वस्तु तथा सेवा खरिद गर्न वार्षिक अमेरिकी डलर १५ हजारसम्म भुक्तानी दिनसक्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
४३. खरिददर मात्र उल्लेख हुने विदेशी मुद्राहरु स्वीडिस क्रोनर, डेनिस क्रोनर, हङकङ डलर, कुवेती दिनार र बहराइन दिनारको खरिददर र बिक्रीदर दुवै तोकी बिक्री गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
४४. श्रम स्वीकृति लिई कार्य गरिरहेका विदेशी नागरिकहरुले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा तेस्रो मुलुकमा पारिश्रमिक पठाउनु पर्दा तोकिए बमोजिमको कागजात लिई तोकिए बमोजिमको रकम बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट सोभै भुक्तानी गर्न सक्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

समष्टिगत आर्थिक परिदृश्य

४५. सन् २०१६ मा विश्व अर्थतन्त्र ३.१ प्रतिशतले र सन् २०१७ मा ३.४ प्रतिशतले वृद्धि हुने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको प्रक्षेपण छ । खासगरी संयुक्त राज्य अमेरिका तथा बेलायतको अर्थतन्त्रमा संकुचन आउने देखिएकोले सन् २०१६ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदरमा केही कमी आउने देखिएता पनि सन् २०१७ मा समग्र विश्वको आर्थिक गतिविधिमा सुधार हुँदै जाने कोषले जनाएको छ । यसबाट नेपाल लगायतका अल्पविकसित मुलुकहरुमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ ।

तालिका १० : नेपालको आर्थिक वृद्धिदर प्रक्षेपण

संस्था	वृद्धिदर (प्रतिशतमा)
विश्व बैंक	५.०
एशियाली विकास बैंक	४.८
अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष	४.०

स्रोत: सम्बन्धित संस्थाका वेबसाइट ।

४६. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को समीक्षा अवधिमा मुलुकको समष्टिगत आर्थिक गतिविधि सुधारोन्मुख रहेको देखिन्छ । खासगरी अनुकूल मौसम एवम् रासायनिक मलको सहज उपलब्धताका कारण कृषि उत्पादन वृद्धि हुने तथा व्यावसायिक वातावरणमा देखिएको सुधारसँगै उद्योग तथा सेवा क्षेत्रले समेत गति लिने देखिन्छ । तथापि, चालु आर्थिक वर्षका लागि लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्नका लागि बजेट कार्यान्वयन, पुनर्निर्माण एवम् आपूर्ति व्यवस्थापनको कार्यलाई उच्च प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ । विश्व बैंक, अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष तथा एशियाली विकास बैंकले समेत सन् २०१७ मा नेपालको आर्थिक वृद्धिदरमा सुधार हुने प्रक्षेपण गरेका छन् । विश्व बैंकले नेपालको यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन ५ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरेको छ भने एशियाली विकास बैंकले ४.८ प्रतिशत र अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले ४ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरेका छन् ।
४७. कृषि उत्पादनमा देखिएको सुधारसँगै खाद्यान्न आपूर्ति सहज हुनगई मुद्रास्फीतिको चाप कम गर्न समेत सहयोग पुग्ने देखिन्छ । छिमेकी मुलुक भारतको मुद्रास्फीतिमा क्रमशः सुधार आएको र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पनि मूल्य वृद्धि न्यून रहेकोले नेपालमा पनि मुद्रास्फीतिमा सोही बमोजिम प्रभाव पर्ने देखिन्छ । मुलुकमा बन्द/हडताल र आपूर्ति व्यवस्थामा व्यवधान नआएमा चालु आर्थिक वर्षको मुद्रास्फीति लक्ष्य भित्रै रहने देखिन्छ । तथापि, मुद्रास्फीति लक्ष्य भित्र कायम राख्न आपूर्ति व्यवस्थापन एवम् बजार अनुगमनलाई थप प्रभावकारी बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

४८. विगत एक वर्षदेखि वैदेशिक रोजगारमा जाने नेपाली कामदारहरूको संख्या घट्दै गएको कारण विप्रेषण आप्रवाह वृद्धिमा संकुचन आउनुका साथै आयात समेत विस्तार हुँदै गएकोले समीक्षा अवधिमा शोधनान्तर स्थितिमा केही चाप पर्न सक्ने जोखिम छ। विप्रेषण आप्रवाह एवम् आयातको संभावित प्रवृत्तिलाई दृष्टिगत गर्दा आगामी दिनमा विदेशी विनिमय सञ्चितीमा केही दबाव पर्ने देखिएतापनि विदेशी विनिमय संचिति सुविधाजनक स्तरमा नै रहने देखिन्छ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

४९. चालु आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति जारी गर्दाको समयमा बैंकिङ्ग क्षेत्रमा अधिक तरलताको स्थिति विद्यमान रहेको, मुद्रास्फीति दुई अंकमा रहेको तथा शोधनान्तर बचत उच्च रहेको अवस्था थियो। पछिल्लो समयमा थप मौद्रिक उपकरणमार्फत खुला बजार कारोबारलाई अभ्र सक्रिय तुल्याइएकोले तरलता व्यवस्थापनको कार्य सहज हुँदै गएको, अल्पकालीन ब्याजदरहरू क्रमिक रूपमा बढ्दै गएको तथा मूल्य स्थितिमा क्रमशः सुधारको संकेत देखिँदै गएको छ। अर्कोतर्फ, विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदरमा संकुचन आउनुका साथै आयात बढ्ने क्रम जारी रहेकोले बाह्य क्षेत्र दबावमा रहने देखिन्छ। विगत तीन महिनामा देखिएका समष्टिगत आर्थिक सूचकाङ्कहरूको प्रगति मिश्रित रहेको हुँदा केही समयसम्म यी सूचकाङ्कहरूको प्रवृत्ति अनुगमन गर्नुपर्ने देखिन्छ।
५०. सार्वजनिक वित्ततर्फ सरकारी राजस्व परिचालन उत्साहजनक रहेको तुलनामा सरकारी खर्च अपेक्षाकृत न्यून रहेकोले नेपाल सरकारको खातामा रु. १९६ अर्ब ६२ करोड नगद मौज्जात रहेको छ। सरकारको ढुकुटीमा रहेको उल्लेख्य नगद मौज्जात समेतका कारण बजारमा रहेको अधिक तरलतामा कमी आएको छ। सार्वजनिक वित्तको भावी कार्यदिशाले मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई प्रभाव पार्न सक्ने सम्भावना रहेको छ। यस पृष्ठभूमिमा आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न र लक्षित आर्थिक वृद्धिको मार्ग प्रशस्त गर्न नीतिगत स्थिरता बढी लाभदायक हुने भएकोले मौद्रिक नीतिको विद्यमान कार्यदिशालाई यथावत राखिएको छ।
५१. नेपालको अर्थतन्त्रको मुख्य आधारको रूपमा रहेको कृषि क्षेत्रमा प्रवाह भएको कर्जाको कुल कर्जासँगको अनुपात अभ्रै पनि न्यून छ। कृषि, उर्जा, पर्यटन एवम् साना तथा मझौला उद्योगमा कर्जा प्रवाह विस्तार गरी वित्तीय साधनको उत्पादनशील उपयोगलाई प्रोत्साहन गर्नु पर्ने चुनौती अद्यापि रही नै रहेको छ। साथै, सेयर बजार तथा रियल स्टेट क्षेत्रमा हुने कर्जा प्रवाहलाई निरन्तर अनुगमन गर्दै वित्तीय क्षेत्रको जोखिम न्यूनीकरण गर्न समेत यो बैंक सजग रहेको छ।

मौद्रिक उपायहरू

५२. अर्थतन्त्रको विद्यमान अवस्था एवम् परिदृश्यको अधारमा तय गरिएको मौद्रिक नीतिको उपर्युक्त कार्यदिशा अनुरूप विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात, बैंकदर लगायतका पुनरकर्जा दर सम्बन्धी व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ।
५३. अल्पकालीन ब्याजदरलाई स्थायित्व प्रदान गर्ने तथा मौद्रिक व्यवस्थापनलाई आधुनिकीकरण गर्ने उद्देश्यले चालु आर्थिक वर्षदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको ब्याजदर करिडोर प्रणालीलाई थप प्रभावकारी तुल्याउन अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासहरूको समेत अध्ययन गरी क्रमिक रूपमा सुधार गर्दै लगिनेछ।

अन्त्यमा,

५४. मौद्रिक नीति सार्वजनिक भएपछिको तीन महिनासम्मको प्रगति विवरणका आधारमा पहिलो पटक सार्वजनिक गरिएको यो त्रैमासिक प्रतिवेदन तर्जुमा गर्नको लागि आवश्यक सूचना तथा विवरण उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने सबै सरोकारवालाहरू प्रति बैंक आभार प्रकट गर्दछ र आगामी दिनमा समेत निरन्तर सहयोगको अपेक्षा गर्दछ।

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा (२०७३ फागुन १०)

पृष्ठभूमि

१. न्यून आर्थिक वृद्धि, मुद्रास्फीतिको उच्च दबाव तथा शेयर बजार एवम् घरजग्गा कारोबारमा आएको उल्लेख्य विस्तारको पृष्ठभूमिमा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीति २०७३ असार ३० गते सार्वजनिक गरिएको थियो। बढी भन्दा बढी वित्तीय साधन कृषि, उर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योग लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा अभिमुख गराई सरकारको लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्य राखी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको थियो।
२. नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित आर्थिक वृद्धिदर र मुद्रास्फीतिको लक्ष्य हासिल गर्न सावधानीपूर्वक मौद्रिक लक्ष्यहरु तय गर्दै तरलता व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउनु पर्ने अवस्था रहेको थियो। ब्याजदरमा देखिने उतारचढावलाई नियन्त्रणमा राख्ने उपायको रूपमा ब्याजदर करिडोर प्रणाली प्रारम्भ गरियो।
३. चालु आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भए बमोजिम पहिलो पटक मौद्रिक नीतिको त्रैमासिक समीक्षा २०७३ साल पुस ८ गते सार्वजनिक गरिएको थियो।
४. मौद्रिक नीति जारी भएको ६ महिनाको स्थितिलाई विश्लेषण गर्दा अर्थतन्त्र सुधारोन्मुख रहेको देखिन्छ। कृषि, पर्यटन तथा सेवा लगायतका क्षेत्रसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कले लक्षित आर्थिक वृद्धि हासिल हुन सक्ने अवस्था देखाएको छ। नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्च तुलनात्मक रूपमा बढेको छ र राष्ट्रिय महत्वका आयोजनाहरुको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यका साथ सरकारले अनुगमन अगाडि बढाएको छ। त्यसैगरी, धान बालीमा उल्लेख्य वृद्धि, आपूर्ति सहजता, अघिल्लो वर्षको उच्च मूल्य वृद्धिको आधार प्रभाव तथा छिमेकी मुलुकमा समेत न्यून मुद्रास्फीति रहेका कारण मूल्य वृद्धि नियन्त्रणमा रहेको छ।
५. यसैबीच, आर्थिक गतिविधिले गति समातेको अवस्थामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको वित्तीय साधन परिचालन र उपयोग बीच असन्तुलन आई वित्तीय घर्षणको स्थिति देखा परेको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमा देखिएको वित्तीय असन्तुलनले उत्पादनशील क्षेत्रमा बैंक कर्जा नरोकियोस् र यस प्रकारको वित्तीय असन्तुलनको समायोजन सावधानीपूर्वक होस् भनेर वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनी संघका पदाधिकारीहरुलाई भेला गराई यस बैंकले २०७३ माघ २६ गते केही वर्ष यता पहिलो पटक नैतिक दबाव (moral suasion) जस्तो मौद्रिक उपाय प्रयोगमा ल्याएको छ। यस प्रकारको नैतिक दबावले बजार मार्गदर्शन (market guidance) को काम गरोस् भन्ने उद्देश्य रहँदै आएको छ।
६. अन्तर्राष्ट्रिय सन्दर्भमा विगत केही महिनायता विश्व अर्थतन्त्रलाई प्रभावित पार्ने घटनाहरु विकसित भएका छन्। तेल निर्यातकहरुको संघ ओपेक (OPEC) को पेट्रोलियम पदार्थको उत्पादन कटौती गर्ने निर्णयसँगै कच्चा तेलको मूल्य बढ्ने क्रम शुरु भएको छ। भारतको विमुद्रीकरणको प्रभाव क्रमशः कम हुँदै गएको छ। संयुक्त राज्य अमेरिकामा फेडरल रिजभले गैर-परम्परावादी मौद्रिक नीतिलाई सामान्यीकरण गर्न फेडरल फन्ड रेटको टार्गेट रेन्जमा वृद्धि गरेको छ।

आर्थिक लक्ष्यहरुको स्थिति

७. बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित ६.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य प्राप्त गर्न सहज हुने गरी आवश्यक तरलता व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्य आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिले राखेको थियो। पुनर्निर्माणले गति लिने, सरकारको पूँजीगत खर्च बढ्ने र वित्तीय सन्तुलन सहित निजी क्षेत्रको लगानीमा विस्तार हुने मान्यताका आधारमा मौद्रिक परिदृश्य तय गरिएको थियो।
८. चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्मका आर्थिक गतिविधि हेर्दा आर्थिक वृद्धिदर लक्ष्य अनुरूप रहने देखिएको छ। अनुकूल मौसम, विद्युत आपूर्तिमा सुधार एवम् सहज आपूर्ति समग्र आर्थिक गतिविधि विस्तारको आधार हुने देखिएका छन्।
९. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा मौसम अनुकूल रहेको तथा कृषि सामग्रीको उपलब्धता समेत सहज रहेका कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादन अपेक्षा गरेभन्दा उच्च रहने देखिएको छ। नेपाल सरकार, कृषि मन्त्रालयले

धानको उत्पादन २१.७ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरेको छ । त्यसैगरी, उद्योग क्षेत्रका लागि स्थिति अनुकूल रहेको छ भने पर्यटकीय वातावरणमा पनि सुधार आएको छ ।

१०. समीक्षा अवधिमा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारको पूँजीगत खर्च रु. ३० अर्ब ९७ करोड रहेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा उक्त खर्च रु. १३ अर्ब ६३ करोड मात्र रहेको थियो । त्यसैगरी, अघिल्लो आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारको राजस्व रु. १६४ अर्ब ३३ करोड संकलन भएकोमा चालु आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ६८.९ प्रतिशतले बढेर रु. २७७ अर्ब ५७ करोड पुगेको छ ।
११. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को लागि औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ७.५ प्रतिशतको सीमाभित्र कायम राख्ने लक्ष्य राखिएकोमा चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनाको औसत मुद्रास्फीति दर ५.८ प्रतिशत रहेको छ । तरलता व्यवस्थापनमा सजगता, आन्तरिक उत्पादन तथा आपूर्ति व्यवस्थामा भएको सुधार र छिमेकी मुलुकमा समेत मुद्रास्फीति न्यून रहेका कारण मुद्रास्फीतिमा दबाव कम हुँदै गएको छ ।
१२. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को ६ महिनामा मुलुकको शोधनान्तर स्थिति रु. ४५ अर्ब २ करोडले बचतमा रहेको छ । फलस्वरूप, कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०७३ असार मसान्तको रु. १०३९ अर्ब २१ करोडबाट ४.८ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७३ पुस मसान्तमा रु. १०८८ अर्ब ८५ करोड पुगेको छ ।
१३. चालु आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने गरी विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेकोमा २०७३ पुस मसान्तमा यस्तो सञ्चिति करिब १२.४ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने देखिन्छ ।

अन्तरिम लक्ष्यहरूको स्थिति

१४. आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य ६.५ प्रतिशत, मुद्रास्फीतिको ७.५ प्रतिशत एवम् अघिल्लो वर्षको तरलता ओभर ट्याङ्का आधारमा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक वृद्धिदर १७.० प्रतिशत हुने प्रक्षेपण गरिएको थियो । २०७३ पुस महिनामा विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर १८.५ प्रतिशत रहेको छ ।
१५. कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को लागि २५.० प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७३ पुसमा सोको विस्तार २४.० प्रतिशत रहेको छ ।
१६. कर्जा संरचनाको महत्वपूर्ण अंशको रूपमा रहने निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तार आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा २०.० प्रतिशतले हुने प्रक्षेपण रहेकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७३ पुसमा ३०.९ प्रतिशत पुगेको छ ।
१७. समीक्षा अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग १.७ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ५.१ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको थियो ।

उत्पादनशील क्षेत्र कर्जा

१८. समीक्षा अवधिमा यस बैंकले ४ प्रतिशत ब्याजदरमा उपलब्ध गराउँदै आएको साधारण पुनरकर्जा सुविधाको उपयोगमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ । चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनामा रु. ४ अर्ब ९० करोडको साधारण तथा रु. ३७ करोडको निर्यात पुनरकर्जा गरी कुल रु. ५ अर्ब २७ करोडको पुनरकर्जा सुविधा उपयोग भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल रु. १ अर्ब ८६ करोडको पुनरकर्जा सुविधा उपयोग भएको थियो ।
१९. २०७३ पुस मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूको लगानीमा रहेको कर्जामध्ये तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा रु. २५४ अर्ब १ करोड रहेको छ । यो रकम कुल कर्जाको १५.९ प्रतिशत हुन आउँछ । यसमध्ये कृषि क्षेत्रमा कुल कर्जाको ६.४ प्रतिशत (रु. १०२ अर्ब २५ करोड) र उर्जा क्षेत्रमा २.९ प्रतिशत (रु. ४५ अर्ब ४६ करोड) रहेको छ ।
२०. “क”, “ख” तथा “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विपन्न वर्गमा न्यूनतम ५ प्रतिशत, ४.५ प्रतिशत र ४ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा २०७३ पुस मसान्तसम्म क्रमशः ५.६ प्रतिशत, ६.५ प्रतिशत र ४.६ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गरेका छन् ।
२१. भूकम्प पीडितहरूलाई घर निर्माणका लागि २ प्रतिशतसम्मको ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत २०७३ पुस मसान्तसम्म रु. २६ करोड ५७ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ ।

मौद्रिक उपकरण तथा तरलता व्यवस्थापन

२२. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को ६ महिनासम्ममा यस बैंकले रिपो बोलकबोलमार्फत रु. १५ अर्ब ४० करोड तरलता प्रवाह गरेको छ। साथै, समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. १३ अर्ब ९८ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन्।
२३. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को ६ महिनासम्मको अवधिमा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर २ अर्ब ४ करोड खुद खरिद गरी रु. २१९ अर्ब ३५ करोड खुद तरलता प्रवाह गरेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर २ अर्ब २३ करोड खुद खरिद भई रु. २३४ अर्ब १३ करोड खुद तरलता प्रवाह भएको थियो।
२४. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को ६ महिनासम्ममा खुलाबजार कारोबारका विभिन्न उपकरणहरूमार्फत पटक-पटक गरी रु. १०१ अर्ब १० करोड तरलता प्रशोचन गरिएको छ। यस अनुसार ब्याजदर करिडोर अन्तर्गतको चौध-दिने निक्षेप बोलकबोलमार्फत रु. २९ अर्ब ८० करोड, ९०-दिने निक्षेप बोलकबोलमार्फत रु. ७ अर्ब ५ करोड र रिभर्स रिपोमार्फत रु. ६४ अर्ब २५ करोडको तरलता प्रशोचन भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप बोलकबोलमार्फत रु. १९८ अर्ब ४० करोड, रिभर्स रिपोमार्फत रु. ९७ अर्ब ३५ करोड तथा सोभै विक्री बोलकबोलमार्फत रु. ९ अर्ब १० करोड गरी रु. ३०४ अर्ब ८५ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको थियो।
२५. पछिल्लो समयमा देखिएको वित्तीय घर्षणलाई सम्बोधन गर्न यस बैंकले २०७३ पुस २२ गते यता नेपाल सरकार र राष्ट्र बैंकका ऋणपत्रहरूमा गरिने रिपो तथा सोभै खरिद बोलकबोल जस्ता खुला बजार कारोबारमार्फत तरलता प्रवाह गर्दै आएको छ।
२६. समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ९८ करोड र यूरो ९ करोड ५० लाख विक्री गरी रु. २२४ अर्ब ३० करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ३४ करोड विक्री गरी रु. १४० अर्ब ९९ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको थियो।
२७. २०७२ पुसमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर ०.६८ प्रतिशत रहेकोमा २०७३ पुसमा १.७४ प्रतिशत कायम रहेको छ। त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारित औसत ब्याजदर २०७२ पुसमा ०.२६ प्रतिशत रहेकोमा २०७३ पुसमा २.७१ प्रतिशत रहेको छ। अन्य वित्तीय संस्थाहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारित औसत ब्याजदर २०७२ पुसमा १.२१ प्रतिशत रहेकोमा २०७३ पुसमा ५.५३ प्रतिशत रहेको छ।
२८. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को ६ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ५९५ अर्ब ५९ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले रु. १९७ अर्ब ९३ करोड गरी रु. ७९३ अर्ब ५२ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन्। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरू र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले क्रमशः रु. ४११ अर्ब र रु. ३४ अर्ब ७५ करोड गरी रु. ४४५ अर्ब ७५ करोडको यस्तो कारोबार गरेका थिए।

वित्तीय क्षेत्रको कानूनी, नियामकीय तथा पूर्वाधार सम्बन्धी सुधार

२९. समग्र वित्तीय क्षेत्रको दीर्घकालीन विकासका लागि यस बैंकको समन्वयमा तयार गरिएको वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति हालै मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत भएको छ। उक्त रणनीतिमा उल्लिखित कार्यक्रमहरू चरणबद्ध रूपमा कार्यान्वयन गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ।
३०. वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कानूनहरूलाई समयसापेक्ष परिमार्जन गर्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दोस्रो संशोधन जारी भएको छ। साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी नयाँ ऐन व्यवस्थापिका संसदबाट पारित भई जारी हुने क्रममा रहेको छ। त्यसैगरी, बैंकिङ कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ को पहिलो संशोधन पारित भई कार्यान्वयनमा आएको छ। यो संशोधनले बैंकिङ कसुरका विस्तृत क्षेत्र र हुन सक्ने कसुर रोक्ने किसिमले दण्ड जरिवानाको मात्रालाई परिमार्जन गरेको छ। वित्तीय क्षेत्रमा भइरहेको कानूनी सुधारले सुशासन तथा वित्तीय फरफारक सम्बन्धी कार्य प्रभावकारी हुने एवम् यस क्षेत्रको विकासमा थप टेवा पुग्ने विश्वास गरिएको छ।
३१. निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोषको स्थापना र संचालन सम्बन्धी ऐन, २०७३ ले निक्षेप र कर्जा सुरक्षणका क्षेत्रमा सुदृढ संस्थागत आधार तयार पारेको छ भने कर्मचारी संचय कोष ऐन, २०१९ मा भएको

- संशोधनले संचय कोषको लगानी तथा सदस्यता सम्बन्धी व्यवस्थालाई विस्तार गरी वित्तीय साधन परिचालनको दायरा फराकिलो बनाएको छ ।
३२. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी नयाँ ऐन पारित भएपश्चात् राष्ट्रिय स्तरको पूर्वाधार बैंक स्थापनाको लागि आवश्यक पर्ने नीतिगत व्यवस्था सम्बन्धी कार्य अगाडि बढाउन बाटो खुलेको छ ।
३३. भुक्तानी प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गर्ने क्रममा Real Time Gross Settlement (RTGS), Central Securities Depository तथा National Payment Switch/Gateway को अध्ययन गरी कार्यान्वयन मार्गचित्र प्रस्ताव गर्न एक कार्यदल गठन भएको छ ।
३४. सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन अत्याधुनिक goAML सफ्टवेयर निर्माण भई परीक्षणको क्रममा रहेको छ ।
३५. वाणिज्य बैंकहरूमा बासेल-३ मा आधारित न्यूनतम कम्पन इक्विटि टियर १ पूँजी अनुपात ४.५ प्रतिशत कायम हुनु पर्ने, कुल जोखिम भारित सम्पत्तिको २.५ प्रतिशत पूँजी क्यापिटल कन्जरभेसन बफर कायम गर्नुपर्ने एवम् त्रैमासिक रूपमा लिभरेज अनुपात ४ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ भने कुल जोखिम भारित सम्पत्तिको अधिकतम २.५ प्रतिशत काउन्टर साइक्लिकल बफर कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था २०७४ असार मसान्तभित्र कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
३६. राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूमा बासेल-२ अनुसारको पूँजी गणना विधि पूर्ण रूपमा तथा राष्ट्रिय स्तरका वित्त कम्पनीहरूमा समानान्तर रूपमा बासेल-२ अनुसारको पूँजी गणना गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
३७. वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण गर्ने उपायको रूपमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई गाभ्न, गाभिन तथा प्राप्ति गर्न प्रोत्साहित गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभ्ने/गाभिने सम्बन्धी विनियमावली जारी भएपश्चात् २०७३ पुस मसान्तसम्ममा १३० वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभिएर ८८ वटा संस्थाहरू खारेज भई ४२ वटा संस्था कायम रहेका छन् । त्यसैगरी, नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्बाट हालै सरकारी स्वामित्वमा रहेका दुईवटा संस्थाहरू राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र एनआईडीसी विकास बैंक लिमिटेड एक आपसमा गाभ्ने निर्णय भएको छ ।
३८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व तथा कर्मचारीको क्षमता विकासमा गर्नु पर्ने खर्चका सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशन जारी गरिएको छ ।
३९. यस बैंकले समस्याग्रस्त घोषणा गरेका १६ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको रिजोलुशन कार्य अगाडि बढाएकोमा यस्ता संस्थाहरूको संख्या हाल ९ मा झरेको छ । रिजोलुशन कार्य अगाडि बढाइएका ७ वटा मध्ये अरुण फाइनेन्स लिमिटेड र जनरल फाइनेन्स लिमिटेड समस्याग्रस्तबाट मुक्त भई नियमित रूपमा वित्तीय कारोबार गरिरहेका छन् । हाल समस्याग्रस्त रूपमा रहेका ९ वटा मध्ये ४ वटा संस्थाहरूको शेयर स्वामित्व हस्तान्तरणको प्रक्रियामा रहेको छ । शेयर स्वामित्व हस्तान्तरण पछि राष्ट्र बैंकले तोकेका मापदण्डहरू पूरा गरेको अवस्थामा यी चारवटा संस्थाहरू समस्याग्रस्तबाट मुक्त भई नियमित रूपमा कारोबार गर्न सक्ने छन् ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

४०. लघुवित्त संस्थाहरूले आफ्नो कोषको लागतमा प्रशासनिक खर्च ४ प्रतिशतसम्म जोड्न पाउने र तत्पश्चात् ७ प्रतिशत विन्दुसम्म थप गरी कर्जाको ब्याजदर तोक्न सक्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ । तर यसरी तय हुने कर्जाको ब्याजदर १८ प्रतिशतभन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था गरिएको छ ।
४१. राष्ट्रिय स्तरको थोक कर्जा प्रदान गर्ने लघुवित्त संस्थाहरूको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ६० करोड कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू गरी यसको अनुगमन भइरहेको छ । साथै, लघुवित्त संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने कर्जा सीमामा वृद्धि गरी सो अनुरूप कर्जा प्रवाह भइरहेको छ ।
४२. सर्वसाधारणलाई वित्तीय सेवाको उपयोग गर्नका लागि प्रोत्साहन गर्ने, वित्तीय सेवाका ग्राहकहरूको हित संरक्षण गर्ने तथा वित्तीय समावेशीकरण बढाउने उद्देश्यले वित्तीय साक्षरता नीतिको मस्यौदा तयार गरी स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

४३. सुन आयात सम्बन्धी व्यवस्थालाई थप सहज तथा प्रभावकारी बनाउन “सुन आयात तथा बिक्री वितरण कार्यविधि, २०६८” मा संशोधन गरी १०० ग्राम, २०० ग्राम, ५०० ग्राम तथा १ किलोग्राम परिमाणका सुन आयात गर्न सकिने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। त्यसैगरी, दैनिक १५ किलोग्रामसम्म सुन आयात गर्न सकिने सीमामा वृद्धि गरी २०७३ फागुन मसान्तसम्म दैनिक २५ किलोग्रामसम्म र तत्पश्चात् दैनिक २० किलोग्रामसम्म आयात गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ।
४४. भारत बाहेक तेस्रो मुलुकहरुबाट ड्राफ्ट-टी.टी.को माध्यमबाट वस्तु आयात गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ४० हजार बराबरसम्मको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी दिन पाइने व्यवस्था रहेकोमा सो सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ५० हजार कायम गरिएको छ।
४५. भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी सफ्टवेयर खरिद गर्नुपरेमा हाल एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर १० हजार सीमा रहेकोमा यसलाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १५ हजारसम्मको सफ्टवेयर एल.सी.मार्फत आयात गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ।
४६. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता हुने नेपालीले आफ्नो खाताबाट वस्तु तथा सेवा खरिद गर्ने प्रयोजनका लागि वार्षिक अमेरिकी डलर १५ हजारसम्म भुक्तानी दिनसक्ने व्यवस्था गरिएको छ।
४७. परिवर्त्य विदेशी मुद्राको मागलाई दृष्टिगत गरी खरिद दर मात्र उल्लेख हुँदै आएका विदेशी मुद्राहरु स्वीडिस क्रोनर, डेनिस क्रोनर, हङकङ डलर, कुवेती दिनार र बहराइन दिनारको खरिददर र बिक्रीदर दुवै तोक्यो बिक्री गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
४८. श्रम स्वीकृति लिई कार्य गरिरहेका विदेशी नागरिकहरुले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा तेस्रो मुलुकमा पारिश्रमिक पठाउनु पर्दा तोकिए बमोजिमको कागजात लिई तोकिए बमोजिमको रकम बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट सोभै भुक्तानी गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

४९. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले विश्व अर्थतन्त्र सन् २०१६ को ३.१ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१७ मा ३.४ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण गरेको छ। विकसित मुलुकहरुको अर्थतन्त्र सन् २०१६ को १.६ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१७ मा १.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ।
५०. उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरुको अर्थतन्त्र सन् २०१६ को ४.१ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१७ मा ४.५ प्रतिशतले बढ्ने कोषको प्रक्षेपण रहेको छ। चीनको अर्थतन्त्र सन् २०१६ को ६.७ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१७ मा ६.५ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण छ। त्यसैगरी, भारतको अर्थतन्त्र सन् २०१६ को ६.६ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१७ मा ७.२ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण छ।
५१. केही समययता अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थ, धातु लगायतका वस्तुहरुको मूल्य बढ्ने क्रम शुरु भएको छ। सन् २००८ पश्चात् पहिलो पटक तेल उत्पादन कटौती गर्ने ओपेकको निर्णयले पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा थप दबाव सृजना हुन सक्ने देखिन्छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य सन् २०१६ मा १५.९ प्रतिशतले घटेको तुलनामा सन् २०१७ मा १९.९ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरेको छ। त्यसैगरी, पेट्रोल बाहेक अन्य वस्तुहरुको मूल्य समेत २०१७ मा २.१ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण छ। सन् २०१६ मा अन्य वस्तुहरुको मूल्यमा २.७ प्रतिशतले गिरावट आएको थियो।
५२. विकसित मुलुकका केन्द्रीय बैंकहरुको मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा मिश्रित देखिएको छ। अमेरिकी फेडरल रिजर्भले सन् २०१६ डिसेम्बरमा फेडरल फण्डको टारगेट रेन्जलाई ०.२५ प्रतिशत विन्दुले वृद्धिगरी ०.५ प्रतिशतदेखि ०.७५ प्रतिशत कायम गरेको छ। सन् २००८ को वित्तीय संकट पछि, फेडरल रिजर्भले ब्याजदर बढाएको यो दोस्रो पटक हो। यस अघि डिसेम्बर २०१५ मा यो दरलाई ०.२५ प्रतिशत विन्दुले बढाइएको थियो। बैंक अफ जापानले मौद्रिक सहजता र ऋणात्मक ब्याजदर नीतिलाई थप प्रभावकारी बनाउन प्रतिफल रेखा नियन्त्रणको नीति अबलम्बन गरेको छ। त्यसैगरी, चीनले लचिलो मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई निरन्तरता दिँदै आएको छ भने भारतले लचिलोबाट तटस्थमा परिवर्तन गरेको छ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

५३. चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्म समग्र आर्थिक गतिविधि सुधारोन्मुख देखिएको छ । मौसमी अनुकूलताका साथै कृषि सामग्रीको सहज आपूर्तिको कारण कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर उच्च रहने अनुमान छ । विद्युत आपूर्तिमा भएको सुधार, पुनर्निर्माण कार्यमा तीव्रता ल्याउन भइरहेका प्रयास र पर्यटक आगमनमा वृद्धिका कारण गैर-कृषि क्षेत्रको विस्तार समेत उच्च रहने अनुमान छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको हालै सम्पन्न आर्टिकल फोर कन्सल्टेसन मिसनले जारी गरेको प्रेस विज्ञापितमा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा नेपालको आर्थिक वृद्धिदर ५.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरेको छ ।
५४. चालु आर्थिक वर्षको शुरुदेखि नै मुद्रास्फीतिमा दबाव कम हुँदै आएको छ । आपूर्ति सहजता, कृषि उत्पादन वृद्धि एवम् छिमेकी मुलुकमा समेत न्यून मुद्रास्फीति रहेका कारण आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा मुद्रास्फीति दर लक्षित सीमा भित्र रहने अनुमान छ ।
५५. आयात व्यापारमा विस्तार र विप्रेषण आप्रवाहमा न्यून वृद्धिका कारण समग्र शोधनान्तर बचत अधिल्लो वर्षको रु. १३९ अर्ब ७५ करोडबाट आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को ६ महिनामा रु. ४५ अर्ब २ करोड रहेको छ । पुनर्निर्माण कार्यमा हुने तीव्रता र सरकारी पूँजीगत खर्चमा हुने वृद्धिले शोधनान्तर स्थितिमा केही दबाव पर्ने सम्भावना देखिन्छ ।
५६. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिले विस्तृत मुद्राप्रदायको विस्तारलाई १७ प्रतिशतमा सीमित राख्ने लक्ष्य राखेको थियो । आर्थिक वृद्धि तथा मुद्रास्फीतिको संशोधित लक्ष्यको आधारमा चालु आर्थिक वर्षमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १७.९ प्रतिशत रहने देखिन्छ ।
५७. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए अनुसार कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर २५ प्रतिशत र निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जाको वृद्धिदर २० प्रतिशत रहने अनुमान यथावत् छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

५८. चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनाको अवधिमा मुद्रास्फीति दरमा आएको कमीले मौद्रिक स्पेशको स्थिति देखिएतापनि निजी क्षेत्रमा जाने बैंक कर्जा वृद्धि उल्लेख्य रहेकोले मौद्रिक नीति वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न केन्द्रित गर्नु पर्ने अवस्था छ । । वित्तीय क्षेत्रमा देखिएको घर्षणलाई सम्बोधन हुने गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा समय-समयमा समायोजन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
५९. चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले निक्षेप परिचालन र कर्जा लगानी बीच सन्तुलन मिलाउन नसकेका कारण लगानीयोग्य कोष (Loanable Fund) मा चाप परेको अवस्था छ । यसका साथै, विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदरमा केही कमी आएको, सरकारको पूँजीगत खर्च अपेक्षित रूपमा बढ्न नसकेको तथा आयात समेत उच्च दरले बढेको कारण बैंकिङ्ग क्षेत्रको लगानीयोग्य कोषमा चाप परेको हो । तोकिएको कर्जा-निक्षेप अनुपात कायम गर्दै कर्जा प्रवाह गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले थप निक्षेप परिचालनमा जोड दिनु पर्ने देखिएको छ ।
६०. बैंकिङ्ग क्षेत्रमा विद्यमान तरलता एवम् लगानीयोग्य कोषको स्थिति लगायत क्षेत्रगत कर्जा प्रवाहको पछिल्लो अवस्थालाई यस बैंकले सूक्ष्म रूपमा अनुगमन गरिरहेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको साधन परिचालनको पछिल्लो प्रवृत्तिलाई हेर्दा समष्टिगत विवेकशील नियमनका थप उपायहरू अवलम्बन गरी वित्तीय स्थायित्व सुनिश्चित गर्नु पर्ने देखिएको छ ।
६१. कर्जा विस्तारबाट आर्थिक वृद्धिमा सघाउ पुग्ने देखिएतापनि यसलाई समग्र कर्जा विस्तारको आधारमा मात्र नभई त्यसको क्षेत्रगत बाँडफाँड समेतलाई ध्यानमा राखी विश्लेषण गर्नु पर्ने हुन्छ । पछिल्लो समयमा ओभरइन्फ्लेट, रियल स्टेट, हायर पर्चेज तथा शेयरको धितोमा प्रवाह भएको कर्जा समेत बढ्दै गएकोले यसबाट उत्पादनशील क्षेत्रमा आवश्यक वित्तीय स्रोतको कमी नहोस् भन्नेतर्फ सजग रहनु पर्ने देखिएको छ । वित्तीय स्रोत व्यवस्थापन गर्दा तरलता, ब्याजदर लगायत मुनाफाको विद्यमान अवस्थाका अतिरिक्त समग्र अर्थतन्त्रको परिदृश्य एवम् मुलुकले अवलम्बन गरेका आर्थिक नीतिहरूलाई समेत आधारका रूपमा लिनु पर्ने देखिएको छ ।

६२. यसका अतिरिक्त सन्तुलित वित्तीय विकास, संस्थागत सुदृढीकरण, वित्तीय ग्राहकको हित संरक्षण, संस्थागत सुशासन एवम् उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको लगानी प्रवर्द्धन गर्नेतर्फ मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा अभिमुख रहेको छ ।

मौद्रिक उपायहरू

६३. यस बैंकले भूकम्प पीडितहरूको आवास निर्माणको लागि व्यवस्था गरेको २ प्रतिशत ब्याजदरको कर्जाका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शून्य प्रतिशतमा दिइरहेको पुनरकर्जा सुविधा यथावत् कायम गरेको छ ।
६४. २०७३ असारमा जारी गरिएका भुक्तानी हुन बाँकी रु. ४५ अर्ब ३० करोड बराबरका नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रहरू शून्य ब्याजदरमा सोभै खरिद गर्न यस बैंकले आह्वान गर्नेछ । यस बैंकमा रहेको खुला बजार कारोबार समितिले पटक-पटक गरी २०७३ फागुन मसान्त भित्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई आफूसँग रहेको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र बिक्री गर्न आह्वान गर्नेछ ।
६५. तरलताको अवस्था हेरी विभिन्न अवधिको रिपो/रिभर्स रिपो तथा सोभै खरिद/बिक्री जस्ता खुलाबजार कारोबारलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
६६. विद्यमान बैंक दर, अनिवार्य नगद अनुपात, वैधानिक तरलता अनुपात तथा पुनरकर्जा दरहरूलाई यथावत् कायम गरिएको छ ।

वित्तीय उपायहरू

६७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रदान गर्दै आएको ओभरड्राफ्ट लगायतका रिभल्विड प्रकृतिका व्यक्तिगत कर्जा सुविधाको सीमा रु. १ करोडबाट हाल रु. ७५ लाख कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । हाल उपयोग गरिरहेका त्यस्ता कर्जाका हकमा २०७४ असार मसान्तभित्र उक्त सीमामा ल्याइसक्नु पर्नेछ ।
६८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. १ अर्ब वा सो भन्दा बढी रकमको बहु-बैंकिङ्ग कर्जा उपभोग गर्ने/गरिरहेका ऋणीहरूको कर्जा सहवित्तीयकरण कर्जामा परिणत गर्नुपर्ने व्यवस्थाको पालना नभएमा त्यस्तो कर्जालाई २०७४ असार मसान्तमा सूक्ष्म निगरानी वर्गमा वर्गीकरण गरी सोही बमोजिमको कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
६९. माग तथा अल्प सूचनामा आधारित निक्षेप (Call Deposit) लाई पारदर्शी र यथार्थपरक बनाउन हाल बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले व्यक्तिगत तथा संस्थागत दुवै किसिमको निक्षेप संकलन गर्ने गरेकोमा माग तथा अल्प सूचनामा आधारित निक्षेप (Call Deposit) मा साधारण बचत खातामा प्रदान गरिने भन्दा बढी ब्याज प्रदान गर्न नपाइने व्यवस्था मिलाइने छ ।
७०. कुनै पनि ऋणीले पेश गरेको वित्तीय विवरणहरू एकभन्दा बढी पाइएमा त्यस्तो कार्यलाई कसूर मानिने भनी हालै भएको बैंकिङ्ग कसूर सम्बन्धी ऐन, २०६४ को संशोधनमा समेत व्यवस्था रहेकोले त्यस्तो कर्जालाई खराब कर्जामा वर्गीकरण गरी शत प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्ने र तत्काल कर्जा असुलीको प्रक्रिया अगाडि बढाउनु पर्ने व्यवस्था कायम गरिनेछ ।
७१. निजी प्रयोजनका सवारी साधनमा ऋण प्रवाह गर्दा सो सवारीको मूल्याङ्कनको अधिकतम ५० प्रतिशतसम्म मात्र बैंकले लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । तर सार्वजनिक, निर्माण कार्य तथा सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनको हकमा सो सीमा लागू हुने छैन ।
७२. हायर पर्चेज कर्जा दिने कम्पनीलाई स्वीकृति दिने सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरी यस्ता कम्पनीहरूको सुपरिवेक्षण समेत गरिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
७३. उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले वाणिज्य बैंकहरूबाट विपन्न वर्गमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रवाह हुने २ प्रतिशतसम्मको कर्जा, “युवाहरूलाई व्यावसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७१” बमोजिम प्रवाह हुने थप कर्जा तथा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको ५० प्रतिशतसम्मको रकमलाई २०७४ असार मसान्तसम्म विद्यमान ८० प्रतिशतको कर्जा-निक्षेप (प्राथमिक पूँजी सहित) अनुपात गणना गर्दा घटाउन पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।

७४. व्यावसायिक कृषि परियोजनाको धितोमा प्रवाहित रु. १० लाखसम्मको कर्जा विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था रहेकोमा साना तथा लघु व्यवसायहरूलाई चल/अचल सम्पत्ति वा उद्यम/परियोजना धितो लिई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने रु. १० लाखसम्मको कर्जालाई पनि विपन्न वर्गमा गणना हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
७५. भौतिक सम्पत्ति धितोको अभावमा साना तथा लघु व्यवसाय क्षेत्रमा पर्याप्त कर्जा प्रवाह हुन नसकिरहेको सन्दर्भमा यस क्षेत्रमा पर्याप्त कर्जा प्रवाह सुनिश्चित गर्न साना तथा मझौला व्यवसाय डेस्कलाई प्रभावकारी बनाइनुका साथै यस क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जाको सुरक्षण व्यवस्था मिलाउन नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय र उद्योग मन्त्रालयसँग आवश्यक समन्वय गरी एउटा छुट्टै संस्थागत संरचना निर्माण गर्न आवश्यक पहल गरिनेछ ।
७६. वित्तीय पहुँच विस्तार, गरिबी न्यूनीकरण तथा सामाजिक उत्थानमा योगदान पुऱ्याउने हेतु स्थापना हुने गरेका लघु वित्त संस्थाहरू विगत केही समययता बढी नाफा कमाउने उद्देश्य लिई इजाजतका लागि आवेदन हालने होडवाजी चलेको देखिन्छ । यस तथ्यलाई ध्यानमा राखी लघुवित्त संस्थाको स्थापनाका लागि यस बैंकमा हालसम्म प्राप्त भएका निवेदन उपर निम्नानुसारको नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
- (क) यस बैंकबाट वित्तीय कारोबार गर्न सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरेका र Fit and Proper Test सम्पन्न भई अन्तरक्रिया सम्पन्न भइसकेका निवेदनको हकमा थप कारवाही अगाडि बढाउने ।
- (ख) “घ” वर्गको संस्थामा परिणत हुन आवेदन प्राप्त भएका २५ वटा वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूको हकमा कानूनी तथा प्रशासनिक जटिलताको उपयुक्त निकासपश्चात् थप कारवाही अगाडि बढाउने ।
- (ग) अन्य आवेदनका सम्बन्धमा अध्ययन गरी आवश्यक कार्य अगाडि बढाइने ।
७७. वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्गदर्फको प्रत्यक्ष लगानी अन्तर्गत न्यूनतम २ प्रतिशत कर्जा लगानी गर्नु पर्ने विद्यमान व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरी २०७५ असार मसान्तदेखि यस्ता कर्जाको गणना एवम् हर्जाना लगाउने व्यवस्था मिलाइने छ ।
७८. विदेशबाट सामान आयात गर्ने व्यापारिक फर्म/कम्पनीले प्रतीतपत्रमार्फत आयात हुने सामानको लागि प्रचलित व्यवस्था बमोजिम परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गर्नु पर्ने रकमसम्मको लागि बढीमा ९० दिनसम्म सम्बन्धित बैंकसँग विदेशी मुद्रामा Loan Book गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तो ऋण २०७४ वैशाख मसान्तसम्म मात्र प्रवाह गर्न पाइनेछ ।
७९. ट्रष्ट रिसिष्ट कर्जा (TR Loan), विल्स, डिस्काउण्टिङ्ग वा त्यस्तै प्रकृतिका आयात कर्जा प्रदान गर्दा अधिकतम १२० दिनसम्मको विद्यमान अवधिलाई २०७४ असार मसान्तसम्मका लागि १५० दिन कायम गरिएको छ ।

अन्त्यमा,

८०. मौद्रिक नीतिको यस अर्द्ध-वार्षिक समीक्षामा गरिएका व्यवस्थाबाट आर्थिक गतिविधिहरू विस्तारमा सहयोग मिल्ने र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्न मद्दत मिल्ने विश्वास लिइएको छ ।
८१. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिमा उल्लिखित नीति तथा कार्यक्रमहरूको ६ महिनासम्मको प्रगति विवरण यसै समीक्षाको अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ ।
८२. मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सबै सरोकारवालाहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दै यस मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षामा प्रस्ताव गरिएका नीतिगत व्यवस्थाको कार्यान्वयनमा सबैको सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको तेस्रो त्रैमासिक समीक्षा (२०७४ जेठ १२)

पृष्ठभूमि

१. यस बैंकले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भए बमोजिम आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि मौद्रिक नीति सार्वजनिक गर्दै आएको छ। सोही व्यवस्था अनुसार आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीति २०७३ असार ३० गते सार्वजनिक गरिएको थियो। यसै क्रममा आर्थिक वर्ष २०६९/७० देखि यस बैंकले मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा गर्दै आएको छ। मौद्रिक नीतिको समीक्षा आवृत्ति बढाई अर्थतन्त्रमा देखिएका समस्या तत्कालै समाधान गर्न र बजारलाई मार्गनिर्देश गर्न पहिलो पटक यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको त्रैमासिक समीक्षा प्रतिवेदन २०७३ पुस ८ गते सार्वजनिक गरेको थियो।
२. यसै श्रृंखलामा यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा २०७३ फागुन १० गते सार्वजनिक गरेको थियो। सो समीक्षा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जोखिमयुक्त क्षेत्र उन्मुख कर्जा प्रवाह तथा निक्षेप परिचालन र कर्जा लगानीबीच देखिएको असन्तुलन जस्ता समस्याहरू सम्बोधन गर्न केन्द्रित गरिएको थियो। यी समस्या समाधानका लागि उक्त समीक्षामा समष्टिगत विवेकशील नियमनका थप उपायहरू अवलम्बन गरिएका थिए।
३. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीति तथा तत्पश्चात् लागू गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरूको प्रभाव विश्लेषण, तेस्रो त्रयमाससम्ममा भए गरेका कार्य प्रगति एवम् चालु आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिको परिदृश्य, मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तथा मौद्रिक उपायहरू समेत समावेश गरी यो त्रैमासिक समीक्षा प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिएको छ।

आर्थिक लक्ष्यहरूको स्थिति

४. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा नेपाल सरकारले ६.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने लक्ष्य राखेको थियो। कृषि, उद्योग तथा सेवा क्षेत्रका गतिविधिहरूमा आएको सुधारका कारण आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन आधारभूत मूल्यमा ६.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ (तालिका १)।

विवरण	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४*
आर्थिक वृद्धिदर (आधारभूत मूल्यमा)	२.९७	०.०१	६.९४
कृषि	१.१०	०.०३	५.२९
उद्योग	१.४५	-६.३४	१०.८९
सेवा	४.६३	२.०६	६.९०

* प्रारम्भिक अनुमान। स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग।

५. अनुकूल मौसम, कृषिजन्य आगतहरूको सहज आपूर्ति तथा वन पैदावार एवम् उत्खनन गतिविधिमा भएको विस्तारका कारण समीक्षा वर्षमा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा सुधार आएको अनुमान छ। त्यसैगरी, विद्युत आपूर्तिमा भएको सुधार, लगानीको वातावरणमा देखिएको अनुकूलता र बन्द हडताल जस्ता गतिविधिमा आएको न्यूनतासँगै उद्योग, पर्यटन र व्यापारिक गतिविधिमा विस्तार आएका कारण गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर उच्च रहेको अनुमान छ।
६. समष्टिगत मागतर्फ, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उपभोगको अंश ८९.७५ प्रतिशत रहेको देखाएको छ। परिणामस्वरूप, कुल गार्हस्थ्य बचतको अनुपात १०.२५ प्रतिशत रहने अनुमान छ भने कुल राष्ट्रिय बचत अनुपात ४३.७८ प्रतिशत रहने देखिएको छ। विप्रेषण आप्रवाहको परिमाण उल्लेख्य रहेका कारण कुल राष्ट्रिय बचत अनुपात उच्च देखिएको हो।
७. समष्टिगत मागको दोस्रो सम्भाग कुल स्थिर पूँजी निर्माणको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ३३.८० प्रतिशत र कुल लगानीको ४२.५१ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। कुल राष्ट्रिय बचत कुल लगानीभन्दा अधिक रहेको कारण विगत केही वर्षदेखि नेपालको चालु खाता बचतमा रहँदै आएको छ।
८. समष्टिगत मागको तेस्रो सम्भाग खुद निर्यातको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ३२.२५ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको अनुमान छ। यो अधिल्लो वर्षभन्दा थप ऋणात्मक रहेको स्थिति हो। यसबाट चालु आर्थिक वर्षको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिमा आन्तरिक मागको योगदान रहेको देखिन्छ।

९. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिमा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.५ प्रतिशतको सीमाभित्र राख्ने लक्ष्य लिइएको थियो । चालु आर्थिक वर्षको नौ महिनाको औसत मुद्रास्फीति दर ५.० प्रतिशत छ (तालिका २) । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७३ चैतमा यस्तो मुद्रास्फीति ३.८ प्रतिशत रहेको छ । आधार मूल्यको प्रभाव, न्यून अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रास्फीति र आपूर्ति सहजताका कारण चालु आर्थिक वर्षमा मुद्रास्फीति दर लक्ष्यभन्दा कम रहने देखिन्छ ।

तालिका २ : औसत मुद्रास्फीति दर (प्रतिशतमा)

विवरण	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४	
			लक्ष्य	यथार्थ (नौ महिना)
समग्र	७.२	९.९	७.५	५.०
खाद्य	९.६	१०.९	-	२.८
गैर-खाद्य	५.२	९.२	-	६.७

१०. चालु आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने गरी विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेकोमा २०७३ चैत मसान्तमा कायम रहेको रु. १०५७ अर्ब ३८ करोड विदेशी विनिमय सञ्चिति ११.५ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने देखिन्छ ।
११. आयातमा उच्च विस्तार भएतापनि विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर सकारात्मक रहेको, प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी बढेको तथा वैदेशिक ऋण सहयोगमा समेत वृद्धि भएका कारण २०७३ चैतमा रु. ५० अर्ब ६४ करोड शोधनान्तर बचत रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनामा विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर ६.३ प्रतिशत रहेको छ भने प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी आप्रवाह रु. ११ अर्ब ७ करोड रहेको छ ।

मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति

१२. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिले लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहज हुने गरी मौद्रिक तथा वित्तीय व्यवस्थापन गर्ने कार्यदिशा अनुरूप विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई १७ प्रतिशतमा सीमित गर्ने लक्ष्य राखेको थियो । २०७३ चैतमसान्तमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १६.२ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ३) । चालु आर्थिक वर्षको शुरुदेखि नै मुद्रास्फीति दर क्रमशः घट्टदै गएको, खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धिमा संकुचन आएको तथा निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाह भएको अनपेक्षित कर्जा विस्तारलाई नियन्त्रण गर्न यस बैंकले लिएको नैतिक दबाव लगायतका अन्य नीतिगत पहलका कारण पछिल्लो समय आन्तरिक कर्जाको विस्तार समेत वाञ्छित बाटोमा आउन थालेको छ । यसै पृष्ठभूमिलाई आधार मान्दा चालु आर्थिक वर्ष विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर लक्ष्यभन्दा केही कम अर्थात् १६ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान छ ।

तालिका ३ : मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति

विवरण	आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को लक्ष्य	२०७३ चैत मसान्त (वार्षिक विन्दुगत)
विस्तृत मुद्राप्रदाय वृद्धिदर	१७.०	१६.२
आन्तरिक कर्जा वृद्धिदर	२५.०	२१.७
निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर	२०.०	२४.४

१३. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिले नेपाल सरकारको बजेटसँग तादात्म्य हुने गरी आन्तरिक कर्जा २५ प्रतिशतले वृद्धि हुने लक्ष्य राखेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७३ चैत मसान्तमा आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर २१.७ प्रतिशत रहेको छ । यस बैंकमा नेपाल सरकारको उल्लेख्य नगद मौज्जात रहेका कारण आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर लक्ष्यभन्दा केही कम देखिएतापनि सरकारी खर्चमा सुधार आई चालु आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा आन्तरिक कर्जा लक्ष्य अनुरूप नै वृद्धि हुने अनुमान छ । आन्तरिक कर्जाको प्रमुख अंगको रूपमा रहेको मौद्रिक क्षेत्रको निजी क्षेत्रमाथिको दावी आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा २० प्रतिशतले बढ्ने लक्ष्य रहेकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७३ चैतमसान्तमा उक्त दावी २४.४ प्रतिशतले बढेको छ । चालु आर्थिक वर्षको मध्यतिर वित्तीय क्षेत्रमा देखा परेको निक्षेप संकलन तथा कर्जा प्रवाहबीचको असन्तुलनमा क्रमशः सुधार हुँदै आएकोले निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा लक्ष्य अनुरूप नै वृद्धि हुने देखिन्छ ।
१४. २०७३ असारमसान्तको तुलनामा २०७३ चैत मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ३.५ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको छ । २०७३ असार मसान्तमा प्रति अमेरिकी डलरको खरिद दर रु. १०६.७३ रहेकोमा २०७३ चैत मसान्तमा रु. १०३.१० कायम भएको छ ।

मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

संचालन लक्ष्य तथा उपकरण

१५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनी) ले यस बैंकमा राख्नु पर्ने अनिवार्य नगद मौज्जात बाहेकको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा लिई खुला बजार कारोबारमार्फत तरलता व्यवस्थापन हुँदै आएको छ । अल्पकालीन ब्याजदरमा आउने उतार-चढावलाई न्यूनीकरण गर्दै ब्याजदर स्थायित्व कायम गर्ने तथा मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्यलाई पारदर्शी एवम् आधुनिक बनाउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको ब्याजदर करिडोरको प्रारम्भिक अभ्यासले आगामी दिनमा तरलता व्यवस्थापन एवम् मुद्रा बजारको विकासमा थप सहयोग पुग्ने देखिएको छ ।

तालिका ४ : तरलता व्यवस्थापन

(रु. अर्बमा)

तरलता व्यवस्थापन

१६. अघिल्लो वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनामा अधिक तरलताको स्थितिमा सुधार आएको छ । समीक्षा अवधिमा पटक पटक गरी विभिन्न उपकरणमार्फत कुल रु. १०१ अर्ब १० करोड तरलता प्रशोचन तथा रु. ६१ अर्ब तरलता प्रवाह गरिएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. ४७१ अर्ब ६४ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको थियो (तालिका ४) ।

१७. स्थिर विनिमय दर पद्धति अवलम्बन गरिएको विद्यमान सन्दर्भमा विदेशी विनिमय हस्तक्षेप मौद्रिक नीतिको प्रमुख उपकरणको रूपमा रहँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनामा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर ३ अर्ब ३ करोड खुद खरिद गरी रु. ३२४ अर्ब ५६ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर ३ अर्ब २२ करोड र युरो ९ करोड ५० लाख बिक्री गरी रु. ३५४ अर्ब ४ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ ।

१८. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ७७२ अर्ब ५ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले रु. २९६ अर्ब ७८ करोडको अन्तरबैंक कारोबार गरेका छन् ।

स्थायी तरलता सुविधा

१९. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. ६१ अर्ब ७४ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन् । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो सुविधा रु. २ अर्ब ६५ करोड उपयोग भएको थियो ।

अनिवार्य नगद मौज्जात

२०. चालु आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिले अनिवार्य नगद अनुपातलाई यथावत कायम राखी यस्तो अनुपात गणना गर्ने समयावधिमा परिमार्जन गरेको थियो । जस अनुसार अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्ने अवधिलाई साविकको एक हप्ताबाट दुई हप्ता कायम गरिएको र यस्तो मौज्जात दैनिक रूपमा कम्तिमा ७० प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । यसबाट संस्था विशेष र समग्र बैकिङ्ग प्रणालीको तरलता व्यवस्थापनको कार्य थप सहज भएको छ ।

ब्याजदर

२१. २०७२ चैतमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर १.१ प्रतिशत रहेकोमा २०७३ चैतमा ०.९३ प्रतिशत कायम भएको छ । वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर २०७२ चैतको १.५९ प्रतिशतको तुलनामा २०७३ चैतमा ०.७५ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ५) ।

तालिका ५ : भारत औसत ब्याजदर (प्रतिशतमा)

विवरण	असार			चैत
	२०७१	२०७२	२०७३	२०७३
९१ दिने ट्रेजरी बिल	०.०२	०.१७	०.०५	०.९३
अन्तरबैंक ब्याजदर	०.१६	१.०१	०.६९	०.७५
कर्जाको ब्याजदर	१०.५५	९.६२	८.८६	१०.७७
निक्षेपको ब्याजदर	४.०९	३.९४	३.२८	५.०८

२२. २०७३ असारदेखि २०७३ चैत महिनासम्मको अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले सर्वसाधारणलाई प्रस्ताव गरेको निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदर (Ex-Ante Interest Rate) बढेको देखिन्छ। ब्याजदरमा भएको सुधारको प्रतिबिम्ब स्वरूप २०७३ असारमा निक्षेपको भारित औसत ब्याजदर ३ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेकोमा २०७३ चैतमा यस्तो ब्याजदर ५ प्रतिशत नाघेको छ। त्यसैगरी, कर्जाको भारित औसत ब्याजदर २०७३ असारको तुलनामा २०७३ चैतमा करिब २ प्रतिशत विन्दुले बढेको छ। ब्याजदरमा भएको सुधारले अर्थतन्त्रमा देखिएको न्यून कुल गार्हस्थ्य बचत र अनुत्पादनशील क्षेत्रमा अनियन्त्रित तवरले प्रवाह हुने कर्जा लगानीमा सुधार आउने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।
२३. कर्जा तथा निक्षेपको भारित औसत ब्याजदर बढेतापनि ब्याजदर अन्तर घटेको छ। २०७२ चैतमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा तथा निक्षेपबीचको भारित औसत ब्याजदर अन्तर २०७२ चैतको ६.१ प्रतिशतबाट २०७३ चैतमा ५.७ प्रतिशतमा भरेको छ। निक्षेपको ब्याजदर बढेका कारण वाणिज्य बैंकहरूको औसत आधारदर भने बढेको छ। यस्तो आधार दर २०७२ चैतको ६.३ प्रतिशतबाट २०७३ चैतमा ८.६ प्रतिशत पुगेको छ।

कर्जा व्यवस्था

२४. भूकम्प पीडितहरूलाई २ प्रतिशतसम्मको ब्याजदरमा आवासीय कर्जा प्रदान गर्न यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शून्य ब्याजदरमा पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत २०७३ चैत मसान्तसम्म रु. ६१ करोड २३ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ।
२५. समीक्षा अवधिमा यस बैंकले ४ प्रतिशत ब्याजदरमा उपलब्ध गराउँदै आएको साधारण पुनरकर्जा सुविधाको उपयोगमा वृद्धि भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनामा साधारण पुनरकर्जा रु. ९ अर्ब ७ करोड १० लाख र निर्यात पुनरकर्जा रु. ४२ करोड ४३ लाख गरी कुल रु. ९ अर्ब ४९ करोड ५३ लाख पुनरकर्जा उपयोग भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा साधारण पुनरकर्जा रु. २ अर्ब ९० करोड र निर्यात पुनरकर्जा रु. १ अर्ब १२ करोड गरी जम्मा रु. ४ अर्ब २ करोड पुनरकर्जा उपयोग भएको थियो।
२६. पछिल्लो समय तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह बढ्दै गएको छ। २०७३ चैत मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले कृषि, ऊर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योग जस्ता तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा कुल रु. २८३ अर्ब ८९ करोड कर्जा प्रवाह गरेका छन्। यो रकम कुल कर्जाको १७.१ प्रतिशत हुन आउँछ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात १६.३ प्रतिशत रहेको थियो।
२७. वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्गमा २ प्रतिशत कर्जा प्रत्यक्ष रूपमा लगानी गर्नु पर्ने व्यवस्था अनुसार २०७३ चैत मसान्तसम्ममा प्रत्यक्ष रूपमा १.६ प्रतिशत, अप्रत्यक्ष रूपमा ३.९ प्रतिशत र युवा स्वरोजगार कोष अन्तर्गतको लगानी समेत गरी कुल कर्जाको ५.८ प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गमा प्रवाह भएको छ (तालिका ६)। प्रत्यक्ष लगानी गर्नुपर्ने विद्यमान व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरी यस्ता कर्जाको गणना एवम् हर्जाना लगाउने व्यवस्था २०७५ असार मसान्तदेखि मात्र लागू हुने गरिएको छ।

तालिका ६ : वाणिज्य बैंकहरूबाट विपन्न वर्गमा कर्जा लगानी

विवरण	रकम (रु. अर्बमा)				कुल कर्जाको अंश (प्रतिशत)			
	असार		चैत		असार		चैत	
	२०७१	२०७२	२०७३	२०७३	२०७१	२०७२	२०७३	२०७३
कुल लगानी	४२.९	५०.९	६५.७	८६.१	५.२	५.१	५.५	५.८
प्रत्यक्ष लगानी	१०.४	१०.३	१२.४	२४.४	१.३	१.०	१.०	१.६
अप्रत्यक्ष लगानी	२८.८	३७.१	४९.७	५८.२	३.५	३.७	४.२	३.९
युवा स्वरोजगार कोषमा लगानी	३.७	३.५	३.६	३.४	०.४	०.३	०.३	०.२

२८. “युवाहरूलाई व्यावसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७१” खारेज गरी “व्यावसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७३” नेपाल सरकार, मन्त्रपरिषदबाट स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। नयाँ कार्यविधि बमोजिम ब्याज अनुदान दरलाई ४ प्रतिशतबाट वृद्धि गरी ५ प्रतिशत कायम गरिएको छ। साथै, नयाँ कार्यविधिले कृषि तथा पशुपंक्षी व्यवसाय गर्न रु. ७ करोडसम्म कर्जा दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। २०७३ पुस मसान्तसम्ममा ४५८८ जनाले यस्तो कर्जाको उपयोग गरेका छन्। यस अन्तर्गत रु. ५ अर्ब ९४ करोड ५२ लाख कर्जा बक्यौता रहेको छ भने रु. १३ करोड ९२ लाख ब्याज अनुदान प्रदान गरिएको छ।

समष्टिगत विवेकशील नियमन

२९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रदान गर्दै आएको ओभरड्राफ्ट लगायतका रिभल्विड प्रकृतिका व्यक्तिगत कर्जा सुविधाको सीमा रु. १ करोडबाट रु. ७५ लाख कायम गरिएको छ। हाल उपयोगमा रहेका त्यस्ता कर्जाका हकमा २०७४ असार मसान्तभित्र उक्त सीमामा ल्याइसक्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ। साथै, निजी प्रयोजनका सवारी साधनमा ऋण प्रवाह गर्दा सो सवारीको मूल्याङ्कनको अधिकतम ५० प्रतिशतसम्म मात्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाले लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।
३०. वाणिज्य बैंकहरूले कुल निक्षेपमा संस्थागत निक्षेपको अंश ६० प्रतिशतबाट घटाई ५० प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था भएकोमा २०७३ चैतमा यस्तो निक्षेपको अंश ५०.२ प्रतिशत रहेको छ। २०७३ असारमा उक्त निक्षेपको अंश ५१.३ प्रतिशत रहेको थियो।
३१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. १ अर्ब वा सो भन्दा बढी रकमको बहु-बैंकिङ्ग कर्जा उपभोग गर्ने/गरिरहेका ऋणीहरूको कर्जा सहवित्तीयकरण कर्जामा परिणत गर्नुपर्ने व्यवस्थाको पालना नभएमा त्यस्तो कर्जालाई २०७४ असार मसान्तमा सूक्ष्म निगरानी वर्गमा राखी सोही बमोजिमको कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्न आवश्यक निर्देशन जारी गरिएको छ।
३२. व्यक्तिगत तथा संस्थागत दुवै किसिमका कल डिपोजिटमा प्रदान गरिने ब्याजदर साधारण बचत खातामा प्रदान गरिने न्यूनतम ब्याजदर भन्दा बढी हुन नहुने गरी निर्देशन जारी गरिएको छ। २०७३ असारको तुलनामा २०७३ चैतमा चल्ती, बचत र कल निक्षेपको अंश घटेको छ भने मुद्दती निक्षेपको अंश बढेको छ (तालिका ७)। ब्याजदरमा भएको फेरबदलका कारण निक्षेप संरचनामा परिवर्तन आएको हो।
३३. कुनै पनि ऋणीले पेश गरेको वित्तीय विवरणहरू एकभन्दा बढी पाइएमा त्यस्तो कर्जालाई खराब कर्जामा वर्गीकरण गरी शत प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्ने र तत्काल कर्जा असुलीको प्रक्रिया अगाडि बढाउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
३४. आर्थिक वर्षको मध्यतिर वित्तीय घर्षण बढेको अवस्थालाई सम्बोधन गर्न उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा विस्तार नरोकियोस् भन्ने उद्देश्यले २०७४ असार मसान्तसम्मका लागि मात्र विद्यमान ८० प्रतिशतको कर्जा-निक्षेप (प्राथमिक पूँजी सहित) अनुपात गणना गर्दा तोकिएका केही क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको ५० प्रतिशतसम्मको रकम घटाउन पाउने व्यवस्था गरिएको छ।

तालिका ७ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप संरचना

निक्षेपको प्रकार	(प्रतिशतमा)			
	२०७२ असार	२०७२ चैत	२०७३ असार	२०७३ चैत
चल्ती	९.४	९.४	९.१	७.५
बचत	४२.२	४२.८	४३.३	३६.६
मुद्दती	३०.२	२८.६	३०.५	४०.६
कल	१७.५	१८.४	१६.३	१४.४
मार्जिन	०.७	०.९	०.८	०.८

वित्तीय क्षेत्र सुधार

३५. वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐनहरूलाई समयसापेक्ष परिमार्जन गर्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र बैंकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ व्यवस्थापिका संसदबाट संशोधन भएका छन्। त्यसैगरी, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ खारेज भई नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ लागू भएको छ। यस बाहेक निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोषको स्थापना र संचालन सम्बन्धी ऐन, २०७३ जारी भएको छ भने कर्मचारी संचय कोष ऐन, २०१९ मा संशोधन भएको छ। संशोधित ऐनहरूले समस्याग्रस्त संस्थाहरूको फरफारक, वित्तीय क्षेत्रको सुशासन र वित्तीय साधनको सुरक्षा एवम् प्रभावकारी परिचालनमा जोड दिएको छ।
३६. नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्बाट मिति २०७३/०९/२२ मा वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति (Financial Sector Development Strategy, FSDS) २०७३/७४-२०७७/७८ स्वीकृत भएको छ। यस रणनीतिको दूरदृष्टि “फराकिलो आर्थिक वृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने प्रभावकारी, कुशल, समावेशी तथा स्थायित्वपूर्ण (Stable) वित्तीय क्षेत्र” रहेको छ। कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा वित्तीय क्षेत्रको योगदान बढाउने, निक्षेप र कर्जा परिचालन बढाउने, कृषि क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह बढाउने तथा कर्जा सूचना प्रणालीमा सुधार गर्ने लगायतका लक्ष्य राखेको उक्त रणनीति कार्यान्वयन समितिको पहिलो बैठकले यसको कार्यान्वयनलाई अगाडि बढाएको छ।

वित्तीय स्थायित्व

३७. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पूँजी बढेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मर्जर/एक्वीजिशन, बोनस शेयर, हकप्रद एवम् थप शेयरमार्फत यस बैंकले तोकेबमोजिमको चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्ने प्रक्रियामा अगाडि बढेका छन् । २०७३ चैत्र मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पूँजी रु. २०४ अर्ब ११ करोड पुगेको छ (तालिका ८) ।

३८. तोकिएको चुक्ता पूँजी नपुऱ्याउने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई लाभांश तथा बोनस शेयर घोषणा गर्न रोक लगाउने, नयाँ शाखा खोल्न रोक लगाउने र निक्षेप परिचालनको सीमा कायम गर्ने जस्ता व्यवस्थाहरू रहेका छन् ।

३९. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले उल्लेख्य मुनाफा आर्जन गरेका छन् । त्यसैगरी, सम्पत्ति तथा शेयरमा पनि उच्च प्रतिफल रहेको छ (तालिका ९) ।

४०. २०७३ चैत्र मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको निष्क्रिय कर्जा रु. २८ अर्बको तुलनामा कुल कर्जा नोक्सानी व्यवस्था रु. ४० अर्ब रहेको छ । तथापि, समीक्षा अवधिमा घरजग्गा, शेयर मार्जिन, ओभरड्राफ्ट, हायर पर्चेज लगायतका तुलनात्मक रूपमा कम उत्पादनशील क्षेत्रमा भएको उल्लेख्य कर्जा विस्तारबाट निष्क्रिय कर्जा अनुपात वृद्धि हुने जोखिम भने बढेको छ (तालिका १०) । २०७३ असारमा वाणिज्य बैंकहरूको औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात १.८ प्रतिशत रहेकोमा २०७३ चैत्रमा १.७ प्रतिशतमा भरेको छ (तालिका ११) ।

४१. उत्पादनशील क्षेत्र कर्जाको ५० प्रतिशतसम्म कर्जा-पूँजी/निक्षेप अनुपात गणना गर्दा समायोजन गर्न पाउने व्यवस्था पश्चात् २०७३ चैत्र मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा-पूँजी/निक्षेप अनुपात ७१.४ प्रतिशत कायम भएको छ । २०७३ असार मसान्तमा ७५.५ प्रतिशत रहेको यस्तो अनुपात २०७३ पुसमा उल्लेख्य वृद्धि भई ७८.१ प्रतिशत पुगेको थियो ।

४२. समस्याग्रस्त घोषणा गरिएका १६ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमध्ये ७ वटाको रिजोलुसन प्रक्रिया सम्पन्न भई हाल ९ वटा मात्र समस्याग्रस्त अवस्थामा रहेका छन् । हाल कायम रहेका ९ वटा समस्याग्रस्त संस्थाहरूमध्ये ६ वटाको शेयर स्वामित्व हस्तान्तरणको प्रक्रियामा रहेको, एउटा संस्थाको शेयर स्वामित्व हस्तान्तरणको लागि छलफल भइरहेको छ भने बाँकी २ वटा संस्थाको मुद्दा अदालतमा विचाराधीन छ ।

तालिका ८ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पूँजी

संस्थाको प्रकार	असार		चैत्र
	२०७२	२०७३	२०७३
वाणिज्य बैंक	९७.९	१२१.१	१६०.७
विकास बैंक	२७.५	२९.२	३१.६
वित्त कम्पनी	१५.४	१३.१	११.८
कुल	१४०.८	१६३.४	२०४.१

(रु. अर्बमा)

तालिका ९ : वाणिज्य बैंकहरूको वित्तीय स्थिति

वित्तीय सूचकहरू	असार		चैत्र
	२०७२	२०७३	२०७३
खुद मुनाफा (रु. अर्बमा)	२५.७५	३५.८७	३०.७३
सम्पत्तिमा प्रतिफल	१.०४	१.८०	१.७७
शेयरमा प्रतिफल	९.९१	२०.५१	१८.०५

तालिका १० : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको केही क्षेत्रमा लगानीमा रहेको कर्जा

शीर्षक	प्रतिशतमा			
	२०७२ असार	२०७२ चैत्र	२०७३ असार	२०७३ चैत्र
ओभरड्राफ्ट	२४.६	२७.६	२९.४.३	३४.६.५
घर जग्गा कर्जा (व्यक्तिगत आवासीय घर कर्जासमेत)	२०४.६	२३१.१	२५०.९	२९२.४
हायर पर्चेज	८१	९२.९	११०.१	१४९.०
शेयर मार्जिन कर्जा	२४.१	३५	३७.७	३९.२

तालिका ११ : वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा वर्गीकरण

(रु. अर्बमा)

कर्जा वर्गीकरण	असार		चैत्र
	२०७२	२०७३	२०७३
१. कुल असल कर्जा	१०४२	१३४५	१६२७
१.१ असल कर्जा	९८९	१३०७	१५८५
१.२ सुक्ष्म निगरानी	५३	३९	४२
२. निष्क्रिय कर्जा	२७	२५	२८
२.१ पुनरसंरचना/पुनरतालिकीकरण	१	२	१
२.२ कमसल	४	४	६
२.३ शंकास्पद कर्जा	४	३	५
२.४ खराब	१७	१६	१६
३. कुल लगानीमा रहेको कर्जा	१०६९	१३७०	१६५५
४. कुल कर्जा नोक्सानी व्यवस्था	३५	३५	४०
५. निष्क्रिय कर्जा अनुपात प्रतिशत	२.५	१.८	१.७

वित्तीय विस्तार

४३. मर्जर तथा प्राप्तिको परिणामस्वरूप यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या घटेतापनि त्यस्ता संस्थाहरूको शाखा संख्यामा भने विस्तार आएको छ । २०७३ चैत मसान्तमा २८ वाणिज्य बैंक, ५४ विकास बैंक, ३३ वित्त कम्पनी र ५० लघुवित्त विकास बैंकहरू संचालनमा रहेका छन् भने यी संस्थाहरूको शाखा संख्या ४,७१७ पुगेको छ (तालिका १२) ।

तालिका १२ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या/शाखा संख्या

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू	संख्या			शाखा संख्या		
	२०७२ असार	२०७३ असार	२०७३ चैत	२०७२ असार	२०७३ असार	२०७३ चैत
वाणिज्य बैंक	३०	२८	२८	१,६७२	१,८६९	२,०४०
विकास बैंक	७६	६७	५४	८०८	८५२	८३२
वित्त कम्पनी	४८	४२	३३	२४२	१७५	१५१
लघुवित्त विकास बैंक	३९	४२	५०	१,११६	१,३७८	१,६९४
जम्मा	१९३	१७९	१६५	३,८३८	४,२७४	४,७१७

नियमन तथा सुपरिवेक्षण

४४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले महानगरपालिका तथा उप-महानगरपालिका क्षेत्रभित्र र नगरपालिकाका केन्द्र बाहेकका स्थानहरूमा शाखा खोल्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा आएको छ ।
४५. २०७२ वैशाखको भूकम्पबाट अति प्रभावित काठमाडौं उपत्यका बाहेकका जिल्लाहरूमा रहेका इजाजतप्राप्त संस्थाका शाखा स्वीकृत स्थानमा रहन असुविधा हुन गएमा सोही जिल्लाको अन्य उपयुक्त स्थानमा त्यस्तो शाखा स्थानान्तरण गर्न यस बैंकको स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
४६. द्वन्द्वकालमा विस्थापित भएका बैंकका शाखाहरूको पुनर्स्थापनालाई प्रभावकारी बनाउन त्यस्ता स्थानमा दुईवटा शाखा पुनर्स्थापना गरेको अवस्थामा काठमाडौं उपत्यकामा यस बैंकको स्वीकृति लिई एक शाखा खोल्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । द्वन्द्वकालमा विस्थापित राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड तथा कृषि विकास बैंक लिमिटेडको कुल ३१८ शाखाहरूमध्ये २०७३ चैत मसान्तसम्म १५७ शाखाहरू पुनर्स्थापना भएका छन् ।
४७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले २०७४ साउन १ देखि रु. १० लाख वा सो भन्दा बढीको रकम भुक्तानी गर्दा अनिवार्य रूपमा एकाउन्टपेयी चेकमार्फत गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । गत आर्थिक वर्षसम्म नगदमा गर्न सकिने कारोबारको सीमा रु. ५० लाख रहेकोमा चालु आर्थिक वर्षदेखि सोलाई रु. ३० लाखमा घटाइएको थियो । नगद कारोबारको सीमा घटाउनुको उद्देश्य यसमा रहेको जोखिम न्यूनीकरण गर्नु हो ।
४८. यस बैंकको लगानीमा स्थापित नेपाल क्लियरिङ हाउसले Nepal Clearing House Limited-Interbank Payment System (NCHL-IPS) को रूपमा Automated Clearing House संचालनमा ल्याएको र यस प्रणालीमार्फत नेपाल सरकारबाट हुने भुक्तानी सम्बन्धी कार्य पनि सुरु भएको छ । साथै, सरकारी ऋणपत्रको अभौतिकीकरण गरी त्यस्ता ऋणपत्रको कारोबार फर्छ्यौटलाई सहज बनाउन Central Securities Depository स्थापना गर्ने सम्बन्धमा अध्ययन भइरहेको छ ।
४९. भुक्तानी तथा फर्छ्यौट विनियमावली, २०७२ बमोजिम निवेदन दिएका संस्थाहरूलाई नियमानुसार आशयपत्र तथा अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने प्रक्रिया शुरु गरिएको छ । यस अन्तर्गत २०७३ चैत मसान्तसम्म एउटा संस्थाले आशयपत्र प्राप्त गरेको छ भने २८ वटै वाणिज्य बैंकहरूले अनुमतिपत्र प्राप्त गरेका छन् ।

लघुवित्त तथा वित्तीय साक्षरता

५०. लघुवित्त संस्थाहरूको वित्तीय पहुँचको अवस्था, स्तर वृद्धि, मर्जर/प्राप्ति तथा संचालन सम्बन्धमा अध्ययन गरी आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्नु परेकोले लघुवित्त संस्था स्थापनाका लागि आवेदन लिने कार्य स्थगन गरिएको र वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका तोकिएका १० जिल्ला (मनाङ, जुम्ला, हुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बझाङ, बाजुरा र दार्चुला) कार्यक्षेत्र रहने लघुवित्त संस्था स्थापनाको लागि भने विद्यमान इजाजत नीतिलाई यथावत् राखिएको छ । वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका तोकिएका १० जिल्लाहरूमा हालसम्म लघुवित्त संस्थाहरूका ३७ शाखाहरू रहेका छन् । तर ती जिल्लाहरूमा प्रधान कार्यालय रहने गरी कुनै पनि लघुवित्त संस्था स्थापना भएका छैनन् ।
५१. लघुवित्त संस्थाहरूको स्थापनाका लागि हालसम्म प्राप्त भएका निवेदनका सम्बन्धमा यस बैंकबाट वित्तीय कारोबार गर्न सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरेका र Fit and Proper Test सम्पन्न भई अन्तरक्रिया सम्पन्न भइसकेका तथा लघुवित्त संस्थामा परिणत हुन आवेदन दिएका वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूको हकमा मात्र थप कारवाही अगाडि बढाउने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत थप २० वटा संस्थाहरूलाई स्थापनाको इजाजत दिने प्रक्रिया अगाडि बढेको छ ।

५२. लघुवित्त संस्थाहरुबाट प्रवाह हुने विभिन्न प्रकारका कर्जाको सीमा वृद्धि गरिएको छ । राष्ट्रिय स्तरको थोक कर्जा प्रदान गर्ने लघुवित्त संस्थाहरुले २०७५ असार मसान्तसम्म न्यूनतम चुक्ता पूँजी विद्यमान रु. १० करोडबाट रु. ६० करोड कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । साथै, हाल राष्ट्रिय स्तरको थोक कर्जा प्रदान गर्ने लघुवित्त संस्थाहरुको संख्या ४ रहेको छ । यी संस्थाहरुमध्ये एकले तोकिएको न्यूनतम चुक्ता पूँजी पुऱ्याइसकेको छ भने अन्य तीनले बोनस तथा अग्राधिकार शेयर जारी गरी पूँजी वृद्धि गर्ने योजना पेश गरेका छन् ।
५३. विपन्न तथा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई सामुहिक जमानीमा लघु उद्यम वा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रति समूह सदस्य बढीमा रु. ३ लाखसम्म लघुकर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ भने विगत दुई वर्षदेखि कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यको हकमा रु. ५ लाख सीमा कायम गरिएको छ । त्यसैगरी, नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधि अन्तर्गत Solar Home Systems र/वा Bio-gas प्रयोजनको लागि प्रति परिवार बढीमा रु. २ लाखसम्मको लघुकर्जा उपलब्ध गराउन सकिने सीमा कायम गरिएको छ ।
५४. राष्ट्रिय वित्तीय साक्षरता रणनीतिमा थप परिमार्जन सहितनेपाल सरकार समक्ष स्वीकृतिका लागि पेश गरिएको छ । साथै, नेपालको वित्तीय समावेशीकरण सम्बन्धी मार्गदर्शन (National Roadmap on Financial Inclusion) को मस्यौदा तयार गरिएको छ ।
- विदेशी विनिमय व्यवस्थापन**
५५. भारत बाहेक तेस्रो मुलुकहरुबाट ड्राफ्ट-टी.टी.मार्फत वस्तु आयात गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ४० हजारसम्मको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी दिन पाउने सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ५० हजार कायम गरिएको छ ।
५६. भारतबाट सफ्टवेयर खरिद गर्न प्रदान गरिने परिवर्त्य विदेशी मुद्राको सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १५ हजारसम्मको सफ्टवेयर एल.सी.मार्फत आयात गर्न पाउने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
५७. विप्रेषण व्यवसायमा संलग्न विप्रेषक फर्म, कम्पनी वा संस्थाहरुले कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम चुक्ता पूँजी वृद्धि गरिएको छ । साथै, मनिचेञ्जर व्यवसायमा संलग्न संस्थाहरुले कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम चुक्ता पूँजी समेत वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता हुने नेपालीले आफ्नो खाताबाट वस्तु तथा सेवा खरिद गर्न वार्षिक अमेरिकी डलर १५ हजारसम्म भुक्तानी दिनसक्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
५९. खरिददर मात्र उल्लेख हुने विदेशी मुद्राहरु स्वीडिस क्रोनर, डेनिस क्रोनर, हङकङ डलर, कुवेती दिनार र बहराइन दिनारको खरिददर र बिक्रीदर दुबै तोकौ बिक्री गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६०. श्रम स्वीकृति लिई कार्य गरिरहेका विदेशी नागरिकहरुले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा तेस्रो मुलुकमा पारिश्रमिक पठाउनु पर्दा तोकिए बमोजिमको कागजात लिई तोकिए बमोजिमको रकम बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट सोभै भुक्तानी गर्न सक्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
६१. यस बैंकमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको लेखाङ्कन अनिवार्य रूपमा अद्यावधिक गर्न सार्वजनिक सूचना जारी गरिएको छ ।
६२. वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको बारेमा जनचेतना जगाई सो बचतपत्रको बिक्री प्रवर्द्धन गर्न बढी संख्यामा नेपालीहरु वैदेशिक रोजगारमा रहेका प्रमुख मुलुकहरुमध्ये यु.ए.ई. र कतारमा नेपाल सरकारका सम्बन्धित निकाय, बिक्री एजेण्टका विदेशस्थित कार्यालयहरु तथा रेमिट्यान्स कम्पनीहरु लगायतको समन्वयमा चेतनामूलक प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरु सम्पन्न गरिएका छन् ।
६३. विदेशबाट सामान आयात गर्ने व्यापारिक फर्म/कम्पनीले प्रतीतपत्रमार्फत् आयात गर्दा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गर्नुपर्ने रकमसम्मको लागि बढीमा ९० दिनसम्म सम्बन्धित बैंकसँग २०७४ वैशाख मसान्तसम्म मात्र विदेशी मुद्रामा Loan Book गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
६४. ट्रष्ट रिसिप्ट कर्जा (TR Loan), विल्स, डिस्काउण्टिङ्ग वा त्यस्तै प्रकृतिका आयात कर्जा प्रदान गर्दा अधिकतम १२० दिनसम्मको विद्यमान अवधिलाई २०७४ असार मसान्तसम्मका लागि १५० दिन कायम गरिएको छ ।

समष्टिगत आर्थिक परिदृश्य

६५. सन् २०१६ मा विश्व अर्थतन्त्र ३.१ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१७ मा ३.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको प्रक्षेपण छ । खासगरी संयुक्त राज्य अमेरिका तथा बेलायतको अर्थतन्त्रमा उल्लेख्य

- सुधार आएको, जापानको निर्यातमा विस्तार भएको तथा जर्मनी, स्पेन जस्ता युरोपियन युनियन सदस्य राष्ट्रहरूको आन्तरिक मागमा वृद्धि भएकोले सन् २०१६ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदरमा सुधार आएको र सन् २०१७ मा थप सुधार हुँदै जाने कोषले जनाएको छ । यसबाट नेपाल लगायतका अल्पविकसित मुलुकहरूमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । तथापि, न्यून उत्पादकत्व वृद्धि, उच्च आय असमानता एवम् विकसित मुलुकहरूको स्वदेश लक्षित विकास नीतिले उदीयमान तथा अल्पविकसित मुलुकहरूलाई असर पार्नसक्ने आँकलन समेत गरिएको छ ।
६६. सन् २०१७ अप्रिलमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले जारी गरेको “विश्व वित्तीय स्थायित्व प्रतिवेदन” मा आर्थिक गतिविधिले गति लिन थालेको, बैंक तथा बीमा कम्पनीहरूको मुनाफा बढेको तथा लामो अवधिको व्याजदरमा वृद्धि भएको कारण पछिल्लो समय वित्तीय स्थायित्वमा क्रमिक सुधार हुँदै आएको उल्लेख छ । यद्यपि, राजनीतिक तथा नीतिगत अस्थिरता खासगरी विकसित मुलुकहरूको संरक्षणवादी नीतिका कारण अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार तथा पूँजीको प्रवाह घट्ने र यसले बजार अर्थतन्त्र प्रतिको धारणामा नै प्रभाव पार्न सक्ने आँकलन समेत कोषले गरेको छ ।
६७. आन्तरिक आर्थिक स्थितितर्फ आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनासम्ममा मुलुकको समष्टिगत आर्थिक गतिविधि सन्तोषजनक रहेको देखिन्छ । आर्थिक वृद्धिदर लक्षित ६.५ प्रतिशतको तुलनामा ६.९ प्रतिशत हुने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको अनुमान छ । उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुनुमा अघिल्ला दुई वर्षहरूको न्यून वृद्धिको आधार प्रभाव, मौसमी अनुकूलताका कारण कृषि क्षेत्रमा भएको वृद्धि तथा उर्जा आपूर्तिमा भएको सुधार प्रमुख रहेका छन् ।
६८. मुद्रास्फीति दर वार्षिक लक्षित ७.५ प्रतिशतको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ५.० प्रतिशतमात्र रहेबाट मूल्यवृद्धि न्यून स्तरमै रहने देखिन्छ । कृषि उत्पादनमा देखिएको सुधारसंगै खाद्यान्न आपूर्ति सहज भइरहेको, छिमेकी मुलुक र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पनि मूल्य वृद्धि न्यून रहेको, विद्युत आपूर्तिमा उल्लेख्य सुधार भई उत्पादन परिमाण वृद्धि तथा लागत कम हुँदै गएको लगायतका कारण मुद्रास्फीति दर लक्षित सीमाभित्रै कायम राख्न सहज भएको हो ।
६९. समष्टिगत आर्थिक स्थिति सन्तोषजनक रहेतापनि दिगो आर्थिक वृद्धि हासिल गर्नका लागि पूँजीगत खर्च तथा बजेट कार्यान्वयनमा सुधार गर्नुका साथै पुनर्निर्माण कार्यमा तिब्रता दिनुपर्ने देखिएको छ । समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम रहेको, सरकारको ढुकुटीमा उल्लेख्य मौज्जात रहेको तथा विकास प्रति उर्लदो जनचाहना रहेको विद्यमान अवस्थामा दिगो आर्थिक वृद्धितर्फ मुलुकलाई डोच्याउन आवश्यक आधारहरू तयार पारी दीर्घकालीन आर्थिक विकासको लक्ष्य हासिल गर्नेतर्फ लाग्नु पर्ने देखिन्छ ।
७०. न्यून पूँजीगत खर्चका कारण नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा उच्च बचत रहेको छ । निक्षेप परिचालनका तुलनामा कर्जा लगानी उल्लेख्य रहेको कारण बैंकिङ्ग क्षेत्रमा दोस्रो र तेस्रो त्रयमासमा केही असन्तुलन देखा परेको थियो । राष्ट्र बैंकले जारी गरेको प्रतिचक्रीय (Counter-Cyclical) नीति, स्थानीय तहको निर्वाचनमार्फत भएको खर्च तथा आर्थिक वर्षको चौथो त्रयमासमा हुने पूँजीगत खर्च पश्चात् यो समस्या विस्तारै समाधान भई तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा विस्तार हुने र रियल स्टेट, शेयर, ओभरड्राफ्ट, हायर पर्चेज जस्ता क्षेत्रका कर्जा विस्तार केही सुस्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
७१. आयातमा भएको उच्च वृद्धि एवम् विप्रेषण आप्रवाहमा देखिएको न्यून वृद्धिले गर्दा चालु खाता घाटामा रहेको छ । फलस्वरूप, अघिल्लो वर्षको तुलनामा शोधनान्तर बचत न्यून रहेको छ । विगत डेढ वर्षदेखि वैदेशिक रोजगारमा जाने नेपाली कामदारहरूको संख्या घट्दै गएको तथा समीक्षा अवधिमा नेपाली रुपैयाँ बलियो हुँदै गएको कारण विप्रेषण आप्रवाह वृद्धिमा संकुचन आएको छ । साथै, निर्यातको तुलनामा आयात उच्चदरमा विस्तार हुँदै गएकोले समीक्षा अवधिमा शोधनान्तर बचत कम हुन गएको हो । यद्यपि, विदेशी लगानीमा वृद्धि हुँदै गएको तथा वैदेशिक सहयोग रकममा समेत सुधार आएकोले विदेशी विनिमय सञ्चिति सुविधाजनक स्तरमा नै रहने देखिन्छ ।
७२. स्थानीय तहको निर्वाचन पश्चात् आर्थिक गतिविधिमा थप विस्तार आउने देखिन्छ । संविधानले नै स्थानीय तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी र अधिकार प्रदान गरेका कारण अर्थतन्त्रको विद्यमान संरचनामा पनि परिवर्तन आउने देखिन्छ । खासगरी विकेन्द्रीत सरकारी नीति तथा कार्यक्रमले एकातिर स्थानीय तहमा विकास निर्माण प्रति अपनत्व बढाउने देखिन्छ भने अर्कोतिर कार्यान्वयन पक्ष पनि प्रभावकारी हुने देखिन्छ । यसका साथै, शक्तिशाली स्थानीय तह भएबाट राजनीतिक तथा नीतिगत स्थायित्व हासिल हुने, उत्तरदायी जनप्रतिनिधिका कारण सुशासन अभिवृद्धि हुने तथा स्थानीय निकायहरूबीच विकास निर्माणमा प्रतिस्पर्धा भई आर्थिक गतिविधि विस्तारका लागि सकारात्मक वातावरण निर्माण हुने अवसर प्राप्त भएको छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

७३. चालु आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति जारी गर्दाको समय र त्यसपछिका ९ महिनाको अवधिमा विकसित प्रमुख आर्थिक तथा वित्तीय परिसूचकहरूको अवस्थालाई तुलना गर्दा मूल्य तथा तरलता स्थितिमा सुधार आएको छ भने केही महिना पहिले देखिएको निक्षेप संकलन तथा कर्जा प्रवाहबीचको असन्तुलन पनि क्रमशः कम हुँदै गएको छ। अर्कोतर्फ, अघिल्लो वर्षको तुलनामा शोधनान्तर बचत कम भएतापनि विदेशी विनिमय सीमा सुविधाजनक अवस्थामै रहेको छ। तथापि, विप्रेषण आप्रवाहको विस्तारमा आएको संकुचन तथा बढ्दो आयातले बाह्य क्षेत्र स्थायित्व एवम् वित्तीय स्रोत परिचालनमा पार्न सक्ने असरप्रति सजग रहँदै मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिएको छ।
७४. राजस्व संकलनको तुलनामा सरकारी खर्च अपेक्षितरूपमा बढ्न नसकेको कारण सरकारको ढुकुटीमा उल्लेख्य नगद मौज्जात रहेको छ। यसप्रकार, एकातिर सरकारको खातामा उल्लेख्य नगद मौज्जात रहने र अर्कोतर्फ विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदरकम हुनुका साथै आयात समेत बढ्दै जाने प्रवृत्तिका कारण वित्तीय स्रोत परिचालनमा पर्न सक्ने प्रतिकूल असरलाई सम्बोधन गर्दै मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नुपर्ने चुनौती रहेको छ। उपर्युक्त पृष्ठभूमिमा सरकारी वित्त एवम् बाह्य क्षेत्रको भावी स्थितिका आधारमा मौद्रिक व्यवस्थापन गर्दै जानुपर्ने आवश्यकता रहेको तथा वित्तीय क्षेत्रमा देखिएका तत्कालीन समस्याहरूलाई यस अघि जारी गरिएको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षामार्फत समेत सम्बोधन गर्ने प्रयास गरिएको सन्दर्भमा मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई यथावत् राखिएको छ।
७५. राज्यको पुनरसंरचनासँगै नवगठित स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न हुने क्रममा रहेको सन्दर्भमा आगामी दिनमा स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणको गतिले तीब्रता पाउने अपेक्षा गरिएको छ। आर्थिक गतिविधि विस्तारका लागि आवश्यक लगानी परिचालन गर्न सबै स्थानीय तहहरूमा वित्तीय सेवाको पहुँच विस्तार गर्नुपर्ने चुनौती थपिएको छ। यसका लागि शाखा विस्तार नीति एवम् वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ।
७६. उत्पादन वृद्धिमार्फत स्वदेशमै आय तथा रोजगारीका अवसर विस्तार गर्न एवम् बढ्दो व्यापार घाटा कम गर्न उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा लगानी बढाउँदै लैजानु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। यसका लागि कृषि, उर्जा, पर्यटन, साना तथा मझौला उद्योग लगायतका उत्पादनशील आर्थिक गतिविधिमा कर्जा प्रवाह बढाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहन गर्नेतर्फ मौद्रिक नीतिको जोड रहेको छ।
७७. वित्तीय साधनको कुशल बाँडफाँड गरी त्यसलाई स्थायीरूपमा प्रतिफलमुखी बनाउन विभिन्न क्षेत्रमा प्रवाह गरिने कर्जा तथा त्यसको स्रोत व्यवस्थापनमा आवश्यक सन्तुलन कायम गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। यसका लागि बढी जोखिमयुक्त एवम् अर्थतन्त्रमा कम मूल्य अभिवृद्धि गर्ने रियल स्टेट तथा शेयर बजार जस्ता क्षेत्रमा हुने कर्जा प्रवाहको निरन्तर अनुगमन गरी आवश्यकतानुसार नियमन व्यवस्थामा परिमार्जन गर्दै जाने यस बैंकको सोच रहेको छ। साथै, वित्तीय स्रोत व्यवस्थापनलाई सुदृढ र सन्तुलित तुल्याउन सर्वसाधारणलाई प्रतिस्पर्धी ब्याजदर प्रदान गरी निक्षेप संकलन बढाउन तथा बैंकबाट ऋण लिई उत्पादनशील कार्यमा लागेकाहरूलाई ब्याजदर सुनिश्चितता प्रदान गर्न यस बैंकको जोड रहेको छ।

मौद्रिक उपायहरू

७८. देशको विद्यमान आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति एवम् भावी परिदृश्यका आधारमा तय गरिएको मौद्रिक नीतिको उपर्युक्त कार्यदिशा अनुरूप विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात, बैंकदर लगायतका पुनरकर्जा दर सम्बन्धी व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ।
७९. मौद्रिक नीतिका नवीनतम् उपायहरू अवलम्बन गर्दै यसको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा चालु आर्थिक वर्षदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको ब्याजदर करिडोरलाई थप क्रियाशील बनाउनुका साथै समय सापेक्ष रूपमा परिष्कृत गर्दै लगिनेछ। साथै, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तरबैंक ब्याजदरको आधारमा तय हुने रिपो दरलाई नीतिगत दरको रूपमा लिइएको सन्दर्भमा अन्तरबैंक कारोबार सम्बन्धी तथ्याङ्कलाई थप व्यवस्थित बनाइने छ।

अन्त्यमा,

८०. मौद्रिक नीति सार्वजनिक भएपछिको नौ महिनासम्मको प्रगति विवरणका आधारमा सार्वजनिक गरिएको यो तेस्रो समीक्षा प्रतिवेदन तर्जुमा गर्ने क्रममा आवश्यक सूचना तथा विवरण उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने सबै सरोकारवालाहरूप्रति बैंक आभार प्रकट गर्दछ र आगामी दिनमा समेत निरन्तर सहयोगको अपेक्षा गर्दछ।

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको प्रथम त्रैमासिक समीक्षा (२०७४ मंसिर २२)

पृष्ठभूमि

- नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ जारी भएपश्चात् यस बैंकले मौद्रिक नीतिको तर्जुमा तथा कार्यान्वयनलाई क्रमशः थप व्यवस्थित एवम् पारदर्शी बनाउँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकले मौद्रिक नीति वार्षिक रुपमा र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि अर्ध-वार्षिक समीक्षा सार्वजनिक गर्न थालेको हो । मौद्रिक नीतिको संचारलाई थप प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि त्रैमासिक समीक्षा समेत सार्वजनिक गर्न थालेको छ ।
- आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीति २०७४ असार २५ गते सार्वजनिक गरिएको थियो । मौद्रिक नीतिले यस बैंकको उद्देश्य र नेपाल सरकारको वार्षिक बजेटलाई केन्द्रमा राखी लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने र वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने विषयलाई प्राथमिकतामा राखेको थियो ।
- आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिले सम्बोधन गरेका विषयहरूको हालसम्मको कार्यान्वयन स्थिति र सोको प्रभाव विश्लेषण, चालु आर्थिक वर्षको प्रथम त्रयमाससम्मको मौद्रिक तथा वित्तीय अवस्था र बाँकी अवधिको परिदृश्यका आधारमा आगामी दिनमा अवलम्बन गरिने मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा एवम् मौद्रिक तथा वित्तीय उपायहरू समावेश गरी यो त्रैमासिक समीक्षा प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

आर्थिक लक्ष्यहरूको स्थिति

- आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा नेपाल सरकारले ७.२ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने लक्ष्य राखेको छ । पर्याप्त वर्षा भएकोले कृषि उत्पादन बढ्ने र उर्जाको आपूर्तिमा आएको सहजताका कारण उद्योग क्षेत्र सकारात्मक हुने देखिएको छ । पर्यटक आगमनमा भएको उल्लेख्य वृद्धिले सेवा क्षेत्र विस्तार हुने, निर्माण क्षेत्रले गति लिन थालेको र संविधान कार्यान्वयनको सिलसिलामा स्थानीय तह, प्रदेशसभा र प्रतिनिधिसभाका निर्वाचन सम्पन्न भएसँगै लगानीको वातावरणमा थप सुधार हुने र लक्षित आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ । अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरू समेतले अर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा नेपालको आर्थिक वृद्धिदर ५ प्रतिशतसम्म हुन सक्ने प्रक्षेपण गरेका छन् (तालिका १) ।

तालिका १: आर्थिक वृद्धिदर
(प्रतिशतमा)

विवरण	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४*
आर्थिक वृद्धिदर (आधारभूत मूल्यमा)	२.९७	०.०१	६.९४
कृषि	१.१०	०.०३	५.२९
उद्योग	१.४५	-६.३४	१०.८९
सेवा	४.६३	२.०६	६.९०

* प्रारम्भिक अनुमान ।

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग ।

प्रक्षेपण	२०७४/७५
नेपाल सरकार	७.२
अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष	५.०
एशियाली विकास बैंक	४.७
विश्व बैंक	४.५

- आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.० प्रतिशतको सीमाभित्र राख्ने लक्ष्य लिइएकोमा चालु आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमासको औसत मुद्रास्फीति दर २.९ प्रतिशत छ (तालिका २) । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७४ असोजमा यस्तो मुद्रास्फीति ३.१ प्रतिशत रहेको छ । आधार मूल्यको प्रभाव, न्यून अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रास्फीति र आपूर्ति सहजताका कारण चालु आर्थिक वर्षको प्रथम त्रयमाससम्म मुद्रास्फीति न्यून नै रहेको छ । यस पृष्ठभूमिमा वार्षिक मुद्रास्फीति प्रक्षेपित सीमा भित्र नै रहने देखिन्छ ।

तालिका २: औसत मुद्रास्फीति दर
(प्रतिशतमा)

विवरण	२०७२/७३	२०७३/७४	२०७४/७५	
			लक्ष्य	यथार्थ (तीन महिना)
समग्र	९.९	४.५	७.०	२.९
खाद्य	१०.९	१.९	-	०.४
गैर-खाद्य	९.२	६.५	-	५.२

- चालु आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने गरी विदेशी विनिमय सञ्चित कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेकोमा २०७४ असोज मसान्तमा कायम

रहेको रु. १०९९ अर्ब ८२ करोड विदेशी विनिमय सञ्चित ११.२ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने देखिन्छ ।

- उच्च आयात एवम् विप्रेषण आप्रवाहको न्यून वृद्धिदरका कारण चालु आर्थिक वर्षको शुरुका २ महिनामा शोधनान्तर घाटा हुन गयो । तथापि, २०७४ असोजमा रु. ४ अर्ब २७ करोडले शोधनान्तर बचतमा रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को तीन महिनामा विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर २.६ प्रतिशत रहेको छ भने प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी आप्रवाह रु. ६ अर्ब ७ करोड रहेको छ ।

मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति

- लक्षित आर्थिक वृद्धि, मुद्रास्फीति दर, मुद्राको आय लोचनशीलता एवम् तरलताको अवस्था समेतलाई ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १८ प्रतिशतमा सीमित गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७४ असोज मसान्तमा उक्त वृद्धिदर १४.२ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक क्रियाकलापले गति लिएसँगै कर्जा लगानी विस्तार हुने देखिएकोले चालु आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर लक्षित स्तरमा नै रहने देखिन्छ ।

तालिका ३: मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति

विवरण	आ.व. २०७४/७५ को लक्ष्य	२०७४ असोज मसान्त
विस्तृत मुद्राप्रदाय वृद्धिदर	१८	१४.२
आन्तरिक कर्जा वृद्धिदर	२७.८	२०.९
निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर	२०	१८.५

- प्रक्षेपित मुद्रास्फीति दर तथा आर्थिक वृद्धिदरको आधारमा सृजना हुने अर्थतन्त्रको समष्टिगत मागको अवस्था एवम् नेपाल सरकारको बजेटमा उल्लिखित नीति तथा कार्यक्रमलाई समेत ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा कुल आन्तरिक कर्जा २७.८ प्रतिशतले बढ्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७४ असोज मसान्तमा कुल आन्तरिक कर्जा २०.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी, आन्तरिक कर्जाको महत्वपूर्ण सम्भागको रूपमा रहेको निजी क्षेत्रतर्फको दाबी आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा २० प्रतिशतले बढ्ने लक्ष्य रहेकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७४ असोज मसान्तमा यस्तो कर्जा १८.५ प्रतिशतले बढेको छ । लगानीको वातावरण सुधारोन्मुख रहेकोले निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा लगानी विस्तार हुने देखिएको छ भने आन्तरिक कर्जाको लक्ष्य सरकारी वित्तको आगामी स्थितिमा निर्भर रहने देखिन्छ ।
- भारतीय मुद्रासँगको स्थिर विनिमयदर मौद्रिक अंकुशको रूपमा रहेको सन्दर्भमा नेपाली रुपैयाँ प्रचलित मूल्यमा भारतीय रुपैयाँसँग स्थिर रहेको छ भने अमेरिकी डलरसँग केही अवमूल्यन भएको छ । २०७४ असार मसान्तको तुलनामा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ०.४ प्रतिशतले अवमूल्यन भई २०७४ असोज मसान्तमा प्रति अमेरिकी डलर रु. १०३.२९ कायम भएको छ ।

मौद्रिक नीतिमा उल्लेखित कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

संचालन लक्ष्य तथा उपकरण

- बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकमा कायम गर्नुपर्ने अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा निरन्तरता दिदै मौद्रिक व्यवस्थापनलाई पारदर्शी, व्यवस्थित एवम् आधुनिक बनाउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि लागू गरिएको ब्याजदर करिडोर पद्धतिलाई परिमार्जन गरी थप परिष्कृत बनाइएको छ ।
- करिडोर पद्धतिलाई पूर्णता दिने क्रममा ७ प्रतिशतको स्थायी तरलता सुविधालाई करिडोरको माथिल्लो सीमा तथा ३ प्रतिशतको दुई हप्ते निक्षेप संकलन दरलाई तल्लो सीमा निर्धारण गरिएको छ । अल्पकालीन ब्याजदरलाई करिडोरको सीमाभित्र कायम राख्न ५ प्रतिशतको रिपो दरलाई नीतिगत दरको रूपमा राखिएको छ ।
- बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका सुरक्षणपत्रको धितोमा स्थायी तरलता सुविधा प्रदान गर्दा साविकको ५ कार्यदिनको सीमालाई ७ कार्यदिन कायम गरिएको छ ।
- तरलताको प्रकृतिका आधारमा नियमित, आकस्मिक एवम् संरचनात्मक खुलाबजार कारोबारका उपकरणहरू साविककै व्यवस्था बमोजिम प्रयोगमा ल्याइएको छ ।
- यस बैंकको आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मुनाफाबाट समेत रकम छुट्टयाई करिब रु. २० अर्बको पुनरकर्जा कोष स्थापना गर्ने कार्य प्रारम्भ गरिएको छ ।

१६. वाणिज्य बैंकहरूले २०७५ असारसम्ममा कृषि क्षेत्रमा १० प्रतिशत, जलविद्युत्मा ५ प्रतिशत, पर्यटन क्षेत्रमा ५ प्रतिशत र बाँकी अन्य प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा गरी आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम २५ प्रतिशत कर्जा अनिवार्य रूपमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

तरलता व्यवस्थापन

तालिका ४: तरलता प्रशोचन तथा प्रवाह

(रु. अर्बमा)

विवरण	तीन महिना	
	२०७३/७४	२०७४/७५
(क) तरलता प्रशोचन	९०.२५	११५.४
निक्षेप संकलन (दुई हप्ते)	२६.४५	-
निक्षेप संकलन (९० दिने)	५.०५	२.४५
निक्षेप संकलन (३० दिने)	-	३८.२
रिभर्स रिपो	५८.७५	७४.७५
सोफ्टे बिक्री बोलकबोल	-	-
(ख) तरलता प्रवाह	१७.७६	-
रिपो	१०.०१	-
स्थायी तरलता सुविधा	७.७५	-

१७. अघिल्लो वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को तीन महिनामा अधिक तरलताको स्थिति रहेको छ । समीक्षा अवधिमा पटक पटक गरी विभिन्न उपकरणमार्फत कुल रु. ११५ अर्ब ४० करोड तरलता प्रशोचन गरिएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. ९० अर्ब २५ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको थियो (तालिका ४) ।

१८. अघिल्लो वर्षको पहिलो त्रयमासमा रिपो तथा स्थायी तरलता सुविधामार्फत कुल रु. १७ अर्ब ७६ करोड तरलता प्रवाह भएकोमा समीक्षा अवधिमा तरलता प्रवाह भएको छैन ।

१९. स्थिर विनिमय दर पद्धति अवलम्बन गरिएको विद्यमान सन्दर्भमा विदेशी विनिमय हस्तक्षेप मौद्रिक नीतिको प्रमुख उपकरणको रूपमा रहँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को तीन महिनामा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर ९४ करोड ७५ लाख खुद खरिद गरी रु. ८९ अर्ब ८० करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर ९० करोड र युरो ४ करोड बिक्री गरी रु. ९७ अर्ब ४९ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ ।

२०. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को पहिलो त्रयमासमा वाणिज्य बैंकहरूले रु. २०२ अर्ब ४० करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले रु. ७ अर्ब ८ करोडको अन्तर बैंक कारोबार गरेका छन् ।

ब्याजदर

२१. २०७३ असोजमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर २.१२ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ असोजमा १.१८ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तरबैंक कारोबारको भारित औसत ब्याजदर २०७३ असोजमा ३.२७ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ असोजमा १.१३ प्रतिशत कायम भएको छ । समीक्षा अवधिमा अधिक तरलताको स्थिति रहेकोले अल्पकालीन ब्याजदरहरू अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा घटेका हुन् ।

कर्जा व्यवस्थापन

भूकम्प पीडित कर्जा

२२. भूकम्प पीडितहरूलाई बढीमा २ प्रतिशतसम्मको ब्याजदरमा आवासीय घर निर्माण कर्जा प्रदान गर्न यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शून्य ब्याजदरमा पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत २०७४ असोज मसान्तसम्ममा रु. ९६ करोड २६ लाख पुनरकर्जा उपयोगमा रहेको छ । विभिन्न २१ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ५२१ जना व्यक्तिले यस्तो कर्जा प्राप्त गरेका छन् ।

कृषि ब्याज अनुदान कर्जा

२३. नेपाल सरकारबाट ५ प्रतिशत ब्याज अनुदानमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह गरिने व्यवसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी कर्जा २०७४ असोज मसान्तसम्ममा ६०७७ जनाले उपयोग गरेका छन् । यस अन्तर्गत रु. ६ अर्ब ६० करोड ७५ लाख कर्जा बक्यौता रहेको छ भने रु. २७ करोड १६ लाख ब्याज अनुदान प्रदान गरिएको छ ।

साधारण पुनरकर्जा

२४. उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ लगानी तथा निर्यात विस्तारमा समेत सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले यस बैंकबाट सहूलियत दरमा (४ प्रतिशत ब्याजदर) प्रदान गरिने पुनरकर्जाको उपयोग समीक्षा अवधिमा बढेको छ । २०७४ असोज मसान्तसम्ममा साधारण पुनरकर्जा रु. ७ अर्ब ६१ करोड ५५ लाख र निर्यात पुनरकर्जा रु. ६७ करोड २४ लाख गरी कुल रु. ८ अर्ब २८ करोड ७९ लाख पुनरकर्जा लगानीमा रहेको छ ।

विपन्न वर्ग कर्जा

२५. वाणिज्य बैंकहरूले कुल कर्जाको ५ प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । त्यसैगरी, साना तथा मझौला उद्योग र व्यावसायिक कृषि परियोजनाको धितोमा बैंक तथा वित्तीय

संस्थाहरुबाट प्रवाह हुने रु. १० लाखसम्मको कर्जालाई समेत विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत २०७४ असोज मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरुले प्रत्यक्ष रूपमा १.७४ प्रतिशत, अप्रत्यक्ष रूपमा ४ प्रतिशत र युवा स्वरोजगार कोष अन्तर्गतको ०.२० प्रतिशत लगानी समेत गरी कुल कर्जाको ५.९४ प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गमा प्रवाह गरेका छन् (तालिका ५) ।

तालिका ५ : वाणिज्य बैंकहरुबाट विपन्न वर्गमा कर्जा लगानी

विवरण	रकम (रु. अर्बमा)				कुल कर्जाको अंश (प्रतिशत)			
	असार			असोज	असार			असोज
	२०७२	२०७३	२०७४	२०७४	२०७२	२०७३	२०७४	२०७४
कुल विपन्न वर्ग कर्जा लगानी	५०.९	६५.७	९३.९२	१०१.५७	५.१	५.५	५.८९	५.९४
प्रत्यक्ष लगानी	१०.३	१२.४	२७.२५	२९.७८	१.०	१.०	१.७१	१.७४
अप्रत्यक्ष लगानी	३७.१	४९.७	६६.६७	७१.७९	३.७	४.२	३.९६	४.००
युवा स्वरोजगार कोष लगानी	३.५	३.६	३.४७	३.४७	०.३	०.३	०.२२	०.२०

समष्टिगत विवेकशील नियमन

२६. वित्तीय कारोबारको अन्तर-सम्बन्ध, त्यसबाट सृजना हुन सक्ने जोखिम तथा वित्तीय क्षेत्रको स्व-चक्रीय व्यवहार (Procyclical Behavior) लाई व्यवस्थापन गर्न यस बैंकले समष्टिगत विवेकशील नियमनका विभिन्न मापदण्डहरु तर्जुमा गरी लागू गर्दै आएको छ ।
२७. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मध्यतिर बैंकिङ क्षेत्रमा देखिएको वित्तीय घर्षणलाई सम्बोधन गर्न कर्जा/प्राथमिक पुँजी-निक्षेप अनुपात गणना गर्दा तोकिएका क्षेत्रमा प्रवाह भएको कर्जाको ५० प्रतिशत घटाउन पाउने सुविधालाई हटाई २०७४ असोज मसान्तसम्ममा तोकिएको सीमाभित्र ल्याइसक्नु पर्ने व्यवस्था आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिमा गरिएको थियो । जस अनुसार २०७४ असोजमा वाणिज्य बैंकहरुको कर्जा/प्राथमिक पुँजी-निक्षेप अनुपात ७५.५४ प्रतिशत रहेको छ ।
२८. वाणिज्य बैंकहरुले कुल निक्षेपमा संस्थागत निक्षेपको अंश साविकको ५० प्रतिशतबाट २०७५ असारसम्म ४५ प्रतिशतको सीमाभित्र कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएकोमा २०७४ असोज मसान्तमा यस्तो निक्षेपको अंश ४७.८१ प्रतिशत रहेको छ ।
२९. विकेंद्रित विकासलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले काठमाडौं उपत्यकाभित्र रियल स्टेट कर्जा र त्यसको सुरक्षणबीचको अनुपात (एलटीभी रेसियो) हालको ५० प्रतिशतबाट ४० प्रतिशत कायम गरी अन्य स्थानका हकमा साविकको ५० प्रतिशतसम्मको अनुपातलाई निरन्तरता दिइएको छ । २०७४ असोज मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कुल कर्जामा रियल स्टेट कर्जा (व्यक्तिगत आवासीय घर कर्जा समेत) को अंश १४.७२ प्रतिशत रहेको छ ।

३०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले प्रदान गर्ने व्यक्तिगत आवासीय घर कर्जाको रु. १ करोडको सीमालाई वृद्धि गरी रु. १ करोड ५० लाख कायम गरिएको छ ।

तालिका ६ : केही प्रमुख शीर्षकमा लगानीमा रहेको कर्जा (रु.अर्बमा)

विवरण	असार			असोज
	२०७२	२०७३	२०७४	२०७४
१. ओभरड्राफ्ट	२३५.५	२९४.३	३५९.३	३६९.८
२. रियल स्टेट (आवासीय घर कर्जासमेत)	१९५.१	२५०.९	२९३.७	३०६.१
३. हायर पर्चेज	७६.४	११०.१	१४९.३	१५१.९
४. शेयर मार्जिन	२३.५	३७.७	४०.५	४२.४

३१. निजी प्रयोजनका सवारी साधनमा ऋण प्रवाह गर्दा सो सवारीको मूल्याङ्कनको अधिकतम ५० प्रतिशतसम्म मात्र बैंकले लगानी गर्न सक्ने व्यवस्थालाई ६५ प्रतिशत पुऱ्याइएको र विद्युतीय सवारी साधनको हकमा उक्त सीमा ८० प्रतिशत कायम गरिएको छ । २०७४ असोज मसान्तसम्ममा हायर पर्चेज शीर्षकमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको रु. १५१ अर्ब ९० करोड कर्जा लगानीमा रहेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार

३२. अघिल्लो आर्थिक वर्ष वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थामा विभिन्न सुधारहरु भएका छन् । नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८, बैंकिङ कसुर तथा सजाय ऐन २०६४ र कर्मचारी संचय कोष ऐन २०१९ मा समसामयिक संशोधन भएको छ । त्यसैगरी, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ र निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोषको स्थापना र संचालन सम्बन्धी ऐन, २०७३ जारी भएको छ । यसबाट वित्तीय क्षेत्रको समग्र विकासमा टेवा पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।

३३. वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीतिमा उल्लेख भएका यस बैंकसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरु क्रमशः कार्यान्वयनको क्रममा रहेका छन् ।
३४. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा भएको व्यवस्था बमोजिम पूर्वाधार विकास बैंक स्थापनाका लागि “पूर्वाधार विकास बैंकको इजाजत सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था, २०७४” लागू गरिएको छ । उक्त इजाजत नीतिमा पूर्वाधार विकास बैंकको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. २० अर्ब हुनुपर्ने, विदेशी बैंक वा वित्तीय संस्थाको संयुक्त लगानी नरहने बैंकको हकमा संस्थापक समूहको न्यूनतम ५१ प्रतिशत र सर्वसाधारण समूहको न्यूनतम ३० प्रतिशत शेयर लगानी हुनुपर्ने, विदेशी लगानीकर्ताको न्यूनतम २० प्रतिशतदेखि अधिकतम ८५ प्रतिशतसम्म शेयर लगानी हुन सक्ने लगायतका व्यवस्थाहरु गरिएको छ ।
३५. पूर्वाधार विकास बैंक स्थापनाका लागि हालसम्म एउटा संस्थाले आवेदन दिएकोमा प्रमोटरहरुको Fit and Proper Test सम्बन्धी कार्य भइरहेको छ ।
३६. यस बैंकको लगानी रहेको विभिन्न संगठित संस्थाहरुको शेयर क्रमशः विनिवेश गर्न प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार भएको छ ।
३७. संघीयता कार्यान्वयनको सन्दर्भमा अर्को व्यवस्था नभएसम्मका लागि यस बैंकको विराटनगर कार्यालयले प्रदेश नं. १, जनकपुर तथा वीरगञ्ज कार्यालयले साविकको व्यवस्था अनुसारका प्रदेश नं. २ का जिल्लाहरु, केन्द्रीय कार्यालयले प्रदेश नं. ३, पोखरा कार्यालयले प्रदेश नं. ४, सिद्धार्थनगर कार्यालयले साविक बमोजिमका प्रदेश नं. ५ का जिल्लाहरु, नेपालगञ्ज कार्यालयले साविकको व्यवस्था अनुसार प्रदेश नं. ५ का जिल्लाहरु एवम् प्रदेश नं. ६ र धनगढी कार्यालयले प्रदेश नं. ७ को केन्द्रीय बैंकिङ्ग सम्बन्धी कार्य हेर्ने व्यवस्था मिलाइसकिएको छ ।

वित्तीय विस्तार

३८. मर्जर तथा प्राप्तिको परिणामस्वरूप यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको संख्या घटेतापनि शाखा सञ्जालमा विस्तार आएको छ । यस अनुसार २०७४ असोज मसान्तमा २८ वाणिज्य बैंक, ३९ विकास बैंक, २७ वित्त कम्पनी र ५४ लघुवित्त विकास बैंक गरी कुल १४८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु संचालनमा रहेका छन् । २०७४ असोज मसान्तमा यी संस्थाहरुको शाखा संख्या ५२४७ पुगेको छ (तालिका ७) ।

तालिका ७ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको संख्या/शाखा संख्या

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु	संख्या			शाखा संख्या		
	२०७३ असार	२०७४ असार	२०७४ असोज	२०७३ असार	२०७४ असार	२०७४ असोज
वाणिज्य बैंक	२८	२८	२८	१८६९	२२७४	२३१८
विकास बैंक	६७	४०	३९	८५२	७६९	७७६
वित्त कम्पनी	४२	२८	२७	१७५	१३०	१३६
लघुवित्त वित्तीय संस्था	४२	५३	५४	१३७६	१८९५	२०१७
जम्मा	१७९	१४९	१४८	४२७२	५०६८	५२४७

३९. द्वन्द्वकालमा विस्थापित भएका बैंकहरुका शाखाको पुनर्स्थापनालाई प्रभावकारी बनाउन त्यस्ता स्थानमा दुईवटा शाखा पुनर्स्थापना गरेको अवस्थामा काठमाडौं उपत्यकामा यस बैंकको स्वीकृति लिई एक शाखा खोल्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । द्वन्द्वकालमा विस्थापित राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड तथा कृषि विकास बैंक लिमिटेडको कुल १९७ शाखा तथा उपशाखामध्ये हालसम्म १६६ शाखा तथा उपशाखा पुनर्स्थापना भइसकेका छन् भने ३१ वटा प्रक्रियामा रहेका छन् ।
४०. संघीय संरचना अनुसार तय भएका ७५३ स्थानीय तह मध्ये हालसम्म ३३१ स्थानीय तहमा वाणिज्य बैंकहरुको उपस्थिति रहेको छ ।

निधमन तथा सुपरिवेक्षण

तालिका ८ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको चुक्ता पूँजी (रु. अर्बमा)

४१. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिले न्यूनतम चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेपश्चात् बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले मर्जर/एक्वीजिशन, बोनस शेयर, हकप्रद एवम् थप शेयरमार्फत चुक्ता पूँजी वृद्धि गरेका छन् । २०७४ असोज मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको चुक्ता पूँजी रु. २३८ अर्ब ४५ करोड पुगेको छ । २०७२ असार मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको चुक्ता पूँजी रु. १४१ अर्ब ७० करोड रहेको थियो ।

संस्थाको प्रकार	असार				असोज
	२०७१	२०७२	२०७३	२०७४	२०७४
वाणिज्य बैंक	८७.३	९८.३	१२२.५	१८६.८	१९६.१
विकास बैंक	२६.१	२७.६	२९.३	२९.७	३१.४
वित्त कम्पनी	१५.९	१५.८	१३.२	१०.५	१०.९
कुल	१२९.४	१४१.७	१६५.०	२२६.९	२३८.४

४२. प्रारम्भिक तथ्याङ्क अनुसार आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को पहिलो त्रयमासमा वाणिज्य बैंकहरूले रु. १० अर्ब ९ करोड खुद मुनाफा आर्जन गरेका छन् ।
४३. २०७४ असोज मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको निष्क्रिय कर्जा कुल कर्जाको १.८ प्रतिशत रहेको छ । २०७४ असोज मसान्तमा यस्तो कर्जा अनुपात १.६ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी, २०७४ असोज मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूले निष्क्रिय कर्जाका लागि रु.४३ अर्ब ५३ करोड कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गरेका छन् । यो रकम कुल कर्जाको २.४ प्रतिशत हुन आउँछ ।
४४. सामाजिक सुरक्षा भत्ता बैंक खातामार्फत् उपलब्ध गराई सबै नेपालीको बैंक खाता खोल्ने नेपाल सरकारको अभियानमा सहयोग पुर्याउन बैंक तथा वित्तीय संस्था नभएका गाउँपालिकाहरूमा शाखा खोली हालसम्म खाता नभएका नेपाली नागरिकहरूको खाता आर्थिक वर्ष २०७४/७५ भित्र खोलेमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रति २५०० खाता बराबर रु. १ करोड निर्व्याजी सापटी एक वर्षको लागि प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
४५. नगद कारोबारबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न २०७४ साउन १ गतेदेखि रु. १० लाख वा सो भन्दा बढीको रकम भुक्तानी गर्दा अनिवार्य रूपमा एकाउन्टपेयी चेकमार्फत् गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसअघि रु. ३० लाखभन्दा बढीको कारोबार अनिवार्य रूपमा चेकमार्फत् गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको थियो ।
४६. वित्तीय पहुँच विस्तार गर्न र भुक्तानी प्रणालीलाई सुरक्षित एवम् प्रभावकारी बनाउन नीति, नियम र निर्देशन जारी गरिएको र भुक्तानी सेवा प्रदायक (PSP) तथा भुक्तानी सेवा संचालक (PSO) लाई इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ ।
४७. FinTech कारोबारको अनुगमन तथा व्यवस्थित गर्न इन्टरनेट कारोबार, कार्ड सम्बन्धी कारोबार, दूरसंचार सेवा प्रदायक र सेटलमेण्ट बैंक सम्बन्धी केही निर्देशनहरू जारी भइसकेको र Retail Payment System को Transaction Limit सम्बन्धी निर्देशन जारी गर्ने प्रक्रियामा रहेको छ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय साक्षरता

४८. वित्तीय सेवा लिने ग्राहकहरूको हित संरक्षणका लागि लघुवित्त संस्थाहरूले अधिकतम २ प्रतिशतसम्म मात्र सेवा शुल्क लिन पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
४९. लघुवित्त संस्थाका ग्राहकहरूको हकहितका लागि खडा गरिएका सबै कोषहरूलाई ग्राहक संरक्षण कोषमा समायोजन गरी कार्यविधिमार्फत् उपयोग गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५०. २०७४ असोजमा लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको संख्या ५३ रहेकोमा चालु आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमासमा थप एक संस्थाले इजाजत प्राप्त गरी २०७४ असोजमा यस्तो संख्या ५४ पुगेको छ ।
५१. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप ४२.८ प्रतिशत र कर्जा तथा सापटी ३७.९ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल निक्षेप रु. ३४ अर्ब ४० करोड र कुल कर्जा तथा सापटी रु. १०७ अर्ब ५२ करोड पुगेको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

५२. नेपालका वायुसेवा प्रदायक कम्पनीहरूमा कार्यरत विदेशी नागरिकको श्रम स्वीकृति र सम्भौताको अवधि बहाल रहेको अवस्थामा रोजगारदातासँग गरेको करारमा उल्लिखित पारिश्रमिकमा प्रचलित कानून बमोजिम कर कटौतपश्चात् हुन आउने रकमको बढीमा ७५ (पचहत्तर) प्रतिशतसम्मको रकम यस बैंकले प्रदान गरेको अधिकतम १ वर्ष सम्मको स्थायी अनुमतिपत्रको आधारमा आवश्यक कागजात लिई परिवर्त्य विदेशी मुद्रा (भारतीय नागरिकको हकमा भारतीय मुद्रामा) सम्बन्धित मुलुकमा पठाउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
५३. हवाईजहाज, दूरसंचार र मेडिकल इक्विपमेन्टका पार्टपूजाहरू तत्कालै विदेशबाट मगाउनु परेको अवस्थामा र बिक्रेताले उधारोमा दिएमा अधिकतम अमेरिकी डलर १० हजार मूल्यसम्मका त्यस्ता सामानहरू त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल भन्सार नाकाबाट आयात गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । यसरी आयात भएका सामानका लागि वि.वि.नि. फारम जारी गर्न आवश्यक नहुने र यस्ता सामानहरू नियमानुसार भन्सार जाँच पास भई आएको ९० दिनभित्र सम्बन्धित कागजातका आधारमा भुक्तानी पठाउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
५४. इजाजतप्राप्त होटलहरूले आफ्ना ग्राहकलाई प्रति ग्राहक अधिकतम ३०० अमेरिकी डलर वा सो बराबरसम्मको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा एक बसाई अवधिमा एक पटकको लागि मात्र सटही प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

५५. इजाजत प्राप्त बैंकहरुले आफूसँग भएको विदेशी मुद्रा विदेशस्थित बैंकमा लगानी गर्दा अधिकतम २ वर्षसम्म लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा पूर्ण तरल सरकारी सुरक्षणपत्रमा बढीमा ५ वर्षसम्मका लागि लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

समष्टिगत आर्थिक परिदृश्य

५६. सन् २०१६ मा विश्व अर्थतन्त्र ३.२ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१७ मा ३.६ र सन् २०१८ मा ३.७ प्रतिशतले वृद्धि हुने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको पछिल्लो प्रक्षेपण छ । विकसित राष्ट्रहरु खासगरी संयुक्त राज्य अमेरिका, क्यानडा, युरो क्षेत्र तथा जापानको अर्थतन्त्रमा उल्लेख्य सुधार आएको कारण सन् २०१७ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदरमा सुधार आउने कोषले जनाएको छ । तर यस्तो आर्थिक वृद्धिलाई दिगो बनाउन थुप्रै चुनौतीहरु रहेको पनि कोषले उल्लेख गरेको छ ।
५७. सन् २०१७ अक्टोबरमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले जारी गरेको “विश्व वित्तीय स्थायित्व प्रतिवेदन” मा नीतिगत व्यवस्थाले दिएको दरिलो टेवा, नियामकीय सम्बर्द्धन तथा बढ्दो आर्थिक वृद्धिदर आदिले विश्व वित्तीय बजार सुदृढ हुँदै गएको उल्लेख छ । उक्त प्रतिवेदनले निरन्तरको मौद्रिक सहजीकरणले लिभरेज बढाउने एवम् सम्पत्तिको मूल्याङ्कन वृद्धि गर्ने जोखिम रहेको समेत इंगित गरेको छ । यसबाट वित्तीय प्रणालीको जोखिम बैकिङ्गबाट गैर-बैकिङ्ग क्षेत्रतर्फ सर्दै गएकोले मौद्रिक सामान्यीकरणमा सन्तुलन ल्याउने र बैकिङ्ग क्षेत्र बाहिर थप जोखिम बढ्न नदिनेतर्फ सजग रहनु पर्ने सुझाव समेत कोषले दिएको छ ।
५८. चालु आर्थिक वर्षको तीन महिनासम्म उपलब्ध तथ्याङ्क एवम् सूचनालाई आधार मान्दा मुलुकको समष्टिगत आर्थिक गतिविधि सन्तोषजनक रहेको देखिन्छ । पर्याप्त वर्षाका कारण कुल गार्हस्थ उत्पादनमा महत्वपूर्ण अंश रहेको कृषि क्षेत्रले सकारात्मक योगदान गर्ने, उर्जाको सहज आपूर्ति एवम् केही जलविद्युत परियोजनाहरु चालु आर्थिक वर्षभित्रै सम्पन्न हुने, पर्यटक आगमन र होटल बुकिङ्गमा देखिएको उत्साहजनक वृद्धि, पुननिर्माणले गति लिन थालेको, वित्तीय विकेन्द्रीकरणका कारण स्थानीय निकायको आर्थिक गतिविधि बढ्ने तथा सरकारको पूँजीगत खर्च गर्ने क्षमतामा समेत विस्तार हुने अपेक्षाका आधारमा लक्षित आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।
५९. मूल्य स्थितितर्फ, छिमेकी मुलुक र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा मूल्य वृद्धि न्यून रहेको, विद्युत् आपूर्तिमा उल्लेख्य सुधार भई औद्योगिक तथा सेवा क्षेत्रका गतिविधिको उत्पादन लागत कम हुँदै गएको तथा आपूर्ति व्यवस्था समेत सहज रहेका कारण समीक्षा अवधिमा मुद्रास्फीति न्यून रहेको हो । तथापि पछिल्लो समय तरकारीमा भएको उच्च मूल्य वृद्धि, निर्वाचनताका तथा तत्पश्चात् सिर्जना हुने अतिरिक्त मागको दबाव, निजी एवम् सार्वजनिक क्षेत्रमा भइरहेका निर्माण कार्यका कारण श्रमिक तथा सामग्रीहरुको मूल्यमा हुने वृद्धि तथा छिमेकी मुलुकमा समेत मुद्रास्फीति क्रमशः बढिरहेको सन्दर्भमा मूल्य स्थायित्व कायम गर्ने कार्यमा थप चनाखो रहनु पर्ने देखिन्छ ।
६०. सरकारले चालु आर्थिक वर्षको शुरुदेखि नै आन्तरिक ऋण उठाउन थालेकोले बैकिङ्ग प्रणालीको तरलता व्यवस्थापन सहज हुँदै गएको छ । चालु आर्थिक वर्षको पहिलो तीन महिनामा नेपाल सरकारले रु. ५७ अर्ब ५४ करोड आन्तरिक ऋण उठाएको छ । तरलताको उचित व्यवस्थापन र ब्याजदरमा देखिने उतार चढावलाई न्यूनीकरण गर्न सुधार सहितको ब्याजदर करिडोर प्रणाली लागू गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट ब्याजदर स्थायित्व कायम हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
६१. विद्यमान आर्थिक अवस्था सन्तोषजनक देखिएतापनि आर्थिक वृद्धिलाई दिगो बनाइराख्न नीतिगत तथा संरचनागत सुधार गर्नु आवश्यक छ । मुख्यतः पूँजीगत खर्च तथा बजेट कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउँदै पूर्वाधार विकास र पुनर्निर्माण कार्यमा तीव्रता दिनु पर्ने देखिन्छ ।
६२. पछिल्लो समय आयातमा भएको विस्तार एवम् विप्रेषण आप्रवाहमा देखिएको न्यून वृद्धिले गर्दा चालु खाता घाटामा रहेको छ । वैदेशिक रोजगारमा जाने नेपाली कामदारहरुको संख्या पनि घट्दो क्रममा छ । नेपालीहरुको वैदेशिक रोजगारीको प्रमुख गन्तव्यको रूपमा रहेको कतारमा विद्यमान असहज परिस्थितिका कारण समेत विप्रेषण आप्रवाह प्रभावित हुने देखिन्छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

६३. चालु आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दाको समयमा मुद्रास्फीति दर न्यून रहेको, विदेशी विनिमय संचिति सुविधाजनक अवस्थामा रहेको, आर्थिक गतिविधि सुधारोन्मुख रहनुका साथै अर्थतन्त्रको परिदृश्य सकारात्मक रहेको थियो । मूल्य स्थितिमा सुधार हुँदै गएको र लक्षित आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी कर्जा लगानीलाई सहज तुल्याउन लचिलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्न सकिने अवस्था रहेपनि

- बहूदो व्यापार घाटा, तरलता स्थिति, बजेट कार्यान्वयनसँगै अधिक मागमा पर्नसक्ने दबाव समेतलाई दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई सन्तुलित तुल्याइएको थियो ।
६४. मौद्रिक नीति सार्वजनिक भएपश्चात् तीन महिनाको अवधिमा विकसित आर्थिक एवम् वित्तीय अवस्थालाई हेर्दा तरकारी तथा फलफूलको मूल्यमा केही उतार-चढाव आएतापनि समग्र मूल्य स्थिति नियन्त्रित रहेको, तरलता व्यवस्थापन प्रभावकारी भएको तथा अल्पकालीन ब्याजदरहरू क्रमशः बढ्ने क्रममा रहेका छन् । राज्य पुनरसंरचनासँगै स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न भई प्रतिनिधिसभा तथा प्रदेशसभाको निर्वाचन सम्पन्न हुने क्रममा रहेकोले निर्वाचनपश्चात् मुलुकमा थप राजनीतिक स्थायित्व कायम भई आर्थिक क्रियाकलापले गति लिने देखिन्छ ।
६५. आर्थिक क्रियाकलापमा विस्तार हुने देखिएता पनि उच्च आयात तथा संकुचित विप्रेषण आप्रवाहका कारण वाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा दबाव पर्न सक्ने जोखिम भने बढेको छ । वित्तीय क्षेत्रतर्फ हेर्दा आर्थिक गतिविधि विस्तार भएसँगै कर्जा लगानीको माग बढ्न गई अधिक तरलता कम हुँदै जाने तथा ब्याजदरमा केही चाप पर्ने संकेत देखिएको छ ।
६६. सार्वजनिक वित्ततर्फ, समीक्षा अवधिमा स्रोत परिचालन तथा सरकारी खर्चको अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ । तथापि, स्रोत परिचालनको तुलनामा पूँजीगत खर्च भने अपेक्षित रूपमा बढ्न सकेको छैन ।
६७. संघीयता कार्यान्वयनसँगै चालु आर्थिक वर्षको बजेटले स्थानीय तहलाई वित्तीय समानीकरण तथा सशर्त अनुदानको रूपमा बजेट विनियोजन गरेको छ । यस व्यवस्थाबाट विकास निर्माण एवम् सेवा प्रवाहको कार्य प्रभावकारी हुनगई विकेन्द्रित विकासको आधार मजबुत हुने विश्वास गरिएको छ ।
६८. जलविद्युत्, कृषि, पर्यटन, निर्यात, साना एवम् मझौला उद्योग, औषधी उत्पादन, सिमेन्ट तथा गार्मेन्ट लगायतका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा प्रयाप्त मात्रामा कर्जा प्रवाह हुन सकेको छैन । यसका लागि कर्जाको आपूर्तिको अतिरिक्त माग पक्षमा समेत सुधार गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा कर्जा विस्तारका माध्यमबाट आर्थिक वृद्धिमा वित्तीय क्षेत्रको योगदानलाई थप प्रभावकारी बनाउनु पर्ने चुनौती रहेको छ । त्यसैगरी, संघीयता कार्यान्वयनसँगै सबै स्थानीय तहमा बैंक शाखा स्थापना गर्ने तथा आम सर्वसाधारणलाई वित्तीय सचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने चुनौती रहेको छ । अर्कोतर्फ, शेयर बजार तथा घरजग्गा कारोबारमा हुने लगानीबाट उत्पन्न हुनसक्ने सम्भावित जोखिम न्यूनीकरणका लागि त्यस्ता कारोबारहरूको अनुगमनलाई थप प्रभावकारी बनाउनु पर्ने देखिएको छ ।
६९. उपर्युक्त पृष्ठभूमिमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्दै आर्थिक वृद्धि एवम् समावेशी वित्तीय विकास अभिवृद्धि गर्ने मौद्रिक नीतिको प्रमुख उद्देश्यलाई ध्यानमा राखी अर्थतन्त्रको विद्यमान अवस्था एवम् परिदृश्य विश्लेषणका आधारमा मौद्रिक नीतिको विद्यमान कार्यदिशालाई निरन्तरता दिइएको छ । खासगरी सरकारी वित्त एवम् वाह्य क्षेत्रको आगामी स्थितिले पर्न सक्ने प्रभावलाई मध्यनजर राखी आवश्यक मौद्रिक व्यवस्थापनका उपायहरू अवलम्बन गर्दै लगिनेछ ।

मौद्रिक तथा वित्तीय उपायहरू

७०. मौद्रिक नीतिको उपर्युक्त कार्यदिशा अनुरूप विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात, बैंकदर लगायतका पुनरकर्जा दर सम्बन्धी व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ ।
७१. अल्पकालीन ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा राखी ब्याजदर स्थायित्व कायम गर्न ब्याजदर करिडोर प्रणालीलाई थप सक्रिय एवम् प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ ।
७२. प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरूमा तोकिएको अनुपातमा कर्जा लगानी विस्तार गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहित गर्दै सोको अनुगमनलाई थप सक्रिय तुल्याइने छ ।
७३. संघीय संरचना अनुसार तय भएका ७५३ स्थानीय तहमध्ये वाणिज्य बैंकको पहुँच नभएका ४२२ स्थानीय तहमा शाखा विस्तारका लागि प्रोत्साहन गर्न यस बैंकले सम्बन्धित बैंकलाई एक वर्षका लागि रु. १ करोड निर्व्याजी सापटी प्रदान गर्ने व्यवस्थाको माग पक्षलाई क्रियाशील तुल्याउँदै सबै स्थानीय तहमा बैंक शाखा स्थापना गर्ने कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाइने छ ।

अन्त्यमा,

७४. मौद्रिक नीति सार्वजनिक भएपछिको तीन महिनासम्मको प्रगति विवरणका आधारमा यो प्रतिवेदन तर्जुमा गर्नको लागि आवश्यक सूचना तथा विवरण उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने सबै सरोकारवालाहरू प्रति बैंक आभार प्रकट गर्दछ र आगामी दिनमा समेत निरन्तर सहयोगको अपेक्षा गर्दछ ।

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा (२०७४ माघ २९)

पृष्ठभूमि

१. २०७४ असार २५ गते सार्वजनिक गरिएको आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिले वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वलाई थप सुदृढ तुल्याउने, सबै स्थानीय तहमा बैंक शाखा विस्तार गर्ने तथा कृषि, उर्जा, पर्यटन लगायतका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा थप कर्जा विस्तार गर्ने कार्यदिशा तय गरेको थियो ।
२. आर्थिक क्रियाकलाप विस्तारका कारण मुद्रास्फीति एवम् शोधनान्तर स्थितिमा पर्न सक्ने दबावलाई नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यका साथ मौद्रिक नीतिका संचालन लक्ष्य तथा उपकरणहरु चयन गरिएका थिए । आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको प्रथम त्रैमासिक समीक्षा २०७४ मंसिर २२ गते सार्वजनिक गरिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि मौद्रिक नीतिको त्रैमासिक समीक्षा गर्ने अभ्यास प्रारम्भ गरिएको हो ।
३. मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा गर्दा अर्थतन्त्रमा देखिएका विद्यमान अवसर र चुनौतीलाई ध्यानमा राख्नु पर्ने देखिन्छ । राजनीतिक संक्रमणको अन्त्यसँगै लगानीमा हुने विस्तारले अर्थतन्त्रमा गुणात्मक प्रभाव पार्ने र उच्च आर्थिक वृद्धिका लागि मार्ग प्रशस्त हुने अवसर प्राप्त भएको छ । यसका साथै बाह्य क्षेत्र सन्तुलन र मुद्रास्फीतिमा देखिएको दबावले समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने कार्यमा चुनौती पनि थपेको छ ।
४. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिमार्फत् घोषणा गरिएको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्ने दूरगामी महत्वको कदमले सार्थकता पाएको छ । यस अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको पूँजीगत आधार सुदृढ भएको छ । उल्लेख्य संख्यामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु एक आपसमा मर्ज भएका छन् भने मर्ज पछि बनेका संस्थाहरु पनि आफ्ना शाखा सञ्जालमार्फत वित्तीय पहुँच विस्तारमा केन्द्रित भएका छन् । पूँजी वृद्धिको महत्वपूर्ण कदमले भविष्यमा समेत बैंकहरुलाई पूँजीगत आधार सबल बनाउनु पर्ने सन्देश दिएको छ ।
५. मौद्रिक नीति जारी भएको ६ महिनामा अर्थतन्त्रको अवस्था मिश्रित रहेको छ । पर्यटक आगमनमा वृद्धि, विद्युत आपूर्तिमा निरन्तरता, पुनर्निर्माणमा देखिएको विस्तार तथा शान्तिपूर्ण रुपमा सम्पन्न भएका स्थानीय तह, प्रदेश सभा र संघीय संसदको चुनावका कारण आर्थिक गतिविधि गतिशील रहने अपेक्षा गरिएको छ । अर्कोतर्फ, बहदो चालु खाता घाटा र बैंकहरुको साधन परिचालनमा देखिएको असन्तुलनका कारण समग्र आर्थिक एवम् वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण हुने देखिएको छ ।
६. विश्व अर्थतन्त्रमा विस्तार, अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा वित्तीय सम्पत्तिको मूल्यमा उच्च उतार चढाव, विकसित मुलुकहरुमा कसिलो मौद्रिक नीतिको अभ्यास तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिका सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक घटनाक्रमको नेपाली अर्थतन्त्रमा मिश्रित प्रभाव पर्ने देखिन्छ ।

आर्थिक लक्ष्यहरुको स्थिति

७. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित ७.२ प्रतिशतको लक्षित आर्थिक वृद्धिदरका सम्बन्धमा समष्टिगत मागको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा कुल उपभोग खर्च विस्तारले निरन्तरता पाएको देखिन्छ । उपभोग खर्चको प्रत्यक्ष प्रभाव मुलुकको व्यापार घाटामा परेको छ । समष्टिगत मागको महत्वपूर्ण पक्ष खुद निर्यात थप खस्केका कारण आर्थिक वृद्धिमा तदनुरूपको प्रभाव परेको देखिन्छ । यद्यपि, कुल पूँजी निर्माणमा केही विस्तार आएकोले आर्थिक वृद्धिमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ ।
८. अर्थतन्त्रको क्षेत्रगत विश्लेषण गर्दा कृषि क्षेत्रको उत्पादन विस्तार सामान्य रहने देखिन्छ । औद्योगिक क्षमता उपयोगमा विस्तार, कच्चा पदार्थ आयातमा वृद्धि तथा पर्यटक आगमनमा देखिएको सुधारले अर्थतन्त्रमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । पर्याप्त वर्षाका कारण मकैको उत्पादनमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ भने बाढीले भू-क्षेत्र कटान गरेका कारण धानको उत्पादन अपेक्षित नहुने देखिन्छ । यी सबै तथ्यहरुको विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा आर्थिक वृद्धि मध्यमखालको रहने देखिन्छ ।
९. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को लागि औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीतिको लक्षित सीमा ७ प्रतिशत रहेकोमा चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनाको औसत मुद्रास्फीति दर ३.५ प्रतिशत रहेको छ (तालिका १) । आन्तरिक उत्पादन तथा आपूर्ति व्यवस्थामा भएको सुधार, तरलता व्यवस्थापनमा अपनाइएको सजगता र छिमेकी

मुलुकमा समेत मुद्रास्फीति नियन्त्रित रहेका कारण मुद्रास्फीति न्यून रहेको हो । तर पछिल्लो समय पेट्रोलियम पदार्थ र निर्माण सामग्रीको मूल्यमा भएको वृद्धिका कारण आगामी दिनमा मुद्रास्फीतिमा चाप पर्ने जोखिम रहेको छ ।

तालिका १ : औसत मुद्रास्फीति दर (प्रतिशतमा)

विवरण	२०७२/७३	२०७३/७४	२०७४/७५	
			लक्षित सीमा	यथार्थ (६ महिना)
समग्र	९.९	४.५	७.०	३.५
खाद्य	१०.९	१.९	-	१.५
गैर-खाद्य	९.२	६.५	-	५.१

१०. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को ६ महिनामा मुलुकको शोधनान्तर स्थिति रु. ६ अर्ब ६६ करोडले घाटामा छ । वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त हुने विप्रेषणमा आएको कमी र आयातको उच्च वृद्धिका कारण चालु खाता घाटा रु. ७५ अर्ब ७१ करोड पुगेकोले समग्र शोधनान्तर घाटामा गएको हो । तथापि, २०७४ पुस मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति रु. १०६७ अर्ब ३४ करोड रहेको छ ।
११. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को अन्त्यसम्ममा कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने गरी विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेकोमा २०७४ पुस मसान्तमा रहेको सञ्चितिले करिब १०.६ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पुग्ने देखिन्छ ।

मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति

१२. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक वृद्धिदर १८.० प्रतिशत भित्र कायम गर्ने प्रक्षेपण गरिएको थियो । प्रक्षेपित आर्थिक वृद्धि,

तालिका २ : मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति (वार्षिक विन्दुगत)

विवरण	आ.व. २०७४/७५ को प्रक्षेपित सीमा	२०७४ पुस मसान्तको यथार्थ
विस्तृत मुद्राप्रदाय वृद्धिदर	१८.०	१४.०
आन्तरिक कर्जा वृद्धिदर	२७.८	२१.७
निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर	२०.०	१७.३

- मुद्रास्फीति र विदेशी विनिमय सञ्चिति मौद्रिक विस्तार सीमाका आधारका रूपमा लिइएका थिए । २०७४ पुस महिनासम्मको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर १४.० प्रतिशतलाई आधार मान्दा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर वाञ्छित सीमा भित्र रहने देखिन्छ (तालिका २) ।
१३. नेपाल सरकारको बजेटसँग तादात्म्य हुने गरी आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को लागि कुल आन्तरिक कर्जा वृद्धिदर २७.८ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएकोमा २०७४ पुसमा वार्षिक विन्दुगत वृद्धि २१.७ प्रतिशत रहेको छ । आगामी दिनमा नेपाल सरकारको खर्च बढ्ने देखिएतापनि आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर वार्षिक सीमाभित्र नै रहने देखिन्छ ।
१४. निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तार आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा २०.० प्रतिशतभित्र सीमित गर्नुपर्ने प्रक्षेपण गरिएकोमा सो कर्जाको वार्षिक विन्दुगत वृद्धि दर २०७४ पुसमा १७.३ प्रतिशत पुगेको छ ।
१५. २०७४ असार मसान्तको तुलनामा २०७४ पुस मसान्तमा नेपाली रूपैयाँ अमेरिकी डलरसँग १.३ प्रतिशतले अधिमूल्यन भई प्रति अमेरिकी डलर रु. १०१.५२ पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रूपैयाँ अमेरिकी डलरसँग १.७ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको थियो ।

मौद्रिक उपकरण तथा तरलता व्यवस्थापन

१६. अल्पकालीन ब्याजदरमा आउने उतार-चढावलाई न्यूनीकरण गर्दै ब्याजदर स्थायित्व कायम गर्ने र मौद्रिक व्यवस्थापनलाई आधुनिकीकरण गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले २०७४ कार्तिक १७ गतेदेखि “ब्याजदर करिडोर सम्बन्धी कार्यविधि, २०७४” कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यस व्यवस्था अनुसार पहिलो पटक २०७४ कार्तिक २९ गते ३.० प्रतिशत दरमा निक्षेप संकलन गरी ब्याजदर करिडोर शुरु गरिएको थियो ।
१७. भारत औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर ३ प्रतिशतभन्दा तल जाने प्रवृत्ति देखिएमा ३ प्रतिशत ब्याजदरमा बजारबाट तरलता प्रशोचन गर्ने र ५ प्रतिशतभन्दा माथि रही बढ्ने प्रवृत्ति देखिएमा ५ प्रतिशत रिपोदरमा बजारमा तरलता पठाउने व्यवस्था अनुरूप यस बैंकले ३ प्रतिशतदेखि ७ प्रतिशतको ब्याजदर करिडोर लागू गरेको छ । यस्तो व्यवस्था शुरु भएपश्चात् अन्तर-बैंक दरलाई करिडोर भित्र राख्ने गरी तरलता व्यवस्थापन हुँदै आएको छ ।

तरलता प्रवाह

१८. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को ६ महिनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. २३ अर्ब ५८ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन् । अधिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. १३ अर्ब ९८ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग भएको थियो ।
१९. समीक्षा अवधिमा खुला बजार कारोबारमार्फत कुल रु. ६९ अर्ब ३३ करोड तरलता प्रवाह गरिएको छ । यस क्रममा ब्याजदर करिडोर अन्तर्गतको १४ दिने रिपो बोलकबोलमार्फत रु. ४४ अर्ब ५ करोड र सोभै खरिद बोलकबोलमार्फत रु. २५ अर्ब २८ करोड तरलता प्रवाह गरिएको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. १५ अर्ब ४० करोड तरलता प्रवाह भएको थियो ।
२०. समीक्षा अवधिमा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ९२ करोड खुद खरिद गरी रु. १९८ अर्ब ४ करोड खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर २ अर्ब ४ करोड खुद खरिद भई रु. २१९ अर्ब ३५ करोड खुद तरलता प्रवाह भएको थियो ।

तरलता प्रशोचन

२१. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को ६ महिनासम्ममा खुलाबजार कारोबारका विभिन्न उपकरणहरूमार्फत पटक-पटक गरी रु. १२९ अर्ब २० करोड तरलता प्रशोचन गरिएको छ । यस अनुसार निक्षेप संकलन बोलकबोलमार्फत रु. ४२ अर्ब ३५ करोड, ब्याजदर करिडोर अन्तर्गतको १४ दिने निक्षेप बोलकबोलमार्फत रु. २ अर्ब १० करोड र रिभर्स रिपोमार्फत रु. ८४ अर्ब ७५ करोड तरलता प्रशोचन भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. १०१ अर्ब १० करोड तरलता प्रशोचन गरिएको थियो ।

भा.रू. खरिद

२२. समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर २ अर्ब २० करोड र यूरो ४ करोड बिक्री गरी रु. २३१ अर्ब ६४ करोड बराबरको भा.रू. खरिद भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ९८ करोड र यूरो ९ करोड ५० लाख बिक्री गरी रु. २२४ अर्ब ३० करोड बराबरको भा.रू. खरिद भएको थियो ।

अन्तर-बैंक कारोबार

२३. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को ६ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ५८५ अर्ब २८ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले रु. ९ अर्ब ६३ करोड गरी कुल रु. ५९४ अर्ब ९१ करोड अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरू र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले क्रमशः रु. ५९५ अर्ब ५९ करोड र रु. १९७ अर्ब ९३ करोड गरी कुल रु. ७९३ अर्ब ५२ करोड यस्तो कारोबार गरेका थिए ।

ब्याजदर

२४. २०७३ पुसमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर १.७४ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ पुसमा यस्तो ब्याजदर ५.८२ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर २०७३ पुसमा २.७१ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ पुसमा ४.४० प्रतिशत रहेको छ । अन्य वित्तीय संस्थाहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर २०७३ पुसमा ५.५३ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ पुसमा ५.११ प्रतिशत रहेको छ ।
२५. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप र कर्जाको भारत औसत ब्याजदर क्रमशः ६.२१ प्रतिशत र ११.७९ प्रतिशत रहेको छ ।

कर्जा व्यवस्थापन

भूकम्प पीडित कर्जा

२६. भूकम्प पीडितहरूलाई बढीमा २ प्रतिशतसम्मको ब्याजदरमा आवासीय घर निर्माण कर्जा प्रदान गर्न यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शून्य ब्याजदरमा पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत २०७४ पुस मसान्तसम्ममा रु. १ अर्ब १२ करोड पुनर्कर्जा उपयोगमा रहेको छ ।

ब्याज अनुदान कृषि कर्जा

२७. नेपाल सरकारबाट ५ प्रतिशत ब्याज अनुदानमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमार्फत प्रवाह गरिने व्यावसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी कर्जा २०७४ पुस मसान्तसम्ममा ६२०३ जनाले उपयोग गरेका छन् । यस अन्तर्गत रु. ६ अर्ब ९१ करोड कर्जा बक्यौता रहेको छ भने रु. ३३ करोड ७३ लाख ब्याज अनुदान प्रदान गरिएको छ ।

पुनरकर्जा

२८. उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ लगानी तथा निर्यात विस्तारमा समेत सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकबाट सहूलियत दरमा प्रदान गरिने पुनरकर्जाको उपयोग समीक्षा अवधिमा बढेको छ । २०७४ पुस मसान्तमा यस बैंकले प्रदान गरेको पुनरकर्जा कुल रु. १३ अर्ब २१ करोड उपयोग भएको छ ।

प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्र कर्जा

२९. वाणिज्य बैंकहरुले कृषि क्षेत्रमा १० प्रतिशत, ऊर्जामा ५ प्रतिशत, पर्यटन क्षेत्रमा ५ प्रतिशत र बाँकी अन्य प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा गरी आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम २५ प्रतिशत कर्जा २०७५ असारसम्ममा अनिवार्य रुपमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था यस बैंकले कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यस व्यवस्था अनुसार २०७४ पुस मसान्तसम्ममा कृषिमा ६.८ प्रतिशत, ऊर्जामा ३.२ प्रतिशत, पर्यटनमा ३.४ प्रतिशत र अन्य क्षेत्रमा ९.२ प्रतिशत गरी कुल कर्जाको २२.६ प्रतिशत कर्जा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा प्रवाह भएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार

३०. अधिल्लो आर्थिक वर्ष वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न कानूनमा समय सापेक्ष सुधार भएका छन् र ती क्रमशः लागू हुँदै गएका छन् । साथै, वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीतिमा उल्लेख भएका यस बैंकसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरु समेत चरणबद्ध रुपमा कार्यान्वयनमा रहेका छन् ।
३१. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा भएको व्यवस्था बमोजिम पूर्वाधार विकास बैंक स्थापनाका लागि “पूर्वाधार विकास बैंकको इजाजत सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था, २०७४” लागू गरिएको छ । उक्त नीतिमा भएको व्यवस्था बमोजिम बैंक स्थापनाका लागि आवेदन प्राप्त भएको छ ।
३२. संघीयता कार्यान्वयनको सन्दर्भमा अर्को व्यवस्था नभएसम्मका लागि यस बैंकको विराटनगर कार्यालयले प्रदेश नं. १, जनकपुर तथा वीरगञ्ज कार्यालयले साविकको व्यवस्था अनुसारका प्रदेश नं. २ का जिल्लाहरु, केन्द्रीय कार्यालयले प्रदेश नं. ३, पोखरा कार्यालयले प्रदेश नं. ४, सिद्धार्थनगर कार्यालयले साविक बमोजिमका प्रदेश नं. ५ का जिल्लाहरु, नेपालगञ्ज कार्यालयले साविकको व्यवस्था अनुसार प्रदेश नं. ५ का जिल्लाहरु एवम् प्रदेश नं. ६ र धनगढी कार्यालयले प्रदेश नं. ७ को केन्द्रीय बैंकिङ्ग सम्बन्धी कार्य हेर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
३३. यस बैंकको लगानी रहेका विभिन्न संगठित संस्थाहरुको शेयर क्रमशः विनिवेश गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ ।

समष्टिगत विवेकशील नियमन

३४. वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न यस बैंकले समष्टिगत विवेकशील नियमनका विविध उपायहरु अवलम्बन गर्दै आएको छ ।
३५. विकेन्द्रित विकासलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले काठमाडौं उपत्यकाभित्र रियल स्टेट कर्जा र त्यसको सुरक्षणबीचको अनुपात (एलटीभी रेसियो) हालको ५० प्रतिशतबाट ४० प्रतिशत कायम गरी अन्य स्थानका हकमा साविकको ५० प्रतिशतसम्मको अनुपातलाई निरन्तरता दिइएको छ । २०७४ पुस मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कुल कर्जामा रियल स्टेट कर्जा (व्यक्तिगत आवासीय घर कर्जा समेत) को अंश १४.६ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका ३ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको केही प्रमुख शीर्षकमा लगानीमा रहेको कर्जा

विवरण	कर्जा रकम (रु. अर्बमा)				कुल कर्जामा अंश			
	असार		पुस		असार		पुस	
	२०७२	२०७३	२०७४	२०७४	२०७२	२०७३	२०७४	२०७४
ओभरड्राफ्ट	२३५.५	२९४.३	३५९.३	३९३.८	१७.३	१७.५	१८.१	१७.८
रियल स्टेट (घर कर्जा समेत)	१९५.१	२५०.९	२९३.७	३२१.६	१४.३	१४.९	१४.८	१४.६
हायर पचेज	७६.४	११०.१	१४९.३	१५९.८	५.६	६.५	७.५	७.२
मार्जिन प्रकृतिको कर्जा	२३.५	३७.७	४०.५	४३.२	१.७	२.२	२.०	२.०

३६. निजी प्रयोजनका सवारी साधनमा ऋण प्रवाह गर्दा सो सवारीको मूल्याङ्कनको अधिकतम ६५ प्रतिशतसम्म कर्जा दिन पाउने व्यवस्था रहको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले प्रवाह गरेको

हायर पर्चेज कर्जा वार्षिक विन्दुगत आधारमा १२.० प्रतिशतले वृद्धि भई २०७४ पुस मसान्तसम्ममा रु. १५९ अर्ब ७५ करोड पुगेको छ।

वित्तीय विस्तार

३७. मर्जर तथा एक्वीजिसनको नीतिपश्चात् संख्या घटेतापनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा सञ्जालमा उल्लेख्य विस्तार आएको छ। यस अनुसार २०७४ पुस मसान्तमा २८ वाणिज्य बैंक, ३६ विकास बैंक, २५ वित्त कम्पनी र ५८ लघुवित्त वित्तीय संस्था गरी कुल १४७ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू संचालनमा रहेका छन्। संचालनमा रहेका संस्थाहरूको शाखा संख्या २०७४ पुस मसान्तमा ५,५९२ पुगेको छ (तालिका ४)।

तालिका ४: बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या/शाखा संख्या

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू	संख्या			शाखा संख्या		
	२०७३ असार	२०७४ असार	२०७४ पुस	२०७३ असार	२०७४ असार	२०७४ पुस
वाणिज्य बैंक	२८	२८	२८	१,८६९	२,२७४	२,४६२
विकास बैंक	६७	४०	३६	८५२	७६९	८४६
वित्त कम्पनी	४२	२८	२५	१७५	१३०	१६३
लघुवित्त वित्तीय संस्था	४२	५३	५८	१,३७६	१,८९५	२,१२१
जम्मा	१७९	१४९	१४७	४,२७२	५,०६८	५,५९२

३८. संघीय संरचना अनुसार तय भएका ७५३ स्थानीय तहमध्ये हालसम्म ३५२ तहमा वाणिज्य बैंकहरूको उपस्थिति रहेको छ (तालिका ५)। बाँकी २८४ तहमा शाखा खोल्ने प्रतिबद्धता वाणिज्य बैंकहरूबाट प्राप्त भएको छ भने ११७ तहमा प्रतिबद्धता प्राप्त हुन बाँकी रहेको छ।

तालिका ५: स्थानीय तहमा वाणिज्य बैंकहरूको उपस्थिति

प्रदेश	स्थानीय तहको संख्या	वाणिज्य बैंकहरूको उपस्थिति भएका स्थानीय तह
प्रदेश १	१३७	६५
प्रदेश २	१३६	५९
प्रदेश ३	११९	६७
प्रदेश ४	८५	४२
प्रदेश ५	१०९	६४
प्रदेश ६	७९	२४
प्रदेश ७	८८	३१
जम्मा	७५३	३५२

नियमन तथा सुपरिवेक्षण

३९. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिमार्फत् लागू गरिएको न्यूनतम चुक्ता पूँजी योजना अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पूँजी २०७२ असारको रु. १४१ अर्ब ७० करोडबाट २०७४ पुस मसान्तमा रु. २६२ अर्ब ७५ करोड पुगेको छ (तालिका ६)।

तालिका ६ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पूँजी (रु. अर्बमा)

संस्थाको प्रकार	असार				पुस
	२०७१	२०७२	२०७३	२०७४	२०७४
वाणिज्य बैंक	८७.३	९८.३	१२२.५	१८६.८	२१६.२
विकास बैंक	२६.१	२७.६	२९.३	२९.७	३४.९
वित्त कम्पनी	१५.९	१५.८	१३.२	१०.५	११.६
कुल	१२९.४	१४१.७	१६५.०	२२६.९	२६२.७

४०. वित्तीय पहुँच विस्तार गर्न र भुक्तानी प्रणालीलाई सुरक्षित एवम् प्रभावकारी बनाउन विभिन्न नीति, नियम र निर्देशनहरू जारी गरिएको छ र भुक्तानी सेवा प्रदायक (PSP) तथा भुक्तानी सेवा संचालक (PSO) हरूलाई अनुमति प्रदान गर्ने कार्य समेत प्रारम्भ गरिएको छ। यस अन्तर्गत हालसम्म ३ वटा भुक्तानी प्रणाली सञ्चालक तथा २ वटा भुक्तानी सेवा प्रदायकलाई अनुमति प्रदान गरिएको छ भने भुक्तानी सेवा प्रदायक संस्था स्थापना गर्न ९ वटा र भुक्तानी प्रदायक संयन्त्र स्थापनाका लागि ६ वटा गरी कुल १५ वटा संस्थालाई आसय पत्र प्रदान गरिएको छ।

४१. रिजोलुसन प्रक्रिया सम्पन्न भएपश्चात् २०७४ असार मसान्तसम्ममा संचालनमा आएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले तोकिएको न्यूनतम चुक्ता पुँजी २०७६ असार मसान्तभित्र पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
४२. वित्तीय सबलता सूचकाङ्क (Financial Soundness Indicators) को रिपोर्टिङ्ग संयन्त्र विकास गर्ने सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्राविधिक सहयोगमा कार्य अगाडि बढेको छ ।
४३. बैंकिङ्ग सेवालाई सरल र सहज बनाउन ग्राहकलाई पायक पर्ने अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाको जुनसुकै शाखामा गई आफ्नो खाता रहेको बैंकमा रकम जम्मा गर्न एवम् सेवा प्रदायक संस्थाको खातामा भुक्तानी गर्ने प्रयोजनका लागि नेपाल क्लियरिङ्ग हाउसको Interbank Payment System (IPS) प्रणालीमार्फत गर्न सक्ने गरी आवश्यक प्रक्रिया मिलाउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
४४. नेपालको विद्यमान भुक्तानी प्रणालीको कानूनी तथा नियामकीय आधारलाई बलियो बनाउन भुक्तानी तथा फछ्यौट ऐनको मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिएको छ । त्यसैगरी, रियल टाइम ग्रस सेटलमेन्ट सिस्टम (RTGS) स्थापना सम्बन्धी कार्य अगाडि बढाइएको छ भने National Small Value Payment Strategy तर्जुमा गर्ने कार्य शुरु गरिएको छ ।
४५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले मुद्दती निक्षेप खाता खोल्ने ग्राहकलाई सो मुद्दती निक्षेप रसिदको धितोमा कर्जा प्रदान गर्दा खाता खोल्दाकै बखत कर्जामा लाग्ने ब्याजदर तय गर्नु पर्ने र यसरी तय भएको ब्याजदरभन्दा बढी लिन नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
४६. बोलकबोलबाट संकलन हुने संस्थागत निक्षेपमा प्रकाशित दरमा २ प्रतिशतसम्म थप गरी निक्षेप संकलन गर्न सकिने तर प्रकाशित ब्याजदर ३ महिनासम्म परिवर्तन गर्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

४७. लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले आफ्ना ग्राहकबाट अधिकतम २ प्रतिशतसम्म मात्र सेवा शुल्क लिन पाउने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, ग्राहकहरूको हकहितका लागि खडा गरिएका सबै प्रकारका कोषहरूलाई ग्राहक संरक्षण कोषमा समायोजन गर्नुपर्ने र उक्त कोषको रकम कार्यविधि बनाई खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
४८. लघुवित्त सेवाको पहुँच कम भएका मनाङ, हुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बझाङ, बाजुरा, दार्चुला, ओखलढुंगा, जुम्ला, अछाम, बैतडी, रुकुम, सल्यान, भोजपुर, मुस्ताङ, रोल्पा, ताप्लेजुङ, खोटाङ, रसुवा र सोलुखुम्बु गरी २२ जिल्लाहरूमा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाले सदरमुकाम बाहेकका स्थानमा शाखा खोलेमा रु. ४० लाखसम्म निर्व्याजी सापटी प्रदान गरिने व्यवस्था गरिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

४९. नेपालका वायुसेवा प्रदायक कम्पनीहरूमा कार्यरत विदेशी नागरिकको पारिश्रमिक भुक्तानी सम्बन्धी व्यवस्थालाई थप सरल बनाइएको छ । त्यसैगरी, इजाजतप्राप्त होटलहरूले आफ्ना ग्राहकलाई ३०० अमेरिकी डलर वा सो बराबरसम्मको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा एक बसाई अवधिमा एक पटकको लागि सटही प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
५०. अत्यावश्यक र तुरुन्तै आयात गर्नु पर्ने हवाईजहाज, दूरसंचार र मेडिकल इक्विपमेन्टहरूका लागि अमेरिकी डलर १० हजार मूल्यसम्मका पार्टपूजाहरू उधारोमा समेत आयात गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५१. इजाजतप्राप्त बैंकहरूले आफूसँग भएको विदेशी मुद्रा विदेशस्थित बैंकमा लगानी गर्दा अधिकतम २ वर्षसम्म लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा पूर्ण तरल सरकारी सुरक्षणपत्रमा बढीमा ५ वर्षसम्मका लागि लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५२. नेपाली नागरिक, फर्म तथा संस्थाहरूले आफ्नो व्यवसाय गर्न वा भइरहेको व्यवसाय विस्तार गर्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिई विदेशमा रहेका आफ्ना नातेदार, अन्य व्यक्ति, गैर-आवासीय नेपाली वा संघ संस्थाबाट बैंकले तोकेको शर्तको अधिनमा रही अमेरिकी डलर ५ लाखसम्म र भारतको हकमा ५ करोड भारतीय रुपैयाँसम्म ऋण लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

५३. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले विश्व अर्थतन्त्र सन् २०१७ को ३.७ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१८ मा ३.९ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण गरेको छ । विकसित मुलुकहरूको अर्थतन्त्र सन् २०१७ मा २.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको र सन् २०१८ मा पनि २.३ प्रतिशतले नै वृद्धि हुने कोषको प्रक्षेपण छ ।

५४. उदीयमान तथा विकासशील अर्थतन्त्र सन् २०१७ मा ४.७ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१८ मा ४.९ प्रतिशतले बढ्ने कोषको प्रक्षेपण छ। चीनको अर्थतन्त्र सन् २०१७ को ६.८ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा सन् २०१८ मा ६.६ प्रतिशतले र भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१७ को ६.७ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१८ मा ७.४ प्रतिशतले विस्तार हुने कोषको प्रक्षेपण छ।
५५. विश्व अर्थतन्त्रमा आएको सुधार, पेट्रोलियम पदार्थ निर्यात गर्ने देशहरूको संगठन (ओपेक) को उत्पादन कटौती गर्ने निर्णय तथा मध्य-पूर्वी देशहरूबीचको भूराजनीतिक तनावका कारण पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा चाप परेको कोषको विश्लेषण छ। कोषले पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य सन् २०१७ मा २३.१ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा सन् २०१८ मा ११.७ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरेको छ। त्यसैगरी, विकसित अर्थतन्त्रहरूको उपभोक्ता मुद्रास्फीति सन् २०१७ मा १.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१८ मा १.९ प्रतिशत हुने कोषको प्रक्षेपण छ। उदीयमान तथा विकासशील अर्थतन्त्रहरूको उपभोक्ता मुद्रास्फीति सन् २०१७ को ४.१ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१८ मा ४.५ प्रतिशत हुने कोषको प्रक्षेपण छ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

५६. चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्मका आर्थिक गतिविधिहरूको विश्लेषण गर्दा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा गत वर्षको तुलनामा केही कमी आउने देखिएको छ। सेवा तथा औद्योगिक क्षेत्रका गतिविधिमा देखिएको उत्साहलाई दिगो बनाई राख्नु पर्ने देखिएको छ। तथापि, आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा आर्थिक वृद्धिदर मध्यमस्तरको रहने देखिएको छ।
५७. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा मुद्रास्फीति दरलाई ७ प्रतिशतको सीमा भित्र राख्ने यस बैंकको लक्ष्य रहेकोमा चालु आर्थिक वर्ष मुद्रास्फीति दर ६ प्रतिशतको सीमाभित्र रहने संशोधित अनुमान छ। तथापि, हालै पेट्रोलियम पदार्थ र निर्माण सामग्रीको मूल्यमा भएको वृद्धिले मुद्रास्फीतिमा दबाव पर्ने जोखिम भने बढेको छ।
५८. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को पहिलो ६ महिनामा मुलुकको शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहेको छ। आयातमा भएको उच्च वृद्धि र विप्रेषण आप्रवाहमा आएको कमीका कारण मुलुकको शोधनान्तर स्थिति घाटामा गएको हो। आगामी दिनमा सरकारी खर्च वृद्धि हुने, पुनर्निर्माणले थप गति लिने र विदेशी लगानीका कम्पनीहरूको लाभांश बाहिरिने सम्भावनालाई विश्लेषण गर्दा शोधनान्तर स्थितिमा थप दबाव पर्ने जोखिम छ।
५९. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को ६ महिनासम्म मुलुकको शोधनान्तर स्थिति घाटामा गएको अवस्थामा समेत मौद्रिक विस्तार तुलनात्मक रूपमा उच्च रहेको छ। यद्यपि, सो विस्तार वार्षिक सीमा भित्र रहेको छ। त्यसैगरी, कर्जा विस्तार तुलनात्मक रूपमा उच्च नै रहेको छ। संघीय संरचना अनुसार तीनै तहको निर्वाचन सम्पन्न भइसकेको सन्दर्भमा सरकारी खर्च उल्लेख्य वृद्धि हुने अनुमान गर्दा मौद्रिक तथा कर्जा योगाङ्कहरूको वृद्धि वाञ्छित सीमामा राख्न चुनौतीपूर्ण हुने देखिन्छ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

६०. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को ६ महिनाको अवधिमा मुद्रास्फीति दर तोकिएको सीमाभन्दा न्यून रहेको छ। तर, आन्तरिक तथा वाह्य दुवै कारणले आगामी दिनमा मूल्यमा चाप पर्ने देखिएको छ। अघिल्लो वर्षमाभै चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालनको तुलनामा कर्जा विस्तार अधिक रहेको छ। त्यसैगरी, आयातमा भएको विस्तार तथा विप्रेषण आप्रवाह घटेको कारण शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहेको छ। आर्थिक स्थायित्वका परिसूचकहरूमा आउन सक्ने दबावलाई ध्यानमा राखी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा समायोजन गर्नुपर्ने अवस्था छ।
६१. २०१८ जनवरीमा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा कच्चा तेलको मूल्य २०१७ जनवरीको तुलनामा २८.१ प्रतिशतले बढी प्रति व्यारल ६९.६४ अमेरिकी डलर पुगेको छ। साथै, पुनर्निर्माण एवम् पूर्वाधार सम्बन्धी आयोजनाहरूको कार्यान्वयनमा भइरहेको तीब्रताले निर्माण सामग्रीको मूल्य, ज्यालादर लगायतमा दबाव सृजना भएको छ। यस पृष्ठभूमिमा माग पक्षबाट सृजना हुने मूल्य वृद्धिलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न मौद्रिक औजारहरूको आवश्यकता अनुसार प्रयोग गर्नुपर्ने देखिन्छ।
६२. यस बैंकले प्रयोगमा ल्याएको व्याजदर करिडोरको प्रभावकारिता बढ्दै गएको छ। वित्तीय प्रणालीको दैनिक तरलता अनुगमन गरी आवश्यकतानुसार तरलता प्रशोचन र प्रवाह गरिएकोले पछिल्लो समय अन्तर-बैंक दर करिडोर भित्रै रहेको छ। यस अभ्यासलाई निरन्तरता दिँदै तरलतामा देखिने उतार चढावलाई न्यूनीकरण गर्न खुला बजारका उपकरणहरू प्रयोग गर्दै जानु पर्ने देखिन्छ।

६३. यस बैंकले निर्देश गरेको प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा लगायतका क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जाको अवस्थालाई सूक्ष्म अनुगमन गरी समष्टिगत विवेकशील नियमनका उपायहरूमार्फत वित्तीय स्रोत/साधनको विवेकपूर्ण बाँडफाँड र वित्तीय स्थायित्व कायम गर्नेतर्फ जोड दिनु पर्ने देखिन्छ ।
६४. चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा नेपाल सरकारले रु. ११४ अर्ब ७९ करोड आन्तरिक ऋण उठाएको छ । यस अवधिमा सरकारको पूँजीगत खर्च अपेक्षित स्तरमा हुन सकेको छैन । तथापि, आगामी दिनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तीनै तहबाट सरकारी खर्च बढ्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

मौद्रिक उपायहरू

६५. मौद्रिक तरलतालाई व्यवस्थापन गर्न ब्याजदर करिडोरलाई सक्रियतापूर्वक कार्यान्वयन गरिनेछ ।
६६. मध्यम तथा दीर्घकालीन प्रकृतिको तरलता व्यवस्थापन गर्न सोभै खरिद-बिक्री, रिपो र रिभर्स रिपो जस्ता खुलाबजार कारोबार उपकरणहरूको आवश्यकता अनुसार प्रयोग गरिनेछ ।
६७. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा हुन आउने यस बैंकको मुनाफाबाट रु. ५ अर्ब थप गरी पुनरकर्जा कोषको रकम बढाइने छ ।
६८. विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात, बैंक दर, वैधानिक तरलता अनुपात तथा ब्याजदर करिडोरको नीतिगत दर र २ हप्ते निक्षेप संकलन बोलकबोल दरलाई यथावत् राखिएको छ ।
६९. यस बैंकले तोकेका पुनरकर्जा सुविधा र पुनरकर्जा दरहरूलाई यथावत् कायम गरिएको छ ।
७०. भारत औसत अन्तरबैंक दरलाई ब्याजदर करिडोरको संचालन लक्ष्यको रूपमा लिइने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।

वित्तीय उपायहरू

७१. वाणिज्य बैंकहरूले कृषिमा १० प्रतिशत, ऊर्जामा ५ प्रतिशत, पर्यटनमा ५ प्रतिशत र बाँकी अन्य प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा गरी आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम २५ प्रतिशत कर्जा २०७५ असारसम्ममा अनिवार्य रूपमा प्रवाह गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा तोकिएको सीमामा कर्जा प्रवाह गर्न नसक्ने वाणिज्य बैंकहरूले उक्त सीमाभन्दा बढी कर्जा तोकिएका क्षेत्रमा प्रवाह गरेका अन्य बैंकहरूबाट सम्बन्धित प्राथमिकता प्राप्त शीर्षकमा ऋण बुक गर्न पाउने व्यवस्था मिलाइने छ ।
७२. कर्जा/स्रोत परिचालन अनुपात (CCD Ratio) को अनुगमन दैनिक रूपमा गर्ने तर हर्जाना लगाउने प्रयोजनका लागि त्यस्तो अनुपातको मासिक औसतलाई आधार बनाइने छ ।
७३. बैंक तथा वित्तीय संस्था बाहेकका अन्य सार्वजनिक संस्थानहरूले यस बैंकसँग बैंकिङ्ग कारोबार गरिरहेको परिप्रेक्ष्यमा त्यस्ता संस्थानहरूले वाणिज्य बैंकहरूमा खाता खोली कारोबार गरेमा बैंकिङ्ग क्षेत्रको तरलताको स्थिति समेत सहज हुने देखिएकोले सार्वजनिक संस्थानहरूसँग राय/प्रतिक्रिया माग गर्ने कार्य भइरहेको छ । यस सम्बन्धमा सम्बन्धित संस्थानहरूको राय/प्रतिक्रिया प्राप्त भएपछि आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
७४. यस बैंक समक्ष तोकिएका स्थानीय तहमा शाखा स्थापना गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेका वाणिज्य बैंकहरूले न्यूनतम पूर्वाधार पुगेका स्थानहरूमा चालु आर्थिक वर्ष भित्रै शाखा स्थापना गरिसक्नु पर्नेछ । कुल ७५३ स्थानीय तहमध्ये बैंकिङ्ग सुविधा नपुगेका र हालसम्म वाणिज्य बैंकहरूबाट शाखा खोल्ने प्रतिबद्धता समेत प्राप्त हुन बाँकी रहेका १०९ वटा स्थानीय तहमध्ये कुनै दुई तहमा शाखा खोलेमा मात्र बैंकहरूलाई काठमाडौं महानगरपालिका तथा ललितपुर महानगरपालिका भित्र एउटा शाखा खोल्न दिने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, यस बैंकले सरकारी कारोबारका लागि प्रोत्साहन गर्न तोकिएका स्थानीय तहमा खोल्ने शाखालाई प्रति शाखा रु. १ करोड एक वर्षको लागि निर्व्याजी सापटी प्रदान गर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
७५. कुनै एक बैंक वा वित्तीय संस्थाले आफ्नो कुल कर्जाको बढीमा १५ प्रतिशतसम्म मात्र ओभरड्राफ्ट प्रकृतिको कर्जा प्रदान गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ । उक्त सीमा नाघेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले २०७५ पुस मसान्तभित्र तोकिएको सीमाभित्र ल्याइसक्नु पर्नेछ ।

अन्त्यमा,

७६. मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षामार्फत् गरिएका व्यवस्थाबाट वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम राख्न तथा लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास लिइएको छ । यी व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनका लागि यस बैंकले सम्बन्धित सबैको सहयोगको अपेक्षा गरेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको तेस्रो त्रैमासिक समीक्षा (२०७५ जेठ १०)

पृष्ठभूमि

- आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भए बमोजिम वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा हुँदै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनलाई पारदर्शी बनाउन यस बैंकले मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा सार्वजनिक गर्दै आएको छ। त्यसैगरी, अर्थतन्त्रमा देखिएका समस्यालाई समयमै सम्बोधन गर्न यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि मौद्रिक नीतिको त्रैमासिक समीक्षा गर्न थालेको छ। यसै क्रममा २०७४ असार २५ मा सार्वजनिक गरिएको आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको प्रथम त्रैमासिक समीक्षा २०७४ मंसिर २२ गते र अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा २०७४ माघ २९ गते सार्वजनिक गरिएको थियो।
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य, आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको हालसम्मको कार्यान्वयन स्थिति तथा सोको प्रभाव विश्लेषण, मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा र मौद्रिक तथा वित्तीय उपायहरू लगायतका विषयहरू समावेश गरी यो त्रैमासिक समीक्षा प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

- सन् २०१७ मा विश्व अर्थतन्त्र ३.८ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१८ मा ३.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको प्रक्षेपण छ। लगानी तथा व्यापारमा विश्वव्यापी विस्तारका कारण सन् २०१७ मा विश्व अर्थतन्त्रको वृद्धिदर सन् २०११ पछिको सबैभन्दा उच्च बन्न पुगेको छ। संयुक्त राज्य अमेरिकामा वित्तीय विस्तार तथा उदीयमान एशिया एवम् युरोपको आर्थिक वृद्धि अझ सबल हुने अनुमानका आधारमा सन् २०१८ मा आर्थिक वृद्धिमा थप सुधार हुने कोषले आँकलन गरेको छ। यसबाट नेपाल लगायतका अल्पविकसित मुलुकहरूमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ।
- सन् २०१८ अप्रिलमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले जारी गरेको “विश्व वित्तीय स्थायित्व प्रतिवेदन” ले वित्तीय क्षेत्रमा तनाव देखिन सक्ने भएकाले मध्यकालीन आर्थिक वृद्धिमा जोखिम उच्च हुने उल्लेख गरेको छ। खासगरी, विकसित मुलुकहरूले लचिलो (accommodative) मौद्रिक नीति अवलम्बन गरेकोले मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न गई आगामी दिनमा कसिलो वित्तीय अवस्था सृजना हुन जाने आँकलन समेत कोषले गरेको छ।

आर्थिक लक्ष्यहरूको स्थिति तथा परिदृश्य

- नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को बजेटमा ७.२ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य तोकेको थियो। बजेटमा लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरेको थियो। हालै सार्वजनिक केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागको राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्क अनुसार आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन ५.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान रहेको छ (तालिका १)।

तालिका १ : आर्थिक वृद्धिदर

विवरण	(प्रतिशतमा)		
	२०७२/७३	२०७३/७४	२०७४/७५
आर्थिक वृद्धिदर (आधारभूत मूल्यमा)	०.२	७.४	५.९
कृषि	०.२	५.२	२.८
उद्योग	-६.४	१२.४	८.८
सेवा	२.४	७.४	६.६

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग।

- क्षेत्रगत रूपमा कृषि क्षेत्रको वृद्धि अघिल्लो वर्षको ५.२ प्रतिशतको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा २.८ प्रतिशत रहने देखिन्छ। धान, दलहन तथा फलफूलको उत्पादनमा ह्रास आएको कारण समग्रमा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर सामान्य रहने देखिएको हो।
- गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धि अघिल्लो वर्षको ८.५ प्रतिशतको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा ७.९ प्रतिशत रहने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले अनुमान गरेको छ। नियमित उर्जा आपूर्ति, अनुकूल औद्योगिक वातावरण तथा पर्यटक आगमनमा भएको उल्लेख्य वृद्धि लगायतका कारण गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर उच्च रहने देखिएको हो।

८. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा समष्टिगत मागको पहिलो सम्भाग उपभोगको अनुपात ८५.० प्रतिशत रहने अनुमान छ। परिणामस्वरूप, कुल गार्हस्थ्य बचतको अनुपात १५.० प्रतिशत रहने देखिएको छ।
९. समष्टिगत मागको दोस्रो सम्भाग कुल पुँजी निर्माणको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ५१.७५ प्रतिशत रहने अनुमान छ। कुल स्थिर पुँजी निर्माण अनुपात भने ३४.१ प्रतिशत रहने अनुमान छ। कुल पुँजी निर्माण अनुपात (५१.७५ प्रतिशत) र कुल राष्ट्रिय बचत अनुपात (४३.९४ प्रतिशत) बीचको फरकको रूपमा रहेको स्रोत अपर्याप्तता (Resource Gap) अनुपात आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा ७.८ प्रतिशत रहने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको अनुमान छ।
१०. यसैगरी, समष्टिगत मागको तेस्रो सम्भाग खुद निर्यातको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ३६.७ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको अनुमान छ। यो अधिल्लो वर्षको (-३३.८ प्रतिशत) भन्दा थप ऋणात्मक रहेको स्थिति हो।

११. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिले वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.० प्रतिशतको सीमाभित्र राख्ने लक्ष्य लिएको थियो। चालु आर्थिक वर्षको नौ महिनामा औसत मुद्रास्फीति दर ४.१ प्रतिशत रहेको छ (तालिका २)। वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७४ चैतमा यस्तो मुद्रास्फीति ५.३ प्रतिशत रहेको छ। नियमित विद्युत आपूर्तिको कारण आन्तरिक उत्पादन क्षमतामा आएको वृद्धि, आपूर्ति व्यवस्थामा भएको सुधार एवम् भारतीय मुद्रास्फीति न्यून रहेका कारण चालु आर्थिक वर्षमा मुद्रास्फीति प्रक्षेपित सीमाभन्दा कम रहने देखिन्छ।

तालिका २ : औसत मुद्रास्फीति दर (प्रतिशतमा)

विवरण	२०७२/७३	२०७३/७४	२०७४/७५	
			लक्ष्य	यथार्थ (नौ महिना)
समग्र	९.९	४.५	७.०	४.१
खाद्य	१०.९	१.९	-	२.६
गैर-खाद्य	९.२	६.५	-	५.४

१२. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को अन्त्यसम्ममा कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने गरी विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेकोमा २०७४ चैत मसान्तमा कायम रहेको रु. १०६४ अर्ब ३७ करोड विदेशी विनिमय सञ्चिति ९.७ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने देखिन्छ (तालिका ३)।

तालिका ३ : विदेशी विनिमय सञ्चिति

वर्ष	विदेशी विनिमय सञ्चिति (रु. अर्बमा)	आयात धान्न सक्ने महिना	
		वस्तु	वस्तु तथा सेवा
२०७३ असार	९.९	७.०	४.१
२०७४ असार	१०.९	-	२.६
२०७४ चैत	९.२	-	५.४

१३. आयातमा भएको उच्च विस्तार तथा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको लाभांश वहिर्गमन बढेका कारण आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को नौ महिनामा रु. १४ अर्ब ६० करोड शोधनान्तर घाटा रहेको छ। साथै, अधिल्लो वर्षको ६.३ प्रतिशतको तुलनामा समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर ५.६ प्रतिशत रहेको छ।

१४. विप्रेषण आप्रवाहमा क्रमशः सुधार हुने अनुमानका आधारमा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को बाँकी अवधिमा शोधनान्तर घाटामा पनि तदनुरूप सुधार हुँदै जाने अनुमान छ।

मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति तथा परिदृश्य

१५. लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न तथा मूल्य स्थिरता कायम गर्न सहज हुने गरी आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिले कार्यदिशा तय गरेको थियो। सो अनुरूप विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई १८ प्रतिशतमा सीमित गर्ने लक्ष्य रहेको थियो। २०७४ चैत मसान्तमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर १६.६ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ४)।

तालिका ४ : अन्तरिम लक्ष्यहरूको स्थिति (प्रतिशतमा)

विवरण	आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को लक्ष्य	२०७४ चैत मसान्त (वार्षिक विन्दुगत)
विस्तृत मुद्राप्रदाय वृद्धिदर	१८.०	१६.६
आन्तरिक कर्जा वृद्धिदर	२७.८	२४.६
निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर	२०.०	१९.३

१६. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिले नेपाल सरकारको बजेटसँग तादात्म्य हुने गरी आन्तरिक कर्जा २७.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने लक्ष्य राखेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७४ चैत मसान्तमा आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर २४.६ प्रतिशत रहेको छ ।
१७. मौद्रिक क्षेत्रबाट निजी क्षेत्रमा जाने बैंक कर्जा वृद्धिदरको सीमा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को लागि २० प्रतिशत तोकिएको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७४ चैत मसान्तमा मौद्रिक क्षेत्रको निजी क्षेत्रमाथिको दावी वृद्धिदर १९.३ प्रतिशत पुगेको छ । आर्थिक गतिविधिमा विस्तार भएसँगै बैंक कर्जाको मागमा बढोत्तरी भएकोले आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा निजी क्षेत्रतर्फको बैंक कर्जा वृद्धि प्रक्षेपित सीमाको हाराहारीमा रहने देखिन्छ ।
१८. २०७४ असार मसान्तको तुलनामा २०७४ चैत मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग १.२ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ । २०७४ असार मसान्तमा प्रति अमेरिकी डलरको खरिद दर रु. १०२.८६ रहेकोमा २०७४ चैत मसान्तमा रु. १०४.१२ कायम भएको छ ।
१९. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को ९ महिनासम्मको आर्थिक तथा मौद्रिक स्थितिलाई दृष्टिगत गर्दा चालु आर्थिक वर्षमा मौद्रिक तथा कर्जा योगाङ्कहरूको वृद्धि वाञ्छित सीमाभित्रै रहने देखिन्छ ।

मौद्रिक उपकरण, तरलता व्यवस्थापन तथा कर्जा प्रवाह र वित्तीय विस्तार

२०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनी) ले यस बैंकमा राख्नु पर्ने अनिवार्य नगद मौज्जात बाहेकको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा लिई तरलता व्यवस्थापन कार्य हुँदै आएको छ ।
२१. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको ब्याजदर करिडोरलाई आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिमा माथिल्लो र तल्लो दुवै सीमा तोकी थप परिमार्जन गरिएको छ । अल्पकालीन ब्याजदरमा आउने उतारचढावलाई न्यूनीकरण गर्ने र मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्यलाई पारदर्शी एवम् आधुनिक बनाउने उद्देश्यले ब्याजदर करिडोरलाई थप परिमार्जन गरिएको हो । परिमार्जित व्यवस्था अनुसार ब्याजदर करिडोरको तल्लो सीमा ३.० प्रतिशत र माथिल्लो सीमा ७.० प्रतिशतलाई केन्द्र विन्दुमा राखी यस बैंकले तरलता व्यवस्थापन गर्दै आएको छ । भारत औसत अन्तर-बैंक दर करिडोरको तल्लो सीमा ३.० प्रतिशततर्फ उन्मुख हुँदा बजारबाट तरलता खिच्ने र भारत औसत अन्तर-बैंक दर रिपोदर ५.० भन्दा माथि जाँदा बजारमा तरलता प्रवाह गर्ने कार्य यस बैंकले गर्दै आएको छ । यो पद्धति अनुशरण गरेपश्चात् भारत औसत अन्तर-बैंक दर नीतिगत दरको वरिपरि अंकुशित रहँदै आएको छ ।

तरलता प्रवाह/प्रशोचन

२२. खुला बजार कारोबारका विभिन्न उपकरणहरूमार्फत समीक्षा अवधिमा पटक-पटक गरी कुल रु. १३० अर्ब २५ करोड तरलता प्रशोचन तथा रु. ९८ अर्ब ९१ करोड तरलता प्रवाह गरिएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. १०१ अर्ब १० करोड तरलता प्रशोचन तथा रु. ६१ अर्ब तरलता प्रवाह गरिएको थियो (तालिका ५) ।

तालिका ५ : तरलता व्यवस्थापन

(रु. अर्बमा)

विवरण	नौ महिना	
	२०७३/७४	२०७४/७५
(क) तरलता प्रशोचन	१०१.१	१३०.३
(ख) तरलता प्रवाह	६१.०	९८.९
(ग) स्थायी तरलता सुविधा	६१.७	२९.९

२३. स्थिर विनिमय दर पद्धति अवलम्बन गरिएको विद्यमान सन्दर्भमा विदेशी विनिमय हस्तक्षेप तरलता व्यवस्थापनको प्रमुख उपकरणको रूपमा रहँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को नौ महिनामा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर ३ अर्ब १९ करोड खुद खरिद गरी रु. ३२९ अर्ब ६२ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर ३ अर्ब ६६ करोड र युरो ४ करोड बिक्री गरी रु. ३८२ अर्ब ४७ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ ।

अन्तर-बैंक कारोबार

२४. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को नौ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ८८२ अर्ब ८७ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले रु. २७ अर्ब ४१ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा

वाणिज्य बैंकहरू र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले क्रमशः रु. ७७२ अर्ब ५ करोड र रु. २९६ अर्ब ७८ करोडको यस्तो कारोबार गरेका थिए ।

स्थायी तरलता सुविधा

२५. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को नौ महिनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. २९ अर्ब ८६ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन् । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो सुविधा रु. ६१ अर्ब ७४ करोड उपयोग भएको थियो ।

ब्याजदर

२६. २०७३ चैतमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर ०.९३ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ चैतमा बढेर ४.९८ प्रतिशत कायम भएको छ । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर २०७३ चैतको ०.७५ प्रतिशतको तुलनामा २०७४ चैतमा ४.१२ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ६) ।

तालिका ६ : भारत औसत ब्याजदर

विवरण	असार			चैत
	२०७२	२०७३	२०७४	२०७४
९१-दिने ट्रेजरी बिल	०.१७	०.०५	०.७१	४.९८
अन्तर-बैंक दर	१.०१	०.६९	०.६४	४.१२
कर्जाको भारत औसत ब्याजदर	९.६२	८.८६	११.३३	१२.१०
निक्षेपको भारत औसत ब्याजदर	३.९४	३.२८	६.१५	६.६४
भारत औसत ब्याजदर अन्तर	५.६८	५.५८	५.१८	५.४६
आधार दर	७.८८	६.५४	९.८९	१०.४०

२७. २०७४ असारमा वाणिज्य बैंकहरूको भारत औसत कर्जा दर ११.३३ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ चैतमा १२.१० प्रतिशत पुगेको छ । त्यसैगरी, २०७४ असारमा वाणिज्य बैंकहरूको भारत औसत निक्षेप दर ६.१५ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ चैतमा ६.६४ प्रतिशत रहेको छ । फलस्वरूप, २०७४ चैतमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा र निक्षेप बीचको भारत औसत ब्याजदर अन्तर ५.४६ प्रतिशत रहेको छ ।

भूकम्प पीडित कर्जा

२८. भूकम्प पीडितहरूलाई २ प्रतिशत ब्याजदरमा आवासीय कर्जा प्रदान गर्न यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शून्य ब्याजदरमा पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत २०७४ चैत मसान्तसम्म रु. १ अर्ब ५० करोड कर्जा प्रवाह भएको छ । उक्त सहूलियतपूर्ण कर्जा उपयोग गर्ने ऋणीहरूको संख्या २०७४ चैत मसान्तसम्म ८२९ रहेको छ ।

ब्याज अनुदान कृषि कर्जा

२९. २०७४ चैत मसान्तसम्ममा नेपाल सरकारबाट ५.० प्रतिशत ब्याज अनुदानमा प्रवाह गरिने कृषि तथा पशुपंक्षी व्यवसाय कर्जा ६९५६ जनाले उपयोग गरेका छन् । यस अन्तर्गत रु. ७ अर्ब ८४ करोड कर्जा बक्यौता रहेको छ भने रु. ४१ करोड ८० लाख ब्याज अनुदान प्रदान गरिएको छ ।

पुनरकर्जा

३०. उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ लगानी तथा निर्यात विस्तारमा समेत सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले यस बैंकबाट सहूलियत दरमा प्रदान गरिने पुनरकर्जाको उपयोग समीक्षा अवधिमा बढेको छ । २०७४ चैत मसान्तमा रु. १५ अर्ब ११ करोड पुनरकर्जा लगानीमा रहेको छ ।

प्राथमिकताप्राप्त कर्जा

३१. वाणिज्य बैंकहरूले २०७५ असार मसान्तसम्म कृषि क्षेत्रमा १० प्रतिशत, जलविद्युतमा ५ प्रतिशत, पर्यटन क्षेत्रमा ५ प्रतिशत र बाँकी अन्य प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रमा गरी आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम २५ प्रतिशत कर्जा अनिवार्य रूपमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा २०७४ चैत मसान्तसम्ममा यी क्षेत्रहरूमा कुल रु. ४३५ अर्ब १६ करोड कर्जा प्रवाह गरेका छन् । यो रकम कुल लगानीमा रहेको कर्जाको २१.७ प्रतिशत हो (तालिका ७) ।

तालिका ७ : प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा प्रवाह स्थिति (२०७४ चैत)

प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रहरू	न्यूनतम कर्जा सीमा (कुल कर्जामा प्रतिशत)	लगानीमा रहेको कर्जा (कुल कर्जामा प्रतिशत)
कृषि	१०.०	७.३
जलविद्युत/उर्जा	५.०	३.३
पर्यटन	५.०	३.५
अन्य क्षेत्रहरू (निर्यातमूलक, साना तथा मझौला, औषधी उत्पादन, सिमेन्ट र गार्मेन्ट उद्योग)	५.०	७.६
जम्मा	२५.०	२१.७

विपन्न वर्ग कर्जा

३२. वाणिज्य बैंकहरूले २०७४ चैत मसान्तसम्ममा प्रत्यक्ष रूपमा १.८ प्रतिशत (रु. ३२.५ अर्ब), अप्रत्यक्ष रूपमा ४.१ प्रतिशत (रु. ७१.२ अर्ब) र युवा स्वरोजगार कोष अन्तर्गतको लगानी (रु. ३.६ अर्ब) समेत गरी कुल कर्जाको ५.९ प्रतिशत (रु. १०७.४ अर्ब) कर्जा विपन्न वर्गमा प्रवाह गरेका छन् (तालिका ८) ।

तालिका ८ : वाणिज्य बैंकहरूबाट विपन्न वर्गमा कर्जा लगानी

विवरण	रकम (रु. अर्बमा)				कुल कर्जाको अंश (प्रतिशत)			
	असार			चैत	असार			चैत
	२०७२	२०७३	२०७४	२०७४	२०७२	२०७३	२०७४	२०७४
कुल लगानी	५०.९	६५.७	९३.९	१०७.४	५.१	५.५	५.९	५.९
प्रत्यक्ष लगानी	१०.३	१२.४	२७.२	३२.५	१.०	१.०	१.७	१.८
अप्रत्यक्ष लगानी	३७.१	४९.७	६६.७	७४.९	३.७	४.५	४.२	४.१
युवा स्वरोजगार कोषमा लगानी	३.५	३.६	३.०	३.६	०.३	०.३	०.२	०.२

तालिका ९ : वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा वर्गीकरण

(रु. अर्बमा)

३३. २०७४ असारमा वाणिज्य बैंकहरूको औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात १.६ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ चैतमा १.७ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ९) ।

वित्तीय विस्तार

३४. बैंकिङ सुविधा नपुगेका र हालसम्म वाणिज्य बैंकहरूबाट शाखा खोल्ने प्रतिबद्धता समेत प्राप्त हुन बाँकी रहेका स्थानीय तहमध्ये कुनै दुई तहमा शाखा खोलेमा मात्र बैंकहरूलाई काठमाडौं महानगरपालिका तथा ललितपुर महानगरपालिका भित्र एउटा शाखा खोल्न दिने निर्देशन जारी गरिएको छ ।

३५. यस बैंकले सरकारी कारोबारका लागि प्रोत्साहन गर्न तोकिएका स्थानीय तहमा खोलिने शाखालाई माग भई आएमा प्रति शाखा रु. १ करोड एक वर्षको लागि निर्व्याजी सापटी प्रदान गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

३६. मर्जर तथा प्राप्तिको परिणामस्वरूप यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या घटेतापनि त्यस्ता संस्थाहरूको शाखा संख्यामा भने विस्तार आएको छ । २०७४ चैत मसान्तमा २८ वाणिज्य बैंक,

तालिका १० : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या/शाखा संख्या

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू	संख्या			शाखा संख्या		
	२०७३	२०७४	२०७४	२०७३	२०७४	२०७४
	असार	असार	पुस	असार	असार	पुस
वाणिज्य बैंक	२८	२८	२८	१८६९	२२७४	२५८४
विकास बैंक	६७	४०	३६	८५२	७६९	९०८
वित्त कम्पनी	४२	२८	२५	१७५	१३०	१८१
लघुवित्त वित्तीय संस्था	४२	५३	६३	१३७६	१८९५	२१७५
जम्मा	१७९	१४९	१५२	४२७२	५०६८	५८४८

- ३६ विकास बैंक, २५ वित्त कम्पनी र ६३ लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरू संचालनमा रहेका छन् भने यी संस्थाहरूको शाखा संख्या ५८४८ पुगेको छ (तालिका १०) ।

समष्टिगत विवेकशील नियमन

३७. बैंकिङ्ग क्षेत्र स्थायित्वको वित्तीय अंकुशको रूपमा कर्जा/स्रोत परिचालन अनुपात (CCD Ratio) को शुरुवात यस बैंकले २०६६ पुस २ देखि गरेको हो। समष्टिगत विवेकशील नियमनको प्रमुख आधारको रूपमा लिई यस बैंकले सीसीडी अनुपातको सीमा ८० प्रतिशत कायम गरेको छ। २०७४ चैत मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको उक्त अनुपात ७६.५८ प्रतिशत रहेको छ।

३८. वाणिज्य बैंकहरूले कुल निक्षेपमा संस्थागत निक्षेपको अंश ५० प्रतिशतबाट घटाई ४५ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा २०७४ चैतमा यस्तो निक्षेपको अंश ४५.५१ प्रतिशत रहेको छ। २०७४ असारमा उक्त निक्षेपको अंश ४५.९७ प्रतिशत रहेको थियो।

३९. २०७४ असारको तुलनामा २०७४ चैतमा कुल निक्षेपमा कल निक्षेपको अंश घटेको छ भने मुद्दती निक्षेपको अंश बढेको छ (तालिका ११)।

तालिका ११ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप संरचना

(कुल निक्षेपमा अंश, प्रतिशतमा)

	२०७३ असार	२०७३ चैत	२०७४ असार	२०७४ चैत
चल्ती	९.१	७.५	८.६	८.७
बचत	४३.३	३६.६	३५.४	३५.८
मुद्दती	३०.५	४०.६	४३.२	४४.९
कल	१६.३	१४.४	११.८	९.८
मार्जिन	०.८	०.८	०.९	०.९

४०. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पुँजी बढेको छ। आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले चुक्ता पुँजी बढाउनु पर्ने व्यवस्था गरिएकोमा समीक्षा अवधिसम्म २५ वटा वाणिज्य बैंकहरूले तोकिएको चुक्ता पुँजी पुऱ्याइसकेका छन् भने ३ वटा बैंक चुक्ता पुँजी पुऱ्याउने प्रक्रियामा रहेका छन्। त्यसैगरी, १५ वटा विकास बैंक र ७ वटा वित्त कम्पनीले तोकिएको चुक्ता पुँजी पुऱ्याएका छन्। २०७४ चैत मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पुँजी रु. २७४ अर्ब २७ करोड पुगेको छ (तालिका १२)।

तालिका १२ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पुँजी

(रु. अर्बमा)

	असार		चैत
	२०७३	२०७४	२०७४
वाणिज्य बैंक	१२२.५	१८६.७	२२४.६
विकास बैंक	२९.३	२९.७	३७.३
वित्त कम्पनी	१३.२	१०.५	१२.४
कुल	१६५.०	२२६.९	२७४.३

४१. यस बैंकले अपनाएको समष्टिगत विवेकशील नियमनका कारण २०७४ असारको तुलनामा कुल लगानीमा रहेको कर्जामा ओभरड्राफ्ट, घरजग्गा, हायरपर्चेज र शेयरमार्जिन कर्जाको अंशमा केही कमी आएको छ (तालिका १३)।

तालिका १३ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको केही क्षेत्रमा लगानीमा रहेको कर्जा

(रु. अर्बमा)

शीर्षक	२०७४		कुल कर्जासँगको अनुपात (प्रतिशत)	
	असार	चैत	असार	चैत
कुल कर्जा	१९८६.२	२३०९.२	१००.०	१००.०
ओभरड्राफ्ट	३५९.३	४०९.६	१८.१	१७.७
घर जग्गा कर्जा (व्यक्तिगत आवासीय घर कर्जासमेत)	२९३.७	३३२.९	१४.८	१४.४
हायर पर्चेज	१४९.३	१६४.२	७.५	७.१
शेयर मार्जिन कर्जा	४०.५	४२.३	२.०	१.८

४२. विभिन्न समयमा समस्याग्रस्त घोषणा गरिएका १६ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमध्ये १० वटा संस्थाहरू खारेजी, संस्था सुधार, एक्विजिसन आदि विधिमाफत रिजोलुसन प्रक्रियामा सामेल भइसकेका छन् भने ६ वटा संस्थाहरू समस्याग्रस्त अवस्थामा रहेका छन्।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

४३. निश्चित मापदण्ड पूरा गरेका इजाजतप्राप्त संस्थाहरूलाई प्वाइन्ट अफ सेल (PoS) माफत विदेशी मुद्राको सटही दिन सक्ने तथा आफ्नो सेवाको भुक्तानी लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

४४. इजाजत प्राप्त होटलहरूले आफ्नो सेवा बिक्रीका साथै आफ्ना ग्राहकलाई आवश्यक परेमा प्रति ग्राहक अधिकतम ३०० अमेरिकी डलर बराबरसम्म सटही सुविधा दिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

४५. नेपाली नागरिक, फर्म तथा संस्थाहरूले आफ्नो व्यवसाय गर्न वा भइरहेको व्यवसाय विस्तार गर्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिई विदेशमा रहेका आफ्ना नातेदार, अन्य व्यक्ति, गैर-आवासीय नेपाली वा संघ

संस्थाबाट बैंकले तोकेको शर्तको अधिनमा रही अमेरिकी डलर ५ लाखसम्म र भारतको हकमा ५ करोड भारतीय रुपैयाँसम्म ऋण लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

४६. वाणिज्य बैंकहरूले जलविद्युत उत्पादन तथा प्रसारण लाइन, सडक, सुरुङ्गमार्ग, विमानस्थल, केवलकार, पुल जस्ता भौतिक पूर्वाधार (हाउजिङ्ग, जग्गा विकास जस्ता रियलस्टेट क्षेत्र बाहेक), विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने पर्यटन, कृषि क्षेत्र र लघु वित्त क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्ने प्रयोजनका लागि वित्तीय साधनको प्रबन्ध गर्न विदेशी बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट आफ्नो प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशत रकमसम्म परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा ऋण लिन सक्ने व्यवस्था २०७४ चैत २० देखि गरिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

४७. चालु आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति जारी भएपछिको नौ महिनामा समग्र मुद्रास्फीति दर प्रक्षेपित सीमाभित्रै रहेको छ । निक्षेपको वृद्धिदर सामान्य रहेको छ भने कर्जा तथा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर वाञ्छित स्तरभित्रै रहेको छ । आन्तरिक स्थायित्वका परिसूचकहरू सकारात्मक रहेका छन् । बाह्य क्षेत्रतर्फ, आयातमा भएको उच्च विस्तारका कारण वस्तु व्यापार घाटा थप फराकिलो भएको छ । फलस्वरूप, शोधनान्तर स्थिति घाटामा गएकोले बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा पर्न सक्ने जोखिमप्रति सजग रहँदै मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
४८. सरकारी वित्ततर्फ नेपाल सरकारले चालु आर्थिक वर्षको नौ महिनासम्ममा बजेटमा व्यवस्था भएको आन्तरिक ऋण (रु. १४५ अर्ब) मध्ये ९३.५ प्रतिशत (रु. १३५ अर्ब ६८ करोड) परिचालन गरेको छ । आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा सरकारको पुँजीगत खर्च बढ्न गई बैकिङ्ग क्षेत्रको तरलतामा थप सुधार हुने अपेक्षा छ । यसका अतिरिक्त बाह्य क्षेत्रमा देखिएको दबाव समेतलाई ध्यानमा राखी मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
४९. ब्याजदर करिडोर लागू गरेपश्चात् अन्तर बैंक दर लक्षित सीमाभित्र रहँदै आएकोले तरलता व्यवस्थापनको लागि ब्याजदर करिडोरलाई निरन्तरता दिन आवश्यक भएको छ ।
५०. वित्तीय पहुँच, वित्तीय सुदृढीकरण एवम् वित्तीय स्थायित्वलाई प्रबर्द्धन गर्दै अर्थतन्त्रको दीगो विकासका लागि सहजीकरण गर्ने मौद्रिक नीतिको उद्देश्यलाई दृष्टिगत गरी अर्थतन्त्रको अवस्था एवम् परिदृश्यका आधारमा मौद्रिक नीतिको विद्यमान कार्यदिशालाई यथावत् राखिएको छ ।
५१. संघीयता कार्यान्वयनसँगै तीव्र आर्थिक वृद्धिका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तीनै तहबाट सरकारी खर्च बढ्ने सम्भावना रहेकोले सरकारको आगामी बजेटको प्राथमिकता, नीति, कार्यक्रम एवम् आकारलाई समेत ध्यानमा राखी मौद्रिक नीतिको भावी कार्यदिशा तय गरिनेछ ।

मौद्रिक तथा वित्तीय उपायहरू

५२. अर्थतन्त्रको विद्यमान अवस्था एवम् परिदृश्यका आधारमा तय गरिएको मौद्रिक नीतिको उपर्युक्त कार्यदिशा अनुरूप विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात, बैंकदर लगायतका पुनरकर्जा दर सम्बन्धी व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ ।
५३. अल्पकालीन ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा राखी ब्याजदर स्थायित्व कायम गर्न ब्याजदर करिडोर प्रणालीलाई थप सक्रिय बनाउँदै लगिनेछ ।
५४. प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरूमा तोकिएको अनुपातमा कर्जा लगानी विस्तार गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहित गर्दै सोको अनुगमनलाई थप प्रभावकारी बनाइने छ ।

अन्त्यमा,

५५. मौद्रिक नीतिको यो समीक्षा प्रतिवेदन तयार गर्न आवश्यक सूचना तथा विवरण उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने सबै सरोकारवालाहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ । आगामी दिनमा पनि मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा सदाभैँ सहयोग मिल्ने यस बैंकले अपेक्षा गरेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको प्रथम त्रैमासिक समीक्षा (२०७५ मंसिर ११)

पृष्ठभूमि

- नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीति २०७५ असार २७ गते सार्वजनिक गरेको थियो । मूल्य, बाह्य एवम् वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने तथा नेपाल सरकारको बजेटसँग तादात्म्यता मिलाउँदै लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुर्याउने मौद्रिक नीतिको प्रमुख उद्देश्य रहेको थियो ।
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक स्थिति एवम् परिदृश्य, मौद्रिक नीतिको हालसम्मको कार्यान्वयन अवस्था, कार्यदिशा, मौद्रिक तथा वित्तीय उपायहरू लगायतका विषयहरू समावेश गरी यो त्रैमासिक समीक्षा प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

- विश्वको आर्थिक वृद्धिदर विगत एक वर्षदेखि स्थिरप्रायः रहेको छ । सन् २०१७ मा ३.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको विश्व अर्थतन्त्र सन् २०१८ र सन् २०१९ मा समेत सोही दरमा विस्तार हुने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको प्रक्षेपण छ । विकसित देशहरूको अर्थतन्त्र विस्तारमा संकुचन आएपनि उदीयमान तथा विकासोन्मुख देशहरूको अर्थतन्त्र सबल नै रहने कोषको प्रक्षेपण छ ।
- सन् २०१८ मा विकसित देशहरूमा २ प्रतिशत रहेको मुद्रास्फीति सन् २०१९ मा १.९ प्रतिशत रहने र उदीयमान तथा विकासशील देशहरूमा सन् २०१८ को ५ प्रतिशतबाट सन् २०१९ मा ५.२ प्रतिशत पुग्ने कोषको प्रक्षेपण छ । संयुक्त राज्य अमेरिका र वेलायतमा मुद्रास्फीति सन् २०१८ को तुलनामा सन् २०१९ मा कम हुने तर जापान, चीन तथा भारतमा भने मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न सक्ने कोषको प्रक्षेपण छ ।
- सन् २०१८ मा संयुक्त राज्य अमेरिका, युरो एरिया तथा भारतले कसिलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गरेका छन् भने जापान तथा चीनले लचिलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गरेका छन् ।

आर्थिक लक्ष्यहरूको स्थिति तथा परिदृश्य

- आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा ८ प्रतिशतको हाराहारीमा आर्थिक वृद्धि हासिल हुने लक्ष्य रहेको छ । अनुकूल मौसम, व्यावसायिक वातावरणमा आएको सुधार, उर्जा आपूर्तिमा भएको वृद्धि र पर्यटक आगमन बढेको कारण समष्टिगत आर्थिक परिदृश्य सकारात्मक रहेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकायहरूले पनि आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा नेपालको आर्थिक वृद्धिदरको सम्बन्धमा गरेका प्रक्षेपणमा पछिल्लो समय संशोधन (upward revision) गरेका छन् (तालिका १) ।

तालिका १ : आर्थिक वृद्धिदर प्रक्षेपण (२०७५/७६ का लागि)
(प्रतिशतमा)

	२०१८ अप्रिल	पछिल्लो समय
अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष	४.०	५.०*
एशियाली विकास बैंक	५.५	५.५**
विश्व बैंक	४.५	५.९***

* २०१८ अक्टोबर, ** २०१८ सेप्टेम्बर, * २०१८ नोभेम्बर

- आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ६.५ प्रतिशतको सीमाभित्र राख्ने लक्ष्य रहेको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७५ असोजमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति ४.७ प्रतिशत रहेको छ । २०७४ असोजमा यस्तो मुद्रास्फीति ३.१ प्रतिशत रहेको थियो (तालिका २) ।

तालिका २ : औसत मुद्रास्फीति दर

विवरण	वार्षिक औसत		वार्षिक विन्दुगत	
	२०७३/७४	२०७४/७५	२०७४ असोज	२०७५ असोज
समग्र	४.५	४.२	३.१	४.७
खाद्य	१.९	२.७	०.५	३.४
गैर-खाद्य	६.५	५.३	५.२	५.७

- अनुकूल मौसम, न्यून अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रास्फीति र आपूर्ति व्यवस्थापनमा आएको सुधार लगायतका कारण चालु आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमासमा मुद्रास्फीति न्यून नै रहेको छ । यद्यपि, अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा कच्चा पेट्रोलियमको मूल्य वृद्धिको Pass through effect तथा नेपाली रुपैयाँको अवमूल्यनका कारण आगामी दिनमा मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न सक्ने जोखिम भने कायमै छ ।

९. कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने गरी विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गर्ने लक्ष्य रहेकोमा उच्च आयातका कारण २०७५ असोज मसान्तमा कायम रहेको विदेशी विनिमय सञ्चितिले ७.९ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पुग्ने देखिन्छ। उच्च आयातको प्रवृत्ति कायमै रहेमा विदेशी विनिमय सञ्चितिमा थप दबाव पर्ने जोखिम छ।
१०. समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह ३७.३ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह २.६ प्रतिशतले बढेको थियो।
११. समीक्षा अवधिमा व्यापार घाटा ४५.९ प्रतिशतले बढेको छ। व्यापार घाटामा भएको उच्च विस्तारका कारण समीक्षा अवधिमा चालु खाता घाटा रु. ८१ अर्ब ९६ करोड र शोधनान्तर घाटा रु. ३५ अर्ब ४२ करोड रहेका छन्।

मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति तथा परिदृश्य

१२. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १८ प्रतिशतको सीमाभित्र कायम राख्ने लक्ष्य रहेको छ। वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७५ असोज मसान्तमा उक्त मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १८.६ प्रतिशत रहेको छ। निजी क्षेत्रतर्फ उच्चदरमा कर्जा विस्तार भएका कारण विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धि लक्षित स्तर भन्दा केही उच्च रहेको छ।

तालिका ३ : मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति

विवरण	आ.व. २०७५/७६ को लक्ष्य	२०७५ असोज मसान्त
विस्तृत मुद्राप्रदाय वृद्धिदर	१८.०	१८.६
आन्तरिक कर्जा वृद्धिदर	२२.५	२९.६
निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर	२०.०	२५.२

१३. लक्षित आर्थिक वृद्धि, मुद्रास्फीति एवम् सरकारी साधन परिचालनको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर २२.५ प्रतिशतमा सीमित गर्ने लक्ष्य रहेकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७५ असोज मसान्तमा यस्तो कर्जा २९.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। त्यसैगरी, आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर २० प्रतिशतमा सीमित गर्ने लक्ष्य रहेकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७५ असोज मसान्तमा यस्तो कर्जा २५.२ प्रतिशतले बढेको छ।
१४. नेपाली रुपैयाँको भारतीय मुद्रासँगको स्थिर विनिमयदर मौद्रिक अंकुशको रुपमा रहेको छ। २०७५ असार मसान्तमा रु. १०९.३४ रहेको प्रति अमेरिकी डलरसँग नेपाली रुपैयाँको खरिद विनिमयदर २०७५ असोज मसान्तमा ६.७ प्रतिशतले अवमूल्यन भई रु. ११७.२४ पुगेको छ।

मौद्रिक नीतिमा उल्लिखित कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

संचालन लक्ष्य तथा उपकरण

१५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नु पर्ने अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात ४ प्रतिशत तोकिएको छ।
१६. वैधानिक तरलता अनुपात वाणिज्य बैंकका लागि १२ प्रतिशतबाट १० प्रतिशत, विकास बैंकका लागि ९ प्रतिशतबाट ८ प्रतिशत र वित्त कम्पनीका लागि ८ प्रतिशतबाट ७ प्रतिशत तोकिएको छ।
१७. अन्तिम ऋणदाता सुविधा दरको रुपमा रहेको बैंकदरलाई ७ प्रतिशतबाट ६.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ।
१८. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि लागू गरिएको ब्याजदर करिडोरलाई थप परिष्कृत गर्ने क्रममा ६.५ प्रतिशतको स्थायी तरलता सुविधा दरलाई करिडोरको माथिल्लो सीमा तथा ३.५ प्रतिशतको दुई हप्ते निक्षेप संकलन दरलाई तल्लो सीमा निर्धारण गरिएको छ। अल्पकालीन ब्याजदरलाई करिडोरको सीमाभित्र कायम राख्न ५ प्रतिशतको रिपो दरलाई नीतिगत दरको रुपमा राखिएको छ।

तरलता व्यवस्थापन

१९. समीक्षा अवधिमा पटक-पटक गरी विभिन्न उपकरणमार्फत कुल रु. ९५ अर्ब ३५ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. ११५ अर्ब ४० करोड तरलता प्रशोचन गरिएको थियो (तालिका ४)।
२०. समीक्षा अवधिमा रु. ३ अर्ब ४२ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग भएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. ३० करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग भएको थियो।
२१. स्थिर विनिमय दर पद्धति अवलम्बन गरिएको विद्यमान सन्दर्भमा विदेशी विनिमय हस्तक्षेप तरलता व्यवस्थापनको प्रमुख औजारको रूपमा रहँदै आएको छ। समीक्षा अवधिमा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर ६९ करोड ९१ लाख खुद खरिद गरी रु. ८० अर्ब ७५ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ। त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब २ करोड, युरो १ करोड ६० लाख, पाउण्ड स्टर्लिङ २ करोड र जापानिज येन १० अर्ब बिक्री गरी रु. १२० अर्ब ९१ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ।

तालिका ४ : तरलता प्रशोचन तथा प्रवाह
(रु. अर्बमा)

विवरण	तीन महिना	
	२०७४/७५	२०७५/७६
(क) तरलता प्रशोचन	११५.४	९५.३५
निक्षेप संकलन (दुई हप्ते)	-	-
निक्षेप संकलन (९० दिने)	२.४५	२८.८५
निक्षेप संकलन (६० दिने)	-	२३.८५
निक्षेप संकलन (३० दिने)	३८.२	२६.९५
रिभर्स रिपो	७४.७५	१५.७०
सोभै बिक्री बोलकबोल	-	-
(ख) तरलता प्रवाह	०.३	३.४२
रिपो	-	-
स्थायी तरलता सुविधा	०.३	३.४२

२२. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को पहिलो त्रयमासमा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ३३६ अर्ब ८७ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले रु. ३२ अर्ब ४४ करोडको अन्तर बैंक कारोबार गरेका छन्।
२३. समीक्षा अवधिमा अल्पकालीन ब्याजदरहरू अधिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा सीमान्त दरले बढेका छन्। २०७४ असोजमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर १.१८ प्रतिशत रहेकोमा २०७५ असोजमा १.७७ प्रतिशत पुगेको छ। त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तरबैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर २०७४ असोजमा १.१३ प्रतिशत रहेकोमा २०७५ असोजमा १.८६ प्रतिशत कायम भएको छ।

वित्तीय क्षेत्र व्यवस्थापन

२४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले परिवर्त्य विदेशी मुद्राका अतिरिक्त भारतीय मुद्रामा समेत आफ्नो प्राथमिक पुँजीको २५ प्रतिशतसम्म ऋण लिन पाउने व्यवस्था रहेकोमा वाणिज्य बैंकहरूको लागि परिवर्त्य विदेशी मुद्राको हकमा यस्तो सीमा वृद्धि गरी आफ्नो प्राथमिक पुँजीको ५० प्रतिशत पुऱ्याइएको छ। यस व्यवस्था अन्तर्गत एउटा वाणिज्य बैंकले अमेरिकी डलर १ करोड ५० लाख वैदेशिक ऋण लिएको छ भने थप १ करोड अमेरिकी डलर ऋण ल्याउन स्वीकृति प्राप्त गरेको छ।
२५. ओभरड्राफ्ट लगायतका रिभल्विड प्रकृतिका व्यक्तिगत कर्जा सुविधाको सीमा रु. ७५ लाखबाट घटाई रु. ५० लाख कायम गरिएको छ। २०७५ असार मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल कर्जामा ओभरड्राफ्ट कर्जाको अंश १७.० प्रतिशत रहेकोमा २०७५ असोज मसान्तमा यस्तो अंश १६.५ प्रतिशतमा भरेको छ।
२६. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम २५ प्रतिशत प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रमा प्रवाह गर्नु पर्ने व्यवस्था अन्तर्गत कृषि क्षेत्रमा न्यूनतम १० प्रतिशत र उर्जा तथा पर्यटन क्षेत्रमा न्यूनतम १५ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ। २०७५ असोज मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले कृषि क्षेत्रमा ६.४ प्रतिशत र उर्जा तथा पर्यटनमा ७.६ प्रतिशत कर्जा लगानी गरेका छन्।
२७. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो कुल कर्जा लगानीको न्यूनतम ५ प्रतिशत विपन्न वर्गमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले २०७५ असोज मसान्तसम्ममा आफ्नो कुल कर्जाको ५.८ प्रतिशत अर्थात् रु. १५१.७ अर्ब विपन्न वर्गमा लगानी गरेका छन्।

२८. शैक्षिक प्रमाणपत्रको धितोमा प्रदान गरिने कर्जा, आर्थिक रुपमा विपन्न, सीमान्तकृत समुदाय तथा लक्षित वर्गका विद्यार्थीहरूलाई उच्च र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा अध्ययनको लागि उपलब्ध गराइने कर्जा र दलित समुदायलाई व्यवसाय गर्न सामूहिक जमाना उपलब्ध गराइने कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । नेपाल सरकारले यी कर्जाहरूमा ५ प्रतिशत ब्याज अनुदान दिने व्यवस्था गरेको छ ।
२९. नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्बाट २०७५ भदौ २१ गते सहूलियतपूर्ण कर्जाका लागि ब्याज अनुदान सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०७५ स्वीकृत भई लागू भएको छ । यस अन्तर्गत रु. ५ करोडसम्मको व्यावसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी कर्जा, रु. ७ लाखसम्मको शिक्षित युवा स्वरोजगार कर्जा, रु. १० लाखसम्मको विदेशबाट फर्केका युवा परियोजना कर्जा, रु. १५ लाखसम्मको महिला उद्यमशील कर्जा, रु. १० लाखसम्मको दलित समुदाय व्यवसाय विकास कर्जा, रु. ५ लाखसम्मको उच्च र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कर्जा र रु. ३ लाखसम्मको भूकम्प पीडितहरूको निजी आवास निर्माण कर्जा सुविधा रहेका छन् ।
३०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई दीर्घकालीन ऋणपत्र जारी गरी वित्तीय साधन परिचालन गर्न प्रोत्साहन गरिएको छ । यसरी संकलित साधनलाई कर्जा/स्रोत परिचालन अनुपात (CCD ratio) गणना गर्दा समावेश गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत चालु आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमासमा एउटा वाणिज्य बैंकले जम्मा रु. १ अर्ब ८३ करोडको डिबेन्चर निष्काशन गरेको छ ।
३१. वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीतिमा उल्लिखित व्यवस्थालाई ध्यानमा राखी वाणिज्य बैंकहरूले २०७६ असारसम्म कर्जा तथा निक्षेपबीचको ब्याजदर अन्तर ४.५ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
३२. पूर्वाधार बैंकहरूको स्थापना र सञ्चालनका लागि आवश्यक नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाहरू तयार हुने क्रममा रहेका छन् ।

३३. २०७५ मंसिर १० गतेसम्ममा ६८५ स्थानीय तहमा वाणिज्य बैंकहरूको उपस्थिति रहेको छ । बैंकिङ्ग सेवाको पहुँच थप सरल र सहज बनाउन महानगरपालिका र उपमहानगरपालिका बाहेकका स्थानमा शाखा कार्यालय खोल्न यस बैंकको स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

तालिका ५ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या/शाखा संख्या

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू	संख्या			शाखा संख्या		
	२०७४ असार	२०७५ असार	२०७५ असोज	२०७४ असार	२०७५ असार	२०७५ असोज
वाणिज्य बैंक	२८	२८	२८	२२७४	३०२३	३१०४
विकास बैंक	४०	३३	३३	७६९	९९३	१०५७
वित्त कम्पनी	२८	२५	२४	१३०	१८६	१८६
लघुवित्त वित्तीय संस्था	५३	६५	६९	१८९५	२४४९	२६६७
जम्मा	१४९	१५१	१५४	५०६८	६६५१	७०१४

३४. चालु आर्थिक वर्षभित्र सबै वाणिज्य बैंकहरूले प्रत्येक प्रदेशमा प्रादेशिक कार्यालय स्थापना गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । राष्ट्रियस्तर बाहेकका वित्तीय संस्थाहरूको कार्यक्षेत्रलाई प्रादेशिक संरचना अनुसार समायोजन गर्न नीतिगत व्यवस्था गरिने कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
३५. एक वर्षभित्र सबै नेपालीको बैंक खाता खोल्ने अभियानलाई निरन्तरता दिइएको छ । वित्तीय समावेशीकरण सम्बन्धी सूचकहरूको जानकारी Financial Inclusion Portal बाट प्राप्त गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
३६. भुक्तानी सेवा प्रदायक तथा भुक्तानी प्रणाली संचालकहरूले वित्तीय विवरण प्रकाशन गर्नुपूर्व यस बैंकको स्वीकृति लिनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । हालसम्म ३ वटा भुक्तानी प्रणाली संचालक र २ वटा भुक्तानी सेवा प्रदायक संस्थालाई कारोवारका लागि अनुमति प्रदान गरिएको छ । त्यसैगरी, २५ वटा संस्थाहरूलाई भुक्तानी प्रणाली संचालक/भुक्तानी सेवा प्रदायकको कार्य गर्न संस्था/संयन्त्र स्थापनाका लागि आशयपत्र (Letter of Intent) प्रदान गरिएको छ ।
३७. लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई समेत भुक्तानी सेवा प्रदायकको कार्य गर्न सक्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।

३८. प्राकृतिक व्यक्तिलाई व्यक्तिगत प्रयोजनका लागि सवारी साधन खरिद गर्न कर्जा प्रवाह गर्दा सो सवारी साधनको मूल्यको अधिकतम ५० प्रतिशत र व्यक्तिगत विद्युतीय सवारी साधनको हकमा ८० प्रतिशतसम्म मात्र गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
३९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो संस्थामा प्राकृतिक व्यक्तिका नाममा बचत तथा मुद्दति खातामा रहेको रु. ३ लाखसम्मको निक्षेप सुरक्षण गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । २०७५ असार मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको रु. ४३० अर्ब ७४ करोड निक्षेप सुरक्षण भएकोमा २०७५ असोज मसान्तमा यस्तो सुरक्षण रकम रु. ५४४ अर्ब ८४ करोड पुगेको छ ।
४०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट एकद्वार प्रणाली अन्तर्गत Online Data प्राप्त गर्न प्रयोगमा ल्याउन लागिएको Supervisory Information System मा NFRS बमोजिमको वित्तीय विवरण समेत समायोजन गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

४१. भारतबाट रु. ५ करोडभन्दा बढीको वस्तु आयात गर्दा अनिवार्य रूपले प्रतीतपत्रमार्फत गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । तेस्रो मुलुकबाट अमेरिकी डलर ४० हजार वा सो बराबरको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भन्दा बढीको सामान आयात गर्दा अनिवार्य रूपमा प्रतीतपत्रमार्फत गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा सो सीमा घटाई अमेरिकी डलर ३० हजार कायम गरिएको छ ।
४२. पूर्वाधार परियोजनाहरूमा भित्रिने विदेशी लगानीलाई यस बैंकमा छुट्टै कोषमा जम्मा गरी हेजिड सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्थाका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक हेजिङ्ग नियमावली, २०७५ को मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिएको छ ।
४३. विदेश (भारत बाहेक अन्य मुलुकहरूको) भ्रमणमा जाने नेपाली नागरिकहरूलाई राहदानी वापत प्रत्येक पटक बढीमा अमेरिकी डलर २,५०० वा सो बराबरको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही सुविधा दिइने व्यवस्था रहेकोमा उक्त सुविधा सीमा अमेरिकी डलर १,५०० कायम गरिएको छ ।
४४. नेपाल सरकारले जारी गरेको ट्राभल डकुमेण्टको आधारमा विदेश भ्रमणमा जानुपर्दा राहदानी सुविधा माग गर्नेहरूलाई स्थलगत मार्ग प्रयोग गरे बढीमा अमेरिकी डलर १,००० वा सो बराबरको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही सुविधा दिइने व्यवस्था रहेकोमा उक्त सुविधा सीमा अमेरिकी डलर ५०० कायम गरिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

४५. मौद्रिक नीतिले चालु आर्थिक वर्षको लागि नेपाल सरकारको लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने गरी कर्जा लगानी सहज बनाउन जोड दिएको थियो । साथै, तीनै तहका सरकारहरूको खर्च एवम् आर्थिक गतिविधि विस्तारका कारण समग्र माग वृद्धि भई मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न नदिन मौद्रिक योगाङ्कहरूलाई वाञ्छित स्तरभित्र राख्ने गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई सन्तुलित तुल्याइएको थियो ।
४६. चालु आर्थिक वर्षको पहिलो त्रयमासमा मुद्रास्फीति दर नियन्त्रित रहेतापनि अमेरिकी डलरको अधिमूल्यन एवम् भारतमा मूल्य वृद्धिका कारण आगामी दिनमा मुद्रास्फीतिमा दबाव पर्नसक्ने जोखिम रहेको छ ।
४७. समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह उल्लेख्य रहेतापनि उच्च आयातका कारण चालू खाता एवम् शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहेको अवस्था छ । आयातको विद्यमान प्रवृत्ति कायमै रहेमा बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा दबाव पर्ने हुँदा आयात व्यवस्थापनमा जोड दिनु पर्ने देखिएको छ ।
४८. समीक्षा अवधिमा निक्षेप परिचालनको तुलनामा कर्जा विस्तार उच्च रही लगानीयोग्य साधनमा दबाव पर्न गएको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा बैकिङ्ग क्षेत्रको सम्पत्ति-दायित्व व्यवस्थापनमा देखिने असन्तुलनलाई सम्बोधन गर्नु पर्ने अवस्था छ ।
४९. उपर्युक्त पृष्ठभूमिमा आर्थिक एवम् वित्तीय स्थायित्व कायम गर्दै लक्षित आर्थिक वृद्धिलाई सहयोग पुऱ्याउने मौद्रिक नीतिको प्रमुख उद्देश्यलाई ध्यानमा राखी मौद्रिक नीतिको विद्यमान कार्यदिशालाई निरन्तरता दिइएको छ । खासगरी बैकिङ्ग प्रणालीको तरलता, लगानीयोग्य साधन एवम् ब्याजदरको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी आवश्यक मौद्रिक व्यवस्थापनका उपायहरू अवलम्बन गर्दै लगिनेछ ।

मौद्रिक तथा वित्तीय उपायहरू

५०. अर्थतन्त्रको विद्यमान अवस्था एवम् परिदृश्यका आधारमा तय गरिएको मौद्रिक नीतिको उपर्युक्त कार्यदिशा अनुरूप विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात, बैंकदर लगायतका पुनरकर्जा दर सम्बन्धी व्यवस्थालाई यथावत कायम गरिएको छ ।
५१. अल्पकालीन ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा राखी ब्याजदर स्थायित्व कायम गर्न खुला बजार कारोबारलाई सक्रिय बनाउँदै ब्याजदर करिडोर सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा आवश्यक परिमार्जन गरिनेछ ।
५२. प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रहरूमा तोकिएको अनुपातमा कर्जा लगानी विस्तार गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहित गर्दै सोको अनुगमनलाई थप प्रभावकारी बनाइने छ ।
५३. नेपाल सरकारद्वारा स्वीकृत 'सहुलियतपूर्ण कर्जाका लागि ब्याज अनुदान सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०७५' अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने सहूलियतपूर्ण कर्जालाई कर्जा/स्रोत परिचालन अनुपात (CCD ratio) गणना गर्ने प्रयोजनका लागि कुल कर्जा सापटमा समावेश गर्नु नपर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
५४. बैंक तथा वित्तीय संस्थामा संचालक एवम् प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाउँदै संस्थागत सुशासन प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिसकिएको परिप्रेक्ष्यमा यस्तो व्यवस्था निश्चित तहसम्मको पदाधिकारीलाई समेत अनिवार्य गरिनुका साथै प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्थालाई थप पारदर्शी बनाउन आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
५५. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको पहिलो त्रैमासिक समीक्षा प्रतिवेदन तयार गर्न आवश्यक सूचना तथा विवरण उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने सबै सरोकारवालाहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ । साथै, मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा सदाभै सबैको सहयोग मिल्ने यस बैंकले अपेक्षा गरेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा (२०७५ फागुन ६)

पृष्ठभूमि

- २०७५ असार २७ गते सार्वजनिक गरिएको आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको उद्देश्य मूल्य, बाह्य एवम् वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्दै लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउनु रहेको थियो । मौद्रिक नीतिको प्रथम त्रयमासिक समीक्षा २०७५ मंसिर ११ गते सार्वजनिक गरिएको थियो ।
- आर्थिक क्रियाकलाप विस्तारसँगै कर्जाको माग समेत बढ्ने अनुमानका आधारमा मुद्रास्फीति एवम् शोधनान्तर स्थितिमा पर्न सक्ने दबावलाई व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यका साथ चालु आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिका संचालन लक्ष्य तथा उपकरणहरु चयन गरिएका थिए । यससँगै मौद्रिक नीतिले दीर्घकालीन ब्याजदर व्यवस्थापन गर्ने, वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वलाई सुदृढ तुल्याउने, स्थानीय तहमा बैंक शाखा विस्तार गर्ने तथा प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रमा वित्तीय साधनको उपयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने कार्यदिशा तय गरेको थियो ।
- उपलब्ध तथ्याङ्कहरु विश्लेषण गर्दा समग्र आर्थिक क्रियाकलापमा विस्तार आएका कारण उच्च आर्थिक वृद्धिको प्रवृत्तिले निरन्तरता पाउने देखिएको छ । उद्योगहरुको क्षमता उपयोगमा भएको विस्तार, पर्यटक आगमनमा भएको वृद्धि र वर्षेबालीमा देखिएको प्रगतिले आर्थिक वृद्धिको उत्साहजनक परिदृश्य देखाएको छ । उच्च आयातका कारण बाह्य क्षेत्र व्यवस्थापनमा दबाव देखिएतापनि विदेशी विनिमय संचिति सुविधाजनक स्तरमा रहेको छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रको साधन परिचालनमा देखिएको असन्तुलन भने कायम नै रहेको छ ।
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक स्थिति एवम् परिदृश्य, मौद्रिक नीतिमा उल्लिखित कार्यक्रमहरुको हालसम्मको कार्यान्वयन अवस्था तथा अर्थतन्त्रमा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरुलाई समेत ध्यानमा राखी यो अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन तयार पारिएको छ ।

आर्थिक लक्ष्यहरुको स्थिति

- कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको प्रक्षेपण गर्ने क्रममा समष्टिगत माग पक्षलाई विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा उल्लेख्य मात्रामा विस्तार भएको आयातले कुल उपभोग बढेको इंगित गर्दछ । त्यसैगरी, कुल आयातमा विगत केही वर्षयता पूँजीगत वस्तुको हिस्सा बढ्दै गएका कारण सोको प्रभाव पूँजी निर्माणमा परी आर्थिक क्रियाकलाप विस्तारमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।
- अर्थतन्त्रको क्षेत्रगत विश्लेषण गर्दा अनुकूल वर्षे तथा हिउँदे मनसुन, मलखाद तथा विउ विजनको सहज उपलब्धता एवम् कृषि कर्जामा भएको बढोत्तरीले कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर गत वर्षको भन्दा उच्च रहने देखिन्छ । उद्योगहरुको क्षमता उपयोगमा वृद्धि भएको, निर्माण कार्य विस्तार भइरहेको, विद्युत आपूर्तिमा सुधार आएको तथा उत्पादनमूलक उद्योगहरुतर्फ कर्जा विस्तार आएका कारण औद्योगिक क्षेत्रको वृद्धि पनि सन्तोषजनक नै रहने देखिन्छ ।
- पर्यटक आगमनमा भएको वृद्धि, व्यापारमा भएको विस्तार, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुका शाखा स्थापनामा भएको उल्लेख्य प्रगति तथा संघीयता कार्यान्वयनसँगै बढिरहेका सार्वजनिक प्रशासन लगायतका गतिविधिले सेवा क्षेत्र समेत उल्लेख्य दरमा बढ्ने देखिएको छ ।
- आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा उपभोक्ता मुद्रास्फीतिलाई ६.५ प्रतिशतको सीमामा राख्ने लक्ष्य रहेकोमा ६ महिनाको औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ४.२ प्रतिशत रहेको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७५ पुसमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति ४.६ प्रतिशत रहेको छ (तालिका १) । अनुकूल मौसम, न्यून अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रास्फीति र आपूर्ति व्यवस्थापनमा आएको सुधार लगायतका कारण मुद्रास्फीति नियन्त्रित नै रहेको छ ।
- २०७५ पुस मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति रु. १०५८ अर्ब २० करोड रहेको छ । हाल कायम रहेको विदेशी विनिमय सञ्चितिले ८.९ महिनाको वस्तु आयात तथा ७.८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने देखिन्छ ।

तालिका १: मुद्रास्फीति

(प्रतिशतमा)

विवरण	६ महिनाको औसत		वार्षिक विन्दुगत	
	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७४ पुस	२०७५ पुस
समग्र	३.५	४.२	४.०	४.६
खाद्य	१.५	२.०	२.४	२.७
नैर-खाद्य	५.१	५.९	५.३	६.१

१०. समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह ३०.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४४३ अर्ब ३६ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह ०.५ प्रतिशतले घटेको थियो। अमेरिकी डलरमा समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर १७.६ प्रतिशत रहेको छ।
११. समीक्षा अवधिमा व्यापार घाटा ३२.१ प्रतिशतले बढेको छ। व्यापार घाटामा भएको उच्च विस्तारका कारण चालु खाता घाटा रु. १५२ अर्ब १६ करोड र शोधनान्तर घाटा रु. ६३ अर्ब ६८ करोड कायम भएको छ।

मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति

१२. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक वृद्धिदर १८.० प्रतिशतको सीमाभित्र कायम गर्ने लक्ष्य राखिएको थियो। निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तार उच्च रहेका कारण वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७५ पुस मसान्तमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १९.१ प्रतिशत रहेको छ (तालिका २)।

तालिका २ : मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति (वार्षिक विन्दुगत)

विवरण	आ.व. २०७५/७६ को प्रक्षेपित सीमा	२०७५ पुस मसान्तको यथार्थ
विस्तृत मुद्राप्रदाय वृद्धिदर	१८.०	१९.१
आन्तरिक कर्जा वृद्धिदर	२२.५	२८.५
निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर	२०.०	२३.२

१३. लक्षित आर्थिक वृद्धिदर, मुद्रास्फीति र सरकारी साधन परिचालनसँग तादात्म्य हुने गरी आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को लागि कुल आन्तरिक कर्जा वृद्धिदर २२.५ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएकोमा २०७५ पुस मसान्तमा यस्तो कर्जाको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर २८.५ प्रतिशत रहेको छ। निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर २० प्रतिशतसम्म कायम गर्ने लक्ष्य रहेकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा यस्तो कर्जा २३.२ प्रतिशतले बढेको छ (तालिका २)।
१४. २०७५ असार मसान्तको तुलनामा २०७५ पुस मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग २.८ प्रतिशतले अवमूल्यन भई प्रति अमेरिकी डलर खरिद विनिमय दर रु. ११२.४८ पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग १.३ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको थियो।

तरलता व्यवस्थापन

तरलता प्रवाह

१५. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. ६ अर्ब ७२ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन्। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. २३ अर्ब ५८ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग भएको थियो।
१६. समीक्षा अवधिमा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ४० करोड खुद खरिद गरी रु.१६० अर्ब २९ करोड खुद तरलता प्रवाह गरेको छ।

तरलता प्रशोचन

१७. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को ६ महिनासम्ममा खुलाबजार कारोबारका विभिन्न उपकरणहरूमा फर्त पटक-पटक गरी कुल रु. १०० अर्ब ३५ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. १२९ अर्ब २० करोड तरलता प्रशोचन गरिएको थियो (तालिका ३)।

भारतीय मुद्रा खरिद

१८. समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर २ अर्ब १६ करोड, यूरो २ करोड ८० लाख, पाउण्ड स्टर्लिङ २ करोड, जापानी येन १८ अर्ब र चिनीयाँ युआन २० करोड बिक्री गरी रु.२७४ अर्ब ५७ करोड बराबरको भारतीय रुपैयाँ खरिद भएको छ।

तालिका ३: तरलता प्रशोचन तथा प्रवाह

विवरण	(रु. अर्बमा)	
	२०७४/७५	२०७५/७६
(क) तरलता प्रशोचन	१२९.२०	१००.३५
निक्षेप संकलन (१४ दिने)	१.७०	-
निक्षेप संकलन (९० दिने)	२.४५	२६.९५
निक्षेप संकलन (६० दिने)	-	२३.८५
निक्षेप संकलन (३० दिने)	३८.२	२८.८५
रिभर्स रिपो	८४.७५	२०.७०
सोफ्ट बिक्री बोलकबोल	-	-
निक्षेप संकलन (IRC)	२.१०	-
(ख) तरलता प्रवाह	९२.९०	६.७२
सोफ्ट खरिद बोलकबोल	२५.२७	-
रिपो	४४.०५	-
स्थायी तरलता सुविधा	२३.५८	६.७२

अन्तरबैंक कारोबार

१९. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को ६ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ७१४ अर्ब ९० करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले रु. १४३ अर्ब ८३ करोड गरी कुल रु. ८८५ अर्ब ७३ करोडको अन्तर बैंक कारोबार गरेका छन् । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरू र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले क्रमशः रु. ५८५ अर्ब २८ करोड र रु. ९ अर्ब ६३ करोड गरी कुल रु. ५९४ अर्ब ९१ करोडको यस्तो कारोबार गरेका थिए ।

ब्याजदर

२०. समीक्षा अवधिमा अल्पकालीन ब्याजदरहरू अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा घटेका छन् । २०७४ पुसमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर ५.८२ प्रतिशत रहेकोमा २०७५ पुसमा ०.८६ प्रतिशतमा भरेको छ । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तरबैंक कारोबारको भारित औसत ब्याजदर २०७४ पुसमा ४.४० प्रतिशत रहेकोमा २०७५ पुसमा २.८४ प्रतिशत कायम भएको छ ।
२१. २०७५ पुसमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेपको भारित औसत ब्याजदर ६.७२ प्रतिशत र कर्जाको भारित औसत ब्याजदर १२.२९ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही महिनामा यी दरहरू क्रमशः ६.२१ प्रतिशत र ११.७९ प्रतिशत रहेका थिए ।

कर्जा व्यवस्थापन

भूकम्प पीडित कर्जा

२२. भूकम्प पीडितहरूलाई आवासीय घर निर्माणको लागि सहूलियतपूर्ण कर्जा प्रदान गर्न यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराइएको पुनरकर्जा २०७५ पुस मसान्तमा रु. २ अर्ब ६५ करोड लगानीमा रहिरहेको छ । यस्तो कर्जा १५५८ जना ऋणीले उपयोग गरेका छन् ।

पुनरकर्जा

२३. उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा लगानी तथा निर्यात विस्तारमा समेत सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकबाट सहूलियत दरमा प्रदान गरिने पुनरकर्जाको उपयोग समीक्षा अवधिमा बढेको छ । २०७५ पुस मसान्तसम्ममा रु. १८ अर्ब ८० करोड पुनरकर्जा लगानीमा रहेको छ । २०७५ असार मसान्तमा यस्तो लगानी रु. १२ अर्ब २३ करोड रहेको थियो ।

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा

२४. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम १० प्रतिशत कृषि क्षेत्रमा र न्यूनतम १५ प्रतिशत ऊर्जा तथा पर्यटन क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । २०७५ पुस मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले कृषि क्षेत्रमा ९.९३ प्रतिशत, ऊर्जामा ४.२१ र पर्यटनमा ४.४० प्रतिशत गरी कुल १८.५४ प्रतिशत कर्जा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी गरेका छन् ।

सहूलियतपूर्ण कर्जा

२५. २०७५ पुस मसान्तसम्ममा नेपाल सरकारबाट ५ प्रतिशत ब्याज अनुदानमा प्रवाह गरिने कृषि तथा पशुपंक्षी व्यवसाय कर्जा १०,४८४ जना ऋणीले उपयोग गरेका छन् । यस अन्तर्गत रु. १८ अर्ब ६१ करोड कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ भने रु. ८८ करोड ७७ लाख ब्याज अनुदान प्रदान गरिएको छ ।

विपन्न वर्ग कर्जा

२६. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो कुल कर्जा लगानीको न्यूनतम ५ प्रतिशत विपन्न वर्गमा लगानी गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा २०७५ पुस मसान्तसम्ममा कुल कर्जाको ५.९ प्रतिशत अर्थात् रु. १६१ अर्ब ३६ करोड विपन्न वर्गमा लगानी गरेका छन् ।

साधन परिचालन

२७. नेपाल सरकार (संघ) बाट बाँडफाँड हुने राजस्व लगायत विभिन्न प्रकारका अनुदान र स्थानीय तहको सञ्चित कोषमा जम्मा भएको सम्पूर्ण रकमको ५० प्रतिशत स्थानीय तहमा स्थापना वा सञ्चालन भएका सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेपको रूपमा परिचालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
२८. वाणिज्य बैंकहरूले नवीकरणीय ऊर्जा, भौतिक पूर्वाधार, उत्पादन तथा प्रसारण लाइन लगायत तोकिएका क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्ने गरी विदेशी बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको ५० प्रतिशतको सीमाभित्र रही ऋण लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, भारतीय बैंक तथा

वित्तीय संस्थाबाट भारतीय मुद्रामा ऋण लिँदा अन्य विदेशी मुद्रामा ऋण लिएको भए सो समेत गरी प्राथमिक पूँजीको ५० प्रतिशतको सीमा कायम गरिएको छ । यस अनुसार एउटा वाणिज्य बैंकले अमेरिकी डलर १ करोड ६५ लाख ऋण लिएको छ भने थप २ करोड ३५ लाख अमेरिकी डलर ऋण ल्याउन स्वीकृति प्राप्त गरेको छ ।

२९. लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले पनि विदेशी मुद्रामा ऋण लिई सो ऋण समेत गरी आफ्नो प्राथमिक पूँजीको बढीमा ३० गुणासम्म वित्तीय स्रोत परिचालन गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा २ वटा लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले अमेरिकी डलर २ करोड ६ लाख ऋण ल्याउन स्वीकृति प्राप्त गरेका छन् ।

ब्याजदर व्यवस्थापन

३०. कर्जा तथा निक्षेपबीचको ब्याजदर अन्तर वाणिज्य बैंकहरूले २०७५ चैत मसान्तपश्चात् ४.७५ प्रतिशत तथा २०७६ असार मसान्त पश्चात् ४.५ प्रतिशतको सीमाभित्र कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
३१. 'ख' र 'ग' वर्गका राष्ट्रिय स्तरका वित्तीय संस्थाहरूको हकमा २०७५ पुस मसान्त पछि र राष्ट्रिय स्तर बाहेकका वित्तीय संस्थाहरूको हकमा २०७६ असार मसान्त पछि ब्याजदर अन्तर ५ प्रतिशतको सीमा भित्र कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
३२. आधार दर गणना विधिमा परिमार्जन गरी सम्पत्तिको प्रतिफल बराबरको ०.७५ प्रतिशत भारलाई हटाइएको छ । २०७५ असार मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको औसत आधार दर १०.४७ प्रतिशत रहेकोमा २०७५ पुस मसान्तमा ९.८० प्रतिशत कायम भएको छ ।

समष्टिगत विवेकशील नियमन

३३. ओभरड्राफ्ट लगायतका रिभल्विड प्रकृतिका व्यक्तिगत कर्जा सुविधाको सीमा रु. ७५ लाखबाट घटाई रु. ५० लाख कायम गरिएको छ । २०७५ पुस मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल कर्जामा ओभरड्राफ्ट कर्जाको अंश १६.५ प्रतिशत रहेको छ । २०७५ असार मसान्तमा कुल कर्जामा यस्तो कर्जाको अंश १७.० प्रतिशत रहेको थियो ।
३४. प्राकृतिक व्यक्तिलाई व्यक्तिगत प्रयोजनका लागि सवारी साधन खरिद गर्न कर्जा प्रवाह गर्दा सो सवारी साधनको मूल्यको अधिकतम ५० प्रतिशत र व्यक्तिगत विद्युतीय सवारी साधनको हकमा ८० प्रतिशतसम्म मात्र गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । २०७५ असार मसान्तमा कुल कर्जामा यस्तो कर्जाको अंश ७.१ प्रतिशत रहेकोमा २०७५ पुस मसान्तमा यस्तो अंश ६.७ प्रतिशत रहेको छ ।
३५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो प्राथमिक पूँजी (Core Capital) को ४० प्रतिशतसम्म शेयरको धितोमा कर्जा प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । २०७५ पुस मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शेयर धितोमा प्रवाह भएको कर्जा रु. ४१ अर्ब ९४ करोड रहेको छ ।
३६. नेपाल सरकारद्वारा स्वीकृत "सहूलियतपूर्ण कर्जाका लागि ब्याज अनुदान सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०७५" अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने सहूलियतपूर्ण कर्जालाई कर्जा/स्रोत परिचालन अनुपात (CCD ratio) गणना गर्ने प्रयोजनका लागि कुल कर्जा सापटमा समावेश गर्नु नपर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
३७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई दीर्घकालीन ऋणपत्र जारी गरी वित्तीय साधन परिचालन गर्न प्रोत्साहन गर्ने नीति अनुरूप चालु आर्थिक वर्षको ६ महिनासम्ममा ८ वटा वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकबाट रु. १८ अर्ब २५ करोडको ऋणपत्र निष्काशनको स्वीकृति लिएका छन् । यस मध्ये ३ वटा बैंकले रु. ५ अर्ब ३५ करोडको ऋणपत्र निष्काशन गरिसकेका छन् ।

वित्तीय क्षेत्र सुदृढीकरण

३८. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा आवश्यक संशोधनका लागि मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकारमा पेश गरिएको छ ।
३९. नेपाल सरकारको १० प्रतिशत र निजी क्षेत्रको ९० प्रतिशत शेयर स्वामित्व रहेको नेपाल इन्फ्रास्ट्रक्चर बैंक लिमिटेडलाई कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ ।

४०. चालु आर्थिक वर्ष भित्र सबै वाणिज्य बैंकहरूले प्रत्येक प्रदेशमा प्रादेशिक कार्यालय स्थापना गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
४१. राष्ट्रिय स्तर बाहेकका वित्तीय संस्थाहरूको कार्यक्षेत्रलाई प्रादेशिक संरचना अनुसार समायोजन गर्न नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । साथै, काठमाडौं उपत्यकाबाहेक प्रादेशिक स्तरमा समायोजन हुने विकास बैंकहरूको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. १ अर्ब २० करोड र वित्त कम्पनीहरूको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ५० करोड कायम गरिएको छ ।
४२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कुल निक्षेपमा सरकारी संस्था एवम् संस्थानहरू, पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरू, बचत तथा ऋण सहकारी संस्था तथा त्यस्ता संस्था एवम् संस्थान मातहत सञ्चालित कोषहरूको निक्षेपको अंश ५० प्रतिशतको सीमा भित्र कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । २०७५ पुस मसान्तमा कुल निक्षेपमा संस्थागत निक्षेपको अंश ४५.१ प्रतिशत रहेको छ ।
४३. यस बैंकमा रहेको गुनासो सुनुवाई इकाइमा पेश हुन आएका बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी गुनासो सुनुवाई गर्दा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संघको प्रतिनिधि रहने व्यवस्था मिलाइएको छ । चालु आर्थिक वर्षमा यस बैंकमा प्राप्त भएका १०५ वटा गुनासो सम्बन्धी निवेदनमध्ये ६० वटा सम्बोधन भइसकेका छन् ।
४४. बैंकिङ्ग सेवाको पहुँच थप सरल र सहज बनाउन महानगरपालिका र उपमहानगरपालिका बाहेकका स्थानमा शाखा कार्यालय खोल्न यस बैंकको स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

वित्तीय पहुँच

तालिका ४ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या/शाखा संख्या

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू	संख्या			शाखा संख्या		
	२०७४ असार	२०७५ असार	२०७५ पुस	२०७४ असार	२०७५ असार	२०७५ पुस
वाणिज्य बैंक	२८	२८	२८	२२७४	३०२३	३२३३
विकास बैंक	४०	३३	३३	७६९	९९३	११५९
वित्त कम्पनी	२८	२५	२४	१३०	१८६	१९९
लघुवित्त वित्तीय संस्था	५३	६५	७२	१८९५	२४४९	३०००
जम्मा	१४९	१५१	१५७	५०६८	६६५१	७५९१

४५. २०७५ पुस मसान्तसम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा संख्या ७५९९ पुगेको छ । २०७५ असार मसान्तमा यस्तो संख्या ६६५१ रहेको थियो (तालिका ४) ।
४६. ७५३ स्थानीय तहहरूमध्ये ७०४ स्थानीय तहमा वाणिज्य बैंकहरूको उपस्थिति रहेको छ । यस्तो संख्या २०७५ असार मसान्तमा ६३१ रहेको थियो (तालिका ५) ।

तालिका ५ : स्थानीय तहमा वाणिज्य बैंकहरूको उपस्थिति

प्रदेश	स्थानीय तहको संख्या	वाणिज्य बैंकको उपस्थिति रहेको स्थानीय तह संख्या		वाणिज्य बैंकको उपस्थिति नभएका स्थानीय तहको संख्या
		२०७५ असार	२०७५ माघ	
प्रदेश १	१३७	११२	१२८	९
प्रदेश २	१३६	१२२	१३३	३
प्रदेश ३	११९	१०७	११३	६
गण्डकी	८५	७४	८२	३
प्रदेश ५	१०९	९९	१०७	२
कर्णाली	७९	५४	६३	१६
सुदूर पश्चिम	८८	६३	७८	१०
कुल	७५३	६३१	७०४	४९

४७. एक वर्ष भित्र सबै नेपालीको बैंक खाता खोल्ने अभियानलाई निरन्तरता दिइएको छ । वित्तीय समावेशीकरण सम्बन्धी सूचकहरूको जानकारी Financial Inclusion Portal बाट प्राप्त गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
४८. भुक्तानी सेवा प्रदायक तथा भुक्तानी प्रणाली संचालकहरूले वित्तीय विवरण प्रकाशन गर्नु पूर्व यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । हालसम्म ३ वटा भुक्तानी प्रणाली संचालक र ४ वटा भुक्तानी सेवा प्रदायक संस्थालाई कारोबारका लागि अनुमति प्रदान गरिएको छ । त्यसैगरी, २८ वटा संस्थाहरूलाई भुक्तानी प्रणाली संचालक/भुक्तानी सेवा प्रदायकको कार्य गर्न संस्था/संयन्त्र स्थापनाका लागि आशयपत्र (Letter of Intent) प्रदान गरिएको छ ।
४९. लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई समेत भुक्तानी सेवा प्रदायकको कार्य गर्न सक्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
५०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो संस्थामा प्राकृतिक व्यक्तिका नाममा बचत तथा मुद्दति खातामा रहेको रु. ३ लाखसम्मको निक्षेप सुरक्षण गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । २०७५ असार मसान्तमा बैंक तथा

वित्तीय संस्थाहरुमा रहेको रु. ४३० अर्ब ७४ करोड निक्षेप सुरक्षण भएकोमा २०७५ पुस मसान्तमा यस्तो सुरक्षण रकम रु. ५७९ अर्ब ९७ करोड पुगेको छ ।

५१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट एकद्वार प्रणाली अन्तर्गत Online Data प्राप्त गर्न प्रयोगमा ल्याउन लागिएको Supervisory Information System मा NFRS बमोजिमको वित्तीय विवरण समेत समायोजन गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

५२. तेस्रो मुलुकबाट प्रतितपत्र बिना डाफ्ट/टी.टी. मार्फत सामान आयात गर्दा एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ३० हजार वा सो बराबरको परिवर्त्य विदेशी मुद्राको सटही सीमा कायम गरिएको छ । त्यसैगरी, टी.टी. मार्फत अमेरिकी डलर २५ हजार भन्दा बढीको सामान आयातका लागि सटही प्रदान गर्दा Beneficiary को Business Credibility Information लिनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५३. पूर्वाधार परियोजनाहरुमा भित्रिने विदेशी लगानीलाई यस बैंकमा छुट्टै कोषमा जम्मा गरी हेजिड सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्थाका लागि 'हेजिङ्ग सम्बन्धी नियमावली, २०७५' नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको छ ।
५४. विदेश (भारत बाहेक अन्य मुलुक) भ्रमणमा जाने नेपाली नागरिकहरुलाई राहदानी बापत प्रत्येक पटक बढीमा अमेरिकी डलर २,५०० वा सो बराबरको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही सुविधा दिइने व्यवस्था रहेकोमा उक्त सुविधा सीमा अमेरिकी डलर १,५०० कायम गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

५५. विश्व अर्थतन्त्रको वृद्धिदर सन् २०१८ मा ३.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१९ मा ३.५ प्रतिशत हुने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण छ । विकसित मुलुकहरुको अर्थतन्त्र सन् २०१८ मा २.३ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१९ मा २ प्रतिशतले वृद्धि हुने कोषको प्रक्षेपण छ ।
५६. उदीयमान तथा विकासशील अर्थतन्त्र सन् २०१८ मा ४.६ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१९ मा ४.५ प्रतिशतले बढ्ने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण छ । चीनको अर्थतन्त्र सन् २०१८ मा ६.६ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१९ मा ६.२ प्रतिशत र भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१८ मा ७.३ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१९ मा ७.५ प्रतिशतले विस्तार हुने कोषको प्रक्षेपण छ ।
५७. विकसित अर्थतन्त्रहरुमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति सन् २०१८ मा २.० प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१९ मा १.७ प्रतिशत हुने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण छ । उदीयमान तथा विकासशील अर्थतन्त्रहरुमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति सन् २०१८ को ४.९ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१९ मा ५.१ प्रतिशत रहने कोषको प्रक्षेपण छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

५८. आर्थिक क्रियाकलापमा भड्रहेको विस्तारले आर्थिक वृद्धिको आशालागदो परिदृश्य देखाएको छ । कृषि उत्पादनमा भएको वृद्धि, उद्योगहरुको क्षमता उपयोगमा आएको सुधार, निर्माण कार्यमा देखिएको तीव्रता, पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बन्धी गतिविधिमा आएको विस्तार तथा कर्जाको बढ्दो मागका कारण आर्थिक वृद्धिले गत दुई वर्षको औसत प्रवृत्तिलाई निरन्तरता दिने संकेत देखिएको छ ।
५९. समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वको पक्षतर्फ हेर्दा मुद्रास्फीति नियन्त्रित नै रहने देखिन्छ । बढ्दो आन्तरिक मागले मुद्रास्फीतिमा चाप पर्ने भएतापनि अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा तेलको मूल्यमा आएको गिरावट, छिमेकी मुलुकमा रहेको न्यून मुद्रास्फीति तथा आन्तरिक आपूर्ति व्यवस्थामा आएको सुधारका कारण वार्षिक औसत मुद्रास्फीति ५.५ प्रतिशतको सीमाभित्र रहने संशोधित अनुमान छ ।
६०. समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वको अर्को निर्धारक बाह्य क्षेत्र व्यवस्थापनमा भने दबाव उत्पन्न भएको छ । विप्रेषण आप्रवाहमा देखिएको उल्लेख्य प्रगतिका बावजूद आयात वृद्धिको उच्च दर कायमै रहेमा चालु खाता र शोधनान्तर घाटामा थप चाप पर्ने देखिन्छ ।
६१. निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा तथा विस्तृत मुद्राप्रदायको विन्दुगत वृद्धिदर वार्षिक मौद्रिक नीतिले तय गरेको सीमाभन्दा केही माथि रहेको देखिन्छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट उच्च दरमा विस्तार भएको कर्जाका कारण समेत बाह्य क्षेत्र व्यवस्थापनमा दबाव परेको हो । तथापि, यस बैंकले सवारी साधन तथा ओभरडाफ्ट कर्जा

प्रवाहका सम्बन्धमा गरेका पछिल्ला नीतिगत व्यवस्थाका कारण मौद्रिक योगाङ्कहरूलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

६२. मुद्रास्फीति नियन्त्रित नै रहेको भएतापनि चालू खाता तथा शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहेको अवस्था छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप संकलनमा भएको वृद्धि गतवर्षको भन्दा बढी छ। तथापि, निक्षेप र कर्जाका बीच सन्तुलन कायम हुन सकेको छैन। निक्षेप संकलनको तुलनामा कर्जा प्रवाह बढी भएका कारण मूल्य तथा बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्ने जोखिम रहेको छ।
६३. अर्थतन्त्रको विद्यमान अवस्था तथा आगामी परिदृश्यलाई हेर्दा आर्थिक गतिविधिलाई प्रवर्द्धन गर्दै आयात व्यवस्थापनमा समेत सहयोग पुऱ्याउन प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रमा हुने कर्जा प्रवाहलाई प्रोत्साहित गर्नु पर्ने आवश्यकता छ। त्यसैगरी, वित्तीय स्थायित्व कायम राख्दै वित्तीय समावेशीकरण, वित्तीय साधनको सन्तुलित वाण्डफाँड तथा सरल एवम् सुरक्षित भुक्तानी प्रणालीको विकास गर्ने कार्यमा समेत केन्द्रित हुनु पर्ने देखिन्छ।
६४. उपर्युक्त पृष्ठभूमिमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको प्रमुख उद्देश्यलाई ध्यानमा राख्दै समष्टिगत विवेकशील नियमनका उपायमार्फत मौद्रिक नीतिको कार्यदिशामा केही समायोजन गरिएको छ।

मौद्रिक तथा वित्तीय उपायहरू

६५. मौद्रिक नीतिको उपर्युक्त कार्यदिशा अनुरूप विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात, वैधानिक तरलता अनुपात तथा बैंकदरलाई यथावत् राखिएको छ।
६६. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूले विदेशबाट आफ्नो प्राथमिक पूँजीको शतप्रतिशतसम्म विदेशी मुद्रामा ऋण लिन पाउने व्यवस्था गरिनेछ।
६७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको साधन परिचालनमा देखिने असन्तुलनलाई न्यूनीकरण गर्न अनिवार्य रूपमा दीर्घकालीन ऋणपत्र जारी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
६८. वाणिज्य बैंकहरूले कृषि, ऊर्जा, पर्यटन तथा उत्पादनमूलक उद्योगमा प्रवाह गर्ने कर्जाको ब्याजदर निर्धारण गर्दा सम्बन्धित बैंकको आधार दरमा थप गरिने प्रिमियमलाई यस बैंकले तोकेको प्रतिशतसम्म मात्र हुने व्यवस्था गरिनेछ।
६९. निश्चित रकम भन्दा माथिको दीर्घकालीन परियोजना कर्जामा ऋणीसँगको सहमतिमा तोकिएको अवधिका लागि ब्याजदर स्थिर गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइने छ।
७०. यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई ४ प्रतिशतमा साधारण पुनरकर्जा दिने व्यवस्था रहेकोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले यस्तो कर्जामा ऋणीबाट ८ प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्था गरिनेछ। हाल बैंकहरूले यस्तो कर्जामा ९ प्रतिशतसम्म ब्याज लिन पाउने व्यवस्था रहेको छ।
७१. निर्यातलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले १ प्रतिशत ब्याजमा यस बैंकले दिँदै आएको निर्यात पुनरकर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ऋणीसँग ३ प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्था गरिनेछ। हाल यस्तो कर्जामा ४.५ प्रतिशतसम्म ब्याज लिन पाउने व्यवस्था रहेको छ।
७२. यस बैंकमा रहेको पुनरकर्जा कोषको सीमा रु. ५० अर्ब पुऱ्याइने छ। साथै, पुनरकर्जा सुविधाको उपयोगलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ।
७३. वाणिज्य बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका वित्तीय संस्थाहरूले संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व कोषमा छुट्याएको रकमलाई वित्तीय साक्षरता प्रवर्द्धन गर्ने लगायतका क्रियाकलापलाई प्रोत्साहित गर्न प्रत्येक प्रदेशमा न्यूनतम १० प्रतिशत हुनेगरी खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
७४. ब्याजदर अन्तर गणना गर्ने विद्यमान विधिमा परिमार्जन गरी कर्जा र निक्षेपको भारित औसत ब्याजदरका आधारमा ब्याजदर अन्तर गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
७५. वाणिज्य बैंकहरूले स्वीकार गर्ने कल निक्षेपको रकम आफ्नो कुल निक्षेपको १० प्रतिशत भन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था मिलाइने छ।

७६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कर्जा प्रवाह गर्दा ग्राहकसँग लिने प्रशासनिक सेवा शुल्क तथा प्रतिबद्धता शुल्कलाई व्यवस्थित बनाउँदै ग्राहकको कर्जा सम्बन्धी लागत कम गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।
७७. बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग कर्जा लगायतका कारोबार गर्दा गरिने तमसुक एवम् अन्य कागजातहरूमा एकरूपता कायम गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
७८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन हुने गरी निर्यात कारोबार गर्ने निर्यातकर्ताहरूबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा Pre-Shipment तथा Post-Shipment कर्जा माग गरेमा One Year LIBOR दरमा अधिकतम १.२५ प्रतिशत थप गरी हुन आउने दरले ब्याज लिन सकिने व्यवस्था गरिनेछ । यस्तो कर्जा प्रदान गरे वापत प्रचलित व्यवस्था बमोजिम पुनरकर्जा माग भएमा यस बैंकले One Year LIBOR Rate मा ०.२५ प्रतिशत थप गरी हुन आउने दरमा पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
७९. औद्योगिक कच्चा पदार्थ र मेशिनरी सामान प्रतीतपत्रमार्फत आयात गर्दा Sight LC को भुक्तानीका लागि वाणिज्य बैंकहरूले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा ऋण दिँदा Six Month LIBOR Rate मा अधिकतम १.२५ प्रतिशतसम्म थप गरी ऋण प्रवाह गर्नु पर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
८०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू र अन्य सरोकारवाला निकायहरूबीच उत्पादनशील, विपन्न वर्ग एवम् प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रहरूमा कर्जा प्रवाह गर्ने निर्देशनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न यस बैंकका उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूमा गठित वित्तीय क्षेत्र समन्वय सम्बन्धी संयन्त्रलाई थप प्रभावकारी बनाइने छ ।

अन्त्यमा,

८१. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन तयार गर्न आवश्यक सूचना तथा विवरण उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने सबै सरोकारवालाहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ । साथै, मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा सदाभै सबैको सहयोग मिल्ने यस बैंकको विश्वास रहेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको तेस्रो त्रैमासिक समीक्षा (२०७६ जेठ ९)

पृष्ठभूमि

१. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीति २०७५ असार २७ गते सार्वजनिक गरिएको थियो । मौद्रिक नीतिको समीक्षा गर्ने क्रममा पहिलो त्रैमासिक समीक्षा २०७५ मंसिर ११ गते र अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा २०७५ फागुन ६ गते सार्वजनिक गरिएको थियो ।
२. लक्षित आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न तरलता व्यवस्थापन सहज बनाउनुका साथै समष्टिगत माग विस्तारका कारण मुद्रास्फीति एवम् शोधनान्तर स्थितिमा पर्नसक्ने दबाव व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यका साथ चालु आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिका सञ्चालन लक्ष्य तथा उपकरणहरु चयन गरिएका थिए । मौद्रिक नीतिले वित्तीय स्थायित्वलाई सुदृढ तुल्याउने, स्थानीय तहमा बैंक शाखा विस्तार गर्ने तथा तोकिएका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा वित्तीय साधनको उपयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने विषयमा समेत जोड दिएको थियो ।
३. मौद्रिक नीतिको पहिलो त्रैमासिक समीक्षाले कर्जा/स्रोत परिचालन अनुपात (CCD ratio) गणना गर्दा सहूलियतपूर्ण कर्जालाई कुल कर्जा सापटमा समावेश गर्नु नपर्ने व्यवस्था गरेको थियो । यसैगरी, मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षाले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले विदेशी मुद्रामा ऋण लिन पाउने सीमा बढाउने, साधन परिचालनको असन्तुलनलाई न्यूनीकरण गर्न दीर्घकालीन ऋणपत्र जारी गर्न प्रोत्साहित गर्ने, ब्याजदर व्यवस्थापन गर्ने, पुनरकर्जा कोषको सीमा बढाउने र वित्तीय ग्राहक संरक्षण गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्था गरेको थियो ।
४. समष्टिगत आर्थिक स्थितिको समीक्षा गर्दा विगत २ वर्षदेखिको उच्च आर्थिक वृद्धिको प्रवृत्तिले चालु आर्थिक वर्ष पनि निरन्तरता पाउने देखिएको छ । मुद्रास्फीति नियन्त्रित रहेको छ भने आयात विस्तारका कारण शोधनान्तर स्थिति दबावमा रहेतापनि विदेशी विनिमय सञ्चित सुविधाजनक स्तरमा रहेको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

५. सन् २०१८ मा ३.६ प्रतिशत रहेको विश्व अर्थतन्त्रको वृद्धिदर सन् २०१९ मा ३.३ प्रतिशत रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण छ । सन् २०१८ मा विकसित मुलुक र उदीयमान तथा विकासशील अर्थतन्त्रहरु क्रमशः २.२ प्रतिशत र ४.५ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१९ मा क्रमशः १.८ प्रतिशत र ४.४ प्रतिशतले वृद्धि हुने कोषको प्रक्षेपण छ ।
६. छिमेकी मुलुकहरु चीन र भारतको अर्थतन्त्र सन् २०१८ मा क्रमशः ६.६ प्रतिशत र ७.१ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१९ मा क्रमशः ६.३ प्रतिशत र ७.३ प्रतिशतले विस्तार हुने कोषको प्रक्षेपण छ ।
७. उपभोक्ता मुद्रास्फीति सन् २०१८ मा विकसित अर्थतन्त्रहरुमा २.० प्रतिशत र उदीयमान तथा विकासशील अर्थतन्त्रहरुमा ४.८ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१९ मा क्रमशः १.६ प्रतिशत र ४.९ प्रतिशत रहने कोषको प्रक्षेपण छ ।

आर्थिक लक्ष्यहरुको स्थिति

८. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा आधारभूत मूल्यमा ६.८१ प्रतिशत आर्थिक वृद्धि हुने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक अनुमान छ । अनुकूल मौसमका कारण कृषि उत्पादनमा भएको वृद्धि, वनजन्य तथा उत्खनन क्षेत्रका गतिविधिमा भएको विस्तार, उर्जा आपूर्तिमा देखिएको सहजता, निर्माण क्षेत्रमा भएको प्रगति तथा पर्यटक आगमनमा भएको वृद्धिका कारण उक्त आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुने देखिएको हो ।

**तालिका १ : आर्थिक वृद्धिदर
(प्रतिशतमा)**

विवरण	२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६*
आर्थिक वृद्धिदर (आधारभूत मूल्यमा)	७.७४	६.३०	६.८१
कृषि	५.२०	२.७९	५.०३
गैरकृषि	९.००	७.६९	७.४८
उद्योग	१२.४०	९.५९	८.१५
सेवा	८.०९	७.१६	७.२९

* प्रारम्भिक अनुमान ।

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग ।

९. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग उपभोगको अनुपात घट्ने अनुमान छ भने कुल राष्ट्रिय बचत, कुल स्थिर पूँजी निर्माण र साधनको स्रोत-माग अन्तर (Resource Gap) को अनुपात बढ्ने अनुमान छ। कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उपभोगको अनुपात गत आर्थिक वर्ष ८२.२ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा ७९.५ प्रतिशत कायम हुने अनुमान छ। त्यसैगरी, कुल राष्ट्रिय बचतको यस्तो अनुपात ४७.९ प्रतिशतबाट ५२.४ प्रतिशत र कुल स्थिर पूँजी निर्माणको यस्तो अनुपात ३४.७ प्रतिशतबाट ३६.९ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ।

१०. बचतको तुलनामा लगानी उच्च रहेको कारण साधनको स्रोत-माग अन्तरको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात गत वर्षको ८.९ प्रतिशतबाट बढेर ९.९ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ।

११. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ्य आय अमेरिकी डलर १०३४ पुग्ने अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा यस्तो आय अमेरिकी डलर ९९८ रहेको रहेको थियो।

१२. प्रदेशगत रूपमा प्रदेश ५ को आर्थिक वृद्धिदर सबैभन्दा उच्च र कर्णाली प्रदेशको सबैभन्दा न्यून रहेको छ। कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा प्रदेश ३ को योगदान सबैभन्दा उच्च र कर्णाली प्रदेशको सबैभन्दा न्यून रहेको छ (तालिका २)।

१३. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिले उपभोक्ता मुद्रास्फीतिलाई ६.५ प्रतिशतको सीमाभित्र राख्ने प्रारम्भिक र सोको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षाले ५.५ प्रतिशतको सीमाभित्र राख्ने संशोधित लक्ष्य राखेको थियो। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नौ महिनासम्मको औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ४.२ प्रतिशत रहेको छ। वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७५ चैतमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति ४.४ प्रतिशत रहेको छ। अनुकूल मौसमका कारण कृषि उत्पादनमा भएको वृद्धि, न्यून अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रास्फीति तथा तरलता व्यवस्थापनमा अपनाइएको सजगताका कारण मुद्रास्फीति सीमा भित्र नै रहेको छ।

१४. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नौ महिनामा वस्तु व्यापार घाटा २१.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ९९९ अर्ब ८१ करोड पुगेको छ। समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह २०.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६५३ अर्ब १९ करोड पुगेको छ। आयातमा भएको विस्तारका कारण चालु खाता रु. २०४ अर्ब ४३ करोड र शोधनान्तर रु. ६४ अर्ब ६८ करोडले घाटामा रहेको छ।

१५. शोधनान्तर स्थिति दबावमा रहेतापनि ९ महिनाको वस्तु आयात तथा ७.९ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम रहेको छ।

१६. २०७५ असार मसान्तमा अमेरिकी डलर एकको खरिद विनिमयदर नेपाली रुपैयाँ १०९.३४ रहेकोमा २०७६ वैशाख मसान्तमा २.९ प्रतिशतले अवमूल्यन भई रु. ११२.५६ पुगेको छ।

मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति

१७. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिले विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई १८ प्रतिशतमा सीमित गर्ने लक्ष्य रहेकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७५ चैत मसान्तमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर १७.७ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ४)।

तालिका २ : प्रदेशगत आर्थिक स्थिति*

प्रदेश	आर्थिक वृद्धिदर (प्रतिशतमा)	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा हिस्सा (प्रतिशतमा)
१	६.५	१६.९
२	६.५	१३.६
३	७.०	३५.४
गण्डकी	७.९	९.४
५	७.४	१४.३
कर्णाली	५.७	४.०
सुदूर-पश्चिम	६.३	७.२
नेपाल	६.८	१००.०

* प्रारम्भिक अनुमान, आधारभूत मूल्यमा।

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग।

तालिका ३ : मुद्रास्फीति (प्रतिशतमा)

विवरण	९ महिनाको औसत		वार्षिक विन्दुगत	
	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७४ चैत	२०७५ चैत
समग्र	४.९	४.२	५.३	४.४
खाद्य	२.६	२.२	४.७	२.८
गैर-खाद्य	५.४	५.८	५.८	५.७

तालिका ४ : मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थिति (प्रतिशतमा)

वृद्धिदर (प्रतिशत)	आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को लक्ष्य	२०७५ चैत मसान्त*
विस्तृत मुद्राप्रदाय	१८.०	१७.७
आन्तरिक कर्जा	२२.५	२७.२
निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा	२०.०	२१.९

*वार्षिक विन्दुगत

१८. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा आन्तरिक कर्जा २२.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने लक्ष्य राखिएकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७५ चैत मसान्तमा २७.२ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ४) ।
१९. मौद्रिक क्षेत्रबाट निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर २० प्रतिशतभित्र कायम राख्ने लक्ष्य राखिएकोमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७५ चैत मसान्तमा २१.९ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ४) ।

तरलता व्यवस्थापन

तरलता प्रवाह

२०. समीक्षा अवधिमा रिपो र स्थायी तरलता सुविधाका माध्यमबाट कुल रु. ४९ अर्ब २५ करोड तरलता प्रवाह भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो प्रवाह रु. १२८ अर्ब ७८ करोड रहेको थियो (तालिका ५) ।
२१. समीक्षा अवधिमा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरु) बाट अमेरिकी डलर २ अर्ब २१ करोड खूद खरिद गरी रु. २५२ अर्ब २२ करोड खुद तरलता प्रवाह गरेको छ ।

तरलता प्रशोचन

२२. समीक्षा अवधिमा पटक-पटक गरी विभिन्न उपकरणमार्फत कुल रु. १०० अर्ब ३५ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. १३० अर्ब २५ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको थियो (तालिका ५) ।

भास्तीय मुद्रा स्वरिद

२३. समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर ३ अर्ब १६ करोड, यूरो ४ करोड ९० लाख, पाउण्ड स्टर्लिङ २ करोड, जापानी येन २२ अर्ब र चिनीयाँ युआन २० करोड बिक्री गरी रु. ३९३ अर्ब ७७ करोड बराबरको भारतीय रुपैयाँ खरिद भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलर ३ अर्ब ६६ करोड र यूरो ४ करोड बिक्री गरी रु. ३८२ अर्ब ४७ करोड बराबरको भारतीय रुपैयाँ खरिद भएको थियो ।

अन्तर-बैंक कारोबार

२४. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नौ महिनामा वाणिज्य बैंकहरुले रु. ११६५ अर्ब र अन्य वित्तीय संस्थाहरुले रु. १९९ अर्ब ३३ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरु र अन्य वित्तीय संस्थाहरुले क्रमशः रु. ८८२ अर्ब ८७ करोड र रु. २७ अर्ब ४१ करोडको यस्तो कारोबार गरेका थिए ।

ब्याजदर

२५. २०७५ चैतमा ९१-दिने ट्रेजरी विलको भारत औसत ब्याजदर ४.४४ प्रतिशत रहेको छ । २०७४ चैतको तुलनामा ट्रेजरी विलको ब्याजदर घटेतापनि वाणिज्य बैंकहरुबीचको अन्तरबैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदरमा भने वृद्धि भएको छ (तालिका ६) ।

२६. वाणिज्य बैंकहरुको औसत आधार दर २०७४ चैतको १०.४० प्रतिशतको तुलनामा २०७५ चैतमा ९.६४ प्रतिशत कायम भएको छ । २०७४ चैतमा वाणिज्य बैंकहरुको भारत औसत कर्जा दर १२.१० प्रतिशत

तालिका ५ : तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन

विवरण (रु. अर्बमा)	नौ महिना	
	२०७४/७५	२०७५/७६
(क) तरलता प्रवाह	१२८.७८	४९.२५
सोभै खरिद बोलकबोल	३७.१०	-
रिपो	६१.८२	३९.५३
स्थायी तरलता सुविधा	२९.८६	९.७२
(ख) तरलता प्रशोचन	१३०.२५	१००.३५
निक्षेप संकलन (९० दिने)	२.४५	२६.९५
निक्षेप संकलन (६० दिने)	-	२३.८५
निक्षेप संकलन (३० दिने)	३८.२०	२८.८५
निक्षेप संकलन (१४ दिने)	१.७०	-
रिभर्स रिपो	८४.७५	२०.७०
सोभै बिक्री बोलकबोल	-	-
निक्षेप संकलन (IRC)	३.१५	-

तालिका ६ : भारत औसत ब्याजदर (प्रतिशतमा)

विवरण	असार		चैत	
	२०७४	२०७५	२०७४	२०७५
९१-दिने ट्रेजरी विल	०.७१	३.७४	४.९८	४.४४
अन्तर-बैंक दर	०.६४	२.९६	४.१२	५.२८
कर्जाको भारत औसत ब्याजदर	११.३३	१२.४७	१२.१०	१२.२८
निक्षेपको भारत औसत ब्याजदर	६.१५	६.४९	६.६४	६.६७
आधार दर	९.८९	१०.४७	१०.४०	९.६४

रहेकोमा २०७५ चैतमा १२.२८ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी, २०७४ चैतमा वाणिज्य बैंकहरुको भारत औसत निक्षेप दर ६.६४ प्रतिशत रहेकोमा २०७५ चैतमा ६.६७ प्रतिशत रहेको छ ।

कर्जा व्यवस्थापन

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा

२७. वाणिज्य बैंकहरुले आफ्नो कुल कर्जाको कृषि क्षेत्रमा न्यूनतम १० प्रतिशत र उर्जा तथा पर्यटन क्षेत्रमा न्यूनतम १५ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा २०७५ चैत मसान्तसम्ममा यी क्षेत्रहरुमा कुल रु. ४१७ अर्ब ८६ करोड कर्जा प्रवाह भएको छ । यो रकम सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकबाट प्रवाह भएको कुल कर्जाको १७.१ प्रतिशत हो (तालिका ७) ।

तालिका ७ : प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा वाणिज्य बैंकको कर्जा प्रवाह स्थिति (२०७५ चैत)

क्षेत्रहरु	न्यूनतम कर्जा सीमा (कुल कर्जामा प्रतिशत)	लगानीमा रहेको कर्जा (कुल कर्जामा प्रतिशत)
कृषि	१०.०	९.०
उर्जा तथा पर्यटन	१५.०	८.१
जम्मा	२५.०	१७.१

विपन्न वर्ग कर्जा

२८. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीले आफ्नो कुल कर्जा सापटको न्यूनतम ५ प्रतिशत अनिवार्य रूपमा विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । यस अनुरूप २०७५ चैत मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीले प्रवाह गरेको यस्तो कर्जा कुल कर्जाको ६ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ८) ।

तालिका ८ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट विपन्न वर्गमा कर्जा लगानी

विवरण (रु. अर्बमा)	असार		चैत	
	२०७४	२०७५	२०७४	२०७५
वाणिज्य बैंक	९३.४३	११४.२३	१०६.५३	१३९.०८
विकास बैंक	१५.८९	२०.७१	१९.५८	२८.३५
वित्त कम्पनी	२.१४	२.७९	२.६६	३.९२
विपन्न वर्गमा लगानी	१११.४६	१२८.७३	१३७.७७	१७१.३५
कुल कर्जा	११८६.२३	२३०९.२१	२४२२.७८	२८३२.९२
कुल कर्जामा विपन्न वर्ग कर्जाको अंश (प्रतिशतमा)	५.६	५.६	५.७	६.०

पुनरकर्जा

२९. प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रतर्फ कर्जा लगानी प्रवर्द्धन गर्न तथा निर्यात विस्तारमा समेत सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकबाट सहूलियत दरमा प्रदान गरिने पुनरकर्जाको उपयोग समीक्षा अवधिमा बढेको छ । २०७५ चैत मसान्तमा रु. २३ अर्ब ६ करोड पुनरकर्जा लगानीमा रहेको छ ।
३०. यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई ४ प्रतिशतमा साधारण पुनरकर्जा दिने व्यवस्था रहेकोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले यस्तो कर्जामा ऋणीबाट ८ प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
३१. निर्यातलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले १ प्रतिशत ब्याजमा यस बैंकले दिँदै आएको निर्यात पुनरकर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले ऋणीसँग ३ प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

भूकम्प पीडित कर्जा

३२. भूकम्प पीडितहरुलाई आवासीय घर निर्माणको लागि सहूलियतपूर्ण कर्जा प्रदान गर्न यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई उपलब्ध गराइएको पुनरकर्जाको बक्यौता २०७५ चैत मसान्तमा रु. २ अर्ब ५८ करोड रहेको छ । यस्तो कर्जा १,५७७ जना ऋणीले उपयोग गरेका छन् ।

सहूलियतपूर्ण कर्जा

३३. २०७५ चैत मसान्तसम्ममा नेपाल सरकारबाट व्याज अनुदानमा प्रवाह गरिने व्यावसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी कर्जा १४,६३९ जनाले उपयोग गरेका छन् । यस अन्तर्गत प्रवाह भएको कर्जामध्ये रु. २५ अर्ब १८ करोड कर्जा बक्यौता रहेको छ । त्यसैगरी, २८४ जना ऋणीलाई प्रदान भएको सहूलियतपूर्ण कर्जाका अन्य शीर्षकमा रु. १३ करोड ६४ लाख लगानीमा रहिरहेको छ (तालिका ९) ।

तालिका ९ : सहूलियतपूर्ण कर्जा प्रवाहको स्थिति

क्र. सं.	कर्जा प्रकार	ऋणी संख्या	लगानीमा रहेको कर्जा (रु लाखमा)
१	व्यावसायिक कृषि तथा पशुपन्ध्री कर्जा	१४,६३९	२५१,८३९.१
२	शिक्षित युवा स्वरोजगार कर्जा	६	२५.०
३	विदेशबाट फर्केका युवा परियोजना कर्जा	११	७८.१
४	महिला उद्यमशील कर्जा	१७०	९७६.०
५	दलित समुदाय व्यवसाय विकास कर्जा	१५	७८.७
६	उच्च र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कर्जा	५५	१३३.७
७	भुकम्प पीडितहरूको निजी आवास निर्माण कर्जा	२७	७२.४
कुल		१४,९२३	२५३,१९५.१

अन्य कर्जा

३४. यस बैंकले लागू गरेको समष्टिगत विवेकशील नियमनको परिणामस्वरूप २०७५ असारको तुलनामा २०७५ चैत मसान्तमा कुल कर्जामा ओभरड्राफ्ट, घरजग्गा, हायरपचेज र मार्जिन प्रकृति कर्जाको अंशमा केही कमी आएको छ (तालिका १०) ।

तालिका १० : बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट केही क्षेत्रमा प्रवाह भएको कर्जा (रु. अर्बमा)

शीर्षक	२०७५		कुल कर्जासँगको अनुपात (प्रतिशत)	
	असार	चैत	असार	चैत
कुल कर्जा	२४२२.८	२८३२.९	-	-
ओभरड्राफ्ट	४१०.९	४६४.२	१७.०	१६.४
घर जग्गा कर्जा (व्यक्तिगत आवासीय घर कर्जासमेत)	३४३.६	३७५.१	१४.२	१३.२
हायर पचेज	१७१.०	१८३.८	७.१	६.५
मार्जिन प्रकृति कर्जा	४१.१	४२.०	१.७	१.५

वित्तीय साधन परिचालन, निक्षेप संरचना तथा चुक्ता पूँजी

३५. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीले आफ्नो प्राथमिक पूँजीको शत-प्रतिशतसम्म विदेशी मुद्रामा ऋण लिन पाउने व्यवस्था गरिएको छ । यो व्यवस्था अनुसार २०७५ चैत मसान्तसम्ममा एक वाणिज्य बैंकले अमेरिकी डलर १ करोड ६५ लाख ऋण लिएको छ भने अमेरिकी डलर २ करोड ३५ लाख ल्याउन स्वीकृति प्राप्त गरेको छ ।
३६. लघुवित्त वित्तीय संस्थाले विदेशी मुद्रामा ऋण लिई सो ऋणसमेत गरी आफ्नो प्राथमिक पूँजीको बढीमा ३० गुणासम्म वित्तीय स्रोत परिचालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । २०७५ चैत मसान्तसम्ममा तीन लघुवित्त वित्तीय संस्थाले अमेरिकी डलर २ करोड ६ लाख र जापानी येन १ करोड १० लाख वैदेशिक ऋण लिन स्वीकृति प्राप्त गरेका छन् ।
३७. बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई दीर्घकालीन ऋणपत्र जारी गरी वित्तीय साधन परिचालन गर्न प्रोत्साहन गर्ने नीति अनुरूप चालु आर्थिक वर्षको नौ महिनासम्ममा १२ वाणिज्य बैंकले यस बैंकबाट रु. ३२ अर्ब ४० करोडको ऋणपत्र निष्काशनको स्वीकृति प्राप्त गरेका छन् ।
३८. नेपाल सरकार (संघ) बाट बाँडफाँट हुने राजस्वलागायत विभिन्न प्रकारका अनुदान र स्थानीय तहको संचित कोषमा जम्मा भएको कुल रकमको ५० प्रतिशत स्थानीय तहको खाता रहेको वाणिज्य बैंकले निक्षेपको रूपमा परिचालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

३९. नेपाल सरकारद्वारा स्वीकृत “सहूलियतपूर्ण कर्जाका लागि ब्याज अनुदान सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०७५” अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने सहूलियतपूर्ण कर्जालाई कर्जा-स्रोत परिचालन अनुपात गणना गर्ने प्रयोजनका लागि कुल कर्जा सापटमा समावेश गर्नु नपर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ।

४०. २०७५ असारको तुलनामा २०७५ चैतमा कुल निक्षेपमा चल्ती, बचत, कल तथा मार्जिन निक्षेपको अंश घटेको छ भने मुद्दती निक्षेपको अंश बढेको छ (तालिका ११)।

४१. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीले कर्जा-स्रोत परिचालन अनुपातको सीमा ८० प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा २०७५ चैत मसान्तमा यस्तो अनुपात ७८.२१ प्रतिशत रहेको छ।

४२. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको चुक्ता पूँजी वृद्धि भएको छ। २०७५ चैत मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको चुक्ता पूँजी रु. ३०१ अर्ब ९० करोड पुगेको छ (तालिका १२)।

वित्तीय क्षेत्र सुदृढीकरण

४३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको वित्तीय विवरण एकद्वार प्रणालीमार्फत प्राप्त गर्न Supervisory Information System विकासको कार्य भइरहेको छ।

४४. २०७५ चैत मसान्तसम्म कुल १६५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मर्जर/प्राप्ति प्रक्रियामा सामेल भएकामा १२३ वटा संस्थाको इजाजत खारेज हुन गई कुल ४२ संस्था कायम भएका छन्।

४५. २०७५ असारमा वाणिज्य बैंकको औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात १.३९ प्रतिशत रहेकोमा २०७५ चैतमा १.७१ प्रतिशत रहेको छ (तालिका १३)।

४६. गरिवी निवारण कोष, ग्रामीण स्वावलम्बन कोष तथा युवा स्वरोजगार कोषका ग्राहकबीच कर्जा तथा सुविधा उपयोगमा देखिएको दोहोरोपना हटाउन ग्रामीण स्वावलम्बन कोषका कार्यक्रमहरू साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थामार्फत सञ्चालन गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ।

४७. लघुवित्त वित्तीय संस्थाले आफ्नो कोषको लागतमा तोकिएको प्रशासनिक खर्चका अतिरिक्त बढीमा ६ प्रतिशत विन्दुसम्म थप गरी कर्जाको ब्याजदर कायम गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

वित्तीय पहुँच

४८. “खोलौँ बैंक खाता अभियान, २०७६” अन्तर्गत बैंक खाता नभएका नेपाली नागरिकको बैंक तथा वित्तीय संस्थाले खाता खोली संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व कोषमा जम्मा भएको रकमबाट खर्च व्यहोर्ने गरी त्यस्तो खातामा रु. १००/- जम्मा गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ। साथै, सबै-नेपालीको बैंक खाता खोल्ने

तालिका ११ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निक्षेप संरचना
(कुल निक्षेपमा अंश, प्रतिशतमा)

निक्षेप	असार		चैत	
	२०७४	२०७५	२०७४	२०७५
चल्ती	८.७	९.३	८.७	८.६
बचत	३५.४	३४.५	३५.८	३३.६
मुद्दती	४३.२	४४.८	४४.९	४७.३
कल	११.८	१०.५	९.८	९.८
मार्जिन	०.९	०.९	०.८	०.७

तालिका १२ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाको चुक्ता पूँजी
(रु. अर्बमा)

संस्था	असार				चैत
	२०७२	२०७३	२०७४	२०७५	२०७५
वाणिज्य बैंक	९८.३	१२२.५	१८६.८	२३१.५	२४७.६
विकास बैंक	२७.५	२९.३	२९.७	३८.०	३९.९
वित्त कम्पनी	१५.८	१३.२	१०.५	१३.०	१४.४
कुल	१४१.६	१६५.०	२२७.०	२८२.५	३०१.९

तालिका १३ : वाणिज्य बैंकको कर्जा वर्गीकरण

(रु. अर्बमा)

कर्जा वर्गीकरण	२०७४	२०७५	२०७५
	असार	असार	चैत
१. कुल असल कर्जा	१,७०९	२,०८३	२,३९९
१.१ असल कर्जा	१,६६३	२,०४४	२,३२२
१.२ सुक्ष्म निगरानी	४६	३९	७८
२. निष्क्रिय कर्जा	२७	२९	४२
२.१ पुनरसंरचना/पुनरतालिकीकरण	१	१	१
२.२ कमसल	५	७	१२
२.३ शंकास्पद कर्जा	४	५	८
२.४ खराब	१६	१६	२१
३. कुल लगानीमा रहेको कर्जा	१,७३६	२,११२	२,४४१
४. कुल कर्जा नोक्सानी व्यवस्था	४१	४४	५६
५. निष्क्रिय कर्जा अनुपात (प्रतिशत)	१.५६	१.३९	१.७१

तालिका १४ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्या/शाखा संख्या

अभियानलाई निरन्तरता दिइएको छ। निक्षेप खाताको संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि भई २०७५ चैतसम्ममा २ करोड ६९ लाख पुगेको छ। त्यसैगरी, सोही अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाका ऋणीको संख्या १४ लाख २८ हजार पुगेको छ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू	संख्या			शाखा संख्या		
	२०७४ असार	२०७५ असार	२०७५ चैत	२०७४ असार	२०७५ असार	२०७५ चैत
वाणिज्य बैंक	२८	२८	२८	२२७४	३०२३	३३०९
विकास बैंक	४०	३३	३२	७६९	९९३	१२२४
वित्त कम्पनी	२८	२५	२४	१३०	१८६	२०३
लघुवित्त वित्तीय संस्था	५३	६५	९१	१८९५	२४४९	३४६९
पूर्वाधार विकास बैंक	-	-	१	-	-	-
जम्मा	१४९	१५१	१७६	५०६८	६६५१	८२०५

४९. वाणिज्य बैंक तथा राष्ट्रियस्तरका वित्तीय संस्थाले संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व कोषमा छुट्याएको रकमलाई वित्तीय साक्षरता प्रवर्द्धन गर्ने लगायतका क्रियाकलापलाई प्रोत्साहित गर्न प्रत्येक प्रदेशमा न्यूनतम १० प्रतिशत हुनेगरी खर्च गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
५०. २०७५ चैत मसान्तसम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्या १७६ रहेको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शाखा संख्या ८,२०५ पुगेको छ। २०७५ असार मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्या १५१ र शाखा संख्या ६६५१ रहेको थियो (तालिका १४)।

५१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्रदेशगत शाखा उपस्थिति हेर्दा २०७५ चैत मसान्तमा प्रदेश ३ मा सबैभन्दा बढी र कर्णाली प्रदेशमा सबैभन्दा कम रहेको छ (तालिका १५)।

तालिका १५ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्रदेशगत शाखा संख्या (२०७५ चैत)

प्रदेश	वाणिज्य बैंक	विकास बैंक	वित्त कम्पनी	लघुवित्त वित्तीय संस्था	कुल
प्रदेश १	५४२	१६७	३९	६०६	१,३५४
प्रदेश २	३९४	९२	२२	६१२	१,१२०
प्रदेश ३	१,१२८	३१७	७७	५३२	२,०५४
गण्डकी	३७२	२५१	२८	४८६	१,१३७
प्रदेश ५	४८३	३१४	३०	७७८	१,६०५
कर्णाली	१५२	१८	४	१६३	३३७
सुदूर-पश्चिम	२३८	६५	३	२९२	५९८
कुल	३,३०९	१,२२४	२०३	३,४६९	८,२०५

५२. ७५३ स्थानीय तहमध्ये ७२४ स्थानीय तहमा वाणिज्य बैंकको उपस्थिति रहेको छ। यस्तो संख्या २०७५ असार मसान्तमा ६३१ रहेको थियो (तालिका १६)।

तालिका १६ : स्थानीय तहमा वाणिज्य बैंकहरूको उपस्थिति

प्रदेश	स्थानीय तहको संख्या	वाणिज्य बैंकको उपस्थिति रहेको स्थानीय तह संख्या		वाणिज्य बैंकको उपस्थिति नभएका स्थानीय तहको संख्या
		२०७५ असार	२०७५ चैत	
प्रदेश १	१३७	११२	१३४	३
प्रदेश २	१३६	१२२	१३४	२
प्रदेश ३	११९	१०७	११७	२
गण्डकी	८५	७४	८२	३
प्रदेश ५	१०९	९९	१०९	०
कर्णाली	७९	५४	६७	१२
सुदूर पश्चिम	८८	६३	८१	७
कुल	७५३	६३१	७२४	२९

५३. भुक्तानी प्रणालीलाई थप विस्तार गर्न ३ वटा भुक्तानी प्रणाली संचालक र ४ वटा भुक्तानी सेवा प्रदायक गैर-बैंक वित्तीय संस्थालाई समेत कारोबार सञ्चालनका लागि अनुमति प्रदान गरिएको छ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

५४. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन हुने गरी निर्यात कारोबार गर्ने निर्यातकर्ताले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा Pre-Shipment तथा Post-Shipment कर्जा माग गरेमा One Year LIBOR मा अधिकतम १.२५ प्रतिशतसम्म थप गरी ऋण प्रवाह गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, औद्योगिक कच्चा पदार्थ र मेशिनरी सामान प्रतीतपत्रमार्फत आयात गर्दा Sight LC को भुक्तानीका लागि वाणिज्य बैंकले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा ऋण प्रवाह गर्दा Six Month LIBOR Rate मा अधिकतम १.२५ प्रतिशतसम्म थप गरी ऋण प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

५५. निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले कृषिजन्य, वनजन्य, औद्योगिक, घरेलु तथा हस्तकला लगायतका वस्तुको निर्यातमा नेपाल सरकारबाट नगद अनुदान प्रदान गर्ने व्यवस्था रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा रु. २१ करोड १४ लाख अनुदान उपलब्ध गराइएकोमा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नौ महिनासम्ममा रु. २३ करोड ९४ लाख अनुदान प्रदान गरिएको छ (तालिका १७)।

५६. सुनचाँदी व्यवसायीले यस बैंकबाट इजाजतपत्र लिई विदेशी, गैर-आवासीय नेपाली, कुटनीतिक नियोगका पदाधिकारीलाई स्वदेशमै परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा सुनका गरगहना बिक्री गरेमा Deemed Export सरह मानी विद्यमान व्यवस्था बमोजिम सुन उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।

तालिका १७ : निर्यातमा नगद अनुदान विवरण

आर्थिक वर्ष	रकम (रु. करोडमा)
२०६८/६९	१०.३
२०६९/७०	१८.३
२०७०/७१	३८.०
२०७१/७२	२४.९
२०७२/७३	२०.०
२०७३/७४	२९.०
२०७४/७५	२१.१
२०७५/७६*	२३.९
कुल	१८५.५

* नौ महिनासम्मको ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

५७. चालू आर्थिक वर्षमा मुद्रास्फीति लक्षित सीमाभित्रै रहने भएतापनि चालू खाता तथा शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहेको अवस्था छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निक्षेप संकलनमा भएको वृद्धि भन्दा उच्च दरले कर्जा विस्तार हुँदै गएकोले लगानीयोग्य साधनमा दबाव कायमै छ । निक्षेप संकलनको तुलनामा कर्जा प्रवाह बढी भएका कारण वित्तीय स्थायित्व प्रभावित हुनसक्ने जोखिम यथावत् नै रहेको छ ।

५८. अर्थतन्त्रको विद्यमान अवस्थालाई दृष्टिगत गर्दा वित्तीय स्थायित्व कायम राख्दै वित्तीय समावेशीकरण, वित्तीय साधनको सन्तुलित बाँडफाँट तथा सरल एवम् सुरक्षित भुक्तानी प्रणालीको विकास गर्ने कार्यमा केन्द्रित हुनुपर्ने अवस्था छ । मौद्रिक नीतिले लिएका लक्ष्यहरु र चालू आर्थिक वर्षको नौ महिनासम्मका प्रमुख आर्थिक तथा वित्तीय परिसूचकको अवस्थालाई मध्यनजर गरी मौद्रिक नीतिको विद्यमान कार्यदिशालाई निरन्तरता दिइएको छ ।

मौद्रिक तथा वित्तीय उपाय

५९. मौद्रिक नीतिको उपर्युक्त कार्यदिशा अनुरूप विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात, वैधानिक तरलता अनुपात तथा बैंकदर लगायत पुनरकर्जा दर सम्बन्धी व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ ।

६०. मौद्रिक तरलताको प्रभावकारी व्यवस्थापनमार्फत अल्पकालीन व्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा राखी व्याजदर स्थायित्व कायम गर्न खुला बजार कारोबारलाई थप सक्रिय बनाइने छ ।

६१. वित्तीय विस्तार तथा समावेशीकरण, प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रतर्फ कर्जा विस्तार तथा समग्र वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने विषयमा केन्द्रित रही वित्तीय नीतिको प्रभावकारिता वृद्धि गर्दै लगिनेछ ।

६२. मौद्रिक नीति सार्वजनिक भएपश्चात् नौ महिनासम्मको प्रगति विवरणका आधारमा सार्वजनिक गरिएको यो तेस्रो समीक्षा प्रतिवेदन तर्जुमा गर्ने क्रममा आवश्यक सूचना तथा विवरण उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने सबै सरोकारवालाप्रति बैंक हार्दिक आभार प्रकट गर्दछ । साथै, आगामी दिनमा समेत निरन्तर सहयोगको अपेक्षा गर्दछ ।